
Україна

ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ШОРІЧНИК

Випуск восьмий

Упорядники

*Леонід Губерський, Павло Кривонос,
Борис Гуменюк, Анатолій Денисенко*

Київ • 2007

ББК 66.49(4УКР)я5+63.3(4УКР)Оя5

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА
НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Видається з листопада 2000 року

ВИПУСК ВОСЬМИЙ

Засновники:

Дипломатична академія
при Міністерстві закордонних справ України
Генеральна дирекція
Київської міської Ради
з обслуговування іноземних представництв
Історичний клуб «Планета»

Видавець:

Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв
Київської міської Ради

Головний редактор

кандидат історичних наук *Анатолій Денисенко*

Заступник головного редактора

доктор історичних наук *Борис Гуменюк*

Відповідальний секретар

заслужений діяч мистецтв України
Василь Туркевич

ISBN 966-7522-07-5

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Арсеній Яценюк, міністр закордонних справ України

Леонід Губерський, директор Інституту міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, доктор філософських наук

Борис Гуменюк, ректор Дипломатичної академії при МЗС України, доктор історичних наук, заступник головного редактора

Павло Кривонос, генеральний директор Генеральної дирекції Київської міської Ради з обслуговування іноземних представництв, видавець

Анатолій Денисенко, голова Історичного клубу «Планета», кандидат історичних наук, заслужений журналіст України, головний редактор

Василь Кремень, президент Академії педагогічних наук України, академік НАН України, доктор філософських наук

Олексій Онищенко, академік-секретар Національної Академії наук України, академік НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, доктор філософських наук

Сергій Пирожков, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Молдова, академік НАН України, доктор економічних наук

Віктор Андрущенко, ректор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, академік Академії педагогічних наук України, доктор філософських наук

Микола Кулінич, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії, кандидат історичних наук

Павло Сохань, директор Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М. С. Грушевського, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Петро Кононенко, директор Інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, академік Академії педагогічних наук України

Віктор Пасак, генеральний директор Київської державної теледіакомпанії, заслужений журналіст України

Ірина Войцехівська, професор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Віктор Даниленко, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Степан Віднянський, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Володимир Бех, перший проректор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук

Володимир Сергійчук, професор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Михайло Сорока, головний редактор газети «Урядовий кур'єр», заслужений журналіст України

Валерій Солдатенко, завідувач відділу Інституту політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Леонід Шкляр, начальник управління Вищої Атестаційної Комісії України, доктор політичних наук

Ігор Алексєєнко, генеральний директор видавництва НАН України «Наукова думка», кандидат біологічних наук, заслужений працівник культури України

Ірина Матяш, директор Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, доктор історичних наук

Андрій Кудряченко, завідуючий відділом Національного інституту стратегічних досліджень, доктор історичних наук

Ростислав Сосса, директор Державного науково-виробничого підприємства «Картографія», доктор географічних наук

Володимир Борисенко, завідувач кафедри історії України Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук

Григорій Перепелиця, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України, доктор політичних наук

Володимир Лозицький, директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України, кандидат історичних наук

Василь Туркевич, заслужений діяч мистецтв України, відповідальний секретар

Віктор Чамара, генеральний директор Укрінформу, заслужений журналіст України

Петро Чуприна, генеральний директор Національної опери України, член-кореспондент Академії мистецтв України

УКРАЇНСЬКІЙ ДИПЛОМАТІЇ – 90 РОКІВ!

Цього року випадає вікомна дата новітньої української історії. 14 березня 1917 року, невдовзі після падіння російської монархії, у Києві постав новий демократичний уряд (Виконавчий Комітет), змінений через три дні Центральною Радою, якій випала велика місія закласти підмурок розбудови української державності.

То був час всенародного оптимізму, віри і натхнення, які кликали реалізувати великий історичний шанс і прадавню мрію українців — мати власну, незалежну, суверенну державу Україну.

Ця ідея цементувала і надихала націю, змушувала ставати до праці не тільки політиків, але й селян і робітників, інтелігенцію і духовенство, студентів і вчорашніх солдат, які ще пам'ятали запах диму в окопах Першої світової. Державотворча справа починалася, власне, із «чистого листа», бо понад триста років тільки натяк на такий чин, тягнув за собою страшне звинувачення в сепаратизмі і загрожував засланнями, казематами, тюрмами, а часто і за судженням до страти... Проїшовши невеликий шлях полагодження стосунків із Тимчасовим урядом на засадах надання Україні широкої автономії і не знайшовши порозуміння із петроградською владою, було проголошено курс на побудову незалежної держави. І хоч обраний шлях був тернистим, важким і недовгим, завершився трагічною поразкою, він був визначальним в історії України. Майже через сім десятиліть ним піде інше покоління, на досвіді своїх предків не тільки проголосить, але й утвердить Україну, як суверенну державу.

В історію цієї доби золотими літерами вписані імена найславніших українців — Михайла Грушевського, який очолив Центральну Раду, провідників нації Симона Петлюри, Дмитра Антоновича, Миколу Порша, Павла Христюка, Володимира Винниченка, Павла Скоропадського. Різні щодо політичних переконань, свого розуміння розбудови соціально-політичного устрою молодой держави, спільну думку вони мали в одному: бачити Україну незалежною і самостійною, рівною з іншими державами Європи.

Універсальність державної незалежності передбачає насамперед визнання її іншими країнами. Тому перед урядом УНР постало питання налагодження міжнародної діяльності, створення власної дипломатичної служби, яка й народилася дев'яносто років тому — у грудні 1917 року.

Першим відвідав Центральну Раду ще в липні 1917 року аташе японського посольства в Петрограді Ашіда, який доповів своєму уряду про становище і настрої в Україні, досить серйозне загострення в її стосунках із Петроградом. Напівофіційну місію мав у Києві і французький журналіст Жан Полісіє, який на прохання свого уряду вивчив питання про можливість дипломатичних контактів між Францією та УНР. Ставало очевидним, що Україна цікавить європейські країни, особливо країни Антанти, які шукали різні шляхи припинення

війни. У Києві облаштовуються військові місії Англії, Франції, Італії, Японії, Румунії, Сербії та Бельгії. УНР стає суб'єктом міжнародних переговорів.

У тяжкі для України роки Центральна Рада, яка проіснувала трохи більше року, а згодом Гетьманат Павла Скоропадського, Директорія активно розбудовували українську міжнародну діяльність, інтегруючись у світовий політичний процес. У 1917 році було створене Міністерство закордонних справ, відкрито низку посольств, консульств, місій, які представляли молоду незалежну країну в інших державах і міжнародних організаціях. Прапори багатьох зарубіжних країн розвівалися й над зарубіжними місіями і посольствами у Києві. У 1917—1921 роках Україна підтримувала міжнародні відносини із Німеччиною, Австрією, Угорщиною, Францією, Болгарією, Туреччиною, Фінляндією, Великобританією, США, Бельгією, Грецією, Данією, Естонією, Республіками Закавказзя, Італією, Латвією, Польщею, Румунією, Чехо-Словаччиною, Швецією, Швейцарією та ін. країнами. З одними на рівні посольств, з іншими-генеральних консульств, місій, або тимчасових делегацій, створюваних для вирішення важливих локальних питань. Саме в період першого українського державотворення сформувався й корпус українських дипломатів, які чесно і добросовісно, іноді ціною великих випробувань і зусиль, відстоюючи національні інтереси держави, яка тільки-тільки з'явилася на карті Європи.

Це їм належав історичний пріоритет бути фундаторами української дипломатії, яка в різних виявах і в Україні, і в екзилі, нехай і не в однаковій мірі, але продовжувала захищати інтереси українського народу в 20—90 роки ХХ ст.

Цей випуск «України дипломатичної» присвячується значимій історичній даті в поступі державотворення — 90 річчю української дипломатії, яка стала чинником активного міжнародного життя ХХІ століття, в яке Україна ввійшла як велика геополітична європейська держава, інтегрована у світовий політичний, економічний, культурний процес.

UKRAINIAN DIPLOMACY — 90 YEARS OF PRIDE AND DIGNITY

This year Ukraine is celebrating a significant date in its modern history. On 14 March 1917, soon after the collapse of the Russian empire, a new democratic government (the Executive Committee) was formed in Kyiv. Three days later it was replaced by the Central Council (the Centralna Rada) whose great mission was to lay the foundation of Ukrainian statehood.

It was the time of the all-nation optimism, hope and inspiration which called for taking a unique historic chance and making a cherished dream of Ukrainians true — the dream of having their own independent, sovereign state. That idea consolidated and inspired the nation. It encouraged not only politicians, but all strata of society — peasants, workers, intelligentsia, clergy, students and soldiers, who still remembered the battles of World War I. Ukraine as a state, in fact, started “from scratch” because for three hundred years any allusion to independence had led to the accusation of separatism and tragic consequences — exile, jail or death penalty. After a number of failed attempts to build up relations with the Provisional government on the basis of Ukraine’s autonomy, Ukraine declared its intention to build an independent state. Although Ukraine’s aspiration towards

independence ended up in a tragic failure at that time, it played an important role in further history of Ukraine. Seven decades later, another generation, learning from the experience of their predecessors, declared and formed a sovereign state of Ukraine.

In the history of this age the most outstanding Ukrainians, whose names are written with golden letters are: Mykhaylo Hrushevsky, the head of the Centralna Rada, leaders of the nation — Symon Petlura, Dmytro Antonovich, Mykola Porsh, Pavlo Khristyuk, Volodymyr Vinnichenko, Pavlo Skoropadsky.

Different in their political views, understanding the development of a social-political order of their young state, they were of the same opinion in one thing — to see Ukraine independent and free, equal of other states in Europe. A universality of state's independence envisages first and foremost its recognition by other states. That is why the UPR (The Ukrainian People's Republic) faced the challenge of developing international relations, creating its own diplomatic service, which was born 90 years ago — in December 1917.

Ashida, the attaché of the Embassy of Japan in Petrograd, was the first visitor of the Centralna Rada in July 1917, who then reported to his government of the situation and esprit in Ukraine, of serious tension in the relations with Petrograd. A semi-official mission in Kyiv was given to French journalist Jean Policie, who, on demand of his government, studied the possibility of establishing diplomatic contacts between France and Ukraine.

It became evident that Ukraine was interesting for European states, especially for the states of the Entente, which were seeking different ways to stop the war. The military missions of England, France, Italy, Japan, Romania, Serbia and Belgium were located in Kyiv. The UPR (the Ukrainian People's Republic) became a subject of international negotiations.

In those hard years the Centralna Rada, further taken over by Pavlo Skoropadsky's Hetmanat (Government) and later by Directoria, efficiently conducted international activity integrating Ukraine into the world political process. It was in 1917 that Ministry of Foreign Affairs was established, and a number of embassies, consulates, and missions were opened to represent a new independent nation in different countries and international organizations. State banners would soar above the roofs of embassies and missions. In 1917—1921 Ukraine maintained bilateral relations with Germany, Austria, Hungary, France, Bulgaria, Turkey, Finland, Great Britain, the USA, Belgium, Greece, Denmark, Estonia, Trans-Caucasus Republics, Italy, Latvia, Poland, Romania, Czechoslovakia, Sweden, Switzerland and other countries exchanging embassies, general consulates, missions or ad hoc delegations.

It was the time when the Ukrainian diplomatic corps was formed. Ukrainian diplomats were committed to protecting national interests of the state that had just appeared on the map of Europe.

They proved to be in the front line of Ukrainian diplomacy which, in different ways, both in the country itself and in exile, stood for Ukrainian people's aspirations in 20—90-ies of the 20th century.

This issue of "Diplomatic Ukraine" is dedicated to the significant historic event — the 90th anniversary of Ukrainian diplomacy that became an agent of international life in the 21st century in which Ukraine entered as a great geopolitical state, integrated into global political, economic and cultural environment.

Арсеній Яценюк,
Міністр закордонних справ України

УКРАЇНЬСКА ДИПЛОМАТІЯ: ВІД ПОПЕРЕДНИКІВ ДО СУЧАСНИКІВ

Шановні читачі, автори та упорядники «України дипломатичної»!

Дозволю собі розпочати вступ із зізнання. Іноді людину, якою б скромною та гречною вона не була, переповнює ірраціональне відчуття власної значущості. Саме таке почуття ледь не опанувало автором цієї статті. Адже погодьтеся — небагатьом випадає подвійна честь: вперше відкривати випуск авторитетного видання та задавати тон висвітленню ним непересічної історичної події.

Саме тому мені надзвичайно приємно звернутися зі вступним словом до читацької аудиторії «України дипломатичної», цьогорічний випуск якої присвячений видатній даті, події дійсно державного масштабу — 90-річчю української дипломатії. Якими є головні здобутки українських дипломатів, від попередників до сучасників? Де позиціонується Україна в сучасному бурхливому та глобалізованому світі? Які виклики постають перед сьогоднішньою зовнішньополітичною службою нашої держави? Сподіваюся, що ці та інші теми не залишать байдужим як прискіпливих знавців і дослідників сучасної зовнішньої політики нашої Держави, так і ширшу аудиторію допитливих читачів.

Нерідко ми добре обізнані з історією та традиціями зарубіжних дипломатичних шкіл, при цьому не маючи чіткої уяви про шляхи, які проходила вітчизняна українська дипломатія. «...Учіться, читайте, і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь, бо хто матір забуває, того Бог карає...» — писав великий Кобзар. Тому пропоную перегорнути сторінки історії дипломатичної України ХХ сторіччя — зовнішні зносини часів Київської Русі та Козаччини зберігаю як нагоду для ще однієї зустрічі з читачами «УД» — та пригадати діяльність наших попередників, які у драматичну добу творили Українську державу нового зразка.

Саме 90 років тому, що під час Першої світової війни, світ дізнався про існування незалежної Української держави та народження української дипломатії. Становлення зовнішньополітичної служби України тісно пов'язано з головними віхами нашого державотворення початку минулого століття — створенням Української Народної Республіки, Гетьманату та Директорії (1917—1920), зокрема проголошенням 10 червня 1917 року І Універсалу Української Центральної Ради.

З першого дня існування Генерального секретаріату (Другий універсал Центральної Ради від 16 липня 1917 року) в його складі розпочало діяльність Генеральне секретарство з міжнародних справ, що у ХХ столітті стало попередником сучасного українського зовнішньополітичного відомства.

22 грудня 1917 року Голова Генерального Секретаріату УНР Володимир Винниченко і Генеральний секретар з міжнародних справ Олександр Шульгин підписали «Законопроект про створення Генерального секретарства міжнародних справ». Саме цю дату взято за основу святкування Дня працівників дипломатичної служби. Адже згідно зі схваленим документом було встановлено обов'язки Генерального секретарства міжнародних справ, а саме: здійснення міжнародних зносин держави, охорона інтересів — українських громадян поза межами УНР, тимчасово — загальне влаштування національних непорозумінь в межах УНР.

На жаль, до кінця невивченою та неоціненою на сьогодні залишається спадщина Олександра Шульгина — видатного громадського діяча, «батька української дипломатії», який свого часу передбачав розвиток сьогоденних демократичних про-

цесів у Європі, вдало ставив «діагнози» розпаду Радянського Союзу та існування і розвитку Об'єднаної Європи. Саме під його керівництвом було розпочато активну роботу зі створення системи дипломатичної служби молодій Українській державі, яка б забезпечила їй повномасштабне входження до європейської та світової спільноти. Гаяти не можна було жодної хвилини, адже перед новоствореним зовнішньополітичним відомством стояло титанічне завдання — відкрити світові Україну.

У 1918—1924 рр. у країнах Європи та Азії функціонувало близько 70 закордонних дипломатичних та консульських установ УНР. Попри те, що Українська Республіка фактично припинила своє існування восени 1920 року, окремі її представництва продовжували діяти до 1924 року. Всього УНР мала свої представництва у 33 країнах світу, стільки ж держав відкрили у цей період свої дипмісії у Києві. Вже на той час діяльність мережі дипломатично-консульських установ України регулювалася державними законами та нормативними документами Генерального секретарства міжнародних справ (згодом — Міністерства закордонних справ).

Вдосконалення структури першого українського МЗС та законодавчої бази його діяльності відбулося за Міністра Дмитра Дорошенка. Так, у червні 1918 року було прийнято «Закон про посольства і місії Української Держави», а в липні цього ж року — «Закон про українську консульську службу». Гадаю, читачеві буде цікаво дізнатися, що перші вітчизняні Консульські курси — передвісник сучасної Дипломатичної академії — розпочали діяльність ще в період Гетьманського уряду; з'їзди послів і глав українських дипмісій — на кшталт сучасних нарад керівників закордонних дипустанов України — увійшли в практику української зовнішньополітичної служби за часів Директорії (найважливішими з них стали зібрання у Карлових Варах в 1919 році та Відні 1920 році). Початку минулого століття сягає також покладена в основу роботи сучасного МЗС традиція захисту інтересів громадян України за кордоном. Так, за Директорії у країнах, де перебували українські полонені, було організовано їхнє повернення на Батьківщину, а при представництвах у Берліні, Відні й Римі існували військово-санітарні місії для військовополонених.

З радянським періодом історії України традиції нашої дипломатії не загубилися. Навіть з 1919 до 1922 рр. Українська Соціалістична Радянська Республіка мала формальні повнова-

ження у зовнішньополітичній сфері. Ситуація змінилася після утворення в грудні 1922 року Союзу РСР. Всі зовнішньополітичні, економічні, торговельні зв'язки України невдовзі перейшли у відання союзного центру, позбавляючи УСРР права на власну зовнішньополітичну діяльність. Та навіть за таких обставин завдяки наполяганням тодішніх українських керівників з 1923 р. по 1936 р. в посольствах СРСР за кордоном працювали українські представники, які на ці посади призначалися урядом УСРР, а потім УРСР. Лише в лютому 1944 року, після 20-річної перерви, у Києві з'явився власний інститут здійснення зовнішньої політики — Народний Комісаріат Закордонних Справ. Великим внеском покоління дипломатів доби Радянської України стала їхня енергійна участь в роботі ООН — єдиному на той час для України «вікні» у світ, справжній школі професійного росту. Хрестоматійним є факт, що як держава-засновниця ООН Україна безпосередньо долучилася до розробки Статуту цієї організації, формування її структури, органів та установ. Одним з визнань внеску УРСР в імплементацію цілей та принципів Статуту ООН стало її обрання до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН у 1948—1949 рр. та 1984—1985 рр.

Фахівцям у галузі міжнародних відносин і права ще належить дати експертну оцінку міжнародно-правовій ситуації, за якої повноправне членство України в ООН, тобто її *de jure* незалежність і суб'єктність у системі міжнародних відносин, поєднувалося з *de jure* і *de facto* статусом об'єкта в рамках Радянського Союзу з його наднаціональними органами. Та очевидним є інше — якби не членство в ООН, 1991-го року Україна навряд чи так швидко здобула широке міжнародне визнання її незалежності.

* * *

Думаю, зроблений короткий екскурс не залишає сумнівів у тому, що українська дипломатія — це не сучасне «ноу хау», а багатий спадок, який викристалізовувався не одне десятиліття.

За роки незалежності політичне забарвлення українського суспільства змінюється, еволюціонують думки лідерів, проте курс держави у зовнішньополітичній сфері є стабільним і прогнозованим. Як і на початку минулого століття, важливим для України є досягнення взаємодоповнюваності зовніш-

ньої та внутрішньої складових державної політики як запоруки її ефективності загалом. Потрібно чітко розуміти, що процес становлення громадянського суспільства і формування його політичних інституцій протікає в нашій державі за класичними європейськими традиціями, що часто знаходить свій прояв у чергуванні перед — та післявиборчих періодів.

Проведення позачергових парламентських виборів у вересні 2007 року, що стало прикладом демократичного виходу із зони політичної турбулентності, дає підстави для оптимістичних прогнозів, зокрема й щодо зовнішньополітичної діяльності нашої держави у відповідності до визначених Президентом України В. Ющенком пріоритетів. Надзвичайно важливо, щоб тенденція «одноголосся» остаточно укорінилася в українській зовнішній політиці.

Найбільш широким завданням, поставленим Президентом перед вітчизняною дипслужбою, є забезпечення базових потреб державного будівництва. Цей напрямок охоплює завершення переговорного процесу делімітації і демаркації державних кордонів України з Росією, Білоруссю, Молдовою, визначення формату відносин з НАТО та ЄС, завершення процедури вступу України до СОТ, сприяння ефективній реалізації енергетичної стратегії України.

Українська дипломатія спрямовує сьогодні свої зусилля на досягнення збалансованого режиму відносин нашої держави з її ключовими партнерами на міжнародній арені. Чітке дотримання обраного Україною курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію не виключає, втім, розвиток усього комплексу стосунків країни з її стратегічними партнерами, насамперед Росією та США, чіткий та прагматичний підхід як до досягнення двосторонніх домовленостей, так і до їхнього виконання. Серед пріоритетних завдань також є посилення масштабного діалогу між Україною та країнами Групи Восьми через залучення партнерського досвіду, управлінських навичок, економічних і технологічних інвестицій.

Олександр Шульгин ще у 1934 році, перебуваючи на еміграції, передбачив, що «Україна, коли стане вільною, мусить увійти до складу Європейського Союзу, оскільки він буде існувати». На сьогодні це вже не передбачення, а прагматичне завдання дипломатичної служби, яке знайшло свій вияв ще у 1993 році в «Основних напрямках зовнішньої політики України» та кожного разу набуває конкретних рис. Київський саміт Україна-

ЄС, який відбувся у вересні 2007 року, підтвердив двосторонній інтерес у створенні зони вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом та укладенні посиленої угоди у відносинах Україна-ЄС.

Нам відомо про скептичне ставлення деяких провідних країн-членів ЄС та українських політиків до євроінтеграційних прагнень України. У цьому зв'язку до згаданих вище слів О. Шульгина дозволю додати таке: нам не потрібно безперестанно стукати в двері ЄС, треба бути запрошеними. А для того, щоб бути запрошеним, необхідно відповідати тим стандартам, які існують щодо усіх країн, у тому числі — Європейського Союзу. Таким чином, маємо об'ємну домашню роботу, одним з практичних результатів якої має стати безвізовий режим в'їзду українців до країн ЄС.

Лібералізація візового режиму з країнами-членами Європейського Союзу та ЄС в цілому є стрижневим завданням української дипломатичної та консульської служби. Ми працюємо над створенням сприятливого візового, а ще краще — безвізового, режиму поїздок громадян України. Виходячи з потреб співвітчизників 18 червня 2007 року підписано угоду з ЄС про спрощення візового режиму, яка, сподіваємося, найближчим часом набуде чинності.

Ведеться повномасштабна робота над укладенням так званих угод про «малий прикордонний рух» з країнами членами ЄС — безпосередніми сусідами України. Ці документи покликані надати практичну можливість громадянам прикордонних районів обох держав пересуватися без віз у межах визначеної території іншої договірної сторони. З Угорщиною така угода була підписана 18 вересня 2007 року. Сподіваємося, що українськими дипломатами буде успішно завершено переговорний процес з Польщею і Словаччиною, та підписано аналогічні угоди.

У міждержавних стосунках із Російською Федерацією, одного із наших ключових партнерів на міжнародній арені, 2007 рік запам'ятається значним позитивом, а найголовніше — усвідомленням в політичних колах обох країн необхідності прагматичної та конструктивної співпраці, яка б ґрунтувалася на інтересах держав, а не на постійному озиранні у минуле. Іншими словами, домінує розуміння, що Україна потрібна Росії настільки ж, наскільки Росія потрібна Україні.

У сучасних відносинах між Україною та Росією ми можемо з задоволенням констатувати політичну волю з пошуку спіль-

них підходів до ще нерозв'язаних питань, про що свідчить тенденція до активізації зустрічей на рівні керівництва як держави, так і зовнішньополітичних відомств, співпраця галузевих міністерств. Позитивним елементом, що дозволив зняти певну політичну напругу у відносинах, є скасування списків осіб, яким заборонено в'їзд на території обох держав. Ведеться робота над розширенням базового договору з Росією конкретними угодами, скасування обмежувальних заходів у взаємній торгівлі, проведення двосторонніх консультацій з проблематики відносин з НАТО — це ті кроки, які засвідчують бажання сторін до повноцінної співпраці.

Вважаю, що Україна має повною мірою використати наявну на сьогодні в стосунках із Росією позитивну динаміку для вирішення ще одного надзвичайно важливого питання — впорядкування співпраці в енергетичній галузі. Розглядаю як одне з першочергових завдань повернення цього виміру взаємодії на передбачуваний міждержавний рівень згідно з відповідними двосторонніми угодами.

Українська дипломатія, незважаючи на певні труднощі, досягла ряду конкретних зрушень і в питанні тимчасового перебування Чорноморського флоту РФ на території України. Серед них — прогрес у виконанні російською стороною екологічного законодавства України в місцях базування ЧФ РФ, домовленість у питанні попередження і ліквідації можливих надзвичайних ситуацій на об'єктах флоту, готовність активно працювати над результативним вирішенням інших проблем.

У рамках СНД незмінною вимогою України залишається економізація діяльності Співдружності та початок роботи зони вільної торгівлі. Зрушення є і тут — на саміті СНД 5 жовтня у Душанбе всі країни-члени цього механізму підтримали українську ініціативу, і вперше за півтора десятка років в СНД з'явилася чітка економічна складова. Вона включає навіть такі чутливі речі, як, зокрема, видобуток корисних копалин, транспортування і купівля-продаж енергоносіїв. Попри те, що ці елементи були не зовсім прийнятними для окремих країн — членів СНД, на завершальному етапі українська делегація досягла їх-не включення в Концепцію подальшого розвитку Співдружності та План заходів з її реалізації.

Надзвичайно важливим партнером України є Сполучені Штати Америки. Хоча ми географічно далеко один від одного, проте ті цінності, які декларуються на нашому двосторон-

ньому рівні, об'єктивно підтримуються. Сподіваюся, що представлена американській стороні під час візиту Міністра закордонних справ України до Вашингтона 1–2 травня 2007-го року Дорожня карта двосторонніх відносин оновить наш політичний діалог, включаючи як політичні, так і економічні складові.

Що стосується питання відносин України з НАТО, то воно лежить у стратегічній площині. Українське зовнішньополітичне відомство не агітує ні за, ні проти вступу України в Альянс — це не функція Міністерства. Наше завдання — активно надавати українському суспільству об'єктивну інформацію про НАТО. Переконаний в одному: НАТО становить інтерес для України не в контексті пошуку захисту, а як можливість участі у прийнятті важливих політичних рішень на євроатлантичному просторі, зміцнення національних демократичних інституцій та стимулювання розвитку сучасних власних Збройних Сил.

Протягом останнього часу активізувалася роль України як регіонального гравця, і 2007 рік не є виключенням. З травня 2006 року до червня 2007 року Україна головувала в Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, яка під час Київського саміту у травні 2006 року була перетворена з регіонального угруповання в міжнародну регіональну організацію. Основним здобутком виконання Програми головування України в ГУАМ стало завершення, в основному, завдань трансформації Об'єднання у повноцінну міжнародну регіональну організацію.

Чільне місце у регіональному співробітництві відведено участі України в Організації Чорноморського Економічного Співробітництва. Сподіваємося, що протягом піврічного головування України в ОЧЕС, яке наша країна перебрала на себе з 1 листопада 2007 року, вдасться зосередитись на посиленні економічної складової ОЧЕС — основи діяльності Організації — і виробити конкретні механізми співпраці між ОЧЕС та ЄС, особливо у зв'язку з прийняттям європейською стороною документу «Чорноморська взаємодія — нова регіональна ініціатива зі співробітництва».

Практичними напрямками діяльності ГУАМ та ОЧЕС є реалізація регіональних економічних проектів, формування спільної безпекової політики країн-членів у регіоні від Балкан до Кавказу, від Балтики до Чорного моря. Україна в рамках свого головування в ОЧЕС робить акцент на реалізації економічних проектів у таких галузях, як енергетика, транспорт, розробка і видо-

буток вуглеводневих ресурсів у басейні Чорного моря, а також створенні зони вільної торгівлі в Чорноморському регіоні.

Безпекова ситуація регіону Чорного моря є важливим фактором його стабільного економічного розвитку. Інтерес наших міжнародних партнерів до цієї проблематики засвідчує успішно проведена в листопаді 2007 року в рамках Київського безпекового форуму Конференція «Врегулювання «заморожених» конфліктів у контексті безпеки та стабільності Чорноморського регіону».

Важко переоцінити значення для української дипломатії участі у розв'язанні придністровського питання. Україна спільно з учасниками та всіма зацікавленими сторонами Придністровського врегулювання продовжує докладати зусиль з метою реалізації «Плану Ющенка», розробленого на основі ініціатив Президента України «До врегулювання через демократію». У цьому контексті не можна не відзначити позитивний досвід роботи Місії Європейського Союзу з надання прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM), яку було започатковано 30 листопада 2005 року.

Лідерство України в багатосторонніх форматах не в останню чергу пояснюється понад піввіковим досвідом участі наших дипломатів у діяльності ООН. Серед свідчень того, що нас поважають та до нас прислухаються в Організації — обрання у 1997 році Міністра закордонних справ України Геннадія Удовенка Головою 52-ї сесії Генасамблеї ООН, діяльність України в якості непостійного члена Ради Безпеки ООН протягом 2000—2001 рр., обрання України у травні 2006 року до першого складу Ради з прав людини на дворічний термін.

У багатьох випадках дипломатична служба України є «локомотивом» у внутрішніх справах держави, випереджаючи події всередині країни. Показовим є той факт, що у листопаді 2003 року в рамках ООН було прийнято Заяву до 70-ї річниці Голодомору в Україні та розповсюджену в якості офіційного документа Організації, в якій третина членів ООН визнали Голодомор національною трагедією українського народу. У той час у самій Україні багатьма ця тема зумисне ігнорувалася.

Забезпечення визнання міжнародною спільнотою Голодомору України 1932—1933 років актом геноциду проти українського народу — це першочергове та водночас чутливе завдання дипломатичної служби України, особливо у контексті вшанування 75-ї річниці трагічних для українського народу подій.

Важливе місце в діяльності дипломатичної служби відіграє інформаційна робота за кордоном, яка ведеться не лише з метою поширення відомостей про нашу державу, але й для популяризації української історії, культури та мистецтва, рекламування українського туристичного продукту, вивчення можливостей для навчання іноземців в українських вищих навчальних закладах. Важливим кроком на цьому напрямку є практична робота над відкриттям мережі культурно-інформаційних центрів при дипломатичних установах України, завданням яких є створення яскравого образу України та українців у світі. Адже від іміджу, який матиме Україна, багато в чому залежать і практичні успіхи нашої держави на міжнародній арені.

Найближчим часом почне діяти започаткований за ініціати-ви Президента України проект національного музею «Українці у світі», який передбачає створення реєстру української присутності за кордоном і охоплюватиме усі суспільні сфери — наука, бізнес, культура, спорт. Метою проекту є демонстрація на весь світ досягнень української нації.

Реалізація іміджевих проектів найбільш ефективна при поєднанні бюджетного та позабюджетного фінансування. Прикладом є заснований у липні 2007 року Міжнародний благодійний фонд «Відкрий Україну», який вже активно працює. Його діяльність спрямована на підтримку молоді української генерації, сучасних трудових мігрантів, української діаспори, посилення авторитету України у світі, розвитку міжнародної співпраці, інформаційне сприяння та захист прав українських громадян. Скеровуючи свою роботу на ключові міжнародні аналітичні центри, засоби масової інформації, діячів культури, ділові еліти, «Відкрий Україну» поглиблює розуміння нашої країни за кордоном. Користуючись нагодою, запрошую читачів та дописувачів «УД» до співпраці з Фондом.

Серед амбітних проектів, покликаних зміцнити імідж України — проведення спільно з польською стороною ЄВРО-2012. Для успішного втілення наміченого потрібна злагоджена робота та консолідація зусиль багатьох державних органів України. МЗС готове «закачати рукава».

Працюючи на всіх перерахованих напрямках, стрижневою проблематикою, навколо якої, фактично, й обертається діяльність закордонних дипломатичних установ, є відстоювання прав та інтересів українських громадян, підтримка місцевих національних громад. Захист українців, — за громадянством чи по-

ходженням, — є основним завданням для кожного, хто має статус дипломата. Можна довго і багато писати про причини сьогоденної трудової еміграції з України, але, тим не менше, жоден українець не має відчувати байдужість стосовно себе та своєї сім'ї з боку Української держави.

Тому наріжним каменем роботи зовнішньополітичного відомства вважаю прямий контакт із громадянами України та проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань, що їх найбільше турбують.

1 червня 2007 року при Міністерстві почав діяти Call-center. Зателефонувавши, кожен українець може отримати необхідну консультацію, висловитися щодо коректності поведінки з ним представництва зарубіжних країн в Україні та, за необхідності, звернутися по допомогу. В аеропортах країни та в найбільших пунктах перетину кордону оформлено відповідні інформаційні стенди, розпочато акцію «Батьківщина на зв'язку», при в'їзді на територію іноземної держави проводиться SMS-інформування, вказуються координати найближчої консульської установи. Попри неоднозначну реакцію наших партнерів, МЗС вперше здійснено моніторинг процесу видачі віз українським громадянам іноземними консульствами. Маємо конкретні результати — обсяг скарг щодо видачі віз зменшився втричі.

Наостанок чи не про найважливіше — людський чинник у дипломатії. Дієвість і результативність роботи, прагматизм у відносинах із міжнародними партнерами, чітке бачення ролі та місця України у площині світових координат у поєднанні з динамізмом, оперативністю і жвавим розумом — ось той «мікс», який є «рецептом» успіху кожного українського дипломата. Саме такій когорті дипломатів під силу адаптувати інструментарій української зовнішньої політики до викликів глобалізованого світу — світу без інформаційних, культурних, фінансових та людських кордонів. Адже завдання, які стоять перед українською дипломатією, виходять з традицій, що сягають глибини віків, формуючись новітніми зовнішньополітичними реаліями, що вимагають від професіоналів-міжнародників постійного пошуку нових підходів та шляхів захисту національних інтересів.

Переконаний: нашим попередникам не доведеться червоніти за сучасних українських дипломатів — дипломатів-«дев'яностників».

27 серпня 2007 р. Нарада дипломатичного корпусу за участю Президента України Віктора Ющенка

Леонід Черновецький,
Київський міський голова

КИЇВ НА ПЕРЕХРЕСТІ ЧАСУ: МІЖНАРОДНІ КОНТАКТИ

Сьогоднішній Київ — справжнє європейське місто, у якому гармонійно поєднані історія та сучасність, прадавні традиції й новітні тенденції, місто легенд та романтики.

Київ — не лише історична, але й духовна столиця України.

Саме тут, у серці країни, приймаються історичні та доленосні рішення, котрі визначають хід української історії.

Гості, які не були в столиці України 10–15 років, кажуть, що Київ став набагато красивішим — справді європейським містом. І вони мають рацію — за роки незалежності у Києві багато

чого змінилося. Для гостей міста найпомітнішим перетворенням став вигляд сучасного Києва: відновлені пам'ятники історії та архітектури, нові музеї, готелі та торговельно-розважальні центри, стрімкий розвиток новобудов у житлових районах, потужні транспортні розв'язки та багато іншого.

Київ гармонійно поєднує функції адміністративного, ділового, фінансового, науково-технічного та освітньо-культурного центру країни і має значний інвестиційний, інтелектуальний, економічний та трудовий потенціал, вигідне географічне розташування практично у центрі Європи, найбільший у країні транспортний вузол.

Як і притаманно столиці, Київ йде в авангарді соціально-економічних перетворень. Темпи та якісні характеристики господарського комплексу столиці помітно випереджають інші регіони, підвищується його значущість в економічному та науково-технічному потенціалі України.

Зроблю невеликий екскурс в історію. Всі прадавні міста виникали на стратегічно важливих торгових шляхах. А Київ має взагалі унікальне місцезнаходження. Через нього проходили численні транспортні шляхи із заходу на схід, а сухопутну дорогу з півночі на південь органічно доповнює ще і знаменитий шлях «з варяг — в греки». І всі ці грандіозні потоки матеріальних і духовних цінностей проходили тоді через столицю нинішньої України. Значення геополітичного положення Києва не тільки не змінилося, але й значно зросло.

Повернути колишню значимість Києва, як міжнародного центру, є можливим лише в контексті державної політики. Тому Київ рухається саме в цьому напрямку. В умовах глобалізації світової економіки міжнародні зв'язки набувають особливо важливого значення для соціально-економічного розвитку, як країни в цілому, так і її окремих регіонів.

Важливість міжнародного напрямку також обумовлена тією обставиною, що саме Київ з об'єктивних причин є головним регіональним партнером Президента й Уряду в реалізації зовнішньополітичного й зовнішньоекономічного курсу держави. Для реалізації вказаних завдань міжнародної діяльності столиці України Київська міська державна адміністрація в першу чергу базує свою діяльність на Законі України «Про столицю України — місто-герой Київ», а також керується програмними документами щодо розвитку столиці.

Комплекс завдань міжнародного співробітництва Київської міської влади сформовано з урахуванням впливу столичного статусу та обумовлену ним надзвичайно високу інтенсивність міжнародних заходів. Сьогодні столиця України здійснює свою міжнародну діяльність у рамках укладених угод про поріднення, партнерство, дружбу та співробітництво із 60 містами світу. На сучасному етапі, в розрізі процесів децентралізації та все більш зростаючої ролі органів місцевого самоврядування в світовій політиці, коли місто, як і вся країна в цілому, живе реформаційними процесами, співпраця Київської міської влади з місцевими органами влади зарубіжних країн та міжнародними організаціями, діяльність яких стосується проблем розвитку міст, урбаністики, регіонального співробітництва, зовнішньої торгівлі, іноземних інвестицій тощо є життєво необхідною. У цьому контексті окремої уваги заслуговують міжнародні заходи, втілювані містами-побратимами, містами-партнерами, іншими містами, міжнародними організаціями, з якими співпрацює Київ.

Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Вільям Тейлор під час зустрічі в мерії. Зліва — Леонід Черновецький, Павло Кривонос

З метою виконання вищевикладених завдань Київська міська державна адміністрація тісно взаємодіє з відповідними службами керівників держави, главами зарубіжних дипломатичних представництв в Україні та Посольствами України за кордоном, меріями іноземних міст, а також всесвітніми міжнародними організаціями та асоціаціями. Створений ефективний організаційний механізм і напрацьований унікальний багаторічний досвід дозволяє Київській міській державній адміністрації забезпечити гідне представлення мера і всієї столиці на міжнародних заходах будь-якої складності, як на території України, так і за її межами.

Роль міжнародного статусу столиці України, насамперед, обумовлюється виключно важливим значенням для розвитку України в цілому та її регіонів, адміністративно-територіальних утворень, громад, зокрема. У царині міжнародних відносин лежить вирішення непростого завдання закріплення надбань незалежності України та її подальше самоствердження в якості авторитетної, суверенної європейської держави. Активні міжнародні зв'язки міста забезпечують участь його економічного

20 грудня 2006 р. Зустріч мерів Києва і Москви

комплексу в світових товарних, валютно-грошових, розрахунково-кредитних відносинах світогосподарської системи, а також у зв'язках у сфері гуманітарного, культурного, наукового, та інших видів співробітництва між країнами, міжнародними світовими та регіональними організаціями, а також великими зарубіжними містами.

Наприкінці минулого, на початку нинішнього століття всі світові мегаполіси впритул стикнулися із явищем конкуренції міст і регіонів. Регіональна конкуренція за ресурси, перспективні місця у міжнародному (міжрегіональному) розподілі праці стала тим вирішальним для майбутнього процесом, задля успіху в якому міста й регіони готові витратити значні фінансові та матеріальні ресурси. Київ у повній мірі усвідомив ступінь важливості самоутвердження для свого перспективного розвитку, що виходить із економічної, суспільно-політичної та культурної активності сусідніх мегаполісів, причому не тільки зарубіжних. Тож, одним із важливих перспективних завдань у сфері міжнародних зв'язків є розробка та успішна реалізація стратегії міжнародної конкуренції столиці України.

Конкретна стратегія Київської міської влади при здійсненні міжнародних контактів спрямована на піднесення авторитету Києва як столиці незалежної України серед зарубіжних столичних муніципалітетів та міжнародних організацій, використання досвіду роботи комунального господарства зарубіжних міст, розвитку малого та середнього бізнесу, обміну культурними досягненнями, забезпечення екологічної безпеки, використання якого є для нашого міста дуже важливим.

У сучасних умовах традиційні підходи до запозичення важливої інформації про роботу зарубіжних мерій, муніципальних підприємств тощо вже не виправдовують себе і виглядають дещо дилетантськими. Натомість потреба в таких даних дедалі зростає. На часі — нові підходи, що перетворюють міжнародне співробітництво у потужний інструмент міста й міської влади в отриманні аналітичної міжнародної інформації. Думається, зараз украй важливо усвідомити необхідність створення нової парадигми міжнародної політики і практики, розглядаючи конкурентоспроможність України через призму отриманих знань.

Суттєвої активізації потребує економічне співробітництво із зарубіжними партнерами в інтересах міста. Особливо це стосується найбільш крупних проектів, які мають стратегічне значення для сучасного стану та перспективного розвитку української столиці.

Для нас дуже важливо також усвідомити прямий зв'язок між конкурентоспроможністю країни та залученням іноземних інвестицій. Саме тому на найближчі роки ставимо завдання перетворити Київ на міжнародний центр високих технологій і інновацій, й на цій основі створити економіку соціально направленої типу.

Київ, як уже наголошувалося, намітив перспективу свого розвитку. Розроблені відповідні довготривалі програми, одна з яких, як стратегічна мета, визначає утвердження Києва як провідного субрегіонального центру економічного, соціального, науково-технічного, культурного розвитку і співпраці. Чи маємо ми реальні підстави претендувати на таку значну роль? Судячи з того, що столиця міцно посідає лідируюче положення в країні по більшості соціально-економічних параметрів, відповідь може бути позитивною. Цей чинник багато в чому визначає й її інвестиційну привабливість.

Висновок один: треба суттєво міняти напрямки подальшого розвитку економіки столиці, активно впроваджуючи в практику

високі технології, інновації, енерго — і ресурсозберігаючі технології і виробництва, підвищуючи таким чином конкурентоспроможність продукції і послуг. На ці цілі в першу чергу і спрямовуватимуться інвестиційні потоки.

Покращення інвестиційного клімату належить до головних пріоритетів економічної політики міста. Високий інвестиційний рейтинг столиці, пов'язаний з економічним розвитком міста, розвитком людських ресурсів, розвиненою ринковою та фінансовою інфраструктурою, діловою активністю регіону, є головним чинником інвестиційної привабливості та вагомо впливає на процеси прийняття рішень українськими та іноземними корпораціями щодо локалізації інвестиційних проектів саме на території міста Києва.

Міська влада спрямовує свої зусилля та проводить політику на створення сприятливих умов щодо залучення інвестицій в економіку міста, від яких найбільшим чином залежить стабільний розвиток економіки, структурної її перебудови, економічне зростання, створення нових робочих місць, модернізація обладнання та впровадження нових технологій, підвищення конкурентоспроможності продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках. При цьому іноземні інвестиції розглядаються не тільки як додаткові кошти, але і як механізм переносу нових знань і технологій, виробничих стандартів, менеджменту, підвищення інтеграційних процесів у світову економіку.

У місті надається перевага інвестиційним проектам, які мають виняткове соціально-економічне значення для Києва та пов'язані із створенням відповідної інфраструктури в житлових кварталах, будівництвом сучасних офісних та торгових центрів.

В зв'язку з цим перед столичною владою постають якісно нові завдання щодо забезпечення збалансованого розвитку та залучення інвестиційних коштів у муніципальні та масштабні інвестиційні проекти, які спрямовані на вирішення міських проблем, зокрема, щодо розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури міста.

Виходячи з провідної ролі Європи у світовій політиці та економіці, а також з того фактору, що більша частина міст, з якими Київ має постійні зв'язки, знаходяться в Європі, Київська міська влада значну увагу приділяє європейському регіону.

Керівництво міста глибоко впевнене, що у співробітництві з ЄС є ще багато не використаних можливостей з обох сторін. Необхідні нові, більш сміливі з економічної точки зору підхо-

**Мер Женеви П'єр Мюллер на прийомі у Леоніда Черновецького
1 лютого 2007 р.**

ди, глибоке розуміння взаємовигідності співробітництва східно та західноєвропейського економічного простору. Тільки така точка зору, на наш погляд, має перспективу.

Виходячи із сучасної геополітичної ситуації та інтересів Києва в контексті зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного курсу України, можна виокремити інтеграцію до ЄС як пріоритетний вектор, однак інші напрямки співробітництва можуть не суперечити, а навпаки, мають органічно його доповнювати.

При цьому збільшення ефективності міжнародних зв'язків має відбуватися на основі підвищення координації дій в цій сфері центральних та місцевих органів виконавчої влади, що в свою чергу передбачає відпрацювання загальної стратегії міжнародних відносин столиці України, включаючи всі їхні аспекти (економічні, політичні, культурні).

Необхідною умовою формування дієвої системи міжнародних зв'язків міста є тісна координація і взаємодія органу, який є відповідальний за її проведення на місцевому рівні, з відповідними установами на державному рівні (Міністерство закордонних справ, Міністерство економіки та ін.). Ця координація передбачає не просто перенесення на місцевий рівень усіх ініціатив,

**Письменник Борис Олійник, Леонід Черновецький і Олесь Довгий.
19 вересня 2006 р.**

які реалізуються на рівні країни, а знаходження оптимального балансу між реалізацією загальнодержавних та суто локальних соціально-економічних інтересів. При цьому для реалізації міжнародних на місцях інтересів є надзвичайно важливим якомога повніше використання загальнодержавного потенціалу.

В розрізі практичного наповнення зовнішньої політики країни основними компонентами механізму покращення взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади з розв'язання актуальних проблем розвитку повинні бути:

- адаптованість соціально-економічних пріоритетів загальнодержавного розвитку до потреб міст та регіонів;
- орієнтованість на участь у тих міжнародних заходах, які несуть конкретний соціально-економічний ефект для місцевих громад;
- тісна координація міжнародних ініціатив держави та міст, використання на цій основі потенціалу держави.

При цьому особливої актуальності набуває активне залучення міст та регіонів до процесу планування та реалізації міжнародних заходів. За таких умов можна досягти оптимального уз-

годження загальнодержавних та місцевих пріоритетів при проведенні міжнародної діяльності.

Головними ж принципами узгодженої державної політики у сфері міжнародних зв'язків мають стати:

— зміщення акцентів від участі в акціях, започаткованих зарубіжними партнерами, до більш активного ініціювання власних заходів, що випливають із проблематики, яка визначена пріоритетною для розв'язання в регіонах шляхом використання міжнародних зв'язків України;

— збалансованість відносин між східними й західними векторами співпраці, базована, в першу чергу, на готовності сторін до здійснення конкретних результативних акцій;

— надання переваги проектному підходу в організації співпраці із зарубіжними партнерами з обґрунтуванням доцільності, формуванням проектних (робочих) груп, відстеженням графіків здійснення та контролем результативності.

Впровадження міської політики у визначених напрямках обумовить становлення і постійне функціонування Києва як загальноновизнаного на вітчизняному та міжнародному рівнях мегаполісу, візитної картки України. **Наша мета — зробити Київ зручним, цікавим, безпечним містом втілованих надій.**

Ми у змозі увійти до десятки європейських столиць, найбільш сприятливих для життя городян. Під силу нам і роль центру інтеграційних процесів у Східній Європі.

Хоча завдання столичної влади в міжнародній діяльності і полягають перш за все в розширенні співпраці на різних рівнях і в різних соціально-економічних сферах, проте є ще один важливий аспект, про який не можна не сказати. Ми твердо маємо намір на основі вивчення кращих світових зразків створити в Києві власну сучасну систему управління українським мегаполісом. Навіщо? Та щоб за допомогою апробованої інструментарію ефективно і в стислі терміни вирішити зокрема, і ті питання, які сьогодні викликають у киян першочерговий інтерес. Але для нас це не самоціль. Суть всього, про що йдеться, зводиться до вирішення однієї-єдиної задачі — наше рідне місто ми бачимо найкращим у світі.

Києву бути таким, щоб у ньому найкраще жилося людині.

КИЇВ ДИПЛОМАТИЧНИЙ

Дев'яностоліття новітньої української дипломатії — помітна подія української історії, яка дозволяє проаналізувати багато аспектів державотворчого процесу ХХ ст. У 1917—1921 роках було створено першу систему зарубіжних відносин України. На жаль, вона проіснувала недовго, але полишила свій слід, визначила наші можливості в контексті міжнародних зв'язків, розбудови дипломатичної служби. Озираючись на плин років з позиції громадянина уже суверенної і незалежної держави, яка з'явилася на геополітичній європейській карті в 1991 р., усвідомлюючи яким складним був

шлях становлення української дипломатії, і не тільки в часи українського державотворення у 1917—1921 рр., але й пізніше — у кінці двадцятих років, у повоєнний час, коли Україна стояла біля витоків створення ООН, і пізніше. Нелегким він був і на зламі двох століть і тисячоліть, коли, власне, розпочалося творення української дипломатії в повному обсязі її діяльності. Але завжди, хоч і не однаковою мірою, українське дипломатичне життя було невідривним від Києва. Про це однозначно засвідчує як минуле, так і сьогодення. Київ був політичним центром могутньої держави Київська Русь-Україна, яка приділяла особливу увагу розвитку дипломатії, підтримуючи дипломатичні відносини практично з усіма європейськими країнами. Історичні джерела фіксують, що вже за княгині Ольги у Києві мали свої постійні представництва Болгарія (в особі священика Григорія),

**Карта Києва та Київщини
за часів Ярослава Мудрого**

Візантія, Німеччина (приїзд єпископа Адальберта). Жваві взаємини утримувалися за княжої доби також із Францією, Норвегією, Польщею, Угорщиною та ін. країнами. Іноземні посланці, які приїжджали до Києва, завжди були оточені доброзичливою увагою, користувалися значними привілеями та імунитетами, існував ритуал прийняття зарубіжних дипломатів при княжому дворі.

Від перших днів свого існування Київ був не просто столичним руським містом, але й дипломатичним центром великої держави. Так було при всіх князях київських, добрих і недобрих правителях, які виборювали і втрачали київський престол, сиділи на ньому інколи декілька днів, а інколи

десятками років. Траплялося по-різному, але завжди існувало поняття винятковості Києва, його обраності, якщо бажаете, елітарності. І князь, котрий посідав саме київський стіл, відразу ставав відомим далеко за межами держави, з ним рахувалися, його позицію враховували у багатьох міжнародних розкладах.

Русь-Україна з давен викликала цікавість і захоплення народів і країн світу. До київських пагорбів стелилися дороги не тільки купців з Аравії, Китаю і Персії, Німеччини й Італії, а й дипломатів. Вони перетинали тисячі кілометрів, щоб познайомитися із столицею однієї з найбільших тогочасних держав світу, знайти порозуміння із могутніми великими київськими князями. І привозили до рідних країв не лише захоплення про гостинність русичів, неповторними виробами їхніх майстрів — кованими виробами із золота і срібла, зброєю, медом, хутром, але й інформацію про могутність Києва, його політичну активність, впливовість на тогочасні міждержавні події.

Уже при великому князі Володимирі Київська держава набуває широкого визнання іноземних держав, зокрема і Візантії, на той час наймогутнішої держави Європи. Прийняття христи-

янства благодатно впливає на розвиток духовного життя і освіти в Русі-Україні. Налагоджуються тісні стосунки із західноєвропейськими державами, збільшується вплив Києва на міжнародну політику. За великого князя Ярослава Мудрого політичні і військово-політичні зв'язки налагоджуються з Німеччиною, Угорщиною, Францією, Норвегією, Польщею. Не тільки Ярослав прагнув політичних контактів з цими державами, а й західноєвропейські правителі шукали способів, щоб налагодити стосунки з Києвом, зокрема через шлюби з дочками і синами великих київських князів. Усе це свідчить про стабільне політичне становище Київської держави та її столиці Києва в XI ст.

Минули століття. Не раз змінилися державні й політичні уклади Русі-України. Історія визначить вартісне значення кожного періоду нашого минулого. Проте Київ завжди залишався духовною столицею України. З проголошенням незалежності України і набуттям статусу суверенної держави, Київ стає столицею великої геополітичної країни, визнаної практично всіма урядами світу.

Київ, як ворота до всього світу, і водночас, ворота, через які цей світ може пізнати Україну, пізнати і прийняти.

Колись, за часів князя Володимира Хрестителя, столичне місто розташовувалося на десятигектарній площі, існували головні, так звані Київські ворота, через які почесні гості — дипломатичні місії і послы урочисто до нього в'їжджали.

До речі, їхні фундаменти розкопані й позначені червоним кварцитом біля перетину Володимирської та Великої Житомирської вулиць, як виняткова історична пам'ятка.

Пізніше нащадки рівноапостольного великого князя, розширюючи межі міста, збільшували й кількість воріт. При князі Ярославі Мудрому Київ уже займав площу 72 га. З'явилося й кілька нових в'їздів у місто, зокрема Жидівські ворота, що були розташовані в районі теперішньої Львівської площі, і до яких тяглися шляхи із заходу держави; Лядські, розташовані на сході міста (рештки їх можна побачити у підземному переході на майдані Незалежності). Основними ж були Золоті, через які в'їжджали до Києва дипломатичні місії.

Це був справжній парадний в'їзд до Києва. З прекрасною Благовіщенською церквою над ними, золоченою маківкою — це надавало особливої урочистості, особливий зміст, особливий символ державної величі і значимості, навіть рівності із наймо-

гутнішою тоді Візантійською імперією. Почесні гості, послы великих імператорів, мандрівники та купці в'їжджали до великого міста, щоб відчутти його красу, столичний ритм, перейматися не тільки життям княжого двору, але й зрозуміти ментальність великого слов'янського народу, який відігравав велику роль у тогочасному світі.

Сьогодні Київ є також воротами великої держави. І сюди з усього світу — літаками, поїздами, автомобілями — їдуть люди, зокрема і дипломати, для яких столиця України стає на тривалий час місцем служби і життя.

Вже ніхто не дивується іноземній мові на вулицях Києва, як і прапорам багатьох країн на фасадах будинків. Усе активніше Україна інтегрується у світовий економічний, політичний, культурний, духовний процес, про що свідчить і чисельність зарубіжних дипломатичних представництв, офісів міжнародних організацій.

Є місце у Києві, яке знають усі зарубіжні дипломати, які перебувають у нашій країні. Це — Маріїнський палац. Саме тут Надзвичайні і Повноважні Послы іноземних держав вручають Президентові України вірчі грамоти, тобто відбувається їхнє офіційне входження на посаду.

Але до дипломатичного життя причетний не тільки Маріїнський палац, але й увесь Київ, у який щиро закохуються представники дипломатичного корпусу, міжнародних організацій.

Нині в Україні представляють свої держави 67 посольств, діють 15 представництв міжнародних організацій, 21 генеральних консульств, понад 3000 представництв іноземних фірм. Отож, не дивно у Києві щодень бачити герби і прапори інших держав. Як господарі ми щиро дбаємо про те, щоб Україна сприймалася як гостинна доброзичлива держава. Тому з такою увагою піклуємося про дипломатичні місії та представництва, прагнемо, щоб життя дипломатів у Києві відповідало світовим стандартам, було цікавим і змістовним.

29 квітня 1992 р. згідно з розпорядженням Представника Президента у Києві було створено Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв (ГДІП), головне завдання якої полягло в облаштуванні та забезпеченні належних умов для діяльності дипломатичного корпусу, консульських установ іноземних держав і представників міжнародних організацій в Україні.

Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії Грігол Катамадзе вітає генерального директора Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павла Кривоноса

Цю роботу довелося починати фактично з чистої сторінки. Понад 100 країн світу майже водночас визнали суверенітет України, майже одразу було ухвалено рішення про обмін посольствами. Кабінет Міністрів України, Міністерство закордонних справ, Київська міська рада при активній співучасті ГДП провели колосальну роботу і знайшли можливості для того, щоб облаштувати в столиці України іноземні посольства і представництва. І якщо на початку своєї діяльності більшість з них розміщувалася у пристосованих приміщеннях, часом у готелях, зараз більшість іноземних представництв працюють у комфортних умовах, перебравшись до окремих будівель, що здебільшого є архітектурними пам'ятками, або у побудованих спеціальних комплексах дипломатичного призначення. Значно поліпшилася й інфраструктура дипломатичного сервісу, організація відпочинку та дозвілля дипломатів.

Генеральна дирекція поставила перед собою обширний комплекс завдань: добір приміщень, земельних ділянок для будів-

ництва, здійснення функцій замовника щодо будівництва або реконструкції існуючих споруд, надання допомоги іноземним громадянам у пошуку приміщень для постійного проживання чи під офіси, обговоренні юридичних аспектів функціонування дипломатичних представництв.

Якщо згадати, з чого ми починали в 1992 році, то розумієш вагомість пройденого шляху. Інколи не віриться, що у перші роки незалежної України дипломатам давали талони на бензин: на авто посла видавали 40 літрів на тиждень, а всіх інших дипломатів — по 20. Була спеціальна станція технічного обслуговування на Сирці, де співробітники дипломатичних установ могли заправити свої автомобілі. Облаштували спеціальні магазини «Консул» для дипломатів та їхніх сімей поруч з площею Перемоги, де можна було придбати мандарини, банани, інші заморські фрукти й овочі, та магазин на вулиці Дарвіна, де продавалися не менш дефіцитні хутрянні шапки, дублянки тощо. Згадується перше дипломатичне прийняття, на якому тоді було менш як тридцять осіб і провели його у першому приватному київському ресторані «Аполон», де інтер'єр та обслуговування вражаюче відрізнялися від інших столичних ресторанів.

За нашою ініціативою з'явився перший у Києві (а, може, й в Україні) супермаркет «Тріумфальна арка», в якому дипломати могли придбати продукти харчування, привезені з Франції, Німеччини, інших країн, оскільки прилавки київських гастрономів лякали тоді своєю порожнечою. Таких супермаркетів сьогодні десятки, сотні в усіх великих містах України, вони набагато кращі, ніж той, з якого починалася наша турбота про побут зарубіжних дипломатів у Києві.

На нашу долю випало започаткувати мережу стоматологічних кабінетів, перукарень, хімчисток для працівників дипломатичних і міжнародних установ, у яких професіонали вищої кваліфікації працювали на сучасному обладнанні.

Перші екскурсійні маршрути для іноземних дипломатів також проклала Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв. З плину років навіть важко зараз уявити, як дипломати сприймали мальовничі краєвиди України та різоче не відповідні їм тодішні побутові умови життя у Києві.

Коли ми відкривали для іноземців Умань у 1992 році, наш автобус супроводжував броньовик із автоматниками, а працівники ДАІ стояли ледь не через кожні 100 метрів. Готуючи цю поїздку,

Зарубіжні дипломати любляють риболовлю

кількаразово приїжджали до міста, збирали місцеве керівництво, обслуговуючий персонал, який доводилося вчити сервувати по-європейськи столи. Наші співвітчизники дивувалися, коли ми просили прибрати в єдиному вуличному туалеті та покласти там туалетний папір. Сам парк був захаращений, жодної їдальні, кав'ярні, не кажучи вже про ресторан, а про дорогу на Умань взагалі страшно й згадувати. Проте владі тоді ще не було байдуже, що про неї скажуть і в Києві, і за кордоном. Тому до наших приїздів ремонтували шляхи, чепурили парк. Ми запрошували з собою журналістів і розповідали дипломатам про цю унікальну, навіть за світовими мірками, перлину паркової архітектури. Сьогодні в Умані порядок, прекрасний сервіс, і багато людей, зокрема, киян, почали їздити туди на екскурсії та відпочинок. Зокрема і дипломати, які вже самі їдуть туди, запрошують своїх гостей, родичів, які залюбки приїжджають до України. Приємно усвідомлювати, що імпульс до цих перетворень дала Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв.

Пригадую, свого часу в Нью-Йорку мав зустріч з керівником однієї туристичної компанії, який агітував мене возити українських туристів до Америки, а я переконував його показу-

вати американцям Україну. «Немає питань, — відповів він, — тільки створить відповідну інфраструктуру».

Зараз у цьому напрямку робиться багато і державою, і місцевими владами. Але і ми не залишаємося осторонь.

Інвестиційний проект за безпосередньою участю ГДПШ у Переяславі-Хмельницькому — створення мотелю з готельним комплексом поруч Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» — розцінюємо як базовий, тому що він за 100 кілометрів від Києва — тобто у зоні, яка має великі економічні перспективи. Тут діє мотель на зразок американського, дешевий і не тільки для іноземців, а й українців. Ми зробили проект мотелю, провели його обговорення, мали зауваження, і особливо багато критичних зауважень надійшло від співробітників музею. Що мене здивувало, саме вони поставилися дуже негативно до розташування мотелю поруч із музеєм, наполягали на переміщенні його до міста. Та ми переконали, що мотель має стояти поблизу музейного селища, серед поля, де така сильна енергетика, не по-міському високе небо й великі зорі. Людина мусить час від часу побути на самоті. Не просто здійснити екскурсію, а відчутти, вийшовши із номера, неповторну чарівність української природи, співучасність до минулих століть. А поруч працюють народні майстри (ми намагатимемося представити все розмаїття народних промислів), в печі пашітимуть традиційні українські страви. І до всього цього можна доторкнутися душею і фізично, щось узяти на згадку.

Так само ми вирішили підтримати ідею створення музею Київщини «Хата Савки». У селі, де живуть люди, які пам'ятають традиції, народні промисли, давні кулінарні рецепти, зберегли від дідів-прадідів знаряддя праці, навіть виїзну кузню, яку переміщали на снях чи возі. Мало хто пам'ятає такі хатинки, мало, хто бачив їх. Отож такі живі картини історії України, її побуту й традицій, безперечно, западуть у душу.

У подальших наших планах — створити екскурсійне кільце Україною: Чернігів, Козелець, Ніжин, Прилуки, інші міста і містечка, багаті на природні, історичні та архітектурні пам'ятки. Мріємо зробити таку інфраструктуру навколо цих перлин, щоб українці не до еміратів їхали на святкові та вихідні, а мандрували рідною Україною. Бо той, хто хоча б раз відвідає ці місця, обов'язково захоче повернутися туди знову, привезе із собою друзів.

Серед проектів — спорудження гольф-клубу на Оболоні. І будуватимемо його не в центрі столиці, а в спальному районі, там, де в Дніпро впадає Десна. Тут уже краєвиди налаштовують на відпочинок, душевний спокій. До будівництва залучили відомого американського архітектора Джека Ніклауса, який побудував у світі 285 гольф-клубів, отримали згоду одного з провідних операторів на спорудження в цьому комплексі 5-зіркового готелю. Створимо кінноспортивну базу, яхт-клуб. У перспективі в цьому комплексі проходитимуть міжнародні змагання, конференції, інші культурні, громадські, спортивні, корпоративні заходи.

Від якості обслуговування залежать не тільки умови праці та проживання іноземних гостей, а й імідж України на міжнародній арені. Тому ГДП із максимальною ефективністю забезпечує достойне перебування дипломатичних представництв у столиці. Постійно спілкуючись з нашими гостями, враховуємо всі їхні запити та побажання. З особливою вдячністю сприймаємо й критичні зауваження, які стимулюють нас до постійного самовдосконалення та розвитку. Дипломати знають, що ГДП — це завжди надійна допомога та підтримка. Вони переконані, що з будь-якого питання, яке в них виникає, чи може виникнути, доцільно звернутися до нас. Спочатку це може бути порада чи консультація, а згодом допомога, або конкретно виконана робота. Спектр послуг, які ми надаємо, всеохоплюючий: від ремонту теплоенергетичних мереж до медичного обслуговування. Намагаємось забезпечити дипломатів та членів їхніх сімей найдосвідченішими спеціалістами та лікуванням у найпрестижніших медичних центрах. Крім того, передбачаємо і можливість санітарно-курортного лікування в кращих оздоровницях України.

Перебування дипломата в іншій державі визначається не лише у офіційних дипломатичних контактах, а й у так званих «зусстрічах без краваток». Бо ж інколи просте людське спілкування важить більше, ніж дипломатичний протокол. Переконані, що найкраще спілкуватися мовою мистецтва, яка не потребує перекладів. І ми всіляко цьому сприяємо. Регулярно організуємо відвідини театрів, філармонії, що найбільше до вподоби дипломатам, фахівцям міжнародних організацій. Часто влаштовуємо виставки образотворчого мистецтва, на яких дипломати можуть представити свої роботи. Разом із аматорськими колек-

Футбольні баталії

тивами посольств влаштовуємо концертні вечори, де дипломати зможуть і потанцювати, поспівати, виконати твори на музичних інструментах. Нашу організацію на цих заходах представляє ансамбль народної пісні, який об'єднує працівників різних підрозділів ГДІП, обдарованих вокальними даними.

Намагаємося якомога частіше залучати дипломатичний корпус до занять спортом. Адже фізична краса та сила тіла — це не лише естетичний показник, а й знак фізичного і духовного здоров'я. З гордістю скажу, що ГДІП є активним учасником і організатором спортивних змагань серед дипломатів і співробітників посольств та міжнародних організацій, попри те, що у нас відповідної інфраструктури для цього поки що немає. Нині ГДІП має близько трьох десятків кубків, отриманих в результаті перемог у змаганнях із різних видів спорту. Саме нам вдалося вперше за 20 років відновити змагання з міні-футболу в Палаці спорту. Тим паче, що саме ці змагання користуються найбільшою популярністю серед дипломатів. У нас також є збірна з волейболу. Хочеться відзначити і хороший рівень спортивної підготовки іноземних гостей, які неодноразово ставали переможцями. Девізом наших змагань є «Не перемо-

га, а участь — перший крок до гармонії власного тіла і духу». Також ми регулярно проводимо змагання з інтелектуальних видів спорту — гри в шашки, шахи. Зараз плануємо провести чемпіонат з боулінгу. Участь дипломатів у таких змаганнях дає їм можливість не тільки позмагатися, а й ближче познайомитися один із одним. Адже ніщо так не згуртовує людей, як проведений разом час на футбольному полі чи волейбольному майданчику, а потім — кава, чай, пиво.

І нарешті — робота з дітьми дипломатів. Ми прекрасно розуміємо, що від того, як сприймає Україну молоде покоління, напряду залежить наше майбутнє. Відстежуємо реальний рейтинг дитячих садків, шкіл, ліцеїв, якість медичних послуг, обираємо найкращі пропозиції з найпривабливіших і рекомендуємо їх сім'ям дипломатів.

Уже стало традицією проведення Міжнародної малої дитячої спартакіади. 5 років тому ми започаткували конкурс дитячих малюнків, який згодом перетворився на міжнародний, за підсумками якого щороку ГДІП видає яскравий настінний календар.

Видавнича діяльність — окремий важливий напрям роботи. Постійно готуємо до друку й видаємо книжки дипломатичного спрямування, фірмові календарі, листівки та сувенірну продукцію. До наших безумовних здобутків можна віднести фотопутівник «Перлини древнього Києва», книжки радника Генерального директора ГДІП Г. Руденка «Представництва іноземних держав в Україні» та «Основи консульських зносин», довідник «Дипломатичний корпус», який видається нами впродовж семи років у тісній співпраці з МЗС України.

Коли сім років тому ми презентували першу книжку наукового щорічника «Україна дипломатична», реакція запрошених (серед них відомі історики, дипломати, громадські і політичні діячі) була, принаймні для засновників цього видання, надзвичайно приємною новиною. Загалом і думка наукової громадськості, і відгуки засобів масової інформації сходилися до одного: настав час предметно і періодично відтворювати історію дипломатичного життя України, публікувати змістовні і глибокі розвідки про діяльність творців зовнішньої державної політики, знайомити читацький загал з епістолярієм відомих дипломатів, з ґрунтовними науково-теоретичними дослідженнями цієї важливої галузі міжнародних відносин. Отримавши загальне визнання, редакційна колегія новоствореного щорічника з ентузіазмом

2006 рік. Редакційна колегія щорічника «Україна дипломатична».
Нижній ряд (зліва направо): Микола Кулінич, Павло Кривонос,
Ірина Матяш, Анатолій Денисенко.
Верхній ряд (зліва направо): Василь Туркевич, Володимир Сергійчук,
Микола Сорока, Ірина Войцехівська, Леонід Губерський, Олексій
Онищенко, Іван Дробот, Валерій Солдатенко, Ростислав Сосса

взялася за справу. Наслідки не змусили довго на себе чекати. Наповнення редакційного портфелю — свідчення необхідності і популярності видання у наукових колах. А творчі пошуки, поєднані із реальними завданнями сьогодення, стали запорукою й зарубіжної популярності щорічника. Третій випуск нашого щорічника започаткувала стаття генерального секретаря ООН Кофі Аннана «Демократія — це спосіб життя». У ній, зокрема, зазначалося: «Внесок підтримання миру та безпеки у світі не обмежується миротворчістю. Кілька років тому представника вашої країни було обрано Головою Генеральної Асамблеї ООН. Нещодавно Україну було обрано до Комісії ООН з прав людини. Ваша держава є членом Економічної та Соціальної Ради ООН.

У цьому контексті особливого значення набуває видання обсягового й авторитетного щорічника «Україна дипломатична», який щороку подає докладну й достовірну інформацію про іно-

земні представництва на терені України і українські — в країнах світу. Крім того, на його сторінках виступають як вітчизняні, так і зарубіжні дипломати, історики, журналісти-міжнародники. І що підкупає — щорічник не претендує на істину в останній інстанції, але дає простір для плюралізму думок, слугує благородним цілям ООН. Бажаю щорічнику успіхів і процвітання».

Україна дипломатична... У цьому словосполученні віддзеркалено все: і минуле і сучасне, документи і спогади, актуальні теоретичні дослідження та інтерв'ю, есе, дипломатична хроніка. За ці роки склалася усталена модель науково-енциклопедичного періодичного видання. Серед рубрик слід виокремити наступні: «Наші публікації», «Посли України в іноземних державах», «Іноземні послы в Україні», «Генеральні консули іноземних держав в Україні», «До джерел», «З відстані століть», «Дослідження. Розвідки», «Сучасна українська дипломатія», «Нотатки посла», «Слово генерального консула», «Портрети дипломатів», «Критика і бібліографія», «Хроніка подій».

Створення кожного наступного випуску щорічника — процес творчий, у якому задіяні наукові сили насамперед Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дипломатичної академії, Міністерства закордонних справ України, Національного інституту стратегічних досліджень, ряду інститутів гуманітарного профілю Національної Академії наук України, вчені, журналісти, діячі культури. Формування моделі видання безпосередня справа редакційної колегії, до якої входять академіки НАН України Леонід Губерський, Олексій Онищенко, Сергій Пирожков, член-кореспонденти Віктор Даниленко, Павло Сохань, Валерій Солдатенко, академік Академії педагогічних наук Віктор Андрущенко, доктори історичних наук Володимир Борисенко, Ірина Войцехівська, Степан Віднянський, Борис Гончар, Борис Гуменюк, Іван Дробот, Ярослав Калакура, Андрій Кудряченко, Ірина Матяш, Володимир Сергійчук, доктори політичних наук Григорій Перепелиця, Леонід Шкляр, доктор географічних наук Ростислав Сосса, кандидат історичних наук Анатолій Денисенко, Володимир Лозицький, заслужений діяч мистецтв України Василь Туркевич, заслужений журналіст України Михайло Сорока, член-кореспондент Академії мистецтв України Петро Чуприна. Їхні знання і досвід сприяють високому фахо-

вому наповненню щорічника, його відповідності поставленим завданням відображати не тільки історію дипломатії в Україні, але й її розвитку у сьогоденні, в контексті тих проблем, які складаються зараз у світі.

Впродовж років визначилися основні напрямки видання, а саме: висвітлення здебільшого невідомих або малознаних сторінок історії української дипломатії, аналіз сучасного дипломатичного життя України у світовому вимірі, теоретичні аспекти міжнародних політичних відносин, хронологія найважливіших подій поточного року. Щорічник постійно друкує біографічні довідки зарубіжного і вітчизняного дипломатичного корпусу. Популярністю викладу матеріалу приваблюють есе-портрети українських дипломатів, спогади, мемуари. Дбаємо і про наповнення щорічника цікавим і змістовним ілюстративним рядом.

Структурна модель щорічника вимагає дотримання вміщення матеріалів, що відтворюють сьогодення міжнародної діяльності України, стан її дипломатії. Безперечно, цікавість у сучасників у цьому плані викликають публікації з різноманітних зовнішньополітичних проблем. Зазначу, що авторами виступають відомі дипломати, політологи, журналісти. Постійним став розділ «Портрети дипломатів». З року в рік зростає і обсяг щорічника. Однак редакційний колектив дбає, щоб змістовне наповнення видання відповідало високим науковим та редакційним критеріям, відрізнялося тематичною різноманітністю. І у цьому випуску читач познайомиться із публікаціями нових авторів, доторкнеться до цікавих сторінок захоплюючої історії міжнародних відносин, таємниць дипломатичного мистецтва. Запрошуємо учених та дипломатів, молодих дослідників цієї сфери державної діяльності до участі в нашому щорічнику, давайте разом творити літопис української дипломатії.

Жвавий інтерес дипломатичного корпусу до історичної і культурної спадщини українського народу, потреба інформаційного забезпечення українсько-зарубіжних історико-культурних зв'язків, налагодження неформального спілкування на ґрунті гуманітарних інтересів викликали потребу у створенні громадської наукової організації — Міжнародного історичного клубу «Планета», який об'єднав відомих істориків, філософів, дипломатів, політологів, письменників, журналістів, мистецтвознавців.

Рівне. Дружини зарубіжних дипломатів знайомляться з перлинами українського мистецтва

За цей час у роботі клубу визначалися такі основні напрямки: проведення тематичних засідань із залученням представників зарубіжного дипломатичного корпусу у місті Києві, «круглих столів» головних редакторів засобів масової інформації із питань міжнародного життя, здійснення науково-видавничої діяльності.

Свого часу відомий німецький філософ Гегель сказав: хто розумно дивиться на світ, на того й світ дивиться розумно. Наш народ мудрий і талановитий. Громадська наукова організація Історичний клуб «Планета», пропагуючи серед зарубіжних дипломатів багатогранну духовну спадщину України, сприяє популяризації нашої історії та культури, яка все владніше включається у світовий культурний простір.

ГДП, будучи ініціатором багатьох починань Міжнародного клубу «Планета», наполегливо працює над вирішенням відповідальних завдань, особливо у напрямі створення належного іміджу України в дипломатичному середовищі.

Основа роботи Генеральної дирекції та всіх її підрозділів — комплексний підхід до вирішення питань, пов'язаних із обслу-

говуванням іноземних представництв: переобладнання і реконструкція історичних будівель під дипломатичні представництва, забезпечення дипломатів житлом, організація освіти дітей дипломатів, відпочинок, культурне та медичне обслуговування, ознайомлення дипломатів та їхніх сімей з історією та культурою України. Структура ГДІП з огляду на розширення послуг, що надаються, постійно вдосконалюється, як і кількості клієнтів, які цими послугами користуються. На сьогодні Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв — це чіткий механізм, який діє з максимальною ефективністю, зорієнтований на кращі світові стандарти.

До складу ГДІП входять шість дирекцій та філія у Ялті, створені за основними напрямками діяльності:

- «Інпредбуд» — капітальне будівництво та реконструкція об'єктів ГДІП;

- «Інпредкадри» — кадрове забезпечення представництв;

- «Ремексплуатація» — профілактичний ремонт помешкань диппредставництв та технічний нагляд за ними;

- «Дипсервіс» — організація дозвілля, лікування, оздоровлення та побутового обслуговування;

- «Маркетинг матеріально-технічного постачання та комплектації» — постачання та митно-брокерські послуги;

- «Автоцентр» — обслуговування автотранспорту.

Поряд з профільними дирекціями діють підрозділи, які забезпечують роботу Генеральної дирекції в цілому — юридичний, протоколу, централізована бухгалтерія та відділи: планово-економічний, нерухомості та договорів, виробничо-технічний, загальний.

Головний принцип роботи ГДІП — якісне та ефективне обслуговування клієнтів, комплексне і високопрофесійне вирішення всіх питань, які постають або можуть постати в сфері практичного обслуговування посольств, консульств, міжнародних організацій та їхніх працівників.

Спілкування з іноземними дипломатами переконує у постійному їхньому інтересі до нашої країни, її культури та духовності.

Є вислів: дороги, які ми обираємо. Але часто буває так, що дороги обирають нас. Вони кличуть, спонукають до пошуків, відкриттів, збагачення свого духовного світу, розширення світогляду. Хіба можна з чимось порівняти таке задоволення.

Безумовно, Україна у цьому сенсі — держава неперевершених можливостей. Такої скарбниці історичної прадавньої краси ще треба пошукати. Чернігів і Львів, Кам'янець-Подільський і Ужгород, середньовічні замки Волині і дерев'яні храми Тернопільщини. Тому, працюючи постійно зі співробітниками закордонних представництв, намагаємося якнайповніше ознайомити їх з нашою державою. І це, безперечно, велика честь — бути пропагандистом історичних та культурних надбань нашого народу, ширити їх серед іноземних гостей.

З цією метою Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв постійно популяризує туристичні маршрути України, шукаючи нові форми ознайомлення дипломатів і членів їхніх родин з красою нашої Батьківщини, з висвітленням історії тієї чи іншої місцевості.

Розмаїття маршрутів, різноплановість їхнього втілення — запорука успішного виконання поставленого завдання.

Люди приїждять до нас з усього світу, вони тут живуть, працюють, відпочивають. І від того, яке у них складається враження про нашу країну, залежить надзвичайно багато. Насамперед, це той імідж нашої держави, який не треба заново створювати, його вже створили до нас, треба просто вміло його розкрити, зробити правильний акцент, зосередити увагу на цікавому і найцікавішому.

І ще одне. Показуючи ту чи ту перлину України, розповідаючи про неї, ти сам усе більше й більше закохуєшся в свою землю, починаєш розуміти всю велич слова «Батьківщина».

Ні, іншої нам не шукати, ми народжені тут, у цій згорьованій і прекрасній країні.

Тож, дороги, які нас обирають...

Насамперед це столиця нашої суверенної держави, — місто Київ, — величне місто з його всепереможними Святою Софією та Києво-Печерською лаврою — цими найдавнішими витворами духу, мистецтва, краси, з відродженими Михайлівським Золотоверхим монастирем та церквою Богородиці Пирогошої, Кирилівським храмом та Видубицьким чоловічим монастирем, Покровською та Фролівською жіночими обителями. А які у Києві музейні збірки, які неповторні його куточки на Подолі, в межах так званого «Міста Ярослава». Київ можна і треба показувати. У нас є майже двадцять різноманітних марш-

рутів: пішохідних і автобусних, пароплавом по Дніпру і вертольотом у повітрі.

І в підземних печерних лабіринтах, і серед золотої вишуканості скіфів, і в офіційній витонченості Печерська, і на натхненних вуличках Подолу — скрізь відчуваєш подих цього неперевершеного у красі і архітектурній вишуканості міста, яке багато разів намагалися зруйнувати вщент, стерти з лиця землі. І щоразу місто відроджувалося, ставало ще кращим, перетворюється на здійснену казку багатьох поколінь. І ми його показуємо, пропагуємо, бо всі головні посольські установи держав, що налагодили з Україною дипломатичні зносини, — тут, у Києві; всі представництва основних міжнародних організацій — тут, у Києві; всі найвпливовіші світові фірми — тут, у Києві.

У IX столітті Київ об'єднав навколо себе практично всі східнослов'янські племена й став їхнім духовно-політичним центром. Фактично Київ — це колыска всіх східнослов'янських народів і культур. І наше завдання — донести нашу історію до свідомості та сердець дипломатичних представників із усього світу. Ми проклали спеціальні маршрути для наших зарубіжних гостей через один з найдавніших районів Києва — Поділ, відомий усьому світу ще з X століття, як світовий торговий центр на знаменитому шовковому шляху. Тут купці з Німеччини, Італії, скандинавських країн, Польщі, Чехії, Угорщини, Візантії, Хазарії, Болгарії, країн арабського Сходу та Кавказу торгували заморськими товарами, та через Печерськ, назву якому дали печери, що існують тут віддавна і над якими виросла і стала перлиною світової культурної спадщини Києво-Печерська лавра — один з найбільших у східній Європі чоловічих чернечих монастирів.

Атмосфера Києва, міста затишного і неметушливого, завжди надихала на творчість багатьох всесвітньо відомих митців. Київські вулиці, якими ми проводимо екскурсії для дипломатів, ще пам'ятають ходу Шевченка та Врубеля, Булгакова й Ахматової, та охоче діляться своїм настроєм і таємницями. Цей цикл маршрутів отримав назву «Історія однієї вулиці». Ми вдячні представникам дипломатичних місій за їхню небайдужість та інтерес до київської архітектури, монастирських комплексів, церков. Від себе просто раджу всім, кого оминули екскурсії до монетно-банкнотного двору України та Музею авіації, знайти можливість побачити їх експозиції. І обов'язково пройти

через «Річкові ворота» — так ми назвали туристичну подорож Дніпром, яка користується надзвичайною популярністю у наших гостей.

Але, крім столиці, є й інші міста, і кожне з них — це намистинка загальноукраїнських коралів. Тому ми залучаємо до подорожі зарубіжних дипломатів Україною, шукаємо для них рідкісні взірці національної спадщини. А вони у нашій державі скрізь. Варто лише озирнутися.

Один з найулюбленіших маршрутів — до Чернігова. За будь-якої погоди, влітку або серед зими, ранньої весни чи восени — завжди Чернігів щедрий, завжди приймає гостей. Місто надзвичайної архітектури, цікаве, історичне. Прадавній суперник Києва, завжди — другий, Чернігів зберіг свої магічні чари з найдавніших часів.

Могила Невідомого солдата — нагадування про страхіття воєн, і поруч курганний некрополь, собори та церкви, лабіринти печер з витонченою архітектурою підземних церков, закладені творцем усамітненого чернецтва Русі — преподобним Антонієм Печерським на Болдиних горах.

Збагачує подорож і відвідання міста Козельця з його дивовижним собором Різдва Богородиці та підземним склепом, де знайшла вічний спочинок «Розумаха» — звичайна сільська жінка, яка була матір'ю всесильних в середині XVIII ст. фаворитів російської цариці Єлизавети Петрівни, відомих державних, політичних і культурних діячів. Історія родини Розумів — Розумовських — це тема захоплюючого роману або багатосерійного кінофільму, витоки якого у маленькому сотенному містечку Чернігівщини.

Історія — річ надзвичайно приваблива. Вона дає безліч фактів, імен, відкриває нам очі на далекі події і вчинки наших попередників.

Чи відомо широкому загалові, що один із найвидатніших ракетобудівників у світі Сергій Корольов родом із Житомира і в цьому невеликому обласному місті діє один з найкращих на планеті музеїв космонавтики? Це вже інший маршрут, який ми пропонуємо представникам іноземних представництв. Він включає відвідання українського Полісся. Житомир — це православний кафедральний Преображенський собор (1864) та католицький костюл XVIII ст. Природничий музей та Картинна галерея із унікальною колекцією живопису і скульптури. Бердичів —

На Сорочинському ярмарку

монастир Босих кармелітів та костел Святої Варвари, де вінчався із Евеліною Ганською славетний французький письменник Оноре де Бальзак, бував Ліст, Генрік Венявський.

У вересні 1999 року відкрито екскурсійний маршрут до Вінниці. Несподіване у своїй красі, надзвичайно цікаве своєю історією місто над Бугом ще раз підтвердило істину, що кожний регіон України має глибинну культурну спадщину, пам'ятки архітектури, історії, врешті, неповторні ландшафти, яких не побачите більше ніде у світі.

Золоті прикраси, датовані XV – XIV ст. до Р. Х. – не помиляюся, – настільки давні, яких немає і в Золотій коморі України, – можна побачити в обласному краєзнавчому музеї. А яка чудова колекція картин у невеличкій галереї міста! Поруч православний храм Преображення Господнього з підземною церквою. А на протилежному боці вулиці – костел Святої Діви Ангельської ордену капуцинів. У Вінниці знаходиться найбільший в Україні молитовний будинок євангельських християн-баптистів, який може вмістити 1500 осіб. І, звичайно, музей-садиба видатного хірурга, лікаря, подвижника М. Пирогова, де знаходиться також його усипальниця. Неабияку цікавість викликає

Дипломати на екскурсії у музеї Київщини «Хата Савки»

у дипломатів місце при виїзді із Вінниці, де в роки Другої світової війни розташовувалася ставка А. Гітлера. Одне слово, новий маршрут викликав надзвичайне зацікавлення з боку представників дипломатичного корпусу.

Проте у своїй роботі ми не відмовляємося і від туристичних маршрутів, які вже стають традиційними.

Неодмінно двічі на рік, — навесні та восени, — подорожуємо до неповторної і мальовничої Умані, де розкинувся один з найвизначніших у Європі шедеврів паркового мистецтва — дендропарк «Софіївка», не обминаємо і Білої Церкви, де розташований ще один чудовий дендропарк «Олександрія», а неподалік села Пархомівка є виняткової краси храм Покрови Богородиці архітектора В. Покровського з мозаїками М. Реріха. Так само двічі на рік організуємо для дипломатів та їхніх родин екскурсії пароплавом по Дніпру до Канева, уклонитись могилі українського генія Тараса Шевченка на Чернечій горі.

Дуже подобається дипломатам подорожувати до західних регіонів України — Львова, Тернополя, Івано-Франківська, Буковини.

Під час триденної поїздки-подорожі «Край Медоборів» гості відвідують Корецький жіночий монастир, Почаївську лавру, прадавні міста Кременець, Тереховлю, Гусятин. Захоплення викликає у них трикілометровий печерний маршрут у с. Кривче, вежі Кам'янець-Подільської та Меджибозької фортець.

Дороги, дороги...

Хіба можна переповісти словами враження дипломатів від серпантину кримських доріг! А неповторна Ялта, Чехівський будинок-музей, Лівадійський, Воронцовський та Масандрівський палаці? Севастополь з нашою найдавнішою християнською святиною — Херсонесом, і незрівнянна краса Ай-Петрі, Мармурових печер. І все це ми не просто намагаємось показати дипломатам, ми хочемо, щоб вони так само, як і ми, закохались у ці місця, щоб вони назавжди залишили в серці спомин про нашу землю, про її красу, наших чудових людей. Воістину казкове південне узбережжя Криму, яке полишає незгладимий слід у душах зарубіжних гостей.

І коли дипломат полишатиме нашу землю, коли йому вкотре вже хотітиметься сюди повернутись, ми зможемо сказати, що наші дороги обирають не тільки нас, а й їх — чужинців, які стали друзями нашої Батьківщини, які теж пропагують у світі прекрасну державу Україну.

«Пишіть мені на київську адресу...» Певен, такі рядки часто зустрічаються у пошті зарубіжних дипломатів, акредитованих в Україні. І це не звичайні, буденні слова, не традиційна ввічлива фраза, що засвідчує приналежність до конкретної географічної місцевості. Переконалий, вислів «київська адреса» несе у собі глибоке філософське забарвлення, відтворює багатогранну історичну, духовну спадщину України. Принаймні, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв сприяє такому розумінню цього промовистого вислову.

Для розміщення зарубіжних дипломатичних служб намагаємось знайти приміщення, як правило, в центральних районах нашого чарівного міста, оточити зарубіжних гостей, які прибули з дуже відповідальною місією, увагою та турботою. І здебільшого це обопільно. Для підтвердження такої думки, пригадаю кілька епізодів.

Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Нідерландів в Україні Роберт Серрі, який прибув до Києва у липні 1993р. поділився зі мною своїми першими враженнями; його захопила

краса Києва, історія України, щирість і толерантність українців. Дипломат заявив: «Мій улюблений письменник К. Паустовський назвав свої спогади... початком невідомого часу. Я також відчуваю, що перебуваю на порозі нового часу. Але яким воно буде, можна тільки гадати. І все ж я переконаний, що українській незалежності немає шляху назад і, попри важкий тягар минулого, існують перспективи вільної демократичної і квітучої України». Це було сказано понад десять років тому. І, як бачимо, дипломат чудово передбачував державницький шлях України.

Серед нотаток Роберта Серрі хвилюючі рядки про Київ: «З площі, яку я щодня споглядаю, починається Хрещатик, найважливіший київський бульвар, на якому вечорами буває дуже затишно. І вдень приємно затриматись на цьому бульварі, де довгі ряди каштанів густою тінню спадають на тротуари та лавочки.

Серед насичених роботою годин трапляється інколи можливість насолоджуватися видом із вікна моєї просторої кімнати, робити перші оглядові прогулянки. Мені відкривається вид на частину міста і широкий Дніпро, поряд з яким наші Маас та Рейн видаються маленькими річками».

Щоб Київ став рідною домівкою для дипломатів, звичайно, необхідно знайти ошатне й затишне приміщення для представництв їхніх держав. Вирішальним фактором залишається історичне середовище, архітектурна неповторність і виразність будівлі, яка має стати посольством. За роки нашої співпраці склалася приємна закономірність: приміщення зарубіжних посольств у Києві, завдячуючи новим господарям і нашим спільним зусиллям по облаштуванню, набувають особливої принадлиності.

В цьому плані варто звернути увагу на будівлі деяких посольств зарубіжних держав, зокрема Китайської Народної Республіки, Королівства Данії, Ісламської Республіки Іран чи Республіки Корея? Це, як правило, красиві архітектурні споруди ХІХ ст., які є історичним обличчям Києва. В тому, що вони оновлені у первозданній красі і в прекрасному технічному стані, збережені для міста та історії, чимала заслуга іноземних представництв.

Надзвичайно цікава історія розміщення посольства Королівства Норвегії у будинку по вул. Стрілецькій, 15. Стан, в якому на той час перебувала споруда, м'яко кажучи, не від-

повідав жодним нормам. Вона просто старіла і руйнувалася. Мабуть, це так й було б, якби непоказний будинок не впав у око тодішньому послу Королівства Норвегії в Україні пану Ойвіндту Нордслеттену. Прекрасний дипломат, великий ентузіаст відновлення добрих взаємин між нашими країнами, зробив усе можливе і неможливе, щоб посольство його країни мало в Києві постійне помешкання. Уклавши з Генеральною дирекцією з обслуговування іноземних представництв угоду на відновлення і реконструкцію будинку, пан О. Нордслеттен почав досліджувати його історію, долю мешканців, які в різні часи тут жили. Так, врешті-решт, після офіційного відкриття посольства по вул. Стрілецькій, 15 ми побачили своєрідний музей, який розповідав про Норвегію та Україну, наші зв'язки, встановлені ще за часів Володимира Хрестителя та Ярослава Мудрого, про легендарного Фрітгофа Нанесена та його приїзд в Україну і ще багато цікавого. А на самому будинку з'явилася меморіальна дошка, що свого часу тут мешкала видатна письменниця Леся Українка. І як було радісно, коли дипломат з далекої північної країни урочисто відкривав у будівлі посольства меморіальну світлицю, присвячену великій поетесі. Будинок збережено, повернулася нам частка української історії.

Ще один приклад. Будинок на вул. Володимирській, 16 має славу біографію: тут якийсь час жив художник Михайло Врубель, згодом потомствений громадянин Києва Григорович-Барський, знаходився готель «Ліон де Ор» («Золотий лев»), приватна чоловіча, а в 1911 – 1918 рр. жіноча гімназія, а на початку 1920-х років діяв музей «Дніпроспілки», яким керував Павло Тичина. З цим приміщенням пов'язані долі відомих особистостей, а саме: кінорежисера Лариси Шепітько, українського поета Василя Стуса. 2002 року будинок на вул. Володимирській, 16, турботами ГДІПу, переобладнано під Посольство Республіки Узбекистан в Україні.

За кожною київською адресою зарубіжних представництв — яскрава біографія будівлі, колишніх, часом дуже знаних мешканців, а тепер ще й відомості про амбасаду зарубіжної держави.

Наше місто, особливо після того як Україна стала незалежною державою, набуло широкого міжнародного визнання і Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв своєю діяльністю сприяє формуванню іміджу України, щоб

про неї довідувалися все більше і більше за рубежем. Цьому слугує й наше спрямування розташувати посольства в найкращій частині нашого золотого міста, в історичних будівлях, овіяних аурою пам'яті, щоб дипломати відчували серцем і душею, що Київ — одне із найстаріших і найпрекрасніших міст світу.

Саме тут, у Києві, дев'яносто років тому почала розбудовуватися українська державність і новітня українська дипломатія, на фундаменті яких через майже сімдесят років народилася суверенна і незалежна Україна із потужним дипломатичним потенціалом до творення самодостатнього національного дипломатичного корпусу, завдання якого не тільки відстоювати інтереси України, а й нести візію про її багате минуле і перспективне майбутнє у світовому контексті сьогодення. Наше ж завдання сприяти цьому тут, в рідній столиці.

У цьому випуску «України дипломатичної» вміщені фото з міжнародної виставки, підготовленої Укрінформом про нашу державу. Світлина представляють увесь спектр нашого життя, виставка мала великий резонанс у Страсбурзі. Це теж вияв нашої дипломатичної діяльності з метою поліпшення іміджу України.

«ЦЕ — МОЯ УКРАЇНА»

ГОЛОВНА ПЛОЩА СТОЛИЦІ УКРАЇНИ — МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ МАЄ НАДЗВИЧАЙНО ПРИВАБЛИВИЙ ВИГЛЯД

THE MAIN SQUARE OF THE CAPITAL OF UKRAINE — MAIDAN NEZALEZHNOSTI (INDEPENDENCE SQUARE) IS VERY ATTRACTIVE

ЗБУДОВАНИЙ НА КОШТИ КИЯН ПАМ'ЯТНИК ГЕТЬМАНОВІ УКРАЇНИ, ВИЗНАЧНОМУ ПОЛКОВОДЦЮ XVII СТОЛІТТЯ БОГДАНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ — ПРИКРЕТНА ВІЗИТІВКА СТОЛИЦІ. ЙОГО ОСВЯЧЕННЯ І ВІДКРИТТЯ ВІДБУЛОСЯ 11 ЛИПНЯ 1888 РОКУ. ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ СТАТУІ БУЛО ВИКОРИСТАНО МАЙЖЕ 26 ТОНН СТАРОЇ КОРАБЕЛЬНОЇ МІДІ. ЗАГАЛЬНА ВИСОТА ПАМ'ЯТНИКА — 10,85 М

THE MONUMENT TO OUTSTANDING COMMANDER OF THE XVII CENTURY BOHDAN KHMELNYTSKY, WHICH WAS ERECTED ON THE FUNDS OF KYIV RESIDENTS, IS A REMARKABLE VISITING CARD OF THE CAPITAL CITY OF UKRAINE. THE MONUMENT WAS CONSECRATED AND INAUGURATED ON JULY 11, 1888. ALMOST 26 TONS OF OLD SHIP COPPER WAS USED TO CAST THE STATUE. THE GENERAL HEIGHT OF THE MONUMENT IS 10.85 METERS

УКРАЇНЦІ ТРАДИЦІЙНО ЗУСТРІЧАЮТЬ УСІХ ГОСТЕЙ ХЛИБОМ-СІПЛЮ

UKRAINIANS TRADITIONALLY MEET ALL THE GUESTS WITH SALT AND BREAD

ЖИВНА НА МИКОЛАЇВЩИНІ. УКРАЇНА – ОДИН ІЗ НАЙБІЛЬШИХ ВИРОБНИКІВ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У ЄВРОПІ. ЗАГАЛЬНА ПЛОЩА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ – 41 722,2 ТИСЯЧІ ГЕКТАРІВ

HARVEST IN MYKOLAYIV REGION'S SNIHYRIVSKY DISTRICT. UKRAINE IS ONE OF THE BIGGEST GRAIN GROWERS IN EUROPE. THE GENERAL AREA OF AGRICULTURAL FIELDS AMOUNTS TO 41,722,200 HECTARES

ВУГЛЕВИДОБУВНІ СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ УКРАЇНИ НА ЦЕЙ ЧАС СКЛАДАЮТЬСЯ З 25 ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ І 26 САМОСТІЙНИХ ШАХТ. УКРАЇНА ВХОДИТЬ У ПЕРШУ ДЕСЯТКУ ПРОВІДНИХ ВУГЛЕВИДОБУВНИХ ДЕРЖАВ СВІТУ, ЗАПАСИ ВУГІЛЛЯ В НІЙ СТАНОВЛЯТЬ 120 МЛРД ТОНН

UKRAINE'S COAL EXTRACTION INDUSTRY PRESENTLY CONSISTS OF 25 STATE-RUN AND 26 PRIVATE MINES. UKRAINE IS AMONG THE FIRST TEN LEADING COAL-PRODUCING WORLD'S POWER, ITS COAL SUPPLY COUNT 120 BILLIONS OF TONS

У ЦЕХУ ВІДКРИТОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАВОД ФЕРОСПЛАВІВ» — ОДНОГО З НАЙБІЛЬШИХ У ЄВРОПІ ВИРОБНИКІВ ФЕРОСПЛАВІВ, І ЄДИНОГО В СНД, ЯКИЙ ВИПЛАВЛЯЄ ШИРОКИЙ СОРТАМЕНТ МАРГАНЦЕВИХ І КРЕМНІСТИХ ФЕРОСПЛАВІВ, МЕТАЛЕВИЙ МАРГАНЕЦЬ

WORKSHOP OF THE PUBLIC JOINT-STOCK COMPANY «ZAPORIZHNYA FERROALLOY WORKS», OVER NINE MONTHS OF 2006, 24.4 MILLION TONS OF IRON, 20.8 MILLION TONS OF STEEL WERE MELTED, 16.7 MILLION TONS OF READY ROLLED METAL, 2 MILLION TONS OF PIPES AND FERROUS HOLLOW SECTIONS WERE PRODUCED IN UKRAINE

ПІДПРИЄМСТВО «ЧОРНОМОРНАФТОГАЗ» ПРОВІДИТЬ РОЗВІДУВАЛЬНЕ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЙНЕ БУРІННЯ У ЧОРНОМУ МОРІ. ЗА ПРОГНОЗАМИ ТАМ ЗАЛЯГАЄ 654 МЛН. ТОНН ЕНЕРГОНАСИЧЕНИХ ВУГЛЕВОДІВ

THE «TAVRYDA» JACK-UP DRILLING RIG OF CHORNOMORNAFTOGAZ MAINTAINS EXPLORING AND PUMPING DRILLING IN THE BLACK SEA. AS PREDICTED, THERE BEDDED 654 MILLION TONS OF ENERGY-SATURATED HYDROCARBONS

УКРАЇНА – СУДНОБУДІВНА ДЕРЖАВА. ВІДКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ДАМЕН ШІП'ЯРДЗ ОКЕАН» У МИКОЛАЄВІ СПО-РУДЖУЄ СУДНА НА ЗАМОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ФІРМ

UKRAINE IS A SHIPBUILDING STATE. THE MYKOLAYIV PUBLIC JOINT-STOCK COMPANY «DAMEN SHIPYARDS OCEAN» CON-STRUCTS VESSELS ON FOREIGN ORDERS

НАЙБІЛЬШИЙ У ЄВРОПІ ЗЕРНОПЕРЕВАНТАЖУВАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС «НИБУЛОН» У МІСТІ МИКОЛАЄВІ З ВИСОТИ ПТАШИНОГО ПОЛЬОТУ

EUROPE'S BIGGEST GRAIN SHIFTING FACILITY «NIBULON» IN THE CITY OF MYKOLAYIV FROM BIRDS VIEW FLIGHT

ХМЕЛЬНИЦЬКА АТОМНА ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ. В УКРАЇНІ ФУНКЦІОНУЮТЬ ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКА, ЗАПОРІЗЬКА, РІВНЕНСЬКА, ХМЕЛЬНИЦЬКА АЕС, ЧОРНОБИЛЬСЬКА АЕС ЗАКРИТО. ДО 2011 РОКУ НАЕК «ЕНЕРГОАТОМ» ПЛАНУЄ ВКЛАСТИ У БУДІВНИЦТВО НОВИХ ОБ'ЄКТІВ ДО 1 МІЛІАРДА ДОЛАРІВ

THE KHMELNYTSKY NUCLEAR POWER PLANT. IN UKRAINE OPERATE THE SOUTH-UKRAINIAN NPP, ZAPORIZHZHIA NPP, RIVNE NPP AND KHMELNYTSKY NPP, THE CHORNOBYL NPP HAS BEEN CLOSED. UKRAINE WILL INCREASE ITS NUCLEAR FACILITIES. TILL 2011 «ENERGOATOM» COMPANY PLANS TO INVEST IN CONSTRUCTION OF NEW WORKS ABOUT 1 BILLION OF \$US

УСПІШНО ВИКОНАНО КОНТРАКТ З ГРЕЦЬКОЮ СТОРОНОЮ ЩОДО БУДІВНИЦТВА ДЛЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЦЬОЇ КРАЇНИ ДВОХ ДЕСАНТНИХ КОРАБЛІВ ТИПУ «ЗУБР» НА ПОВІТРЯНИЙ ПОДУШЦІ НА ФЕОДОСІЙСЬКОМУ ВИРОБНИЧОМУ ОБ'ЄДНАННІ «МОРЕ»

A CONTRACT ON THE CONSTRUCTION OF TWO STORM-BOATS «ZUBR» ON AIR CUSHION FOR THE ARMED FORCES OF GREECE HAS BEEN SUCCESSFULLY IMPLEMENTED AT THE FEODOSIYA PRODUCTION ENTERPRISE «MORE»

У ВІДОМОМУ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ ІНСТИТУТІ ОЧНИХ ХВОРОБ І ТКАНИННОЇ ТЕРАПІЇ ІМЕНІ В. П. ФІЛАТОВА, ЗАСНОВАНОМУ В 1936 РОЦІ В ОДЕСІ, ЩОРІЧНО ПРОВОДЯТЬСЯ ТИСЯЧІ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ НАЙСУЧАСНІШОЇ АПАРАТУРИ ТА МЕТОДИК. РОЗТАШУВАННЯ ІНСТИТУТУ НА БЕРЕЗІ ЧОРНОГО МОРЯ У МІСТІ-КУРОРТІ, В ЗЕЛЕНІЙ ЗОНІ ФРАНЦУЗЬКОГО БУЛЬВАРУ, СПРИЯЄ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ

THE V.P. FILATOV INSTITUTE OF EYE DISEASE AND TISSUE THERAPY, KNOWN IN UKRAINE AND ABROAD, WAS FOUNDED IN 1936 IN ODESA. ANNUALLY THOUSANDS OF OPERATIONS ARE CONDUCTED HERE WITH THE USE OF MODERN APPARATUS AND METHODS. THE INSTITUTE'S SITUATION ON THE BLACK SEA COAST IN THE RESORT CITY'S GREEN AREA OF THE FRENCH BOULEVARD PROMOTES BETTER REHABILITATION OF THE PATIENTS

У МИКОЛАЄВІ НА БАЗІ ВІДДІЛУ ЕЛЕКТРОННОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ МІСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ КРОПИВНИЦЬКОГО ВІДКРИЛОСЯ АУДИОМІСЦЕ ДЛЯ ПРОСЛУХОВУВАННЯ ЗВУКОВИХ КНИГ Й АУДИОМАТЕРІАЛІВ

AN AUDIROOM IN THE MYKOLAYIV CITY LIBRARY ELECTRONIC INFORMATION CENTRE NAMED AFTER M. KROPYVNYTSKY. THE NEW CLASSROOM WELCOMES READERS TO LISTEN AUDIO-BOOKS

ПІД ЧАС СВЯТКОВОГО ПАРАДУ В КИЄВІ НА ХРЕЩАТИКУ
З НАГОДИ СВЯТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

DURING A FESTIVE PARADE ON KYIV'S KHRESHCHATYK
STREET ON INDEPENDENCE DAY

ВІТАЛІЙ КЛИЧКО (ПРАВОРУЧ) І ВОЛОДИМИР КЛИЧКО —
ГОРДИСТЬ УКРАЇНИ, ВІДОМІ БОКСЕРИ. ВІТАЛІЙ ЗАКІНЧИВ
ВИСТУПИ В СПОРТУ У РАНЬОМУ НЕПЕРЕМОЖЕНОМУ ЧЕМПІОНА
СВІТУ ІЗ БОКСУ У ВАЖКІЙ ВАЖІ ЗА ПРЕСТИЖНОЮ ВЕРСІЄЮ
WBC. ЙОГО МОЛОДШИЙ БРАТ, ВОЛОДИМИР, СТАВ ЧЕМ-
ПІОНОМ НА ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГРАХ У АТЛАНТІ В 1996 РОЦІ,
ВІН ЧЕМПІОН СВІТУ ІЗ БОКСУ У ВАЖКІЙ ВАЖІ ЗА ВЕРСІЄЮ
IBF

VITALI KLITSCHKO (RIGHT) AND WLADIMIR KLITSCHKO ARE
THE PROUD OF UKRAINE AND FAMOUS BOXERS. VITALI
KLITSCHKO RESIGNED SPORTS AS WBC SUPERHEAVY
WEIGHT CHAMPION. HIS YOUNGER BROTHER, WLADIMIR,
WAS THE 1996 OLYMPIC CHAMPION AND HOLDS THE IBF
HEAVYWEIGHT CHAMPION TITLE

УКРАЇНСЬКИЙ БОГАТИР, ЧЕМПІОН СВІТУ ВАСИЛЬ ВІРАСТЮК ВСТАНОВИВ ЧЕРГОВИЙ РЕКОРД УКРАЇНИ — ПЕРЕТЯГНУВ КАНАТОМ СІМ АВТОМОБІЛІВ МАРКИ MITSUBISHI

UKRAINIAN STRONGMAN, WORLD CHAMPION VASYL VIRASTYUK ESTABLISHES ANOTHER RECORD, HE MOVED SEVEN MITSUBISHI CARS ON A ROPE

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАСЛУЖЕНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ХОР ІМЕНІ ГРИГОРІЯ ВЕРЬОВКИ СТВОРЕНО У 1943 РОЦІ. ОРГАНІЗАТОР І ХУДОЖНІЙ КЕРІВНИК (ДО 1964 РОКУ) — КОМПОЗИТОР І ДИРИГЕНТ ГРИГОРІЙ ВЕРЬОВКА. У 1965 РОЦІ ХОР НАЗВАНО ЙОГО ІМ'ЯМ. КОЛЕКТИВ ІЗ 158 ЧОЛОВІК ПОЄДНУЄ ХОР, ОРКЕСТР І ТАНЦЮВАЛЬНУ ГРУПУ. ОСНОВУ РЕПЕРТУАРУ СКЛАДАЮТЬ УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР, А ТАКОЖ ПІСНІ І ТАНЦІ ІНШИХ НАРОДІВ. ВИКОНАВСЬКИЙ СТИЛЬ — ОРГАНІЧНЕ ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ХОРОВОГО СПІВУ З ХАРАКТЕРНИМИ РИСАМИ АКАДЕМІЧНОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА

THE UKRAINIAN NATIONAL MERITED ACADEMIC PEOPLE'S HRYHORIY VERIOVKA CHORUS WAS ESTABLISHED IN 1943 BY COMPOSER AND CONDUCTOR HRYHORIY VERIOVKA. HE HAD BEEN THE CHORUS' ART DIRECTOR BEFORE 1964. IN 1965 THE CHORUS WAS NAMED AFTER HIM. THE 158-STRONG CHORUS CONSISTS OF THE ORCHESTRA AND DANCING GROUP. THE CHORUS MAINLY PERFORMS UKRAINIAN FOLKLORE, AS WELL AS OTHER PEOPLES' SONGS AND DANCES. THE PERFORMANCE STYLE ORGANICALLY UNITES TRADITIONS OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S CHORAL SINGING WITH ACADEMIC CHORAL ART PATTERN

ПРЕМ'ЄРА ВИСТАВИ «ТАРАС БУЛЬБА» ЗА ОДНОЙМЕННИМ ТВОРОМ МИКОЛИ ГОГОЛЯ В ЗАПОРІЗЬКОМУ КІННОМУ ТЕАТРІ НА ХОРТИЦІ. КОБЗАР СПІВАЄ ДУМУ ПРО КОЗАЦЬКУ ДОБЛЕСТЬ ТА ВІДВАГУ

THE «TARAS BULBA» PLAY PREMIER BY NIKOLAI GOGOL IN THE ZAPORIZHZHIA HORSE THEATRE ON THE KHORTYTSIA ISLAND. A KOBZA PLAYER SINGING ABOUT COSSACK VALOR AND COURAGE

НІЖИНЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ — ОДИН ІЗ НАЙСТАРІШИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ, ЙОМУ ВЖЕ 200 РОКІВ. СПОЧАТКУ ЦЕ БУЛА ГІМНАЗІЯ, ПОТІМ — ЛІЦЕЙ, ПІСЛЯ ЦЬОГО — ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ, ШЕ ПІЗНІШЕ — ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ І, НАРЕШТІ, СЬОГОДНІ — ЦЕ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: 7 ФАКУЛЬТЕТІВ, ПОНАД 8 ТИСЯЧ СТУДЕНТІВ, ПОТУЖНИЙ ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД

THE STATE MYKOLA GOGOL TEACHERS' TRAINING UNIVERSITY IS ONE OF THE OLDEST EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE. THE UNIVERSITY WAS FOUNDED 200 YEARS AGO. ORIGINALLY IT WAS A GYMNASIUM, LATER ON — LYCEUM, THEN — HISTORICAL-PHILOLOGICAL INSTITUTE, THEN — TEACHERS' TRAINING INSTITUTE AND FINALLY IT HAS BECOME THE STATE TEACHERS' TRAINING UNIVERSITY WHICH INCLUDES SEVEN DEPARTMENTS, OVER 8,000 STUDENTS AND THE EXPERIENCED TEACHING STAFF

ЗАМОК «ПЛАСТІВЧИНЕ ГНІЗДО», РОЗТАШОВАНИЙ НА АВРОРИНІЙ СКЕЛІ МИСУ АЙ-ТОДОР КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА У ЧОРНОМУ МОРИ, СТАВ СВОБІДНОЮ ЕМБЛЕМОЮ ПІВДЕНОГО БЕРЕГА КРИМУ. ЗАМОК ПОБУДОВАНО В 1912 РОЦІ, А У 1927 РОЦІ ВІН МАЙЖЕ БЕЗ УШКОДЖЕНЬ ВИТРИМАВ ЗНАЧНИЙ ЗЕМЛЕТРУС

«SWALLOW'S NEST» IN YALTA, THE BEST-KNOWN LANDMARK, THE NEO-GOTHIC CASTLE ERECTED IN 1912 ON AURORA CLIFF OF AI-TODOR CAPE IS AN ARCHITECTURAL SYMBOL OF CRIMEA. THE CASTLE SURVIVED A HEAVY EARTHQUAKE IN 1927

НА ЗАКАРПАТТІ — ПОРА СІНОКОСУ. ЗАКАРПАТТЯ — ЦЕ ЧУДОВИЙ КРАЙ З МАЛЬОВНИЧИМИ ЛАНДШАФТАМИ, ЦЕ КРАЙ ЛІСІВ, САДІВ І ВИНОГРАДНИКІВ, ГІР І ДОЛИН, БАГАТИХ ЦІЛЮЩИМИ МІНЕРАЛЬНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ, А М'ЯКИЙ КЛІМАТ, КУРОРТИ Й АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ, ЧУДОВІ ЛІТНІ І ЗИМОВІ МАРШРУТИ, ЗРУЧНІ ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ ПРИВАБЛЮЮТЬ ТУРИСТІВ З УСЬОГО СВІТУ

HARVEST TIME IN TRANSCARPATHIAN REGION. TRANSCARPATHIAN REGION IS A WONDERFUL PLACE FULL OF SPLENDID LANDSCAPES, IT IS A LAND OF FORESTS, GARDENS AND VINEYARDS, MOUNTAINS AND VALLEYS, RICH OF BALNEARY. ITS MILD CLIMATE, RESORTS AND ARCHITECTURAL MONUMENTS, AMAZING SUMMER AND WINTER ROUTES, CARRIAGEABLE ROUTES ATTRACT TOURISTS FROM ALL OVER THE WORLD

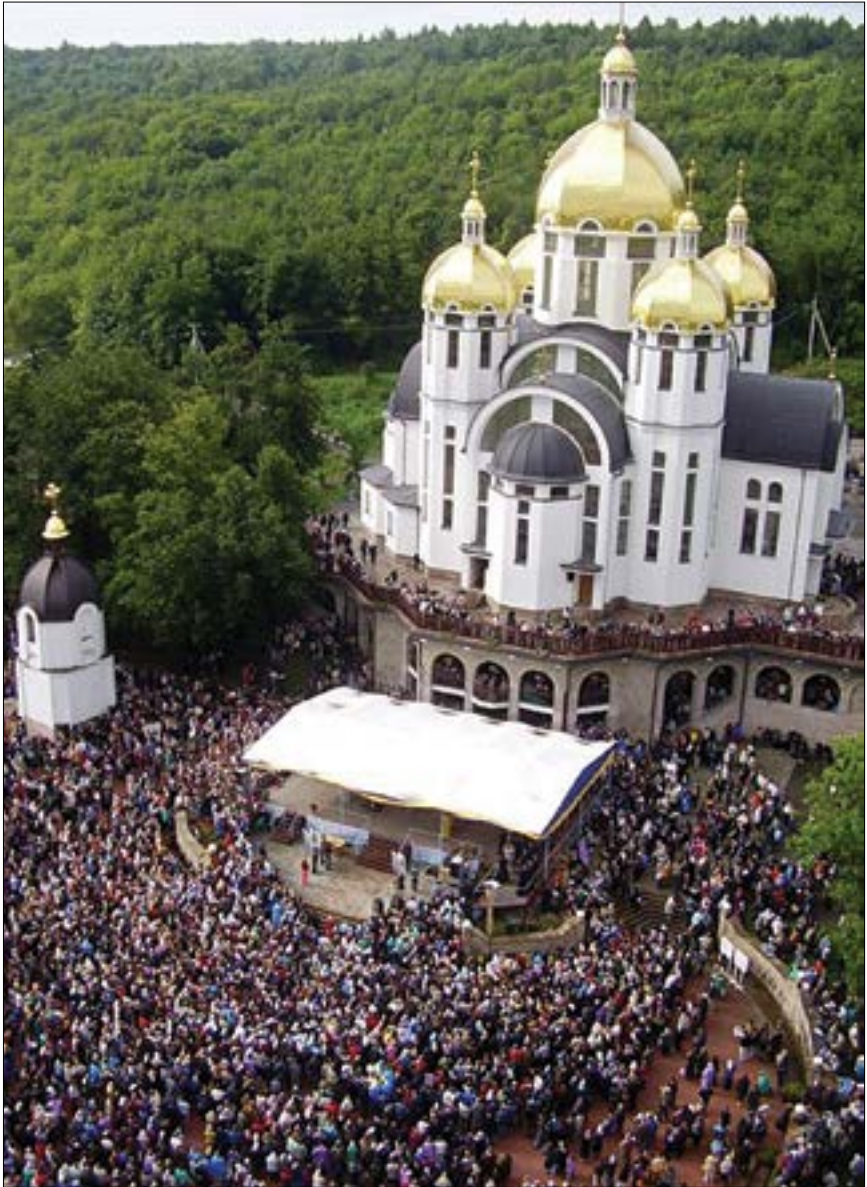
БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК «АСКАНІЯ-НОВА», ЯКИЙ СТВОРЕНО В 1898 РОЦІ, Є ПРОВІДНОЮ ПРИРОДООХОРОННОЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЮ УСТАНОВОЮ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО І МІЖНАРОДНОГО ЗНАЧЕННЯ В ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І. ТУТ НАУКОВЦІ ПРОВОДЯТЬ РОБОТУ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ І ЗБАГАЧЕННЮ РІЗНОМАНІТТЯ ДИКИХ ССАВЦІВ ТА ПТАХІВ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ, ІНШИХ ПРИРОДНИХ ЗОН У ВІЛЬНИХ, НАПІВВІЛЬНИХ І ВОЛЬЄРНИХ УМОВАХ УТРИМАННЯ

THE BIOSPHERE PRESERVE ASKANIA-NOVA FOUNDED IN 1898 IS THE MAIN ENVIRONMENTAL SCIENTIFIC-RESEARCH INSTITUTION OF THE NATIONAL AND INTERNATIONAL IMPORTANCE IN THE NORTHERN BLACK SEA REGION. IT IS AIMED AT PRESERVING AND ENLARGING THE DIVERSITY OF WILD ANIMALS AND BIRDS OF THE UKRAINIAN STEPPE ZONE AND OTHER ONES IN NATURAL AND OPEN-AIR CONDITIONS

ОДНА ІЗ НАЙЧИСТІШИХ РІЧОК ЄВРОПИ, ЛІМНІЦЯ, ПРОТІКАЄ ПОВЗ МАЛЬОВНИЧИЙ КУТОЧОК КАРПАТ — СЕЛО ОСМОЛОДА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ONE OF CLEAREST RIVERS OF EUROPE, LIMNYTSIA, RUNS THROUGH A PICTURESQUE AREA OF THE CARPATHIAN MOUNTAINS, THE VILLAGE OF OSMOLODA, IVANO-FRANKIVSK REGION

УКРАЇНА — ДЕРЖАВА З БАГАТИМИ І ДРЕВНИМИ РЕЛІГІЙНИМИ ТРАДИЦІЯМИ, З ЧИСЛЕННИМИ ПАМ'ЯТКАМИ КУЛЬТОВОЇ АРХІТЕКТУРИ. БІЛЬШІСТЬ УКРАЇНЦІВ — ПРАВОСЛАВНІ, ПРОТЕ СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ ДОЗВОЛЯЄ ВІЛЬНО ПОЧУВАТИ СЕБЕ ПРЕДСТАВНИКАМ НАЙРІЗНОМАНІТНІШИХ РЕЛІГІЙНИХ УТВОРЕНЬ

UKRAINE IS A STATE WITH RICH AND ANCIENT RELIGIOUS TRADITIONS AND NUMEROUS CULT ARCHITECTURE BUILDINGS. THE MAJORITY OF UKRAINIANS ARE ORTHODOX, BUT THE FREEDOM OF RELIGION IN UKRAINE MAKES DIFFERENT CONFESSIONS FEEL FREE

ФІНАЛЬНА ЧАСТИНА ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ З ФУТБОЛУ В 2012 РОЦІ ПРОЙДЕ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ – ТАКІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ ЧЛЕНІВ ВИКОНКОМУ УЄФА. ПРЕЗИДЕНТ ФУТБОЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ ПОЛЬЩІ МІХАЛ ЛІСТКЕВІЧ (ЛІВОРУЧ) І ПРЕЗИДЕНТ ФЕДЕРАЦІЇ ФУТБОЛУ УКРАЇНИ ГРИГОРІЙ СУРКІС ТРИМАЮТЬ ПЕРЕМОЖНИЙ ТРОФЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЧЕМПІОНАТУ УЄФА

UKRAINE AND POLAND HAVE WON THE UEFA EXECUTIVE COMMITTEE'S. POLISH FOOTBALL ASSOCIATION CHAIRMAN MICHAL LISTKIEWICZ (L) AND UKRAINIAN FOOTBALL FEDERATION CHAIRMAN HRYHORIY SURKIS HANDLE VICTORIOUS TROPHY OF THE UEFA EUROPEAN CHAMPIONSHIP ON APRIL 18, 2007, IN CARDIFF, WALES

ГОЛОВНИЙ ТРЕНЕР УКРАЇНСЬКОЇ ЗБІРНОЇ ОЛЕГ БЛОХІН ПІД ЧАС ГРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЗБІРНОЇ УКРАЇНИ У ВІДБІРКОВОМУ РАУНДІ ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ-2008. ЗНАМЕНИТИЙ У МИНУЛОМУ ФУТБОЛІСТ, ВОЛОДАР «ЗОЛОТОГО М'ЯЧА» 1975 РОКУ, ОЛЕГ БЛОХІН СТАВ І ВІДОМИМ ТРЕНЕРОМ – ПІД ЙОГО КЕРІВНИЦТВОМ ЗБІРНА КОМАНДА УКРАЇНИ УВІЙШЛА ДО ВІСІМКИ НАЙКРАЩИХ КОМАНД СВІТУ НА ЧЕМПІОНАТІ-2006

CHIEF COACH OF THE UKRAINIAN NATIONAL FOOTBALL TEAM OLEH BLOKHIN DURING A EURO 2008 QUALIFYING GAME. ONCE FAMOUS FOOTBALL PLAYER, HOLDER OF THE 1975 GOLDEN BALL AWARD, OLEH BLOKHIN BECAME A FAMOUS COACH. UNDER HIS LEADERSHIP THE UKRAINIAN TEAM WAS AMONG EIGHT BEST TEAMS OF THE WORLD DURING THE 2006 WORLD CUP

САДИБА-МУЗЕЙ СТАРОЖИТНОСТЕЙ ТА ЕТНОГРАФІЇ ПОЛІССЯ НА ДРЕВНІХ КРУЧАХ ДНІПРА — «ХАТА САВКИ». (ЗРУБНА ХАТА ПІД ДАХОМ З ОЧЕРЕТУ) БУЛА ПОБУДОВАНА ЩЕ У 1786 РОЦІ А НІНІ В НІЙ ЗІБРАНІ СТАРОДАВНІ РІЧІ, ІНСТРУМЕНТИ, ЯКИМИ КОЛИШЬ ОБРОБЛЯЛИ ЗЕМЛЮ, ПРАЦЮВАЛИ ПО ГОСПОДАРСТВУ

POLISSYA IS A PECULIAR HISTORICAL AND ETHNOGRAPHICAL REGION OF UKRAINE, A PART OF SLAVONIC PRE-FATHERLAND, AN ANCIENT ETHNO CONTACT ZONE. KHATA SAVKY, «A HUT UNDER A RUSH ROOF», THE POLISSYA ETHNOGRAPHY MUSEUM-GRANGE ON THE DNIPRO'S STEEPS WAS BUILT IN 1786. PRESENTLY THE RARITY THINGS, TOOLS ARE GATHERED HERE

МІСТ ПАТОНА — ОДИН ІЗ СЕМИ МОСТІВ ЧЕРЕЗ ДНІПРО В КИЄВІ (ЩЕ ДВА МОСТИ ЗАРАЗ БУДУЮТЬСЯ). РУХ ПО ЦЬОМУ МОСТУ ВІДКРИЛИ 5 ЛИСТОПАДА 1953 РОКУ. ЦЕ ПЕРШИЙ У СВІТІ СУЩІЛЬНОЗВАРНИЙ МІСТ ЗАВДОВЖИ 1543 МЕТРИ. БЕЗПОСЕРЕДНЮ УЧАСТЬ У ПРОЕКТУВАННІ ТА БУДІВНИЦТВІ МОСТА БРАВ АКАДЕМІК ЄВГЕН ПАТОН, ІМЕНЕМ ЯКОГО НАЗВАНА ЦЯ СПОРУДА

THE PATON BRIDGE IS ONE OF KYIV'S SEVEN BRIDGES ACROSS THE DNIRO RIVER (TWO MORE BRIDGES ARE UNDER CONSTRUCTION). TRAFFIC ON THE BRIDGE WAS OPENED ON NOVEMBER 5, 1953. THIS IS THE WORLD'S FIRST COJOINT 1,543 METER-LONG BRIDGE. THE BRIDGE WAS NAMED AFTER ACADEMICIAN YEVHEN PATON, WHO DESIGNED IT AND TOOK PART IN ITS BUILDING

ВІДПОВІДНО ДО ПЛАНУ ВИВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ТЕХНІКИ 3-ГО ОКРЕМОГО ІНЖЕНЕРНОГО БАТАЛЬйОНУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЗІ СКЛАДУ ТИМЧАСОВИХ СИЛ ООН У ЛІВАНІ НА БАТЬКІВЩИНУ ПОВЕРНУЛАСЯ ОСТАННЯ ГРУПА УКРАЇНСЬКИХ МИРОТВОРЦІВ

ACCORDING TO THE PLAN OF THE WITHDRAWAL OF THE MILITARY PERSONNEL AND MATERIEL OF THE 3RD DETACHED ENGINEERING BATTALION OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE FROM THE UN INTERIM FORCE IN LEBANON, THE LAST GROUP OF UKRAINIAN PEACEKEEPERS ARE BACK FROM THE COLD

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА ФОРТЕЦЯ, ЩО РОЗТАШОВАНА НА НЕПРИСТУПНИХ СКЕЛЯХ КАЊЙОНУ МАЛЬОВНИЧОЇ РІКИ СМОТРИЧ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ, БУЛА ТУТ ЩЕ В X-XIII СТОЛІТТЯХ – ЧАСТКОВО КАМ'ЯНА, ЧАСТКОВО – ДЕРЕВ'ЯНА. В СЕРЕДИНІ XVI СТОЛІТТЯ ДЕРЕВ'ЯНІ УКРІПЛЕННЯ ФОРТЕЦІ БУЛИ ЗАМІНЕНІ КАМ'ЯНИМИ. ПРАВОРУЧ ВІД СХІДНИХ ВОРІТ ЗНАХОДИТЬСЯ ОДНОЯРУСНА П'ЯТИГРАННА ЧОРНА БАШТА З КРИНИЦЕЮ ГЛИБИНОЮ 36 І ДІАМЕТРОМ 6 МЕТРІВ, ДАЛІ ПО КОЛУ ЙДЕ ЩЕ 10 БАШТ

THE KAMYANETS PODILSKY FORTRESS ITSELF PERCHES ON A CAPE, FORMED BY A NICE CURVING OF THE SMOTRYCH RIVER, THE LEFT TRIBUTARY OF THE DNIESTER RIVER IN KHMELNYTSKY REGION. THE WHOLE ENSEMBLE OF THE FORT STRUCTURES WITH COMBINED WOOD AND STONE WALLS WAS ERRECTED IN THE XI-XVIII CENTURIES. IN THE MIDDLE OF THE XVI CENTURY THE WOOD WALLS WERE CHANGED INTO STONE ONES. THE NEW EAST TOWER (BLACK) WHICH IS SITUATED AT THE FORT ENTRANCE CATCHES ONE'S EYE IN THE FIRST PLACE. THERE IS A 36-METRE WELL DUG THROUGH A THICK CLIFF INSIDE THE TOWER

КІЇВ, МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ, 2006 РІК. СВЯТКОВИЙ САЛЮТ З НАГОДИ 15-РІЧЧЯ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

KYIV, MAIDAN NEZALEZHNOSTI, 2006. FESTIVE FIREWORK ON THE OCCASION OF THE 15TH ANNIVERSARY OF UKRAINE'S INDEPENDENCE

У ДЕНЬ ПОМИНАННЯ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932—1933 РОКІВ В УКРАЇНІ ТИСЯЧІ КИЯН ТА ГОСТЕЙ МІСТА ЗАПАЛИЛИ СВІЧКИ НА СОФІЙВСЬКІЙ ТА МИХАЙЛІВСЬКІЙ ПЛОЩАХ. ЗА ОЦІНКАМИ ІСТОРИКІВ, ВІД ГОЛОДУ В УКРАЇНІ ЗАГІНУЛО МАЙЖЕ 12 МІЛЬЙОНІВ ЛЮДЕЙ

ON DAY OF COMMEMORATION OF THE VICTIMS OF THE 1932—1933 HOLODOMOR IN UKRAINE THOUSANDS OF KYIV RESIDENTS AND GUESTS OF THE CITY LIT CANDLES ON THE SOFIYIVSKA AND MYKHAILIVSKA SQUARES. AS HISTORIANS ESTIMATE AROUND 12 MILLION PEOPLE DIED OF THE FAMINE IN UKRAINE

УЧАСНИЦЯ МІЖНАРОДНОГО ФЕСТИВАЛУ ЛЕМКІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ «ДЗВОНИ ЛЕМКІВЩИНИ». ЛЕМКИ — ЕТНОГРАФІЧНА ГРУПА УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ, А ТАКОЖ У ПОЛЬЩІ, СЛОВАЧИНІ

A PARTICIPANT IN THE INTERNATIONAL LEMKY ETHNIC FESTIVAL "LEMKY BELLS". LEMKY IS AN ETHNOGRAPHIC UKRAINIAN GROUP LIVING IN UKRAINIAN CARPATHIAN, POLAND AND SLOVAKIA

У ЦЕХУ ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АВІАЦІЙНОГО ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА. ЗА СВОЮ ІСТОРІЮ АВІАЦІЙНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ РОЗРОБЛЕНО ТА ВИПУЩЕНО ПОНАД 11 ТИС. ЛІТАКІВ 65 ТИПІВ ТА 43 ТИПИ І МОДИФІКАЦІЇ ДВИГУНІВ ДЛЯ 53 ВИДІВ ЛІТАКІВ І ГЕЛІКОПТЕРІВ

WORKSHOP OF THE KHARKIV STATE AVIATION PRODUCTION ENTERPRISE. OVER THE HISTORY OF THE UKRAINIAN AVIATION INDUSTRY SOME 11,000 PLANES OF 65 TYPES, 34 TYPES OF ENGINES FOR 53 TYPES OF PLANES AND HELICOPTERS HAVE BEEN DESIGNED AND MANUFACTURED

ЗАПУСК МІЖНАРОДНОЮ КОМПАНІЄЮ «МОРСЬКИЙ СТАРТ» УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ РАКЕТИ «ЗЕНІТ-3SL» З ПЛАТФОРМИ «ОДІСЕЙ» У ТИХОМУ ОКЕАНІ

SEA LAUNCH COMPANY LAUNCHING UKRAINIAN — RUSSIAN ZENIT-3SL ROCKET FROM THE ODYSSEY PLATFORM IN THE PACIFIC OCEAN

НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТСЬКОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ ВІДТВОРЕНО РИТУАЛ КАРПАТСЬКОГО ВЕСІЛЛЯ ЗА СТАРОВИННИМИ ОБРЯДАМИ. НА ФОТО: МОЛОДЯТА У КІЛЬЦІ «ВЕРЧЕНИКА ДЛЯ МОЛОДИХ», ЯКИМ ОСВЯЧУЮТЬ НАЙВАЖЛИВІШІ ЕТАПИ ОДРУЖЕННЯ

CARPATHIAN WEDDING CEREMONY IS RENEWED IN THE TRANSCARPATHIAN FOLK ARCHITECTURE AND FOLKWAYS MUSEUM. IN THE PHOTO: JUST MARRIED ARE BLESSED BY A SPECIAL BREAD «VERCHENYK»

ШЛЯХ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПОСТУПУ

Олександр Кучерук

Народився 12 квітня 1952 року на Київщині. Директор бібліотеки імені О. Ольжича. Закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка. За фахом журналіст. Автор підручника для п'ятого класу з історії України, кни «Ілюстрована енциклопедія історії України», «Матеріали до історії ОУН», збірки оповідань «Вперше», понад ста наукових публікацій.

ВІД ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРСТВА МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ СПРАВ ДО МІНІСТЕРСТВА МІЖНАРОДНИХ СПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Ухвалення Українською Центральною Радою 23 (10) червня 1917 року I Універсалу стало початком формально-юридичного оформлення Української Народної Республіки як держави. 28(15) червня 1917 року Центральна Рада постановила утворити національний уряд — Генеральний Секретаріат України (ГСУ). Першим головою Генерального Секретаріату став В. Винниченко. У першому уряді посади генерального секретаря закордонних справ не передбачалося.

З часом голови уряду, кількість секретарств, персональний склад і назви неодноразово змінювалися, але перший український уряд став визначальним для державної політики УНР.

Генеральний Секретаріат на час створення розташувався в будинку Центральної Ради на Володимирській, 57 (тут і далі подаються сучасні назви вулиць). В. Винниченко писав: *«Перший уряд української державності, весь з усіма своїми органами й апаратами містився у двох малесеньких закапелочках того ж самого Педагогічного Музею. [...] І в цих закапелочках Генеральні секретарі приймали сотні делегацій у день, робили, обливаючись потом од духоти, свої засідання; самі перепису-*

вали на машинках свої постанови, самі навіть підлогу підмітали, бо не було урядовців, ні писарів, ні навіть сторожа»¹.

Генеральний Секретаріат та Центральна Рада стали центром політичного життя України, апарат уряду збільшувався, секретарства розширювали свою діяльність, тому для уряду шукали інше приміщення.

Обставини склалися так, що вдалося знайти вільні приміщення в готелі «Савой» на **Хрещатику, 38**. В. Винниченко розповідав, що Дума «довго не хотіла дати яке небудь міське приміщення для «свого» уряду, Генерального Секретаріату. І він мусів найняти в неї брудний, загигнений отель «Савой» на тяжких умовах»². Сьогодні цей будинок не зберігся, він був зруйнований під час Другої світової війни, на його місці нині знаходиться споруда Київської міської ради, Хрещатик, 36.

У готелі не можна було розгорнути роботу Секретаріату належним чином, тому досить швидко почали пошуки відповіднішого приміщення. Врешті-решт вибір приміщення уряду припав на палац київського генерал-губернатора, тодішня адреса: вулиця **Інститутська 40**, куди Генеральний Секретаріат перебрався у січні 1918 року Готель «Савой» також залишився в розпорядженні уряду. Згодом у цьому будинку містилася резиденція гетьмана П. Скоропадського, а після відновлення УНР — Директорія. На жаль, палац сильно постраждав у 1920 р., під час воєнних дій. Згодом, коли столиця УСРР переїхала з Харкова до Києва, на його місці збудували новий будинок для партфункціонерів — нині це вул. **Інститутська, 20/8**.

Перший раз у складі уряду Генеральне секретарство міжнародних справ з'явилося у проекті складу 4-го уряду — голова Володимир Винниченко. Отож, 3 вересня (21 серпня) 1917 року, «заслухавши доклад д. Винниченка про склад наміченого ним Генерального секретаріату, Мала рада постановляє затвердити Генеральний секретаріат і подати його на затвердження Тимчасовому урядові»³. 1 вересня Тимчасовий Уряд затвердив новий персональний склад ГСУ, але не дозволив перетворити Генеральне секретарство міжнародних справ на Генеральне секретарство міжнародних справ.

22(10) січня 1918 року, після прийняття IV Універсалу УЦР, що проголосив державну незалежність України, Генеральний Секретаріат України перетворено на Раду Народних Міністрів,

а генеральних секретарів — на народних міністрів та затверджено 6—й склад уряду УНР.

Міністерство міжнародних справ, створене 4 січня 1918 року (22 грудня 1917 р.) на основі Генерального секретарства національних справ, що розташовувалося у готелі «Савой» на **Хрещатику 38**⁴. Цей будинок отримав Генеральний Секретаріат для своїх потреб одразу після створення, і ММС перебувало там принаймні до кінця грудня 1917 року.

Трохи раніше, готуючись до від'їзду з урядовою делегацією для переговорів з козацьким урядом Дону, член цієї делегації М. Галаган неодноразово відвідував приміщення ГСУ, він згадував пізніше: *«Умови праці тодішніх генеральних секретарів були дуже мало сприятливі для спокійної ділової роботи чи наради. В кімнату, яка служила за кабінет генерального секретаря міжнаціональних справ, отже, фактично тодішнього українського міністра закордонних справ, заходило безліч людей, з яких кожен мав обов'язково якусь «негайну» справу, що її він мусів реферувати самому міністрові»*⁵.

Перетворення секретарств на міністерство, зміни статусу, збільшення завдань і штату, вимагали для одного з найважливіших міністерств відповідного репрезентативного приміщення. Вирішено перенести міністерство до будинку нинішнього Музею російського мистецтва на вулиці **Терещенківська, 9**. Цей будинок зведено у 1870—1880-х роках, і належав він довгий час родині Терещенків. У цьому приміщенні зберігалася велика колекція творів мистецтва, зібраних цукрозаводчиком Ф. Терещенком.

У своїх спогадах Н. Суровцева, яка працювала керівником загального відділу секретарства, писала: *«Міністерству приділили будинок Терещенка, на Терещенківській таки вулиці, 9, навпроти Миколаївського скверу, по той його бік. За сквером був університет і Ботанічний сад [...]. Я сиділа в невеличкому кабінеті (колишньому будуарі жінки Терещенка), гарній кімнаті з гобеленами, білим мармуровим каміном та широкими дверима, що вели до колишньої спальні, а тоді — до кабінету міністра»*⁶.

Першим міністром міжнародних справ Центральна Рада призначила О. Шульгина (1889—1960), провідного діяча Української партії соціалістів-федералістів. Згодом він працював послом у Болгарії, входив до складу українських делегацій

на Паризькій мирній конференції 1919—1921 роках та Першій асамблеї Ліги Націй у Женеві, був головою дипломатичної місії УНР у Парижі до кінця її існування.

Міністерство міжнародних справ діяло на підставі законів та інших юридичних документів. Конституція УНР, ухвалена Центральною Радою 29 квітня 1918 року, передбачала, що Рада народних міністрів (включно з Міністерством міжнародних справ) «дістає свою повновасть від Всенародних Зборів Української Республіки і тільки перед ним відповідає»⁷.

Коли за УНР зовнішньополітичне відомство називалося Міністерство міжнародних справ, то за гетьмана воно отримало назву Міністерство закордонних справ.

До 20 травня 1918 року тимчасово виконував обов'язки міністра закордонних справ М. Василенко, а по тому — Д. Дорошенко. Як він згадував: «Перш за все було переведено поділ міністерства на два департаменти: загальний і департамент чужоземних зносин. На чолі першого залишився К. В. Лоський (віце-директором призначено В. Я. Оренчука, галичанина), а на чолі другого став А. І. Яковлев, колишній посол за Центральної Ради в Австро-Угорщині, а віце-директором — Микола Левицький, колишній посол до Туреччини [...] На посаду начальника новоствореної канцелярії міністра запрошено І. І. Мірного, колишнього Генерального писаря в кабінеті Винниченка»⁸.

21 червня 1918 року гетьман затвердив постанову уряду «про тимчасові дипломатичні представництва Української Держави і про асигнування 1127072 карбованців 26коп. на їх утримання». Постанова передбачала «вислати тимчасові дипломатичні представництва Української Держави до Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Болгарії та Румунії», відповідно перші чотири представництва — першого, а до Румунії — другого розрядів⁹. Представництво 2-го класу у Швейцарії було утворено окремим законом 8 жовтня 1918 року¹⁰, пізніше, вже за Директорії, воно було віднесено до 1-го розряду¹¹. 8 жовтня утворено також дипломатичне представництво 2-го розряду Української Держави у Фінляндії, 20 жовтня — у Польщі, також 2-го розряду¹², до 1-го воно підвищено Директорією 26 січня 1919 року¹³.

Законом, ухваленим Радою міністрів 4 липня 1918 року, встановлено посади військово-морських агентів у складі по-

сольств Української Держави у Німеччині, Австро-Угорщині та Румунії¹⁴, а у серпні і у Туреччині¹⁵.

Окремим законом 10 серпня 1918 року встановлено посади військових агентів при посольствах 1-го розряду в Берліні і Відні і 2-го розряду — Бухаресті, Софії, Берні, Стамбулі¹⁶.

Потреба покращення консульської служби за кордоном спричинила утворення генеральних консульств у Москві та Петрограді, а також було доручено «по виборі міністра Закордонних справ і по згоді його з Міністрами Фінансів і Торгу та Промисловості, закласти тридцять консульських агентств — десять першого та двадцять другого розряду», тоді ж було затверджено штати консульств¹⁷.

Постановою 14 вересня 1918 року було виділено додаткові кошти з Державної Скарбниці — 40 тисяч карбованців — «на застосування книгозбірні при Міністерстві Закордонних Справ»¹⁸.

Вже за Директорії УНР сформовано на рівні дипломатичного представництва «надзвичайну делегацію на Донщину» і затверджено її склад окремим законом 26 січня 1919 року¹⁹.

Необхідність упорядкувати діяльність дипломатичних установ УНР за кордоном змусила виробити, зокрема, й уніфікований штатний розпис «Надзвичайних Дипломатичних Місій», що був затверджений Директорією 9 січня 1919 року²⁰.

23 січня 1919 року Директорія затвердила закон про утворення дипломатичної місії УНР у Великій Британії та її штат²¹.

Постановою уряду 24 січня 1919 року до штату усіх дипломатичних місій додано посаду «агента Міністерства Фінансів» на рівні старших радників посольств відповідних посольств²².

10 січня утворено надзвичайну дипломатичну місію УНР до США та затверджено її штатний розпис²³.

Важливим напрямком діяльності МЗМ УНР стала участь у мирних переговорах у Парижі у 1919 році. Для цього було сформовано окрему надзвичайну дипломатичну місію, яку, разом з штатним розписом, затверджено постановою Ради народних міністрів 4 січня 1919 року²⁴.

Одночасно з цим ухвалено «Закон про вислання Надзвичайної Дипломатичної місії до Франції і про асигнування її...» та затверджено штати місії та її канцелярії²⁵.

14 лютого 1919 року схвалено «Закон про утворення Торговельних Агентств за кордоном та їх штати». Зокрема там говорилося: «Для обслуговування міжнародних потреб зовніш-

нього торгу Української народної Республіки утворити за кордоном Торгівельні Агентства в складі Торговельного Агента, Секретаря й інших служачи...»²⁶. Такі місії були послані: одна (спільна) на Францію, Бельгію та Італію, (згодом її дія була поширена ще й на Швейцарію), друга — до США.

23 березня 1919 року постановою Кабінету міністрів УНР прийнято постанову про «вислання надзвичайного посольства до правительств: Кубанщини, Грузії та Республіки народів Черкесії й Дагестану»²⁷. Цією ж постановою затверджено штатний розпис посольства.

Проблема повернення військовополонених українців, що перебували у таборах Італії, вимагала свого вирішення, тому рішенням Директорії від 25 липня 1919 року туди направлено «місію в справі евакуації із Італії військовополонених українців»²⁸.

На весну 1919 року за кордоном діяли різноманітні місії, консульства, агентства, комісії, які надсилали туди як уряд, так і окремі міністерства. Їхня підпорядкованість не була чітко визначеною, тому Кабінет міністрів 31 травня 1919 року прийняв окрему постанову, згідно якої усі ці закордонні установи «підлягають доглядові Послів та Голів Дипломатичних Місій в тих державах, де проводять свою працю»²⁹.

Таким чином на кінець весни 1919 року було в основному сформовано систему і структуру Міністерства закордонних справ, дипломатичних представництв (посольства, місії, консульства, представництва тощо) Української Народної Республіки у світі.

¹ Винниченко В. Відродження нації. — К. —Відень, 1920. — Ч. I. — С. 258—259.

² Там само. — К. —Відень, 1920. — Ч. II. — С. 42.

³ Там само. — С. 265.

⁴ Галаган М. З моїх споминів (1880-ті—1920 р.). — К., 2005. — С. 293.

⁵ Там само. — С. 293.

⁶ Суровцева Н. Спогади. — К., 1996. — С. 75.

⁷ Українська Центральна Рада: Документи і матеріали у двох томах. — Т. 2. 10 грудня 1917 р. — 29 квітня 1918 р. — С. 334.

⁸ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914—1920 роки). — К., 2006. — С. 202.

⁹ Державний вісник. — 5 липня 1918 р. — № 20.

¹⁰ Державний вісник. — 19 жовтня 1918 р. — № 60.

- 11 Вістник державних законів. — 5 серпня 1919 р. — № 29.
- 12 Державний вісник. — 24 жовтня 1918 р. — № 62.
- 13 Вістник державних законів. — 2 березня 1919 р. — № 12.
- 14 Державний вісник. — 14 липня 1918 р. — № 22.
- 15 Там само. — 15 серпня 1918 р. — № 35.
- 16 Там само. — 20 серпня 1918 р. — № 37.
- 17 Там само. — 14 липня 1918 р. — № 22.
- 18 Там само. — 14 вересня 1918 р. — № 47.
- 19 Вістник державних законів. — 24 лютого 1919 р. — № 10.
- 20 *Хралко І.* Збірник законів і постанов Українського Правительства відносно закордонних інституцій. Ч. 1. — Відень, 1919. — С. 89.
- 21 Вістник державних законів. — 11 лютого 1919 р. — № 6.
- 22 Там само. — 20 лютого 1919 р. — № 9
- 23 Там само. — 21 липня 1919 р. — № 25.
- 24 Там само.
- 25 Там само. — 25 липня 1919 р. — № 26.
- 26 Там само. — 25 червня 1919 р. — № 19.
- 27 Там само. — 26 червня 1919 р. — № 19.
- 28 Там само. — 15 липня 1919 р. — № 30.
- 29 Там само. — 21 липня 1919 р. — № 35.

Фото із фондів та колекцій Наукової бібліотеки ім. О. Ольжича

ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ У ФОТОГРАФІЯХ

О. Шульгин – перший Генеральний секретар міжнародних справ ГСУ. 1917 р.

Будинок Терещенків на вулиці Терещенківській, 9. Фото початку ХХ ст.

Готель «Савой» на вулиці Хрещатик. Фото. Поч. ХХ ст.

Українська делегація на чолі з О. Севрюком підписує Брестський мирний договір 9 лютого.

Будапешт. Угорщина. Українське посольство. Голова М. Галаган.

Берлін. Українське посольство. Голова М. Порш.

Берн. Українське посольство. Голова С. Лукасевич.

Вашингтон. Українське посольство. Голова Є. Голіцинський.

Велика Британія. Українське посольство в Лондоні. Голова Я. Олесницький.

Відень. З'їзд послів 1920.

Відень. Українське посольство. Голова В. Липинський.

Греція. Українське посольство у Греції. Голова Ф. Матушевський.

Дипломати України. Карлсбад. З'їзд послів 1919.

Дипломати України. Копенгаген. Українське посольство. Голова Д. Левицький.

Дипломати України. Копенгаген. Українське посольство. Голова Д. Левицький.

Дипломати України. Лондон. Українське посольство. Голова М. Стиковський.

Дипломати України. Софія. Українське посольство. Голова О. Шульгин.

Дмитро Веденєєв

Народився 1967 року у м. Сєверодонецьку на Луганщині. Закінчив історичний факультет та аспірантуру Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Учений секретар Вченої ради Національної академії Служби безпеки України. Заступник шеф-редактора журналу «В мире спецслужб». Кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник. Автор та співавтор 10 монографій та навчальних посібників, 250 наукових і науково-популярних публікацій з історії дипломатичної та спеціальних служб України ХХ століття.

СИСТЕМА ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ. 1918–1920 рр. (Організаційно-функціональна побудова)

Відновлена у грудні 1918 р. українська республіканська державність (у формі Української Народної Республіки під проводом Директорії) з самого початку заявила про бажання всебічно розвивати міжнародні контакти, проводити незалежну зовнішню політику. У зверненні Директорії «До народів всього світу та їх урядів» від 28 грудня 1918 р. відобразилося прагнення керівництва республіки будувати відносини з навколишнім світом на цивілізованих засадах і загальновизнаних нормах міжнародного права: «...Директорія від імені Народної Республіки України приносить братній привіт всім народам світа і їх урядам, і бажає жити в добрій, дружній згоді з ними. Всі міжнародні зобов'язання, всі вимоги міжнародного права являються обов'язковими для України, і спадщина бувшої Росії в міжнародних стосунках, пропорційно силам України, переходить до останньої. В момент свого визволення український народ керуючись ідеалами всесвітнього братерства народів, ...прямує до дружби та приязні зо всіма своїми близь-

кими та далекими сусідами, опираючись на принцип самовизначення народів...» [1, арк. 5].

Миролюбний характер зовнішньої політики УНР підкреслював і Універсал Трудового Конгресу від 28 січня 1919 р.: «Конгрес Трудового Народу України заявляє перед усім світом, що Український Народ бажає мира з усіма народами і не має думки забирати під свою владь чужі землі, але не допустить ніяких замахів від якої б не було держави на цілість, самостійність і незалежність України» [2, с. 95]. Трудовий Конгрес підвів під розвиток зовнішньополітичних взаємин України законодавчу базу, внісши у п. 7 «Закону про форму влади на Україні положення про те, що «український народ хоче бути нейтральним і у дружних стосунках з усіма іншими народами», і всебічно розвивати ці стосунки на практиці [3, с. 2]. Хоча документи, що були наведені вище, несли на собі відчутний слід фразеології правлячих соціалістичних партій, вони заклали політичну основу для формування самостійного, позбавленого блокової залежності міжнародного курсу України і розбудови його державного апарату. У період перебування Директорії при владі зросла кількість держав, що визнали Україну. Де-юре це зробили Білорусь, Ватикан, Іспанія, Латвія, Литва, Угорщина, Чехословаччина, Союз народів Північного Кавказу; де-факто — Естонія та Ліга Націй.

За доби Директорії УНР значно розширилася дипломатична присутність України за кордоном. При цьому збільшилась не тільки кількість країн, в яких УНР запровадила свої представництва, а і зросла номенклатура організаційних типів закордонних установ. До іноземних держав відряджалися посольства, надзвичайні дипломатичні місії, військово-дипломатичні місії, тимчасові дипломатичні інституції — делегації на переговори, до міжнародних форумів і організацій.

Вже у грудні 1918 р. керівництво Української Народної Республіки ухвалило рішення про направлення своєї повноважної репрезентації для участі в роботі Паризької міжнародної мирної конференції на чолі з міністром УНР, членом УСДРП Г. Сидоренком. З середини січня 1919 р. голова МЗС УНР В. Чехівський починає формувати персональний склад делегації в рамках загальної роботи зі створення мережі дипломатичних представництв України [4, т. 1, с. 166].

Згідно із затвердженими урядом і Директорією 10 січня 1919 р. штатами делегація складалася з її голови, генерального секретаря, групи дипломатів (5 осіб), групи радників (14 осіб), інформаційного бюро (20 штатних одиниць), канцелярії (34 співробітника). Наслідком надмірної ідеологізації державного життя УНР стало включення до структури делегації групи спостерігачів від провідних політичних партій України (УСДРП, УПСР, УПСФ, УПСС і єврейської соціал-демократії). Роботу делегації мали висвітлювати 6 українських журналістів [5, *арк. 10*]. Таким чином, організаційна структура делегації до Парижа була спрямована на виконання в автономних умовах (що було особливо важливо з огляду на поганий зв'язок між Центром та дипзакладами за кордоном) широкого кола завдань української дипломатії щодо обстоювання прав своєї держави у процесі післявоєнного врегулювання. Уряд України розглядав цю інституцію як провідну дипломатичну установу УНР, і, незважаючи на фінансові ускладнення, намагався не обмежувати її штатну чисельність. На Паризьку делегацію, зокрема, не розповсюджувалася, як виняток, директива МЗС УНР про скорочення персоналу дипломатичних установ від листопада 1919 р.

Рада Державних Секретарів Західної області УНР також сформувала власну делегацію до Парижу для участі у вирішенні міжнародно-правової долі Галичини. До її складу увійшли товариш держсекретаря закордонних справ М. Лозинський (голова), співробітник цього ж відомства О. Кульчицький (секретар) і голова військового відомства Д. Вітовський (військовий радник) [6, *с. 13*]. 9 травня 1919 р. місія ЗО УНР прибула до Парижа та увійшла, згідно з Актом злуки УНР та ЗУНР, до складу загальноукраїнської делегації [7, *с. 108*]. Крім того, для кращої координації зусиль дипломатії різних регіонів України держсекретар закордонних справ ЗО УНР В. Панейко став заступником голови делегації УНР [7, *с. 106*].

Працю делегації у перші, найбільш відповідальні місяці роботи конференції ускладнювала відсутність спеціальних керівних документів з боку уряду та міжнародного відомства УНР. Інструкцію для делегації було укладено лише 30 березня 1919 р. на підставі порозуміння між урядами УНР і ЗО УНР. «Українська дипломатична місія для участі в мировій конференції в Парижі, — зазначалося у п. IV інструкції, — є спільною

для обох частин України і називається «Делегація об'єднаної УНР на мирову конференцію в Парижі» та заступає на конференції цілість української справи». У п. V інструкції йшлося про необхідність колегіального вирішення всіх справ компетенції місії «на підставі генеральної та спеціальної інструкцій міністерства закордонних справ та державного секретаріату закордонних справ» [4, т. 4, с. 251]. На жаль, в архівних фондах відсутні тексти цих нормативних документів для Паризької делегації.

Між членами делегації було встановлено розподіл обов'язків у ході переговорного процесу. Голова делегації здійснював загальне керівництво й контролював діяльність інформаційного підрозділу місії, В. Панейко безпосередньо займався справами Сх. Галичини, дипломат А. Галіп пильнував відносини з делегацією Румунії. Вся група українських дипломатів брала участь у контактах з представниками країн Антанти й Японії [4, т. 4, с. 252].

Роботі делегації УНР в Парижі була притаманна ціла низка суттєвих недоліків. Уряд, навіть був змушений відкликати голову делегації Г. Сидоренка, ділові риси якого не відповідали посаді керівника важливої дипломатичної інституції республіки. У серпні 1919 р. його змінив на цій посаді представник УНР у Ватикані граф М. Тишкевич. Новий керівник місії оголосив про розпуск старого складу делегації, скасував посади членів делегації, перевів усіх її членів до розряду співробітників, щоб уникнути службової недисциплінованості [8, арк. 92].

Однак негаразди серед особового складу делегації продовжували зростати. В делегації, за словами її співробітника І. Борщака, «витворилась неможлива атмосфера, коли до принципових розходжень приєдналися особисті непорозуміння» [7, с. 111]. 17 грудня 1919 р. протиріччя між представниками різних регіонів України вилилися у вихід зі складу делегації представників Галичини. Невдача у справі захисту інтересів України у Парижі робила недоцільним подальше існування цієї інституції, і наказом від 28 лютого 1920 р. М. Тишкевич розформував делегацію, частина її персоналу перейшла до представництва України у Франції [9, арк. 179].

Обструкціоністська політика великих держав щодо суверенітету й територіальної цілісності України й фіаско дипломатичних зусиль у Парижі стимулювало поживавлення відносин УНР

з Польщею з метою вирішення безпосередньо з нею проблеми західноукраїнських територій. Вже у травні 1919 р. кабінет Б. Мартоса ухвалив пропозицію голови Директорії ввійти у безпосередні переговори про мир з Польщею [4, т. 7, с. 180]. Для забезпечення переговорного процесу у жовтні 1919 р. до Варшави відбула дипломатична місія на чолі з міністром закордонних справ А. Левицьким.

Спочатку ця інституція складалася з голови, двох його заступників, секретаря, групи радників (5 політичних, 2 військових, 3 економічних, фінансового, юридичного, у загальних справах), 6 урядовців для особливих доручень, 15 технічних співробітників, а загалом — 38 штатних одиниць [10, арк. 96]. Як бачимо, організаційна структура місії була спрямована на забезпечення всебічної розробки за місцем перебування широкого кола питань, пов'язаних з виробленням комплексу положень майбутньої міждержавної угоди. Судячи з архівних документів, зростання обсягу роботи місії призводило до значного збільшення кількості її персоналу. 26 квітня 1920 р. С. Петлюра затвердив ухвалену Радою Міністрів постанову «Про тимчасові штати Української Дипломатичної Місії в Польщі», вважаючи структуру й чисельність цієї установи, до якої увійшли крім керівництва політичні радники (4 штатні одиниці), радники (5), юрисконсульти (5), секретарі (6), ст. аташе (7), молодші аташе (8), технічні співробітники (62) [10, арк. 198].

Новий штатний розклад варшавської дипмісії переконливо засвідчив про переміщення центру ваги зовнішньої політики України на відносини з Польщею. Поступово делегація, яка вела переговори з Польщею, перебрала на себе не тільки функції постійного представництва УНР у Варшаві, а й управлінського осередку дипломатії республіки, адже саме у польській столиці перебував у той час голова міжнародного відомства УНР. Безумовно, штати варшавської місії були занадто роздуті. Однак слід враховувати, що опрацювання україно-польської Варшавської угоди (квітень 1920 р.), яка стала єдиною крупною міжнародною домовленістю Директорії, вимагала залучення значної кількості дипломатичного й допоміжного персоналу.

Директорія УНР докладала зусиль і до входження України як повноправного міжнародно-правового суб'єкта до світової спільноти. З цим напрямом діяльності зовнішньополітичної служби республіки пов'язане утворення спеціальної делегації

УНР до Ліги Націй — представницького органу міжнародного співтовариства, створеного за рішенням Паризького форуму. Участь України в роботі Ліги була б, безсумнівно, вельми корисною задля порушення перед політичними й громадськими колами іноземних країн гострих зовнішньополітичних проблем молодій державності. Тим більше, що процес розбудови національної незалежної державності в Україні вже привертав увагу керівництва Ліги Націй. На початку вересня 1920 р. її генеральний секретар Е. Дрюмонд видав друком «Збірку документів № 88», де було вміщено Універсали Центральної Ради та документи про визнання суверенітету України рядом іноземних держав [11, с. 80].

Того ж місяця Директорія та уряд УНР ухвалюють рішення про формування делегації УНР до Ліги Націй. За проектом її повинен був очолювати сам міністр закордонних справ республіки, а до складу входили голова дипмісії УНР до Франції й один дипломат за рішенням міжнародного відомства [12, *арк. 230—231*]. Фактично ж головою місії УНР до Ліги Націй було призначено відомого державного діяча, котрий мав досвід міжнародної роботи з 1917 р., О. Шульгина, а до її складу ввійшли секретар О. Коваленко та політичний радник М. Ге [11, с. 80]. Невеликий кількісний склад делегації України до Ліги Націй можна пояснити, на нашу думку, тим, що ця інституція не призначалася для участі у поточній роботі Ліги, членом якої УНР не була, а націлювалась на функцію спостерігача й пропагандиста необхідності міжнародного визнання української державності. До того ж восени 1920 р. йшла чергова хвиля скорочення особового складу дипломатичних установ республіки, а держава вже не мала необхідних коштів для поширення дипломатичної присутності.

Делегація УНР порушила перед Лігою Націй питання про прийняття її країни до членів організації. Кандидатура УНР розглядалася в усіх комісіях і на пленарних засіданнях Ії Асамблеї Ліги у Женеві в рамках питання про прийом інших країн, що утворилися на місці Російської імперії. Відповідь Ліги Націй про прийом згаданих країн була негативною (за виключенням Польщі та Фінляндії), що мотивувалося нестабільністю політичної ситуації в цих державах.

У період Директорії УНР значно поширилась *мережа постійного дипломатичного представництва України за кордо-*

ном. На дипломатичні установи республіки покладалися завдання захисту інтересів держави та її громадян за кордоном, ведення політичних зносин з іноземними урядами, виконання спеціальних доручень керівництва республіки. Голови дипломатичних представництв України призначалися головою Директорії за рекомендацією Ради Міністрів й мали права директорів департаментів міністерства [13, *арк.* 7]. Разом з тим, мірою посилення авторитарного характеру державного управління поширилась практика, коли не тільки керівники, а й персональний склад представництв добирався безпосередньо головою Директорії, обминаючи міністерство закордонних справ. Це, безумовно, додавало зайву бюрократичну ланку в процесі організації дипломатичного апарату, знижувало ступінь його компетентності [14, *арк.* 42].

На початку 1919 р. міністерство закордонних справ виробило пропозиції щодо організаційної класифікації та штатного розкладу дипломатичних постійних інституцій УНР за кордоном. Пропонувалося встановити такі типи диппредставництв:

- **посольство I-го розряду** на чолі з Послом або Посланником і Уповноваженим Міністром у складі двох радників, двох старших секретарів, молодшого секретаря, військового аташе, двох перекладачів, 7 канцелярських співробітників, загалом — 17 штатних одиниць;

- **посольство II-го розряду** під проводом Міністра-Резидента у складі двох радників, двох старших і молодшого секретаря, військового та торгового аташе, двох перекладачів, 5 канцелярських співробітників, усього — 14 осіб;

- **посольство III-го розряду** на чолі з Повіреном у справах у складі радника, секретаря і перекладача, всього — 4 посади [14, *арк.* 67—68].

Як видно, наведений проект передбачав значне збільшення кількісного складу української дипломатії за кордоном. Не тільки зберігалася встановлена у період гетьманату класифікація посольств за розрядами, але й додавався ще один тип представництва. Можливо, це свідчить про намір МЗС Директорії ввести більш гнучке регулювання категорії представництва залежно від значення конкретної країни у загальному контексті зовнішньої активності республіки, а також охоплювати дипломатичною присутністю більш широке коло держав.

Розглядаючи архівні документи МЗС УНР, можна стверджувати, що вищеоприлюднений проект не було переведено до практичної площини. Означимо принаймні дві причини, котрі, як уявляється, могли на це вплинути. По-перше, нестача кваліфікованих кадрів, які могли б працювати за кордоном, не кажучи вже про фінансові ускладнення для їх утримання. По-друге, це прагнення керівництва республіки якнайскоріше утворити мережу дипломатичного представництва, що вимагало більш уніфікованої та спрощеної моделі дипломатичної установи.

На практиці найбільш поширеною формою дипломатичної репрезентації України стала надзвичайна дипломатична місія (НДМ). 9 січня 1919 р. Директорія ухвалила постанову про штати надзвичайної дипломатичної місії. До неї мали входити голова, радник, секретар, 2 аташе, 2 урядовця для доручень, усього — 7 штатних одиниць. Саме ця постанова стала головною організаційно-правовою базою для фундації дипломатичного представництва Директорії.

У січні 1919 р. у Києві енергійно формувалися і відправлялися до місць призначення дипломатичні представництва УНР до 16 іноземних країн. УНР, як бачимо, намагалася встановити свою дипломатичну присутність у більшості з європейських країн, включаючи й нові держави на місці Російської імперії, а також у США. Ухвалено було й рішення про НДМ у Москві, однак стан міждержавних відносин не дозволив цього зробити. Крім того, зберігалися у ранзі посольств представництва України в Австрії, Болгарії, Німеччині, Фінляндії та Швейцарії. Посольство у Швейцарії, з огляду на велике значення цієї країни у європейській та світовій політиці, фінансово-економічних взаєминах, було переведено постановою від 24 січня 1919 р. з II-го до I-го розряду.

Після Акту злуки відбулася нарада керівництва УНР та ЗО УНР, яка ухвалила рішення про об'єднання закордонних дипломатичних установ обох держав в єдині, загальноукраїнські. Виключення робилося лише для представництв ЗО УНР в країнах, що утворилися на місці Австро-Угорської імперії. Зауважимо, що ЗУНР встигла направити свої дипломатичні місії до Австрії, Ватикану, Італії, Німеччини, Угорщини, Швейцарії. М. Василько був призначений керівником загальноукраїнської місії в цій країні. Однак об'єднання дипломатичних установ різних регіонів України виявилось значною мірою фор-

мальним унаслідок причин, про які вже йшлося. Інтеграція дипломатичних закладів УНР і ЗУНР, зазначав у серпні 1919 р. міністр закордонних справ УНР В. Темницький, «відбулася похапцем, маса справ залишилася неврегульованими. Хоч в засаді прийнято було, що армія і закордонна політика спільні, проте було дві армії і дві закордонні політики».

Кінець існуванню загальноукраїнського дипломатичного представництва поклала сумнозвісна Варшавська угода між Польщею та УНР, згідно з якою Директорія зрікалася своїх прав на Галичину. Цілком зрозуміло, яке величезне обурення викликав цей політичний крок серед політиків і суспільства ЗО УНР, котра з листопада 1918 р. вела нерівну збройну боротьбу з польською інтервенцією. Одним з проявів протесту стало рішення диктатора ЗО УНР Є. Петрушевича про відновлення та запровадження нових самостійних дипзакладів Галичини. З липня 1920 р. ЗО УНР почало встановлювати свою дипломатичну присутність в Австрії, Англії, Німеччині, Франції, США, Чехословаччині, Швейцарії. Крім того, ЗО УНР відрядила окрему від УНР делегацію спостерігачів на російсько-польські переговори у Ризі в жовтні 1920 р., до складу якої входили уповноважений від диктатора ЗО УНР К. Левицький, 3 дипломата і 2 перекладача [29, с. 4]. Непорозуміння між політичними колами різних регіонів України надзвичайно перешкождали процесу становлення національної зовнішньополітичної служби і не сприяли зростанню авторитету української дипломатії серед її міжнародних партнерів.

У міру розширення зовнішньополітичних контактів України збільшувалась і мережа її дипломатичних закладів. 23 березня 1919 р. затверджується постанова про запровадження НДМ до Кубані й Союзу народів Дагестану у складі 8 осіб. У вересні цього ж року було сформовано дипломатичну місію до Японії, хоча вона на практиці не розпочала своєї роботи. Цілком вірогідно, що уряд УНР планував розповсюдити власне дипломатичне представництво і на далекосхідні країни, вважаючи їх серйозним торгово-економічним партнером, а також враховуючи проживання у цьому регіоні великої української діаспори. На початку 1920 р. запроваджуються дипломатичні місії УНР в республіках Прибалтики.

Аналізуючи процес створення системи постійного дипломатичного представництва України, можна констатувати, що в ці-

лому ця діяльність відповідала завданням забезпечення різнопланових контактів молодій державі з навколишнім світом, її утвердження у сучасній системі міжнародних взаємин. Разом з тим, необхідно визнати, беручи до уваги дуже обмежені фінансово-матеріальні можливості УНР, що дислокація її дипустанов виявилась складеною нераціонально, страждала надмірною роздутістю. Представництва нерідко запроваджувалися у країнах, що не відігравали значної ролі у формуванні політичного клімату в Європі, й відносини з якими ще не набрали на той час для України великого значення й життєвої необхідності.

До того ж можна стверджувати на підставі вивчення архівних джерел, що дійсна штатна чисельність дипломатичних закладів УНР майже завжди відрізнялася від такої, що встановлена була відповідними державними актами. Зауважимо, що й керівники цих установ часто порушували штатну дисципліну на свій розсуд. Так, дипломатичне представництво у Швейцарії при штатній кількості у 9 осіб до червня 1919 р. нараховувало 15 співробітників, при цьому зростання персоналу відбулося за рахунок суто канцелярських співробітників. Та ж сама картина спостерігалася і в деяких інших дипзакладах республіки. Наприклад, як зазначалося у доповіді урядової ревізійної комісії від 29 квітня 1920 р., посольство УНР у Відні «не виявляло собою правильно організованої інституції», маючи понад штат кілька технічних співробітників.

Нехтування штатною дисципліною призводило до надмірної витрати державних коштів в умовах і без того скрутного фінансового становища країни, коли дипустанови ледве зводили кінці з кінцями, погіршувалося їх матеріальне забезпечення. Як повідомляв у серпні 1919 р. представник України у Греції Ф. Матушевський, ввірена йому місія четвертий місяць живе «без усякої матеріальної підтримки, лише за кошт надзвичайної економії, щоб не сказати скаредності у всіх своїх видатках». Доходило до того, що представництво УНР в Болгарії змушено було продавати власні меблі, щоб проіснувати матеріально [28, с. 28].

Наприкінці 1919 р. зовнішньополітичне відомство України змушене було вжити низку заходів, спрямованих на скорочення особового складу представництв й утворення нового штатного розпису дипзакладів, тим більше, що вже накопичилося певне усвідомлення значення на практиці взаємин з конкретними краї-

нами. 5 листопада 1919 р. МЗС внесло на розгляд урядові республіки пропозиції стосовно скорочення штатів і нової класифікації дипустанов. При цьому було враховано думку голів місій щодо цієї проблеми. Пропонувалося перевести представництва до такої організаційної схеми:

— **представництва I-го розряду** зі штатом 9 одиниць — в Англії, Німеччині, США, Франції, Швейцарії;

— **представництва II-го розряду**, 7 співробітників — в Австрії, Бельгії, Ватикані, Італії, Польщі, Румунії, Туреччині, Чехословаччині, Швеції, Югославії, а також, згодом, у Японії;

— **представництва III-го розряду**, 4 штатні одиниці — в Болгарії, Греції, Грузії, Данії, Угорщині, Фінляндії. Цей же тип дипмісії пропонувалося запровадити згодом в Аргентині, Китаї, Персії та Португалії [15, *арк.* 145].

Рада Міністрів, розглянувши цей проект, скорегувала його у бік кількісного скорочення. Обіжником від 15 листопада 1919 р. уряд запропонував головам дипломатичних установ скоротити свої штати: представництвам I розряду — до 7 осіб, II-го — до 5, III розряду — до 3 штатних одиниць. Одночасно фінансове утримання керівників місій скорочувалося на 50%, а співробітників — на 15–35%, залежно від посади [16, *арк.* 38]. Як бачимо, розподіл країн за значенням для зовнішньої політики УНР поміж типами диппредставництв зафіксував, що найбільшу увагу керівництво республіки приділяло стосункам з провідними державами Антанти і США, а також найближчими країнами-сусідами Східної Європи.

Подальше погіршення міжнародного та військово-політичного становища України призвело до нової акції зі скорочення дипломатичної присутності республіки за кордоном. Специфіка нового скорочення полягала в тому, що вона не обмежувалась зменшенням штатного розпису й кошторису представництв, а й організаційно ліквідувала частину дипломатичної мережі.

З 28 липня 1920 р. на підставі повідомлень голів дипустанов проводилась реєстрація персонального складу представництв (факт промовистий сам по собі, адже МЗС не мало повних даних з особового складу своїх закордонних установ). На базі отриманих відомостей у вересні 1920 р. відбулося нове масштабне скорочення штатів і фінансового утримання дипмісій. Так, НДМ у Бельгії—Голландії скорочувалась з 4 осіб до 3, а її кошторис — на 46%, у Туреччині — відповідно з 2 до 1

і на 24%, в Італії — з 6 до 5, на 68%, у Польщі з 26 до 8 і на 65%, Швейцарії та Чехословаччині — з 7 до 5 і на 50%. В цілому ж персонал закордонних установ підлягав скороченню на 75%, [17, *арк. 145*]. Паралельно проводилося скорочення самої мережі дипзакладів. Припиняли діяльність представництва в Болгарії, Греції, Данії, США, скандинавських і країнах Балтії [17, *арк. 146*].

Щоправда, 18 листопада 1920 р. директор Департаменту чужоземних зносин МЗС звертався до міністра закордонних справ з проханням залишити хоча б по одному співробітнику в місцях скасування представництв для виконання консульських функцій та інформування уряду УНР у справах країн перебування [18, *арк. 2–3*]. Однак на той час добиватися збереження дипломатичних установ було вже нереально.

Зауважимо, що процес запровадження дипломатичних представництв України виявився дуже складним організаційно. Несприятливі для республіки міжнародні умови та внутрішні негаразди спричинялися до великого запізнення з прибуттям дипмісій до місць акредитації. Досить навести маршрут подорожі до Константинополя НДМ УНР на чолі з О. Лотоцьким. Ця установа через бюрократичні перешкоди керівництва ЗО УНР ледь доїхала в умовах «Дантового пекла» до Будапешта, потім у Відні місяць очікувала дозволу на проїзд від французької окупаційної влади, на селянських возах через Югославію добиралася до Венеції і лише 23 квітня 1919 р. прибула до столиці Туреччини військовим пароплавом [19, *с. 16–20*].

До того ж виник своєрідний розрив між змінами керівників і персоналу представництв з «гетьманського» на призначених новою владою. Наказом від 8 лютого 1919 р. Директорія звільнила з посад призначених П. Скоропадським голів дипломатичних установ України в Австро-Угорщині, Німеччині, Туреччині, Румунії, скандинавських країнах, Швейцарії, на Дону [20, *арк. 2*]. Поки ж тривала затримка з прибуттям нового персоналу, у дипмісіях йшла «цілковита руйнація усього ділового апарату» [20, *арк. 35*], а деякі відповідальні співробітники, опозиційні до Директорії, взагалі стали на шлях відвертого саботажу службових обов'язків й дискредитації державного реноме України. Все це значно ускладнювало спадкоємність у роботі дипломатії України [20, *с. 36–37*].

Розглядаючи процес формування постійного дипломатичного представництва УНР, нам уявляється доцільним окремо зупинитися на проблемі їх внутрішньої організаційної побудови. Запровадження дипломатичних установ проходило, хоч як це парадоксально, в умовах майже повної відсутності службових документів, які б регламентували їх службову поточну діяльність на внутрішню побудову. Посольства і місії України, доповідав у серпні 1919 р. посол УНР у Німеччині М. Порш, «не мають правового формування. Є тільки штати і цілком відверте поле для індивідуальної інтерпретації прав і обов'язків» [21, *арк. 12*]. Дипломат звертав увагу міністра на необхідність вироблення чітких інструкцій щодо організації, поточної роботи дипзакладів, регламентуючих документів з дипломатичної, консульської, літературно-інформаційної та фінансово-господарської діяльності представництв республіки. Актуальність подібних заходів підтвердили й висновки урядової ревізійної комісії за кордоном, котра виявила у ході перевірки стану дипзакладів УНР, що в «багатьох з них функції поміж відділами не були точно окреслені», «канцелярське діловодство не виявляє собою тих ознак, якими означаються прикмети дійсно державної інституції» [14, *арк. 43*].

Звичайно, було б перебільшенням стверджувати, що всі місії УНР не мали внутрішньої оргструктури. Щодо цього корисний досвід набули представництва в Берліні та Відні. В берлінському посольстві існували дипломатичний, консульський, економічний, пресово-інформаційний відділи, у віденському — дипломатичний, консульський, паспортний, преси, господарський [22, *арк. 3*].

Виходячи з досвіду, що накопичився, посол УНР у Німеччині М. Порш у доповідній записці до голови МЗС від 25 травня 1920 р. запропонував ввести типову організаційну структуру представництв, котра б мала складатися з відділів: дипломатичного, консульського, інформаційного (на чолі з першим секретарем представництва), господарського і канцелярії. Весь штат місій пропонувалося ввести до дипломатичного корпусу, а суто канцелярських співробітників набирати за наймом з числа місцевих громадян. Думається, що втілення цього проекту реорганізації структури представництв зробило б їхню оперативну діяльність більш чіткою і впорядкованою, наблизило б організаційну побудову українських репрезентацій до тієї, що склалася

у світовій дипслужбі. Однак за умов скорочення штатів дипустанов керівництво МЗС не в змозі було вжити якихось конкретних заходів з реалізації цих пропозицій.

До особового складу диппредставництв включалися й співробітники інших відомств. Так, постановою уряду від 26 січня 1919 р. до персоналу НДМ на Дону було включено урядовця від міністерства торгу і промисловості [23, с. 63]. 24 січня 1919 р. Рада Міністрів ухвалила постанову про доповнення складу дипломатичних місій урядовцями міністерства фінансів [23, с. 94–95]. На нашу думку, включення представників інших відомств до репрезентацій республіки було на той час цілком виправданим кроком. Це позбавляло від необхідності надсилати за кордон додаткові спеціалізовані інституції, сприяло більш тісному контакту фахівців різних відомств за межами УНР в умовах нестачі керівництва з боку вищих центральних інстанцій. Призначення урядовців згаданих міністерств до складу дипустанов дозволило обмежити запровадження зовнішньоекономічних закладів лише двома: 14 лютого 1919 р. було ухвалено закон про утворення надзвичайних торговельно-фінансових місій — до Франції, Італії та Бельгії (8 осіб) і до Англії та США (10 осіб) [23, с. 84].

31 травня 1919 р. було прийнято постанову уряду «Про підлеглисть Послам і Головам Дипломатичних Місій фахових місій, комісій і агентств, командированих на територію чужоземних держав». Згідно з цією постановою, згадані установи підпорядковувались керівникам дипломатичних інституцій, зобов'язувались узгоджувати з ними свою діяльність і надавати повноважним представникам УНР будь-яку потрібну їм інформацію. Таким чином, дипустанови України офіційно перетворювалися на міжвідомчі координаційні органи республіки за її межами.

В період Директорії УНР набула подальшого розвитку військова дипломатія України. Протягом майже всього свого існування республіці доводилося вести бойові дії проти могутніх зовнішніх противників. Ця обставина, а також необхідність забезпечення військово-дипломатичної підтримки переговорних процесів обумовили особливу роль військової дипломатії в міжнародній активності УНР. Склалася ціла низка основних напрямів роботи військово-дипломатичних інституцій. На них насамперед було покладено завдання традиційної репрезен-

тації власних збройних сил перед іноземними урядами та арміями, збір інформації щодо стану військової сили інших держав. Військові аташе входили до складу дипмісій республіки, що поліпшило координацію зусиль цих двох гілок української дипломатії, а також відповідали перед відділом закордонного зв'язку Генерального штабу УНР.

Відокремився й такий напрям діяльності військової дипломатії, як забезпечення важливих міжнародних акцій республіки через інститут військових радників та окремих військово-дипломатичних місій при тих дипломатичних представництвах, що діяли на головних ділянках зовнішньої політики України.

Військова дипломатія брала й активну участь у забезпеченні організації матеріально-технічного постачання діючої армії УНР, котра була відрізана від головних промислових центрів Сходу і Півдня України, постійно відчувала гостру нестачу зброї та боєприпасів. Координацію цієї роботи військової дипломатії здійснював відділ закордонних закупок Головної управи постачання Генштабу [24, *арк. 14*].

Відповідно із цими напрямками роботи склалися й певні організаційні форми військово-дипломатичної активності: військовий аташат, військово-дипломатичні місії, групи військових радників, військово-санітарні місії у справах репатріації, окремі військово-дипломатичні емісари зі спеціальними дорученнями.

Активно працювали військові аташе при представництвах УНР, збираючи відповідну інформацію про стан збройних сил країн акредитації, привертаючи увагу іноземної громадськості до збройних визвольних змагань України. Для перевірки та координації їхньої діяльності при Генштабі було введено посаду ревізора військових місій, яку обіймав отаман (генерал) Жуковський.

У складі делегації України в Парижі працювала група військових радників у складі полковника Генштабу Колосовського, полковника Д. Вітовського (від ЗО УНР) і сотника по Адміралтейству УНР П. Вдовченка. Найбільша ж група військових радників перебувала на переговорах України з Польщею у Варшаві, що було викликано необхідністю ретельного опрацювання військово-політичного аспекту майбутньої міждержавної угоди. При делегації у Варшаві діяла військово-дипломатична місія на чолі з генерал-поручником Зелінським. Ця місія спромоглася зібрати значну інформацію, корисну як для

збройних сил УНР, так і для цивільної дипломатії, щодо стосунків режиму Пілсудського з Антантою й «білим рухом», його військових планів, діяльності польських спецслужб проти УНР, контактів вищих урядовців Генштабу Польщі з представниками шовіністичних кіл країни [8, *арк.* 27, 33–34]. Окрема військово-дипломатична місія під проводом генерал-поручника С. Дельвіга працювала при дипмісії в Румунії, що було важливо з огляду на стратегічне становище цієї країни відносно воєнних дій в Україні та її можливості як потенційного постачальника зброї для армії УНР. Підлеглі С. Дельвіга також спромоглися зібрати значні відомості щодо збройних сил Румунії та балканських країн [8, *арк.* 68–69].

Для організації допомоги військовополоненим та їх репатріації УНР запровадила при представництвах в Берліні, Відні й Римі спеціальні військово-санітарні місії. До складу цих місій входило 5–6 співробітників (офіцерів, лікарів, економічних радників) [23, *с.* 95–97]. Військово-санітарні місії мали підпорядковуватися відомству іноземних справ і військово-му міністерству. Враховуючи велику кількість серед полонених уродженців Галичини, Рада державних секретарів ЗО УНР у квітні 1919 р. вирішила відрядити за кордон власну місію з репатріації.

29 червня 1919 р. у Відні відбулася нарада з питань організації репатріації за участю голови МЗС УНР В. Темницького, держсекретаря уряду ЗО УНР О. Бурачинського, послів в Австрії та Швейцарії В. Сигналевича і М. Василька, керівника військово-санітарної місії в Австрії І. Коссака. Було ухвалено рішення про об'єднання закладів УНР і ЗО УНР з репатріації. Спільну місію до Італії очолив уповноважений Головного Отамана УНР у справах полонених О. Севрюк, а його заступником було призначено І. Коссака [25, *арк.* 80].

Цілком зрозуміло, що подвійне підпорядкування військово-санітарних місій ускладнювало процес управління ними. Тому 11 серпня 1920 р. зазначені місії було скасовано як окремі установи, а їхні функції передано до зовнішньополітичного відомства. У складі відповідних диппредставництв відкривалися окремі відділи «по опіклуванню над полоненими українцями». На нашу думку, передача справи репатріації до компетенції МЗС у змозі була б сприяти поліпшенню координації закордонної діяльності УНР з одного центру. Однак на практиці міжнарод-

не відомство виявилось неспроможним вести цей напрям роботи через брак фінансових фондів. У результаті, як свідчать документи, МЗС УНР «перестало оказувати полоненим навіть моральну допомогу» [26, *арк. 45*].

Характеризуючи організаційні аспекти становлення зовнішньополітичної служби Директорії УНР, варто виділити в окрему проблему питання координації дій та державного управління дипломатичних установ республіки, і взагалі всіх закордонних установ України. Ми могли б виділити декілька суттєвих причин, які надавали особливого значення праці державного Центру з управління та контролю роботи закордонних інституцій.

Це, по-перше, значне збільшення в кількісному й типологічному відношеннях мережі державних установ УНР за її межами, які до того ж самі перетворювалися на осередки управління закордонною діяльністю інших відомств країни.

По-друге, це об'єктивні труднощі, що виникали в процесі управління зовнішньополітичними інституціями в умовах складного міжнародного становища України й відчутної організації її державного апарату через катастрофічне військове становище УНР. «...Внаслідок тяжких умов комунікації з чужоземними державами, — говорилося у відповідній записці МЗС УНР від липня 1919 р., — український уряд не має змоги постійно зноситися з своїми закордонними представництвами, ...не може часто їх інформувати навіть про найважливіші сучасні події на Україні та посилати їм відповідні інструкції...» [27, *арк. 21*]. «Ми не мали досвіду зв'язку з міністерством, — повідомляв у серпні 1919 р. посол у Німеччині, — не діставали жодних директив, виїхали без інструкцій» [30, *арк. 36*]. Незадовільний стан оперативного інформування представництв урядом визнавав і голова міжнародного відомства В. Темницький: «...Довгий час бракує всякого зв'язку між міністерством і дипломатичними представниками за кордоном, а через те неможливим було керівництво діяльністю посольств і місій з центру, як неможливим було й користування правительством інформацією дипломатичних представництв» [31, *арк. 1*].

Ще однією обставиною були серйозні недоліки, що спостерігалися в системі управління закордонними інституціями. Центральний апарат МЗС через погано налагоджений зв'язок, нестачу персоналу виявився неспроможним якісно виконувати

ти свої функції. Відтак керівництво республіки для організації процесу управління закордонними установами змушене було користуватися послугами спеціальних емісарів з числа вищих урядовців — членів Директорії А. Макаренка, Ф. Швеця, міністрів В. Темницького, Б. Мартоса та інших. При цьому нерідко траплялося, що посланці Центру командувалися за кордон без розуміння з МЗС УНР. Користуючись необмеженими повноваженнями, вони лише посилювали плутанину у справах, «робили свої призначення, звільнення, розпорядження, міняли штати» [27, *арк.* 236]. Візити високоповажних «координаторів» тільки посилювали вплив суб'єктивного фактору й приносили до закордонних представництв атмосферу міжпартійних суперечностей, урядового лобізму, яких вистачало у внутріполітичному житті країни.

Нарешті, необхідність у додаткових заходах з управління закордонними інституціями обумовлювалась організаційним розкладом всередині означених інституцій, який призводив до самочинних дій їхніх голів. «Кожний представник, — повідомляв М. Порш, — виробляє сам собі інструкції, кожний йшов у діяльності своїми дорогами, робив, що хотів» [14, *арк.* 37]. «Наше становище за останні два роки, відсутність зв'язку з закордоном через що кожне представництво було в значній мірі полишено само на собі, — йшлося у доповіді міністра закордонних справ від вересня 1920 р., — призвело до того, що представництва по своєму встановлювали порядок переведення справ» [12, *арк.* 236]. Самочинство голів дипмісій в першу чергу торкалося штатної дисципліни та ігнорування директив Центру. Крім того, серед дипломатичного персоналу виникали службові конфлікти між представниками різних політичних партій та регіонів України. У грудні 1919 р. МЗС УНР змушене було прохати «всіх представників УНР за кордоном координувати свою діяльність з власним відомством» і попередити їх, що «існування протилежних думок серед відповідальних урядових осіб УНР за кордоном не повинно бути, бо це руйнувало б, або саботувало б працю Центру» [32, *арк.* 21].

У перші місяці функціонування закордонних установ республіки заходи з перевірки їхньої діяльності з боку держави носили спорадичний характер. Так, 15 листопада 1919 р. з контрольною місією за кордон виїхали члени Директорії А. Макаренко і Ф. Швець. Їм було надано право «мати вищий контроль над

діяльністю всіх урядових інституцій УНР за кордоном й урядових осіб» [33, с. 16]. Емісари Директорії проінспектували дипломатичні установи за маршрутом Париж — Бухарест — Прага — Берлін — Відень. Вони мали змогу спостерігати численні явища незадовільної організації роботи дипустанов і рекомендували уряду УНР провести ґрунтовну ревізію цих закладів. Однак голова Директорії С. Петлюра заперечив проведення цього заходу, що дало підстави відомому юристу й державному діячу С. Шелухину песимістично зауважити: «Український народ ніколи не дізнається всієї правди про роботу української дипломатії за кордоном» [33, с. 19].

Згодом усе ж таки довелося запровадити контрольні-ревізійні заходи щодо диппредставництв республіки. У вересні 1920 р. при МЗС було створено «Комісію для закордонного керування і перевірки загальних і грошових справ» дипломатичних установ у складі 2 співробітників МЗС і по одному представнику від міністерств фінансів, військових справ і державного контролю [16, *арк.* 39]. Навесні 1920 р. низку представництв УНР в Європі відвідав з інспекцією відомий державний діяч Д. Дорошенко, який зібрав змістовну й не завжди приємну для міжнародного відомства інформацію про стан справ у ввірених йому закордонних установах [34].

Важливими кроками на шляху поліпшення координації зусиль української дипломатії стали закордонні наради послів і голів дипмісій УНР. За доцільність їх проведення висловилися учасники зустрічі послів України в ряді європейських країн (крім балканських і Туреччини), яка проходила у Відні 18–22 червня 1919 р. Перша з таких нарад відбулася 8–14 серпня 1919 р. у Карлсбаді за участю міністра закордонних справ В. Темницького, держсекретаря закордонних справ ЗО УНР В. Панейка, голів представництв УНР в Англії, Австрії, Бельгії—Голландії, Данії, Італії, Німеччині, Угорщині, скандинавських країнах, Чехословаччині, Фінляндії. На нараді з доповіддю, в якій містилася докладна характеристика міжнародного і внутрішнього становища республіки, виступив керівник МЗС В. Темницький. Потім кожен з голів місій склав персональний звіт про свою роботу. Далі обговорювався порядок денний, котрий був досить насиченим і різноплановим:

- 1) Міжнародна ситуація навколо УНР;
- 2) Інформація голів місій про свою роботу;

- 3) Внутріполітичне становище республіки;
- 4) Дискусія з проблем міжнародного і внутрішнього становища;
- 5) Організація Експозитури МЗС за кордоном;
- 6) Розгляд внутрішньої оргструктури представництв УНР;
- 7) Літературно-інформаційна діяльність за кордоном;
- 8) Фінансове забезпечення роботи дипустанов;
- 9) Економічна діяльність республіки за кордоном;
- 10) Штатний розклад диппредставництв [14, *арк. 2*].

Нарада, як бачимо, головну увагу приділила розгляду організаційних аспектів діяльності закордонних установ зовнішньополітичної служби України. Вона ухвалила запропоновану М. Поршем резолюцію, де критично оцінювався стан й здобутки української зовнішньої політики. Головною причиною міжнародних невдач було назване катастрофічне внутрішнє становище республіки: «наші невдачі на полі міжнародному є слід безсилля внутрішнього» [14, *арк. 3*]. Резолюція поставила завдання більш тісної взаємодії між дипустановами України.

Наступна нарада повноважних представників УНР відбулася у Відні 18–20 серпня 1920 р. В ній взяли участь голови представництв у європейських країнах, керівник МЗС А. Ніковський, міністр фінансів Х. Барановський, політичний діяч С. Шелухин. Нарада мала здебільшого інформативно-інструктивний характер. Було проведено й широку дискусію навколо Варшавської угоди з Польщею, яку учасники обговорення визнали змушеним, але об'єктивно необхідним кроком [35, *арк. 102*]. Окремо учасники наради зупинилися на організаційних питаннях зовнішньополітичного представництва і висловилися за проведення скорочення штатів представництв, чого вимагало фінансово-економічне становище України [35, *арк. 105*].

Контрольно-інспекційні акції та робочі наради голів місій були, безумовно, цілком необхідними заходами. Однак вони мали тимчасовий, фрагментарний характер, тоді як існувала потреба у постійному координуванні дій закордонних інституцій з боку держави. Вивчаючи архів МЗС УНР, можна зробити висновок про розуміння цього відповідальними співробітниками міжнародного відомства. З перших же місяців існування системи закордонного представництва УНР вони вели пошук організаційної форми осередку з координування роботи закордонних уста-

нов, наближеного до місць їх дислокації. Вже у квітні 1919 р. МЗС УНР внесло на розгляд уряду законопроект про заснування у Відні стаціонарного координаційного органу української дипломатії — Експозитури — «для координації діяльності українських представництв і догляду над інформаційною і видавничою діяльністю» за кордоном, який би очолив товариш міністра закордонних справ [36, *арк.* 51]. 9 квітня уряд ухвалив вищезгаданий проект, однак 17 квітня він був відхилений Директорією, яка вважала подібний орган недоцільним [36, *арк.* 39]. Не запровадивши своєчасно координаційний орган, Директорія, як нам уявляється, втратила цінну можливість налагодити координацію діяльності закордонних інституцій на початковому етапі їхньої діяльності.

Між тим, не вдалося обминути потреби у створенні такого координаційного органу, виходячи зі стану зовнішньополітичних установ і управління ними. У липні 1919 р. приймається закон про заснування при дипмісії УНР у Празі «Відділу підтримки постійного зв'язку між правительством УНР і його посольствами та місіями за кордоном». На його чолі було поставлено голову у ранзі радника диппредставництва, а штат закладу складала 17 дипкур'єрів, котрі мали здійснювати службові сполучення між місцем осідку уряду і місцями дислокації дипустанов УНР [16, *арк.* 33]. Хоча силами відділу і можна було поліпшити зв'язок між представництвами та центральним апаратом МЗС, цей орган не міг вести координацію поточної роботи дипустанов, отже потреба в координаційному осередку з більш різноплановою структурою продовжувала існувати.

Функції та оргструктура подібної інституції стали предметом обговорення на вищезгаданій нараді представників у Карлсбаді. На її засіданні 9 серпня 1919 р. доповідь з цього питання зробив посол М. Порш. Він запропонував структуру Експозитури УНР, яка б складалася зі спеціалізованих на окремих напрямках міжнародної діяльності відділах: зносин з представництвами, архівного, пресово-інформаційного, кур'єрського, фінансового, економічної політики, інституційного (у справах оргструктури місій) [14, *арк.* 36]. Проект М. Порша підтримали повноважні представники України. Голова місії у Чехословаччині М. Славинський заявив, що «МЗС фактично тепер не існує. Мусить бути створений за кордоном практично-технічний апарат, який би об'єднував діяльність посольств і місій»

[14, *арк. 37*]. На користь створення Експозитури висловилися й голови представництв у Бельгії—Голландії А. Яковлів і Данії Д. Левицький. Нарада постановила підготувати рекомендації для уряду з обґрунтуванням необхідності фундації такого закладу. Однак вже на нараді керівник МЗС В. Темницький повідомив, що держава навряд чи в змозі буде фінансувати створення такого закладу [14, *арк. 40*].

Оригінальний план створення координаційного осередку української дипломатичної мережі не був реалізований, хоча він міг би підняти на якісно вищій щабель процес управління міжнародними установами республіки. Цікавою у плані розвитку поглядів на розбудову зовнішньополітичної служби України в специфічних умовах її існування виявляється запропонована оргструктура установи. Вона поєднувала в собі як суто зв'язково-директивну, так і координаційну, аналітичну, матеріально-фінансову функції. Ми не можемо виключати, що у разі створення Експозитури, вона згодом могла б взяти на себе функції центрального апарату відомства, тим більше, що апарат МЗС, діючи з території України, не в змозі був ефективно керувати своїми закордонними установами.

Таким чином, у період Директорії УНР відбувався подальший розвиток зовнішньополітичної служби української державності. На його хід справляли гальмуючий вплив серйозні фактори міжнародного (агресивна політика по відношенню до УНР з боку Радянської Росії, «білого руху», Польщі, негативне ставлення до незалежності України з боку Антанти) та внутріполітичного порядку (політична нестабільність, катастрофічний економічний стан, ідеологізація державного життя, регіональний сепаратизм).

Незважаючи на вищезгадані обставини, було зроблено відчутний крок вперед на шляху розбудови зовнішньополітичного апарату. Продовжувала функціонувати центральна ланка служби — міністерство закордонних справ. Його керівники врахували кращі здобутки МЗС Української Держави, вели самостійний пошук організаційного вдосконалення центрального апарату відомства. У період, що розглядався, сталося значне збільшення кількості закордонних дипломатичних представництв республіки. При цьому Директорія, хоч і не спромоглась дотримуватися на практиці організаційно-штатної класифікації дипустанов, усе ж таки поповнили номенклатуру організаційних

типів дипустанов такими формами, як повноважні делегації для участі на переговорах в рамках міжнародних форумів і організацій, місії з репатріації.

Широкий спектр організаційних форм використовувала й військова дипломатія республіки, поліпшилась координація її роботи з цивільною дипломатією.

Значні ускладнення у справі управління закордонними інституціями призводили до наполегливої праці співробітників відомства міжнародних зносин щодо вироблення ефективної системи координації зусиль за кордоном. Цей процес розвивався у напрямку переходу від тимчасових заходів до намагань запровадити постійно діючу координаційну інституцію за кордоном, котра б за своєю оргструктурою була б придатною до управління різнотипними закордонними закладами республіки.

В умовах гострої нестачі кваліфікованих кадрів міжнародників Директорія спромоглася досить ефективно використати наявний резерв інтелектуальних сил. Однак відсутність належної кваліфікації, різна партійно-політична орієнтація співробітників та прояви регіонального сепаратизму, аморальні вчинки деяких працівників відомства негативно позначалися на його роботі й авторитеті УНР у світі.

Історичне значення мало й те, що в добу Директорії відбулася фундація загальноукраїнської служби міжнародних взаємин, хоча і термін її існування виявився недовгим. Зовнішньополітична служба Директорії УНР, потрапивши, поряд з іншими державно-політичними інститутами нерадянської державності за кордон, стала базою для пропаганди серед народів світу ідеї відродження незалежності української державності.

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 47.

2. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції. — К., 1993.

3. Шаповал М.Ю. Занепад УНР. — Прага, 1928.

4. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. — Торонто, 1962—1965.

5. ЦДАВОВУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 200.

6. Лозинський М. Галичина на Міровій Конференції в Парижі. — Кам'янець, 1919.

7. Борщак І. Як була зорганізована Мирова Конференція 1919 р. // Червона Калина. — 1939.

8. ЦДАВОВУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 280.

9. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 178.

10. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 21.
11. Шульгин О. Без території. — Париж, 1934.
12. ЦДАВОВУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 1.
13. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 91.
14. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 69.
15. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 32.
16. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 6.
17. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 14.
18. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 122.
19. Лотоцький О. В Царгороді. — Варшава, 1939.
20. ЦДАВОВУ. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 144.
21. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 66.
22. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 124.
23. Храпко І. Збірник законів і постанов Українського Правительства відносно закордонних інституцій. — Відень, 1918. ч. І.
24. ЦДАВОВУ. — Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 270.
25. Там само. — Ф. 4186 — Оп. 2. — Спр. 13.
26. Там само. — Ф. 1075. — Оп. 2. — Спр. 203.
27. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 1.
28. Павленко В. Дипломатична місія Української Народної Республіки в Болгарії (1918—1920)
// Український історичний журнал. — 1992. — № 12. — С. 18—32.
29. Назарук О. Галицька делегація в Ризи 1920 р. Спомини учасника. — Львів, 1931.
30. ЦДАВОВУ. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 10.
31. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 68.
32. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 143.
33. Шаповал М.Ю. Занепад УНР. — Прага, 1928.
34. ЦДАВОВУ. — Ф. 4186. — Оп. 2. — Спр. 13.
35. Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 70.
36. Там само. — Оп. 2. — Спр. 14.

Дмитро Будков

Народився 1967 року в Донецьку. Закінчив історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Викладав у Донецькому національному університеті. Директор Українського центру міжнародної освіти Українського фонду культури (Київ). Кандидат історичних наук. Доцент Київського славістичного університету. Автор наукових праць з історії зовнішньополітичної пропаганди періоду національного державотворення 1917—1923 рр.

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМУВАННЯ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Доба Української Держави гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.) увійшла в історію вітчизняного державотворення як надзвичайно плідний період. Незважаючи на суперечливі оцінки гетьманату з боку сучасників й істориків України, важко не помітити, який великий державотворчий потенціал намагалася реалізувати адміністрація «останнього гетьмана». За часів Української Держави зроблено помітні кроки у справі розбудови державного апарату, значного піднесення набула справа розвитку української культури, науки, освіти, засобів масової інформації, відбувається серйозна активізація міжнародних контактів України.

На терені зовнішньої політики гетьманату доводилося вирішувати важливі проблеми міжнародного існування України: стосунків з країнами Четверного блоку й ратифікації Берестейської мирної угоди, проведення мирних переговорів з Радянською Росією, поліпшення стосунків з державами Антанти, вирішення територіальних проблем з Румунією та Доном, врегулювання

проблеми Криму тощо. Значно розширилася мережа дипломатичних та консульських установ України за кордоном.

Інтенсифікація зовнішньополітичної активності гетьманату настійно вимагала подальшого розвитку міжнародного інформування й пропаганди, розпочатого за доби Центральної Ради УНР. Основними завданнями міжнародно-інформаційних зусиль стали розповсюдження за кордоном правдивих відомостей про наміри України на міжнародній арені, про її внутрішньополітичне та соціально-економічне становище, збір та оброблення інформації, на підставі якої уряд та Міністерство закордонних справ (МЗС) мали приймати адекватні рішення у сфері міждержавних взаємин.

Як і за часів Центральної Ради УНР, функції провідного органу з міжнародної пропаганди зберігало відомство міжнародних зносин України — Міністерство закордонних справ, на чолі якого, незабаром після приходу до влади гетьмана, став відомий український історик і громадський діяч Д. Дорошенко.

Обов'язки керівництва поточною інформаційною роботою у структурі МЗС покладалися на такі підрозділи, як *відділ преси канцелярії міністра* та *літературно-архівний відділ*. Відділ преси (12 співробітників за штатом) видав постачанням інформації закордонним установам МЗС, збиранням, опрацюванням та передачею іншим державним установам України відомостей міжнародного характеру, а також офіційним спростуванням неправдивої інформації щодо зовнішньополітичних акцій Української Держави [1, *арк. 11–12*].

Літературно-архівний відділ опікувався збереженням службової документації та бібліотекою МЗС, підготовкою та виданням іноземними мовами документів зовнішньої політики України. Співробітники цього підрозділу готували для керівництва відомства бюлетень іноземної преси [2].

Інформаційні підрозділи МЗС контактували з пресовими органами інших державних структур України. Так, ними регулярно надсилались відомості про діяльність дипломатичних і консульських закладів за кордоном до редакції «Державного Вісника», який видавався департаментом преси Державної канцелярії Української Держави [3, *арк. 93*].

Головне навантаження міжнародно-інформаційної роботи по лінії МЗС припадало на закордонні установи відомства, насамперед — посольства і дипломатичні місії. Зауважимо, що за

часів гетьманату, крім вже існуючих представництв у державах Четверного блоку, запроваджується ціла низка нових: на Дону, Кубані, у Фінляндії, скандинавських країнах, Швейцарії. Відкриваються і декілька десятків консульських закладів. Все це створювало необхідні організаційно-політичні засади для розповсюдження інформації в інтересах гетьманату безпосередньо серед закордонних державних і громадських кіл.

Активно опікувався поширенням відомостей про Україну посол у Відні, знаний історик і політолог В. Липинський. Зберігся щоденник роботи посла, який вівся у представництві. Він свідчить, що прибувши 1 липня 1918 р. до столиці Австро-Угорщини, В. Липинський встиг вже до 6 липня включно дати інтерв'ю кореспонденту газети «Нойе Фрай Прес», провести інформаційні бесіди з головою української фракції в австрійському парламенті Є. Петрушевичем та депутатами фракції М. Васильком і професором Р. Смаль-Стоцьким, зустрітися з польським письменником Л. Кульчицьким [4]. Наполеглива інформаційна праця українського посла мала особливо важливе значення за тих умов, коли преса Австро-Угорщини, яка відмовилася виконувати положення Берестейської угоди про створення автономного українського Коронного Краю у Галичині, й взагалі не бажала вбачати в Україні рівноправного політичного партнера, розгорнула масову пропагандистську кампанію проти Української Держави [5, ч. 3, с. 48].

Здійснення інформаційної роботи за кордоном суттєво ускладнювали скрутні умови зносин між диппредставництвами і Центром. Посольства постійно відчували гострий брак директив та інформаційного матеріалу. «...Найгострішим питанням існування посольства, — повідомляв у жовтні 1918 р. до МЗС посол у Відні, — є відсутність у посольстві відомостей від Міністерства, як з питань закордонної політики, так і по всьому, що відбувається в середині держави. В цьому відношенні посольство існувало до того часу майже в цілковитому незнанні того, що діється..., повідомлення мали до цього часу і зараз мають чисто випадковий характер» [6, арк. 83].

Незадовільний стан інформування українських дипломатичних закладів загрожував погіршенню міжнародного реноме Української Держави. Так, 30 липня 1918 р. в Києві було вбито головнокомандуючого німецькими військами в Україні фельдмаршала Айхгорна. В пресі широко повідомлялося, що відпові-

дальність за цю акцію взяли на себе російські ліві есери. Проте посол України в Німеччині барон Ф. Штейнгель в інтерв'ю німецькій газеті «Фосіше Цайтунг» заявив, що замах на Айхгорна справа рук українських «лівих» опозиціонерів [7, *арк.* 25].

Зрозуміло, що така заява, причина якої корінилася в елементарній непоінформованості посла, в змозі була погіршити ставлення до України з боку політичних і суспільних сил Німеччини — одного з провідних міжнародних партнерів гетьманату. МЗС змушений був оголосити догану послу в Берліні. Враховуючи цю критику, Ф. Штейнгель просив міністерство щоденно сповіщати його про ситуацію в Україні, надсилати посольству всі газети політичних партій, які виходили українською й польською мовами [7, *арк.* 47].

Особливого розгляду заслуговує інформаційна робота представництва України на Кубані. Цей регіон, в якому формувалася власна державність, посідав неабияке місце у зовнішньополітичній стратегії гетьманату. За словами Д. Дорошенка, гетьман розглядав Кубань як край, який раніше чи пізніше має бути прилучений до України або як автономія, або на федеративних основах [5, *ч.* 3, *с.* 48]. На Кубані проживала велика українська діаспора, яка навіть за переписом 1926 р. нараховувала до 2,5 млн осіб [8, *с.* 349], і яка потребує національно-культурної та політичної підтримки з боку історичної Батьківщини. За свідченням голови МЗС гетьманату, Українська Держава морально і матеріально підтримувала на Кубані агітацію за злуку з Україною [5, *ч.* 3, *с.* 48].

Крім того, підвищену увагу гетьманату до Кубані спричинила та обставина, що російський «білий рух», який виступав за відновлення «єдиної та неподільної Росії», розглядав регіон як важливий плацдарм у майбутній агресії проти України, вживав жорстких заходів до придушення українського національного руху на Північному Кавказі. «Білі» органи пропаганди намагалися встановити певний контроль над інформаційним простором краю. Центром антиукраїнської агітації став Катеринодар, де виходили шовіністичні часописи «Единая Русь», «Великая Россия», «Вождь Русского Народа», «Россия», які редагувалися запеклими прихильниками російської монархії. Політичне кредо цих видань можна було б резюмувати словами відомого монархіста В. Шульгіна: «Треба довести народ до такого стану, щоб він на колінах просив помилування у монархії» [9, *с.* 283].

Як зазначалося у доповіді українського посольства на Кубані від 25 листопада 1918 р., В. Шульгін «в своєму органі «Россия» дбає про те, щоб усіх налаштувати проти України та її існування як Держави. Навколо Шульгіна гуртується поважна кількість діячів, пофарбованих різними кольорами Російського централізму. Всі вони дуже вороже відносяться до України і використовують будь-які засоби, аби гальмувати розвиток Українського національного життя з певними намаганнями до зруйнування Української Держави» [10, *арк. 16*]. В доповіді українського консула у П'ятигорську йшлося, що інспірована російськими шовіністами пропагандистська кампанія спрямована на дискредитацію українського представництва і політики України в цілому в очах політиків країн Антанти [11, *арк. 5 зв.*].

На противагу шовіністичним виданням кубанські українці починають видавати власні друковані органи: «Чорноморський Українець» (з вересня 1918 р.), тижневик «Чорноморець» (Катеринодар), «Чорноморська Рада» (Новоросійськ) та інші. Адміністрація «білої» Добровольчої армії намагалася всіляко перешкоджати становленню української преси, не випускала тираж цих видань за межі Кубані [9, *с. 283*]. За таких умов представництво Української Держави на Кубані вживало активних інформаційно-пропагандистських заходів. Насамперед було налагоджено для офіційного Києва збір різнопланових відомостей про становище в регіоні, адже, за словами одного з провідних діячів кубанського руху В. Іваніса, «українські урядові кола були слабенько поінформовані в кубанських справах» [12, *с. 46*].

Про зміст і обсяг надбаної посольством інформації дає уявлення доповідь секретаря дипмісії К. Полівана. В ній український дипломат повідомляє про розстановку політичних сил в регіоні, склад його населення, майновий стан місцевого козацтва, його ставлення до України й «білого руху», місцеві збройні формування, дає характеристику кубанської політичної верхівки [10]. Посольство намагалася на практиці допомогти становленню української преси. За словами К. Полівана, заходами посольства проводилася підготовча робота до заснування нової української газети, було закуплено папір та сформовано редакційну комісію. Однак арешт «білими» самого секретаря посольства не дозволив довести цей проект до кінця [10, *арк. 10*].

Українські дипломати виробляли далекосяжні плани щодо поширення інформаційної присутності своєї держави на Кубані.

На думку К. Полівана, «політична кон'юнктура на Кубані вимагала від українського посольства одразу ж розпочати якомога ширшу й енергійнішу роботу у справі поширення інформаційно-пропагандистської діяльності в регіоні» [10]. Основними завданнями у цій сфері мали стати «поширення відомостей про глибоке співчуття України щодо самостійності Кубані», «розповсюдження можливо ширшого матеріалу про змагання кубанського Козацтва і дійсний стан речей на Кубані», «у приверненні симпатій Європи і Америки до самостійної кубанської течії» та у «паралізуванні чорносотенно-монархічної агітації Шульгина» [10, *арк.* 8–9]. Отже, українська пропаганда в регіоні мала переслідувати завдання посилення інформаційного впливу гетьманату, агітації за союзницькі зносини з Україною, створення позитивного сприйняття провідними західними державами державницьких прагнень кубанців та контрпропагандистської протидії російським «неделимцям».

Вельми цікавим уявляється проект невідомого українського громадянина (ймовірно співробітника посольства або журналіста) з приводу створення в регіоні українського інформаційного бюро. На думку автора проекту, провідними завданнями цього органу повинні бути поширення тез про те, що союз з Українською Державою є запорукою незалежності Кубані, а також посилення пропагандистськими засобами антагонізму між кубанцями і «добровольцями» [10, *арк.* 5]. Пропонувалася така структура інформбюро: головне інформаційне бюро в Катеринодарі, його філії в провідних населених пунктах регіону, мережа кореспондентів та розповсюджувачів газет (разом до 80 співробітників). Висловлювалося сподівання, що після створення такої мережі «ні одна інформація, ні одна газета і звістка з нашого боку не пропаде даром, і таким чином в будь-який момент матимемо можливість впливати на світогляд населення як того вимагає життя» [10, *арк.* 6].

Інформбюро повинно було мати власну друкарню, видавати газету українською та російською мовами, пропагандистські брошури для різних верств місцевого населення та інформаційні бюлетені для місій країн Антанти на Кубані. Рекомендувалося завести власних кореспондентів та довірених осіб на радіо і телеграфі, активно використовувати для пропаганди можливості товариств «Просвіта» й кооперативних організацій. В перспекти-

ві планувалося поширити вплив інформаційного бюро і на Донську область.

Цікавою сторінкою інформаційно-пропагандистської роботи МЗС гетьманату за межами Української Держави була його пресова кампанія в Криму. Як відомо, після того, як українські війська вибили з Криму підрозділи Червоної гвардії, вони самі змушені були залишити півострів за вимогою австро-німецького командування. В Криму створюється маріонетковий уряд царського генерала, татарина за національністю, Сулькевича, до якого переважно входили проросійськи налаштовані монархісти. Формально територія краю опинилася поза межами Української Держави. Проте, пише Д. Дорошенко, «ми не могли зрікатися Криму з цілого ряду поважних причин: щоб не отримати поблизу українських кордонів «П'ємонт» для відродження «єдиної Росії» й не втратити Севастополь як головну базу чорноморського флоту і ключ для панування на Чорному морі [13, с. 369].

Для морально-політичної підтримки проукраїнських елементів в Криму при МЗС було створено комітет «Степової України» зі статусом неофіційного об'єднання громадян, який би керував пропагандою на користь гетьманату на півострові. На кошти міністерства в Криму відкриваються три українські газети, що повели агітацію за возз'єднання регіону з основною частиною України [13, с. 35–36]. Уряд Сулькевича почав переслідувати українську пресу, відмовлявся приймати телеграфом повідомлення українською мовою і загалом зухвало поведив себе у двосторонніх стосунках. У відповідь гетьманат змушений був вдатися до рішучих економічних санкцій, які поставили сільське господарство Криму на межу кризи збуту. Місцеві сепаратисти швидко пішли на поступки.

Інтереси посилення міжнародно-інформаційної присутності України стимулювали появу проектів створення під егідою МЗС спеціального органу (агентства) із зовнішньополітичної пропаганди. Розглянемо один з таких проектів — план фундації «Інформаційного українського бюро в Австро-Угорщині», з яким виступили співробітник СБУ — редактор його друкованого органу німецькою мовою «Україніше Корреспонденц» професор В.Калинович і секретар посольства України у Відні І. Косиник. На думку авторів проекту, необхідність створення такого органу саме в Австрії зумовлювалася несприятливою по-

зицією керівництва країни до вирішення «українського питання» в Галичині, а також шаленою антиукраїнською пропагандою польських шовіністів у Відні та на західноукраїнських землях [6, *арк. 90*].

Пропонувалася така структура Інформбюро: центральний осередок у Відні (директор і 2 співробітники), філії бюро в Будапешті і Львові (по 2 кореспонденти в кожному). Інформбюро повинно було повідомляти політичні кола і пресу Австро-Угорщини про події політичного, економічного і культурного життя в Україні, причому робити це на підставі офіційних настанов українського уряду, пропаганда бюро мала бути повністю вільною від впливу будь-яких політичних партій [6, *арк. 91*]. Центральний осередок бюро мав випускати газету німецькою мовою з українських справ двічі на тиждень накладом 10 тис. примірників. До співробітництва у газеті планувалося залучити кращі журналістські сили Києва, Львова, українських громад Відня і Берліна [14, *арк. 5*]. На жаль, цей проект, здатний значно поліпшити інформаційні позиції Української Держави на терені її провідних стратегічних партнерів, не було втілено в життя.

Крім відомства зовнішніх зносин до процесу міжнародного інформування підключилося і міністерство внутрішніх справ. Зауважимо, що період гетьманату відзначився помітним піднесенням видавництва українською мовою літератури і періодики, відкрилося 78 нових газет і журналів [15, *арк. 369*]. «Українська видавнича справа зробила величезний поступ. Було засновано ряд великих видавництв, які випускали українські видання в нечуваному досі числі примірників, весь край було охоплено низкою українських книгарень, кожне міністерство почало видавати свій орган українською мовою». У червні 1918 р., кілька великих видавництв об'єдналися в «Український видавничий союз». Загалом у 1918 р. вийшло друком 673 назви книг українською мовою [15, *арк. 370*].

Для координації пресо-інформаційної роботи в Україні та за її межами в структурі МВС гетьманату створювався *Департамент преси* (або Бюро преси при МВС). До його складу входили *Українське Телеграфне Агентство* (УТА), редакція офіційних видань «Державний Вісник» і «Збірник законів», літературно-політичний відділ. Після створення Департаменту планувалося скасувати інформаційні підрозділи всіх відомств

(крім МЗС) з метою централізації управління інформаційно-пропагандистською роботою [16, *арк. 78*].

До компетенції УТА входило інформування української та зарубіжної преси про найважливіші події в Україні, розповсюдження серед співгромадян відомостей про життя іноземних країн. Агентство отримувало право створювати філії та кореспондентські пункти в містах України і провідних політичних центрах іноземних країн, отримувати необхідну інформацію від усіх державних інституцій України, мати власні канали телеграфного зв'язку [16, *арк. 77*]. Головна управа УТА знаходилася в Києві. Філії агентства за кордоном повинні були вміщувати статті в іноземній пресі, видавати інформаційні бюлетені, брошури й книги з різних аспектів життя Української держави [16, *арк. 78*].

Діяльність УТА, як вже згадувалось, розпочалася ще за часів Центральної Ради. Однак її ефективності заважало те, що провід агентства опинився в руках так званих «галицьких москвофілів», відомих своїм відверто ворожим ставленням до «малоросійського сепаратизму». Саботаж з їхнього боку у справі інформаційної роботи викликав протест з боку опозиційних гетьманату політичних партій та організацій: УСДРП, УПСР, УПСС, УПСФ, УХДП, Трудової Партії, профспілок, які об'єдналися в Український національний державний союз (УНДС). 21 травня 1918 р. УНДС направив гетьману меморандум з протестом проти обмеження норм демократії в суспільстві, повільної українізації державного апарату. В цьому документі йшлося і про зловживання москвофілів в керівництві УТА. Наказом гетьмана останніх було усунуто від проводу Агентством, а його директором призначено 24 травня 1918 р. відомого ідеолога українського руху, керівника прес-бюро СВУ в Берліні Д. Донцова [13, *с. 107*].

У складі літературно-політичного відділу Департаменту преси знаходився підрозділ закордонної інформації. До його завдань входила підготовка видання у Києві міжнародної газети німецькою мовою та укладення «Вісника заграничної преси» — інформаційного бюлетеня для центральних і місцевих державних установ України [16, *арк. 77*].

Пресово-пропагандистській діяльності України за кордоном сприяла підписана 27 травня 1918 р. угода між Департаментом преси МВС та В. Калиновичем про видання ним у Відні інфор-

маційної газети з українських справ «Україніше Блеттер». Вона мала виходити вісім разів на місяць і представляти інтереси суверенної України. МВС зобов'язувалося фінансувати її видання та постачати інформаційний матеріал [16, *арк.* 82].

Говорячи про міжнародно-інформаційну роботу періоду гетьманату, не можна не згадати, що поширення відомостей про життя зарубіжних країн в Україні штучно обмежувалося австро-німецькою окупаційною адміністрацією, від якої повністю політично залежав гетьманат. Всі матеріали періодики держав Антанти і Радянської Росії, що надходили в Україну, підлягали цензурі прес-бюро австро-німецьких штабів [16, *арк.* 6].

Нарешті, ще один осередок роботи з міжнародною інформацією існував безпосередньо при адміністрації гетьмана. Режим П. Скоропадського належав за своїм типом до авторитарних. Згідно із «Законами про тимчасовий державний устрій України» вся повнота влади в державі належала гетьману, він затверджував всі закони, формував вищі органи державної влади і управління. Він же був і вищим керівником всіх зносин Української Держави із закордоном [17, *с.* 87–88]. Відтак гетьман мав свій особистий, певною мірою наддержавний апарат управління — Штаб Гетьмана, до якого входила і Гетьманська Похідна Канцелярія. До складу Канцелярії входив *Освідомчий відділ*. Його компетенція полягала в інформуванні особисто гетьмана за матеріалами української та іноземної преси про політичну й економічну ситуацію в Україні і за кордоном, а також в розповсюдженні серед вітчизняних і зарубіжних засобів масової інформації відомостей про діяльність глави держави [18, *арк.* 24]. До штату цього підрозділу входили начальник, його помічник, 4 діловоди з української та іноземної преси, цензор, завідуючий друкарнею, допоміжний персонал. Діловодства з обробки преси розподілялися таким чином: української, російської та польської преси, німецької та австрійської, англо- і франкомовної, єврейської преси [18, *арк.* 24 *зв.*].

Отже, період гетьманату відзначився подальшим розвитком основних напрямів міжнародного інформування України та його організаційних форм. Більш диференційованими стали завдання керівних підрозділів з інформаційної роботи в центральному апараті МЗС. У зв'язку з поширенням мережі закордонних закладів МЗС значно зросли можливості для ведення інформаційної роботи безпосередньо за кордоном. Провадилась

робота з опрацювання проектів створення єдиного закордонного інформаційного органу, підпорядкованого МЗС. Інформаційна робота дипломатичних представництв зосереджувалася на найбільш важливих ланках міжнародних змагань України, спрямовувалася на забезпечення провідних дипломатичних акцій, захист суверенітету України, підтримку союзницьких сил, протидію ворожій пропаганді.

Активізується робота загальнодержавного інформаційного органу (УТА), виробляються організаційно-директивні засади його роботи на закордонну аудиторію, поліпшується кадровий склад. Починає виходити в Україні і за її межами ряд періодичних видань міжнародного спрямування, українська громадськість отримує широкі можливості для ознайомлення із закордонними справами і зовнішньою політикою власної держави. Вдосконалюється система постачання міжнародною інформацією органів влади та управління Української Держави.

-
1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 47.
 2. Див.: ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 306.
 3. Там само. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 17.
 4. Там само. — Оп. 1. — Спр. 106.
 5. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. — Мюнхен, 1969.
 6. ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 106.
 7. Там само. — Оп. 1. — Спр. 99.
 8. Заставний Ф. Д. Географія України. — Львів, 1990.
 9. Іваніс В. Стежками життя. — Новий Ульм, 1959. — Кн. 2.
 10. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. — Ф. 581. — Оп. 1. — Спр. 9.
 11. ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 37.
 12. Іваніс В. Боротьба Кубані за незалежність. — Мюнхен, 1965.
 13. Дорошенко Д. Історія України. 1917—1923. — Ужгород, 1930. — Т. 2.
 14. ЦДАВОВУ. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 85.
 15. Там само. — Ф. 2592. — Оп. 1. — Спр. 118; Див. також: Животко А. Історія української преси. — Мюнхен, 1989.
 16. Там само. — Ф. 1216. — Оп. 1. — Спр. 16.
 17. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. — К., 1993.
 18. ЦДАВОВУ. — Ф. 1738. — Оп. 1. — Спр. 29.

Микола Дорошко

Народився 1962 р. в с. Цвітне Олександрівського району Кіровоградської області. Закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Доктор історичних наук, доцент кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, автор понад 60 наукових та навчально-методичних праць з історії України ХХ ст., міжнародних відносин і країнознавства, у т.ч. монографії «Компартійно-державна номенклатура УСРР у 20—30-ті роки ХХ століття: соціоісторичний аналіз» (2004).

ДИПЛОМАТІЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 1917—1923 РР.: ГОЛОВНІ ДІЙОВІ ОСОБИ

Від періоду хрущовської «відлиги» і до сьогодні зовнішньополітична, дипломатична та міжнародна діяльність Радянської України у 1917—1923 рр. викликає непідробний інтерес науковців¹. Об'єктами дослідження в монографічних працях та окремих розвідках ставали проблеми зародження української радянської дипломатії, двосторонніх відносин УСРР з іншими державами, організації та функціонування окремих дипломатичних установ, історія становлення дипломатичної служби, міжнародні економічні відносини УСРР, персоналії діячів її зовнішньої політики тощо. Однак практично в усіх цих публікаціях за лаштунками залишалися власне творці дипломатії Радянської України. Їхня праця на зовнішньополітичній ниві та їхні життєві долі й досі є маловідомими широкому загалу. Створення справді наукової, а не кон'юнктурної дипломатичної історії України неможливе без вивчення діяльності зовнішньополітичного відомства УСРР і тих його очільників, що представляли інтереси держави на міжнародній арені. З цією метою автор даної розвідки зробив спробу персоніфікувати дипломатію УСРР, подати, якщо хочете, її узагальнений образ, увівши до статті короткі життєписи її основних персона-

жив, передовсім тих із них, які тривалий час залишалися поза об'єктом уваги дослідників.

Відомо, що першими дипломатами в історії Радянської України прийнято вважати голову ЦВК рад України Ю. Медведєва та народних секретарів першого українського радянського уряду — Народного Секретаріату — В. Затонського і В. Шахрая, оскільки саме вони, увійшовши до складу делегації Радянської Росії, в пику репрезентантам Центральної Ради УНР, мали представляти «легітимну» українську владу на мирних переговорах з державами Четверного союзу у Брест-Литовську в січні 1918 р. Однак перебування делегації ЦВК рад України у Бресті звелось, по суті, до невдалого пропагандистського трюку більшовиків, адже Центральні держави підписали мирний договір з делегацією УНР.

Очоловав першу українську дипломатичну делегацію Юхим Григорович Медведєв — перший голова ЦВК рад України. Народився він 1886 р. у м. Бахмут Чернігівської губернії в родині шахтаря, закінчив земське і ремісниче училища, отримав середню освіту і спеціальність електротехніка. Працював на заводах Бахмута, Костянтинівки, Катеринослава. У 1904—1908 рр. був членом РСДРП, у 1917 р. вступив до УСДРП. З листопада 1917 р. — член Харківської ради робітничих і солдатських депутатів і член виконкому ради вже за списком РСДРП(б). На I Всеукраїнському з'їзді рад у Харкові (грудень 1917 р.) як представник лівої групи УСДРП обраний членом, а 15 (28) грудня 1917 р. — головою ЦВК рад України.

Як голова делегації радянської УНР на мирних переговорах у Брест-Литовську з країнами Четверного союзу Ю. Медведєв 28 січня 1918 р. поставив свій підпис під заявою голови російської делегації на переговорах Л. Троцького про відмову Радянської Росії укласти мир. На II Всеукраїнському з'їзді рад у Катеринославі (березень 1918 р.) знову обраний до складу ЦВК рад України, закликав утворити з представників Української Центральної Ради і ЦВК рад України спільне бюро для скликання III Всеукраїнського з'їзду рад. На I з'їзді КП(б)У (липень 1918 р.) разом з 225 лівими еседеками вступає до лав КП(б)У, з кінця літа — початку осені 1919 р. — в партії боротьбистів, у травні — липні 1920 р. — знову в КП(б)У, звідки влітку чи восени 1920 р. виходить через несприйняття більшовицької політики щодо України. З початку 1920-х — на

господарській роботі, з 1935 — персональний пенсіонер республіканського значення. 28 січня 1938 р. Ю. Медведєв був заарештований органами НКВС і безпідставно звинувачений в участі в «контрреволюційній військово-терористичній організації і здійсненні антирадянської діяльності». 11 травня 1938 р. — засуджений до розстрілу, того ж дня й розстріляний, 22 листопада 1957 р. — цілковито реабілітований.

Колишній меншовик, а згодом відомий діяч більшовицької партії Володимир Петрович Затонський народився у 1888 р. в с. Лисець Подільської губернії в сім'ї волосного писаря, 1906 р. закінчив Кам'янець-Подільську гімназію, 1912 р. — фізико-математичний факультет Київського університету св. Володимира, двічі (в 1907 і 1911 рр.) виключався з університету і на один рік вислався з Києва за участь у студентському соціал-демократичному осередку. В 1913—1917 рр. — приват-доцент, викладач фізики в Київському політехнічному інституті та одночасно у 1914—1917 рр. — завідувач хімічною лабораторією дослідних полів Товариства цукрозаводчиків. Після Лютневої 1917 р. революції приєднався до більшовиків і вже у травні був обраний членом київського комітету РСДРП(б). 1937 р., перебуваючи вже в катівні НКВС, Затонський так пояснював свою еволюцію в бік більшовизму: «Я записався до партії більшовиків не будучи по суті більшовиком. Мене приваблювала крайня лівизна»².

Після Жовтневого перевороту у Петрограді Затонський зайняв непримиренну позицію щодо діяльності Української Центральної Ради, хоча 25—26 жовтня 1917 р. тимчасово входив до складу відповідального перед нею Крайового комітету з охорони революції в Україні та Малої Ради. З листопада 1917 р. — голова Київського комітету РСДРП(б), з грудня — член Народного секретаріату, народний секретар у справах освіти. У січні 1918 р. — повноважний представник уряду Радянської України при РНК РСФРР. На початку березня 1918 р. упродовж кількох днів перебував на посаді народного секретаря із зовнішніх (закордонних) справ, у березні — квітні 1918 р. — голова ЦВК рад України. Член оргбюро зі скликання I з'їзду КП(б)У. В листопаді 1918 — червні 1919 рр. — член Робітничо-Селянського уряду України (нарком освіти). В червні 1919 — травні 1920 р. — член РВР 12-ї армії, одночасно в липні — грудні 1919 р. — Зафронтового бюро ЦК КП(б)У, з грудня 1919 р. — член Всеукраїнського ревкому. В 1920 р. — го-

лова Галицького революційного комітету. У 1922—1923, 1933—1938 рр. — нарком освіти УСРР, 1925—1927 рр. — секретар ЦК КП(б)У, 1927—1933 — голова ЦКК КП(б)У і нарком РСІ УСРР. У 1923—1924 рр. — кандидат, 1925—1937 рр. — член політбюро ЦК КП(б)У.

У 1929 р. «за рознарядкою» ЦК КП(б)У Затонський став академіком АН УРСР з відділення хімії, залишив низку монографій, зокрема, «Соціалістичне будівництво і хімія» (М., 1929) та «Національно-культурне будівництво і боротьба проти націоналізму» (К., 1934), спогади про події 1917—1918 рр. в Україні. Не перебуваючи жодного разу в опозиції до політики Кремля, яку той проводив щодо України, В. Затонський у 1937 р. був звинувачений у шпигунстві на користь Польщі й належності до «антирадянського українського націоналістичного центру». Заарештований у ніч на 4 листопада 1937 р. Формально за вироком Військової колегії Верховного Суду СРСР від 29 липня 1938 р. В. Затонський отримав 10 років ув'язнення без права листування, але того ж дня був розстріляний. Реабілітований у березні 1956 р.

Один з теоретиків українського націонал-комунізму Василь Матвійович Шахрай народився 1888 р. у с. Харківці Пирятинського повіту Полтавської губ. у селянській родині. Освіту здобув у Феодосійській учительській гімназії та Комерційному інституті у Санкт-Петербурзі. З 1913 р. — член РСДРП, активний учасник встановлення радянської влади в Україні: на I Всеукраїнському з'їзді рад у Харкові (грудень 1917 р.) виступив з доповіддю «Самовизначення України». Був членом ЦВК рад України та його уряду — Народного секретаріату, очолював секретарство військових справ. І так званий «український уряд», і його військове секретарство виявилися установами ефемерними, про що відверто зізнався В. Шахрай: «Що я за «український військовий міністр», коли всі українізовані військові частини в Харкові мені доводиться роззброювати, бо вони не хочуть іти за мною на оборону радянської влади? За єдину військову підпору для нашої боротьби проти Центральної Ради ми маємо лише військо, що привів на Україну з Росії Антонов і що на все українське дивиться, як на все вороже, контрреволюційне?»³.

На Таганрозькій партійній нараді більшовиків України (квітень 1918 р.) Шахрай проводив ідею створення незалеж-

ної від РКП(б) української комуністичної партії. Автор книг «Революція на Україні» та «До хвилі. Що діється на Україні і з Україною» (остання у співавторстві з Сергієм Мазлахом), а також передмови до збірки праць В. Леніна, де обстоював право України на самостійність і незалежність. Постановою ЦК КП(б)У від 9 березня 1919 р. разом з С. Мазлахом виключений з партії, написані ними книги були вилучені. Працював у радянському підпіллі в тилу білих у Катеринодарі (нині — Краснодар). Схоплений і замордований денікінською контррозвідкою в грудні 1919 р. Тривалий час постать В. Шахрая залишалася своєрідною фігурою замовчування, адже перша стаття про нього з'явилася тільки 1967 р. на Заході⁴, в радянській історіографії життю та діяльності В. Шахрая присвячена лише одна стаття⁵. Причина — тверде переконання Шахрая в необхідності створення в Україні незалежної від Москви комуністичної партії, в чому, як писала його дружина Оксана Іванівна, «він був не одиноким»⁶.

Після підписання Радянською Росією Брестського миру, що означав її відмову від претензій на Україну, перед харківським Народним секретаріатом постало питання проведення «власної» зовнішньої політики. З цією метою на засіданні уряду 8 березня 1918 р. у Полтаві було створено Народний секретаріат закордонних справ на чолі з Миколою Скрипником⁷. Існував він й у складі Тимчасового робітничо-селянського уряду, сформованого у м. Суджа Курської губернії (Росія) 28 листопада 1918 р. напередодні вторгнення більшовицької «групи військ Курського напрямку» на територію УНР. Однак активні зовнішньополітичні акції Радянської України розпочинаються власне після того, як у січні 1919 р. у складі реорганізованого уряду УСРР — Ради Народних Комісарів (РНК) — було створено Народний комісаріат закордонних справ (НКЗС), що його за сумісництвом очолив голова РНК УСРР Християн Раковський⁸. Останній, на відміну від своїх попередників, мав певний досвід дипломатичної роботи: навесні 1918 р. він очолював румунський відділ НКЗС РСФРР, у квітні того ж року був призначений головою радянської делегації на переговорах з УНР та Українською Державою гетьмана П. Скоропадського. У жовтні 1918 р. направляється представником Радянської Росії до Німеччини, проте висилається з країни одразу ж після прибуття (ймовірно, Берлін запідозрив Раковського у використанні дипломатичного

прикриття для проведення підривної роботи проти Гетьманату). Керував Х. Раковський зовнішньополітичним відомством УСРР з 29 січня 1919 р. до свого відкликання з республіки і призначення повпредом СРСР у Великобританії влітку 1923 р.⁹

Характерно, що харківський партійний центр тривалий час не погоджувався із призначенням Раковського керівником НКЗС УСРР. І лише після того, як на засіданні політбюро ЦК РКП(б) 28 лютого 1920 р. із заявою про протидію такому рішенню Москви з боку ЦК КП(б)У виступив нарком закордонних справ РСФРР Г. В. Чичерін, Кремль виробив компромісне рішення, запропонувавши ЦК КП(б)У «не перешкоджати призначенню Раковського наркомзаксправ УСРР, але апарату НКЗС не створювати»¹⁰. Останню частину рішення виконати було доволі складно, оскільки завдяки енергійній діяльності Раковського вже у середині 1919 р. НКЗС УСРР являв собою розгалужену установу, що складалася з дев'яти відділів: дипломатично-консульського, правового, іноземних агентств, дипкур'єрів, загального, інформаційного, архівного тощо.

Звісна річ, не все гладко йшло у створенні апарату НКЗС, оскільки формувався він практично з нуля, звідси, вочевидь, і та, доволі різка характеристика працівників наркомату, що її оприлюднив у своїй заяві до ЦК КП(б)У 12 березня 1921 р. майбутній заступник наркома Раковського Володимир Яковлев. «Апарат Наркомзаксправ України, — писав Яковлев, — за своєю портативністю вміщується в жилетній кишені тов. Раковського і за імпотентністю переважає усі комісаріати разом взяті, майже цілковито складається з безпартійних і політично... шкідливих людей, що створюють важку атмосферу взаємної недовіри і лакейського кар'єризму, не дає можливості налагодити будь-яку практичну роботу»¹¹. Попри вищесказане, очевидним є той факт, що в основу роботи зовнішньополітичного відомства УСРР Раковський намагався покласти принцип професіоналізму, свідченням чого є персональний склад керівних працівників відомства та очільників закордонних представництв, які в умовах жорсткого пресингу з боку Москви домоглися вагомих результатів.

Відомий англійський історик Е. Карр відзначав, що Україна була єдиною республікою радянської договірної федерації 1919—1922 рр., яка широко користувалася правом здійснювати свою зовнішню політику в частині укладення договорів та від-

криття власних дипломатичних і торговельних представництв з державами, що визнали УСРР¹². Здебільшого цей феномен пояснюється тим, що на чолі наркомату закордонних справ УСРР перебував Х. Раковський, якого особисто В. Ленін 1919 р. відрядив керувати Україною і якому цілковито довіряв. У тому, що УСРР дістала вихід на міжнародну арену, відіграли свою роль не тільки дипломатичні здібності, зв'язки та особисті знайомства Раковського з багатьма європейськими політиками, а й відсутність у нього коренів в середовищі української партійно-радянської номенклатури. Вважаючи Раковського своїм, московський партійний центр міг не турбуватися про небезпеку поживавлення українського сепаратизму.

Щодо діяльності НКЗС УСРР у 1919—1920 рр. слід зазначити, що вона не була аж надто активною, як через нетривкість більшовицької влади в Україні, так і в силу невизначеності конкретних завдань, що їх мали вирішувати на міжнародній арені країни — учасниці радянської договірної федерації. Тому у цей період тривала розбудова апарату міжнародної діяльності УСРР та вироблялися функції, що покладалися на НКЗС УСРР. Головними з-поміж них, як визначало «Положення» про Наркомат закордонних справ республіки, були: дипломатичні зносини з іноземними державами за завданнями уряду; вироблення проектів міжнародних актів для затвердження їх вищими органами влади УСРР; керівництво діяльністю дипломатичних і консульських установ України; захист законних інтересів громадян України за кордоном та іноземців в Україні, контакти з дипломатичним корпусом зарубіжних держав; збір відомостей про соціально-економічне, політичне, культурне життя держав; ведення зовнішньополітичної пропаганди¹³.

Пожвавити діяльність УСРР на міжнародній арені змусила дипломатична активність Державного Центру УНР в екзилі. Саме цим викликана поява доповідної записки від 14 січня 1921 р. «Про дипломатичні представництва УСРР», яку підготував і надіслав на розгляд політбюро ЦК КП(б)У представник УСРР на радянсько-польських мирних переговорах у Ризи Е. Квірінг. Автор записки пропонував відкрити представництва УСРР у Польщі, країнах Балтії, а також у тих державах, у складі яких перебували етнічні українські землі, або ж зосереджувалась українська політична еміграція. Йшлося, передусім, про Чехо-Словаччину, Румунію та Австрію. Щодо інших

країн, то відомий своїми централістськими поглядами Квірінг висловив побажання, щоб представники наркомату закордонних справ УСРР працювали у російських радянських посольствах на посадах радників або секретарів. Свої пропозиції Квірінг мотивував тим, що «ми не можемо відмовлятися від самостійних посольств УСРР, оскільки передача повноважень УСРР російським послам означала б для цих держав фіктивність усіх розмов про суверенну Україну, давала б дуже сильну зброю нашим ворогам»¹⁴. Тобто йшлося про елементарний камуфляж, що мав на меті витіснити з свідомості західних політиків «тінь уряду УНР», яка продовжувала існувати у вигляді місії УНР при більшості урядів європейських держав¹⁵. ЦК КП(б)У підтримав пропозицію Квірінга і визначив коло можливих керівників українських дипломатичних представництв¹⁶.

Таким чином, дипломатична активність Державного Центру УНР в екзилі змусила Кремль підключити на формально рівноправних засадах до участі в укладенні Ризького мирного договору 1921 р. з Польщею делегацію УСРР і дозволити республіці заснувати в країнах найбільшого скупчення української політичної еміграції власні повноважні представництва. Перша дипломатична місія УСРР, до складу якої увійшли Ю. Коцюбинський (голова), В. Ауссем і В. Лях була утворена при уряді РСФРР на початку січня 1921 р. Важливим наслідком діяльності українського НКЗС стало укладення упродовж 1921 р. низки мирних договорів: 14 лютого у Москві Ю. Коцюбинський та спеціальний посланник уряду УСРР Ф. Кон підписали перший у короткій історії незалежної дипломатії УСРР договір про встановлення дипломатичних відносин з Литвою, 3 серпня УСРР уклала мирний договір з Латвією, а 25 листопада — з Естонією.

Успіхи української радянської дипломатії у 1921 р. значною мірою пов'язані з роботою на посаді заступника наркома закордонних справ УСРР Левка Борисовича Коваліва — одного з лідерів поглинутої 1920 р. більшовиками партії боротьбистів. Народився він 1894 р. у Харкові в сім'ї техніка електростанції. Закінчив 3-тє петербурзьке реальне училище, а з 1913 р. навчався на технічному відділі Київського комерційного інституту, де вступив до групи українських есерів. 1915 р. у зв'язку з небезпекою арешту переїхав до Полтави, після Лютневої (1917 р.) революції став співзасновником Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), був обраний до її першого ЦК, нале-

жав до лівого крила партії й обстоював ідею соціалізації землі. З липня 1917 р. — товариш (заступник) голови Полтавської губернської земельної управи, водночас — помічник губернського комісара Тимчасового уряду; обраний депутатом Всеросійських установчих зборів. Після гетьманського перевороту 1918 р. очолив центральну контррозвідку лівих есерів-боротьбистів. Наприкінці 1918 р. став на шлях співпраці з більшовиками, на III Всеукраїнському з'їзді Рад у березні 1919 р. був обраний членом ВУЦВК, тоді ж виступив співзасновником УПСР (комуністів-боротьбистів).

Після захоплення денікінцями Києва у вересні — жовтні 1919 р. разом із членами Закордонного бюро боротьбистів Г. Гриньком і М. Полозом вів у Москві переговори з керівниками Комінтерну щодо членства в ньому Української комуністичної партії (боротьбистів) як єдиної комуністичної організації в Україні та самостійності УСРР. Коли Виконком Комінтерну 26 лютого 1920 р. відмовив УКП(б) в прийомі, виступив проти злиття з більшовиками і, як зазначав відомий дослідник боротьбизму І. Майстренко, «відмовився приєднатися до більшості його партії, яка вступила до КП(б)У у 1920 році»¹⁷. Він же зазначав, що «Л. Ковалів і М. Панченко залишились єдиними членами боротьбистського ЦК, які відмовились приєднатися до більшовиків; вони лишилися поза партією»¹⁸.

У лютому 1921 р. Л. Ковалів був призначений заступником наркома закордонних справ УСРР Х. Раковського і, оскільки той був перевантажений обов'язками голови РНК, керував усією практичною діяльністю зовнішньополітичного відомства УСРР упродовж лютого — листопада 1921 р. Перед підписанням українсько-естонського договору подав заяву про свою відставку і відійшов від політичної діяльності. Однак це не завадило органам НКВС заарештувати Л. Коваліва у листопаді 1934 р., звинувативши його у приналежності до «контрреволюційної боротьбистської організації». На київському процесі 27—28 березня 1935 р. Л. Ковалів, єдиний зі звинувачених, не визнав себе винним і отримав вищу міру покарання. Реабілітований Військовою колегією Верховного Суду СРСР у серпні 1956 р.

Фактичне керівництво наркоматом Л. Коваліва та особиста прихильність наркома Раковського до колишніх опонентів більшовиків із середовища лівих українських партій стали визначальним фактором при формуванні керівного складу

повпредств УСРР за кордоном. Так, наприклад, повноважним представником УСРР у країнах Балтії було призначено колишнього борьбиста і наркома юстиції УСРР Є. Терлецького, борьбист О. Шумський став українським послом у Варшаві. Повноважними представниками УСРР в Німеччині, Чехо-Словаччині й Австрії було призначено відповідно колишнього меншовика В. Ауссема, члена Української соціал-демократичної партії Галичини до 1918 р. М. Левицького і більшовика Ю. Коцюбинського, а після злиття в єдине представництво дипломатичної місії УСРР в РСФРР і повноважного представництва УСРР у справах народного господарства, керівник останнього колишній український соціаліст-революціонер М. Полоз очолив цей об'єднаний орган. З діяльністю саме цих дипломатів пов'язані перші серйозні успіхи УСРР на міжнародній арені.

Найдинамічніше розвивались у цей період україно-німецькі дипломатичні й торговельні відносини, що пояснювалося, передусім, російсько-німецьким зближенням, одним з перших офіційних кроків якого стало підписання 19 квітня 1920 р. спеціального договору про обмін військовополоненими та інтернованими. Вже 23 квітня такий договір підписано між Німеччиною та УСРР. Згодом в Москві створюється спеціальна німецька комісія з цих питань, що мала своє відділення у Харкові. Натомість при Російському бюро в Берліні функціонував Особливий український відділ у справах військовополонених, який мав право вступати в безпосередні контакти з німецькими властями, що з боку німецького уряду було по суті визнанням де-факто права УСРР на самостійне представництво в Німеччині. Уповноважений України в Берліні почав налагоджувати контакти з офіційними і неофіційними представниками німецького уряду та окремими фірмами у справах торговельно-економічних зв'язків.

За тиждень до підписання Рапалльського договору, 8 квітня 1922 р., в Берліні представники УСРР і Німеччини підписали протокол про створення в Берліні і Харкові відповідно торгпредств України і Німеччини. Через кілька місяців уряд УСРР збільшив оперативні штати свого торгпредства в Берліні до 33 осіб, і воно було найбільшим українським представництвом за кордоном. Навесні 1922 р. в німецькій пресі все частіше з'являються матеріали ділових кіл про українські чорноморські порти, зокрема, про великі вигоди торгівлі через Одеський

порт. Україна, зі свого боку, робила все можливе для розширення економічних зв'язків з Німеччиною після укладення Рапалльського договору 16 квітня 1922 р. Вже в серпні того року (в розпал голоду на півдні України!) Держплан УСРР вживає заходів для збільшення експорту хліба в Німеччину. 5 листопада 1922 р. була підписана Берлінська угода про поширення дії Рапалльського договору на УСРР та всі союзні з РСФРР республіки. Все це сприяло дальшому поглибленню україно-німецьких торговельно-економічних зв'язків.

Поступ в українсько-німецьких взаєминах початку 1920-х років став можливим і завдяки активній діяльності повпреда УСРР в Німеччині Володимира Християновича Ауссема. Народився він 1879 р. у м. Орел (Росія) в сім'ї фламандського емігранта, що за свою службу отримав дворянський титул дійсного статського радника. У Володимира було ще три брати — Отто, Віктор і Роберт й усі вони «пішли в революцію». Найбільш відомим з-поміж революціонерів Ауссемів став Володимир — член РСДРП з 1899 р. В 1903—1917 рр. він був меншовиком, за революційну діяльність переслідувався царським урядом, перебував на засланні. Лютневу (1917 р.) революцію в Росії зустрів у Полтаві. До більшовицької партії вступив у 1917 р., тоді ж став одним з керівників Полтавської організації РСДРП(б). У грудні 1917 — квітні 1918 р. — член Народного секретаріату, народний секретар фінансів. З вересня 1918 р. — член Всеукраїнського військово-революційного комітету, командир 2-ї Української радянської дивізії, одночасно, з грудня 1918 р. — начальник штабу РВР Червоної армії України. Після громадянської війни — на дипломатичній і господарській роботі. Оскільки свого часу Ауссем кілька років мешкав у німецькому місті Брауншвейг (там він 1901 р. взяв шлюб з німкенєю Альмою Бенекє), добре знав цю країну та її мову, в 1921 р. політбюро ЦК КП(б)У відрядило його повноважним представником УСРР в Німеччині.

Крім обов'язків керівника дипломатичної місії в Німеччині він мав здійснювати нагляд і нести відповідальність за «політичний стан» представництва, а також усебічно сприяти сім'ям комуністів, що перебували за кордоном. Опікувався Ауссем і організацією відпочинку та лікування в Німеччині вищого керівного прошарку УСРР, зокрема, у квітні 1922 р. секретаріат ЦК КП(б)У доручив повпреду вивчити питання щодо організації

в Берліні санаторію на 30—40 осіб і розрахувати видатки, необхідні для цього¹⁹. Окремий український санаторій відкрито не було, однак зусиллями Ауссема українська комуністична еліта отримала можливість лікуватися в берлінських санаторіях Грюневальд і Вальтердорфер Шлойзе²⁰.

Працювати за кордоном дипломатам такої псевдодержави як УСРР було непросто, оскільки практично при всіх урядах європейських країн продовжували функціонувати місії УНР, але повпред В. Ауссем гідно представляв інтереси УСРР. Саме завдяки його зусиллям повпредство УСРР отримало будинок, куплений за часи гетьманського уряду П. Скоропадського Українською державою. Після ліквідації закордонних представництв УСРР цей будинок перейшов у користування повпредства СРСР, а в лютому 1926 р. уряд УСРР домігся повернення будинку з метою його продажу. Кошти, виручені від реалізації будинку, мали надійти до фонду РНК УСРР²¹.

У травні 1922 р. В. Ауссем брав участь у переговорах представника НКЗС РСФРР М. Литвинова з міністром закордонних справ Німеччини щодо поширення дії Рапалльського договору на Україну і закавказькі республіки. Російський представник хотів бачити в них звичайну формальність, але В. Ауссем поставив на переговорах вимогу, щоб Німеччина заплатила 400 млн марок, які вона заборгувала Українській державі гетьмана П. Скоропадського. Німецька сторона заявила, що ця вимога не відповідає Рапалльському договору, який скасував взаємні фінансові претензії обох сторін, а Литвинов телеграфував у Москву про обурливу вимогу українського представника, яку той виставив за вказівкою голови РНК УСРР, наркома закордонних справ Х. Раковського. «Поставити на місце» українського повпреда зміг лише нарком закордонних справ РСФРР Г. Чичерін, що терміново прибув до Берліна. Про цей інцидент німецька газета «Роте фане» писала: «Представник України отримав категоричне попередження з боку Росії, згідно з яким ніщо не дає йому права укладати сепаратний договір з Німеччиною, а справжнім повноважним представником на цих переговорах є російський делегат»²².

В листопаді 1922 р. дія Рапалльського договору поширилася на всі радянські республіки, а повпреда УСРР в Берліні В. Ауссема за його надто «самостійницьку» позицію було відкликано. 1923 р. Ауссем повертається до Берліна і після злит-

тя у серпні 1923 р. консулатів і дипломатичних служб України з апаратом союзного НКЗС знову очолює українську місію в Берліні, а в 1924—1925 рр. працює повпредом України в Австрії. Повернувшись в Україну у жовтні 1925 р. він отримав призначення на посаду голови ВРНГ УСРР, будучи одночасно членом уряду УСРР. Через неприйняття курсу Й. Сталіна на згортання внутріпартійної демократії посаду голови ВРНГ Ауссем обіймав недовго (близько року). В жовтні 1926 р., коли більшість делегатів I Всеукраїнської конференції КП(б)У різко негативно оцінила діяльність так званої «троцькістсько-зінов'євської опозиції», В. Ауссем разом з І. Дашковським і М. Лобановим виступив із захистом поглядів антисталінської опозиції, вимагаючи зміни економічної політики та реалізації внутріпартійної демократії.

Опозиція Ауссема сталінському курсу не пройшла непоміченою в Москві. Її першим наслідком стало рішення XV з'їзду ВКП(б) (грудень 1927 р.) про визнання Ауссема та ще 23 його однодумців активними учасниками троцькістської опозиції, що потягло за собою виключення з партії. Потім було заслання до м. Армавіра, арешт органами ДПУ в 1929 р., нове заслання до Казахстану терміном на три роки, повернення у 1932 р. на батьківщину до м. Орла, новий арешт у січні 1933 р. і відправка в чергове трирічне заслання до Астрахані. За даними КДБ СРСР 19 лютого 1936 р. Ауссем звільнився із заслання і відбув до Ленінграда, а за свідченням його сина Володимира батько у 1936 р. покінчив життя самогубством. Реабілітований В. Х. Ауссем, як і більшість «троцькістів», згідно з указом Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р.

Доволі продуктивно на чолі повпредств УСРР у Чехо-Словаччині, Німеччині і Австрії на початку 1920-х років працював Михайло Васильович Левицький. Народився він 1891 р. у с. Явче (тепер Рогатинського району Івано-Франківської області) в селянській родині. Отримав агрономічну освіту, у 1912 р. вступив до лав Української соціал-демократичної партії Галичини. Під час Першої світової війни був мобілізований до австрійської армії і потрапив до російського полону, інтернований у Ташкенті. 1917 р. вступив до Червоної гвардії й організував Українську секцію при Туркестанському крайовому комітеті РСДРП(б). З 1919 р. — в Україні; військовий комісар Школи червоних командирів при 14-й армії, голова

Галицького бюро при ЦК КП(б)У, член Тимчасового комітету Комуністичної партії Східної Галичини (КПСГ). У 1920 р. — член Галицького організаційного комітету КП(б)У, делегат II конгресу Комінтерну, член політбюро і оргбюро ЦК КПСГ, Галицького ревкому. З кінця 1920 р. — на дипломатичній роботі: повпред УСРР у Чехо-Словаччині, Німеччині, Австрії. З 1924 р. — на партійній роботі в Україні, кандидат у члени ЦК КП(б)У. 1933 р. заарештований у справі так званого «Українського національного центру» і засуджений до розстрілу. Вирок виконано у Москві.

Одним з найвідоміших українських радянських дипломатів 1920-х рр. був Юрій Михайлович Коцюбинський. Народився він 1896 р. в Чернігові від шлюбу видатного українського письменника Михайла Михайловича Коцюбинського з Вірою Іустинівною Дейшче. 1916 р. закінчив Чернігівську гімназію, в 1917 р. отримав звання прапорщика, потім — унтер-офіцера російської армії. Член більшовицької партії з 1913 р., учасник жовтневого перевороту 1917 р. у Петрограді, делегат I і II Всеросійського з'їзду рад. З грудня 1917 р. входив до складу Народного Секретаріату як заступник, а потім — народний секретар у військових справах. У січні 1918 р. — головнокомандувач військ Української радянської республіки. У 1918 р. — голова Надзвичайного комітету оборони України, член Всеукраїнського ВРК, оргбюро зі скликання I з'їзду КП(б)У, Тимчасового робітничо-селянського уряду України. В 1919 р. — голова Чернігівського губвиконкому, секретар губкому КП(б)У. З серпня 1919 р. — член Зафронтбюро ЦК КП(б)У, в кінці 1919 — травні 1920 р. — член Полтавського губкому партії.

З 1920 р. — на дипломатичній роботі, зокрема, у грудні 1920 р. — голова делегації УСРР на переговорах із Грузією, на початку січня 1921 р. очолив дипломатичну місію УСРР при уряді РСФРР. У грудні 1921—1922 рр. — повноважний представник УСРР в Австрії, в 1922—1924 рр. — навчався в Москві в Соціалістичній академії, після — на дипломатичній та радянській роботі, зокрема в 1925—1926 — радник постпредства СРСР в Австрії, в 1927—1930 рр. — радник постпредства СРСР у Польщі. В 1930—1933 рр. — заступник, а в 1933—1934 рр. — голова Держплану і заступник голови РНК УСРР. З 1925 р. — в опозиції Й. Сталіну, зокрема у 1927 р. підписав «заяву 83-х», але 1928 р. написав заяву до ЦК ВКП(б), в якій «визнав по-

милки опозиції, заявив, що фракційної роботи не вів і що лінію партії вважає цілком вірною»²³. З листопада 1934 р. пленум ЦК КП(б)У звільнив Коцюбинського від обов'язків голови Держплану і виключив зі складу ЦК КП(б)У. 7 лютого 1935 р. був заарештований і засуджений, потім був виключений з партії, 1937 р. — розстріляний. Реабілітований в 1956 р., відновлений в партії рішенням ЦК КПУ від 23 квітня 1957 р.

Інтереси УСРР в Москві тривалий час забезпечувала дипломатична місія на чолі з Михайлом Миколайовичем Полозом. «Чоловік з темпераментом вченого і визначним талантом»²⁴, як назвав Полоза його колишній однопартієць І. Майстренко, народився 1891 р. в сім'ї службовця. Навчався в Харківському реальному училищі, університеті ім. Шанявського та Петровській сільськогосподарській академії у Москві. З 1906 р. — учасник есерівського руху. В 1917 р. — член Всеукраїнського генерального військового комітету, член Центральної Ради та Малої Ради. Один з лідерів УКП (боротьбистів). Після «самоликвідації» партії — член КП(б)У. Перебував на відповідальних державних посадах: 1921 р. після злиття в єдине представництво дипломатичної місії УСРР в РСФРР і повноважного представництва УСРР у справах народного господарства М. Полоз очолив цей об'єднаний орган, з червня 1926 р. і до свого арешту в 1933 р. — нарком фінансів УСРР. У 1934 р. репресований, 1937 р. — розстріляний.

Повпредом УСРР в країнах Балтії у 1922 — 1923 рр. працював колишній боротьбист (член української організації Російської партії лівих есерів) Євген Петрович Терлецький. Народився він 1892 р. у с. Лозовий Пирятинського повіту Полтавської губернії в сім'ї священика, 1916 р. закінчив факультет суспільних наук Психоневрологічного інституту в Петрограді, а 1932 р. — Інститут червоної професури. Член більшовицької партії з 1919 р. (з 1911 р. — есер, з 1917 — лівий есер, з 1918 — боротьбист), у квітні — грудні 1917 р. — член Полтавської ради робітничих і солдатських депутатів, у грудні 1917 — квітні 1918 рр. — член ЦВК Рад України, народний секретар земельних справ, у квітні-липні 1918 — член Всеукраїнського бюро для керівництва повстанською боротьбою проти німецької окупації, у 1919 р. — відповідальний секретар ЦК партії боротьбистів, у грудні 1919 — член Всеукрревкому, у 1920 — 1921 рр. — член ЦК КП(б)У, 1920 — 1922 рр. — нарком юсти-

ції УСРР. У 1921 р. Є. Терлецький, відчуваючи постійний тиск та недовіру з боку ортодоксальних більшовиків, що працювали під його керівництвом, подав заяву про свою відставку з посади Наркомюста, мотивуючи цей крок тим, що він не зміг пристосуватися до рутинної роботи в наркоматі, яка супроводжувалася «дрібним, на особистому ґрунті інтриганством співробітників установи, якою мені доручено керувати»²⁵.

Після відставки з посади наркома юстиції Є. Терлецький отримав призначення на дипломатичну роботу, зокрема в 1922—1923 рр. він — повпред УСРР в країнах Балтії (Латвія, Литва, Естонія). Щоправда, вже на початку квітня 1922 р. український уряд мусив ліквідувати свою дипломатичну місію в країнах Балтії через перешкоди, що їх українським дипломатам штучно створювали повпреди РСФРР в цих країнах та член колегії НКЗС РСФРР Я. Ганецький. Як наслідок, функції українського представництва у Латвії та Естонії були передані місії РСФРР, продовжувало працювати лише представництво УСРР у Литві. У 1923—1926 рр. Є. Терлецький працював у постпредстві УСРР при РНК СРСР в Москві представником з питань сільського господарства, а з 1926 р. — на керівних партійних та господарських посадах в РСФРР. 1937 р. Є. Терлецький був безпідставно репресований.

Фактично одразу ж після підписання Ризького мирного договору з Польщею (березень 1921 р.) повноважним представником УСРР у цій державі упродовж двох років працював Олександр Якович Шумський. Народився він 1890 р. у с. Борова Рудня Житомирського повіту Волинської губернії в бідній селянській родині. У 1915 р. вступив до Московського ветеринарного інституту, тоді ж приєднався до есерівського руху. На III з'їзді УПСР кооптований до складу її ЦК, а згодом до складу Української Центральної Ради. Один з лідерів лівої течії УПСР, що в 1919 р. остаточно оформилася в УКП (боротьбистів). Після її саморозпуску (1920 р.) — член КП(б)У, згодом член її політбюро і ЦК, займав відповідальні партійні та державні посади. Про свою бурхливу діяльність в період Української революції 1917—1920 рр. О. Шумський у автобіографії, датованій вереснем 1921 р., писав: «У партії УСР я стояв на лівому крилі інтернаціоналістів, за що мене вважали більшовицьким провокатором у партії», насправді ж основною

метою, якої він прагнув і, з його слів, досягнув у 1920 р. — «об'єднання комуністичних сил на Україні»²⁶.

У 1921—1923 рр. О. Шумський — повпред УСРР у Варшаві, в 1924—1927 рр. — нарком освіти УСРР. На лютнево-березневному (1927 р.) об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У звинувачений у «націоналістичному ухилі» (так званий «шумськизм») та направлений у розпорядження ЦК ВКП(б). Про безглузде звинувачення в націоналізмі О. Шумський після 10 років заслання 18 жовтня 1945 р. у своєму листі до Й. Сталіна написав: «Комуніст-українець є «типом зайвої людини» на Україні. Це явище давнє. Я вперше гостро відчув це у 1926 р. після приїзду на Україну тов. Кагановича (ініціатора творення т. зв. «ухилу Шумського» в УСРР. — *М. Д.*)»²⁷.

Від 1927 р. Шумський перебував на керівній педагогічній, партійній та профспілковій роботі, зокрема був ректором Ленінградського політехнічного інституту, головою ЦК профспілки працівників освіти, членом президії ВЦРПС. У 1933 р. засуджений до 10 років виправно-трудових таборів за належність до «Української військової організації (УВО)», з 1935 р. — на засланні. У жовтні 1937 р. знову заарештований як один з організаторів і керівників «антирадянської фашистської організації». 18 вересня 1946 р. виїхав з Саратова до Києва, однак раптово помер на станції Кирсаново. Дослідники життєвого шляху Шумського вважають, що його раптова смерть — на совісті працівників радянських каральних органів.

Трагічна доля найпомітніших дипломатів радянської України початку 1920-х років видається сьогодні не випадковою не лише тому, що сталінська репресивна машина була безжалісною до усіх реальних та потенційних «ворогів генеральному курсу партії», а й тому, що усі вони, працюючи свого часу повпредами УСРР, неодмінно (за логікою Сталіна) поповнювали лави т. зв. «українських сепаратистів», з якими він вів боротьбу «не на життя, а на смерть» упродовж практично усіх 1930-х років.

Оскільки дипломатична діяльність уряду УСРР стояла на заваді сталінському курсу на розбудову унітарної союзної держави, в якій не було місця самостійній зовнішній політиці союзних республік, вже 1922 р. ініціативи уряду Х. Раковського в галузі зовнішніх відносин все частіше натикаються на протидію Кремля. Зокрема, центр не дозволив Україні відкрити повноважне представництво в Італії, а на початку квітня 1922 р., як

вже зазначалось, український уряд змушений був ліквідувати свою дипломатичну місію в країнах Балтії. Щоправда, у вересні 1922 р. Москва ухвалила рішення про заснування української місії в Туреччині, а в листопаді 1922 р. — офіційно відкрито місію УСРР в Німеччині. Однак це були, по суті, останні успіхи дипломатії УСРР, оскільки 18 жовтня 1922 р. ЦК КП(б)У, у зв'язку з утворенням майбутньої союзної держави, ухвалив постанову «Про згортання апарату НКЗС», доручивши заступнику наркома закордонних справ УСРР В. Яковлеву розпочати переговори з НКЗС РСФРР про об'єднання наркоматів. Це рішення, як і постанова сесії ВУЦВК про намір України ініціювати утворення Союзу РСР, зі слів останнього повпреда УСРР у Польщі Михайла Хургіна, стали повною несподіванкою для польської сторони, оскільки, як зазначив посол, Польща була єдиною країною, де «політична вага Радянської України і формально, і фактично була весь час значною...»²⁸.

За інерцією місії УСРР продовжували працювати і в 1923 р., зокрема, повпред В. Ауссем і торгпред Євген Касьяненко представляли Україну у Берліні, М. Левицький — у Празі, Михайло Лебединець — у Варшаві, а Наум Калужний — у Відні, але вже у серпні 1923 р. консулати і дипломатичні служби УСРР були злиті з союзним НКЗС. Остаточо апарат НКЗС УСРР розформовано 20 вересня 1923 р., натомість при уряді УСРР було створено представництво уповноваженого наркомату закордонних справ СРСР, яке очолив Олександр Шліхтер. Розпочався новий етап дипломатичної історії радянської України, докладна характеристика якого — тема окремої статті.

¹ Див., наприклад: Удовиченко П. П. З історії зовнішньої політики УСРР (1919—1922 рр.). — К., 1957. — 79 с.; Хміль І. С. З прапором миру кризь полум'я війни. Дипломатична діяльність Української РСР (1917—1920). — К., 1962. — 355 с.; Кульчицький С. Як вирішувалося українське питання // Політика і час. — 1994. — № 11. — С. 66—70; Веденєєв Д. Нігілізм тут недоречний. Історія дипломатичної служби Радянської України 1917—1923 років // Політика і час. — 2001. — № 6. — С. 88—95; Радянська зовнішня політика у міжвоєнний період // Політична історія України. В 6 т. — Т. 3. — К., 2003. — С. 19—43 та ін.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України). — Ф. 39. — Оп. 4. — Спр. 72. — Арк. 48.

³ Цит. за: Гриневич Л. Військове будівництво в Радянській Україні (1917 — початок 30-х років ХХ ст.) // Історія українського війська. — Львів, 1999. — С. 55.

⁴ Майстренко І. Про книгу «До хвилі» та її авторів // Мазлах Сергій і Василь Шахрай. До хвилі. Що діється на Україні і з Україною. — 2-е вид. — Нью-Йорк, 1967.

- ⁵ Гамрецький Ю. «Як любити свою матір» // Радянська Україна. — 1988. — 27 лютого.
- ⁶ ЦДАГО України. — Ф. 39. — Оп. 4. — Спр. 231. — Арк. 74.
- ⁷ Життєвий шлях Миколи Олексійовича Скрипника (1872—1933) докладно висвітлено у працях: Кошелівець І. Микола Скрипник. — Мюнхен, 1972. — 343 с.; Солдатенко В. Ф. Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника. — К., 2002. — 352 с. та ін.
- ⁸ Про діяльність Х. Раковського в Україні див.: Мельниченко В. Е. Християн Раковський: Неизвестные страницы жизни и деятельности. — К., 1992. — 159 с.; Він же. Чи був Раковський конфедералістом? // Про минуле заради майбутнього. — К., 1989. — С. 283—299; Він же. XII з'їзд РКП(б): Раковський проти Сталіна // Український історичний журнал. — 1989. — № 12. — С. 27—36; Волковинський В. М., Кульчицький С. В. Християн Раковський: Політичний портрет. — К., 1990. — 270 с. та ін.
- ⁹ Докладно про причини відставки Х. Раковського див.: Дорошко М. С. Історія однієї відставки (про причини відкликання з України Х.Раковського і призначення його радянським повпредом у Великобританії) // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип. 48. — Ч. I (у двох частинах). — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2004. — С. 25—29.
- ¹⁰ Російський державний архів соціально-політичної історії. — Ф. 17. — Оп. 3. — Спр. 63. — Арк. 1.
- ¹¹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 7. — Спр. 15. — Арк. 99.
- ¹² Карр Э. История Советской России. — Кн. 1. — М., 1990. — С. 309.
- ¹³ Цит. за: Веденєєв Д. Нігілізм тут недоречний. Історія дипломатичної служби Радянської України 1917—1923 років // Політика і час. — 2001. — № 6. — С. 92.
- ¹⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 6. — Спр. 18. — Арк. 225.
- ¹⁵ Там само. — Арк. 222.
- ¹⁶ Там само. — Арк. 230.
- ¹⁷ Там само. — Ф. 57. — Оп. 2. — Спр. 338. — Арк. 17.
- ¹⁸ Там само. — Арк. 38
- ¹⁹ Там само. — Ф. 1. — Оп. 7. — Спр. 20. — Арк. 19.
- ²⁰ Там само. — Спр. 25. — Арк. 181—187.
- ²¹ Там само. — Оп. 16. — Спр. 1. — Арк. 28, 39 зв.
- ²² Конт Ф. Революция и дипломатия. Документальная повесть о Христиане Раковском. — М., 1991. — С. 73.
- ²³ ЦДАГО України. — Ф. 39. — Оп. 4. — Спр. 103. — Арк. 8.
- ²⁴ Там само. — Ф. 57. — Оп.2. — Спр.388. — Арк. — 61.
- ²⁵ Там само. — Ф. 1. — Оп.6. — Спр.19. — Арк. 102.
- ²⁶ Там само. — Ф. 39. — Оп. 4. — Спр. 237. — Арк. 4, 5.
- ²⁷ Там само. — Арк. 44-а.
- ²⁸ Там само. — Ф. 1. — Оп. 6. — Спр. 39. — Арк. 45.

Олександр Гісем

Здобувач Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Учитель-методист історії, спеціалізованої школи № 172 м. Києва. Закінчив історичний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. М.П. Драгоманова (1993). Автор ряду підручників і посібників з всесвітньої історії та історії України для учнів 5—11 класів. Опублікував ряд статей, присвячених дипломатичним відносинам Польщі та радянської України 1921—1923 рр. Коло наукових інтересів — дипломатичні відносини і зовнішня політика ХХ ст.

«ЗАКОРДОТ» У СИСТЕМІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ПОЛЬЩЕЮ ТА УСРР (1921—1923 рр.)

З кінця 80-х років ХХ ст. у суспільстві спостерігається підвищений інтерес до діяльності спецслужб колишнього СРСР. Достатньо лише кинути побіжний погляд на художню, публіцистичну, мемуарну та наукову літературу, що видається в Росії. З одного боку, викликає зацікавленість специфіка діяльності будь-яких спецслужб, за якою прагнення дізнатися правду про прихований потаємний бік історії.

Перші публікації про спецслужби СРСР виходили з претензією на сенсаційність, а будь-який «новий» факт, засвідчений документально, розглядався як історичне відкриття. Одним з таких «відкриттів» для широкого загалу стала інформація про «Закордот» — спецслужбу КП(б)У, що існувала у 20-ті роки ХХ ст. (у документах проходить під назвою «Закордонний відділ ЦК КП(б)У»). Назва «Закордот» походить від поєднання українського (закордонний) і російського (отдел) слів. Для дослідників історії партії існування «Закордоту» не становило таємниці. Проте згадки про «Закордот» не виходили за межі твердження, яке містила нота НКЗС УСРР від 28 вересня 1921 р.: «завдання [«Закордоту»] зводилися до обслуговуван-

ня армії під час війни з Польщею, чим повністю вичерпувалися цілі його існування. З моменту ж ліквідації Південно-Західного фронту, а саме з кінця 1920 р., було приступлено також до ліквідації «Закордоту»¹.

Проте дослідження В. Сідака, В. Козенюка, М. Вівчарика та ін.² та вивчені ними документи однозначно засвідчують, що діяльність «Закордоту» не обмежувалася періодом радянсько-польської війни, а тривала і надалі. Автори стверджують, що «Закордот» – партійна спецслужба розвідки і контррозвідки, створена з метою експорту революції у сусідні з Україною держави, зокрема, Польщу та Румунію, де була розгорнута найактивніша її діяльність. В. Козенюк у статті «Закордот» у системі спецслужб радянської України» робить висновок: «Якщо розглядати цю організацію з позицій вивчення таємної політичної діяльності радянської держави, то слід визнати, що «Закордот» був спеціальною службою держави, незважаючи на те, що він був створений і функціонував у рамках громадської організації. На користь цього свідчать мета, завдання, форми і методи його діяльності. Вони цілком вписуються в модель діяльності розвідки і контррозвідки радянської України на початковому етапі їхнього становлення»³.

Вперше «Закордот» згадується у протоколі № 4 засідання ЦК КП(б)У від 21 травня 1920 р. за участю Г. Зінов'єва, В. Яковлева, Т. Петровського, Ф. Сергєєва (Артема), Ф. Кона, О. Шумського, С. Косіора та ін. Було ухвалено: «Розвідувально-інформаційну роботу зосередити при ЦК, організувавши відповідний відділ»⁴. Організацію відділу було доручено члену ЦК КП(б)У Феліксу Кону. Згодом начальником Закордонного відділу ЦК КП(б)У став Ф. Маркус.

Поява цього органу була зумовлена докорінною зміною становища радянських республік. Територія, контрольована білими арміями та інтервентами стрімко скорочувалася. Вдруге створилися умови для експорту революції у сусідні країни. Цю обставину вже на початку 1920 р. відзначив тодішній керівник Реєструпра (Регіструпра)⁵ В. Аусем⁶, який запропонував переорієнтувати роботу керованого ним органу на глибоку розвідку на території країн, які були реальними і потенційними противниками радянських республік. Ця робота, на його думку, могла складатися успішно лише за умови партійного керівництва. Новий підхід він успішно випробовував у краї-

нах Балтії. У складі комуністичних партій Фінляндії, Естонії, Латвії були створені закордонні бюро при ЦК партій. Як зазначав Аусем у своєму рапорті члену РВРР і воєнкому ПШ РВРР Д. Курському: «С большим трудом при содействии ЦК РКП РУ [Региструпру] удалось добиться от ЦК КПУ образования при нем закордонного бюро, которое уже приступило к работе и по докладам инспектора РУ [ним був В. Х. Груздуп] обещало в ближайшем будущем дать хорошие результаты»⁷.

Проте новий орган відразу зустрів супротив, особливо з боку члена РВРР і члена РВР Південно-Західного фронту Й. Сталіна, який фактично двічі зривав початок роботи «Закордону» своїми кадровими перестановками і призначеннями, а Аусем був змушений залишити свою посаду⁸. Лише у серпні 1920 р. «Закордон» приступив до реальної роботи.

Згідно з Положенням про Закордот (21 травня 1920 р.) він займався веденням «агентурно-розвідувальної та інформаційної роботи з питань політичного, економічного та військового характеру у сусідніх з Україною державах (південь Польщі по лінії Гомель — Люблін — Краків, Галичина, Буковина і Бессарабія) і за фронтом, на зайнятій ворогом частині України». Положення визначало, що керувати «Закордотом» може тільки член ЦК КП(б) України, який відповідає за своєчасне й точне виконання завдань ЦК і Реєструпра Польового штабу РВРР. Відділ проводить роботу через спеціальних агентів, які відряджаються у відповідні населені пункти для збору інформації військового, політичного та економічного характеру. Таким же шляхом намічалось організувати доставку іноземної літератури і періодичної преси⁹.

До роботи «Закордоту» мали активно залучатися і партійні організації. Їм пропонувалось повідомляти у відділ військового, політичного та економічного інформації. Окрім того, партійні організації й осередки, які знаходилися за лінією фронту були зобов'язані виділити зі своїх рядів найбільш підготовлених комуністів для вирішення завдань агентурної розвідки. В інтересах «Закордоту» намічалось опитувати всіх комуністів, а також інших осіб, які прибули з території, зайнятої супротивником чи з території інших держав. Місцеві партійні організації були зобов'язані також за дорученням «Закордоту» облаштувати явочні квартири на своїй території, представляти пропозиції щодо організації конспіративного зв'язку з резидентами й агентами

відділу, брати участь у розробці шифрів та паролів¹⁰. Також були вирішені питання фінансування і кадрового забезпечення¹¹.

Структурно «Закордот» складався з чотирьох підрозділів: партійно-оперативного, агентурно-розвідувального, військово-політичного та інформаційного підвідділів. Було встановлено, що «...усі підвідділи організаційно відокремлені один від одного, працюють зовсім самостійно, не входячи в контакти, і поєднуються лише начальником відділу — членом ЦК та секретарем Закордонного відділу». Кожний підвідділ мав свої функції. Партійно-оперативний — підтримував зв'язок із зафронтовими партійними організаціями і передавав їм завдання розвідувального характеру за вказівками Реввійськради Республіки, а також штабів фронту й армій. Військово-політичний підвідділ здійснював пропагандистський вплив на армію супротивника. У ньому діяли секції усної пропаганди, особистих контактів з армією противника, а також редакційно-видавнича секція¹².

Слід зазначити, що викрита польською владою на початку 1921 р. діяльність «Закордону» саме й обмежувалася роботою цих двох підвідділів, що породило враження, ніби «Закордот» займався лише організацією і керівництвом партизанським рухом. Радянська сторона своїми дипломатичними нотами фактично переконала у цьому польську владу.

Тим часом провідною для «Закордоту» була все ж таки діяльність його агентурно-розвідувального підвідділу. Цей підрозділ через спеціальних резидентів, відмежованих від закордонних партійних організацій, добував інформацію військового, політичного й економічного характеру. При цьому встановлювалося, що для вирішення свого завдання підвідділ може використовувати оперативні можливості інших політичних партій. Передбачалася нелегальна робота в глибокому тилу супротивника через створення там агентурного відділу, в якому на правах підвідділів будуть діяти підрозділи розвідки та контррозвідки. Розвідка мала «вести облік ворожих сил, з'ясувати міцність ворога у зайнятих ним місцевостях, настрій місцевих жителів, стежити за пересуванням його військ та з'ясувати завчасно всі операції супротивника, що починаються, стежити за ворожою пресою і передавати по можливості всі газети, що ним видаються». Контррозвідці, своєю чергою, пропонувалося «вести облік контррозвідувальних елементів, паралізувати діяльність жандармерії й охоранки супротивника, впроваджуючи туди своїх

агентів», а також «організувати агентуру у всіх політичних утвореннях»¹³.

Під час становлення «Закордоту», відбулися зміни пріоритетів і в роботі Реєструпра, який в нових умовах: «...діє у мирний і воєнний час, добуваючи всі необхідні відомості і розробляючи їх з усіх питань в воєнній, дипломатичній сферах та економічному житті всіх країн. У воєнний час головне значення набуває з'ясування планів і намірів ворожих держав і нейтральних країн з метою з'ясування їх найближчої політичної кон'юнктури і завчасного з'ясування можливих противників»¹⁴.

Таким чином «Закордот» і Реєструпра мали робити одну справу, але в різних площинах: один у партійній, інший — державній. Треба зазначити, що ці дві структури активно взаємодіяли в реальних ситуаціях, прикривали одна одну в разі провалів.

Хоча мета і напрямки діяльності «Закордоту» були визначені ще у середині 1920 р., із завершенням бойових дій на території України постало питання «про подальші організаційні форми існування Закордоту». Як стверджує у своєму звіті Ф. Маркус, рішення щодо цього питання занадто затягнулося. Щоб не гаяти часу, було зосереджено увагу на паспортній, технічній і організаційній діяльності¹⁵. Наприкінці звіту Маркус констатував: «Перед Закордотом відкриваються все нові перспективи роботи, які потребують багато засобів»¹⁶.

Затримка з визначенням подальшої долі «Закордоту» зумовлювалася визначенням подальшої політики щодо Польщі, з якою було укладено мирний договір, який відкривав перспективи юридичного визнання радянських республік і встановлення у повному обсязі дипломатичних відносин. Але негативне сприйняття Польщі радянським керівництвом зумовило організацію і розгортання підривної діяльності на її території. Провідна роль у цьому відводилася «Закордоту».

У червні 1921 р. у Києві відбулася таємна нарада за участю Зінов'єва, Кона та керівників Київського відділення організації. Зі слів К. Бітовта, який згодом здався польським властям і видав усю волинську мережу «Закордоту», на цій нараді Зінов'єв виступив з такою промовою: «Товарищи! Положение коммунистической власти в России очень тяжелое. Советская Россия не может продолжать свое существование с капиталистическими государствами. Основным препятствием для введения комму-

нистического строя и борьбы с капитализмом на Западе прежде всего является польское государство, которое представляет собой вал (буфер) между Советской Россией и западными государствами. Потому следует любой ценой уничтожить этот вал. С этой целью необходимо использовать все средства, чтобы не позже 1 августа 1921 года разжечь в Польше революционное движение. Вся эта акция от имени ЦК КП(б)У поручается товарищу Русакову, у которого для этой цели имеется лучший коммунистический элемент на Украине и в России. В распоряжение Русакова предоставляется киевский банк и какое-то количество бриллиантов из Москвы. Русаков имеет право забирать из баз, которые должны быть организованы «Закордот» оружие любого вида и взрывчатые материалы»¹⁷.

Зі слів інших заарештованих членів «Закордоту» на Волині, які погодилися на співпрацю із польськими спецслужбами, можна зробити висновок про цілі та напрямки діяльності цієї спецслужби в Польщі. Головна метаю діяльності — організація локальних антипольських повстань для повалення існуючого ладу в Польщі¹⁸. Під виглядом національного українського руху організувати дрібні повстанські загони, які повинні створити умови для зриву Ризького миру та дати привід для початку нової війни між Польщею та радянськими республіками¹⁹. Виявляти петлюрівські збройні загони; спрямувати своїх представників у ці загони з розвідувальною метою, для добування документальних доказів підтримки цих загонів польськими властями²⁰. Створювати невеликі збройні загони, які під виглядом петлюрівців мали здійснювати провокаційну діяльність²¹.

Для реалізації більшовицьких настанов на території Галичини, Волині, Білорусії було сформовано окремі структури, які розгорнули досить активну діяльність. Організовані спеціальними агентами, що були закинуті на територію Польщі, партизанські загони здійснювали напади на поліцейські дільниці, залізниці, банки і навіть на невеличкі містечка. Крім того, вони розгорнули активну пропагандистську і агітаційну діяльність, що мала чималий успіх. Про деякі акції «Закордоту» на Волині дає уявлення підбірка документів, розміщених у згаданих працях В. Сідака, В. Казенюка, М. Вівчарика.

Проте цим планам не судилося збутися. Вся структура «Закордоту» на Волині була ліквідована після того, як 11 червня 1921 р. К. Бітовт — один з ключових радянських агентів,

направлених у Польщу, здався польським властям. Отримавши від Бітовта інформацію, польські спецслужби встановили спостереження за всіма відомими їм діячами «Закордоту».

Про подальші події, пов'язані з ліквідацією структури «Закордоту» на Волині, у доповіді спеціального представника міністра закордонних справ Польщі Познанського повідомляється наступне: «Передчасна ліквідація організації «Закордоту» відбулася тому, що декілька членів «Закордоту» здійснили в Ровно і його околицях два злочини, одне з якого — вбивство подружжя Горенштейнів у Ровно з метою пограбування. Ці злочини стали причиною втручання слідчої поліції і викликали необхідність негайного арешту безпосередніх учасників убивства; побоювання, що цей арешт вбивць міг би налякати інших членів «Закордоту», визначили необхідність арешту всіх виявлених дефензивою (політичною поліцією) комуністів, що брали участь в акціях «Закордоту». За злочини і участь в комуністичній організації «Закордот» було заарештовано всього 46 чоловік...»²². Шестеро арештованих було засуджено як карних злочинців і 31 липня 1921 р. страчено. Під час судового процесу польські власті намагалися уникнути політичної складової справи і тому суд над рештою арештованих було відкладено. Польським властям бракувало доказів антипольської підривної діяльності арештованих (судовий процес відбувся лише у лютому 1923 р.).

Справа набула зовсім іншого обороту і стала вагомим чинником у радянсько-польських відносинах. Польська сторона намагалась використати її як засіб тиску на Москву з метою припинення антипольських акцій, а також у складному дипломатичному протистоянні з радянською Україною восени 1921 — 1922 рр.

Завданням радянської сторони стало мінімалізувати можливі негативні наслідки викриття діяльності «Закордоту» на Волині, не допустити викриття його структур в інших регіонах Польщі, відмежувати уряди радянської України і Росії від причетності до цієї справи. Можна констатувати, що з цим завданням українська радянська дипломатія впоралася. Не малу роль у цьому відіграли і структури Реєструпра, які провели операцію прикриття.

На початку серпня 1921 р. справу «Закордоту» на Волині взяло під свою опіку Міністерство закордонних справ Польщі, направивши свого спеціального представника до Луцька для

з'ясування суті справи і можливого використання її у дипломатичній протидії більшовицькій Москві і Києву. Польські дипломати отримали, як їм здавалося, вагомі, аргументи, щоб збити радянський дипломатичний наступ з приводу підтримки Польщею збройних акцій уряду С. Петлюри.

Зібраний і систематизований матеріал поклали в основу ноти міністра закордонних справ Польщі Г. Скірмунта від 25 серпня 1921 р. Нижче наводиться текст ноти повністю, бо він показує обсяг інформації, якою оперувала польська сторона про діяльність «Закордоту». Наведені польською стороною факти повністю оперуються на протоколи допитів К. Бітовта, А. Марцинкевича, Качинського, А. Шляхтина, А. Блащука та інших, які виявилися провокаторами, або пішли на співпрацю з польською владою під час слідства²³.

«Польское правительство, стремясь устранить всякие проявления и несогласия со смыслом и с постановлениями мира, вынуждено обратить внимание украинского правительства на нарушения украинскими правительственными органами постановлений Рижского договора. В распоряжении польского правительства имеется богатый материал, доказывающий неопровержимо, что украинское правительство не только терпит, но и само принимает участие в действиях, направленных к подрыву законного польского правительства и к сокрушению социального строя в Польше, а равно и к обострению польско-украинских отношений. Наиболее ярким примером этих широко задуманных действий является участие украинского правительства совместно с правительством российским в организации так называемого Закордота «Закордонного отдела». Не подлежит сомнению, что украинское правительство посредничает в финансировании и само финансирует деятельность Закордота. Согласно заявлений членов и сотрудников этого учреждения, фонды в виде денег и бриллиантов для Киевского Подотдела Закордота были выплачиваемы через посредство Киевского банка. Поскольку правительству известно, что около 1-го июня Маркусом, начальником Харьковского Закордота, дано Русакову, председателю областного комитета в Ровно, около 30 каратов бриллиантов для действий в Польше. Для этого же Комитета выслано из Харькова через Подотдел в Киеве неделю спустя 175 каратов бриллиантов. Кроме того, польское правительство имеет данные, что украинское правительство в согласии с Российским

правительством ассигновало значительную сумму для действий в Польше.

Польское правительство установило, что целью деятельности Закордота является — вызвать в Польше коммунистический переворот путем вооруженных восстаний местного населения, каковым восстаниям руководители Закордота стараются придать характер национального движения. Далее установлено, что деятельность Закордота распространяется равным образом и на Румынию, и на Балтийские государства.

Польское правительство располагает данными, что г. Маркус предусматривает в инструкциях, данных своим подчиненным, создание боевых Отделов с помощью украинских националистов, которые должны были действовать под названием петлюровских отделов. Целью этих действий должно было быть создание доказательств, на основании которых можно было бы упрекнуть Польшу в несоблюдении мирного договора поддержкой организаций, враждебных Украинскому и Российскому правительству. В случае раскрытия Закордота, членам этой организации даны инструкции, чтобы агитировать среди населения (неясность — пропуск) до миссий украинского и российского правительства в Польше. Польскому правительству известна вся организация Закордота, деятельность его отделов и подразделов, областных, губернских комитетов и иных, троек повстанческих отделов, вообще всех органов украинского правительства, действующих во вред Польше, стремящихся к обострению польско-украинских взаимоотношений путем провокаций. Польское правительство имеет в своих руках пропуска, выдаваемые президиумом Киевского отделения Закордота, Подотделов Правобережья и Галиции, датированные последними числами мая 1921 г. и подписанные И. Станиславским. Пропуска эти служат доказательством, что Закордот является правительственным учреждением как украинским, так и российским, так как в них имеется предложение по всем железнодорожным, военным и в особенности Особым Отделам и отделениями и Контрольными Пограничными пунктами оказывать всяческое содействие предъявителям документа на основании постановления Военно-Революционного совета Юго-Западного фронта от 8 июня за № 245. Польскому правительству известно, что Закордот непосредственно подчинен Центральным Комитетам Коммунистических партий Украины и России, в со-

став которых входят члены обоих правительств и между ними даже Мануильский, который по поручению украинского правительства подписал прелиминарный мирный договор с Польшей. По сведениям Польского правительства в настоящее время постановлено передать всю деятельность Закордота бюро III-го Коминтерна, дабы избежать скомпроментирования советских правительств. Польское правительство заявляет со всей решительностью, что делает украинское правительство ответственным за всякую деятельность III-го Коминтерна, в состав которого входят и члены Украинского и Российского правительств, до тех пор, пока органы его находятся на территории Украины и поскольку в пределах своей деятельности охватывают в каком бы то ни было смысле Польскую Республику. Польское правительство далее требует фактической ликвидации Закордота и всех отделов и органов, равно и наказания виновных в насильнических нарушениях обязательств, принятых в абзацах I и II ст. 5 Рижского договора. Польское правительство подтверждает, что его стремление к установлению добрососедских отношений постоянно наталкиваются на отсутствие доброй воли в смысле лояльного выполнения решительным образом. Польское правительство выражает надежду, что выполнение в быстром времени справедливых его требований, выраженных в настоящей ноте, будет содействовать укреплению его убеждений, что украинское правительство искренне стремится ко взаимному укреплению мира, в особенности, накануне установления нормальных дипломатических отношений»²⁴.

Незважаючи на таку глибину знання суті справи, польській стороні бракувало доказів для влаштування гучного антирадянського процесу. Тому тон ноти, незважаючи на такі звинувачення, був примирливим. Направляючи ноту, польський уряд сподівався, що відповідь радянської сторони стане хоч би побіжним підтвердженням причетності українського радянського уряду до підривної діяльності на території Польщі.

Але такі сподівання виявилися марними. Того ж дня, коли було надіслано польську ноту, органи ВУЧК, Реєструпру, Закордоту отримали повну інформацію про провокаційну діяльність згадуваних у ноті осіб²⁵. Провідну роль у розкритті провокаторів відіграв Іуда Шорник, який на період ув'язнення фактично став старостою групи в'язнів, причетних до справи Закордоту. За допомогою своєї десятирічної доньки Ріви, він

встановив зв'язок з радянськими спецслужбами, а згодом налагодив обмін інформацією і з повноважним представництвом УСРР у Варшаві²⁶.

Радянські органи почали вживати термінові заходи. Тимчасово припинили будь-яку партизанську діяльність, а на Волинь направили спеціальних резидентів для заснування нових структур організації. Тих, хто скомпрометував себе, відкликали на територію УСРР. Відбулися кадрові перестановки у керівництві Київського відділення «Закордоту». Новим керівником підвідділу Правобережжя і Галичини, так стало називатися Київське відділення, 24 серпня 1921 р. призначили тов. Маренка²⁷. Прийняті додаткові заходи з більш глибокої конспірації діяльності організації²⁸. Реєструпра задіяла свою структуру для організації втечі з в'язниці заарештованих членів Закордоту²⁹. Так вдалося організувати втечу одного з провідних співробітників Закордоту на Волині Мжрона³⁰. Але наприкінці 1921 р. на Волині була провалена і мережа Реєструпра. Число заарештованих по справі Закордоту сягнуло 73 чоловік (за іншими відомостями 75).

Вжиті заходи і отримана розвідувальна інформація дала змогу українському радянському уряду ретельно підготуватися до відповіді, врахувавши всі відомі Польщі обставини діяльності Закордоту. Українська дипломатія вирішила не поспішати з відповіддю, вичікуючи зручного моменту, щоб не загострювати ситуації напередодні відкриття повноважного представництва УСРР у Варшаві.

Відповідь Народного секретаріату закордонних справ УСРР була направлена польському МЗС 28 вересня 1921 р., коли вже остаточно з'ясувалося питання про обмін дипломатичними представництвами двох країн. Радянська сторона категорично заперечувала свою, а особливо радянської Росії, причетність до цієї справи, а також стверджувала, що такої структури, як Закордот, уже не існує.

«Що ж до посилення Польського Уряду на «Закордот», то Український Уряд звертає увагу на те, що в самій польській ноті є вказівка на постанову Рев. Військ. Ради Південно-Західного фронту від 8 червня 1920 р. за № 245, вміщену на посвідченнях, які видавалися агентам «Закордоту» і з яких можна ясно бачити, які завдання ставив перед собою «Закордот», установа виключно українська і ні в якому разі не зв'язана з російськими

урядовими органами». Далі стверджувалося, що Закордот припинив своє існування з закінченням радянсько-польської війни. «Разом з тим, проведеним Українським Урядом розслідуванням з'ясувалося, що в травні місяці цього року агентами польської дефензиви Бітовту вдалося шляхом, слідство про яке триває, одержати³¹ з провокаційною метою різні, що вже втратили силу, посвідчення і документи «Закордота» і за допомогою їх створити в деяких прикордонних містах на польській території підпільну організацію, яка була ним потім віддана в руки польських властей, причому 11 осіб, які піддалися на цю провокацію, стали жертвою її і були розстріляні в Польщі. Оскільки вина за викриття подібних дій падає на окремих агентів Радянської влади, Український Уряд може категорично запевнити Польський Уряд, що ним вжито всіх заходів до недопущення в дальшому подібних явищ». Також у ноті заперечувалося прагнення радянської сторони повалити існуючий лад у Польщі, і такі наміри проти України переклалися на польську сторону. Далі йшли розлогі звинувачення щодо діяльності загонів під командуванням Тютюнника і причетності до цього польської сторони³². Таким чином, радянська сторона діяла за принципами: що більша брехня, то скоріше в неї повірять, кращий метод захисту — це напад.

Але польська сторона 31 вересня 1921 р. направила нову ноту: «...имея в получении ноту украинского правительства от 28 сентября, польское правительство утверждает, что упомянутая нота отнюдь не устраняет упреков, выдвинутых польским правительством в ноте от 29 апреля и 28 августа, касающихся постоянного нарушения украинским правительством условия Рижского договора тем, что содержит на украинской территории галицкие отряды и поддерживает организацию Закордота, цель которой произвести переворот на территории Польской Республики. Огульное взятие под подозрение достоверности источников информации и голословное отрицание фактов не может опровергнуть тех точных сведений и документов, которые имеются в распоряжении польского правительства и которые подтверждают участие украинского правительства в действиях враждебных польскому правительству. Польское правительство не может не выразить своего удивления по поводу того, что украинское правительство в своей последней ноте вступает против польского правительства с упреками...»³³.

З цього тексту радянська сторона зрозуміла, що нових доказів діяльності Закордоту у поляків немає. Тому в своїй ноті від 13 листопада 1921 р. категорично заявила: «Щоб остаточно вичерпати це питання, Український Уряд повинен знову категорично заявити, що організації Закордоту, на яку посилається Польський Уряд, не існує і що, отже, наведені Польським Урядом факти, нібито Радянський уряд підтримує цю організацію та інструктує її для проведення анархічних виступів, як-от нападу на поліцію, є в кращому разі результатом чиєїсь провокаційної роботи, як на це докладно вже вказував Український Уряд у своїй ноті від 28/IX. Український Уряд повинен найрішучіше відкинути спробу Польського Уряду приписати Українському урядові яку б то не було відповідальність за антидержавні виступи населення у східних областях Польської Республіки, викликані політикою Польського Уряду в галузі національного питання в цих областях і встановленим у них з моменту приєднання їх до Польської Республіки адміністративним режимом»³⁴.

У цій ноті радянська сторона використала аргументацію, яку застосовувала польська сторона у своїх відповідях на закиди про підтримку дій загонів під командуванням Ю. Тютюнника на території УСРР.

Після обміну нотами польська сторона вже не порушувала питання на міждержавному рівні про діяльність на її території Закордоту. З радянського боку, особливо після арешту мережі Реєструпра, головним завданням стало не допустити нового витоку інформації. Вся подальша робота була зосереджена через повноважне представництво УСРР у Варшаві, курирував цю справу М. Любченко. Маючи надійного зв'язкового³⁵, він керував діями підсудних, які неодноразово влаштовували акції протесту, голодування, стверджуючи, що є жертвами політичних репресій. Як стверджує Любченко, одне з таких голодувань було припинено за його наполяганням у листопаді 1922 р.³⁶ Це є ще одним, хоч і непрямим доказом того, що в умовах розгорнутого напередодні виборів до польського Сейму радянського дипломатичного наступу, їй не потрібний був гучний антирадянський політичний процес.

Судові слухання справи про діяльність Закордоту і Реєструпра (хоча польська сторона і не з'ясувала її причетність до цієї справи) розпочалися 10 лютого 1923 р., коли вже для дипло-

матії УСРР, КП(б)У він не мав уже ніякого значення. На той час УСРР втратила право на проведення самостійної зовнішньої політики.

До відповідальності було притягнуто 75 чоловік. Центральною фігурою процесу був Іуда Шорнік. Підсудні були розбиті на декілька груп. 29 чоловік було виправдано. Решта отримала від десяти до двох років ув'язнення. Зокрема, І. Шорніка звинуватили в «утриманні явки, а також дачу відомості про чисельність і дислокацію польських військ»³⁷. Після вироку всі засуджені, крім Шорника, подали прохання про помилування.

Згідно з умовами Ризького миру Польща і радянські республіки домовилися про персональний обмін 300 громадян. Переговори з цього питання велися більше року. За наполяганням М. Любченка, В. Рикуну³⁸ було прийнято рішення про включення 32 засуджених за справою Закордоту осіб до списку персонального обміну (семеро осіб не побажали переїздити до СРСР, або були визнані радянськими органами «нестійкими елементами»)³⁹. Обмін затримувався через наполягання Польщі передати священика католицької церкви Ципляка, який був розстріляний органами ДПУ. Зрештою питання було розв'язано.

Цікавою сторінкою цієї справи є переправлення на територію СРСР Ріву Шорнік і Рахіль Бергер (сестри одного з засуджених, Шльоми-Зелмана Бергера). Ця операція була успішно проведена. Ріву тимчасово розмістили у дитячому будинку, а Рахіль стала працювати вчителькою у Харкові⁴⁰.

Таким чином, можна зробити висновок, що справа «Закордоту» мала вагомий вплив на українсько-польські відносини у 1921 – 1923 рр. Незважаючи на провал мережі «Закордоту» на Волині, польській стороні не вдалося використати належним чином цю обставину у тривалій боротьбі між польською та радянською дипломатіями. Ця справа також дає підставу на додаткові аргументи щодо радянської зовнішньої політики повністю підпорядкованій реалізації ідеї Світової революції. Лише неможливість її реалізувати найближчим часом, а також втрата самостійності у діях КП(б)У призвела до згортання діяльності «Закордоту», хоч і до тепер залишається відкритим питання, коли і як припинила своє існування одна з перших таємних закордонних більшовицьких спецслужб.

Тим часом опрацювання матеріалу щодо діяльності «Закордоту» наштовхує на цікавий висновок, що більшість осіб

майбутнього складу українського радянського дипломатичного корпусу були тісно пов'язані з діяльністю цієї організації, зокрема повноважні представники УСРР в Чехословаччині, Німеччині, Польщі, Прибалтиці у 1920—1921 рр.

- ¹ Українська РСР на міжнародній арені. Збірник документів (1917—1923 рр.). — К., 1966. — С. 359—364.
- ² *Сідак В., Козенюк В., Вівчарик М.* Збірник документів «Закордот» в системі спецслужб України. — К., 2000; *Сідак В., Козенюк В.* Революцію назначить...: Экспорт революции в операциях советских спецслужб. — К., 2004.
- ³ *Козенюк В.* «Закордот» у системі спецслужб радянської України // *Воєнна історія.* — 2002. — № 1. — С. 16.
- ⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України). — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 560. — Арк. 11.
- ⁵ 1 листопада 1918 р. заступник голови Реввійськради Республіки (РВРР) Е. Склянський, голвом І. Вацетіс, член РВРР К. Данишевський затвердили штат Польового Штабу (ПШ) РВРР. У структурі ПШ було передбачено Реєстраційне Управління, на яке було покладено об'єднати всі органи агентурної розвідки і військової контррозвідки.
- ⁶ Володимир Християнович Аусем (1879 (за іншими даними — 1882) — 1937) закінчив кадетський корпус, у революційному русі з 1899 р., член РСДРП з 1901-го. Під час Першої світової війни добровільно пішов на фронт, після повалення монархії в Росії — член Ради солдатських депутатів у Києві, голова ради, потім ревкому в Полтаві. Народний комісар фінансів першого радянського уряду України. У 1918—1920 роках керував загонами Червоної гвардії в Україні, брав участь у повстанському русі, командував 2-ю українською армією, був членом РВР 8-ї армії, очолював Регіструпр. У 1920—1921 рр. працював у ВСНГ по хімічній промисловості, в 1921—1925 рр. повпред УСРР в Німеччині і повпред СРСР в Австрії, в 1925—1926 рр. — голова ВСНГ УСРР. У 1927 р. виключений із партії. З 1929 р. на засланні. Посмертно реабілітований у 1989 р.
- ⁷ *Кочин В.* Советская военная разведка: структура и кадры. 1918—1921 годы. www.pseudology.org
- ⁸ Там само; *Сідак В., Козенюк В.* Революцію назначить... — С. 65.
- ⁹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 139. — Арк. 1.
- ¹⁰ Там само.
- ¹¹ Там само; ЦДАГО України. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 569. — Арк. 10.
- ¹² Там само.
- ¹³ *Козенюк В.* Вказ. праця. — С. 18.
- ¹⁴ *Кочин В.* Вказ. праця.
- ¹⁵ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 408. — Арк. 2.
- ¹⁶ Там само. — Арк. 21.
- ¹⁷ *Сідак В., Козенюк В.* Революцію назначить...: Экспорт революции в операциях советских спецслужб. — К., 2004. — С. 72—73.
- ¹⁸ Там само. — С. 178.
- ¹⁹ Там само. — С. 177.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ Там само. — С. 178.

- ²² Там само. — С. 184.
- ²³ Там само. — С. 158—179.
- ²⁴ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 645. — Арк. 7—9.
- ²⁵ *Сидак В., Козенюк В.* Революцію назначить... — С. 192, 198—199.
- ²⁶ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 615. — Арк. 123.
- ²⁷ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 543. — Арк. 37.
- ²⁸ Там само. — С. 199—204.
- ²⁹ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 615. — Арк. 123.
- ³⁰ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 647. — Арк. 81.
- ³¹ Дійсно в агента «Закордоту» В. Рикуну пропав портфель з таємними документами, потім ці документи опинилися у розпорядженні польської сторони (ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 615. — Арк. 123).
- ³² Українська РСР на міжнародній арені... — С. 359—364.
- ³³ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 647. — Арк. 81—83.
- ³⁴ Українська РСР на міжнародній арені... — С. 387—388.
- ³⁵ ЦДАВО України. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 615. — Арк. 68.
- ³⁶ Там само. — Арк. 123.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ Там само. — Арк. 66, 68.
- ³⁹ Там само. — Арк. 126.
- ⁴⁰ Там само. — Арк. 68.

**УКРАЇНСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ,
ВІЙСЬКОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА
У ВАРШАВІ В 1919–1923 рр.**

Народився 1.12.1940 р. в с. Журавці Рава-Руського р-ну Львівської обл. (тепер Польща). 1947 р. внаслідок акції «Вісла» виселений до Венгожівського пов. Ольштинського воев. У 1960 р. закінчив загальноосвітній лицей, в 1962 р. Вчительську семінарію в Торуні, а у 1968 р. заочно географію у Вищій педагогічній школі в Гданську. У 1974—1976 рр. навчався в Інституті організації та управління освітніми закладами у Каліші. У 1962—1998 рр. працював учителем та директором початкових і середніх шкіл. За досягнення на організаційній та педагогічній ниві нагороджений Золотим хрестом заслуги та іншими медалями й почесними грамотами.

З середини 90-х років він — співробітник Інституту міжнародних відносин Університету М. Коперника в Торуні (Польща). Дослідник доби Визвольних змагань українського народу 1917—1921 рр., побуту полонених та інтернованих у таборах в Польщі, зокрема табірної преси, а також долі української політичної еміграції у цій країні. На початку 90-х років був ініціатором і співорганізатором відновлення Українського військового цвинтаря вояків Армії УНР в Александрові Куявському неподалік Торуні та передвоєнної традиції вшанування їх пам'яті.

О. Вішка автор брошур «Козацька могила на Куявах (1993), «Останній шлях УГА» (співавтор; 1999), «Тухоля. Полонені старшини Української Галицької Армії (1920—1922)» (співавтор; 2003) та монографії «Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920—1939». Це історико-бібліографічне опр. вийшло друком у Польщі (Торунь, 2001) та Україні («Преса української еміграції в Польщі 1920—1939»; Львів, 2002). У 2004 р. видав обширну монографію «Emigracja ukraińska w Polsce 1920—1939» (Торунь, 2004). Він автор понад сотні наукових та науково-популярних статей на історичні теми, а також рецензії, звітів, біограмів опублікованих в журналах Польщі, України, Франції та Великої Британії. Зараз готує (у співавторстві) книгу про українців у Варшаві.

О. Вішка — співорганізатор та учасник багатьох наукових конференцій і конгресів у Польщі (в т. ч. у Торуні, Варшаві, Вроцлаві, Гданську) і Україні (м. ін. у Львові, Харкові, Одесі, Луцьку, Чернівцях, Києві). Автор перекладів україно- та російськомовних статей і монографій науковців з України, Росії та Литви. Він співредактор кількох наукових збірників, а також співзасновник і співредактор київсько-торунського журналу «Над Дніпром і Віслою» («Nad Wisłą i Dnieprem»).

Українська надзвичайна дипломатична місія у Речі Посполитій Польській (1919–1921)

Наприкінці 1918 р. у колах відновленої Української Народної Республіки почав визрівати погляд, що для успішної боротьби з Росією, яка їй загрожувала, необхідним є приєднання до цього Польщі або принаймні примирення з нею й уникнення війни. Для цього до Варшави кілька разів прибували посланники Директорії. Уже в січні 1919 р. прем'єр уряду УНР Володимир Чехівський вислав до Варшави зондувальну місію під керівництвом Вячеслава Прокоповича, яка розпочала переговори про створення спільного протибільшовицького фронту. Ці розмови закінчилися рішенням про вислання чергової дипломатичної місії, яка буде уповноважена до обговорення умов польсько-українського перемир'я. Головою мав бути Олександр Карпинський, але його виїзд до Польщі припинено внаслідок протестів Євгена Коновальця¹. Від травня до серпня 1919 р. у Варшаві перебувала місія під проводом Бориса Курдиновського. Він підписав 24 травня з прем'єром Ігнацим Падеревським договір, порушуючи при тому значно свої повноваження. Цей акт був потім використаний польською стороною до паралізування заходів галицьких українців про визнання незалежності їхньої країни².

У середині серпня, за дорученням Симона Петлюри, у Варшаві на переговорах перебувала делегація під керівництвом Пилипа Пилипчука. До її складу входили Володимир Тулюпа та полковник Липницький. У результаті переговорів Пилипчуком підготована декларація, в якій українська сторона погодилась на встановлення кордону з Польщею на річці Збруч. Незалежно від цих офіційних переговорів Симон Петлюра встановив особисті контакти з Юзефом Пілсудським. Крім того, зносились делегації польської та української армій (остання вела переговори за дорученням Головного отамана), які 1 вересня 1919 р. заключили у Варшаві договір про перемир'я між обома сторонами³.

На початку жовтня 1919 р. прибула до Варшави Українська надзвичайна дипломатична місія УНР у Речі Посполитій Польській. Головою місії було призначено керівника українського МЗС Андрія Лівницького, який прибув до Варшави 16 жовтня. У складі місії були представники уряду УНР: Леонід Михайлів,

Борис Житецький, Прокіп Понятенко і Петро Мшанецький та уряду ЗУНР: Степан Витвицький, Антін Горбачевський і Михайло Новаківський. Директиви, якими мала керуватись місія у переговорах з польською стороною, було прийнято 26 вересня на спільному засіданні Директорії і уряду УНР та представниками уряду ЗУНР. У ході дискусії вирішено, що місія має заявити, що договір, підписаний Курдиновським, а також заява П. Пилипчука не набрали юридичної сили. Попри те, декларація підписана обома сторонами 2 грудня 1919 р., не надто відрізняла від декларації Пилипчука⁴.

Акт від 2 грудня не знайшов підтримки галицьких членів місії і вони на знак протесту покинули її; вчинив це також Петро Мшанецький. Відтоді, у зв'язку з тим, що уряд УНР не міг реально виконувати обов'язків на території України аж до початків польсько-українського київського походу наприкінці квітня 1920 р., центр, створений А. Лівіцьким у Варшаві, виконував не лише роль українського дипломатичного представництва, а й Міністерства закордонних справ і *de facto* еміграційного уряду. Лівіцький та міністри Володимир Сальський і Павло Христюк, які також перебували у Варшаві, склали колегію, якій було надано спеціальні повноваження. Андрій Лівіцький був, поруч Симона Петлюри, головним архітектором Варшавської угоди — польсько-українського договору, підписаного у ніч 21 проти 22 квітня 1920 року⁵.

В жовтні 1920 р. А. Лівіцький став на чолі нового уряду, а від березня 1921 р. був віце-прем'єром в еміграційному уряді Вячеслава Прокоповича. Від квітня 1921 р. у Варшаві постійно перебувало представництво уряду УНР — міністри кабінету Прокоповича — Андрій Ніковський (МЗС) та Пилип Пилипчук (Міністерство народного господарства). Новим головою Української дипломатичної місії було призначено Андрія Лукашевича. Всі три були засновниками Українського Центрального Комітету, зареєстрованого 9 серпня 1921 р., який мав контролювати діяльність уряду. З того часу Лукашевич, крім керування місією, був водночас головою Дирекції УЦК. Першим секретарем місії був Павло Зайцев, а другим — В. Завізьон. Обидва виконували також функції відповідно секретаря і заступника в Дирекції УЦК. Поєднання функції голови УЦК і Української дипломатичної місії продовжувалося

до кінця 1921 р. — крім вирішування гуманітарних проблем, що належали до сфери діяльності Комітету, Лукашевич проводив переговори політичного характеру від імені Місії. З цієї останньої діяльності склав наприкінці того ж року обширний звіт. Можна здогадуватись, що така ситуація продовжувалася до травня 1923 р., коли Андрій Лукашевич залишив функції голови Українського Центрального Комітету⁶.

Місія Української Народної Республіки до справ військовополонених (1919–1920)

У 1919 р. при Начальній команді Війська польського була організована у Варшаві українська Місія до справ військовополонених. Керівником місії було призначено полковника Козінцева. У її складі були, зокрема, полковники Стасюневич (представник головної інтендантури Армії Української Народної Республіки), сотники Герасим Драченко і Федір Гудима та поручик Яків Горшківський, який у той час перебував у лікарні св. Станіслава у Варшаві⁷.

8 лютого 1920 р. Місія до справ військовополонених була наказом № 73 Головної команди Армії УНР розформована. Офіцери місії перейшли в підпорядкування начальника Військової секції, покликаної формально наказом № 4 Головної команди від 31 січня 1920 р., при Українській надзвичайній дипломатичній місії у Речі Посполитій Польській. Наказ про розформування підписав міністр військових справ УНР полковник Володимир Сальський, який у той час перебував ще на території України. Від 2 лютого 1920 р. Військову секцію очолював викликаний з Кам'янця Подільського генерал Віктор Зелінський⁸.

Начальник Військової секції генерал Зелінський зобов'язав полковника Козінцева закінчити до 13 лютого 1920 р. ліквідацію Місії до справ військовополонених. Сам Козінцев та сотники Демидів, Горшківський, Стукало і пор. Чепельський були тимчасово включені до Секції з утриманням дотеперішніх посад. Згідно наказу генерала Зелінського поручик Помагайленко перейшов на посаду команданта Військової секції, а лікар Мерковський — на штат лікаря Секції з обов'язком приймати всіх українців, які перебували в даний час у Варшаві⁹.

**Військова секція Української надзвичайної
дипломатичної місії у Речі Посполитій Польській
(1919–1920 рр.). Українська військова місія у Варшаві
(1920–1921 рр.)**

Військова секція Української надзвичайної дипломатичної місії була утворена de facto після приїзду у Варшаву Головного отамана та його зустрічі з Ю. Пілсудським — 12 грудня 1919 р. Була це автономна одиниця, з окремим бюджетом. Від 14 грудня нею тимчасово керував ген. Микола Юнаків, колишній радник Місії у військових справах¹⁰. Від 4 січня до 2 лютого 1920 р. обов'язки управителя секції, на нашу думку неформально, виконував полковник Михайло Бондарівський. Зміна на цій посаді наступила згідно наказу № 4 Головної команди Армії УНР від 31 січня 1920 р. Перших працівників секції було прийнято на роботу 14 грудня 1919 р. Були це: полковник Олександр Данильчук — референт політичних справ, сотник Стрижак, хорунжий Ілько Чудненко і урядовець Олександр Цимбалюк та помічник референта сотник Луцький. Всього роботу отримало тоді 19 осіб (при 26 — за штатним розписом). Бракувало штатних одиниць: 1 — до політичних справ, 2 — до економічних справ, 1 машиністки і 1 кур'єра. При Секції працювала автоколона, водіями були Мойсей Левченко і Оксентій Бабій. Секція розташовувалася в «Готелю Польському» у Варшаві¹¹.

У лютому 1920 р. співробітниками секції були, зокрема: генерал В. Сінклер, полковник М. Капустянський, сотники Скорняків і Римаренко та Шупп. На платню для цих осіб було витрачено у цьому місяці 36 тис. польських марок. Також у лютому до секції було тимчасово скеровано членів розформованої Місії УНР до справ військовополонених: полковника Козінцева, сотників Яківа Горшківського, Демидіва і Стукала, поручиків Чепельського і Помагайленка та лікаря Мерковського¹².

Впродовж усього часу існування секції на роботу у ній приймалися офіцери або рядові (також ті, котрі приїжджали до Варшави в службових та інших справах) на чітко визначений час або на заступництво за ті особи, які були делеговані до інших завдань. Щоразу окреслювалися час і платня. Зокрема, наказом № 38 від 5 березня 1920 р. до часу повернення підполковника Максима Лазаренка-Дідковського зі службової поїздки на посаду тимчасово виконуючого обов'язки референта II відділу Генерального штабу було прийнято підполковника

Бориса Снігіріва. Зазначено, що підполковник Снігірив отримує 1000 польських марок авансом на рахунок березневої платні. Від 24 лютого 1920 р. (наказом № 29) на роботу прийнято колишнього начальника Генерального штабу Запорозької групи Армії УНР полковника Віктора Куца¹³.

Завданням Секції перед київським походом була організація українських частин з-посеред військовополонених (за винятком полонених Галицької армії), які перебували у таборах Польщі та на території України, зайнятій польськими військами. Для кращої координації роботи Симон Петлюра (наказ Головної команди Армії УНР № 2 від 25 лютого 1920 р.) призначив генерала В. Зелінського **інспектором усіх військових формувань в Польщі у ранзі командира корпусу** (підкреслено у тексті). 26 лютого 1920 р. генерал Зелінський видав наказ № 31, в якому читаємо (текст у перекладі на польську мову): *Zgodnie z rozkazem Głównego Atamana wojsk URL S. Petlury powołuje komisję pod przewodnictwem referenta do spraw jeńców sotnika [Herasyma] Draczenki i członków: sotników [Borysa] Homzyna i Demydowa. Komisja niezwłocznie wyruszy z Warszawy i w towarzystwie porucznika polskiej armii Sztillera objedzie wszystkie punkty na terenie Polski i Ukrainy, zajęte przez wojska polskie w celu przekazania informacji, rejestracji i odprawy byłych żołnierzy armii URL do Zbiorczej Stancji wojska ukraińskiego w Łańcucie. Główny ataman rozkazał, aby przy wykonywaniu tego zadania Komisja wyjaśniła żołnierzom odpowiedzialny moment życia naszej Ojczyzny i kategorycznie podkreśliła, że obowiązkiem każdego żołnierza-Ukraińca jest stanąć w szeregi nowoformowanej ukraińskiej armii dla obrony swego Państwa¹⁴.*

З приводу нестачі інших засобів зв'язку секція використовувала кур'єрів. Для прикладу: наказом генерала Зелінського № 21 від 30 травня 1920 р. помічнику референта господарчих справ підполковнику Піленку доручено виїхати до Вінниці, віддати лист від графа Тишкевича з Парижа Головному отаману та поінформувати його й міністра військових справ про військово-економічне положення¹⁵.

Джерелом фінансування діяльності секції була частина фондів, призначена урядом УНР на організацію та утримання формованої у Бресті власної дивізії. На основі договору з урядом УНР перші суми виплачувало авансом Міністерство військових справ РП. В наказі № 26 секції від 20 лютого 1920 р. знаходиться диспозиція, аби гроші, які отримав від польського

начальства представник Міністерства військових справ УНР полковник Стасюнович, а саме: 797 300,40 гривень, 3 624 230 карбованців та 17 589,40 рублів записати як прибутки у касовій книзі секції. 18 лютого того ж місяця майже всю квоту депоновано у Варшавському промисловому банку¹⁶.

Диспозиція, вміщена у наказі № 34 від 28 лютого 1920 р., торкалася прийняття (як прибутку секції) квот, отриманих від сотника Демидова, привезених із Шепетівки від полковника Голуба. Демидів привіз 228 660 гривень та перерахуну кількість білетів Державної скарбниці, українських гербових знаків, карбованців, советських кредитних білетів, житомирських, царських, советських знаків Державної скарбниці, російських талонів і австрійських крон¹⁷. Якщо актуальний курс української валюти на території Польщі не був корисним, на вимогу української Військової секції Міністерство військових справ РП довершувало авансом виплати в польських марках. До 18 березня виплатило на вказану ціль 18 мільйонів марок; того ж дня до Начальної команди Війська польського вплинуло від генерала В. Зелінського та референта господарчого відділу полковника М. Бондарівського з проханням виплати на потреби Секції дальших 3 мільйонів марок. НК ВП передала заяву до МВС з приміткою, що *nie widzi przeszkód w subsydiowaniu Sekcji Wojskowej Ukraińskiej Misji Dyplomatycznej*, зазначивши водночас, що *powyższe sumy mogłyby być użytkowane przez Wojs. Sekcję Ukr. li tylko na cele wojskowe i w żadnym razie na cele dyplomatyczne i polityczne*¹⁸.

Одним із результатів діяльності Військової секції Української дипломатичної місії було підписання 21 квітня 1920 р. між Польщею й Україною військової конвенції, яка становила інтегральну частину політичного договору, званого варшавською угодою. Військова конвенція мала діяти аж до часу підписання нової, постійної конвенції поміж польським та українським урядами. З українського боку підписав її генерал Володимир Сінклер. Крім нього при підготовці конвенції деякий час працювали генерал Микола Коваль-Медзевецький, полковник Максим Лазаренко-Дідковський та інші¹⁹.

У секції обов'язковим був військовий регламент. Від 8 липня 1920 р. в осідку секції було введено систему перепусток. Сталося так внаслідок інциденту — невідповідної поведінки одного з прибулих там офіцерів, який в нетверезому стані на коридорі готелю поблизу шефа секції, голосно ганьбив російсь-

кою мовою її роботу. В наказі від 10 липня того ж року генерал написав, що з приводу останніх військово-політичних подій на Україні і в Польщі та національно-державних настроїв жителів Варшави забороняє всім воякам української армії, перебуваючим у Варшаві, вживати публічно спиртних напоїв²⁰.

Наприкінці серпня 1920 р. Військову секцію було перетворено в Українську військову місію. Було запроваджено нову організаційну структуру з 25 штатами, тобто їх значно скорочено. Секцію залишили тоді, зокрема, сотник Олександр Веденський — юридичний консультант секції та хорунжий Омельченко — старшина до справ доставок. Ліквідовано штат секретаря, а працюючого на цій посаді Олександра Цимбалюка перенесено на пост урядовця замість Валицького, який відійшов на фронт²¹.

Згідно затвердженої структури, в місії були чотири відділи: організаційний і вишколу війська (I), інформаційний (II), національно-освітній і організації полонених (III), господарчий (IV) та канцелярія. Шефом Місії залишався аж до припинення її роботи у жовтні 1921 р. генерал В. Зелінський. Його ад'ютантом був поручик Давидович-Мірза, а старшиною до справ доручень поручик Овсієнко. Начальником організаційного відділу був підполковник Максим Лазаренко-Дідковський, освітнього — сотник Герасим Драченко і господарчого — полковник Михайло Бондарівський. Помічником цього останнього був хорунжий Потажинський, а старшиною до справ доручень — хорунжий Ілько Чудненко. Функцію скарбника господарчого відділу повнив сотник Кашенко²².

Начальником інформаційного відділу, тобто фактично військової розвідки, був від 14 грудня 1919 р. сотник Стрижак, його заступником — поручик Яків Горшківський. Начальником канцелярії було призначено сотника Юрія Осецького, натомість командантом поручика Помагайленка, а від серпня 1920 р. — хорунжого Булгаківа. Крім цього, в місії працювали два перекладачі: з польської мови Антоневиц і з французької та англійської — Савінський. Книговодами були Олександр Цимбалюк та хорунжий Хрунський. Щонайменше від лютого до квітня 1920 р. Військове інформаційне бюро у Варшаві випускало раз на кілька тижнів «Інформаційний звіт Української місії в Польщі». Звіти опрацьовувано на основі повідомлень, які надходили до місії, та інформації з польської і закордонної преси.

Темою відбиваного на шапірографі бюлетеня були українські справи у міжнародному контексті, а також праця самої місії²³.

Місячний бюджет Української військової місії сягав майже 250 тис. польських марок. Шеф місії генерал Зелінський отримував щомісяця 24 тис. марок польських, чотири начальники відділів та канцелярії — по 14 тисяч²⁴. Наприкінці 1920 р. українську військову місію було перетворено у Військову ліквідаційну комісію.

Військова ліквідаційна комісія Української Народної Республіки (1920–1921 рр.)

Після завершення Польщею у жовтні 1920 р. перемир'я з советською Росією польське вище військове начальство під тиском союму наказало у терміні до 2 листопада того ж року покинути територію Польщі всім чужим військовим формуванням. Відтоді радикально змінилося ставлення керівництва ВП до українських дипломатичних представництв у Варшаві. На території Польщі не могли залишатися жодні формування, також Збірна станиця в Ланцуті, автомобільна колона, школа танкістів у Лодзі. Військова місія мала бути редукована, а співробітники не могли носити військової форми²⁵.

Під тиском советської дипломатії наприкінці 1920 р. Українську військову місію було перетворено у Військову ліквідаційну комісію. Сталося це 2 листопада 1920 р., коли II Відділ (інформаційний) Головного штабу Начальної команди ВП направив до Української місії у Варшаві листа у цій справі. У цьому зверненні читаємо, зокрема: *W ślad za pismem NDWP z dnia 22 X Naczelne Dowództwo WP w porozumieniu z MSWojsk. i MSZ, proponuje, by Misja Wojskowa Ukraińska w Warszawie przekształciła się w Komisję Likwidacyjną, która miałaby na celu przeprowadzenie likwidacji i rozrachunku wszelkich spraw powstałych z czasów wspólnych akcji. Powyższa Komisja będzie akredytowana przy Ministerstwie Spraw Wojskowych.*

Do dnia 30 listopada Wojskowa Misja Ukraińska w Warszawie zechce łaskawie podać skład personalny Komisji Likwidacyjnej oraz jej organ wykonawczy, aby uniknąć wszelkich podejrzeń ze strony Rządu Sowietów oraz nieporozumień mogących mieć miejsce i wypływających z rozkazu M. S. Wojsk. z dnia 21 X 20 r.

Naczelne Dowództwo WP prosi uprzejmie, aby członkowie Komisji Likwidacyjnej przebywający w RP nie nosili uniformy wojskowego.
Підписав: w/z Szefa Sztabu Gen. Kuliński²⁶.

Шефом Військової ліквідаційної комісії став генерал В. Зелінський. Після покликання у серпні 1921 р. Українського Центрального Комітету польська влада наполягала на підпорядкування йому справ Комісії, однак внаслідок старань Зелінського вона діяла щонайменше до часу виїзду генерала з Польщі у жовтні 1921 р. Після цього керівництво комісією доручено полковнику Олександрові Данильчуку. В середині того ж місяця Данильчука було кооптовано у склад УЦК, а водночас йому доручено функцію керівника секції IV, яка займалася справами інтернованого війська. Здається ймовірним, що тоді всю структуру Ліквідаційної комісії було включено до складу УЦК і в такому вигляді вона проіснувала аж до реорганізації комітету у серпні 1923 року²⁷.

Економічна секція при Українській дипломатичній місії (1920 р.)

Після заключення у квітні 1920 р. польсько-української політичної (варшавської) угоди та військової конвенції, між обома сторонами наладналась також економічна співпраця. Сергіуш Мікуліч пише, що 9 серпня того ж року було підписано угоду між Міністерством скарбу РП і урядом УНР, на основі якої польський уряд надавав українському уряду позики на покриття коштів цивільної адміністрації. Розмір позики не був заздалегідь окреслений — конкретна сума визначалась щомісячно. Перший транш виносив 25 мільйонів марок польських і не покривав усіх видатків української адміністрації. Дофінансування походило, ймовірно, з так званого *Військового фонду*, тобто австрійського депозиту за українські поставки.

Згодом при Українській дипломатичній місії у Варшаві було створено Економічну секцію. Головним завданням секції були переговори з польською стороною на тему економічної співпраці. Уповноваженим уряду УНР до справ торгівлі з Польщею призначено професора Івана Феценка-Чопівського, який до Варшави приїхав з Бухареста коло 10 вересня 1920 р. Йому підлягала військова комісія до справ покупок, у розпорядженні була решта згаданого *Військового фонду*. Співробітником

Економічної секції був також Павлин Руткевич у ранзі радника Торговельної місії²⁸.

У жовтні 1920 р. Українська Народна Республіка підписала договір з польським торговельним консорціумом під назвою Крайова торговельна спілка (*Krajowa Spółka Handlowa*), яка відкрила українському уряду кредит на суму 200 мільйонів марок. На підставі цієї угоди мав розпочатись компенсаційний товарообмін. Проект передбачав *szeroką wymianę towarową między społeczeństwem Ukrainy i Polską w celu zaopatrzenia armii ukraińskiej i zaspokojenia potrzeb ukraińskich państwowych i spółdzielczych instytucji obiektami polskiego eksportu i tranzytu*. Поставки зброї мали відбуватися виключно на замовлення уряду УНР. Але вже наприкінці вересня того ж року обидві сторони не дуже вірили у можливість реалізації цього договору²⁹.

Посольство Української Радянської Соціалістичної Республіки (1921–1923 рр.)

У першій конституції советської України, схваленій 10 березня 1919 р., містилася декларація про повний суверенітет України та самостійну закордонну політику. Ця самостійність була очевидною фікцією, але дозволяла Москві зручно використовувати дипломатію УРСР на міжнародній арені. Дня 19 лютого 1920 р. Х. Раковський оприлюднив прокламацію, в якій закликав до негайного встановлення дипломатичних та економічних відносин з Україною. Три дні по тому харківська влада передала до уряду Речі Посполитої спеціальну мирну оферту. Була це спроба утруднення завдання полякам, котрі готувались до війни з більшовиками. Подібні заходи приймались також, зокрема, під час пізніших переговорів з поляками в Мінську та Ризі³⁰.

До правдивого дипломатичного наступу влада советської України приступила лише наприкінці 1920 р., після дефінітивного опанування української території. Першим значним досягненням було підписання мирного договору з Польщею. Це означало визнання Варшавою уряду Х. Раковського і в результаті зрвання відносин з урядом Української Народної Республіки. Вже 3 травня 1921 р. відбувся обмін ратифікаційними документами. На посла у Варшаві харківська влада запропонувала кандидатуру українця Олександра Шумського. Внаслідок навмисного зволікання з польського боку до обміну дипломатичних представників між Річчю Посполитою і УРСР дійшло лише

у вересні того ж року. Обов'язки посла обійняв О. Шумський, першим секретарем став Микола Любченко. Українське посольство у Варшаві, у складі понад 30 осіб, мало свій осідок в готелі «Вікторія» (Victoria) по вул. Ясній. Польське посольство в Харкові та українське у Варшаві мали прямий телефонний зв'язок³¹.

У 1923 р. О. Шумський та М. Любченко були зі своїх постів відкликані. У той же час на місце першого секретаря до Варшави прибув Грігорій З. Бесєдовський (справжнє прізвище Вайнштейн). Після втечі Бесєдовського на Захід російською газетою «Добрий вечір» («Добрий вечер») у записці під заголовком «Праця Бесєдовського у Варшаві» інформувала, що *тоді то Вайнштейн-Бесєдовський був не лише радником посольства, але й представником закордонного відділу ГПУ* (Государственное политическое управление. — Авт.). Від імені цього останнього Бесєдовський проводив енергійну роботу серед української еміграції, обіцяючи визначнішим його членам безкарне повернення на батьківщину. Газета зазначала також, що багато українських емігрантів повірило словам Бесєдовського та знайшло смерть з рук Чека. До числа жертв його провокаційної роботи зачислюється, зокрема, генерал Ю. Тютюнник, який повернувся на Україну та був розстріляний в підвалах харківської череззвичайки³².

Засекреченим відділом українського Державного політичного управління (Государственное политическое управление — ГПУ), яке існувало при українському посольстві, керував Петро Дехтяренко. Перед приїздом до Варшави він був заступником голови Надзвичайної губернської комісії у Києві. У Варшаві та таборах інтернованих вояків Армії УНР Дехтяренко створив мережу з таємних співробітників. Деякий час пізніше, про що пише Бесєдовський, внаслідок старань його дружини виїхав з Варшави за кордон³³.

Працю Українського посольства у Варшаві було припинено у першому півріччі 1923 року.

¹ Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924). — Kraków, 2000. — S. 103; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. — Прага, 1942. — Т. II. — С. 102–103; Литвин М. Польсько-український військово-політичний діалог 1918–1920 років // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa, red. naukowa Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka. — Toruń, 1997. — S. 247–258.

- ² *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 104–110.
- ³ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 113–115. Від 10 травня до 16 серпня велись польсько-українські військові переговори. Вони відбувалися не у Варшаві, але в Дембліні (*Нагаєвський І. Історія Української Держави двадцятого століття.* — Київ, 1994. — С. 306–312).
- ⁴ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 117–120.
- ⁵ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 131–138. 24 квітня 1920 р. була також підписана польсько-українська Військова конвенція. Чи з весни 1920 р. головою Української дипломатичної місії у Варшаві надалі був А. Лівіцький не вдалося, поки що, встановити.
- ⁶ *Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939.* — Toruń, 2001. — S. 38–41, 44, 54–55; *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 260, 546–548. М. Любченко — бувший секретар Посольства УРСР у Варшаві — стверджує, що після ратифікування Ризького миру Дипломатична місія УНР була поглинута Ліквідаційною комісією (*Тютюнник Ю. З поляками проти України.* — Харків, 1924. — С. 40).
- ⁷ CAW, SAU I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920).
- ⁸ CAW, SAU 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 133.
- ⁹ CAW, SAU 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920)
- ¹⁰ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 133.
- ¹¹ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920). Зміст наказу від 31 січня був такий (у перекладі на польську мову):
 § 1. Naczelnikiem Sekcji do spraw wojskowych przy Ukraińskiej Nadzwyczajnej Misji Dyplomatycznej w Polsce wyznacza się Atamana — [Wiktor] Zelinskiego, który przejmie Sekcję od Atamana [Myko] Junakiwa i o przejściu zamelduje.
 § 2. Tymczasowo wykonujący obowiązki sekcji Ataman Junakiw pozostaje doradcą do spraw wojskowych przy Ukraińskiej Nadzwyczajnej Misji Dyplomatycznej.
 Podstawa: Rozkaz Głównego Atamana wojsk URL, nr 1/Ju. Podpisał Główny Ataman wojsk URL — Petlura.
- ¹² Там само.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Там само.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ CAW, SAU, I. 380.3/79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920).
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ CAW, Oddz. II MSWojsk., 1774.376, k. 56–57.
- ¹⁹ CAW, SAU, I. 380.3.94 — pełnomocnictwo M. S. Wojsk. upoważniające mjr. Sławka do podpisania konwencji wojskowej między Polską, a Ukrainą; Там само, I. 380.3.94 — Konwencja Wojskowa między Polską a Ukrainą z 21 IV 1920; *Karpus Z. Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku.* — Toruń, 1999. — S. 21.
- ²⁰ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920).
- ²¹ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); там само, I. 380.3.99 — Діло про Військову місію у Варшаві (28 VIII 1920–7 X 1921).

- ²² CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); Там само, I. 380.3.99 — Діло про Військову місію у Варшаві (28 VIII 1920–7 X 1921).
- ²³ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); Там само, I. 380.3.99 — Діло про Військову місію у Варшаві (28 VIII 1920–7 X 1921); *Wiszka E.* Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939. — Toruń, 2001. — S. 160–161.
- ²⁴ CAW, SAU, I. 380.3.99 — Діло про військову Місію в Варшаві 28 VIII 1920–7 X 1921.
- ²⁵ CAW, SAU, I. 380.3.99 — Діло про військову Місію у Варшаві 28 VIII 1920–7 X 1921; *Karpus Z.* Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. — Toruń, 1999. — S. 4–43.
- ²⁶ CAW, SAU, I. 380.3.99 — Діло про військову Місію у Варшаві 28 VIII 1920–7 X 1921.
- ²⁷ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... — S. 41, 45. Тодішній секретар Посольства УРСР у Варшаві М. Любченко пише, що завдяки наполяганням советської дипломатії Ліквідаційну комісію було розпущено у 1922–1923 рр. (*Тютюнник Ю.* З поляками проти України. — Харків, 1924. — С. 40).
- ²⁸ *Фещенко-Чопівський І.* Хроніка мого життя. — Житомир, 1995.
- ²⁹ *Mikulicz S.* Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej. — Warszawa, 1971. — S. 96–97; *Фещенко-Чопівський І.* Хроніка мого життя, op. cit.
- ³⁰ *Bruski J. J.* Petlurowcy... S. 438. Окремий секретаріат закордонних справ залишено Харківу також наприкінці грудня 1920 р., коли то російська та українська советські республіки підписали акт возз'єднання. Діяльність комісаріату була чистою фікцією.
- ³¹ CAW, SAU, 380.2.253 — sprawa Biesiedowskiego, byłego pracownika ambasady sowieckiej w Paryżu; *Biesiedowski G.* Pamiętniki Dyplomaty Sowieckiego, Katowice (без року випуску); *Bruski J. J.* Petlurowcy... — S. 438.
- ³² CAW, SAU, 380.2.253 — sprawa Biesiedowskiego, byłego pracownika ambasady sowieckiej w Paryżu; *Biesiedowski G.* Pamiętniki Dyplomaty Sowieckiego, op. cit.
- ³³ *Biesiedowski G.* Pamiętniki Dyplomaty Sowieckiego, op. cit.

**ДО ДІЯЛЬНОСТІ НАДЗВИЧАЙНОЇ
ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ УНР В РУМУНІЇ
(1919–1923 рр.)**

Народився 1959 р. у м. Суми. 1990 р. закінчив історичний факультет Харківського державного університету. Працював у Сумському кооперативному технікумі, з 1991 р. — у Сумському державному університеті, 1998 р. захистив у ХДУ кандидатську дисертацію на тему «Кредитна кооперація Лівобережної України у другій половині XIX — на початку XX ст.», 2002 р. присвоєно вчене звання доцента. З 2003 р. — завідувач кафедри історії СумДУ.

Автор понад 100 наукових і навчально-методичних праць, опублікованих у вітчизняних і зарубіжних (Німеччина, Польща, Чехія) виданнях. Друкувався у журналах «Вісник Львівської комерційної академії», «Наука і суспільство», «Політика і час», «Пороги», «Проблеми історії України XIX — початку XX ст.», «Сіверянський літопис», «Сумська старовина», «Сумський історико-архівний журнал», «Український засів» та наукових збірниках. Опублікував

низку праць про О. Анциферова, С. Бородавського, В. Брунста, К. Мацієвича, О. Опєся, М. Подольського, С. і В. Тимошенків та ін. Сфера наукових інтересів — історія кооперації, українська еміграція міжвоєнного періоду у Польщі, Румунії, Чехословаччині.

Головний редактор «Сумського історико-архівного журналу», член редколегії фахового видання з історії «Сумська старовина», 1-й заступник головного редактора, член редколегії книги «Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник» (1-е вид. — 2003 р., 2-е вид. — 2004 р.), член редколегії «Енциклопедії Сумщини», науковий редактор книги «Прокуратура Сумщини: історія і сучасність» (2006). Лауреат 2-ї премії Фонду Волянників-Швабінських при Фундації Українського вільного університету у Нью-Йорку (2006).

Важливою складовою зовнішньої політики держави є діяльність її дипломатичних представництв, місій, консульств. В умовах становлення власної зовнішньої політики, вироблення її пріоритетів варто звернутися до маловідомих сторінок вітчизняної дипломатії, досвіду діяльності дипломатичних установ у роки Української революції 1917–1921 рр. та міжвоєнного періоду.

У 90-х роках минулого століття інтерес до вивчення зовнішньої політики та дипломатії України підвищився. З'явилася низка дисертаційних досліджень, монографій, статей у наукових збірниках та фахових журналах, енциклопедично-довідкових видань, присвячених цій темі. Публікуються мемуари, спогади, епістолярна спадщина вітчизняних дипломатів, державних і громадсько-політичних діячів, які були причетні до вироблення основ зовнішньої політики, очолювали дипломатичні установи за кордоном кінця 10-х — початку 20-х років ХХст. Вагомий внесок у цю справу зробили В. Варгатюк, Д. Веденеєв, С. Віднянський, В. Головченко, М. Кірсенко, В. Матвієнко, Т. Осташко, О. Павлюк, В. Соловйова, Г. Стрельський, Д. Табачник, Я. Тинченко та інші.

Одним із перспективних напрямків дослідження зовнішньої політики і дипломатії є вивчення діяльності надзвичайних дипломатичних місій (НДМ) Української Народної Республіки в різних країнах. Початок такого роду студій поклала документальна збірка І. Матяш та Ю. Мушки «Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, архівні документи» (К., 2005). На часі поява збірників документів щодо діяльності подібних установ в Австрії, Бельгії, Італії, Польщі, країнах Балтії тощо.

Пропоновані нижче документи, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ф. 2471), стосуються діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії. Вони охоплюють період 1919—1923 рр. Це — листи, протоколи, рапорти, доповіді, інформації, звіти урядовців, дипломатів, співробітників місії, військових. Документи подаються у хронологічній послідовності. Упорядник зробив виняток лише щодо документа № 11 від 8 лютого 1922 р., в якому згадуються документи (№ 12—14), датовані січнем — початком лютого того ж року, але які подаються наступними.

В них ідеться про ситуацію, що склалася на українсько-румунському кордоні вздовж Дністра на початку 1919 р., та шляхи її розв'язання (№ 1); підготовку Бессарабським національним союзом повстання на окупованих Румунією територіях (№ 2); створення комісії з повернення з Італії через територію Румунії військовополонених українців (№ 3); військово-політичну ситуацію в Україні на початку 1920 р. (№ 4), стан і перспективи роз-

витку культурно-освітньої справи серед українських емігрантів у Румунії (№ 5), становище українських інтернованих військових у таборах Румунії (№ 6, 9), справу продажу Румунії набоїв Армії УНР, що містилися у Відні (№ 7), майно Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (№ 8), звернення отамана Уренюка до К. А. Мацієвича про організацію зустрічі його з Головним Отаманом С. В. Петлюрою (№ 10), про підготовку та організацію повстання проти більшовиків на Півдні України на чолі з генералом А. Гулим-Гуленком (№ 11 – 14). Документи свідчать про широку і різноманітну діяльність відомого українського громадсько-політичного і державного діяча, професора, голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії Костя Адріановича Мацієвича.

Подані нижче документи друкуються вперше з повним збереженням стилю авторів. Публікатор у текстах змінив лише літеру «е» на «є» та використав апостроф там, де це потрібно за нинішнім правописом. До документів додаються коментарі щодо осіб, назв і подій, про які йдеться у текстах. Археографічна обробка документів проведена відповідно до загальноприйнятих правил — пропущені слова, прийменники чи сполучники, що їх відновлено упорядником, взято у квадратні дужки.

*Передмова, упорядкування
і коментарі В. М. Власенка.*

№ 1

Лист Міністра закордонних справ¹ УНР до Голови НДМ УНР в Румунії Гасенка²

[?] січня 1919 р.

В середині січня цього року в окупованих Румунами частинах Бесарабії, почалося повстання тамошнього населення проти окупаторів. Повстання це викликало з боку Румунського Уряду жорстокі репресії за дія його подолання. Спасаячись від цих репресій під наступом карних румунських отрядів, хвиля повстанців хлинула на наш лівий берег Дністра, а весь правий його берег був занятий Румунами. І з того менту, коли боротьба між бесарабськими повстанцями та румунськими військами захоплює район Дністра та зле одбивається на мирнім українським населенні лівого берега Дністра, і починаються українські

румунські прикордонні конфліктів справи. Треба зазначити, що наші військові частини, що розташовані по лівому берегу Дністра, в цей мент заняли цілком з'ясовану позицію що до бесарабських повстанців: дбаючи про непорушення добросусідських відносин між Україною та Румунією та уникаючи всього того, що цим відносинам пошкодити може, наші війська обезброювали тих повстанців, що переходили до нашого берега, та інтернували їх в глибину України. Але, на превеликий жаль, окремі одениці та купки цих повстанців, уникаючи нашого огляду та переховуючись від наших військових дозорів, сохранияли при собі зброю і час од часу, помщаючись за румунські кари, починали стрілянину з нашого берега по румунським дозорам по правому берегу Дністра. Ця цілком провокаційна з боку окремих повстанців, а може і з боку наших державних ворогів, котрі користуючись хвилиною роблять все, що може шкодити відносинам України та її сусідів в час нашого державного будівництва, стрілянина викликала цілком організований обстріл нашого берега румунськими отрядами. Таким чином була обстріляна Румунами ціла низка сел на нашому березі Дністра, зруйновані хати, забиті люди, попалені мости через Дністро (наприклад в районі Жванця³).

Така стрілянина часами то притихає, часами виникає знов. Наша влада як центральна так і місцева вживала та вживає всіх заходів аби захистити права місцевої придністрянської людности, уникнути всіх непорозумінь та сохранити добросусідські відносини між Румунією та Нашою Державою. З цією метою до Румунського Наддністрянського Командування нашою місцевою владою надсилались ноти, окреми представники, які мали з'ясувати Румунській владі дійсне становище річей, зроблено пропозицію Румунській владі утворити комісію для розгляду прикордонних непорозумінь, виникали маленькі комісії з обмеженим районом діяльности, то на тому то на другому пункті нашого тимчасового кордону. Зараз справа ця починає проводитись в загально державному масштабі. В Кам'янці-Подільському утворена комісія для ліквідації всіх прикордонних конфліктів, які виникли та виникнути можуть на всьому протязі Українсько-Румунського кордону. На чолі цієї комісії поставлено професора Дмитра Дорошенко⁴, а до складу її входять: члени професор Білецький⁵, Уріленко, Шманкевич⁶, Чернявський⁷, Секретарь Короліцький, представник десятого

корпусу Сотник Зембіцький. Цій комісії надано право, в справах полагодження українсько-румунських прикордонних конфліктів, безпосереднє зноситись з Вами, як Головою нашої Надзвичайної Дипломатичної Місії, з одночасовим повідомленням в копіях Міністерства. Румунський Уряд в відповідних нотах виявив своє задоволення тими засобами, які вжиті нашим урядом, підкреслив і своє бажання підтримувати добросусідські відносини, та обіцяв нічого не вживати без повідомлення нашої центральної кам'янецької комісії. Напрямок нашої, та Румунського Уряду, суспільної праці в меті як мога найшвидшого полагодження наших прикордонних відносин надалі уявляється нам так: дуже бажаним являється утворення румунською владою такої же, як і наша кам'янецька, комісії з широким повноваженням для всього випадкового сучасного україно-румунського кордону, в справі ліквідації зазначених конфліктів; ця румунська комісія повинна вийти в постійний зв'язок з нашою комісією в Кам'янці-Подільському; окрім того, для прискорення зазначеної справи постійний зв'язок нашої комісії з Вами мусить підтримуватися через дипломатичного кур'єра, якому повинно забезпечити вільний переїзд від Кам'янця-Подільського до Букарешту і назад. Тільки таким шляхом можна буде ліквідувати ці конфлікти. До цього маємо ще додати, що де-які Представники Румунського Уряду (військові) вимагали від Представників нашої влади видачі проводарів та більш менш значних учасників Бесарабського повстання, які втікли на наш берег. Представники нашої влади на цю пропозицію дали відповідь, — це маєте підкреслити і Ви в розмові з Представниками Центральної Румунської влади, що Український Уряд рахує видачу цю, як видачу політичних злочинців, для себе неможливою, та в відношенню до зазначених осіб допускає тільки (і проводить це в життя) обезброєння та інтернування їх в глибину України.

Міністр Закордонних Справ /підпис/

*Директор Департаменту
Чужоземних Зносин /підпис/*

*З оригіналом згідно:
Діловод Левитський*

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 4—5.
Машинопис. Копія.

ПРОТОКОЛ № 2

**ЗАСІДАННЯ БЕССАРАБСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО СОЮЗУ**

5 січня 1919 р.

Строго довірно

Таємно шифром⁸

Бессарабський Національний Союз, собравшись на засідання 5-го Январа с[его]г[ода] и обсудив настоящеє тяжеле положенне Бессарабского народа под румынским игом — постановил:

1. Собрать национальное революционное войско и сбросить с народа румынское ярмо.

2. Организовать войско поручается членам Союза: И. С. Дунгеру, И. С. Бабичу и Лысаку.

3. Организация должна закончиться к 14 января по новому стилю и 17 января (в ночь на 18-е) в три часа ночи должно приступить к всеобщему обезоружению Румын в районе Хотина и к дальнейшему наступлению на территорию остальной Бессарабии.

4. Командующим [] назначается В. Е. Доленюк, а начальником штаба — И. С. Бабич.

5. Просить Подольского Губернского Комиссара не препятствовать а оказывать полное содействие всем Бессарабцам находящимся на Украине при возвращении их на родину.

6. Просить того же Комиссара дать войско для поддержания порядка на освобожденной от румын территории.

7. Из своего состава союз избрал Директорию: председателя Директории — И. Ф. Лискун, члены: Мотрюк, Лысак, Дунгер и Кондак, которой и передал всю власть в Бессарабии, для ведения операции по освобождению всей Бессарабии от Румынского ига. По мере продвижения войск Директория должна провести референдум и открыть дипломатические переговоры с Украиной и всеми остальными державами о присоединении

Бессарабии к тому или иному государству, согласно воле всего Бессарабского народа.

*Председатель Бессарабского
Национального Союза И. С. Дунгер*

Секретар /-/

№ 6

*14 января 1919 г.
г. Хотин⁹.*

**ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 6.
Машинопис. Оригінал.**

№ 3

ЛИСТ ГОЛОВИ НДМ УНР В РУМУНІЇ ДО ПОСЛА КОРОЛІВСТВА ІТАЛІЇ В БУКАРЕШТІ

До п[ана] Посла Італійського Королівства в Букарешті.

Сім звертаємося до Вас з проханням о повідомленні Вашого Високого Уряду про висилку нашої місії до Королівства Італійського, по справам евакуації полонених українців з Італії на Україну. Поруч з тим прохається о ласкавої допомозі цієї місії в справі переїзду її через Румунію й прийняття Королівським Урядом.

Місія складається з Голови Місії Інжинера п[ана] Голубовича¹⁰, Заступника Голови і Старшого Радника Отамана (генерал-майора Генштабу) б[увшого] Наказного Отамана Осецького¹¹, Експерта Місії Професора Тимошенко¹² і чотирех урядовців при них. З зазначених 7 осіб за кордоном зараз є і має приєднатись до Місії п[ан] Тимошенко. Цієї Місії доручається вести переговори, заключати і підписувати умови по справах евакуації і постачання військово-полонених.

**ДО ВИСОКОГО УРЯДУ КОРОЛІВСТВА ІТАЛІЇ
— Через Голову Української Місії в Італії —**

Сім маєм за шану повідомити Вас о посилки Місії в справах евакуації військово-полонених і прохаємо о ласкавом прийнятті її.

**ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 7.
Машинопис. Оригінал.**

**ЛИСТ ГОЛОВИ НДМ К. МАЦІЄВИЧА¹³
ДО ПОСЛА УНР У ВІДНІ**

4 березня 1920 р.

Вельми шановний Пане Посол.

Долучаю Вам при цьому листі копії останніх листів, одержаних мною від 1) п[ана] Головного Отамана¹⁴, 2) Міністра Закордонних Справ¹⁵ і 3) Прем'єр-Міністра І. П. Мазепи¹⁶. З цих листів Ви одержите певні інформації того, що діється у нас на Україні і що роблять окремі наші групи для того, аби поставити нашу справу на більш певний ґрунт.

Документи остільки самі за себе говорять, що нічого не можу додати до них, а тільки зверну Вашу увагу на де-які непорозуміння з фактами, які впливають з того, що сполучення Камінця, Могиліва і Варшави не зовсім то налагоджене і відстає від потреби, через те то і виходить, що С. В. [Петлюра] уявляє собі, що М[азепа] вже у Ом[елянович]-Пав[ленка]¹⁷, а він тим часом в Могильові, а Ом[елянович]-Пав[ленко] вже зайняв Кременчук і Катеринослав. Про заходи полк[овника] Удовиченка¹⁸ ще ніхто в Варшаві нічого не знає і я їм ці вісти надсилаю зараз же з кур'єром одночасно виїзжаючим до Вас.

Розвідка наша в Могильові і тут дала нам відомости, що на Фронті Жмеринка — Бар — Вапнярка — Винниця сил большевицьких майже не має і весь цей район дуже легко буде опанувати; на це будуть і зводитись зусилля Удовиченка і Шаповала¹⁹.

Тепер дозвольте Вам коротенько подати новини наші румунські.

Ми маємо тут завдання зформувати дивізію. Практично наш плян зводиться до перевезу сюди бригади Вариводи²⁰ з Чехії і відповідної кількості полонених в Італії. Тоді ми будемо мати тут взірцеву дивізію міцну, аполітичну, добре озброєну і карну. Всі попередні розмови з міністрами чеським і італійським вже закінчені і мається одержана їми згода Урядів. Вчора ми мали розмову досить для нас втішну в Головному Штабі, сьогодні я подаю ноту в цій справі Румунському Урядові і сподіваюсь, що на протязі тижня справа закінчиться, людей почнуть везти, одведені будуть касарні і почнеться практична організація, оз-

броєння і т.п. Особливу увагу я придаю санітарній організації, через те зверніть, прошу Вас, увагу Д-ра Окопенка на те, що нам би необхідно було б мати тут якогось поважного організатора цієї справи не тільки для нашої дівізії, яка певне буде мати завдання зайняти район: Тираспіль, Роздільна — Одеса, але і для всього цього району. Бо страшніше для нас не большевики, а пошести, які можуть геть викосити наше військо.

Політично теж наша справа стоїть не зле, хоча газети переповнені вістями про згоду з большевиками. Коли ця справа обговорювалася в парламенті, то дехто з депутатів кричав: «віве Л'Україне», але президент припинив їх запитом: «при чому тут Україна». Тим часом серед депутатів вже склалася група, яка вносить запит з приводу нашого питання і підготовляє во-тум парламенту за визнання України і його Уряду, який представляє Петлюру. Він користується тут великою повагою і симпатіями. Я розіслав депутатам спеціальний мемуар в справі України, який освітлює питання з боку Румунсько-Польсько-Українського Союзу. Взагалі, маючи на увазі неминучий занепад у нас большевиків, наші перспективи тепер кращі, як були торік, бо нема ні Колчака²¹, ні Денікіна²², ні чужоземних військ на території України. Але що за руїна у нас там, страшенна безодня нападів і т.п. Ми одержуємо приватні листи від родин і всі, майже всі хорили тифом.

Зверніть також увагу на настрої нашого громадянства і народу. Ес-ерство²³ гине, здоровий розум нації бере верх і якщо нас визнають, то все наше дворянство і буржуазія зразу стане до праці на українському ґрунті. Україна буде і буде великою країною. Коли я був в Польщі у Варшаві, то наші поляки-українці казали, що вони тільки чекають визнання для того, аби зараз же вернуться «до дому» і почати працювати для України.

Прощу мій лист і копії листів подати до відома послів в Празі і Берні.

Ваш Кость М а ц і є в и ч.

П[ост] С[криптум]. Копію листа д-ра Макуха²⁴ і прохання Мазепи з приводу д[обродія] Трухлого ставлю під особливу Вашу увагу. Дещо для п[ана] Макуха дістанемо ми тут, але зручніше це зробити в Відні.

Р[ост] S[criptum]. Дописую вже після того, як лист був зготовлений до отправки і подаю ще де-які цікаві Вам новини. Перш всього Ом[елянович]-Пав[ленко] почав наступ в бік

Жмеринки і Могильова і значить зміг він з'єднатися з нашими залогами і гарнізонами по Дністру. Далі: я останніми днями був кілька разів у Мін[істерстві] Президента і вів багато перетрактаций²⁵ з ріжними діячами. Всі вони щиро на нашому боці і готові одстоювати незалежну Україну всякими засобами. Це головний пункт їх розмови з большевиками. Я раджу їм неодмінно виставити вимогу очищення всього правого берегу Дністра.

Не випускайте Грекова²⁶, треба всі засоби ужити аби вернути його до праці.

З оригіналом згідно.

Діловод.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 30—31.
Машинопис. Копія.

№ 5

ЛИСТ ГОЛОВИ НДМ УНР В РУМУНІЇ ДО МІНІСТЕРСТВА НАРОДНОЇ ОСВІТИ УНР

23 листопада 1920 р.

Після року перебування в Румунії, коли наша Місія придбала необхідні зв'язки, — а головне набула репутацію лояльної інституції, яка не має жадних намірів вмішуватися в внутрішні діла заприяненої держави, — для неї виявилася конечна необхідність зайнятися справами допомоги національному освітньому руху Української меншости в Румунії.

З одного боку, — ті спостереження, які має Місія на цьому полі кажуть їй, що навіть ініціатива тут з нашого боку потрібна, — з другого всякий місцевий почин, незалежно від відношення Місії, завжди покладає на Місію свої найбільші надії.

До часу підписання Румунією мирних трактатів праця в цьому напрямкові могла би уявлятися політичною агітацією, тепер же ніхто не може дивитися на неї інакше як на благодійну допомогу своїм землякам в справі, яка стоїть під охороною міжнародного трактату і складається лише з використання права менчости.

На підставі вже того опору, який має Місія в цих справах, діяльність її в цьому напрямкові уявляється в такому виді:

1. Допомога студентському рухову:

а) видача стипендії тим слухачам, які не мають коштів самі себе утримувати; таких стипендій, я гадаю на першій рік досить було б встановити 30, — 15 для Чернівців, 10 для Букарешту і 5 для Яссів²⁷. Кожна стипендія в середньому до 1200 леїв.

36.000 леїв.

б) підтримка студентських просвітніх і допомогових товариств в кількості 5 (3 в Чернівцях, 1 в Букарешті і 1 в Яссах) по 5000 леїв кожне

25.000 леїв.

2. Допомога загально освітній праці.

а) підтримка просвітніх і культурних товариств

і видавництв 25.000 — “ —

б) постачання підручників для шкіл, які не мають утримання і коштів 30.000 — “ —

в) організація вселюдних лекцій і вистав 25.000 — “ —

ВСЬОГО 141.000 леїв.

Представляючи цей розрахунок, я повинен зауважити, що він є мінімальний, бо навіть з тієї невеличкої практики, яку мала в цьому напрямкові Місія, витрачаючи на зазначені потреби кошти інших фондів, що знаходились в її розпорядимості, видно, що праця ця вимагатиме далеко більш великих асигновань.

Вкупі з тим треба ж зауважити також і на те, що може іменно цей видаток буде найбільш корисним і продуктивним в національному відношенню, як який иньший, зроблений нашою дипломатією. При тій прихильності, з якою Румунський Уряд взагалі ставиться до України, коли наша Місія на самому ділі покаже, що ми не маємо намірів утворювати irrident'iv²⁸, — справа з культурним і освітнім розвитком місцевої української людності може піти дуже добре.

Маючи все це на увазі прошу Вас, Пане Міністре²⁹ об ассигнованню в розпорядженне Румунської Місії 141.000 леїв на показані вище цілі.

Голова Місії К. Мацієвич.

Секретар [підпис]

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 32—32зв. Машинопис. Оригінал.

**ЗВІТ СЕКРЕТАРЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЕКЦІЇ
НДМ УНР В РУМУНІЇ ПОРУЧИКА В. ГИРЕНКА
ПРО СТАН ІНТЕРНОВАНИХ СТАРШИН І КОЗАКІВ
АРМІЇ УНР НА ТЕРИТОРІЇ РУМУНІЇ**

4 червня 1921 р.

В сучасний мент на території Роминії мається зареєстрованих нашою Місією українських старшин та козаків, інтернованих по різних пунктах всього 868 чоловік, з котрих старшин при-мірно коло 200, решта — козаки. Ранги старшин ще не всі пере-вірені, а тому що було де кілька випадків самозванства, кіль-кість старшин подається приблизно.

Розташовані інтерновані:

1) в таборі Брашов³⁰ (Трансільванія) всього 461 чоловік, з них до 140 старшин.

2) в таборі Фогараш³¹ всього 150 (сто пятьдесят), з них до 10 старшин (більшість з них не вияснена, чи вони дійсні старши-ни).

3) по різних монастирях Роминії (Козье, Тисмана, Стеру), всього 126 чоловік.

4) по різних «Депо» Військового Міністерства в околицях Букарешту на роботі — 131 ч[оловік].

Воякі таборів Брашова належать до 2-ї запасової кулеметної бригади (391 чоловік), яка перейшла Дністро в районі Могиліва Под[ільського] в кінці листопаду[инулого] р[оку] під коман-дою підполковника Порохівського³² і з початку мала на меті приєднатись до наших частин, які відступали на Камянець, але поки надійшов на це дозвіл з Букарешту, то Камянець був уже евакуйований, після чого бригада була переведена з почат-ку до Більці³³, а потім до Брашова і там інтернована.

Разом з цією бригадою перейшов і інтернований в Брашові відділ «Низової Партізанської Бригади» під командою полков-ника[Василя] Сірка³⁴ 144 чоловіки. Решта інтернованих табо-ру Брашов складається із старшин та козаків, які перейшли до Роминії окремими групами та поодинокі.

Табор Фогараш призначений власне для цивільних інтер-нованих, але туди відправлені по заходам Місії всі ті війсь-кові, яких дійсну приналежність до Війська У. Н. Р. встановити не вдалося; далі — старшини, які мають жінок та дітей, і стар-

шини, котрі за різні «некоректні» вчинки мушили бути відокремлені в інтересах порядку і дисципліни в військовому таборі «Брашові».

Більшість інтернованих по монастирях та працюючих коло Букарешту належать до курінів повстанців-партизан кохів Полтавського (під командою «отамана» Поручника Уренюка) та Катеринославського (під командою отамана Родіона Федорченко). Ці частини відступали в свій час до Криму і були разом з армією Врангеля евакуйовані до Царгороду³⁵, звідки заходами нашого посольства та на вимоги вищезгаданих отаманів були відправлені через Роминію на приєднання до Військ УНР. Пізніші події затримали ці відділи на території Роминії, а тому, що всі ці люди були в тяжкому матеріальному становищу, обірвані і босі, Місією було вжито заходів, аби їм було дозволено нанятись на польові роботи. В цьому Роминський Уряд нам відмовив, але погодився взяти бажуючих на різні роботи при військових інституціях.

Ці робітники одержували до цього часу лише невеликі аванси в рахунок платні за працю, а тепер після ряду інтервенцій з сторони Місії Роминський уряд встановив для них поденну платню 12 леїв, та обіцяно видати одяг.

Відносно інтернованих в Брашові і Фогараші вдалося Місії добитись від Роминського Уряду (теж після де-кількох інтервенцій) дозволу, аби їх улаштувати на роботи при двох цукроварнях, при умові збереження військової організації. Перша партія в 250 чоловік вже відправлена: 150 чоловік під командою Сотника Юрченка до Джурджіу³⁶ (Добруджа) та 100 чоловік до Заражан³⁷ (Бесарабія).

Умови праці: звичайні робітники — щоденно 10 леїв та харч і помешкання; фаховці від 20 до 30 леїв.

Старшини, які будуть доглядачами при робітниках, мають платню 500 леїв місячно плюс харч і особливе помешкання. Старшини не на командних посадах, але фаховці: техники, агрономи і и[нші] будуть одержувати вищу платню — поки ще остаточно вона не встановлена.

До цього часу в таборі [у] Брашові провадились курси грамоти для козаків, а також загальної освіти, провадилось військове навчання і екзерциції³⁸, навчання закордонних мов: роминської, французької та німецької.

При таборах Брашові та Фогараші організовано хори співаків, та при Фогараші «Громаду»³⁹.

В останні дні нами одержано від Міністерства Війни Роминського повідомлення, що Радою Міністрів Рومинії постановлено: всім інтернованим на території Румунії старшинам українцям і врангелівцям видати по комплекту одягу та по два комплекти білизни; місячна платня для цих старшин затверджується по 300 леїв кожному, при чому видаток цей робиться за рахунок Франції.

При здійсненні цієї постанови буде безумовно корисніше вимагати від старшин організації військового навчання та самоосвіти військового та загального виховання, чого на жаль дуже бракувало до тепер, ніж по сторонньої роботи.

В останні тижні розв'язані російські табори для інтернованих і ті з врангелівців, які не зажадали відправитись на роботи, надсилаються до українських таборів, наслідком чого в деяких таборах пішли досить гострі суперечки між українцями та врангелівцями. Місія вживає всіх можливих заходів перед Роминським урядом, аби відокремити ці два елементи один від другого, що доси не вдалося, але здається тепер при умові відправки наших людей на роботи, цього розділення вдасться досягнути. Серед Врангелівців мається досить багато українців і майже всі вони уперто просяться, аби їх прийняти до українських відділів. Заходи в цьому відношенні перед Роминською владою вжиті, але справа остаточно ще не вирішена.

Маючися серед Врангелівців Кубанці і майже всі Донці просяться до Української Армії, хоч напр[иклад] в Фогараші комендант врангелівських відділів заборонив всякі зносини своїх підлеглих з українцями.

Ці ж самі врангелівські елементи (по донесенню наших людей) з захопленням читають надсилаєму до таборів від нашої Місії «Українську Трибуну»⁴⁰.

Секретар Військової Секції,
Поручник В. Гуренко.
Букарешт 4/VI-1921 р.

З оригіналом згідно: Т[имчасово] в[иконуючий]
о[бов'язки] Начальника за частини Загальн[ої] Управи
В[ійськового] М[іністерства], Поручник Садовський.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 14—15.
Машинопис. Копія.

ЛИСТ ГОЛОВИ НДМ УНР В РУМУНІЇ
К. МАЦІЄВИЧА ДО МІНІСТРА
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ [А. НІКОВСЬКОГО⁴¹]

23 червня 1921 р.

Високоповажний Пане Міністре!

Відповідаю на Вашого листа від 9-го червня з невеликим запізненням, бо сподіваюсь подати Вам більш точні і докладні відомости по справі, яка нас цікавить і тому задержував відповідь. Тим часом вирішення її в Румунськ[им] Мін[істерстві] Війни затягається і я мушу писати Вам до її остаточного вирішення.

Справу продажу віденських набоїв румунськ[ому] Міністерству мені доручено було Пр[ем'єр]-Міністром Прокоповичем⁴² і І. Чопівським⁴³, які зовсім нічого мені [не] говорили про те, що ці набой знаходяться в Вашому розпорядженні. Навпаки зі слів п[ана] Чопівського, а також з телеграм тих, які він разом зі мною надсилав до Відня, я міг зрозуміти, що віденське майно належить його компетенції. Прошу вибачити, що я, не будучи повідомленим про Ваші уповноваження в цій справі, не звернувся також і до Вас.

Мушу також зауважити Вам, що сю справу я розпочав тільки по настоянню Уряду і зовсім без усякої надії і бажання одержати ці гроші для букарештської Місії. Коли румуни дійсно куплять набой, то при умовленій нами ціні в 1,2 /одна і дві десятих лея/ за набой вся сума, яку вони нам виплатять, витягатиме 3,5 міл[йонів] леїв, має бути передана Уряду, чи тим особам, кому він накаже. Такий наказ Уряду я і одержав. Власне ж для нашої Місії треба 40—50 т[исяч] леїв місячно.

Окрім того попередні умови, які запропонували нам румуни, питанне виплати грошей ставили на дуже сумний ґрунт, бажаючи внести гроші «на рахунок України». Дуже легко було зрозуміти, що ці гроші, при такій умові ніколи не дістануться нашому Урядові, а підуть на конто⁴⁴ тих розрахунків, які має Румунія з Росією і Україною. Меж тим справа йшла і наш інтерес полягав в тому, аби зараз одержати готівку і тому я це питанне поставив на ґрунт приватної купівлі румунськ[им] Мін[істерством] Війни у нашій Місії, з умовою, щоб гроші бу-

ли виплачені нам в Букарешті. Треба сказати, що ця умова найбільш затримує продаж, бо як Ви самі добре розумієте, при нашому важкому становищі всі наші клієнти радо готові взяти наше майно без виплати з нього грошей.

При таких умовах мені тепер ніяково вже міняти свої позиції на ті, які Ви в своєму останньому листі мені подаєте. Можу запевнити Вас в тільки одному, що не половину, а всі гроші Ви одержите, як що Уряд мені це накаже. Тому я дуже прошу Вас, вельмишановний п[ане] Міністре, допомогти провести цю справу всіма засобами які знаходяться в Вашому розпорядженню. На цих днях я виїзжаю до Уряду, зроблю там доклад про все становище цієї справи, а також і про Ваше бажання отримати ці гроші і зараз же Вас сповіщу про результати мого доповіді. Сподіваюсь, що ніяких перешкод в тому, аби ці гроші були передані Вам, я не зустрічу. Дуже добре, що Ви мене про це повідомили, бо я мав досі накази все передавати до Тарнова⁴⁵, де як Ви знаєте відчувається страшна потреба в грошах і де теж, я знаю, покладають великі надії іменно на цю справу.

Я також як і Ви, п[ане] Товаришу, дуже відчуваю наше важке політичне і фінансове становище. Гірш всього, що ситуація загальна складається не зле, дякуючи ліквідації Врангеля і скрутному майже катастрофальному положенню большевиків. Все питання полягає в тому, аби ми мали можливість триматися, продовжувати свою працю по організації України, вести дипломатичну акцію і фінансувати співчуваючи нам організації і групи нашого громадянства, як на Україні, так і за кордоном. Певне, що для всього цього потрібні гроші і аби наш спільник, який тепер нехтує нашою справою це зрозумів, то тоді ми дуже швидко мали б можливість повернутися на свою територію.

Я теж коли писав Вам про Болгарію, не лічив цю думку цілком безгрунтовною і дивився на неї, як один з засобів спасти положення. І взагалі треба було щось міркувати, щоб допомогти Уряду у його скрутному становищі. Цілком поділяю Ваші погляди відносно сучасної міжнародної ситуації, в якій зараз дуже трудно розібратися і в якій трудно знайти наше місце і наших майбутніх спільників. Власне через це я і висунув Болгарію яка займає досить нейтральне положення і тому краще других країн може бути тимчасовим притулком для нашого Уряду.

Маєте рацію, п[ане] Товаришу що такі питання краще обговорювати в персональних розмовах, ніж в листах. Я все ж таки сподіваюся бути у Відню, бачитися з Вами і про все докладно переговорити. Дуже можливо, що свій приїзд я сполучу з закінченням справи продажу набоїв.

Бувайте здоровенькі, бажаю поспіху в Вашій важкій праці і дуже прошу не забувати мене в своєму листуванні.

З правдивою пошаною щиро відданий Вам

К. Мацієвич.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 24—25.
Машинопис. Копія.

№ 8

ІНФОРМАЦІЯ ПРО МАЙНО НДМ УНР В РУМУНІЇ

Майно.

2 авто /за один, який був переданий Місії п[аном] Шадлуном⁴⁶ марки Пірс, давали 200.000 рум[унських] лей/.

6 друкарських машинок на 5 урядовців /2 з них нових/.

Готівка і борги.

1. На 8.277.000 %% паперів⁴⁷.

2. На 300.000.000 гривень /чекають ще на 600 м[ільйонів]/.

3. 150.000 нім[ецьких] марок, яких було позичено Місією зимою скарбовому товариству в Букарешті.

4. Гроші, які виплачує арендатор Азраель за аренду майна Русько-Дунайського Пароплавства в Болгарії вносяться на приватний біжучий рахунок п[ана] Мацієвича. Зараз в банку 50.000 болг[арських] левів, на які наложено арешт.

АДМИРАЛ ОСТРОГРАДСЬКИЙ⁴⁸.

Одержав і одержує величезні кошти за аренду та від продажу майна Русько-Дунайського пароплавства в Румунії, яке складається з 60 суден, барж та пароплавів, механічних майстерень, земельних участків та резервуару для гасу на 150.000 пудів в Рені⁴⁹, Галаці⁵⁰, Кілікії⁵¹.

З цих грошей п[ан] Адмирал лише за останні місяці видав, відмовляючи Посольству в Царгороді,

1. Місії в Букарешті на ремонт другого авто

для власних поїздок

50.000 лей.

2. На шини та покриття для шин авта

250.000 лей.

3. Позичково Місії в Букарешті двічі по 25.000 лей 50.000 лей.
4. На поїздку п[ана] Генер[ала] Дельвіга⁵² до Парижу 25.000 лей.
5. Персонально п[ану] Ген[ералу] Гулому-Гуленку⁵³ крім інших видач 250.000 лей.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 28—28зв.
 Машинопис. Оригінал.

№ 9

РАПОРТ ШЕФА ВІЙСЬКОВОЇ СЕКЦІЇ НДМ УНР В РУМУНІЇ ГЕНЕРАЛА С. ДЕЛЬВІГА ВІЙСЬКОВОМУ МІНІСТРУ [ГЕНЕРАЛУ М. БЕЗРУЧКУ⁵⁴]

5 липня 1921 р.

Представляю при цьому звіт про стан українців, інтернованих на терені Румунії.

В сучасний мент старання Місії полягають в тому, щоб поліпшити матеріальне становище їх, діставши яку небудь працю. Без цього не можна вимагати правильного ведення військових вправ.

На жаль, поалагодження справи звільнення інтернованих з таборів вимагає великого труда і ще тепер не може уважатися вирішеним. Наприклад, партія партизанів, одправлена в Буковину на цукроварню, затримана місцевою владою в путі, і, можливо, повернеться до табору, не дивлячись на дозвіл Совіта Міністрів.

Праця в державних інституціях оплачується дуже нерегулярно.

Визволяти дрібні партії старшин на тимчасову працю, яку можна дістати, досі не удавалось.

Брак грошей не дозволяє використовувати згоду Ромин на командировку наших старшин до їхніх військових шкіл. В сучасний мент проходить з добрим успіхом курс Вищої Військ[ової] школи Сотник Чайківський. Належить ужити всіх заходів, щоб дати йому змогу скінчити курс. Крім нього проходить курс пілотажу в авіаційній школі поручник Остроградський, якого фінансує його батько.

Маємо дозвіл ще на одну вакансію Вищ[ої] Військ[ової] Школи і на командировку 4 старшин для навчання Роминської мови з метою майбутнього проходження курсу Вищої В[ійськової]

Школи. Але, не маючи грошей, використовувати ці дозволи не було можна.

Становище грошове секції остільки зле, що вже 2 місяця утримання не одержуємо, спасибі що маємо помешкання й обід.

Тому для ближчого ознайомлення з військом шляхом поїздки до частин, шкіл і військових інституцій не маю грошей. Приходиться обмежитися персональними знайомствами в дуже обмеженій кількості та літературою. Критичне Фінансове становище не знаходиться в зв'язку з ростратою скарбника. Секція вже 9 місяців жиє в борг, який досягає тепер біля 110.000 леїв.

Всі турботи Секції в сучасний мент мають на меті здобути грошей. Справа продажу 3.000.000 набоїв, що знаходяться у Відні, принципно закінчена, але на практиці стоїть на мертвій точці. Про це відомо п[ану] Фещенко-Чопівському, якому Місія про це надсилає повідомлення, яко б[увшому] Голові Торговельної Комісії.

Здавалось би, що можна одержати гроші за 97 кулеметів Запорізького корпусу, яких забрано у нас Роминами. Але одержано відповідь від Роминськ[ого] В[ійськового] М[іністерства], що вони відкладають ці розрахунки до майбутніх розрахунків з Росією. Ми готовимо протест і будемо боротися, але вичикуємо, щоби не зіпсувати справи з купівлею Віденських набоїв.

В останній час Ромини повідомляють, що дадуть нашим старшинам одяг і білизну за рахунок Франції. Досі від Франції ми нічого не мали, крім солодких чемністей.

Сьогодні узнав з самих певних джерел, що на Дністрі Ромини починають переговори з більшовиками, причому в складі комісії роминської призначений представник Мін[істерства] Зак[ордонних] Справ, голова і третій член військові. З ріжних питань обговорюватимуться справи репатріації на Україну і Росію біженців.

Шеф Військ[ової] Секції
Ген[ерал] Пор[учик] *Дельвіг*.

З оригіналом згідно:
Т[имчасово] в[иконуючий] о[бов'язки]
Начальника Загальн[ої] част[ини]
Загальної Управи В[ійськового] М-ва,
Поручник *Садовський*.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 13—13зв.
Машинопис. Копія.

№ 10

**РАПОРТ ОТАМАНА ПОЛТАВСЬКОГО
ПАРТИЗАНСЬКОГО ЗАГОНУ МІНІСТРУ ЗАКОРДОННИХ
СПРАВ ТА ГОЛОВІ НДМ УНР В РУМУНІІ К. МАЦІЄВИЧУ**

27 жовтня 1921 р.

Маю шану уклінно прохати Вашу Вельмишановність при докладі Панові Головному Отаманові доложити про мій проект в справах військових повстанчих операцій на Таврії й в Криму й склопотати мені дозвіл на приїзд мій для докладу по цьому питанню Панові Головному Отаманові.

Отаман [В] *Уренюк.*

Резолюція: Це буде тільки зайва витрата грошей в леях! В разі, коли справа не вимагатиме грошей, хай її полагодить Пересаді в порозумінню з Виговським [Ваговським]. Дивно, що цей невідомий «отаман» не порозумівся з Гулим і не виїхав разом з ним. Треба бути обережним.

15 листопада 1921 р.

Резолюція: Пересилаю Вам Отамане згідно просьби п[ана] посла Мацієвича. 12/XI [?].

**ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 29.
Рукопис. Чорнила. Оригінал.**

№ 11

**ЛИСТ ГОЛОВИ НДМ УНР В РУМУНІІ ТА ШЕФА
ВІЙСЬКОВОЇ СЕКЦІЇ НДМ УНР В РУМУНІІ ГЕНЕРАЛА
С. ДЕЛЬВІГА ДО МЗС УНР**

8 лютого 1922 р.

В відповідь на відношення Міністерства ч. 1051/6356 від 28 листопаду в справі рапорту ген[ерала] Гулого, Місія має честь подати такі відомости і пояснення:

1) Місія У. Н. Р. в Румунії ніколи не одержувала ні наказу П[ана] Головного Отамана, ні розпоряджень Уряду з приводу фінансування організації ген[ерала] Гулого. Навпаки, Місія мала тільки наказ допомогти організації Гулого добути необхідні кошти з Румунського штабу і улаштувати її правне становище, а також її відношення до Румунської влади. Коли виявилось що з Румунських джерел ніяких коштів отримати неможливо,

то Місія сама, по своїй ініціативі, запропонувала ген[ералу] Гулому свою фінансову підтримку в розмірі кошториса, складеного на нараді Місії і представників організації ген[ерала] Гулого. Не маючи ніяких для цього кредитів, Місія могла ці гроші видати тільки з загальних сум, на що власне не мала права. Робилось все, вважаючи діяльність організації дуже важливою, а також на підставі того, що донесення Місії про це фінансування не зустрінуло ні з боку Міністерства ні з боку Уряду взагалі ніякого протесту. Таким чином тільки добровільна фінансова допомога Місії дала можливість організації Гулого налагодити і провадити свою працю.

2) Не маючи спеціальних кредитів Місія виплачувала ген[ералу] Гулому необхідні йому кошти по мірі того, як сама їх отримувала. Тим часом гроші були видані на перший місяць зараз же після того, як відбулася вищезазначена нарада і видавалися завжди, як тільки в касі які то будь кошти. Починаючи з травня місяця і до листопаду організація генер[ала] Гулого одержала від Місії 220 тис. леїв, 47 тис. думських рублів, 11 мільонів гривень. За той же час члени Місії не одержали утримання: Голова Місії за 6 місяців, Шеф Військової секції за три, а всі останні співробітники за два с половиною місяця. Таким чином, Місія виплачувала потрібні ген[ералу] Гулому кошти за рахунок свого персоналу при чому довелось робити і приватні борги. Ген[ералу] Гулому все це було відомо, бо він дійсно багато часу проводив в Букарешті, але це зовсім не мало ніякого зв'язку з отриманням грошей, бо скільки б він в Букарешті не сидів, отримати більше того, що Місія давала він не міг.

3) Що стосується до ліквідації процентових паперів, які знаходились на схованці в Румунській скарбниці, то Місія не могла почати її раніш одержання на це дозволу Уряду, який привіз п[ан] Лебідь-Юрчик⁵⁵ 15 жовтня. Але знову таки вважаючи потребу в коштах організації Ген[ерала] Гулого надзвичайно важливою, Місія почала заходи по підготовці цієї ліквідації і визволенню паперів з Румунської Скарбниці ще за кілька тижнів до приїзду п[ана] Лебідь-Юрчика. Справа ця дійсно вийшла важкою, бо ті умови, на яких процентові папери було покладено в румунську скарбницю, вимагали вивозу їх з межів Румунської Держави. Для того аби отримати їх до рук Місії, треба було ужити заходів для зміни цих умов. А це вимагало часу, бо необхідна була резолюція самого Міністра Фінансів. Тим часом

Місія цього добилась, не зважаючи на те, що наше становище тоді було з політичного боку дуже непевне, про що я повідомляв Міністерство. Але Місія зробила ще більше. Для визволення паперів треба було платити значні кошти скарбниці і адвокату за допомогу в Міністерстві Фінансів. Так окремі члени Місії зробили приватні борги і своїми коштами сплатили ці для того, аби скоріш визволити папери, бо в касі Місії не було абсолютно ні одної леї. Все це робилось після того, як стало відомо, що всі процентові папери мають бути продані для задоволення потреб виключно організації ген[ерала] Гулого, а місії нічого не залишиться. Свідками всього цього були і сам ген[ерал] Гулий і Лебідь-Юрчик. Ці борги і досі членам місії не повернуті, не дивлячись на те, що організація ген[ерала] Гулого отримала від ліквідації процентових паперів поверх 200 тис. леїв

4) Коли підрахувати всі ці кошти, які отримала організація ген[ерала] Гулого від Місії, то досягне 500 тис. леїв на протязі від 1-го травня по 1-е листопада. Маючи також на увазі, що ця організація отримувала окрім того кошти безпосередньо від уряду, від П[артизансько] П[овстанського] Шт[абу]⁵⁶ і чинних джерел, то можна вважати без значного перебільшення, що місячний бюджет цієї організації виносить не менше 120—140 тис. леїв. Такий бюджет рівняється чотирьох-місяшному бюджету нашої Місії, як Дипломатичної, так і Військової. На нашу думку ні Місія ні тим більше Уряд, який в той час знаходився в надзвичайно скрутному фінансовому становищі, не заслуговують ніяких докорів, що організація ген[ерала] Гулого не була відповідно фінансована. Навпаки, [щодо] військової праці такі як генерал Леонтович тієї думки, що з такими коштами можна було зробити не порівнюючи більше.

5) По згоді Місії з організацією ген[ерала] Гулого фінансування її відбувалося на тій умові, що ген[ерал] Гулий мав представляти в Місію грошові справоздання⁵⁷, що місяця. За весь час ні одного такого справоздання не поступило, бо не можна лічити таким одно повідомлення ген[ерала] Гулого, в якому він подає відомости про видачу ріжним особам авансів, без копій яких небудь документів. Власне на підставі цього одного Місія повинна була давно припинити фінансування такої організації, і коли вона винна в чому, то не в тому, що вона затримувала видачу грошей ген[ералу] Гулому, а в тому, що вона не припинила зовсім цієї видачі. Але з огляду на важливість справи

і на те персональне довір'я, яким користувався в Місії ген[ерал] Гулий, Місія не стала на цей цілком формальний шлях.

б) Організація ген[ерала] Гулого ніколи не користувалася особливим довір'ям і допомогою румунських урядових інституцій. І все, що робилося і було зроблено для неї, все залежало від персональних відношень і заходів Місії. Змінилося відношення до Місії румунських урядових кол, під впливом переговорів з більшовиками, і умови праці організації ген[ерала] Гулого значно погіршали. Окрім того, саме поведження організації, повна відсутність конспірації, постійні сварки і конфлікти, все це понижувало авторитет і працездатність організації.

Таким чином, з наведених вище пояснень і відомостей видно, оскільки має фактичних підстав рапорт ген[ерала] Гулого про «байдуже відношення і слабу допомогу» Букарештської Місії. В цьому рапорті не приведено ні жадного конкретного факта, ні жадного документа, який міг би доказати правдивість тих обвинувачень, які в ньому поставлені. Місія певна, що таких фактів і документів нема і не може бути.

Залишаючи ширше питання про причини неудачі діяльності ген[ерала] Гулого в Румунії і на Україні, які лежать в більшій своїй частині за межами відповідальности й вини окремих осіб і організацій наших, Місія повинна звернути увагу, що по де-яким фактам, їй відомим, багато спричинився до цього не відповідальний склад самої організації ген[ерала] Гулого, його не вміле поведження справою, а також в де-яких випадках можливо і нерозуміння своєї відповідальности в такій важливій і делікатній справі. Як доказ цього Місія долучає до цього: 1) Доклад сотника Василюка, одного з постійних співробітників організації, 2) копії листів на ім'я Місії сотника Мошинського і Сотника Емельянова.

Голова Місії УНР в Румунії *К. Мацієвич*.

Шеф Військової Секції *С. Дельвіг*, ген. поручник.

З копією згідно:

Головного Військово-історичного Музею-Архіву
Діловод, адм. підх[орунжий] *Уланівський*.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 9—9зв.
Машинопис. Копія.

ЛИСТ СОТНИКА П. ЄМЕЛЬЯНОВА
ДО МІНІСТРА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УНР

5 (18) января 1922 г.

Вельмишановний Пан Міністр.

Вы наверное уже слышали о том что произошло 6/19 ноября м[инувшего] г[ода]. Начальство все уехало для благодушествования в Бухарест, бросив на произвол судьбы больных голодных и раздетых людей. Я один из всех тяжело раненый не получил до сего времени никакого денежного пособия на лечение. Прошло два месяца, а я только сегодня первый раз лежа в кровати смог взяться за ручку чтобы написать Вам о своем тяжелом положении. Квартирохозяева не выбросили на улицу, кормят и ухаживают из сострадания. Два врача меня пользовавшие видя что я им не плачу перестали посещать совершенно, тогда как лечение затянется еще месяца на два, по их мнению. Положение для моего здоровья создалось катастрофическое. В мой мозг не вкладывается, как честные руководители могли бросить тяжело раненого без оказания ему медицинской помощи, при том, что ими растрочены казенные деньги по кафешантанам и клубам в карты. Этот факт и будет доказано, когда будет следователь. Я умоляю Вас, Господин Министр, приказать меднолобым преступникам немедленно мне выслать необходимую для лечения сумму денег. Кровь, пролитая лучшими сынами родины, мимо не пройдет них и возмездие последует.

Я верю в Вашу душевную отзывчивость и питаю уверенность, что Вы, Господин Министр, и только Вы не дадите мне, понесшему свою жизнь за спасение родины, погибнуть от раны, как собака выброшенным на улицу.

Вы простите за резкость этого письма, но я еще болен и без ужаса не смогу говорить о том, что произошло на моих глазах.

Господин Министр, дайте мне возможность увидеть Вас и я с документальными данными докажу о преступности тех, кто теперь возможно сидит при Вас и лжет без конца. Преданный и покорный Ваш слуга П. Емельянов.

З копією згідно:

Головного Військово-Історичного Музею-Архіву Діловод,
адм[іністрації] Підх[орунжий] Уланівський.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 10—10зв.
Машинопис. Копія.

**РАПОРТ МОЛОДШОГО СТАРШИНИ
ДЛЯ ЗВ'ЯЗКУ ВІДДІЛУ ПОВСТАНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ СОТНИКА В. МОШИНСЬКОГО
ДО ШЕФА ВІЙСЬКОВОЇ СЕКЦІЇ НДМ УНР В РУМУНІЇ
ГЕНЕРАЛА С. ДЕЛЬВІГА**

13 січня 1922 р.

Доношу Вам, Пане Генерале, про випадки які трапились зі мною та другими українськими старшинами при відправці нас на той бік Дністра. Прибувши до м. Кишиніва від Парт[изанського] Повст[анського] Штабу з завданням відправитись до м. Одеси, я з'явився до Полк[овника] Стефаніва⁵⁸, Нач[альника] Штабу Південної групи. П[ан] Полковник сказав мені, що він мені переправитись pomoже, але зараз у нього нема грошей і він просить мене піти з ним до французького Консула Кап[ітана] Глясе, від якого можна отримати на це діло допомогу. Я згодився. Після довгих розмов з французом, послідній запитав мене чи вистарчить мені 2 тисячі леїв, — я відповів що вистарчить. Тоді він видав гроші і П[ан] Полковник видав на них росписку. Повернувшись до дому п[ан] Полковник видав мені тільки 1000 леїв, а другу залишив собі, куди ці гроші пішли — я не знаю.

Другий випадок трапився з сотником Казаком, який одержавши завдання видав росписку на півтори тисячі леїв, а одержав тільки п'ятсот.

Третій випадок був з сотником Величко, який хтів їхати з завданням від П[ана] Полковника до Миколаєва, Херсона, Харкова і повернутися до Кишинева через Знаменку і на цю подорож він має одержати дві тисячі леїв від румун. П[ан] Полковник пішов з сотником Величко до Штабу Корпусу, де румунський шеф інформаційного бюро, Майор Ілеску дав сотникові ВЕЛИЧКОВІ підписати росписку на 6,000 леїв, послідній здивувався і спитав чога це так, — він же має одержати всього дві тисячі. На це майор відповів, що дві тисячі йде Полковн[ику] Стефаніву, 2 тис. румунам і 2 тис. сотникові Величкові. Сотник Величко на таку комбінацію не згодився і не поїхав.

Отже я мушу зазначити на посвідок, що своїми вчинками п[ан] Полк[овник] Стефанів відбиває охоту працювати ідейним робітникам, які один за одним покидають його.

Підписав: Сотник *МОШИНСЬКИЙ*
м. Бухарест

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 10.
Машинопис. Копія.

№ 14

**ДОПОВІДЬ СОТНИКА ВАСИЛЮКА
ПРО ХІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПОВСТАННЯ
ПРОТИ БІЛЬШОВИКІВ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ
У ЧЕРВНІ—ГРУДНІ 1921 р.**

6 лютого 1922 р.

П е р с о н а л ь н и й с к л а д :

Ширша і систематична праця по організації повстання на півдні України почалась 30 червня 1921 р. т[о] е[сть] з часу організації Штабу Південної Партизано-Повстанчої групи в Кишиневі.

До того часу праця хоч і велась, но мала характер випадковий і не систематичний.

Підбор працівників організаторів оказався досить невдачним, що і дало невідраді результати праці.

З огляду на те, що голові організації прийшлося дуже часто роз'їжджати по-за межі Бесарабії по справах, то вся організаційна робота лягла на Начальника Штабу групи Генерального Штабу Полковника С[т]ефанова та Начальника Цівільного Керування групи п[ана] Поплавського⁵⁹.

Підполковник Стефанів — незамінний Начальник Штабу дивізії, чоловік високо дисциплінований і освітлений, який привик добре виконувати військові накази, в Кишиневі на самотійній праці оказався не на своїм місці.

Начців п[ан] Поплавський по своїй працездатности і знакомости з підпільною організаційною працею уже зовсім оказався не дома, бо праця його заключалась в переводі грошей, заниманні місця, а почасти була шкідливою і для самої справи із-за неуміння заховувати конспірацію.

Помішником Начальника Штабу був призначений підполковник Чорненко-Чорний⁶⁰. Чоловік дуже працездатний, но не маючи віри в успіх діла, займався весь час веселим проведенням часу, до справ не[тор]каючись.

Н-ком Оперативно-організаційного відділу штабу групи був привезений з Польщі сотник КОВАЛЬЧУК, гарний товариш і щирий та певний українець, но спосібний добре виконувати обов'язки посильного що він за весь час тільки і робив без закиду.

Н-ком розвідочного відділу штабу був я, теж не на своєму місці, бо там слід-би сидіти старшині генерального штабу, то і пришлося мені виконувати обов'язки тільки посильного і писаря штабу.

Помішником Начців був п[ан] Савенко, який, вибіраючись на підпольну працю на Україну — через Румунію, захватив з собою з Польщі 5 туків своїх річей, що зразу могло определити його спосібність і охоту до підпольної праці. Дійсно дуже скоро заявив себе хворим, і отримавши державну підмогу, поїхав на дачу лічитись і більше до праці не вертався.

Не дивлячись на скрутні грошові засоби, Начців теж мав свою канцелярію, з Начальником канцелярії п[аном] Медведівим на чолі.

Х і д п р а ц і :

Для організаційної праці фактично приступлено було 2-го липня. Послано зв'язкового старшину до IV Румунського корпусу сотника ДОЛИНЮКА, та налагоджено 3 переправочно-розвідочні пункти на березі Дністра, іменно в Атаках⁶¹, Вадрашкові⁶² і Криулянах⁶³, з яких працював без закиду тільки в Криулянах з сотником Гулієм на чолі.

Була спроба заложити такі ж пункти і в других важних місцях на Дністрі, но по ріжним причинам невдачно.

Налагоджено досить гарно справу в румунських штабах по переправі організаторів та зв'язків на Україну.

Розділено південну групу на райони, попризначувано Командуючих районів на цивільних керовників.

Військовим і цивільним начальником 1-го Одеського району був призначений п[ан] Пшоник⁶⁴. Йому було запропоновано негайно відправитись з Кишинева в свій район для підпольної праці, но вже в перший день після означеного наказу він зраджував і був головним ініціатором рапорта всіх цивільних пред-

ставників районів до Уряду та до Місії, в яким строго критикувалась діяльність наших керовників в Румунії і в яким було зазначено, що вони відказуються приймати такі відповідальні пости і на Україну не поїдуть. Рапорт цей недвозначно звучав так: «Чую себе не відповідним для сучасної підпільної праці на Україні і їхати туди не рішаюсь». Хоч зміст рапорту був дуже ясний, но Штабом групи не був взятий під розвагу і праця людям і зокрема і п[ану] Пшонику була накинута просто насильно, що відразу определило дальшу працю. Дальша праця п[ана] Пшоника звелась до сидіння в кольонії Шабо⁶⁵ на березі Дністра разом з дружиною, до провокування Штабу групи і взагалі наших керовників і до висисання державної копійки — грозячи в противнім случаю припинити працю, і так аж до листопада місяця. Біля себе в Шабо зібрав він більше десятка рижних авантюристів, які висилались Штабом груп на Україну, но не бажаючи туди йти і не рішаючись відкрито об цім заявити Штабові йшли до Пшоника, як до противної сторони, сиділи з ним разом по місяцю і більше і заїмались провокаціями не тільки Штабу і всеї української справи, але навіть і румун. Дійшло навіть до того, що большевики, довідавшись про цю лавочку, переправились через Дністро, зробили нальот на квартиру Пшоника, його ранили, а в його компанії повідбирали досить важні документи, які компрометували як і нас, так і румун.

Командуючим II-го Александрійсько-Херсонського району було призначено, прибувшого з Польщі сотника Ямщука. Сотник Ямщук добрий начальник господарчої частини куріня, но не командуючий, об чім він і сам нераз заявляв чинам штабу, но ця заява чому-то не була прийнята під увагу. Висланий для переправки на Україну в свій район, він просидів півтора місяця в Вад-Рашкові на березі Дністра, не рішаючись перейти, то вилаяв Штаб групи і заявив начальнику пункту поручнику Грiшному⁶⁶, що по переході на Україну, пристроїться де-то на вокзалі у свого брата комуніста і палець о палець не вдарить. На цим його діяльність скінчилась і як від нього, так взагалі з II-го району до листопада не було ніяких відомостей.

Начцівом II-го району був призначений п[ан] Дмитро Хорунжий⁶⁷, який перевівши чимало грошей і просидівши з місяць на березі Дністра, вернувся назад в Кишинев, пристроївся на чорну роботу і до листопада до праці не мішався.

Командуючим III-го Катеринославського району⁶⁸ був призначений сотник Нестеренко⁶⁹, який в той час мав повсталий відділ на Україні, однак від нього до посліднього часу не постуило ніяких відомостей і я думаю, що він навіть не знав про своє призначення, тим більше, що з Головного П[артизансько] П[овстанського] Штабу Ком[андуючим] III-го р[айону] був призначений поручник Вербіцький⁷⁰.

Начцівом III-го району був призначений п[ан] Скляр⁷¹, приїхавший ще в березні з Польщі. Він відправився до місця призначення і про нього були 2 рази відомости, що він живий і працює, но від нього самого ніяких інформацій про свою працю не було.

Командуючим IV-го Балтського [району] був призначений Отаман Заболотний⁷². По чутках і з приватних відомостей, діяльність його була досить широка, но безпосереднього зв'язку від нього до Штабу, за весь час не було ні одного. Коли і отримувались відомости про його діяльність, то від його старшин і козаків, які переходили до Бесарабії і інтернувались. З IV-го району приходив раз поручник Чехович⁷³, який був висланий туди Штабом групи, і працював як Начальник Штабу Придністрянської бригади, якою командував Отаман Кіршул.

Начцівом IV-го району був призначений п[ан] Новогірський, про діяльність якого в Штабі групи не було ніяких відомостей.

З огляду на те, що зв'язки, посилаємі Штабом групи, все таки попадали до Заболотного, то його робота, можна сказати, координувалась Штабом групи і була задовольняючою.

Військовим і цивільним Начальником Умансько-Чигиринського району був призначений, находячийся в означенім районі з повстанським відділом Отаман Дерешук⁷⁴. До нього було вислано кілька старшин та козаків, но від нього ніяких зв'язків і інформацій не було.

За весь вищезазначеній час, від часу до часу, було вислано в розпорядження Ком[андуючих] районів до 30 чоловік, по більшій часті мало працездатних старшин і козаків. Назад вернувся тільки два рази козак УСАТИЙ з Катеринославщини та поручник Чехович з Ольгопольщини. Про других відомостей більше не було і взагалі всякі інформації з України записувались від випадкових людей. Дальша праця Штабу групи в Кишиневі зводилась до писання розвідочних звітів раз на місяць та вимі-

ни їх з другими розвідочними Бюро, іменно румунським, французьким та польським, до гризоти де взяти коштів для утримання такої громіздкої і широкої інституції, як Штаб групи, в яким разом працювало 15 чоловік, і до висилки людей на Україну, яких вислано за увесь час, як і вище зазначено не більше 30 чоловік і то маловартісних для цієї справи. Документів на перехід границі правда було взято біля 200 з румунських штабів, но прочі люди, взявши документи і підмогу на дорогу, по більшій части гроші пропивали, вертались з берега і щоби хоч себе чим-небудь оправдати, занимались провокаціями і способу боротьби з такими авантюрними типами навіть не находилось. Щоб це не було голослівним, то я кажу кілька прізвищ таких типів, іменно: поручник Іващенко, сотник Гуленко, поручник Свінціцький, поручник Гончарук, поручн[ик] Деревянченко, сотник Новіцький⁷⁵ і т. д. майже ні один з них в частинах регулярної армії УНР не був, а чому вибирались іменно такі типи, поприлипавши до справи не знати звідки і майже нікому не відомі люди, а не використовувались дійсні українці і повстанці, яких сотнями можна було набрати в таборах інтернованих, а також з розташованих на приватних роботах старшин та козаків, як це і пропонував не раз Секретар Військової Секції Місії Поручник Трепке, які, як напр[иклад] з групи Отамана Федорченка годились їхати навіть на свої кошти і люди ще зовсім не знакомі з авантюризмом, то мені просто неясно.

Коли і пересилались зв'язки і організатори, то я не пам'ятаю случая щоби кому із них була дана ясна і точна задача зробити отже то і те, а просто посилались люди як ніби то для того, щоб їх спекатись і поскоріше переправити в Україну.

Весь прочий час сходив на балачках і на перетравлюванні слухів про положення на Україні та про повстанців і до жовтня м-ця ніякої роботи не було. Така праця Штабу групи не була невідома як Місії в Букарешті і так і Урядові і Головному Штабові, о чім свідчить лист п[ана] Ген[ерала] Дельвіга на ім'я Підполковника Стефаніва від 25 липня, де ясно зазначено що «Вас не треба вчити, що кустарним способом повстання підняти не можна», но чому не принималось заходів для поправлення очевидного недостатку, мені просто неясно.

Грошова справа групи:

Гроші на утримання такої громіздкої інституції і на ведення роботи ген[ерал] Гулий доставав і привозив з Букарешту. На скільки було мені відомо, то гроші він доставав з великими труднощами і на отримання кожної получки тратив не менше двох неділь часу, і звичайно в далеко меншій кількості, як вимагалось в вимоговій відомості.

Мною весь час замічавсь якийсь розвал між нашою організацією і Місією, а до де-якої міри і Головним П[артизансько] П[овстанським] Штабом.

Причини розвалу я не знаю, но думаю, що колиб були видні результати праці і давався який небудь контроль над витраченням і то производним витраченням грошей, то цього розладу не було-б.

Все таки кожний раз привозив ген[ерал] Гулий з Букарешту таку суму грошей, що при умілім витраченні її, вона могла вистарчити для забезпечення праці навіть далеко ширшої.

Для ясности подам де-кілька примірів непроизводних витрат: куплено пишучу машинку за 3500 леїв, написано на ній всього одне відношення по румунські і один розвідочний звіт по французькі і продано з тяжкою бідою за 2500 леїв; значить тисяча утрачена; приїхав один грузинський дурисвіт підполковник Мадат і обіцяв дати для переправки на Україну в наше розпорядження 128 грузинських козаків, вимантачив не більш не менш, а шість тисяч леїв ріжночасово, ну і щез безслідно, радий що вдалось надути; раз пам'ятаю видано було 30,000, а навіть 33,000 лей авансу Начальнику Цивільного керування п[ану] Поплавському, но щось за ці гроші і за розход їх на справу я не чув, а ненароком бачив рахунок на куплені Начцівом п[аном] Поплавським із цих грошей гетри, дарма що мав добрі чоботи і черевики; нанималось 5 кімнат, за які платилось добрі гроші, хоч чини Штабу отримували солідну суму грошей в місяць і мали можливість нанимати квартири на свій рахунок і розміщуватись не з такими удобствами; п[ан] Поплавський заплатив напр[иклад] пані Курдиновській за дві кімнати за листопад місяць 1100 лей, а за дві кімнати для мене і для свого Начальника канцелярії, хоч і в мене і в нього квартира була і туди переноситись я категорично відказувався; приїхав один полковник з Єлисаветградщини, якого зараз прізвище і не згадаю, втік від більшовиків і хоч не раз заявляв, що участі в на-

шій роботі ніякої приймати не буде, по йому однако ж було видано не менш двох тисяч лей на утримання і обмундировку, коли цю справу можна було покінчити і 300 леями; на кінець тримати в такий трудний час 15 працівників і виплачувати кожному по півтори тисячі лей місячного утримання, коли фактично працювало тільки 4 чоловіки, а прочі були форменними тунеядцями, бо на них була надія тільки при розвитті ширших акцій на Україні, то це теж було на раціональним. В жовтні місяці був отриманий наказ з центру виступити на Україну і на організацію виступу була асигнована в розпорядження ген[ерала] Гулого сума мільон лей. За цією сумою їздив ген[ерал] Гулий в Букарешт цілий місяць і її не дістав. На кінець з тяжкою бідой дістав процентових паперів приблизно на півмільона лей, які і привіз з м. Кишинів для реалізації на леї. Гроші ці були привезені вже на початку листопада, хоч наказ виступати на Україну був 6-го жовтня. Гроші ці були передані члену фінансової комісії п[ану] Лебідь-Юрчику для продажу. П[ан] Лебідь-Юрчик передав ці гроші Управляючому фірмою Котляревського п[ану] Фесаку для продажу. П[ан] Фесак, по мойому вражінню, хотів просто на цім інтересі спекульнувати і весь час просто шантажував п[ана] Лебідь-Юрчика. Давав гроші частями по 5—10—15 тисяч і видавши до 200 тисяч лей такими частями на протягу двох неділь, після виїзду генер[ала] Гулого на Україну, решти видавати зовсім відказався і навіть відказався видати розрахунок, коли була можливість п[ану] Лебідь-Юрчику продати цінності в другім місці, заявляючи, що прочі цінності він просто затримує під залогом вже виданих сум, які нібито він видав з каси фірми, хоч документи о продажі грошей вже мались у п[ана] Лебідь-Юрчика на руках. П[ан] Лебідь-Юрчик так грошової справи по продажі цінностей не закінчив і посварившись з Фесаком поспішно поїхав до Польщі.

Результати праці:

На виручені з цінностей гроші Генер[алу] Гулому вдалось одягнути і озброїти 15 чоловік старшин та козаків і тільки 17 листопаду переправитись на Україну в районі Криулян.

Частина грошей була видана п[ану] Пшонику, якому було доручено спішно скласти бойовий відділ для наступу на Тирасполь і далше на Одесу. Скільки отримав Пшоник грошей — мені не відомо, но знаю, що перед від'їздом Генер[ал]

Гулий наказав своєму уповноваженому на терені Румунії п[ану] Поплавському видати Пшонику не більше 3—5 тисяч. Після від'їзду Генер[ала] Гулого Пшоник явився до п[ана] Поплавського і потребував видачі 35 тисяч лей, інакше розпускає відділ, і отримав ще 28 тисяч лей, які і розпустив як сам захотів, но у всякім разі без потреби, як я пізніше сам вияснив, при допиті старшин та козаків.

Самим влучним призначенням, це було призначіння Начальником Штабу I-го району Полк[овника] Савченко⁷⁶ (Білоуса). Під його то проводом і переправився відділ в 183 чоловіки на терен України і вдарив на Тираспіль. Завдяки тому, що Пшоник, хоч і витратив гроші, но не зумів озброїти відділу і не зумів налагодити зв'язків по тім боці Дністра, бо зв'язався з ріжними авантюристами, як тільки висисали з нього гроші. А о помочі і не думали як напр[иклад] Підполк[овник] Дідученко, якому було доручено дістати 5 лодок для переправи, а він дістав тільки одну, чим затягнув переправу і на Тираспіль прийшлося вдарити не в ночі, а в день, а на кінець втік з лави з кулеметом, чим підніс паніку в рядах повстанців, то експедиція скінчилась невдачею і утечею з добрими стратами повстанців назад в Румунію, забивши до 280 большевиків.

Мушу зазначити ще одну досить важну недбалість з нашої сторони: ПШОНИК намагався нав'язати зносини з остатками Одеської повстанчої організації, на чолі якої в липні стояв Профес[ор] Бузько⁷⁷. Бузько перейшов вже було на службу в чрезвычайку разом з жінкою і бажаючи спровокувати нас, прислав свого кур'єра, як ніби то дійсної української організації. Прибувши кур'єр вів себе між нами на стільки відкрито, що не було ніякої трудности його розшифрувати, о чім я лічно заявляв Пшонику, а також докладав Генер[алу] Гулому та Підполк[овнику] Стефаніву. На цю справу подивились байдуже і навіть перед виступом на Тираспіль його вислали день наперед в Одесу. Цей кур'єр по призвищу Животько — одеський чекіст, на очах наших розвідників сів у Тирасполі на автомобіль і поїхав в Одесу з докладом, ну звичайно на день нашого виступу появилася з Одеси комуністична бригада в Тирасполі, яка і загнала повстанців назад за Дністер, но могло бути і даліше.

При сучаснім положенню може й не можна було добитись більших результатів по організації й успіх повстання,

но при правильній постановці діла можна було зробити далеко більше, як було зроблено, хоч для загальної opinii і для очищення совісти, тим більше, що справа як в Румунії так і на Україні далеко не так вже зле стояла, як об цім доносилось рапортами центру.

6-го лютого 1922 року м. Будапешт.

Сотник ВАСИЛЮК.

З копією згідно:
Головного Військово-Історичного
Музею-Архіву Діловод, адмін[істрації]
підх[орунжий] Улановський.

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 11—12зв.
Машинопис. Копія.

№ 15

ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ УКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ ВІЙСЬКОВИХ ДІЯЧІВ У ПОЛЬЩІ ДО УПРАВИ ФІЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЛІГИ НАЦІЙ У РУМУНІЇ

21 серпня 1923 р.

В імени З'їзду щиро дякуємо всі організації, що підписали надісланий Вами привітальний лист з дня 11 серпня і Голові Дипломатичної Місії В[ельми] П[оважному] Панові Мацієвичові за прислані привітання і побажання.

Висловлені Українською Еміграцією у Румунії побажання надзвичайно близькі нашому серцю. Просимо вірити, що заклик до об'єднання під прапором Незалежної Української Державности являються гаслом, що об'єднує усіх нас.

З глибоким побажанням

Голова З'їзду Геншт[абу] ген[ерал]-хор[унжий]
В. Сальський⁷⁸

Заступник Голови ген[ерал] Безручко

Пол[ковник][?]

Секретарі: М. Ковалів
Волохів
Гудзій

ЦДАВО України. — Ф. 2471. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 8.
Машинопис. Оригінал.

- 1 *Чехівський Володимир Мусійович* (1876—1937) — громадсько-політичний і церковний діяч, історик, дипломат. Народився на Київщині. Закінчив Київську духовну академію. Депутат І Державної думи. Належав до УСДРП. Член Української Центральної Ради. З 26 грудня 1918 р. до 11 лютого 1919 р. — голова Ради Міністрів УНР й одночасно міністр закордонних справ. З 1921 р. — голова ідеологічної комісії Української автокефальної православної церкви. 1929 р. заарештований у справі «Спілки визволення України». Був засуджений до страти, яку замінили на 10 років ув'язнення. 1936 р. термін ув'язнення продовжено ще на 20 років. Розстріляний 3 листопада 1937 р. у Карелії. Автор богословських та історичних творів.
- 2 *Гасенко Юрій* (1894—1933) — інженер, військовий діяч, дипломат. У 1919 р. очолював Надзвичайну дипломатичну місію в Румунії. Автор літературних творів для дітей.
- 3 Жванець — нині село Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл., розташоване на лівому березі Дністра.
- 4 *Дорошенко Дмитро Іванович* (1882—1951) — історик, громадсько-політичний і державний діяч. Народився у Вільно. Навчався у Варшавському і Петербурзькому ун-тах, закінчив Київський ун-т. Один із засновників Української Центральної Ради. Заступник голови УЦР. Губернський комісар УЦР на Чернігівщині. У 1918 р. — в. о. керівника Міністерства закордонних справ, міністр закордонних справ Української Держави. Професор Українського державного ун-ту у Кам'янці-Подільському. З 1920 р. — на еміграції. Професор Українського вільного ун-ту у Відні, Празі, Мюнхені. Директор Українського наукового ін-ту у Берліні, Президент ВУАН. Автор численних праць з української історії.
- 5 *Білецький Леонід Тимофійович* (1882—1955) — літературознавець, доктор філології, президент УВАН, дійсний член НТШ. 1918 р. — приват-доцент Українського державного університету у Кам'янці-Подільському, 1921—1923 рр. — викладач історії укр. літератури у Львівському таємному українському ун-ті, 1923—1925 рр. — ректор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. Був професором Українського вільного та Карлового університетів у Празі. 1949 р. переїхав до Канади.
- 6 Вірогідно *Шманкевич Євген* (1882—?) — історик, юрист, викладач кількох харківських вищих шкіл. Працював у науково-дослідних установах при ВУАН. Репресований у 1930-х роках.
- 7 Вірогідно *Чернявський Арсен* (1889—1944) — військовий і громадський діяч, підполковник Армії УНР, голова шкільної управи Військового міністерства УНР. На еміграції жив у Чехословаччині. З 1922 р. — доцент геології, мінералогії та метеорології Української господарської академії в Подєбрадах. Автор записок про роль С. Петлюри у створенні української армії, написаних в еміграції. З 1939 р. — православний священик.
- 8 Дописано синім чорнилом вгорі у лівому кутку документа.
- 9 Нині районний центр Чернівецької обл. Розташований на правому березі Дністра. 23 січня 1919 р. розпочалося повстання місцевого населення проти румунських окупантів. Було придушено 1 лютого того ж року.
- 10 Вірогідно *Голубович Всеволод Олександрович* (1885—1939) — політичний і державний діяч. Народився у с. Молдавка Подільської губ. Закінчив духовну семінарію і Київський політехнічний ін-т. Належав до РУП, УПСР. Член Української Центральної Ради і її Малої ради, генеральний секретар шляхів сполучення, генеральний секретар торгівлі й промисловості. У 1918 р. — голова Ради Народних Міністрів УНР і міністр закордонних справ. Керівник укр. делегації на мирних переговорах у Брест-Литовську. За часів Української держави перебував у Лук'янівській в'язниці, у період Директорії редагував періодичні видання УПСР. Неодноразово заарештовувався більшовиками. Працював в Українській

- раді народного господарства. 1931 р. заарештований і засуджений у справі «Українського національного центру».
- 11 *Осецький Олександр* (1873—1937) — військовий діяч, генерал майор російської армії, генерал-хорунжий Армії УНР. Народився у м. Крем'янець Волинської губ. Був начальником Полтавського корпусу, командиром Холмської групи. Очолював Генеральний секретаріат (Міністерство) військових справ. Наказний отаман військ УНР. У 1920 р. — голова військово-дипломатичної місії УНР в Бельгії. Залишив спогади. Помер у Парижі.
 - 12 *Тимошенко Володимир Прокопович* (1885—1965) — економіст, громадський діяч, доктор філософії (1927), професор. Народився у с. Базилівка Чернігівської губ., нині с. Крупське Конотопського р-ну Сумської обл. Навчався в Інституті інженерів шляхів сполучення та Політехнічному інституті в Петербурзі. Учасник Першої світової війни. У 1918 р. — товариш міністра торгу і промисловості. 1919—1920 рр. перебував у Франції, був економічним радником укр. делегації на Паризькій мирній конференції. З 1921 р. жив у Чехословаччині. Професор Українського вільного ун-ту в Празі, Української господарської академії в Подебрадах. 1928 р. переїхав до США. Професор кількох американських університетів. Помер у Пало-Альто в Каліфорнії.
 - 13 *Мацієвич Кость Адрианович* (1873—1942) — державний і громадський діяч, агроном. Народився у с. Деремезна на Київщині. Закінчив Ново-Олександрійський ін-т сільського господарства і лісівництва. Працював агрономом на Полтавщині, Харківщині, Саратовщині, редагував періодичні видання «Хлібороб», «Агрономічний журнал», «Вісник громадської агрономії», «Українська кооперація». Член Української Центральної Ради. Товариш (заступник) Генерального секретаря земельних справ. Міністр закордонних справ УНР на початку 1919 р. У 1919—1924 рр. — голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії, потім — професор Української господарської академії в Подебрадах, голова Українського Республікансько-демократичного клубу, Української наукової асоціації у Празі. Помер у Празі.
 - 14 *Петлюра Симон Васильович* (1879—1926) — державний, громадсько-політичний і військовий діяч, публіцист. Народився на Полтавщині. Член РУП, УСДРП. Редактор періодичних видань у Києві, Львові, Москві. Член Української Центральної Ради, Генеральний секретар військових справ. У 1918 р. — голова Всеукраїнської спілки земств, згодом — Головний отаман Армії УНР, голова Директорії. З 1921 р. — на еміграції. Керував діяльністю уряду УНР в екзилі, редагував тижневик «Тризуб». 25 травня 1926 р. убитий в Парижі агентом НКВС С. Шварцбартом.
 - 15 *Ливицький Андрій Миколайович* (1879—1954) — державний і громадсько-політичний діяч, юрист. Народився у с. Ліпляве Золотоносського пов. Полтавської губ., нині Канівського р-ну Черкаської обл. Член РУП, УСДРП. Закінчив юридичний факультет Київського ун-ту. Був мировим суддею, адвокатом. Член Української Центральної Ради. Губернський комісар Полтавщини. Міністр юстиції, заступник голови (Б. Мартос) уряду УНР. З серпня 1919 р. очолював Міністерство закордонних справ (в уряді І. П. Мазепи), згодом — одночасно й голова Дипломатичної місії УНР в Польщі. З кінця 1920 р. — голова уряду УНР в екзилі, заступник голови Директорії, 1926 р. очолював Державний центр УНР в екзилі. Помер у Німеччині.
 - 16 *Мазепа Ісаак Прохорович* (1884—1952) — державний і громадсько-політичний діяч, агроном. Народився у м. Костобобів Новгород-Сіверського пов. Чернігівської губ., нині Семенівського р-ну Чернігівської обл. Закінчив природничий факультет Петербурзького ун-ту. Один із лідерів УСДРП. Земський діяч. У 1919—1920 рр. — міністр внутрішніх справ, міністр земельних справ, голова Ради Міністрів УНР. Учасник І Зимового походу. В еміграції в Чехословаччині — викладач українських високих шкіл. Член виконкому Робітничого

- і Соціалістичного Інтернаціоналу. З 1950 р. — засновник Української соціалістичної партії.
- ¹⁷ *Омелянович-Павленко Михайло Володимирович* (1878—1952) — військовий діяч, генерал-полковник. Народився у Тбілісі. Закінчив Омський кадетський корпус, Павлівське військове уч-ще, Офіцерську стрілецьку школу. Був начальником 2-ї Одеської військової школи прапорщиків. З 1919 р. — командувач Армії УНР. Очолював армію УНР під час Зимового походу по тилах Білої гвардії і Червоної армії. Перебував на еміграції спочатку у Чехословаччині, потім — у Німеччині та Франції. Очолював Українське військово-наукове товариство у Празі. Міністр військових справ УНР в екзилі. Помер у Парижі. Автор праць з військової історії та тактики.
- ¹⁸ *Удовиченко Олександр* (1887—1975) — військовий діяч, генерал-полковник Армії УНР. Народився у Харкові. Учасник Першої світової війни. З 1917 р. — начальник штабу Гайдамацького коша Слобідської України, 1918—1919 рр. — генерал-квартирмейстер Південно-Західного фронту, командир Третьої залізної стрілецької дивізії, з грудня 1920 р. — генеральний інспектор Армії УНР. На еміграції жив і працював у Франції, очолював Товариство вояків Армії УНР. Військовий міністр, віце-президент УНР в екзилі.
- ¹⁹ *Шаповал Олександр Андрійович* (1888—1972) — громадсько-політичний і військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Учасник Першої світової війни. Член Української партії соціалістів-самостійників. 1918 р. — губернський комісар Харківщини. На початку 1919 р. — міністр військових справ УНР, згодом — начальник закордонного відділу Головного управління Генерального штабу Армії УНР. Перебував в еміграції у ЧСР та США. Один із лідерів українського монархічного руху. Помер у США.
- ²⁰ *Варивода Антін* (1869—1936) — військовий діяч, полковник УГА. Народився на Буковині. У 1916 р. — командант Легіону Українських Січових Стрільців. Учасник українсько-польської війни 1918—1919 рр. З серпня 1920 р. — командир табору для полонених галичан у Чехо-Словаччині. Помер у Відні.
- ²¹ *Колчак Олександр Васильович* (1873—1920) — рос. державний і військовий діяч, адмірал. Учасник Першої світової війни, командувач Чорноморським флотом. У 1918—1920 рр. — один з організаторів білого руху в Росії, верховний правитель Російської держави. Розстріляний більшовиками.
- ²² *Денікін Антон Петрович* (1872—1947) — рос. військовий діяч, генерал-лейтенант. Учасник Першої світової війни. У 1917 р. командував військами Західного і Південно-західного фронтів. З квітня 1918 р. — головнокомандувач Збройними Силами Півдня Росії. Один із лідерів білого руху й організаторів Добровольчої армії. У квітні 1920 р. вийшов у відставку.
- ²³ Йдеться про Українську соціал-демократичну робітничу партію.
- ²⁴ *Макух Іван* (1872—1946) — державний і громадсько-політичний діяч, юрист. Один із лідерів Української Радикальної партії (згодом УСРП) у Галичині. Член Галицького крайового сейму (1908—1918), Української Національної Ради (1918—1919), державний секретар внутрішніх справ ЗУНР. У 1920 р. — товариш міністра внутрішніх справ УНР, 1928—1935 рр. — член польського сенату. Помер в Австрії. Залишив мемуари, що були опубліковані посмертно.
- ²⁵ Переговори, розмови.
- ²⁶ *Греків Олександр Петрович* (1875—1959) — військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Виходець із Глухівщини. Закінчив Московський ун-т та Академію Генерального Штабу. Член УПСС. На переломі 1918—1919 рр. був міністром військових справ УНР. Очолював Українську Галицьку Армію. Згодом жив в еміграції. У 1948 р. у Відні був зааре-

- штований радянськими спецслужбами. Перебував у радянських таборах. 1956 р. його звільнили, повернувся до Австрії.
- ²⁷ Ясси (Iași) — місто у Східній Румунії, адміністративний центр жудеца Ясси. Нині має близько 300 тис. мешканців. Промисловий центр. У міжвоєнний період у місті проживала українська меншина.
- ²⁸ Подразників.
- ²⁹ *Холодний Петро* (1876—1930) — громадсько-політичний діяч, художник-імпресіоніст. Народився у м. Переяслав на Київщині. Закінчив Київську художню школу М. Мурашка. Професор Київського політехнічного інституту. Член Української Центральної і Малої рад, Українського наукового товариства, ТУП, УРДП, згодом — УПСФ, працював у Генеральному секретаріаті освіти УНР, Міністерстві народної освіти Української Держави, був товаришем міністра, міністром освіти УНР за часів Директорії. З 1921 р. — на еміграції у Польщі. Згодом жив у Львові. Помер у Варшаві.
- ³⁰ Брашов (Braşov) — місто у Центральній Румунії, адміністративний центр жудеца Брашов. Промисловий і культурний центр. Мешкає понад 320 тис. осіб.
- ³¹ Фогараш (Фегераш) — місто у Центральній Румунії. Розташоване на лівому березі р. Олт — лівій притоці Дунаю. На початку 1920-х рр. там містився табір для інтернованих українських військових Армії УНР. Життя інтернованих описане у часописах «Табір», «Український Табірний Вістник».
- ³² *Порохівський Гнат* — військовий діяч, генерал. У 1920 р. очолював бригаду Армії УНР. Начальник (комендант) усіх таборів для інтернованих вояків армії УНР в Румунії. Автор статей у журналі «Табір» про українську військову еміграцію у Румунії
- ³³ Нині м. Бельци (Балць) у Молдові, розташоване на р. Реуті (притока Дністра). Мешкає приблизно 160 тис. осіб. Залізничний вузол, промисловий центр.
- ³⁴ *Сірко [Василь]* — військовий діяч, полковник. Командир Волинської бригади Армії УНР. Під час 1-го Зимового походу Армії УНР — командир 1-го полку Чорної січі.
- ³⁵ Колишня Візантія, потім — Константинополь, нині — Стамбул.
- ³⁶ Джурджу (Giurgiu) — місто і порт у Південній Румунії, розташоване на лівому березі Дунаю.
- ³⁷ Нині с. Зарожани Хотинського р-ну Чернівецької обл.
- ³⁸ Вправи.
- ³⁹ «Громада» — культурно-освітнє товариство, що займалося серед інтернованих вояків ліквідацією неписьменності, підвищенням рівня їхньої загальної освіти, вивченням ними іноземних мов. Мало секції — вчительську, хорову, драматичну, гімнастичну.
- ⁴⁰ «Українська Трибуна» — щоденна громадсько-політична газета, що виходила у Варшаві з травня 1921 р. до березня 1922 р. на кошти *С. Лукасевича* за редакцією *О. Саліковського*, *В. Островського*, *В. Ковальчука*. Поширювалася серед укр. емігрантів у країнах Європи.
- ⁴¹ *Ніковський Андрій Васильович* (1885—1942) — громадсько-політичний і державний діяч, журналіст. Народився на Одещині. Член ТУП, УРДП, згодом — УПСФ, Української Центральної і Малої рад. Один із лідерів Українського національно-державного союзу, голова Українського національного союзу. Співробітник УАН. З 26 травня 1920 р. — міністр закордонних справ УНР. 1924 р. повернувся до радянської України. Працював у системі ВУАН. 1930 р. був засуджений за «справу СВУ» до 10 років ув'язнення. Покарання відбував на Соловках.
- ⁴² *Прокопович Вячеслав Костянтинович* (1881—1942) — громадсько-політичний і державний діяч, історик. Народився в Києві. Закінчив Київський ун-т. Один із фундаторів Української Центральної Ради. Був міністром освіти за часів УЦР і Директорії. 1924—

- 1939 рр. — голова Ради Міністрів УНР, заступник голови Директорії. Редактор часопису «Тризуб». Помер у Бесанкурі поблизу Парижа.
- ⁴³ *Фещенко-Чопівський Іван Адріанович* (1884—1952) — політичний і державний діяч, вчений-металознавець. Народився у м. Чуднів на Житомирщині. Закінчив Житомирську класичну гімназію, Київський політехнічний ін-т. Належав до УПСФ. Член Української Центральної Ради та її Комітету. 1918 р. — міністр торгівлі й промисловості УНР. За часів Української Держави був ув'язнений. У період Директорії УНР — міністр народної освіти. 1919 р. — радник, заступник голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії. Голова Ради Республіки. Викладав металознавство і термічну обробку у Гірничій академії у Кракові, а також в університеті та політехніці у Варшаві. 1945 р. заарештований радянськими спецслужбами. Помер у радянському таборі.
- ⁴⁴ Рахунок.
- ⁴⁵ Тарнов (Tarnów) — місто в Південній Польщі, центр воєводства. У 1920—1923 рр. тут перебували частина уряду УНР і Головний Отаман С. Петлюра.
- ⁴⁶ *Шадлун Микола* (1883 —?) — громадсько-політичний діяч, геолог. Народився у с. Веселе Мелітопольського повіту Таврійської губернії, нині Запорозької обл. Професор Гірничого ін-ту у Петербурзі. У 1919 р. — міністр народного господарства УНР. 1922—1923 рр. — професор Української господарської академії в Подєбрадах (Чехо-Словаччина). Повернувся в радянську Україну. Працював на Уралі.
- ⁴⁷ Йдеться про цінні папери.
- ⁴⁸ *Остроградський-Апостол Микола* (1870—1923) — військовий діяч, контр-адмірал. Закінчив Військово-морську академію. Восени 1917 р. перейшов на службу у збройні сили УНР. 1918 р. — комендант Севастополя, командувач українським ВМФ, представник Української Держави у Криму. 1919—1920 рр. — товариш військово-морського міністра. На початку 1920-х рр. — військово-морський представник УНР у Румунії.
- ⁴⁹ Рені — нині районний центр Одеської обл., розташований на р. Дунай. Морський і річковий порт. Нині мешкає близько 25 тис. осіб.
- ⁵⁰ Галац (Galați) — місто і порт у Румунії, на Дунаї. Адміністративний центр жудеца Галац. Промисловий центр. Мешкає близько 250 тис. жителів.
- ⁵¹ Кілія (Кілікія) — нині районний центр в Одеській обл. Порт у Кілікійському гирлі Дунаю. Промисловий центр.
- ⁵² *Дельвіг Сергій Миколайович* (1866—1949) — військовий теоретик та історик, генерал-полковник Армії УНР. Народився у Москві. Закінчив Михайлівське артилерійське уч-ще та Артилерійську академію в Петербурзі. Викладач, начальник офіцерського артилерійського уч-ща. Учасник російсько-японської і Першої світової воєн. З 1917 р. — в укр. армії. Працював у Генштабі. Виконував дипломатичні доручення Директорії УНР. 1919—1921 — військовий аташе Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії. Брав участь у громадському житті українців у Румунії. Автор наукових праць з військової справи. Помер у Бухаресті.
- ⁵³ *Гулий-Гуленко Андрій* (1886—?) — військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Народився у с. Новоархангельськ, нині Кіровоградської обл. Закінчив Новоолександрійський ін-т сільського господарства та лісівництва. Учасник Першої світової війни. Нагороджений старшинським Георгіївським хрестом. У 1919 р. очолював повстанські частини на Півдні України, під час 1-го Зимового походу приєднався до Армії УНР (командир Запорізької дивізії), 2-го Зимового походу — командир Бессарабської групи Армії УНР, яка у 1921 р. вийшла з Румунії в Україну. У 1922 р. заарештований ЧК, згодом засуджений до тривалого ув'язнення. У 1927 р. неочікувано з'явився у Польщі.

- ⁵⁴ *Безручко Марко Данилович* (1883—1944) — військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР (1920). Народився у м. Великий Токмак Таврійської губ. Закінчив піхотне юнкерське уч-ще в Одесі та Академію генерального штабу у Петербурзі. Учасник Першої світової війни. Один із засновників укр. Армії. За часів Української Держави працював у Генштабі. Перейшов на бік Директорії. Командир стрілецької дивізії. Учасник 1-го Зимового походу Армії УНР. Був інтернований у Польщі. У 1920—1924 рр. — військовий міністр, віце-прем'єр уряду УНР в еміграції у Польщі, член Вищої військової ради УНР. 1931—1935 рр. — голова Українського воєнно-історичного т-ва у Варшаві.
- ⁵⁵ *Лебідь-Юрчик Харитон* (1877—1945) — економіст. Народився на Поділлі. У 1917—1921 рр. — директор департаменту державної скарбниці, заступник міністра фінансів УНР, доцент Українського державного ун-ту у Кам'янці-Подільському, згодом — на еміграції у Польщі. Автор наукових праць з економіки.
- ⁵⁶ Партизансько-повстанський штаб (ППШ) — створений у січні 1921 р. при Головному командуванні військ УНР для підготовки загального збройного повстання в Україні проти радянської влади. Очолював генерал-хорунжий Ю. Тютюнник. Діяльність штабу проходила за підтримки і під контролем польських військових. Спочатку штаб діяв у Тарнові, потім — у Львові. У жовтні 1921 р. на базі ППШ створено штаб Повстанської армії України на чолі з Ю. *Отмарштейном*.
- ⁵⁷ Звіти, звітна документація.
- ⁵⁸ *Стефанів Гнат* (1885—1949) — військовий діяч, полковник УГА й Армії УНР. Народився у с. Топорівці, нині Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. Був сотником австро-угорської армії. У 1918 р. — комендант Золочівської округи ЗУНР, 1919 р. очолював Гуцульський кіш морської піхоти, запасну бригаду 3-ї Залізної стрілецької дивізії, командир 3-го кінного полку під час 1-го Зимового походу, 1920 р. — командир заплілля Армії УНР. Начальник штабу Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р. Потім очолював консульство ЗУНР в Ужгороді. У 30—40-х рр. жив у Карпатській Україні, Відні та Німеччині. Залишив спогади про боротьбу за Львів у 1918 р.
- ⁵⁹ *Поплавський* — військовий діяч, полковник. Начальник цивільного управління Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁶⁰ Вірогідно *Чорненко* (*Черненко-Чорний*) — військовий діяч, полковник. Учасник 1-го Зимового походу Армії УНР. Сотник, начальник штабу 6-го загону Запорізької групи, державний інспектор. Згодом — підполковник, помічник начальника штабу Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁶¹ Атаки (Отачь) — місто у Північній Молдові. Розташоване на правому березі Дністра навпроти українського міста Кам'янець-Подільський.
- ⁶² Нині село Рашков у Північній Молдові. Розташоване на лівому березі Дністра.
- ⁶³ Нині місто Криулень (Кривуляни) у Східній Молдові. Розташоване на правому березі Дністра.
- ⁶⁴ *Пшоник* — військовий діяч. Учасник 1-го Зимового походу Армії УНР. Полковник, начальник штабу 6-го загону Запорізької групи. Брав участь у бойових діях поблизу станції Бірзула, м. Тираспіль. Військовий і цивільний начальник штабу 1-го Одеського р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁶⁵ Нині село Шабо поблизу м. Білгород-Дністровський Одеської обл. на узбережжі Дністровського лиману.

- ⁶⁶ *Гришний* — сотник, поручик. У листопаді 1920 р. — начальник штабу контррозвідки кавалерійської частини, сформованої А. Гулим-Гуленком.
- ⁶⁷ *Хорунжий Дмитро Ісакович* — військовий діяч, сотник. З 1907 р. — член ревуцької «Просвіти». Вільний слухач Університету св. Володимира у Києві. Був курінним отаманом Добровеличківського (Ревуцького) куреня Вільного козацтва, старшиною отамана Залізняка, учасником українського підпілля на Єлисаветградщині у 1920 р. Начальник цивільного штабу 2-го Олександрійсько-Херсонського р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁶⁸ За іншими даними Єлисаветградського району. Див.: *Коваль Роман*. Коли кулі співали. — К.; Вінниця, 2006. — С. 277.
- ⁶⁹ *Нестеренко (Орел) Герасим Онуфрійович* (1890—?) — військовий діяч, сотник. Народився у с. Красновертка Єлисаветградського пов. Херсонської губ., нині Кіровоградської обл. Закінчив Костянтинівську військову школу й Одеську школу прапорщиків. Засновник Єлисаветградсько-Олександрійського повстанкому. Член УПСР. Під час 1-го Зимового походу Армії УНР — командир Низового куреня Запорізької дивізії. У листопаді 1920 р. — заступник генерала А. Гулого-Гуленка. Керівник 1-ї Холодноярської округи та командуючий військами Холодноярської округи, згодом — командувач 3-го Катеринославського р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р. Керував Холодноярською округою до квітня 1922 р.
- ⁷⁰ *Вербіцький (Вербицький) Михайло* — військовий діяч, поручик Армії УНР. Був начальником штабу Катеринославського (за іншими даними — Херсонського) р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁷¹ *Скляр В.* — військовий діяч. Учасник 1-го Зимового походу Армії УНР. Політичний референт при Діючій армії. Начальник цивільного штабу 3-го Катеринославського р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁷² *Заболотний Семен* — повстанський отаман, який у 1919—1920 рр. діяв на території Балтського повіту (Одещина). Мав у своєму загоні до 2 тис. вояків. Під час 1-го Зимового походу активно співдіяв з Армією УНР.
- ⁷³ *Чехович* — військовий діяч, поручик. У 1921 р. — начальник Штабу Придністрянської бригади на чолі з отаманом Кіршулом. Перебував у підпорядкуванні Балтського р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р.
- ⁷⁴ *Дерещук Петро* (1884—?) — військовий діяч, полковник. У 1919 р. — державний інспектор у 6-й Запорізькій дивізії, 1919—1920 рр. — повітовий комісар Уманщини, керівник антибільшовицького повстання на Уманщині, мав у своєму загоні 4 тис. вояків і гармати. 1921 р. — військовий і цивільний начальник Умансько-Чигиринського р-ну Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р. Потрапив у полон. 1923 р. засуджений на судовому процесі до 10 років ув'язнення. 1929 р. достроково звільнений, проте невдовзі знову заарештований.
- ⁷⁵ Вірогідно *Новицький (Новицький) Володимир* — один з організаторів Єлисаветградського партизансько-повстанського комітету, який поширював свою діяльність і на Звенигородський та Первомайський повіти.

- ⁷⁶ Вірогідно *Савченко Володимир Павлович* (1882—1957) — військовий діяч, генерал-хорунжий. Народився у м. Сквирі на Київщині. Закінчив Чугуївське піхотне юнкерське уч-ще, Академію Генерального штабу. Учасник російсько-японської та Першої світової воєн. З листопада служив в Армії УНР. 1919 р. — начальник 1-ї частини оперативного відділу Запорізької групи, начальник штабу 6-ї, 8-ї Запорізької дивізій. 1920 р. — начальник відділу комплектування Головного управління Генерального штабу. Начальником Штабу I-го району Південної Партизансько-повстанської групи, що готувала антибільшовицьке повстання на Півдні України у другій половині 1921 р. Після інтернування Армії УНР у Польщі перебував у таборі Каліша. Активний член Українського воєнно-історичного товариства. Автор праць з історії Української революції 1917—1921 рр.
- ⁷⁷ *Бузько (Боско) Дмитро* — агент Всеукраїнської надзвичайної комісії. За іншими даними — подвійний агент, який працював на користь петлюрівського підпілля. Див.: *Коваль Роман*. За волю і честь. Невигадані історії і вояцькі біографії. — К., 2005. — С. 112—114.
- ⁷⁸ *Сальський Володимир* (1883—1940) — військовий діяч, генштабу генерал-хорунжий. Народився в м. Острог на Волині. Закінчив Російську академію Генерального штабу. Учасник Першої світової війни. Служив на різних командних посадах в Армії УНР. 1920—1921 рр. — військовий міністр. Помер на еміграції у Варшаві.

Ірина Матяш

ДИПЛОМАТИЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ МОГЛА ПОБАЧИТИ СВІТ В СЕРЕДИНІ 1960-х...

Народилася в м. Прилуки Чернігівської обл. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Доктор історичних наук, професор, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Професор кафедри документальних комунікацій Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Перший заступник голови Спілки архівістів України, член Колегії Державного комітету архівів України, член Національної спілки журналістів України. Головний редактор наукових щорічників «Студії з архівної справи та документознавства», «Пам'ятки», член редколегії українських та зарубіжних періодичних видань. Лауреат Премії НАН України ім. М. Костомарова, галузевої премії ім. В. Веретенникова. Автор майже 300 наукових праць, у тому числі 6 монографій, 5 підручників.

Ім'я Євгена (Ежена) Деслава на українських теренах, попри його славу в Європі, звано недостатньо. Воно відоме передусім кінематографістам. Можливо, культурологам. Та не дипломатам чи дослідникам історії української дипломатії. Звісно, воно не потрапило до «Української дипломатичної енциклопедії» (К., 2004). Натомість фундаментальні довідкові видання з історії світового кінематографа його характеризують як представника авангардистського кіно Франції 1920–1950-х років, що аж ніяк не спонукає бачити в Євгеніві Деславі потенції до створення подібної праці. Однак несподівана знахідка автора цих рядків в архіві Осередку української культури і освіти у Вінніпезі (Канада, Манітоба) під час наукового стажування в Канадському інституті українських студій восени 2006 р. дає підстави стверджувати, що саме зусиллями цієї

багатогранної особистості в середині 1960-х років могла бути створена перша дипломатична історія України. Виношену роками ідею Євген Деслав вирішив реалізувати на початку 1960-х, детально розробивши план і послідовно та наполегливо його втілюючи. Тоді він ще не знав, що для завершення задуму не вистачить часу.

Відповідь на питання, чому відомий кінорежисер, кінооператор, журналіст звернувся до не притаманного його творчості напряму діяльності, дають малознані факти його життя: Євгенові Деславу долею судилося брати

участь у роботі української делегації на Паризькій мирній конференції, упродовж 1919—1921 рр. працювати дипломатичним кур'єром у МЗС УНР, бути причетним чи не до найскладнішого етапу творення української дипломатії. Крім того, він, перебуваючи в еміграції, докладав неабияких зусиль до збереження українських архівів, мав доступ до унікальних дипломатичних документів.

Євген Слабченко, ширше відомий за творчим псевдонімом Ежен Деслав (що означає «зі слов'ян»), згідно з найімовірнішими відомостями, народився на Київщині 8 грудня 1898 р.¹ Його дитячі та юнацькі роки були пов'язані з Білою Церквою, де він закінчив гімназію і створив перші в Україні загони пластунів. Пластунський гарт привів його до лав учасників Української революції. Євген Слабченко служив офіцером в Українській армії, а згодом долучився до дипломатичної діяльності. Виїхавши з українською дипломатичною місією до Парижа на початку 1919 р., він незабаром лише на деякий час повернувся на батьківщину, щоб у середині 1920-х років назавжди залишити її.

Навчався у всесвітньо відомій Сорбонні та Паризькій кіно-технічній школі, знімав піонерське авангардистське експериментальне кіно, прагнучи створити «ультрареалістичну картину світу в русі»². Своїми стрічками «Марш машин» (1928), «Електричні ночі» (1930), «Роботи» (1930)³ та ін. здобув славу в Європі, Америці, Японії. Операторську роботу в ранніх творах Євгена Деслава виконував Борис Кауфман — брат славетного Дзиги Вертова. При цьому перший звуковий фільм («тон-фільм»)⁴, знятий експериментатором Деславом, на два роки випередив фільм Вертова. 1939 р. Ежен Деслав отримав Оскара за найкращий європейський фільм — «Війна хлопчаків», знятий 1936 р. спільно з Жаком Даруа⁵, а 1956 р. — почесну відзнаку кінофестивалю у Венеції за фільм «Фантастична візія», де вперше було використано сонячні ефекти.

Поза тим він ревно зберігав у душі щемну любов до України: був офіційним представником ВУФКУ у Франції в 1920-х роках, паризьким кореспондентом журналу українського «Кіно» (1925—1933), організував у Парижі кіноклуб «Друзі українського кіно», підтримував дружні контакти з українськими футуристами, співпрацював із футуристичним журналом «Нова генерація» (1930). Під час Другої світової війни та в повоєнний час Євген Деслав брав активну участь у роботі створеного 1939 р. Євгеном Бачинським Центрального допомогового комітету Українського Червоного Хреста на чужині, особисто допомагав українцям, які перебували в таборах переміщених осіб. Деякий час він мешкав у Швейцарії та Іспанії.

1949 року Євген Деслав переїхав до Канади, але, як стверджує дослідник його творчості Ярослав Журовський⁶, через розчарування станом кінопромисловості цієї молодшої країни, повернувся до Європи. Відтоді до сфери його інтересів потрапляє проблема захисту архівів і бібліотек у сенсі збереження колективної пам'яті українців поза межами України. Його болісно вражає факт придбання Григорієм Костюком архіву Володимира Винниченка за 50 доларів! Євген Деслав починає збирати українські архіви («Збірку україніки»), намагається захистити від розграбування бібліотечно-архівну колекцію Євгена Бачинського, збирає архів Центральної Ради, 1954 року засновує в Німці Український кіноархів. Водночас митець започатковує кілька творчих проєктів, серед яких не зняті фільми

про Івана Мазепу та Євгена Коновальця, неопубліковані літературні твори, невидана історія української дипломатії...

Банальна фраза на кшталт «доля Євгена Деслава чекає на свого дослідника» навряд чи тут буде доречною. Швидше варто зізнатися, що ми ще не навчилися вчасно цінувати талановитих співвітчизників, куди б доля їх не закинула — до центру Європи чи за океан. Лише навчившись цього, ми припинимо вкотре «винаходити колесо» чи «створювати» вже створені твори, а найголовніше — усвідомимо свою належність до української нації, здатної дивувати світ. Перша праця про Євгена Деслава належить Я. Журовському⁷, в українських виданнях про нього писали Р. Бучко, Г. Брега. Однак творчий шлях неординарного митця складно назвати дослідженням.

В українських архівах практично не збереглося свідчень про життя Євгена Слабченка (Деслава). Натомість «українські зібрання» в архівах Канади дозволяють реконструювати у загальних рисах життєвий і творчий шлях далекого родича репресованого історика Михайла Слабченка. Листи, особисті документи, рукописи праць збереглися у фондах Бібліотеки та архіву Канади (Оттава, Онтаріо), в колекції Євгена Бачинського у Відділі спеціальних колекцій та архіву Бібліотеки Карлтонського університету (Оттава, Онтаріо), архіві Осередку української культури і освіти (Вінніпег, Манітоба) та деяких інших зібраннях. Незавершений рукопис «Дипломатичної історії України» (1964) нами було виявлено саме в архіві Осередку української культури і освіти.

Виникнення такої установи у Вінніпезі — одному з найвідоміших канадських центрів українства — було не лише не випадковим, а й закономірним завдяки давнім традиціям української громади столиці провінції Манітоба. Перші українські поселення тут були засновані впродовж останнього десятиліття XIX ст. емігрантами з Галичини і Буковини в Стюартбурні, на північ від Вінніпега, та неподалік озера Дофін (Теребовля). Перша хвиля еміграції відбила в назвах поселень свою невимовну тугу за залишеною батьківщиною: Збараж, Галич, Україна, Зоря, Згода, Сірко. Станом на 1911 рік у Манітобі мешкало 42 % українського населення, тут активно розвивалося духовне життя, засновувалася україномовна преса (зокрема, 1910 р. було створено часопис «Український голос»), створювалися українські громадські і культурні організації. Активність українсько-

го громадського життя в Манітобі визначила роль Вінніпега як своєї «української столиці», якою він залишався аж до Другої світової війни.

На початку 1940-х років тут постав український громадський культурно-освітній центр «для праці над культурними справами в обсягу цілого українського суспільства за морем»⁸. Створений у грудні 1943 р. із метою організації центру Громадський комітет уже 25 березня 1944 р. оголосив про заснування Осередку української культури і освіти. Офіційною датою створення Осередку став день проведення першого засідання Виконавчого комітету — 5 квітня 1944 року. Мета нової української інституції полягала в консолідації активних сил задля розвитку української культури й освіти в Канаді, належній репрезентації українських культурних надбань у культурі Канади, досягненні конструктивної співпраці українців із представниками інших етнічних груп Канади й Америки. До найважливіших завдань Осередку належали організація вищих освітніх курсів для учителів рідних шкіл та інших фахових курсів, створення української книгозбірні, музею та архіву, започаткування науково-популярної серії «Культура й Освіта», поширення в світі інформації про українські культурно-освітні справи, сприяння здібній молоді в здобутті освіти.

Відтоді архів Осередку поступово акумулював унікальні архівні фонди, колекції, зібрання видатного композитора Олександра Кошиця (1875—1944), відомого українського громадсько-політичного діяча Івана Боберського (1873—1947), визначного військового і політичного діяча, коменданта УВО і Голови Проводу українських націоналістів Євгена Коновальця (1891—1938), дипломата й ученого-етнолога Євгена Онацького (1894—1979), інженера, журналіста, провідного члена ОУН і УСГ Михайла Селешка (1901—1981) та ін. Нині в архіві Осередку зберігаються колекції відомих українців (Василя Авраменка, Івана Боберського, Докії Гуменної, Стефана Дзюби, Олександра й Тетяни Кошиців, Павла Маценка, Микити Мандрики, Євгена Онацького, Богдана Панчука, Євгена Храпливого, Михайла Марунчака та ін.) українських установ і організацій (Світової федерації українських політичних в'язнів, Центрального українського допомогового бюро в Лондоні (В. Британія) та ін.) фотоколекція (75 тис. фото) про життя українців на батьківщині та в еміграції, збірка спогадів про події Другої світової

війни, колекція карт (350 арк. карт за 1550—1990 рр., у тому числі 100 картографічних праць видатних європейських картографів початку XVI—XIX ст.), що містять цінну (почасти — унікальну) інформацію з історії українських визвольних змагань 1918—1920 років, української дипломатії, міжвоєнної та повоєнної еміграції, культурного і громадського життя українців у Канаді.

Особливе значення в контексті нашого дослідження має збірка Євгена Деслава (Слабченка), перлиною якої є незавершений машинопис праці «Дипломатична історія України» (1964)⁹ з ілюстраціями (картами, схемами, фото, макетами обкладинок) — перша спроба створення синтетичної історії української дипломатії. Фактично колекцію складають три теки: одна з рукописом «Дипломатичної історії України» та газетними вирізками, присвяченими творчості Євгена Деслава (Вох 1/1 1/3 Fa-5—7), дві — з ілюстраціями до цього видання (Вох 1/1 2/3 Fa-5—7; (Вох 1/1 3/3 Fa-5—7).

Детально розроблений план свідчить про серйозність намірів автора та неаматорський підхід до теми. Визначивши 907—1918 роки як хронологічні межі праці, Євген Деслав підготував 124 стислі розділи, що загалом мали створити цілісну картину тисячолітнього розвитку української дипломатії. Кожен розділ (це переважно 2—10 аркушів машинопису) власноручно підписаний автором і ретельно відокремлений у спеціальний файл. До уваги Євгена Деслава потрапили дипломатичні стосунки Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, «дипломатичні реляції» про козацькі морські походи, українська акція незалежної Білорусі 1654—1655 рр., дипломатія Богдана Хмельницького, міжнародна діяльність Союзу Визволення України, питання визнання незалежності України Францією та Великобританією,

проголошення «Суверенної Держави Українського Народу» 22 січня 1918 р. Митець, письменник, журналіст (хоч і не науковець) взяв на себе сміливість писати про ті моменти української дипломатичної історії, про які в підрадянській Україні годі було говорити. Історіографічні джерела праці складають 52 позиції, серед яких класичні монографії Миколи Костомарова, Михайла Драгоманова, Сергія Соловйова, праці учених-емігрантів: Симона Наріжного, Любомира Винара, Бориса Круп-

ницького, Ілька Борщака, Євгена Онацького, ряду французьких авторів. У цій ділянці, мабуть, варто було пошуки значно розширити. Проте доступні йому архівні документи (із приватних архівів і зарубіжних архівосховищ) дають можливість відтворити абсолютно не відомі на той час факти історії української дипломатії.

Зараз важко сказати, чи передбачав автор написання другого тому, де б відтворювалися події, учасником яких він був. На користь існування такого задуму свідчать лише зібрані в окремій теці ілюстрації, з-поміж яких документи (в тому числі фото) 1919–1921 рр. Окремі ілюстрації з цієї збірки (фото співробітників українських дипломатичних місій) були надруковані в Історичному календарі-альманасі «Червоної Калини» за 1939 р. і передруковані на сторінках наукового щорічника «Україна дипломатична» (2002).

Нижче пропонуємо увазі читача зміст неопублікованої праці Євгена Деслава, цікавої не лише як історіографічний факт, але й з погляду викладу та оцінки фактів. Стилiстику та орфографію оригіналу збережено.

ДИПЛОМАТИЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ 907—1918

Зміст

1. Дипломатичні стосунки Київської Держави.
2. Дипломатичні стосунки Галицько-Волинського Королівства з Папою Інокентієм IV.
3. Міжнародний Конгрес 1429 року в Луцьку на Волині.
4. Велике Князівство Литовсько-Українське.
5. Реляції іноземних дипломатів про Україну XV і XVI століть.
6. Військовий альянс Гетьмана Свирговського з Господарем Молдавії Івонією 1574 року.
7. Українська дипломатична місія О. Комуловича, легата Папи Климентія 1593—1594 р. р.
8. Військова умова Австрійського Імператора Рудольфа II з послом Запорозького Козацтва Хлопицьким.
9. Ерік Лассота, надзвичайний посланник Імператора Австрійського Рудольфа до Запорозького Козацтва 1594 року.
10. Дипломатичні реляції про козацькі морські походи.
11. Угода 1621 року «не ламати прав козацьких» між Гетьманом Сагайдачним і Королем Сигізмундом III.
12. Дипломатична діяльність Гетьмана Хмельницького 1648 року.
13. Посли Короля польського в Переяславі на початку 1649 року.
14. Альберто Віміна, посол Венеції до Гетьмана Хмельницького.
15. Зборівський договір Гетьмана Хмельницького з Королем польським Яном Казимиром 1649 року.
16. Дипломатичні грамоти надіслані до Генеральної Канцелярії Гетьмана Хмельницького.
17. Лист К. Бурлая і С. Мужилівського, українських послів до Королеви Шведської.
18. «Вести которые тут обретаются» — лист московського резидента в Чигирині.
19. Постаць козака на голандській гравюрі «Європейська Ассамблея» 1650 року.
20. Військовий трактат між Гетьманом Хмельницьким і Королем Швеції Карлом Густавом.
21. Українська акція незалежної Білорусі 1654—1615 р. р.
22. Трактат укладений на початку 1657 року між Трансильванією, Швецією й Україною.
23. Корсунські дипломатичні наради в жовтні 1657 року.
24. Дипломатична діяльність Юрія Немирича.
25. Гадяцький трактат 16 вересня 1658 року.

26. Дипломатична акція Юрка Хмельницького 1659—1660 р. р.
27. Андрусівське перемир'я 1667 року й Україна.
28. Бучачський договір 1672 року.
29. Армістіціум 3 січня 1681 року між Гетьманом України, Царем Московським і Ханом Кримським в Альмі (Крим).
30. Віденський пам'ятник, в написі якого є титул «Князь України».
31. Нунцій Папи Інокентія XI до Гетьмана України в 1684 році.
32. Україна й Карловицький Конгрес 1698—1699 р. р.
34. Запорозька Січ на переговорах у Стамбулі 1699—1700 р.р.
35. Дипломатичні кур'єри Генеральної Канцелярії Гетьмана Мазепи.
36. Дипломатичне листування Гетьмана Мазепи з польським Королем Станиславом Лещинським.
37. Прокламація Гетьмана Мазепи з приводу Трактата з Шведським Королем.
38. Полтавський бій в споминах учасника-швайцарця.
39. Трактат Карла XII з Гетьманом Мазепою.
40. Декларація Карла XII 10 травня 1710 року Гетьману Війська Запорозького.
41. Прутянська капітуляція Петра I 1711 року.
42. Прутянська конвенція 2/13 квітня 1712 року.
43. Дипломатична акція Гетьмана Орлика по Прутянській капітуляції царя Петра I.
44. Лист Дмитра Горленка до Гетьмана Орлика із Стамбулу 27 лютого 1712 року про дипломатичні переговори «о Києві нам потрібному».
45. Ганноверські переговори Гетьмана Орлика з Графом Бернсдорфом.
46. Українська справа Гетьмана Орлика на Суассонському Конгресі 1728 року.
47. Григорій Орлик дипломатичний посередник в українських справах.
48. Король Франції Луї XV і Україна.
49. Австрійський *Drang nach Osten* — акція створення Нової Сербії та Слов'яно-Сербії на Україні 1750 року.
50. Проект бригадіра де Лафона 1752 року в справі переселення французів-протестантів на Україну.
51. Меморандум Кур-Саксонського Генерала Вейсбаха 1758 року в справі колонізації південної України.
52. Український козак Верховний Вождь — Ампансакабе Мадаґаскара.
53. Галичина і Конвенція 25 червня 1772 року.
54. Вигадана з Конвенції 1772 року галицька прикордонна річка Іодорце.
55. Крим, Буковина і Кубань в Кутчук-Кайнарджському Трактаті 1774 року.
56. Декларація графа Безбородька про приєднання Криму 1783 року.
57. Національний герой Венецуели Франдіско де Міранда на Україні.
58. Українська подорож цариці Катерини II 1737 року: зустріч Катерини з польським Королем Сигизнундом-Авґустом у Каніві.

59. Нарада Катерини II з австрійським Імператором Йосипом II у Херсоні в справі війни з Туреччиною.
60. Галичина в дипломатичних переговорах Берліна, Варшави і Стамбула 1769—1790 р. р.
61. Війна з Туреччиною і мирний договір в Яссах 29 грудня 1791 року.
62. Місія Василя Капниста до пруського Короля Фрідріха Вільгельма II.
63. Торговицька конфедерація на Київщині.
64. Минківське панство на Поділлі.
65. Запорозькі Козаки в меморандумі Ксаверія Домбровського до урядів французького і Турецького 1797 року.
66. Мальтійський Орден і Україна.
67. Козаки в Італії — Козаки в Швейцарії.
68. Наполеон і Галичина.
69. Французькі революційні діячі, Наполеон і Україна.
70. Спорудження Одеси козаками де Рібаса.
71. Гвардія Неапольського Короля Фердинанда, складена з нащадків Запорозьких козаків (1800—1802 р. р.).
72. Французькі емігранти на Україні на початку XIX століття.
73. Граф Луї де Рошешуар, перший губернатор Кубані і отаман Чорноморських козаків.
74. Шарль Пікте де Рошмон, український вівцевод і швейцарський дипломат.
75. Женевка на півдні України.
76. Конвенція Коленкура 24 грудня 1809 року.
77. Окупація Тарнопольщини царськими військами /1809—1815 р. р. /.
78. Українські Козацькі Полки в Парижі 1614 року.
79. Віденський Конгрес і князь Андрій Розумовський.
80. Чернівецький тиждень двох Імператорів 1823 року.
81. Нарада Меттерніха, Ніссельроде і Чатищева у Львові 1823 року.
82. До історії Збручанського кордону.
83. Галичина і Угорщина в 1830 році.
84. План «Здобуття Галичини» генерала-фельдмаршала Паськевича.
85. Посольство угорських українців до Відня 1849 року.
86. Україна на Австрійських установчих зборах в Кремеріжі 1549 р.
87. Запорозжці за Дунаєм.
88. Козацькі полки Садика-Паші в Бургосі.
89. Галичина і Паризький Мирний Конгрес 1856 року.
90. Акція «Зробити Україну в Добруджі».
91. Пруський дипломат про Український сепаратизм у 1861 році.
92. Український меморандум до австрійського уряду 1867 року.
93. Україна — прибережна Дунайська країна.

94. Міжнародні договори і регламенти відносно Чорного моря і Дунаю (1856—1911 р.р.).
95. Принц Баттенберг у Львові 1886 року.
96. Український Палац на французькій Рівієрі.
97. Меттерніховська Галичина.
98. Оборона прав України в Сенаті Франції Казимиром Деламарр'ом 1868 і 1869 р. р.
99. «Cycle Ukrainien» Шарля де Нуар Ілья.
Тихо-океанська Україна — акція Аґапія Гончаренка.
101. Міжнародна діяльність в Женеві Михайла Драгоманова 1876—1889 р. р.
Берлінський Трактат 1878 року і Бесарабія.
Український рух 1890-их років у звіті Австрійського консула в Києві.
Французький дипломат Адольф д'Авріль і Україна.
Українська місія барона де Бай'я 1902 року.
Консульські установи на Україні 1914 року.
107. Україна напередодні й на початку Першої світової війни.
Міжнародна діяльність Союзу Визволення України.
Польські виступи проти акції С. В. У.
110. Українська акція в Швейцарії за Першої світової війни.
111. Україна і цілі Першої світової війни.
112. Заява 22 січня 1917 року президента США Вільсона і українська справа.
113. Українська Центральна Рада і Генеральний Секретаріат України.
114. Іноземні представники в Києві 1917 року.
115. З'їзд Народів скликаний Українською Центральною Радою в Києві 21—28 вересня н. ст. 1917 року.
116. Проголошення Української Народної Республіки (III Універсал) 7/20 листопаду 1917 року.
117. Нотіфікація проголошення Української Народної Республіки воюючим і нейтральним Державам 11—24 грудня 1917 року.
118. Угода між Генеральним Секретаріатом та Чесько-Словацькою Національною Радою про допомогу чесько-словацькому війську на Україні.
119. Призначення генерала Табуї дипломатичним представником Франції в Україні 15/28 грудня 1917 року.
120. Консул США Дуґлас Дженкінс в Києві (грудень 1917 — січень 1918 р. р.).
121. Визнання Францією Незалежної України 21 грудня 1917 / 3 січня 1918 року.
Визнання Великобританією України 23 грудня 1917 / 5 січня 1918 року.
Спільна дія Франції й Великобританії для визнання Сполученими Штатами Америки Незалежної України.
124. Проголошення Суверенної Держави Українського Народу 22 січня 1918 року.

-
- ¹ Існують версії щодо народження Євгена Деслава (Слабченка) в Києві 1900 р., однак вони не підтверджені архівною інформацією.
 - ² *Журовський Ярослав*. Євген Деслав: забутий український кінорежисер // Дзвін. — 1993. — № 7—9. — С. 115.
 - ³ Над озвучуванням цієї стрічки працював разом із Євгеном Деславом Луїджі Русоло.
 - ⁴ *Деслав Євген*. Мій перший тонфільм // Осередок української культури і освіти, № 146/49.
 - ⁵ Див.: *Брега Г. С.* Ім'я, яким може пишатися українська культура (Євген Деслав) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: 36 статей. — Вип. 4. — К., 2001. — С. 45—52.
 - ⁶ *Журовський Ярослав*. Вказ. праця. — С. 116.
 - ⁷ Див.: *Журовський Ярослав*. Вказ. праця; *Брега Г. С.* Вказ. праця; Бучко Р. Забуте ім'я // Новини кіноекрану. — 1990. — № 2. — С. 13.
 - ⁸ Осередок Української Культури й Освіти. Цілі й завдання. — Вінніпег, 1945. — С. 3.
 - ⁹ Архів Осередку української культури й освіти, 1/1 Fa-5—7.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ

Народився 19 грудня 1978 року у місті Львові. У 2001 році закінчив історичний факультет Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. З жовтня 2001 по вересень 2004 року навчався в аспірантурі Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Кандидат історичних наук (2005) зі спеціальності — українознавство. Тема кандидатської дисертації — «Становлення та розвиток українознавчих досліджень у системі вищих навчальних закладів і наукових організацій Наддніпрянської України (остання чверть XIX ст. — 1917 р.)»

Член національної спілки журналістів України (2003). З вересня 2004 року — старший викладач, а з вересня 2007-го — доцент кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Автор праць з питань українознавства, історії України, української історіографії, історії української науки та культури.

Іван Мазепа є однією з найтрагічніших і водночас героїчних особистостей української національної історії. У 1687 році генеральна козацька старшина, невдоволена політикою гетьмана І. Самойловича, звернулася з проханням до царського уряду усунути його від влади. У липні того ж року Самойловича було заарештовано і заслано до Сибіру в м. Тобольськ, де він і помер. 25 липня 1687 р. у військовому таборі над річкою Коломакою гетьманом було обрано генерального осавула Івана Мазепу (1687–1709 рр.) [2, 248; 9, 70–74]. Він за звичаєм присягнув московському цареві на вірність і підписав складені напередодні нові статті з 22 пунктів, які отримали назву «Коломацькі» і які надалі врегульовували українсько-російські відносини. Суть цих статей зводилася до таких позицій:

1. Було підтверджено права і вольності Війська Запорозького, але одночасно статті закріплювали посилення царської влади

в Гетьманщині й обмеження української козацької автономії, що відбувалося постійно при кожних виборах нового гетьмана.

2. Гетьман не мав права знімати з посад генеральну старшину без царського дозволу, а старшина — переобирати гетьмана.

3. Гетьману, як і раніше, було відмовлено у праві відносин з іноземними державами. Для його «охорони» у гетьманській столиці Батурині виділявся окремих полк московських стрільців.

4. Установлювалося, що російські воєводи, які перебували у Києві, Чернігові, Переяславі, Ніжині й Острі, не мали права втручатися у внутрішні справи Гетьманщини.

5. Козацькій старшині надавалися значні права і привілеї: свободу від будь-яких податків, натуральних повинностей, беззастережне володіння своїми землями, лісами, млинами тощо.

6. Гетьман і старшина зобов'язувалися дбати про зближення з великоросами, особливо через мішані шлюби, для чого дозволялося українським мешканцям мати вільний перехід до великоросійських міст.

7. Реєстрового війська повинно було бути 30 тисяч козаків.

8. На півдні Гетьманщини для захисту від турецько-татарських набігів мали бути побудовані укріплені міста-фортеці на річках Самарі, Орелі і Орчику. Слід сказати, що цей пункт запорізькі козаки сприйняли як зазіхання на їхні привілеї на південних землях [21, 105; 2, 249].

Отже, «Коломацькі статті» 1687 року були виявом складних загальнополітичних обставин того часу, а саме:

- військово-політичної переваги московського уряду;
- слабкістю козацької старшини в умовах зміни гетьмана, розбіжностей серед самої старшини і загального соціально-політичного напруження в Гетьманщині.

Тому не дивно, що «Коломацькі статті» були наступним кроком на шляху обмеження державних прав козацької України. Вони забезпечували насамперед політичні інтереси московського уряду в Гетьманщині. Зокрема, значну увагу було приділено актуальним питанням зовнішньої політики. Так, було застережено, що новий гетьман повинен не зачіпати інтересів Речі Посполитої і «вечної мир и союз» з нею «содержать крепко и ничем не нарушить». Крім того, гетьманський уряд зобов'язувався посилати козацьке військо проти Кримського ханства й турецьких фортець на Дніпрі і т. п. [15, 78].

До того ж уперше в українсько-московському договорі 1687 року Москва заперечувала державний характер гетьманської влади, а тим самим і українську козацьку державність взагалі. Це було наочне перекреслення державно-політичної концепції усіх гетьманів, від Богдана Хмельницького до Івана Самойловича. Як зазначає відомий історик О. Оглоблин, Коломацька угода мала бути своєрідною конституцією українсько-російських взаємин на період гетьманування Івана Мазепи. Складена в надзвичайно несприятливих умовах для української сторони, вона була безперечним юридичним успіхом Москви в її історичному наступі на Україну [16, 232]. «Вона дуже в'язала руки новому українському урядові, який мусив лояльно виконувати цей московський диктат. Й лише державний геній і глибокий патріотизм нового гетьмана Мазепи зробили так, що низка шкідливих для України ухвал Коломацької угоди залишилися нечинними» [15, 80].

Новообраний гетьман Іван Мазепа на початку свого правління здійснював поміркованішу зовнішню політику, аніж на початку XVIII ст. В цілому зовнішню політику Мазепи можна умовно поділити на 4 провідні напрями або вектори:

1. Московський (російський).
2. Кримсько-татарський (чорноморський).
3. Польський.
4. Шведський.

Перші два вектори переважали у дипломатичній діяльності гетьмана наприкінці XVII ст. і були тісно переплетені між собою. Натомість на початку XVIII ст. на перше місце у зовнішній політиці Мазепи виступають польський та шведський (європейський) напрями, що було пов'язано зі зміною міжнародного становища у Європі, а саме початком виснажливої для України Північної війни (1700–1721 рр.). Власне період з 1700 по 1709 рік можна беззастережно вважати апогеєм зовнішньополітичної діяльності великого гетьмана, метою якої було визволення козацької України з-під влади Москви і утвердження української незалежної держави. Слід зазначити, що усі ці вектори зовнішньої політики Івана Мазепи були взаємопов'язані між собою і через різноманітні геополітичні обставини відігравали у різний час неоднакову роль.

Початок гетьманування Івана Мазепи проходив у стані війни, яку Москва і Гетьманщина, як її союзник, провадила

з Кримським ханством і Оттоманською Портою. Це не могло не позначитися на українській зовнішній політиці, і новий уряд Мазепи до 1700 року приділяє велику увагу міжнародним проблемам тодішнього європейського сходу, зокрема чорноморській проблемі. В українській дипломатії кінця XVII — початку XVIII ст. окреслилися дві основні концепції інтересів Гетьманщини в Чорноморському басейні і взаємовідносин з чорноморськими країнами.

1. Це давня концепція рівноваги сил у Північно-чорноморському регіоні, оперта на порозуміння з Туреччиною та Кримським ханством, із використанням їхньої політичної та мілітарної потуги проти Речі Посполитої або Москви чи навіть проти цих обох держав одночасно. Ця концепція була досить популярна на Запорозькій Січі і на півдні Гетьманщини. У кінцевому підсумку це була концепція мирного розв'язання болючої для України чорноморської проблеми. Своє завершення в добу І. Мазепи вона знайшла в українсько-кримському союзному договорі Петра Іваненка 1692 року, про який ми скажемо нижче. О. Оглоблин вважає, що гетьман поділяв основні тези цієї зовнішньополітичної доктрини [15, 85].

2. Наприкінці XVII ст., в умовах антитурецької коаліції і війни з Портою та Кримом зростає і утверджується друга зовнішньополітична доктрина чорноморської політики Війська Запорозького. Її суть — це прагнення радикального розв'язання чорноморської проблеми. Ця концепція вимагала активної української політики в Причорномор'ї і навіть у Східній Європі. Як витвір іноземних політичних інтересів Священної Ліги, Польщі, Москви ця доктрина не могла здобути собі великої популярності в Гетьманщині, від якої вона вимагала значного напруження внутрішніх зусиль та ресурсів. Однак і ця концепція мала власну українську традицію і глибокий національний зміст. Адже це була ідея об'єднання всіх сил православного сходу для повалення османського панування, для виходу України на південь, на «широкі шляхи національної і міжнародної політики» [15, 86]. Іван Мазепа як талановитий політик добре розумів, що без Південної України і північного узбережжя Чорного моря незалежна Українська держава була неможлива. Це ставило на порядок денний української зовнішньої політики кінця XVII ст. питання про цілковиту ліквідацію турецько-

татарського панування у північному Причорномор'ї [3, 73–76; 13, 36].

Вищезазначена ідея помітна в діяльності Мазепи вже у перші роки його гетьманування. Він усіяло підтримує політику московського уряду щодо Криму і Османської імперії, намагаючись перевести її на українсько-балканські шляхи. Зокрема, вже восени 1688 року на переговорах з російським послом Ф. Шакловитим Іван Мазепа обговорював можливість російсько-української окупації Кримського ханства [23, 303]. Гетьман пише докладні й цікаві проекти військової політики Московщини і України на Чорноморії, проекти, які мали великий вплив на молодого Петра I. Однак вони почали здійснюватися пізніше, у середині 90-х років XVII ст., коли міжнародна ситуація значно змінилася — і не на користь уряду Мазепи. Але навіть тоді гетьман не перестає цікавитись цією проблемою: він підтримує тісні зв'язки з Молдавією та Валахією, з церковними колами Сербії, Болгарії, Греції, з Константинопольським патріархатом [7; 11].

Практичною реалізацією цієї другої доктрини кримсько-татарського напрямку зовнішньої політики Івана Мазепи стали відомі Кримські походи 1687 і 1689 рр. Перший, як відомо, зазнав невдачі, і це було однією з причин скинення І. Самойловича з гетьманства. У відповідь на похід 1687 року кримський хан учинив кілька набігів на українські землі. Велика заслуга у їхній відсічі належить особисто гетьманові Мазепі. Виставлені ним по Дніпру лівобережні козацькі полки не допустили орду в Гетьманщину взимку 1688 року, а кількатисячне військо полковника Новицького розгромило авангардні загони татар і змусило їх відступити. Однак від татарського погрому все ж таки постраждала Слобожанщина [2, 249; 19, 276]. У квітні 1689 року організовано II Кримський похід, у якому взяли участь 112 тис. російських солдатів і 50 тис. українських козаків під командуванням Голіцина і Мазепи. Після важких боїв та переходів російсько-українська армія підійшла до Перекопу — безпосереднього кордону Кримського ханства. Однак, враховуючи чисельність ворога (150 тис. татар), відірваність союзної армії від основних джерел постачання, нестачу продовольства і фуражу, 21 травня було дано наказ відступити.

Невдача двох Кримських походів стала однією з причин дворцевого перевороту в Москві. Молодий цар Петро I у серпні

1689 року захопив усю повноту влади. При особистій зустрічі з новим царем Мазепі поталанило викликати в Петра I повагу і симпатію. Відтоді гетьман мав цілковиту довіру московського царя. Заручившись підтримкою останнього, Іван Мазепа почав зміцнювати своє власне політичне становище [2, 250; 8, 31].

На початку 90-х років XVII ст. відбулася вагома і неодноточна подія у політичному житті Війська Запорозького — канцелярист Генеральної військової канцелярії Петро Іваненко (Петрик) утік на Запорожжя й почав схиляти козаків до виступу проти старшини і визволення Гетьманщини від московських військ. Ставши січовим писарем, Петрик розгорнув активну дипломатичну діяльність щодо створення антиросійської коаліції держав. При цьому він скористався досвідом Богдана Хмельницького і пішов на зближення з урядом Кримського ханства. Рішучість цієї людини явно вказує на те, що Іваненко діяв не тільки від свого імені. Ймовірно, він репрезентував ту групу козацької старшини, яка перебувала в опозиції до гетьмана Мазепи [2, 251]. А козацький літописець Самійло Величко вважає, що плани Петрика опосередковано і таємно підтримував сам гетьман Мазепа [12, 60–365]. На такій думці наполягають і деякі сучасні українські дослідники (О. Оглоблин, В. Борисенко та ін.).

26 травня 1692 року Петрик підписав із Кримом мирний договір, який закріплював союз «двох незалежних держав». Угода складалася з 16 статей. Її основними умовами були:

1. Визнавалася незалежність Української держави і підтверджувалися усі «вольності» українського народу.

2. Кримське ханство і Україна зобов'язувалися спільно захищатися від агресії «поляків і Москви».

3. Першочерговим завданням ставилося відвоювання «Малоросійської України» у Москви.

4. Територія нової Української держави мала складатися із земель колишніх Чернігівського та Київського воєводств, Сумського та Охтирського полків Слобожанщини і тих правобережних земель, які були визволені за часів Хмельницького і перебували у складі Речі Посполитої.

5. За надану допомогу Гетьманщина мала відкрити татарським ордам «муравські шляхи» на Москву. Для цього передбачалося переселити жителів Харківського, Острогозького і Чернігівського полків на Чигиринщину.

6. Південний кордон козацької України мав проходити по р. Самарі.

7. Сторони зобов'язувалися створити взаємовигідні умови для торгівлі, занять рибним та мисливським промислами, добування солі тощо.

8. Бралось зобов'язання про припинення руйнівних нападів козаків на Крим, а татар на українські землі.

9. Передбачався обмін резидентами, посольствами, влаштування регулярного поштового зв'язку [2, 252; 25, 172–176].

Хоча цей договір не був реалізований на практиці, а Петрик через невідтримку українського населення і складні геополітичні обставини зазнав у кінцевому підсумку невдачі, ця угода залишила неабиякий слід в історії української політико-правової та державотворчої думки, наочно показала невдоволення частини національної еліти тодішнім політичним та економічним становищем України у складі Московської держави.

Тим часом Петро I, узявши в 1689 р. управління країною, відразу ж здійснив спробу вийти до Чорного моря. Для цього він організував т. зв. Азово-дніпровські походи 1695 і 1696 рр., у яких взяли участь і лівобережні козацькі полки і які завершилися виходом Росії до Азовського моря. Однак після цього успіху московський цар учинив різку зовнішньополітичну переорієнтацію Росії. Москва у 1700 році уклала з Портою Константинопольський мирний договір і розпочала боротьбу за вихід до Балтійського моря, а Україну залишила напризволяще з її багатоміровою чорноморською проблемою. Незважаючи на такий стан справ, в цілому чорноморський напрям зовнішньої політики Івана Мазепи та усі його прояви були органічно пов'язані із загальними планами гетьмана будівництва Української самостійної держави.

Московський вектор зовнішньополітичної діяльності гетьмана Мазепи у перший період його правління (до 1700 року) досить суперечливий та малодосліджений. Відомо, що І. Мазепа, як і його попередник, був противником «Вічного миру» 1686 року, слушно вбачав у ньому небезпеку для козацької державності і для її соборницьких прагнень. Саме тому гетьман продовжував традиційну політику — не допустити втручання Москви у внутрішні справи Гетьманщини. Але допомога Москви була потрібна Мазепі у здійсненні його широкої програми об'єднання українських земель під гетьманською булавою. Незалежно від сво-

го особистого ставлення до Москви, гетьман у 1690-х роках проводить лояльну політику у відносинах із російським урядом і, за висловом Б. Крупницького, не випускав основних цілей української державної політики й боронячи інтереси України проти дальшого наступу на неї московського імперіалізму [10, 44–45].

Спочатку І. Мазепа ретельно й лояльно виконував військові зобов'язання Коломацьких угод. Зокрема, навесні 1688 року він розпочав будівництво фортець на півдні Гетьманщини. Це викликало велике невдоволення на Січі й стало однією з головних причин ворожого ставлення Запорозжя до Мазепи майже до кінця його гетьманування [15, 88; 24, 33–35]. Крім того, фактично від Коломацького договору 1687 року до початку Північної війни у 1700 році на вимоги царського уряду українські козаки брали участь у численних боях проти татар і турків, а селяни і міщани мусили забезпечувати російські війська, які проходили через українські міста і села, квартирами для постоїв, провіантом, фуражем тощо. Московські воєводи безборонно притісняли й знущалися над місцевим українським населенням. З цього приводу І. Мазепа писав до Петра I: «От уже 11 літ вершиться війна з Кримом і всі війська московські йдуть через нашу землю. Люди терплять, бо їм топчуть трави й хліб, випалюють байраки. Гінці безперестанно їздять не тільки з царськими грамотами, а й з воєводськими листами, вимагають від жителів собі корму й життя, а ні — то б'ють і безчестять навіть старшину козацьку... Тож не важко всякому розсудити, які труднощі, убитки й розір від тих безперестанних походів терпить Україна» [7, 103–106; 19, 281].

Отже, виконання військових зобов'язань «Коломацьких статей», зокрема багатолітня участь Гетьманщини у війні з Кримом та Туреччиною, яка коштувала Україні величезних утрат, не принесли жодної користі козацькій державі. Чорноморська проблема залишилася нерозв'язаною, а водночас не були й реалізовані головні завдання зовнішньої політики Мазепи — об'єднання Правобережної України з Лівобережною, консолідація Запорозької Січі з Гетьманщиною, не кажучи вже про визволення Південної України й північного узбережжя Чорного моря з-під турецько-татарського панування. О. Оглоблин слушно вважає, що з цього погляду зовнішньополітична діяльність Івана Мазепи до 1700 року могла бути оцінена сучасниками

тільки негативно [15, 89; 16, 233]. Найвиразніше впадала у вічі відкрита залежність гетьманської адміністрації від московського уряду. Так, Мазепа досить часто був у Москві, кожного разу бачився з Петром, з яким зав'язує дуже приязні відносини. Цар за це нагороджував гетьмана високими російськими чинами і званнями. Зокрема, у 1700 році Мазепа отримав орден Андрія Первозванного, а у 1707 році за клопотанням того ж Петра I — титул князя Священної Римської імперії. Така лояльна політика Івана Мазепи щодо Москви була дуже непопулярна серед українського загалу. У широких колах суспільства зростало невдоволення «промосковською» політикою гетьмана, звучали слова докору й осуду.

Значно вдалішим у дипломатичній діяльності Івана Мазепи був польський вектор зовнішньої політики гетьманського уряду. Його головним завданням було об'єднання Правобережної України з Лівобережною Гетьманщиною, намагання практично реалізувати давню ідею соборності українських земель. На початку свого гетьманування Мазепа здійснював обережну зовнішню політику щодо Правобережжя. Ця обставина зумовлювалася тим, що за «Коломацькими статтями» 1687 року щодо міжнародної діяльності Гетьманщини визнавалося таке: «...щоб від навколишніх государів листи прочитавши, до Великих Государів (московського царя. — *О. Н.*) відсилати,.. а від себе чи проти тих листів ні до кого нічого не писати» [27, 123; 23, 302]. Окрім того, зважаючи на попередню політику І. Самойловича щодо російсько-польського мирного договору, обумовлювалося також ставлення нового гетьмана до «Вічного миру» 1686 року: «... мир і союз укладений з Королем Польським тримати міцно і задовольнятися тими містами, які в договорах названі... і до порушення договорів ніяких причин не давати» [27, 124]. Іван Мазепа, на відміну від попередника, у питанні повернення правобережних земель (а отже, у польському векторі своєї зовнішньої політики) спочатку рухався тільки у рідчій московської політики. Хоча, безумовно, це був лише тактичний хід Мазепи, який прагнув об'єднання України під однією гетьманською булавою. Як ми бачили вище, незважаючи на Коломацькі угоди щодо обмеження дипломатичних відносин Гетьманщини, Іван Мазепа підтримує стосунки не тільки з Річчю Посполитою, а й з Османською імперією, Кримським ханством, Молдавією та Валахією. Відомо, що про усі контакти з іноземними країна-

ми гетьман повідомляв до Москви. Однак історики не виключають, що вже від початку 90-х років XVII ст. Мазепа вів і таємне листування [23, 303].

У той самий час на Правобережжі зазнала кардинальних змін внутрішньополітична ситуація. Тамтешнє українське козацтво на чолі з фастівським (білоцерківським) полковником Семеном Палієм відновило інститути козацької державності, знищені у цьому регіоні в 70-х років XVII ст. Правобережні козацькі полки хотіли об'єднатися з Лівобережною Україною у спільний гетьманат. Іван Мазепа повинен був враховувати ці прагнення до об'єднання і впливати на царський уряд із метою позитивного вирішення цього питання. Зокрема, після звернень С. Палія до Москви і Батурина (1688, 1690, 1692, 1694 рр.) з проханням включити правобережні полки до складу Лівобережної Гетьманщини Іван Мазепа запропонував Петру I поселити паліївців у Трипільлі, яке підкорялося лівобережному гетьману. Одночасно І. Мазепа заборонив козакам із Лівобережжя та Слобожанщини переходити через Дніпро й оселятися на правобережних землях під страхом тюрми і жорстоких покарань [23, 304; 22, 104–106].

Крім того, від початку свого правління Мазепа йменувався гетьманом «обох сторін Дніпра». Польські послы неодноразово нарікали на цей факт московському уряду, на що останній заявляв полякам, що гетьман так «пишеться» цілком справедливо і згідно з царським указом, адже «на тій стороні Дніпра під державою Російських государів знаходиться головне всієї Малоросії місто Київ, із Васильковом, Трипільям і всім Запоріжжям». На початку 1692 року Мазепа пропонує цареві прийняти під свою протекцію С. Палія й поселити його на Лівобережжі, зробивши переяславським полковником. Ймовірно, гетьман прагнув використати військовий досвід фастівського полковника у боротьбі з Кримським ханством. Коли в 1692–1693 рр. С. Палій знову звертався до Мазепи з проханням прийняти його «під гетьманську булаву», лівобережний гетьман, усвідомлюючи негативну відповідь московського царя, намагався довести Петру, що правобережні козацькі полки у разі незадоволення їхніх прагнень можуть піддатися під протекцію кримського хана [12, 400–401]. Окрім того, посилаючись на лист Палія, гетьман сповіщав про небезпеку військового нападу Польщі і можливість народного повстання

на Правобережжі, що також мало спонукати московський уряд звернути увагу на цю проблему [23, 305]. Однак така тактика гетьманського уряду не принесла бажаних результатів.

Хоча майже про усі міжнародні відносини гетьмана повідомлялося до Малоросійського приказу в Москву, І. Мазепа в офіційних стосунках з іншими державами ніколи не приховував свого бажання повернути Правобережну Україну. Підтримуючи тісний зв'язок із полковником С. Палієм, гетьман намагався втілити у життя свої наміри щодо прилучення Правобережжя. Зокрема, І. Мазепа та С. Палій провели кілька особистих зустрічей для вироблення спільного плану дій щодо політичного становища правобережних земель. До того ж гетьман тримав своїх резидентів у Фастові, виплачував Палію гроші зі своєї скарбниці та передавав оплату за військові походи від царя. Протягом 90-х років XVII ст. між Мазепою та Палієм велося постійне листування, майже щомісяця до Батурина й Фастова прибували послы з обох боків Дніпра [23, 306]. Завдяки добрій інформованості про стан справ на Правобережній Україні І. Мазепа мав змогу повідомляти московський уряд про порушення поляками і турками попередніх мирних домовленостей. Так, у 1700 році він скаржився на те, що «деякі польські пани на тому березі Дніпра почали були осаджувати слободи на порожніх місцях, що було заборонено останніми трактатами» [12, 603; 23, 307]. Однак, бажаючи залучити Річ Посполиту до союзу проти Швеції, Москва погоджувалася на територіальні поступки польському королю. Зокрема, у квітні 1701 року московський посол Б. Михайлов привіз до Батурина умови польсько-російського договору, за яким поляки вимагали «спірні землі» від Стайок до Чигирина. Мазепа запропонував віддати Польщі Стайки, Трахтемирів і Трипілля, але не погодився на уступлення Чигирина, Канева, Черкас і Крилова [4, 23].

З початком національно-визвольного повстання на Правобережній Україні під проводом С. Палія проти польської влади влітку 1702 року гетьман Мазепа опинився у досить скрутному становищі. З одного боку, ватажки повстання просили допомоги, а з другого — московський уряд заборонив Мазепі втручатися «у польські справи». Усе це перекреслювало наміри гетьманського уряду повернути Правобережжя під свою владу. Тому треба було очікувати сприятливої міжнародної ситуації для того, щоб оволодіти цими землями. І така можливість з'явилася

через два роки. У травні 1704 року Іван Мазепа отримує наказ Петра I про введення козацького війська на Правобережжя з метою допомоги польському королеві Августу II проти Швеції. Вже 29 травня гетьман доповідав із табору над рікою Стугною, що правобережна козацька старшина «рушила з домівок і йдуть при моєму боці в обозі зі своїми людьми» [23, 307]. У червні того ж року біля Паволочі правобережний наказний гетьман Самусь передав Мазепі свої гетьманські клейноди. Таким чином Іван Мазепа став справжнім правителем об'єднаної козацької України.

Невдовзі Мазепа, прагнучи зміцнити свою владу у цьому українському регіоні і зважаючи на великий авторитет серед козацтва С. Палія, змушений був усунути його від влади. Останнього заарештували в козацькому таборі біля Бердичева й згодом відправили до Москви. У червні 1705 року 40 тисяч козаків Мазепи зайняли всю територію Київщини, Волинь, частину Східної Галичини й досягли кордонів Белзького воєводства. У 1707 році гетьман повідомляв російському царю, що у Брацлавському, Подільському і Київському воєводствах Речі Посполитої був остаточно відновлений козацький адміністративно-територіальний устрій [7, 152–159]. Але коли І. Мазепа зрозумів, що Петро I нехтує соборницькими прагненнями України, хоче зміцнити своє міжнародне становище за рахунок чергового поділу козацької держави, гетьман розпочинає таємні переговори з польським і шведським королями.

Треба зазначити, що ліквідація Палія як політичного конкурента зробила Мазепу дійсним володарем Правобережної України. Річ Посполита, яка була окупована шведами і знесилена боротьбою магнатських угруповань, була неспроможна відновити свою владу на Правобережжі, яке й надалі залишалося в руках Мазепи. Хоча польський уряд постійно домагався евакуації гетьманського війська з цього регіону і передачі Правобережжя польській адміністрації, усі ці заходи були марні. Незважаючи на накази царя, Мазепа твердо протистояв польським домаганням, доводячи Москві, що утримання Правобережної України під українським володінням потрібне протягом війни зі Швецією. Зрештою, на цю пропозицію гетьмана пристав і московський уряд. Тим часом Іван Мазепа активно поширює полково-сотенну адміністрацію на Правобережжі. Зокрема, у 1708 році тут існувало 7 козацьких полків:

Білоцерківський, Богуславський, Корсунський, Чигиринський, Уманський, Брацлавський і Могилівський. Головним осередком козацької організації Правобережжя була Біла Церква, де й перебувала резиденція гетьмана під час його життя в цьому українському регіоні. Мазепа зміцнює укріплення Білої Церкви, перевозить сюди частину гетьманських клейнодів і своїх скарбів [15, 229; 5, 31]. Усі ці заходи гетьмана вказують на те, що він запроваджував на Правобережній Україні той самий суспільно-економічний устрій, який існував у Лівобережній Гетьманщині. Однак уся державницька діяльність Мазепи на Правобережжі була підірвана подіями 1708–1709 рр. Хоч на короткий проміжок часу, але цей український регіон був у руках Івана Мазепи, титульний «гетьман обох сторін Дніпра» став їх реальним володарем.

Таким чином, польський напрям зовнішньополітичної діяльності гетьманської влади наприкінці XVII — на початку XVIII ст. був спрямований передусім на відновлення єдиної Української козацької держави часів Богдана Хмельницького. Однак несприятлива геополітична ситуація і залежність від московської дипломатії унеможливили здійснення всіх планів Івана Мазепи щодо повернення соборності українських земель. Т. Чухліб доречно зауважив, що в умовах протекторату Російської держави цей гетьман робив усе можливе задля об'єднання України.

Проте найзначнішим для українського державотворення у той складний історичний період був шведський напрям зовнішньої політики Івана Мазепи, що фактично розпочався з вибухом Північної війни.

Північна війна (1700–1721 рр.) великим тягарем лягла на Україну, втягнену московським урядом у боротьбу за чужі їй цілі та інтереси. Це було наслідком політичного становища Гетьманщини, зумовлене Московським договором 1654 року та «Коломацькими статтями» і визначене реальним співвідношенням сил у Східній Європі. О. Оглоблін вважає, що певній частині козацької старшини та українського купецтва були вигідні пропозиції щодо розвитку зовнішньої торгівлі у вільному виході до портів Балтійського моря, обминаючи територію Речі Посполитої [15, 239]. Окрім того, в цілях української зовнішньої політики було відвернути увагу Москви від кримсько-чорноморського напрямку і скерувати московську агресію в ін-

ше русло. Не будемо докладно зупинятися на ході воєнних дій під час цієї виснажливої для України війни, зазначимо тільки, що українське козацьке військо щороку ходило у далекі походи — в Прибалтику, Білорусь, Литву, Польщу та інші країни, де було позбавлене нормальних джерел постачання й залишене там по суті напризволяще. Козацькі загони у цій війні підлягали московському командуванню, мусили виконували накази московських воєвод, які не знали і не бажали знати особливостей українського військового устрою, не зважали на козацькі права, звичаї та традиції. Тим самим знівельовувалася військово-політична основа Гетьманщини, підриваввся престиж гетьманського уряду [26, 257—259]. Однак Північна війна давалася взнаки не лише козацькому стану, а й усьому населенню України. Адже численні військові роботи вимагали велику кількість людей, транспорту, матеріалів, що завдавало значного удару українській економіці. Постійні податки з українського народу на потреби московських військових частин, які перебували на території України, викликали гострі суперечки між населенням та місцевою адміністрацією і військовими загонами.

Але справа була не лише у московських знущаннях над українцями, які московський уряд намагався виправдати обставинами воєнного часу. Для гетьмана І. Мазепи і козацької старшини ставало чимраз зрозумілим те, що втручання Москви у внутрішні справи козацької України порушує її державні права. Тоді ж в російських урядових колах навіть обговорювалися плани скасувати автономію Гетьманщини, її козацький устрій і віддати Україну князю Меншикову на правах володіння [15, 245]. Зокрема, у квітні 1707 року під час військової наради в Жовкві Петро I повідомив Мазепу про намір цілковито реорганізувати козацьку службу, що по суті було скасуванням самостійного українського війська і ліквідацією Української козацької держави. З огляду на заперечення гетьмана ця спроба царя не була реалізована, але її основа залишилася [8, 106].

Загроза для існування Гетьманщини як державного організму поставила перед українською національною елітою питання про визволення України з-під московської влади. Серед української генеральної старшини на початку XVIII ст. розвинулися три зовнішньополітичні концепції:

- 1) «гадяцька»;
- 2) «кримська»;

3) концепція гетьмана І. Мазепи [15, 246–250].

Усі ці концепції ґрунтувалися на досвіді української державотворчої традиції. Суть «гадяцької» концепції полягала в ідеї Великого князівства Руського у федеративній системі Речі Посполитої. Її прихильниками у той період були І. Ломиковський, Д. Апостол, Д. Горленко, М. Миклашевський, магнати Литви та Польщі. Угода з Польщею на засадах Гадяцької унії 1658 року створила б юридичну основу для об'єднання України обох сторін Дніпра.

Секретні українсько-польські переговори розпочалися у 1703 році, коли українська армія допомагала польському королю Августу проти шведів на Правобережній Україні, Білорусі. Ініціатором переговорів виступив Стародубський полковник Михайло Миклашевський. Одразу ж була віднайдена конкретна формула майбутніх українсько-польських державно-правових відносин — Україна «мала в такій же вольності увісти, як і Корона Польська і Князівство Литовське» [16, 239–241].

«Кримська» концепція також спиралася на давніх засадах української козацької політики. Вона, як ми бачили вище, була відновлена на початку 1690-х років під час повстання Петрика. Її суть — найкращою гарантією української незалежності є союз з Кримським ханством та Туреччиною. Ця концепція, на відміну від першої, мала виразне антипольське спрямування і була дуже популярна серед козацької старшини південної Гетьманщини та Запорозької Січі. На початку XVIII ст. репрезентантами «кримської» концепції були В. Кочубей, І. Іскра, К. Гордієнко [15, 248].

Зовнішньополітична концепція Івана Мазепи відрізнялася від обох попередніх, хоча вони не були зовсім чужі для гетьмана. Однак на початку XVIII ст. ставлення Мазепи до цих геополітичних проблем було зовсім інше. Насамперед «кримська» концепція не могла в тодішніх умовах забезпечити визволення України. Її доля залежала від великих міжнародних подій, які відбувалися не на Півдні, а на Півночі, де воювали між собою Росія та Швеція. Гетьман також не сприйняв «гадяцьку» доктрину, оскільки знав історію Гадяцької унії та її фатальні наслідки для України. Окрім того, пропольська орієнтація була дуже непопулярна серед широкого кола українства. Особисто Іван Мазепа не був зацікавлений у реалізації ідеї Великого князівства Руського як частини Речі Посполитої, конституція

якої значно б обмежила права гетьманської влади та суттєво збільшила політичні привілеї старшинської аристократії.

Власне з цих причин І. Мазепа мав зовсім інші плани. Він, як український державник, розумів національні інтереси України, і став творцем т. зв. шведської зовнішньополітичної концепції. Її сутність ми яскраво бачимо у присязі гетьмана, яка відбулася перед вищою українською старшиною у 1708 році і у якій сказано, що задля визволення Вітчизни, Війська Запорозького і всього українського народу «від страшного московського ярма неволі...», щоб «привернути... поламані й до останнього упадку доведені закони й свободи», він, гетьман Мазепа, прийняв протекцію шведського короля Карла XII і «мав за свій обов'язок, зі своєї синівської любові до цієї отчизни... проти ворогів москалів... повстати, усіма засобами боронитися та з'єднаними збройними силами... Швеції й Війська Запорозького... воювати з москалями так довго, доки не визволиться наша Малоросійська отчизна й Військо Запорозьке від деспотичного московського ярма, й наші закони й свободи не повернуться до давнього стану» [5, 41–43; 15, 251]. Про причини переходу Мазепа на бік Карла XII також промовисто говорить автор «Історії Русів», який з цього приводу вкладає в уста гетьмана такі слова: «Ми стоїмо тепер... між двома проваллями, готовими нас пожерти, коли не виберемо шляху для себе надійного, щоб їх обминути. Коли у війні зі шведами переможе російський цар, то Україні прийде лиха година» [25, 184].

«Шведська» концепція Івана Мазепа також ґрунтувалася на давній українській політичній традиції часів Богдана Хмельницького, союзника шведського короля Карла X Густава. Це була традиція вільного союзу з великою європейською державою, далекою від кордонів України. Ця держава була ворогом Москви й перемагала у той час на усіх фронтах війни. Тому «шведська» концепція І. Мазепа, на думку О. Оглоблина, була по своїй суті українською концепцією, оскільки гетьман прагнув визволити Україну з-під московської влади і забезпечити її державну незалежність шляхом союзу зі Швецією [15, 251]. У той же час Мазепа добре розумів, що реалізувати його задуми буде досить складно. Адже Гетьманщина перебувала під зверхністю Москви й змушена була воювати разом із нею проти Швеції. Але і Швеція, і Московщина були в союзі з Річчю Посполитою: перша — зі Станіславом Лещинським, друга —

з російським ставлеником Августом. Отже, шлях української зовнішньої політики до Швеції проходив через Польщу.

У 1706 році внаслідок Альтранштадської угоди Август зрікся польської корони і Річ Посполита фактично перейшла на бік Швеції. Саме у цей момент виникла потреба змінити тактику гетьманської дипломатії у таких площинах:

1. Зберігаючи лояльний союз із Росією, посилити переговори з С. Лещинським, щоб на випадок перемоги польсько-шведської коаліції забезпечити державні права України в системі Речі Посполитої;

2. Водночас зав'язувати контакти безпосередньо зі Швецією [15, 254].

Останнє найбільш цікавило Мазепу, але це вимагало небезпечної конспірації. Тому головним завданням гетьманської дипломатії у 1706–1707 рр. було завершити переговори з Лещинським, розпочаті ще у 1704 році. З історичних джерел відомо, що ініціатива цих переговорів належала Лещинському. Зокрема, після коронації у Варшаві (жовтень 1704 року) він надіслав до Мазепи свого посланця Вольського під Замостя. У листопаді 1705 року відносини між Лещинським і Мазепою активізуються. Гетьман, що перебував тоді у Дубно, познайомився з княгинею Анною Дольською, рідною тіткою Лещинського. Саме вона стає основним посередником у переговорах гетьмана з Польщею, а згодом і з Карлом XII [18, 110–117]. Не відкриваючи старшині своїх намірів, у 1707 році Мазепа домовився з С. Лещинським про об'єднання України з Польщею і Литвою на засадах Гадяцької унії 1658 року. Остаточні переговори були завершені на початку 1708 року укладанням формальної угоди між гетьманом і королем С. Лещинським. Історик М. Андрусак зазначив такі умови цього українсько-польського договору:

1. Україна мала об'єднатися з Польщею як велике князівство на таких же юридичних засадах, як Велике князівство Литовське. До його складу мали увійти Правобережжя та Лівобережжя з Сіверщиною.

2. Мазепа отримуватиме титул князя і в особисте володіння Вітебське та Полоцьке воєводства на правах герцога курляндського.

3. Усі права Війська Запорозького мали бути дотримані у повному обсязі [1, 142–145].

Безумовно, що угода з С. Лещинським була вагомим тактичним маневром Мазепа, а її значення полягало у таких положеннях:

1. Цей договір виводив Гетьманщину з антишведської коаліції і формально забезпечував її від воєнної руйни на випадок уторгнення шведів.

2. Угода відкривала гетьману перспективи до безпосередніх переговорів зі Швецією. Вона дуже вплинула на ставлення Карла XII до Мазепа.

3. Крім того, договір із Польщею забезпечував мінімум політичних вимог України — це Велике князівство Руське у системі Речі Посполитої. Тому ця угода була дуже вигідною для І. Мазепа [15, 257].

Перші спроби реалізації «шведського» вектора зовнішньої політики гетьманського уряду належать до 1706 року. Після укладання Альтранштадської угоди це питання набуває особливої актуальності — адже від походу Швеції на Москву залежала і доля козацької України. Мазепа, безумовно, це добре розумів. Власне тому у 1707 році українсько-шведські переговори помітно активізуються. У квітні 1707 р., перебуваючи у Жовкві, гетьман послав до Саксонії польського священника Заленського розвідати, чи скоро шведи вирушать у похід на схід. У вересні того ж року в Києві Заленський у розмові з Мазепою запевнив гетьмана, що «швед не на вас готується, але на Москву». Це відповідало намірам гетьмана, оскільки забезпечувало Україні позицію озброєного нейтралітету в боротьбі між Швецією та Росією [16, 240]. У зв'язку з цим ще більше поживляються таємні переговори І. Мазепа з Карлом XII у 1708 році. Зокрема, французький посол у Варшаві Бонак писав, що «...на Україні панує ворожий настрій, і там дуже бажають приєднатися до шведів, щоб вирушити на Москву» [14, 274–280; 15, 260].

Переговори Мазепа з Карлом XII завершилися підписанням у березні 1708 року в місті Сморгоні (Білорусь) прелімінарного погодження між гетьманом та королем. Це була лише принципова згода у формі шведських гарантій українсько-польської угоди 1708 року. В цілому більшість українських істориків вважає, що існувало дві угоди Мазепа з Карлом XII:

1. Перша угода була укладена в 1708 році після вступу шведської армії в Україну.

2. Друга угода укладена наприкінці березня 1709 року, коли на бік Швеції перейшла Запорозька Січ на чолі з кошовим отаманом К. Гордієнком [10, 155–158]. Автентичні тексти цих угод не збереглися, однак їх реконструювали на основі інших джерел, зокрема, праці Пилипа Орлика «Вивід прав України» (1712 рік). Зміст першої угоди 1708 року був такий:

1. Україна і землі, прилучені до неї, мають бути вільними та незалежними.

2. Шведський король мав оберігати їх від усіх ворогів. Зокрема, король мусив висилати в Україну помічні війська, коли цього вимагатимуть Українські стани.

3. Усе завойоване на території Москви, але колись належне українському народові, має бути повернене до Князівства українського.

4. Мазепа мав бути українським князем або гетьманом довічно. Після його смерті українські стани мали обрати нового гетьмана.

5. Шведський король не міг привласнювати собі титул українського князя.

6. Для забезпечення цієї угоди і в інтересах безпеки шведського війська на території України під час війни шведам передавалися міста Стародуб, Мглин, Батурин, Гадяч і Полтава [24, 31–47].

Друга українсько-шведська угода була укладена між гетьманом Мазепою і Запорозьким кошовим К. Гордієнком — з одного боку та королем Карлом XII — з другого, 8 квітня 1709 року у Великих Будищах. Доповнюючи угоду 1708 року, вона говорить лише про те, що шведський король зобов'язується не укладати мирного договору з Москвою, доки не визволить з-під московської влади Гетьманщину і Запорозьку Січ [15, 263]. На думку О. Оглоблина, ці угоди були найбільшим зовнішньополітичним успіхом Мазеви, його «справжнім тріумфом». До того ж наприкінці березня 1709 року до українсько-шведського союзу приєднується Запорозька Січ, а це також було дуже важливо. Справа в тому, що формально визнаючи зверхність гетьманської влади, Січ протягом правління Мазеви була в чіткій опозиції до гетьмана через соціальну політику останнього. Зокрема, Кость Гордієнко до Мазеви ставився особисто недоброчливо. Однак брутальна поведінка московської адміністрації в південній Україні, зміла тактика гетьмана зробили рішу-

чий перелом у настроях Січі. 26 березня 1709 року в с. Диканці відбулася зустріч Гордієнка з Мазепою, а пізніше запорізька делегація з'явилася до Карла XII у Великих Будишах. Тут і був підписаний вищезгаданий другий українсько-шведський договір. За свої державницькі устремління Запорозька Січ пізніше гірко поплатилася — вона була знищена у червні 1709 року російськими військами.

Багатолітній життєвий досвід державного діяча, глибоке знання міжнародної політики, складна геополітична ситуація України, — усе це змушувало Мазепу діяти обережно. Тому гетьман надавав особливого значення секретним міжнародно-політичним чинникам та зв'язкам, не довіряючи більшості козацької старшини. Однак така потужна конспірація мала й негативний бік — український народ нічого не знав про плани Мазепи, і це призвело у кінцевому підсумку до трагічної розв'язки 1709 року, зокрема під Полтавою.

Але у той же час Іван Мазепа робить усе, щоб вгамувати загарбницькі плани Польщі, напередодні «зриву з Москвою» мобілізує усі свої зовнішньополітичні впливи. Він намагається заручитися допомогою з боку Криму, Порту, Молдавії та Валахії, навіть тих кіл московської знаті, що були в опозиції до політики Петра I [15, 264]. Під час воєнних дій в Україні 1708–1709 рр. у центрі дипломатичної діяльності гетьмана було завершення грандіозного плану створення великої антимосковської коаліції, куди мали увійти, окрім України, Швеції та інших західних союзників, ще низка східноєвропейських держав: Туреччина, Кримське ханство, Валахія, Молдавія, Трансільванія, казанські татари тощо. Саме І. Мазепа був творцем ідей східноєвропейських коаліцій XVIII ст., спрямованих проти Російської імперії. Так, починаючи з листопада 1708 і в перші місяці 1709 року гетьман висилає кілька дипломатичних місій до Порту (Д. Горленка), до Криму (Д. Болбота), до С. Лещинського (Ф. Нахимовського), до Запорожжя (В. Чуйкевича) і т. д. [15, 301]. Безпосередні наслідки цієї жвавої дипломатичної діяльності Мазепи в 1708–1709 рр. були незначні, але нова російсько-турецька війна 1710–1711 рр. була, без сумніву, одним із результатів політики І. Мазепи.

Ми не будемо докладно спинятися на воєнних діях в Україні 1708–1709 рр., оскільки вони не є предметом цієї статті. Зазначимо лише, що Полтавська катастрофа 27 червня 1709

року була національною трагедією для української державності та українського народу: політичні наміри Мазепи були зруйновані, українські землі дісталися на поталу Москві, а доля української держави фактично була вже вирішена, хоча незначна козацька автономія Гетьманщини зберігалася до кінця XVIII ст. Сам Іван Мазепа, тяжко хворий, помер на еміграції, в Бендерах, 22 вересня 1709 року. Тіло гетьмана було поховано в Галаці (територія сучасної Румунії), в монастирі св. Юрія. Однак згодом могила Івана Мазепи була знищена.

Видатний історик Олександр Оглоблин відзначає, що справа Мазепи не пройшла даремно — він започаткував новітній український національно-визвольний рух, дав початок першій українській політичній міграції і перед усім світом підтвердив незламну державну волю українського народу і прагнення його до незалежності [15, 313; 16, 241].

Загалом особа та зовнішньополітична діяльність гетьмана Івана Мазепи оцінювалися і сучасниками, і нащадками неоднозначно, з найполярнішими характеристиками. В історичній літературі існує три погляди на І. Мазепу:

- 1) патріотичний (він притаманний українській історіографії за кордоном).
- 2) антипатріотичний (властивий російській та радянській історіографії).
- 3) об'єктивний, що характеризує сучасну українську історичну думку.

Дореволюційні російські історики вважали Мазепу зрадником і, відповідно, негативно оцінювали його діяльність. Наприклад, В. Ключевський говорив, що Мазепа «бесполезный предатель Петра» [19, 322]. Одним з перших по-науковому став вивчати епоху Івана Мазепи український історик Микола Костомаров. У 1882–1884 рр. він опублікував праці «Мазепа» і «Мазепинцы», а також нарис «Гетьман Іван Степанович Мазепа». Вчений на основі ретельного дослідження джерел розповів про життя й діяльність гетьмана. Але оцінки Мазепи в цілому у нього відповідали тодішній офіційній ідеології. Зокрема, у висновках праці «Мазепа» Костомаров зауважує: «Гетьман Мазепа як історична особа не був представником ніякої національної ідеї. Це був егоїст... в повному розумінні цього слова» [9, 330–332]. Аналогічні судження щодо Мазепи як «зрадника», «боговідступника» тощо були притаманні усім працям російських істо-

риків, а також авторам перших узагальнювальних робіт з історії України Д. Бантиш-Каменському та М. Маркевичу. Так, останній називав Мазепу «зрадником України».

Однак серед представників української національної історіографії поступово стала утверджуватися об'єктивніша характеристика діяльності І. Мазепи. Зокрема, високо оцінював гетьмана Володимир Антонович. Він вважав Мазепу «справжнім політиком», «щирим і гарячим патріотом», бо завжди дбав «про повну автономію свого краю» [19, 323]. А у 1897 році вийшла монографія Ф. Уманця «Гетьман Мазепа», у якій здійснено спробу об'єктивно підійти до цієї історичної постаті.

Патріарх української історичної науки Михайло Грушевський оцінював Мазепу як українського патріота, борця за незалежність України. Так, він писав: «Не любили в народі Мазепу і не без причини. А проте не був він ворогом українському народові. Навпаки... він був українським патріотом, — хотів високо піднести Україну, її освіту й культуру...».

Після 1917 року у радянській історіографії домінувала дореволюційна великодержавна традиція щодо зовнішньополітичної діяльності Мазепи та його особистості. Тільки українські історики діаспори могли вільно досліджувати це питання. Слід назвати ґрунтовні праці та розвідки І. Борщака, Б. Крупницького, О. Оглоблина, Т. Мацьківа та інших, які утвердили патріотичний погляд на Івана Мазепу.

Після проголошення незалежності України (1991 рік) в історичній науці розпочався перегляд стереотипів, штампів і міфів, що панували багато десятиліть. З'явилася значна кількість статей, монографій, публіцистичних творів, у яких автори намагаються об'єктивно підійти до характеристики особи і діяльності Мазепи. Серед відомих праць сучасних учених-істориків із цієї проблеми треба відзначити дослідження С. Павленка, В. Сергійчука, Т. Чухліба, В. Шевчука та багатьох інших [17; 20; 23; 25]. Більшість українських істориків сьогодення вважають, що особистих мотивів для такого ризикованого вчинку, як союз зі Швецією, у Мазепи не було. Адже він був найбагатшою людиною в Україні, мав неабияку владу. Тому очевидно, що Мазепа піклувався про долю України, її незалежність. Саме у союзі зі Швецією, під протекторатом шведського короля Мазепа розраховував забезпечити самостійність України, врятувати її від московської тиранії. Про це зізнався сам гетьман

у сповіді перед П. Орликом у вересні 1707 року: «Я кличу... Бога в свідки і заприсягаю, що не ради високих почесей, не для багатства... а для вас усіх... для добра матері нашої, бідної України, для користі всього народу українського... — хочу я за помічю Бога так чинити, щоб ви... і рідний край не загинули ні під москалями, ні під шведами» [19, 325].

Отже, є усі підстави вважати Івана Мазепу борцем за незалежність України. Він був видатним політичним діячем, Гетьманом із великої літери, який прагнув зміцнити й повністю унезалежнити Українську козацьку державу. Водночас у своїй діяльності Мазепа цілком опирався на козацьку старшину, був віддалений від простого народу: селян, міщан та рядових козаків. І тому народні маси, коли Мазепа відкрито перейшов на бік Швеції, не зрозуміли його намірів і не підтримали його. У цьому й полягає найбільша трагедія Івана Мазепи та його оточення.

Валерій Шевчук так характеризує значення Мазепи в українській історії: «...здається, в світі немає жодного національного героя, проти якого було розгорнуто таку негаційну кампанію, як проти Мазепи. Століттями його проклинала в своїх храмах російська церква, і це того, який так багато зробив для православ'я... Однак Мазепа не тільки здобув собі всесвітню славу, але по-справжньому надихав митців високого пера в цілій Європі... Отож, хто поклав своє життя за світлі ідеали добра і свободи, той у світлі пробуває, хоч би як проти нього не воювала тьма» [25, 190–191].

А сучасний дослідник С. Павленко зазначає, що усе своє гетьманування Іван Мазепа шукав можливості позбутися принизливого рабського статусу. Його особисте бажання стати у всьому вільним нероздільно поєднувалося з перспективою України як самостійної держави. Лише у ній він міг реалізувати себе як володар європейського масштабу. «Посіяні ним зерна сумнівів щодо доцільності залежного статусу Гетьманщини, необхідності перемін, попри жорстоке придушення повстання 1708–1709 рр. і винищення всіх інформаційних носіїв про задуми його ініціаторів, час від часу проростали життєдайними паростками пробудження української нації» [17, 414]. Тому, безумовно, без виступу Мазепи важко уявити собі рух за незалежність України. Власне у цьому й полягає головне місце Івана Мазепи в українській національній історії.

1. Андрусак М. Зв'язки Мазепи з Станіславом Лещинським і Карлом XII // Записки НТШ. — Львів, 1933. — Т. CLII. — Ч. 1. — С. 142—145.
2. Борисенко В. Курс української історії. — К., 1996. — 616 с.
3. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана. — К., 1991. — 136 с.
4. Гурій О. І. Гетьман Іван Скоропадський. — К., 1998. — 102 с.
5. Доманицький В. Націотворча роль гетьмана Мазепи. — Чикаго, 1960. — 50 с.
6. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. У 3 частинах. — К., 1994—1995.
7. З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи / Упор. В. Станіславський. — К., 1996. — 194 с.
8. Іван Мазепа і Москва: Історичні розвідки і статті / Упор. М. Слабошпицький. — К., 1994. — 174 с.
9. Костомаров Н. І. Мазепа. — М., 1992. — 335 с.
10. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба. — К., 2001. — 238 с.
11. Листи Івана Мазепи. 1687—1691 / За ред. В. Смоля. — К., 2002. — Т. 1. — 480 с.
12. Літопис Самійла Величка. У 2 т. — К., 1991.
13. Мазепа — людина й історичний діяч / Упор. Й. Чікало. — К., 1991. — 48 с.
14. Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687—1709 рр. — К., 1995. — 312 с.
15. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. — К., 2001. — 461 с.
16. Оглоблин О. До історії української політичної думки на початку XVIII віку // Записки ІФВ УАН. — К., 1928. — Кн. XIX. — С. 231—241.
17. Павленко С. Іван Мазепа. — К., 2003. — 416 с.
18. Пріцак О. Іван Мазепа і княгиня Анна Дольська // Праці Українського Наукового Інституту. — Варшава, 1929. — Т. XLVII. — С. 102—117.
19. Рибалка І. Історія України. У 2-х частинах. — Х., 1994. — Ч. 1. — 448 с.
20. Сергійчук В. Кого зрадив гетьман Мазепа. — К., 1992. — 69 с.
21. Українське державотворення. Словник-довідник / за ред. О. Мироненка. — К., 1997. — 560 с.
22. Універсали Івана Мазепи. 1687—1709 / За ред. П. Соханя. — К.; Л., 2002. — Т. 1. — 780 с.
23. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648—1714 рр. — К.; Нью-Йорк, 2003. — 518 с.
24. Шевчук В. Визвольна акція Івана Мазепи та його система державотворення // Розбудова держави. — 1993. — № 2. — С. 31—47.
25. Шевчук В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення. — К., 1995. — 392 с.
26. Шевчук В. Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий козацької держави і як літературний герой. — К., 2006. — 462 с.
27. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII—XVIII ст. — Варшава, 1934.

НІМЕЦЬКА ЦЕНЗУРА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (мовою документів 1918 р.)

Народився 28 травня 1971 р. в Дунаївці на Західному Поділлі (Хмельницька обл.). Навчався в Донецькому вищому військово-політичному училищі інженерних військ і військ зв'язку (1989—1991), закінчив історичний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В. Затонського (1995) та аспірантуру Інституту української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського Національної академії наук України (1998).

Кандидат історичних наук (2000).

Старший науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України. Докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Працював в Інституті української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Науково-дослідному фінансовому інституті при Міністерстві фінансів України,

Національному транспортному університеті, Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства, Інституті трансформації суспільства, Криворізькому державному педагогічному університеті, Національній академії державної податкової служби України.

Коло наукових інтересів — історія України першої половини ХХ ст., історія світової та української політичної думки, історія національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., історія вітчизняної соціально-економічної та фінансової політики, біографістика та історія українського монархічного руху.

Автор понад 150 праць, у тому числі монографій: «Документальні джерела і матеріали до історії фінансової політики уряду Української Держави (29 квітня—14 грудня 1918 р.). Довідник» (К., 2004), «Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.)» (К., 2004), «Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917—1930 рр.)» (К., 2006), «Український Державний банк: історія становлення (1917—1918 рр.)» (К., 2007) та збірки поезій «Згадуй мене... Лірика кохання» (К., 2006).

Нагороджений Орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня (2006) та почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2007).

Після Берестейського (Брестського) договору, укладеного представниками Центральної Ради, на терени України з метою вигнання більшовицьких агресорів уступило 450-тисячне німецьке та австро-угорське військо. 18 лютого 1918 р. у київському напрямку почали наступ під командуванням генерала Лінзінгена (з березня — фельдмаршала Айхгорна) 23 німецькі дивізії (20 піхотних і 3 кавалерійських). 24 лютого в одеському напрямку почали просуватися 10 австро-угорських дивізій (8 піхотних і 2 кавалерійські) на чолі з командувачем фельдмаршалом Бем-Ермолі (з червня — генералом Краусом). Невдовзі спільно з підрозділами армії УНР союзники звільнили від загарбників усю територію України. 2 березня 1918 р. уряд УНР прибув до Києва, а згодом у столиці законотворчу працю відновила й Центральна Рада. Проте вигнання більшовиків обернулося на німецько-австро-угорську окупацію.

Як відомо, 29 квітня 1918 р. (за сприяння окупаційного командування і активного нейтралітету німецьких військ) у Києві відбувся державний переворот, унаслідок якого до влади прийшов генерал П. Скоропадський, а замість УНР було проголошено утворення Української Держави у формі Гетьманату. Весь час існування Гетьманату П. Скоропадського (29.IV—14.XII.1918) українському керівництву доводилося враховувати позицію офіційних Берліна та Відня й оглядатися на реакцію окупаційної влади.

Командно-штабні інституції німецьких військ розташувалися у престижному столичному районі Липки. 5 квітня 1918 р. командувач німецькою групою армій «Київ» фельдмаршал Айхгорн прибув до Києва. Відповідні служби німецького командування протягом усього часу свого перебування в Україні не лише активно спостерігали за подіями в країні, а й намагалися впливати на їхній перебіг, у тому числі й в інформаційній сфері. Увазі читача пропонується низка документів, які висвітлюють саме цей аспект німецької окупаційної політики.

Матеріали складають записки колишнього міністра іноземних справ УНР і гетьманського посла в Болгарії проф. О. Шульгіна до гетьманської канцелярії та директора Прес-бюро при МВС Української Держави, таємний циркуляр директора Особливого департаменту МВС у Прес-Бюро Канцелярії Пана Гетьмана (док. за № 1—3), а також телеграми Пресового відділу гру-

Делегація УНР під час підписання Берестейського договору (9.II.1918р.)

пи армій Айхгорна (назва групи армій «Київ» після вбивства 30.07.1918 р. Г. Айхгорна) та німецької комендатури Києва до Канцелярії Пана Гетьмана (док. за № 4–11). Документи було написано російською (№ 1–3) та німецькою (№ 4–11) мовами, а остаточним отримувачем їх була Його Світлості Пана Гетьмана канцелярія. Усі документи подаються мовою оригіналу зі збереженням правопису, при чому окремі з них власноручні (док. за № 1, 2); російськомовні публікуються без перекладу, а німецькомовні у перекладі із дотриманням стилістики тогочасної української мови (перекладені варіанти подаються під тим же номером, що й оригінальні, лише з літерним позначенням). У публікації рукописний текст подається нами курсивом.

№ 1

[Записка О. Шульгіна до Канцелярії Пана Гетьмана про потребу у забороні передруків у пресі поданих у німецьких газетах відомостей про отримання зборів для родин засуджених і жертв воєнного стану]

г. Київ, 28 Мая 1918 г.

30/V. 1918

№ 18

Некоторыми газетами нѣмецкой независимой социальдемократіи отпечатаны расписки въ полученіе сборовъ для семействъ осужденныхъ и жертвъ военнаго положенія, (т. е. осужденныхъ за преступленія противъ закона о военномъ положеніи).

Поручается запрещать перепечатки такихъ публикацій въ здешней прессы.

Д-р. Шульгинъ

№ 2

[Таємний циркуляр директора Особливого департаменту МВС у Прес-Бюро Канцелярії Пана Гетьмана з приводу необхідності заборони оприлюднення в пресі відомостей про політичні обшуки та арешти]

Українська Держава¹

С О В Е Р Ш. С Е К Р Е Т Н О.

11/VI 1918 р.

С Р О Ч Н О.

МІНІСТЕРСТВО

Справ Внутрішніх

Въ Пресъ-Бюро въ г. Київъ.

№ 23

Департамент..... ОСОБЫЙ.....

Відділ..... ОСОБЫЙ.....

«10»..... Іюня..... 191.. 8.. р.

№... 280...

м. Київ

По приказанію г. Товарища Министра Внутреннихъ дѣлъ прошу распоряженія, чтобы свѣдѣнія о политическихъ обыскахъ и арестахъ ни въ коемъ случаѣ не помѣщались бы въ газетахъ.

Д и р е к т о р ь

Департамента

За Начальника Отдѣла

За Правителя Канцелярії

Аккерман

[підпис]

[підпис]

№ 3

[Записка О. Шульгіна директору Прес-Бюро при МВС України, передана до Канцелярії Пана Гетьмана, з проханням командування німецьких військ не піддавати цензурі офіційні військові повідомлення держав Згоди]

3/VIII 1918.

№ 26

(9 ч. веч.)

г. Київ, 3 Августа 1918 г.

Въ Прессбюро при Украинскомъ
Министерствѣ Внутреннихъ Дѣлъ
Господину Директору Андріашеву

Главное командование германскихъ войскъ на Украинѣ желаетъ чтобы официальные военныя сообщенія враждебныхъ державъ были отпечатаны въ украинской печати безъ всякихъ пропусеній и безъ всякой цензуры.

Главное командование проситъ объ этомъ увѣдомитъ цензурное учреждение.

А. Шульгинъ

№ 4

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про небажаність обговорення в пресі перебігу господарських переговорів між Україною та Німеччиною]

*An ukr. Informations Büro
zu Leiter des Hetman Kanzelerei Opatowsky.*

7.8.18.

7/VIII. 1918

№ 27

Die Zensurstellen der ukrainischen Presseabteilungen werden gebeten darauf zu achten, dass Besprechungen oder Veröffentlichungen über noch tagende und nicht abgeschlossene Wirtschaftskonferenzen oder Wirtschaftsabkommen nicht in der Tagespresse erscheinen. Solche Veröffentlichungen haben sich in der letzten Zeit gehäuft und sind nur geeignet, voreilige und falsche Bilder über die Rrsultate der Verhandlungen zu schaffen und den Gang der Verhandlungen selbstunliebsam zu beeinflussen.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn
Tgb. Nr. 2025

[ніднис]

№ 4-а

До укр. Інформаційного Бюро 7.8.18.
Завідувачу Канцелярією Гетьмана Опатовському.
7/VIII. 1918
№ 27

Просьять Відділи Цензури українських Пресових Відділень звернути увагу на те, щоб обговорення чи публікації на сьогодні в пресі не стосувалися ще поточних чи незакінчених господарських конференцій та економічних угод. Такі публікації останнім часом накопичилися, вони створюють лише відповідну передчасну та фальшиву картину підсумків переговорів й погано впливають безпосередньо на перебіг переговорів.

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 2025

[підпис]

№ 5

[Повторна телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна від німецької комендатури до Канцелярії Пана Гетьмана про небажаність обговорення в пресі перебігу господарських переговорів між Україною та Німеччиною]

Від Німецької
комендатури
на Україні
до Цензури

Телеграмма

Центр. Укр. Прес.
Крещатикъ
Домъ 38.

Телеграф

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn
Tgb. Nr. 2025 U T. A

Zensurstelle: 7.8.18
10/VIII. 1918
8/VIII 918
№ 28

Die Zensurstellen der ukrainischen Presseabteilungen werden gebeten darauf zu achten, dass Besprechungen oder Veröffentlichungen über noch tagende und nicht abgeschlossene Wirtschaftskonferenzen oder Wirtschaftsabkommen nicht in der Tagespresse erscheinen. Solche Veröffentlichungen haben sich in der letzten Zeit gehäuft und sind nur geeignet, voreilige und fal-

sche Bilder über die Rrsultate der Verhandlungen zu schaffen und den Gang der Verhandlungen selbstunliebsam zu beeinflussen.

[підпис]

Получ в Прес
Бюро (Инфор. Бюро)
9/VIII 1918 в 12 ч утр.

№ 5-а

Від Німецької
комендатури
на Україні
до Цензури

Телеграма

Центр. Укр. Прес.
Крещатикъ
Домъ 38.

Т е л е г р а ф

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 2025

У Т. А

Відділ Цензури: 7.8.18
10/VIII. 1918
8/VIII 918
№ 28

Просьятъ Відділи Цензури українських Пресових Відділень звернути увагу на те, щоб обговорення чи публікації на сьогодні в пресі не стосувалися ще поточних чи незакінчених господарських конференцій та економічних угод. Такі публікації останнім часом накопичилися, вони створюють лише відповідну передчасну та фальшиву картину підсумків переговорів й погано впливають безпосередньо на перебіг переговорів.

[підпис]

Получ в Прес
Бюро (Инфор. Бюро)
9/VIII 1918 в 12 ч утр.

№ 6

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про необхідність заборони публікацій проти залізничної концесії України і Німеччини]

Kiew, den 20. August 18.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 2675

20/VIII 918
№ 31

Die in letzter Zeit gegen die «Erste ukrainische Eibenbahngesellschaft» und die Regierung in den Zeitungen (bes. «Kiewskaja Mysl» und «Russky Golos» geführte Polemik und Bospredhungen gegen die Konzession für den bau der Strecken Kiew–Odessa, Uman–Dolinskaja und Kiew–Schepetowka sind, da gegen die deutsch-ukrainischen Interessen gerichtet, zu Verboten.

Rittmeister.

Ergeht an:

U. T. A. und Zensurstelle
ukrainisches Pressebüro

№ 6-a

Kiїв, 20. Серпня [19] 18.

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 2675

20/VIII 918
№ 31

Останнім часом мають бути заборонені виступи проти «Першої української залізниці» та перш за все у газетах (напр. «Кіевская мысль» і «Русській голос») провідної полеміки і розмов проти концесії щодо будівництва ліній Київ–Одеса, Умань–Долинська та Київ–Шепетівка, що суперечать німецько-українським інтересам.

Ротмістр.

Зголосив до:

У. Т. А. та Відділу Цензури
українських Пресбюро

№ 7

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про недопустимість публікацій в пресі з приводу інциденту із убивством австрійського військовопозложеного]

Kiew, den 20. August 1918.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 2722

20/VIII 918
№ 32

Wie uns soeben mitgeteilt worden ist, wurde in Darnitza ein österreichischer Kriegsgefangener ermordet, wobei die Täter deutsche Uniformen getragen haben sollen. Es handelt sich offenbar

um verbrecherische Elemente, die Tat unter dem Schutze der deutschen Uniformen begangen haben.

Bis zur Beendigung der eingeleiteten behördlichen Ermittlungen wird gebeten, keinerlei Veröffentlichungen über den Vorfall in der Presse zuzulassen.

[підпис] Rittmeister.

An

1. U. T. A.
2. Zensurstelle ukr. Pressebüro.

№ 7-а

Kiїв, 20. Серпня 1918.

**Прес-Віддл.
Група Армій Айхгорна.
Порядк. Nr. 2722**

20/VIII 918
№ 32

Як щойно з нами поділися [інформацією], в Дарниці [було] вбито австрійського військовополоненого, при цьому вбивці мають носити німецьку уніформу. Справа, очевидно, у злочинних елементах, які скоїли злочин за допомогою німецької уніформи.

Прохання, до завершення попереднього відомчого з'ясування обставин [злочину], не допускати в пресі жодних публікацій про інцидент.

[підпис] Ротмістр.

До

1. У. Т. А.
2. Відділу Цензури укр. Пресбюро.

№ 8

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про необхідність заборони публікацій в пресі закликів до вступу у Добровольчу армію]

Kiew, den 26. August 1918

**Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 3024**

26/VIII 918
№ 33

Die Presse ist davon zu verständigen, daß Inserate oder Anwerbungen für die «Freiwiltigen Armee» nicht veröffentlicht werden dürfen.

[підпис]

An

1. U. T. A. Zensurtelle²
2. Ukr. Pressebüro — Zensurtelle.³

№ 8-а

Kiїв, 26. Серпня 1918

**Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна.
Порядк. Nr. 3024**

26/VIII 918
№ 33

Преса є далекою від розсудливості, тому оголошення чи призови у «Добровольчу Армію» не повинні опубліковуватися.

[підпис]

До

1. У. Т. А. та Відділу Цензури⁴
2. Укр. Пресбюро — Відділу Цензури.⁵

№ 9

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про необхідність заборони публікацій «Інформаційних листків»]

Kiew, den 1. September 1918

**Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn
Tgb. Nr. 3459**

1/IX 918
№ 35

Wiedergabe und Veröffentlichung der Nachrichten aus den sogenannten «Informationsblättern» (*Інформаційні листки*) erscheinen illegal in Moskau — sind in der Presse unerwünscht.

Es wird gebeten ein entsprechendes Verbot zu erlassen.

[підпис]

Rittmeister.

An Ukrainisches Pressinformationsbüro
_Kiew. _

№ 9-а

Kiїв, 1. Вересня 1918

**Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна**

1/IX 918

Порядк. Nr. 3459

№ 35

Передача та публікація повідомлень з так званих «Інформаційних листків» (*Інформаційні листки*), що виходять в Москві нелегально, в пресі є небажаними.

Прохання видати відповідну заборону.

[*нідпис*]

Ротмістр.

До Українських Пресінформбюро
Київ

№ 10

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана з проханням заборонити публікації в пресі про таємний договір між Україною та Австро-Угорщиною]

Kiew, den 2. Septbr. 1918.

Presse-Abtg.

Heeresgruppe Eichhorn.

Tgb. Nr. 3479

2/IX 918

№ 36

Es wird gebeten, Abdruck und Besprechungen von Artikeln über einen angeblichen Geheimvertrag zwischen Oesterreich-Ungarn und der Ukraine zu verbieten.⁶

[*нідпис*]

Rittmeister.

An Ukrainisches Informations-Büro
Kiew

№ 10-a

Kiїв, 2. Верес. 1918.

Прес-Відділ.

Група Армій Айхгорна

Порядк. Nr. 3479

2/IX 918

№ 36

Прохання, відтворення у пресі та обговорення заміток про так званий таємний договір між Австро-Угорщиною та Україною заборонити.

[*нідпис*]

Ротмістр.

До Українських Інформаційних Бюро
Київ

№ 11

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Відділу цензури Канцелярії Пана Гетьмана з проханням заборонити публікації в пресі про таємний договір між Україною та Австро-Угорщиною]

Kiew, den 2. Septbr. 1918.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 3479

2/IX 918
№ 37

Es wird gebeten, Abdruck und Besprechungen von Artikeln über einen angeblichen Geheimvertrag zwischen Oesterreich-Ungarn und der Ukraine zu verbieten.

[*нідпис*]

Rittmeister,

An ukrainische Zensurstelle
_Kiew. _

№ 11-а

Kiїв, 2. Верес. 1918.

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 3479

2/IX 918
№ 37

Прохання, відтворення у пресі та обговорення заміток про так званий таємний договір між Австро-Угорщиною та Україною заборонити.

[*нідпис*]

Ротмістр.

До українського Відділу Цензури
_Київ. _

Джерела поданих документів

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України:

- № 1. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 5 [написано власноручно].
№ 2. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 45.
№ 3. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 31 [написано власноручно].
№ 4. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 7.

- № 5. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 8.
№ 6. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 6.
№ 7. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 4.
№ 8. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 5.
№ 9. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 1.
№ 10. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 2.
№ 11. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 3.

-
- ¹ У документі попередньо значився напис «Українська Народня Республіка», де слова «Народня Республіка» було zakresлено і заступлено словом «Держава». — П. Г.-Н.
² Слово «Zensurtelle» zakresлено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
³ Підкреслено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
⁴ Слова «Відділу Цензури» zakresлено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
⁵ Підкреслено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
⁶ У документі друкарська помилка. Потрібно: verbieten. — П. Г.-Н.

Народилася у місті Луцьку на Волині. У 1980 р. закінчила Львівський університет ім. Івана Франка. За фахом — історик, викладач історії та правознавства. Завідувач відділу Львівського музею історії релігії. Сферою наукових досліджень є загальна історія римсько-католицької церкви та її розвиток і діяльність в Україні. Автор численних виставок, експонованих музеєм, та публікацій з релігієзнавчої тематики у періодичній та науковій літературі.

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАТИКАНУ

Переважна більшість дипломатичних кадрів Ватикану сконцентровані в його представництвах за кордоном. Як правило, це особи духовного сану, що закінчили католицькі навчальні заклади. Зокрема, Папську церковну академію, що існує з 1701 року. З 1937 року академія, що стала основним центром з підготовки ватиканських дипломатів, підпорядкована Державному секретаріату. За свою понад трьохсотлітню історію зі стін академії вийшло кілька майбутніх пап, близько десятка державних секретарів, понад сто майбутніх кардиналів. Папська академія стала *alma mater* для всіх провідних дипломатів Ватикану минулого століття.

Вимоги, які висуває керівництво Ватикану до своїх дипломатичних кадрів, були викладені Папою Іваном XXIII, який підкреслив, що дипломати Ватикану «повинні уподібнюватись св. Йосифу». При цьому Понтифік мав на увазі, що, наслідуючи св. Йосифа, вони повинні «представляти нашого Господа, але не повинні багато говорити про Нього, щоб забезпечити Йому хороший прийом, вони також повинні вміти зберігати мовчанку, зважувати свої слова, енергійно працювати, з легкістю ковтати найнеприємніше висловлювання і слухати навіть тоді, коли вони чогось не розуміють» [5, 408].

Велике значення дипломатичній діяльності надавав Папа Іван Павло II. За його оцінкою, «в такому світі, як наш, де інтереси, що зіштовхуються, часто загрожують стабільності і миру між народами, дипломатична діяльність відіграє дуже велику роль в міжнародних відносинах як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях» [4, 167]. Торкаючись характеру дипломатичної діяльності, яка відповідала б висунутим ним критеріям, він пов'язує її зі служінням християнству, тобто Католицькій Церкві.

Дипломатія Ватикану має свої характерні особливості. Справді, Ватикан є незалежною державою, яка користується активним і пасивним правом посольства. Ватикан здійснює духовне керівництво віруючими, які належать до римсько-католицької церкви, розкидані по всьому світу, що викликає необхідність підтримки Ватиканом зв'язків з місцевим духовенством на релігійній основі.

Існує три категорії представництв: надзвичайні дипломатичні представництва; постійні дипломатичні представництва, підпорядковані Раді з громадських справ або відповідальні перед нею (Раду очолює державний міністр); представництва, підпорядковані конгрегаціям в справах пропаганди віри і Східної церкви [2, 58].

Ще з часів середньовіччя основною дипломатичною зброєю політики папства були легати. Папа, як глава вселенської церкви, розсилав їх як своїх представників по церковних областях і округах. Архієпископи Реймса, Кентерберрі, Кельна, Зальцбурга, Праги й Толедо були водночас і першими папськими дипломатичними представниками. Вони мали назву *legati nati* (легати, що народилися в даній країні). З часом легатів *nati* змінили вже спеціально підготовлені *legati missi* (легати-посланники). Як правило, легати-посланники мали термінове, обмежене в часі доручення, тобто виконували функцію дипломатичного представника, яке в світській дипломатії прийнято іменувати *ad hoc* (для даного випадку, для цієї мети). Вони також займалися розв'язанням юридичних суперечок і політичних конфліктів. Повноваження легатів були зазначені в *bolla di nomina*, що була рівнозначною вірчій грамоті [3, 153].

Папські легати відрізнялися від світських дипломатів: окрім виконання спеціальних дипломатичних доручень при дворах різних правителів, вони ще представляли папу при місцевій

церковній владі, чим чинили помітний вплив на церковне життя тієї чи іншої держави. Легати були наділені широкими повноваженнями й мали право втручатися в церковне життя країни свого перебування.

В особливо важливих випадках папа направляв з представницькими функціями так званого легата а *latere* — кардинала римської курії. Такий легат призначався з найближчого оточення папи і мав право на протокольні почесті, що надавалися главі держави. У ватиканській дипломатії існували також кардинал-посланики з особливих доручень, які виконували ті ж функції, що й легат а *latere*, але не входили до складу римської курії. Це положення зберігається і нині. Інші категорії легатів — *nati* або *missi* — дипломатичного статусу не мають.

Аблегати — священики високого рангу, яким доручається виконання тимчасових і надзвичайних місій нерелігійного характеру.

Постійні дипломатичні представництва підпорядковані або відповідальні перед Конгрегацією у справах віри.

Дипломатичні представники іменуються нунціями або інтернунціями. Дипломатичні відносини Ватикану з іноземними державами, які стосуються статусу католицької церкви або договорів, які мають до неї відношення і традиційно називаються «конкордатами», перебувають у віданні державного міністра, який очолює Раду з громадських справ, і здійснюються через посередництво постійних представництв, глави яких виконують як дипломатичні функції, так і функції апостолічного делегата.

Формування інституту нунціатур в тому вигляді, в якому вони існують (з певними змінами) і до сьогодні, відбулося в XV — XVI ст.

У середні віки найпоширенішою дипломатичною фігурою стає папський нунцій, або оратор. Ці назви йдуть від римської епохи (*nuncius* — глашатай, *orator* — оратор). У дипломатичній практиці Ватикану термін «нунцій» вперше почали використовувати в XI ст. за папи Леона IX (1049 — 1054) для позначення папського посланника не найвищого рангу. Нунції і оратори виконували ті ж церковні й політичні завдання, що й легати, але вони при цьому не мали значних повноважень.

У папській адміністрації дуже важливою була посада колектора — збирача податків. Багато з них після закінчення терміну місії переходили до папської адміністрації, найбільш успішних

висвячували в єпископи. Таким єпископам доручали найвідповідальніші й конфіденційні переговори з боржниками й кредиторами папства.

Першою постійною папською нунціатурою вважається нунціатура, заснована Григорієм IX в Базелі ще 1231 року. Однак лише наприкінці XV ст. за пап Павла II, Сикста IV й Олександра VI постійні дипломатичні місії стали основним інститутом міжнародної діяльності Ватикану. Історичні джерела дають підставу стверджувати, що в другій половині XV ст. відбувалося становлення постійної дипломатичної служби понтифіка.

Цепитання знайшло відображення і в матеріалах Тридентського собору в XVI столітті. Нунціатури були визнані інструментом папської влади, їх функції визначались у відповідних документах. Було закріплено, що нунціїв призначають лише при монархах; здійснено рангування нунціїв. Залежно від рангів встановлювали і плату.

При наступних папах відбулося уточнення функцій нунціатур, їхнього внутрішнього розпорядку. Міжнародно-правове закріплення становища папських нунціатур стало одним з результатів Віденського конгресу (1815), коли за ними було фактично визнано право на дуайєнство в дипломатичному корпусі країни перебування.

Правила церковного канону наказують, що нунції та інтернунції повинні розвивати добрі стосунки між Ватиканом і урядом, при якому вони акредитовані, і спостерігати за станом церковних справ.

За старшинством вони стоять вище за всіх єпархіальних єпископів, за винятком кардиналів. Якщо вони в сані єпископа, то можуть проводити всі релігійні церемонії без особливої згоди на це архієпископа.

Нунцій має ранг посла. Переважно він прирівнюється до сану єпископа і не належить до католицького кліру держави перебування. Однак відносно церковної ієрархії він може бути наділеним деякими повноваженнями релігійного характеру. В деяких країнах (наприклад, у Польщі) за встановленою традицією нунцій за старшинством стоїть вище від послів і є дуайєном дипломатичного корпусу [6, 17, 42]. Це правило було підтверджено статтею 16, § 3 Віденської конвенції [1, 521].

Як тільки нунцій отримує кардинальський капелюх (цю процедуру скасовано ст. 9 Папського рішення про протокол і фор-

му одягу Ватикану від 6 квітня 1969 р.) з Рима від папи, з моменту, коли він сам залишає свій дипломатичний пост і направляється в Рим, де він буде призначений кардиналом, нунцій отримує титул пронунція і вшановується як кардинал.

Інтернунцій має ранг повноважного міністра. Він є постійним представником Ватикану і не включається в католицьку ієрархію держави його перебування. Він не має переваг у старшинстві над іншими дипломатичними представниками того ж дипломатичного рангу, і його старшинство визначається датою вручення ним вірчих грамот.

До штату дипломатичних представництв Ватикану включено радників, аудиторів, секретарів і аташе.

Деякі великі держави із значним католицьким населенням, такі як Сполучені Штати, Великобританія і Канада, не обмінюються дипломатичними представництвами з Ватиканом, хоча навіть і нехристиянські держави можуть бути представлені при Ватикані.

До держав, з якими Ватикан не підтримує дипломатичні контакти, Ватикан направляє прелатів, завданням яких є налагодження зв'язків з місцевим духовенством. Ці прелати називаються апостольськими делегатами. Вони не мають дипломатичного статусу і лише представляють Ватикан у своїх контактах з релігійними керівниками. Це питання було закріплене 1916 року. Однак на практиці вони виконують місію і політичного характеру, забезпечуючи зв'язок з урядом країни перебування. Протягом тривалого часу, до встановлення дипломатичних відносин, Ватикан був представлений апостольськими делегаціями в США та Великобританії.

Нині створено апостольські делегації для регіону Південної Африки, Анголи, Чаду, Єрусалима і Палестини, Гвінеї, Гвінеї-Бісау, Лаосу, Лесото, Лівії, Малайзії і Брунею, Мавританії, Мексики, Мозамбіку, Тихоокеанського регіону, регіону Червоного моря, Соломонових островів та деяких інших країн.

Згідно із загальновизнаною дипломатичною практикою у закордонній службі Ватикану передбачено інститут тимчасових повірених у справах, які виконують свої функції при міністерствах закордонних справ. Тимчасовий повірений, як вважають у Ватикані, має ті ж прерогативи щодо церкви країни перебування, що й постійний представник.

У практиці дипломатичної діяльності Ватикану є посада, якої не існує в світській дипломатії. Це — регент, який, як правило, призначається тоді, коли ватиканське представництво припиняє свою діяльність на тривалий термін, але розраховує з часом відновити його. Формально регент стежить за підтриманням матеріального порядку, здійснює суто господарські функції. На практиці він може виконувати доручення дипломатичного характеру, якщо Ватикан не може мати тут свого представника дипломатичного рангу. Таким регентом, наприклад, Ватикан був представлений в Югославії з 1945 до 1960 рр.

Всі закордонні представництва Ватикану в службовому відношенні підпорядковуються Державному секретаріату і Раді з публічних справ церкви. Параграф 4 ст. IV моту пропріо *Sollicitudo omnium ecclesiarum* прямо вказує на залежність папських легатів від кардинала — Державного секретаря і префекта Ради з публічних справ Церкви. Однак з окремих питань вони залежать і від інших ватиканських відомств, наприклад від Конгрегації у справах єпископів, Конгрегації євангелізації народів, Конгрегації у справах Східних Церков, яким вони передають відповідну інформацію і від яких отримують інструкції.

1. Венская конвенция о дипломатических сношениях. 18 апреля 1961 г. // Действующее международное право: В 3 т. / Сост. Ю. М. Колосов, З. С. Кривчикова. — М.: Изд. Московского независимого института международного права, 1996. — Т. 1. — С. 510—528.

2. Вуд Д., Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол. — М.: Прогресс, 1974. — 445 с.

3. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. — Вінниця: Нова книга, 2002. — 433 с.

4. Catholic Almanac. — Huntington, 1987. — P. 303.

5. Pinchon Ch. Vatican. — Paris, 1960. — P. 480.

6. Pietkiewicz E. Protokół dyplomatyczny. — Wydawnictwo prawnicze, Warszawa: 1990. — 303 s.

Юрій Тимошенко

Народився 10 лютого 1972 р. у с. Світанок Київської області. У 1998 р. закінчив з відзнакою історичний факультет Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Кандидат історичних наук. Автор низки статей з питань українсько-болгарського співробітництва. З 2001 р. працює в Київському славістичному університеті.

УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКІ ВЗАЄМИНИ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Процес інтеграції, який відбувається в сучасній Європі, охопив і слов'янський світ. Його реалізація здійснюється в різних соціально-економічних і політичних формах, як на багатосторонній основі, так і в двосторонньому форматі.

Українсько-болгарські відносини репрезентують, зокрема, один з напрямів взаємодії східно- й південнослов'янського макрорегіональних утворень, традиція взаємин між якими має тисячолітню історію. Вони не припинялися навіть тоді, коли два народи вийшли з низки державницьких націй. Цьому сприяла також приналежність до одного православного віросповідання, спільність духовної культури, схожість історичної долі. Відродження української державності наприкінці ХХ ст. надало потужного імпульсу співробітництву між Україною та Болгарією в соціально-економічній, військово-політичній та культурній сферах. Разом з тим, трансформація соціально-економічної сфери, звільнення обох народів від тоталітарних режимів і проголошення ними курсу на розбудову громадянського суспільства сприяли модернізації механізму та основних форм співробітництва. Обидва народи знову постали перед необхідністю розв'язання нових історичних завдань. У зв'язку з цим подаль-

ша співпраця між ними закономірно впливає з життєво необхідних потреб обох країн. Аналіз цього спектра взаємин має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки є передумовою їхнього всебічного вдосконалення.

Актуальність цього питання обумовлена також гостропроблемним характером завдань, які постають у процесі формування нової системи міжнародних відносин, складовими компонентами якої є Україна та Болгарія. Тому аналіз стосунків між двома країнами дасть змогу зрозуміти основні закономірності розвитку взаємин між нашими державами на історичному тлі оновленої Європи. Особливий інтерес викликають проблеми соціально-економічних відносин між Болгарією та Україною. Визначення масштабів і характерних рис цього явища наприкінці ХХ ст. уможливує подальше осмислення взаємозв'язку між процесами економічної співпраці й усім комплексом двосторонніх взаємин загалом. Виявлення та врахування результатів соціально-економічного співробітництва є необхідною умовою успішного конструювання моделі міжнародної співпраці двох держав.

Економіка є базисом, на якому ґрунтується вся система міждержавних взаємин. Саме він надає їм необхідної міцності. Однак економічні стосунки не можна розглядати однобоко й однозначно. Співробітництво в різних галузях на різних етапах двосторонніх взаємин розвивається по-різному. Це цілком нормальне явище, викликане кон'юктурою ринків, специфікою розвитку тієї чи іншої країни та особливостями зовнішньополітичних пріоритетів. Не становить винятку тут й Україна з Болгарією.

Передусім варто зауважити, що розвиток соціально-економічного співробітництва суттєвим чином залежав від тих трансформаційних процесів, які відбувалися в Україні та Болгарії. З початком 90-х років економічне співробітництво розвивалось немов по інерції, заданий усім комплексом радянсько-болгарського співробітництва у минулому десятилітті. Однак обвал економіки призвів до скорочення економічної співпраці. У різних галузях господарства криза проходила по-різному, але для більшості з них 1995 рік став роком найменшої активності в українсько-болгарських відносинах. У Болгарії в цей час спостерігається деяке зростання макроекономічних показників, однак не настільки суттєве, щоб покращити весь комплекс

соціально-економічних взаємин. В Україні продовжувався спад в економіці й стагнація ділової активності.

Рубіжними для двох країн стали 1996 та 1997 роки.

З метою фінансової стабілізації в Болгарії за пропозицією МВФ 1 липня 1997 р. відбулася трансформація Болгарського Народного Банку у валютну Раду. Такий крок дозволив до-сить динамічно стабілізувати економічну ситуацію наприкінці 1996 — початку 1997 рр., значно скоротити рівень інфляції. Зріс валютний резерв, який на початок 1998 р. склав 2,5 млрд дол.¹ (у січні 1997 р. валютний резерв становив 350 млн дол.)². Таким чином, валютна Рада стала стабільним імунізатором щодо впливу міжнародних економічних криз, гарантовано захищала економіку Болгарії від можливої девальвації національної валюти, якої зазнали інші країни під впливом азіатської та російської криз.

Вдало проведена грошова реформа в Україні дала змогу скоротити інфляцію та призупинити падіння ВВП. Саме з цього часу простежується неухильне зростання обсягів двосторонніх торговельно-економічних стосунків. Проте, не зважаючи на певні позитивні зрушення, економіки України і Болгарії продовжували залишатися у складному становищі. Скорочення попиту на товари власного виробництва, як на внутрішніх (через низьку платоспроможність населення), так і на зовнішніх ринках негативно позначилися на обсягах реалізації промислової продукції та рівні використання виробничих потужностей. Низькі темпи модернізації виробництва і впровадження нових технологій, через відсутність коштів і велику банківську заборгованість підприємств, суттєво впливали на низьку якість товарів та їх конкурентоспроможність, що призводило до банкрутства підприємств. Такий комплекс економічних проблем, до яких додалися ще й внутрішньополітичні у кожній країні, не дав можливості зберегти рівень співпраці, досягнутий у 70—80 рр. ХХ ст. Однак на найважливіших напрямках співробітництво не припинялося, хоча його масштаби суттєво зменшилися. У загальному комплексі соціально-економічних взаємин таких напрямів можна виділити декілька й саме на них хотілося б зупинитися докладніше.

Одним із важливих елементів успішного розвитку між-державних взаємин є етап формування правової бази співробітництва за соціально-політичними та торговельно-економічними

напрямами. Зі здобуттям незалежності відносини України з іншими державами вступили в якісно новий період — на основі укладання між ними двосторонніх повномасштабних довгострокових політичних договорів. Успішний розвиток нової правової бази двостороннього співробітництва мав позитивний вплив на стан взаємин по інших напрямках, як-то: економічному, мистецькому, освітньому. Міждержавне співробітництво включає в себе не лише встановлення дипломатичних відносин і визнання держави як суб'єкта міжнародного права. До нього входить також організація та проведення зустрічей посадових осіб на офіційному рівні, під час яких відбуваються підписання угод, які мають базовий характер та визначають на майбутнє розвиток відносин в усіх сферах. Саме у такому руслі розвивалися відносини між Україною та Болгарією. Вже 27 липня 1991 р. Верховна Рада України обговорювала питання про основні напрями нової зовнішньої політики України. Одними з пріоритетних визнавалися взаємини з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Такий вибір зумовлювався історичною традицією, спільністю інтересів у багатьох сферах. 5 грудня 1991 р., зразу ж після Всеукраїнського Референдуму, уряд Болгарії офіційно визнав Україну як незалежну державу, а 13 грудня були підписані Протоколи про встановлення дипломатичних та консульських відносин між Україною та Болгарією. 5 жовтня 1992 р. Болгарію з офіційним візитом відвідав Президент України Л. Кравчук. Цей візит створив сприятливі передумови для розвитку українсько-болгарських зв'язків. Було підписано кілька двосторонніх документів. Зокрема, Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія — про торговельно-економічне співробітництво та про співробітництво у галузях освіти, науки та культури, а також Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Республікою Болгарія. Ці документи стали фундаментом нової правової бази українсько-болгарського співробітництва та створили сприятливі умови для розвитку політичних, економічних та культурних контактів.

Договірною-правова база взаємин із Болгарією охоплює всі вектори співпраці у даній сфері, це, зокрема, спільне вирішення глобальних проблем, боротьба за збереження миру, співробітництво у міжнародних організаціях, проведення двостороннього діалогу для вирішення проблем, які створюють негативний вплив на розвиток відносин між двома державами. Структура

правового фундаменту двосторонніх взаємин між нашими країнами дозволяє через зміцнення співробітництва за визначеними напрямками розвивати весь комплекс стосунків. Були досягнуті значні успіхи щодо створення нової правової бази двостороннього співробітництва, серед складових якої виділяємо:

– Угоди: між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Болгарія про двостороннє співробітництво (06.10.1992); між Урядами двох країн про взаємне сприяння та захист інвестицій (08.12.1994); між Урядами двох країн про співробітництво у військово-технічній галузі та спеціальному виробництві (08.12.1994); між Міністерством освіти України та Міністерством освіти, науки і технологій Республіки Болгарія (08.12.1994); між Урядами двох країн про торговельно-економічне співробітництво (20.11.1995); між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України та Міністерством торгівлі Республіки Болгарія про взаємне співробітництво (20.11.1995); між Урядами двох країн про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичної науки (24.07.1996); між Міністерством України у справах науки і технологій та Міністерством освіти, науки і технологій Республіки Болгарія у сфері науково-технічного співробітництва (25.03.1998);

– Протоколи: про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Болгарія (19.05.1992); про розширення співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Болгарія (07.03.1996); про співробітництво між Міністерством освіти України та Міністерством освіти, науки і технологій Республіки Болгарія на 1996–1997, 1997–1998 навчальні роки (24.07.1996), 1999–2000, 2000–2001 навчальні роки (09.06.1999); про співробітництво між Міністерством культури та мистецтв України та Міністерством культури Республіки Болгарія (24.07.1996); про розширення співробітництва між Міністерствами промисловості України та Республіки Болгарія (24.07.1996).

До переліку міждержавних документів також входять: Конвенція між Урядами двох країн про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилянь (20.11.1995); Цільова комплексна програма про співробітництво в галузі ВПК (24.07.1996); Меморандум про заходи, спрямовані на лібералізацію взаємної торгівлі між Україною

та Республікою Болгарія (30.10.1997); Декларація Президентів України та Республіки Болгарія про подальший розвиток та поглиблення співробітництва між Україною та Республікою Болгарія (25.03.1998). Брак місця змушує обмежитися лише цим переліком, хоча список далеко не повний. Між Україною та Болгарією підписано майже 70 документів, з яких понад 40 ратифіковано. Із загальної кількості підписаних угод 4 мають міждержавний характер, 24 — міжурядовий, решта — відомчий. З них політичних угод — 1, загальноекономічних — 17, у галузі транспорту — 5, у галузі освіти, науково-технічному і військовому співробітництві, науки і культури — 24³. Саме ці документи визначають принципи і напрям взаємин. Варто акцентувати увагу на політичному аспекті цих угод. Перш за все, вони ґрунтуються на прагненні зміцнювати дружні відносини виходячи із принципів рівноправності та взаємної поваги, а також норм Організації Об'єднаних Націй; на бажанні дотримуватися загальнолюдських цінностей, прав і свобод людини, норм міжнародного права. Як приклад, варто згадати головний документ, що визначає основні напрями українсько-болгарської співпраці, а саме Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Республікою Болгарія від 5 жовтня 1992 р.⁴, який став першим такого рівня договором, підписаним Україною після здобуття незалежності.

Політичне спрямування Договору направлене на зміцнення та розширення дружніх взаємин між двома державами з метою недопущення силових дій по відношенню одна до одної, на придання динаміки переговорному процесу між владними структурами обох країн. Викладені в Договорі принципи умовно можна розділити на дві групи. До першої віднесено положення, що мають глобальний характер: підтримання миру в усьому світі, недопущення розповсюдження ядерної та хімічної зброї, виконання міжнародних зобов'язань, активна участь у роботі ОБСЄ та ООН. До другої групи внесено положення, які носять міждержавний характер, а саме: відмова від застосування сили у вирішенні спірних питань, невтручання у внутрішні справи одна одної, активізація економічного співробітництва між двома країнами, активізація політичного діалогу на різних рівнях між представниками різних гілок влади. Ці дві групи взаємно доповнюють одна одну, оскільки 90-ті роки ХХ ст. характеризувалися тісним взаємозв'язком між глобальними та міждержавни-

ми проблемами. Враховуючи посилення ролі ООН у вирішенні світових проблем, починають відігравати важливу роль зустрічі на найвищому політичному рівні з питань, що носять міжнародний характер.

Після приходу до влади нового політичного керівництва Болгарії було внесено кардинальні зміни у зовнішню політику країни. Серед основних пріоритетів були визначені вступ до європейських структур і НАТО. Продовжуючи пошук шляхів підтримки вступу країни до впливових європейських організацій, її керівництво співпрацює з Україною як у рамках двосторонніх контактів, так і в рамках міжнародних організацій. На найвищому рівні створено сприятливе політичне середовище для подальшого розвитку двосторонніх відносин. Болгарське керівництво неодноразово підкреслювало, що взаємини з Україною є пріоритетними та стратегічними. Особливе місце у цьому плані мали візити Президента Л. Кучми до Болгарії 24–25 березня 1998 р. та Президента П. Стоянова до України 9–10 червня 1999 р.; зустрічі Президентів у Мадриді, Вільнюсі, Ялті та Львові; візити Віце-президента Т. Кавалджієва, Голови Ради Міністрів І. Костова в Україну, зустрічі міністрів закордонних справ. Такі контакти вищих посадових осіб сприяли динамізації договірно-правового процесу, вносили до нього якісні та кількісні зміни. Логічним продовженням таких взаємин у досліджуваній період став інтенсивний розвиток правової бази торговельно-економічного співробітництва між Україною та Болгарією. Ця тенденція не є випадковою. Після відкриття посольств і торговельно-економічних місій при них перед обома країнами постало завдання розробки та відповідного оформлення правової бази, яка б регулювала і динамізувала економічні й торговельні відносини.

У цьому сенсі доцільно зупинитися на аналізові угод, в яких проявилось прагнення двох держав розвивати торговельно-економічне співробітництво. Вони надали прискорення процесу створення документів, які визначили напрями і темпи взаємовигідної співпраці. До таких відносяться: Угоди між Урядами України та Республіки Болгарія — про створення Міжурядової українсько-болгарської комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва (11.03.1993); про взаємне сприяння та захист інвестицій (08.12.1994); про торговельно-економічне співробітництво (20.11.1995); Угода між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України

та Міністерством торгівлі Республіки Болгарія про взаємне співробітництво (20.11.1995); Угода між Міністерством вугільної промисловості України та Міністерством енергетики Республіки Болгарія про постачання вугілля з України до Болгарії в 1997 р. (10.10.1996); Декларація між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України та Міністерством торгівлі Республіки Болгарія у сфері торговельно-економічних зв'язків (08.12.1994); Протокол про розширення співробітництва між Міністерствами промисловості України та Республіки Болгарія (24.07.1996); Меморандум про заходи, спрямовані на лібералізацію взаємної торгівлі (30.10.1997) та інші. Спільним для них є спрямованість на розвиток взаємовигідного торговельного й економічного співробітництва. Вони задекларували прагнення розвивати та зміцнювати ці відносини. Як бачимо, економічному напряму відводилася роль одного з основних, метою якого повинно стати надання необхідного прискорення всьому комплексу українсько-болгарських відносин.

Досліджена структура домовленостей включає у себе такі поняття, як: гармонійний розвиток різних форм торговельно-економічного співробітництва як головної мети, що досягається створенням режиму найбільшого сприяння у різних сферах відносин. При підготовці вищезазначених домовленостей важливе значення надається розробці механізму правового забезпечення економічного співробітництва, здійснюваного у рамках підписаних угод. Механізм дії цих документів базується на трьох принципах: 1) верховенства національного законодавства двох країн стосовно здійснення експортно-імпортних операцій; 2) взаємодія між державними та приватними структурами базується на контрактах і договорах; 3) згода надавати підтримку у підписанні контрактів, домовленостей, у межах укладених угод⁵. Подібна система об'єднує разом чинники, які лише в тісній взаємодії один з одним здатні надати прискорення розвитку міждержавних відносин. Від законодавчих органів України та Болгарії вимагається проводити роботу, направлену на вдосконалення законів, що регулюють торговельно-економічні відносини. Аналізуючи механізм дії підписаних угод, необхідно акцентувати увагу ще й на такому моменті. У більшості з них передбачено варіант пролонгації дії угоди, що відкидає необхідність проведення додаткових процедур, пов'язаних із черговим введенням у дію підписаної угоди. Якщо жодна з країн не заявить

про бажання призупинити дію документа, то по закінченні терміну дії (як правило п'яти років) цей документ вступає в силу автоматично⁶.

Позитивний вплив на розвиток двосторонніх відносин мало підписання Договору про співробітництво та партнерство між Українською спілкою промисловців та підприємців і Болгарською господарською асоціацією (30.10.1997), завдяки якому отримали правове забезпечення зусилля, спрямовані на розповсюдження ділової інформації, особливо у регіонах, підтримку підприємств, організацій двох країн, які прагнуть встановити взаємовигідні відносини на міжрегіональному рівні. Із підписанням Договору був створений прецедент оформлення взаємин між структурами, покликаними динамізувати економічне життя як у власних країнах, так і на міждержавному рівні.

Важливе значення для розвитку взаємин мало підписання між Україною та Болгарією Протоколу про консультації між Міністерствами закордонних справ України та Республіки Болгарія (19.05.1992). Наявність такого документа надає необхідного динамізму двостороннім відносинам на політичному рівні. Він сприяв залученню до них установ виконавчої влади, які ініціюють переговорний процес та визначають зовнішньополітичну стратегію своїх країн. Спонукальні мотиви до підписання цієї угоди викладені у преамбулі. Сам Протокол приділяє головну увагу проведенню взаємних консультацій, співробітництву двох країн у міжнародних організаціях, обговоренню проблем, які виникають у двосторонніх відносинах.

Одним із напрямів розвитку правової бази економічного співробітництва є договірне забезпечення інвестиційного співробітництва. Це зумовлено існуючою обопільною зацікавленістю у реалізації спільних інвестиційних програм. Мотиви, що змусили Україну та Болгарію підписати угоди про захист інвестицій, про уникнення подвійного оподаткування, очевидні. Обидві держави прагнуть сприяти економічному зростанню за рахунок створення умов, сприятливих для капіталовкладень, через надання підтримки і захисту інвесторам. Складовою частиною підписаних документів є блок статей, спрямованих на правове забезпечення практичних кроків у цьому напрямі. Вони стосуються безпосереднього руху коштів, умов експропріації та компенсації, проведення необхідних консультацій. Яскравою рисою режиму інвестицій, передбаченого угодами, є надання інвесто-

рам режиму найбільшого сприяння. Недискримінаційний характер угод проявився у наданні рівних можливостей для вітчизняних та іноземних юридичних осіб, що прагнуть інвестувати капітал. Забезпечення збереження умов, передбачених угодами для капіталовкладень, у незмінному вигляді навіть після закінчення дії підписаного документа є свідченням того, що держави прагнуть надати надійні правові гарантії інвесторам⁷.

Аналізуючи блок угод економічного характеру, необхідно зупинитися на таких аспектах. Україна та Болгарія прагнуть досягти економічного зростання через стимулювання інвестиційної активності. Як видається, вироблено найбільш ефективний варіант структури угод. Виразними його рисами є правова оцінка всіх аспектів інвестиційного процесу, гнучкість та прагматизм у ставленні до нього. Враховані у документах різні складові інвестиційного процесу мінімізують можливість виникнення конфліктних ситуацій.

Заслуговує на увагу низка документів, які мають інтенсифікувати стосунки між Україною та Болгарією у галузях освіти, науки та культури. У підписаних документах простежується традиція взаємин між українським та болгарським народами, яка поєднує безперервним ланцюгом сьогодення із сивою давньою часів Київської Русі та Першого Болгарського царства. Ці угоди були підписані із впевненістю, що освітній та мистецький обмін сприятиме не лише розширенню міждержавного співробітництва, але й допоможе кращому порозумінню між людьми наших країн. Угодами охоплено всі сфери мистецького життя. На державному рівні отримали сприяння взаємні гастролі артистів та художніх колективів, поїздки діячів мистецтва, співробітництво між освітніми закладами в царині підготовки спеціалістів для обох країн, обмін студентами та школярами, спільна робота над науковими проектами. Розширення контактів між видавництвами, бібліотеками, архівами, музеями; переклад творів художньої, спеціальної та наукової літератури. Особлива увага в угодах приділяється співпраці у галузі освіти та науки, заохочення співробітництва у сфері збереження історичних пам'яток. Всебічне задоволення освітніх та культурних потреб національних меншин у двох державах рідною мовою. Цілком природно, що інтенсифікація взаємин у галузі освіти, науки та мистецтва торкнулася і молодіжних обмінів, їх соціальної підтримки, а також співпраці у галузі спорту.

Таким чином, можемо стверджувати, що практично всі напрями взаємин охоплені двосторонніми угодами, протоколами, конвенціями. Існуюча договірно-правова база в цілому задовольняє стан двосторонніх відносин, уможлиблює їх розвиток у всіх сферах співробітництва. Однак цей напрям не може носити статичного характеру. Всі підписані домовленості потребують корекції, доповнення, відповідно до нових реалій, які впливають на розвиток співпраці.

Наступним важливим етапом взаємин стала координація співпраці в галузі інвестиційної політики наших країн, оскільки злободенним питанням економічного розвитку України та Болгарії в умовах глобалізації та інтернаціоналізації виробництва є проблема інтеграції обох країн у світову економіку. Мостом на цьому шляху мають бути іноземні інвестиції. Іноземний капітал дасть змогу використати управлінський досвід, сприятиме залученню нових технологій у виробничу сферу, підвищить експортний потенціал обох країн. За даними Державного комітету статистики (далі — Держкомстат) на 1 квітня 2000 р., інвестиції з України до Болгарії склали лише 8 тис. дол. (!) Намагатися якимось аналізувати такий рівень інвестиційної активності видається зайвим. У Болгарії було зареєстровано кілька підприємств з українським капіталом у галузі будівництва, управління, охорони здоров'я, фізкультури та соціального забезпечення. Причини такого стану речей криються у складній економічній ситуації, яка спостерігалась в Україні у 90-х роках ХХ ст., декларативному характері проголошених реформ, тупцюванні на місці у реальному реформуванні української економіки. Непослідовні дії української влади підтверджуються об'єктивними цифрами.

Болгарія проводила більш активну інвестиційну політику. За даними Держкомстату України станом на 1 квітня 2000 р. на території України діяло 187 підприємств (в тому числі 140 спільних) з болгарським капіталом. Обсяг болгарських інвестицій становив 12,3 млн дол. Спрямувалися вони переважно у такі галузі економіки України:

Відсутність прямих кореспондентських рахунків між українськими та болгарськими банками не дозволяла використовувати будь-які інші банківські механізми забезпечення своєчасних розрахунків за торговельними контрактами між українськи-

Таблиця 1

Болгарські інвестиції в українську економіку (у тис. дол.)*

Паливна промисловість	300,00
Кольорова металургія	586,00
Хімічна промисловість	653,90
Машинобудування і металообробка (без промисловості медичної техніки)	1061,92
Деревообробна і целюлозно-паперова промисловість	681,90
Легка промисловість	62,00
Харчова промисловість	1269,06
Борошномельно-круп'яна і комбікормова промисловість	9,40
Поліграфічна промисловість	85,50
Всього у промисловість	4709,68
Сільське господарство	441,46
Лісове господарство	352,60
Транспорт і зв'язок	68,50
Будівництво	640,87
Торгівля і громадське харчування	4885,56
Заготівля	6,00
Загальна комерційна діяльність із забезпечення функціонування ринку	46,29
Геодезична та гідрометеорологічна служби	460,15
Виробничі види побутового обслуговування населення	168,40
Інші види діяльності сфери матеріального виробництва	100,00
Житлово-комунальне господарство	9,34
Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення	7,60
Освіта	60,00
Культура і мистецтво	5,00
Наука і наукове обслуговування	196,79
Фінанси, кредит, страхування, пенсійне забезпечення	115,03
Всього	12273,27

* За даними Держкомстату України.

ми і болгарськими фірмами, окрім акредитивної форми, що не сприяла розширенню торговельної активності.

Підсумовуючи вищесказане, треба визнати, що в 90-х роках Україна та Болгарія не могли суттєво збільшити потік власних інвестицій в економіку одна одної. Реалії економічного життя були такі, що обидві держави могли розраховувати лише на допомогу розвинених західних країн та міжнародних фінансових

інституцій. Тому цей напрям співпраці скоріше був спрямований на перспективу.

Наступним, традиційно важливим і розвиненим напрямом українсько-болгарських взаємин стала співпраця в аграрній сфері. Обидві країни мають значний потенціал аграрно-промислового сектора економіки і спільну зацікавленість у розвитку традиційних взаємозв'язків між виробниками аграрної продукції. З розпадом соціалістичного табору ці зв'язки збереглися і були підкріплені новими домовленостями, хоча це і не допомогло зберегти колишні обсяги. У 1997 р. між урядами країн підписано Угоди про співробітництво у галузях ветеринарії та карантину і захисту рослин, а також Угода між Міністерством землеробства Республіки Болгарія про економічне та науково-технічне співробітництво, яким, зокрема, передбачено розвиток двостороннього співробітництва за такими напрямками, як рослинництво, тваринництво, переробка і реалізація сільськогосподарської продукції, механізація та автоматизація агропромислового виробництва, біотехнологія⁸.

Стан наукової співпраці буде аналізуватися далі, принагідно ж необхідно відзначити співпрацю науково-дослідних закладів Міністерства аграрної політики України з болгарськими колегами в галузі біотехнологій. Передусім це співпраця Інституту ветеринарної медицини, фірми «Ветпром-АД» з м. Радомір та Центрального науково-дослідного інституту ветеринарної медицини м. Софії, які у 1996–2000 рр. у рамках проектів здійснили спільні дослідження: «Розробка біотехнологічних методів виготовлення лікувально-профілактичних засобів на основі лікарських рослин для ветеринарії», «Розробка препаратів для лікування шлунково-кишкових та паразитарних захворювань поросят та телят» (Договір від 8.04.1997 р.)⁹. З 1992 р. у співробітництві з болгарськими науковцями створено сім препаратів для лікування шлунково-кишкових захворювань, підвищення резистентності сільськогосподарських тварин. Були завершені досліді зі створення лікувально-профілактичних препаратів для сільськогосподарських тварин, які застосовуються при інфекційних та незаразних захворюваннях. Найбільш ефективними виявилися три препарати: «Новосарбеліт», «Осмофіт» і «Фітолемовікс». «Новосарбеліт» і «Фітолемовікс» пройшли виробничу перевірку в Україні та Інституті контролю ветеринарно-медичних препаратів у Болгарії і рекомендовані до реєстрації¹⁰.

Спільні дослідження з Інститутом плодівництва (м. Пловдив) по селекції яблуні та вивченню її стійкості до борошнистої роси проводив Інститут садівництва, а Інститут виноробства та виноградарства ім. Таїрова продовжує спільні дослідження з Інститутом виноградарства та виноробства (м. Плевен) у питаннях селекції, сортовивчення, агрохімії і фізіології винограду, виробництва й обміну виноградного садового матеріалу, захисту винограду від шкідників і хвороб, економіки і механізації виноградарства, науково-технічної інформації¹¹. Інститут рослинництва розвивав тісні зв'язки з болгарським селекційним центром, з яким складено договір на три роки зі співробітництва в дослідженні сочевиці на імунітет, звідки одержано безкоштовно 22 зразки для дослідів. Продовжувався обмін зразками генетичних ресурсів рослин між Інститутом рослинництва та Генетичним банком Садово (Болгарія, Інститут рису)¹².

Ці дані свідчать, що НДІ, які працювали на аграрний комплекс двох країн, зуміли у складних умовах трансформації економічних відносин кінця ХХ ст. зберегти і розширити свою співпрацю. Але їхні наукові напрацювання дуже повільно втілювалися в життя. Головну причину такого стану справ вбачаємо у тих процесах, що відбувалися в аграрній сфері двох держав у 90-х роках ХХ ст. Перш за все, це процеси роздержавлення, приватизації, які через непослідовність і повільність у проведенні призвели до обвального падіння виробництва сільськогосподарської продукції. Такий перебіг подій зумовив низьку платоспроможність ринку сільськогосподарської продукції й унеможливив втілення на практиці спільних розробок українських та болгарських вчених.

Важливим сегментом аграрного напряму співпраці є машинобудівні та ремонтні підприємства Міністерства аграрної політики України, однак вони впродовж 90-х років не мали виробничих зв'язків з болгарською стороною.

Якщо загальний товарообіг між Україною та Болгарією у 90-х роках мав тенденцію до постійного щорічного зростання, то цього не можна сказати про експортно-імпортні операції з сільськогосподарською продукцією. До 1998 р. простежується стійке падіння українського експорту: у 1996 р. експортовано продуктів аграрної сфери на 17,2 млн дол., за вісім місяців 1997 р. — лише на 4,14 млн дол.¹³ З 1998 р. починається невелике зростання — експорт зріс до 10,3 млн дол., у 1999 р. —

11,71 млн дол. За чотири місяці 2000 р. Україна експортувала до Болгарії сільськогосподарської продукції на суму 1,56 млн дол.¹⁴ Із цього логічно випливає, що стан українсько-болгарського співробітництва в аграрній сфері в 90-х роках ХХ ст. повністю відповідав тому об'єктивному стану, в якому перебували економіки двох країн.

Основними статтями українського експорту сільськогосподарської продукції до Болгарії у ці роки були молоко згущене, ковбасні вироби, м'яса, тютюнові вироби, яловичина, рибопродукти, насіння соняшнику, яйця птиці, льняні та пенькові волокна. Наша країна має позитивне сальдо у торгівлі продукцією сільських товаровиробників, що не може не турбувати болгарську сторону. Її імпорт впав з 14,5 млн дол. у 1996 р. до 10,2 млн дол. у 1998 р. і 5,225 млн дол. у 1999 р. За чотири місяці 2000 р. Україна імпортувала з Болгарії сільськогосподарської продукції на 760 тис. дол.¹⁵ Завозили в нашу країну тютюн і вироби з нього, алкогольні і безалкогольні напої, гліцерин, ефірні масла, яйця, вироби із зерна хлібних злаків. З болгарською стороною досягнуто домовленості про постачання насіння кукурудзи для сівби під урожай 2000 р.

З метою сприяння активізації взаємної торгівлі сільськогосподарською продукцією та технікою, здійснення розробки та втілення спільних проектів і програм співробітництва, між Міністерством аграрної політики України і Міністерством землеробства та лісового господарства Республіки Болгарія було підписано Меморандум про співробітництво в галузі сільського господарства під час візиту Прем'єр-міністра України В. Ющенка 28 – 29 липня 2000 р. до Болгарії. Цим Меморандумом було забезпечено координацію державних заходів обох країн щодо напрямів та форм співробітництва у галузі сільського господарства. Враховуючи національні інтереси України у сфері аграрного виробництва, необхідно активно нарощувати обсяги експорту таких товарів, як вироби з м'яса, риби, цукру і кондитерських виробів, продуктів переробки овочів та фруктів, алкогольних напоїв, оцту, тютюну, виробництво яких можна нарощувати, зважаючи на незадовільний тогочасний рівень завантаженості виробничих потужностей¹⁶.

Іншим напрямом економічної співпраці, який ускладнював розвиток двосторонніх взаємин, була проблема навколо добудо-

ви Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд (КГЗКОР).

Відповідно до Угоди від 21 липня 1988 р. між урядами колишнього СРСР і НРБ загальний обсяг участі болгарської сторони у будівництві об'єктів КГЗКОР мав складати 91,4 млн руб. у цінах 1984 р. Будівництво комбінату болгарськими будівельниками розпочато у 1990 р., а в 1992 р. практично зупинено і до теперішнього часу не відновлено. Узгоджений з болгарською стороною обсяг робіт, які вона виконала, — 6,23 млн руб., що складає лише 0,4% від загального обсягу будівництва¹⁷.

Протягом 90-х років питання добудови КГЗКОР порушувалося обома країнами неодноразово. 9 липня 1996 р. відбулося чергове засідання робочої групи експертів Міжурядової українсько-болгарської комісії, пов'язане із завершенням будівництва комбінату¹⁸. Аналізуючи ситуацію, що склалася, і враховуючи те, що Болгарія не спроможна завершити будівельні роботи, Міністерство промислової політики України передало роботи зі спорудження комбінату, які входили у частку болгарської сторони, українським будівельникам. З 1996 р. Україна почала переговори з третіми країнами — учасниками будівництва комбінату, з метою створення на його базі міжнародного акціонерного товариства. Це питання обговорювалося під час візитів до Болгарії прем'єр-міністрів України П. Лазаренка у 1996 р. та В. Ющенко у 2000 р. Обидві країни погодилися на компенсацію вкладу Болгарії у будівництво шляхом постачання 355 тис. т залізорудних окатишів протягом двох років після завершення будівництва. Так була вирішена проблема, яка довгий час залишалася невирішеною між двома країнами.

Гострим моментом болгарсько-українських відносин була й ситуація щодо припинення постачання Україною газу до Болгарії за Ямбурзькими угодами.

Протокол між урядом України та урядом Республіки Болгарії з реалізації Угоди між СРСР та НРБ про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництва газопроводу Ямбург — Західний кордон СРСР та пов'язаного із цим постачання природного газу із СРСР до НРБ від 19 березня 1986 р., підписаний 28 вересня 1993 р. у м. Софія. Введено його у дію Постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 1997 р. № 240 зі змінами та доповненнями, внесеними до неї Постановами від 30 березня 1998 р. № 384 та від 1 жовтня

1999 р. № 1813. Постановами № 240 і № 384 було передбачено постачання до Болгарії природного газу в обсязі 1,26 млрд м³, у рахунок погашення заборгованості України, яка станом на 1 січня 1997 р. становила 79,9 млн умовних розрахункових одиниць¹⁹. Газ повинен був надходити до вузла заміру на компресорній станції «Орловка» (Одеська обл.), а далі через територію Румунії до Болгарії. ВАТ «Газпром», що монополізував транзитні потужності газопроводів Румунії, довгий час блокував реєстрацію українського природного газу на ГВС Ісакча, яка, згідно з контрактом, є пунктом передавання газу Болгарії. Свої дії Газпром пояснював тим, що постачання українського природного газу він розглядає як реекспорт російського природного газу. У зв'язку із цим надходження газу почалося лише із листопада 1998 р. За цей рік було поставлено 300 млн м³, у 1999 р. — 352 млн м³. У 2000 р. — 30 млн м³, однак з лютого цього ж року Україна в односторонньому порядку призупинила постачання газу²⁰. Беручи до уваги важливість виконання міжурядових домовленостей, 13 червня 2000 р. НАК «Нафтогаз України» підписав Протокол з Державним агентством енергетики та енергетичних ресурсів Республіки Болгарії про постачання до Болгарії протягом 2000 року 230 млн м³ природного газу²¹, а в 2001 р. — 378 млн м³. У зв'язку із завершенням будівництва розпочатих об'єктів на території України 2 червня 2000 р. за Ямбурзькою угодою був підписаний Протокол між НАК «Нафтогаз України», «Булгаргаз» ОАТ, АТ «Интернефтегазстрой» та болгарськими підрядниками «Главболгарстрой» АТ та «Интерстрой» ОАТ.

Останню крапку в цій епопеї поставили під час офіційного візиту Прем'єр-міністра України В. Ющенка до Болгарії у липні 2000 р.²² Цей результат не може не радувати ще й тому, що дозволив розширити українсько-болгарське співробітництво в галузі будівництва та обслуговування трансрегіональних енергетичних, комунікаційних, транспортних коридорів та створення необхідної інфраструктури. Українські підприємства взяли участь в оголошених тендерах на будівництво транспортного газопроводу № 2 з Болгарії до Туреччини; у постачанні українських газорозподільних станцій, агрегатів, газопровідних труб (НАК «Нафтогаз України» та ВНПІТРАНСГАЗ); по ремонту та модернізації силових трансформаторних підстанцій («Запоріжтрансформатор» і «Графосервіс»); газотурбоприводів

для реконструкції компресорних станцій (ВАТ «Мотор Січ»); у постачанні українського вугілля та коксу²³. Між вуглезбутовими підприємствами Мінвуглепрому України та компанією «НЕК ЕАД» (Болгарія) у 1998 р. було укладено два контракти на постачання енергетичного вугілля марки «АШ» у кількості 200 тис. т для ТЕЦ Варна. Низка українських гірничозбагачувальних комбінатів (Інгулецький ГЗК, Південний ГЗК, ГЗК «Суша Балка») виграли тендер на постачання до Болгарії 300 тис. МТ залізородного концентрату та 400 тис. МТ аглоруди для металургійного комбінату «Кремиковци»²⁴. Враховуючи вищесказане, бажано було б надати максимального державного сприяння та розробити відповідну стратегію спільної участі українських підприємств у спорудженні газопроводів на Балканах, яка б дозволила Україні виступити з власною концепцією відстоювання своїх стратегічних інтересів у цьому регіоні.

У результаті підвищення ролі міжнародних перевезень, а також у зв'язку з реалізацією багатосторонніх проєктів та ініціатив у цій галузі, учасниками яких є Україна та Болгарія, важливого значення наприкінці ХХ ст. набув ще один напрям двосторонніх взаємин, а саме співробітництво у галузі транспортного сполучення. Взаємовідносини між двома країнами у галузі автомобільних перевезень регулювалися положенням Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів та вантажів, підписаної 8 грудня 1994 р. та домовленостями, досягнутими під час засідань українсько-болгарської Змішаної Комісії з питань автомобільних перевезень. Статистичні дані свідчать, що кількість перевезень вантажів болгарськими перевізниками через територію України на 80% є транзитними, однак спостерігається тенденція до зменшення кількості таких перевезень.

У досліджуваній період між Україною та Болгарією діяло 4 постійних автобусних маршрути: Варна—Одеса, Варна—Київ, Варна—Львів, Бургас—Чернівці. Їхнє використання відбувалося на паритетній основі між українськими та болгарськими перевізниками. Регулярні авіаперевезення між двома країнами здійснювалися на основі Угоди між Урядом України й Урядом Республіки Болгарія про повітряне сполучення, підписаної 8 грудня 1994 р. З українського боку працювали 3 перевізники, що здійснюють перельоти з Києва, Одеси та Кривого

Таблиця 2

Кількість перевезень вантажів територією України*

Рік	Здійснено перевезень	
	Українськими перевізниками	Болгарськими перевізниками
1994	803	2765, 27754 — транзитом
1995	982	4622, 22729 — транзитом
1996	885	3204, 20440 — транзитом
1997	3822	3361, 15938 — транзитом
1998	1452	1897, 10379 — транзитом
1999	1086	1110, 8811 — транзитом

* За даними Управління торгово-економічних зв'язків з країнами Європи, США та Канади Міністерства економіки України.

Рогу. Болгарська авіакомпанія «Балкан» організовує перевезення на маршруті Софія — Київ — Гельсінкі²⁵.

У 90-х роках утворилася досить складна ситуація навколо експлуатації залізничної поромної переправи Іллічівськ — Варна. Для здійснення регулярного сполучення між портами на маршруті працюють по два пороми з кожної сторони. У цілому робота переправи у 90-х роках характеризувалася різким спадом обсягів перевезень. Технічні можливості не використовувалися належним чином через загальну економічну кризу як у державах СНД, так і в Болгарії. Якщо в середині 80-х років обсяги перевезень в обох напрямках досягали 3,2 млн т на рік, то у 1997 р. перевезено 466,8 тис. т, у 1998 р. — 295,3 тис. т, у 1999 р. — 283,395 тис. т²⁶. На вантажопотік впливала висока вартість перевезень в українських портах, значну частку якої становили різноманітні збори (санітарно-карантинний, екологічний, радіологічний та ін.), розмір яких встановлюється самостійно різними відомствами та організаціями. Збори у сумі перевищували вартість власне самого транспортування вантажу.

Крок у напрямку збільшення обсягів вантажоперевезень збила Укрзалізниця, яка з метою заохочення перевезень вантажів через поромну переправу Іллічівськ — Варна надавала знижки до тарифів на транзитні перевезення у розмірі від 32 до 50%. У результаті — тарифи на перевезення транзитних вантажів по Україні до Болгарії стали найнижчими порівнянно з тарифами залізниць країн СНД, у тому числі й Росії²⁷.

З метою покращання ситуації, що склалася в галузі транспортно-логістичного сполучення, обидві держави доклали зусиль для залучення до співпраці третіх країн. Так, під час проведення Міжнародної конференції «Відновлення Шовкового шляху», що відбулася в Баку 7–8 вересня 1998 р., міністри транспорту України, Грузії та Болгарії підписали Протокол переговорів щодо розбудови залізничної поромної переправи Іллічівськ – Варна – Поті²⁸. А 17 квітня 1999 р. уряди цих країн підписали Угоду про спільну її експлуатацію. Для рентабельної роботи поромної переправи важливим моментом стало опрацювання маршруту, тобто притягнення постійного вантажопотоку, у тому числі й транзитного, на цій лінії, створюючи при цьому вигідні умови для своєчасної доставки вантажів. Це важливо ще й тому, що окрім трьох згаданих країн міжнародний транспортний коридор Європа – Кавказ – Азія (TRASECA) об'єднає країни Закавказзя (Азербайджан, Вірменія), Центральної Азії (Туркменістан, Іран, Афганістан). Після будівництва нової залізниці Кашгар (Китай) – Ош – Андижан (Узбекистан) до цього коридору долучається ще й Китай, що відкриває широкі можливості для економічної співпраці. Зі сказаного вище випливає, що ситуація навколо транспортних перевезень у 90-х роках залишалася складною. Болгарські партнери поступово втрачали інтерес до України як транзитної держави – перевезення через її територію наземним транспортом скоротилися в ці роки у три рази. Усвідомлюючи небезпеку такого перебігу подій, наші країни провели низку заходів для покращання ситуації. Однак їхня ефективність залишилася незначною.

Окремим етапом співпраці варто виділити співробітництво між двома країнами у військово-технічній галузі. У 90-х роках Україна брала участь у виставках оборонної техніки, що проходили кожні два роки у Пловдиві. На виставці «Хемус-98» український ВПК представляли 13 підприємств і фірм різних напрямів виробництва: підприємства «Звезда», «Імпульс», НВО «Топаз», КБ «Луч», корпорація «ТАСКО» та ін. Відбулися зустрічі та переговори з болгарськими фірмами «Армимекс», «Металик», «Кинтекс» та ін. Члени української делегації відвідали АТ «Арсенал» (м. Казанлик) та «ВМЗ» (м. Сопот)²⁹. У липні – вересні цього ж 1998 р. поновилися переговори між експертами українських та болгарських підприємств – учасників реалізації спільних проектів у галузі озброєнь та війсь-

кової техніки. Зокрема, між корпорацією «ТАСКО» (м. Київ) та «ВМЗ» (м. Сопот), ЦКБ кораблебудування (м. Миколаїв) та Інститутом гідро- і аеродинаміки (м. Варна). Корпорація «ТАСКО» проводила роботи по організації спільного виробництва з болгарськими підприємствами «ВМЗ», «Аркус» та «Арсенал» окремих видів спецпродукції³⁰. У досліджуваний період з України здійснювалися надходження запасних частин для бронетанкової, інженерної та авіаційної техніки, артилерійських систем для болгарської армії. Були досягнуті домовленості про ремонт літаків та гелікоптерів, систем протиповітряної оборони, кораблів. У другій половині 90-х було закладено основи для співробітництва у галузі тилового забезпечення, модернізації деяких зразків військової техніки й озброєння³¹.

Аналізуючи стан та перспективи співробітництва між Україною та Болгарією у військово-політичній галузі (у т. ч. враховуючи результати переговорів на рівні керівників оборонних відомств під час візиту міністра оборони Республіки Болгарія Б. Ноєва до України в червні 2000 р. та результати роботи робочої групи на чолі із заступником міністра оборони України генерал-полковником В. Банних у ході візиту до Болгарії в серпні 2000 р.) можемо зробити висновок, що перспективним завданням військово-політичного співробітництва залишалася робота зі створення механізму консультацій з метою узгодження позицій сторін у галузі регіональної політики безпеки. Існуюча договірно-правова база (зокрема, Угода про двостороннє співробітництво між Міністерствами оборони, підписана у 1992 р.) не передбачала можливостей взаємодії оборонних відомств наших країн у військово-політичній галузі, окрім співпраці в рамках програми «Партнерство заради миру». З огляду на політичний курс Болгарії — приєднання до НАТО — вона не стала масштабним споживачем спеціальної продукції українського виробництва, оскільки постачальники та партнери визначаються з урахуванням їхньої належності до Альянсу.

Та все ж, найбільш широке поле для взаємовигідного співробітництва лежить у царині торговельно-економічних взаємин. Це той важливий етап, який дає можливість підсумувати роботу всього комплексу двосторонніх стосунків. Визначає ефективність тих чи інших кроків, які були спрямовані на розширення кожного з вищеназваних етапів, надає їм необхідної динаміки. Незважаючи на труднощі перехідного періоду, Болгарія

залишалася одним з пріоритетних партнерів України в регіоні Центрально-Східної та Південної Європи. За рівнем товарообігу в 1999 р. (за даними Держкомстату України) вона посідала третє місце серед країн цього регіону. Задеклароване стратегічне партнерство та значна договірно-правова база сприяли інтенсифікації торговельно-економічних відносин. Незважаючи на тенденцію до щорічного зростання загального товарообміну між нашими країнами та позитивного для України сальдо у торгівлі, впродовж 90-х років загальний рівень зовнішньоторговельних відносин залишався незначним і не перевищував 400 млн дол. Для країн з таким потенціалом, як наші, цього замало. У структурі болгарського імпорту з України з року в рік переважали сировинні продукти, які, в основному, формували загальний обсяг українського експорту до Болгарії. Найбільшу питому вагу займають мінеральне паливо (кам'яне вугілля, кокс), залізна руда та залізорудні концентрати, чорні метали і вироби з них, продукція машинобудівної промисловості³². Тут принагідно треба згадати, що зовнішня торгівля має для України надзвичайно велике значення. Якщо у США, Японії експорт у структурі ВВП становить усього лише 10%, у Франції та Польщі — 20%, то в Україні у 1997 р. частка експорту товарів становила 31%, а послуг — близько 10% від ВВП. Тобто, 40% робочих місць в Україні існували саме завдяки виробництву експортних товарів і послуг³³. Виходячи із цього, не може не турбувати те, що протягом років структура товарного експорту з України залишалася незмінною. Аналізуючи показники 1999 р., можна скласти уявлення про загальний стан українсько-болгарських зовнішньоторговельних відносин у 90-х роках ХХ ст.

За даними Держкомстату України зовнішньоторговельний оборот між Україною та Болгарією у 1999 р. склав 396,2 млн дол. (у 1998 р. він становив 349,4 млн дол.)³⁴. Значно збільшився український експорт до Болгарії. Якщо у 1998 р. він становив 238,7 млн дол., то у 1999 зріс на 83,3 млн дол., досягши відмітки 322 млн дол. Позитивне сальдо у торгівлі зросло майже у два рази і склало 247,8 млн дол. (у 1998 р. воно становило 128 млн дол.)³⁵. За цей же час зовнішньоторговельний оборот товарів становив 361,9 млн дол. (у 1998 р. — 305,9 млн дол.), зрісши на 56 млн дол. На 89 млн дол. збільшився експорт українських товарів, склавши 294,4 млн дол. проти 205 млн дол. у 1998 р. Позитивне сальдо у торгівлі товарами становило

226,9 млн дол. (у 1998 р. — 104,9 млн дол.)³⁶. Основу товарної структури експорту в 1999 р., як і в попередні роки, становили чорні метали та вироби з них — 64,1% загального експорту до Болгарії (у 1998 р. — 29,8%, у 1997 р. — 38%). Паливо мінеральне, нафта та продукти її переробки — 17% (у 1998 р. — 29,2%), руди, шлаки та зола — 5,3% (11,2% у 1998 р.), машини та устаткування — 3% (3,5% у 1998 р.)³⁷. У 1996 р. частка чорних металів становила 31%, вугілля та коксу — 29%. У 1995 р. чорні метали становили 33% від загального обсягу українського експорту³⁸. Тобто сировинна складова українського експорту залишалася незмінно великою. Це негативна тенденція, від якої в сучасному світі намагаються відійти, збільшуючи відсоток наукоємної продукції в експортній групі.

Серед товарів, що експортувалися з Болгарії у нашу країну в 1999 р., значна частина припадає на паливо мінеральне, нафту та продукти її переробки — 20% (у 1998 р. — 18,5%) болгарського імпорту в Україну. Імпорт фармацевтичної продукції становив 15,5% (14,5% у 1998 р.), електричних машин та устаткування — 13,3% (у 1998 р. — 17,5%), алюмінію, свинцю, цинку та виробів з них — 11,7% (9,7% у 1998 р.), пластмас та виробів з них — 4,8% (2% у 1998 р.), тютюну — 3,2% (у 1998 р. — 4,8%)³⁹. Ці дані показують, що проблеми болгарської сторони аналогічні українським.

Зовнішньоторговельний оборот України в торгівлі послугами з Болгарією у 1999 р. становив 43,4 млн дол. проти 43,5 млн дол. у 1998 р. Сальдо зовнішньої торгівлі послугами залишилося позитивним і дорівнює 20,9 млн дол. Деяке падіння товарообігу послугами у значній мірі пов'язано з припиненням судноплавства на Дунаї, у результаті чого Українське Дунайське Пароплавство й АТ «Укррічфлот» зазнали значних збитків⁴⁰.

Таким чином, торговельно-економічні відносини між Україною та Болгарією носили позитивний характер і мали тенденцію до зростання. При цьому надзвичайно низькою в 90-х роках залишалася інвестиційна активність двох держав. Причина цього полягала в дуже повільних темпах реформування економік.

Повільне вирішення конфліктних ситуацій, які виникали між Україною та Болгарією, гальмували і без того слабкий розвиток економічних взаємин. У першу чергу це пов'язано з проблемами щодо припинення постачання газу до Болгарії по Ямбурзьким

угодам та навколо будівництва Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд.

У досліджуваній період був проведений значний обсяг робіт, спрямованих на розробку та прийняття угод щодо розширення економічної активності суб'єктів господарської діяльності обох держав. Було створено правовий фундамент, здатний надати імпульс прискорення розвитку українсько-болгарських відносин. Правова міждержавна підтримка у кінцевому рахунку має сприяти виходу на якісно новий рівень усього комплексу українсько-болгарських відносин у нових історичних умовах.

Проблеми, які постали перед людством у ХХ ст., загострили питання існування життя на землі як такого. Технологічний прогрес, яким так переймалися люди, призвів до руйнівних процесів у біосфері планети, наслідком чого стали небачені раніше екологічні катастрофи. У знищенні самого себе людство зайшло настільки далеко, що подолати наслідки такої діяльності зусиллями однієї країни стало неможливо. Планетарна небезпека носить глобальний характер і вимагає координації зусиль усіх країн світу. Як ніколи гостро постає питання залучення до вирішення злободенних проблем науковців.

Зважаючи на це, наукове співробітництво між Україною та Болгарією є складовою частиною загальносвітового процесу наукової кооперації.

Трансформація суспільних відносин початку 90-х років ХХ ст. спричинила різке скорочення видатків на наукові й освітні програми як в Україні, так і в Болгарії. Ґрунтовний аналіз ситуації, що склалася в науковій сфері двох держав, дає змогу повною мірою визначити ті проблеми, які впливали на розвиток відносин між науковцями наших країн. Питома вага витрат на науку в державному бюджеті України знизилася з 3,1% у 1990 р. до 0,4% у 1998 р.⁴¹ У країні протягом років відбувалося поступове скорочення бюджетних коштів, які спрямовувалися державою на фінансування розвитку науки і техніки. Незважаючи на постанову Верховної Ради України № 73/94 «Про стан науки та її роль в економічному розвитку України» від 01.07.1994 р., Указ Президента України від 13.01.1997 р. № 1—147/97 та Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», прийнятий у грудні 1998 р., бюджетне фінансування за розділом «Фундаментальні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу» на рівні 1% ВВП так і залиши-

лось нездійсненним. Навпаки, відбувається подальше зниження частки витрат держави на розвиток науки. У держбюджеті України 1995 р. вона становила 0,62%, у 1996 — 0,64%, у 1997 — 0,56%, у 1998 — 0,53%, у 1999 р. — 0,4% від ВВП. У 1998 р. на «Фундаментальні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу» із держбюджету отримано 315,4 млн грн, що складає лише 58,2% від запланованих витрат⁴². Крім того, в Україні майже відсутній попит на наукові розробки з боку виробничих структур, що суттєво підриває науку. Кількість виконаних розробок закладами НАН України становила 51,9 тис. одиниць у 1995 р. проти 82 тис. од. у 1991 р., з них кількість розробок, у яких використано винаходи, становила 6,8 тис. од. у 1991 р. і протягом наступних років зменшилася до 2,9 тис. од. у 1995 р.⁴³ Всього ж кількість використаних винаходів у 1991 р. становила 8,674 шт. і знизилася у 1995 р. до 1366 шт.⁴⁴

У цей же період витрати на науку у Болгарії складають тільки 0,16% від валового внутрішнього продукту. Кошти на проектно-дослідницьку діяльність на підприємствах зменшились більше ніж у 10 разів за період 1989—1998 рр., істотно скоротились витрати на науку в оборонній промисловості. Структура витрат на науково-дослідну діяльність не стимулювала дослідження в галузі високих технологій: більше ніж 57% виділялося на зарплату, близько 38% — на поточні витрати, а на оновлення необхідної апаратури — менше ніж 5% коштів⁴⁵. Зменшилась і кількість реєстрованих болгарських патентів у країні та за кордоном. Економічна криза, в яку потрапила країна, та відкриття кордонів на початку 90-х років призвели до зменшення кількості зайнятих у науковій сфері. Результатом стало не лише зменшення кількості виконаних наукових робіт, але й згортання спільних з українськими науковцями програм.

При цьому все ж певний рівень міжнародної взаємодії обом країнам вдалося зберегти. Так, Національна академія наук України підписала понад 60 угод із провідними іноземними центрами й академіями наук, 23 з яких передбачали визначення квот наукового обміну для стажування та проведення спільних досліджень. Так, Угодою між НАН України та Болгарською АН від 12 липня 1996 р. передбачено річну квоту еквівалентного обміну науковцями в обсязі 60 тижнів⁴⁶.

Міжнародна взаємодія мала сприяти входженню України та Болгарії як рівноправних партнерів до міжнародної економіч-

ної спільноти і сприяти покращенню якості їхньої високотехнологічної продукції. Вона має допомагати налагодженню регіональної співпраці із сусідніми державами у вирішенні спільних проблем, обумовлених їхнім геополітичним положенням. У цьому плані слід відмітити активізацію науково-технологічного співробітництва українських та болгарських учених, особливо в таких галузях, як екологія, біотехнології, морські дослідження, астрономія. Наукові організації обох країн вели спільні дослідження, проводили конференції та семінари, брали спільну участь у наукових програмах і проектах ЄС, НАТО, ЧЕС⁴⁷. Наукове співробітництво здійснювалося по таких напрямках:

- спільні дослідження в межах погоджених між обома країнами наукових проєктів;
- обмін ученими для здійснення затверджених проєктів;
- обмін досвідом та участь у наукових конференціях;
- обмін науковою інформацією та літературою, а також інформування про нові розробки обох Академій.

Виконувалися наступні проєкти, затверджені керівництвом обох Академій:

1. Створення програмної системи для чисельного моделювання двофазних течій. Участь у ньому беруть Обчислювальний центр Болгарської АН та Інститут гідромеханіки НАН України.

2. Фото- і радіаційно-індуковані процеси на рівні близького та середнього структурного порядку в аморфних галкогенідних напівпровідниках, які досліджують в Інституті твердого тіла (Болгарія) та Фізико-механічному інституті ім. Г. В. Карпенка (Україна).

3. Біорізномаяття циклофілідних цистод. У проєкті задіяні з болгарської сторони Центральна лабораторія загальної екології та Інститут зоології ім. Шмальгаузена з української.

4. Ці наукові заклади працюють також над спільним дослідженням структури та організації гелмінтних об'єднань рептилій палеарктики.

5. Чисельне моделювання досліджень гідротранспорту дрібнозернистих твердих частинок проводять Інститут водних проблем Болгарської АН та Інститут гідромеханіки НАН України.

6. Інститут астрономії Болгарської Академії Наук та Головна астрономічна обсерваторія НАН України проводять комплексне дослідження відібраних хромосферноактивних зірок, катаклізмичних змінних зірок, оріонових змінних зірок та зірок типу

Тільця. У рамках підписаного у 1997 р. Договору про координацію спільних астрономічних спостережень з різних місць європейського континенту між цими науковими закладами відбувається спільне конструювання і експлуатація швидкісного астрономічного фотометра. Використовуючи багаторічний позитивний досвід українських та болгарських вчених, сконструйовано універсальний прилад, де світлоприймачем є ФЕУ та ПЗС-матриця; комплексна обробка інформації та управління роботою астрофотометра здійснюється комп'ютером.

7. Дослідження структури та термічних перетворень твердого пального з метою одержання нових матеріалів: вуглевих адсорбентів, каталізаторів, зручних для переробки та використання рідких продуктів, здійснюється Болгарським інститутом органічної хімії та Інститутом фізико-органічної хімії і вуглекімії ім. Л. М. Литвиненка.

8. Болгаро-українські видавничі зв'язки. Цей проект здійснюють Кирило-Мефодіївський науковий центр у Болгарії та Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Одним з проявів цього співробітництва є спільне видання архівних документів «Українська еміграція в Болгарії в 20-х — 40-х рр. ХХ ст.».

9. Проект, над яким спільно працюють Археологічний інститут (Болгарія) та Інститут археології (Україна), називається «Місто у ортодоксальному християнському світі середньовіччя у Болгарії та Україні у Х—ХV ст.».

10. У червні 1998 р. між Інститутом фізики напівпровідників НАНУ та Інститутом фізики твердого тіла БАН було підписано Угоду про здійснення спільного проекту «Розробка та дослідження твердотільних тонкоплівочних сенсорів на основі сучасної мікроелектронної технології»⁴⁸.

Отже, у 90-х роках отримали розвиток перспективні форми інтеграції вчених України та Болгарії, які дали можливість узгодити наукову діяльність, сконцентрувати значні виробничі, наукові та фінансові сили. Метою такої співпраці є спільні дослідження найважливіших напрямів науки, які становлять обопільний інтерес.

Ще однією перспективною сферою докладання зусиль науковців України та Болгарії може бути співробітництво у рамках програм з вивчення Чорного моря. У 1999 р. українські вчені взяли участь у міжнародних робочих зустрічах у Болгарії:

«Чорне море. Глобальні системи спостереження океанів», «Аварійне планування та діяльність з надзвичайних ситуацій в Чорноморському регіоні». Однак після повідомлення про створення на базі Інституту колоїдної хімії Центру по вивченню й охороні вод Чорноморського регіону (співпрацювати з яким висловили бажання провідні інститути Болгарії, які займаються технологіями водоочищення) українська сторона жодних подальших кроків не зробила.

Іншою важливою сферою співробітництва двох держав є підготовка фахівців для Республіки Болгарія у вищих навчальних закладах України, яка проводиться з 1946 р. Протягом другої половини ХХ ст. у навчальних закладах України підготовлено для Болгарії 5217 спеціалістів, у тому числі: з вищою освітою – 2647, закінчили аспірантуру – 285, пройшли наукове стажування – 1920, із середньою спеціальною освітою – 368⁴⁹. У досліджуваний період щороку 100 етнічних болгар з України проходили безкоштовне навчання у болгарських вузах. У 1998 р. 20 болгарських студентів почали навчання в Україні за нафтогазовими спеціальностями⁵⁰. За даними Міністерства освіти та науки у 1999/2000 навчальному році у вищих навчальних закладах України навчався за державний кошт 1 громадянин Болгарії, за контрактом – 40⁵¹.

Співпраця між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія здійснювалася згідно з Угодою про співробітництво, підписаною 9 грудня 1994 р. та Протоколу до неї на 1999/2000–2000/2001 навчальні роки, які передбачали такі форми:

- підготовка та перепідготовка фахівців на базі повного та часткового курсів навчання;
- обмін викладачами і науковцями для читання лекцій та наукової роботи;
- встановлення та розвиток прямих зв'язків між навчальними закладами двох країн;
- організація мовних курсів та семінарів;
- обмін учнями, студентами, вчителями та викладачами для вивчення історії, мов та літератури, традицій двох країн;
- забезпечення освітніх потреб болгарської національної меншини в Україні та української національної меншини в Болгарії⁵².

Щороку, відповідно до Статті 5 Протоколу, для участі в літніх мовних курсах обидві країни взаємообміном приймали по 5 викладачів та студентів з болгарської та української філології⁵³.

Інший напрям співпраці в освітній сфері — співпраця між вищими навчальними закладами двох країн.

Упродовж 90-х років, 11 вищих навчальних закладів (внз) України співпрацювали з 16 внз Болгарії⁵⁴. Серед них Львівський державний університет ім. І. Франка, який проводив регулярний обмін викладачами та студентами з Велико-Тирновським університетом, організовував наукове стажування для викладачів та аспірантів. Тернопільська академія народного господарства та Господарська Академія у м. Свіштові, які працювали над спільними науковими розробками, проводили симпозиуми та конференції. В обох вузах відбувалося стажування аспірантів та докторантів з Болгарії та України. За подібною схемою розвивалися відносини між вузами Києва, Харкова, Одеси, Івано-Франківська, Полтави й Ізмаїла та вузами Софії, Бургаса, Русі, Сілістри, Шумена. З вищих закладів освіти України було відряджено до Болгарії 55 і прийнято в Україні 16 фахівців для проведення наукової роботи, стажування, читання лекцій, участі в конференціях та семінарах⁵⁵. Серед інших варто виділити Київський славистичний університет (КСУ), який готує висококваліфікованих фахівців у галузі слов'янської філології (й болгарської зокрема), країнознавства. У грудні 1998 р. було відкрито Центр болгарської мови та інформації, утворений з ініціативи ректорату КСУ та посольства Республіки Болгарії в Україні⁵⁶.

У жовтні 2000 р. на базі Київського славистичного університету відкрився Український державний славистичний центр НАН України та Міністерства освіти та науки України. Основне завдання, яке ставилося при його організації — координація досліджень у галузі славістики в установах Національної академії наук та в Міністерстві освіти і науки, аналітичних центрах і громадських організаціях країни, а також розробка і реалізація комплексної програми наукових досліджень у галузі україністики, що проводяться закордонними науковими центрами й університетами.

З'ясовано, що значний доробок у дослідження болгарської тематики за роки незалежності зробив Одеський державний

університет. Позитивним імпульсом для цього стало відкриття у 1995 р. на філологічному факультеті болгарського відділення. Головними об'єктами досліджень у ці роки стають діалекти болгарської діаспори у південних регіонах України. Лінгвістів та істориків найбільше цікавлять залишки обрядових та фольклорних мотивів у мові болгарської діаспори. Досліджуючи мову болгарських сіл, як найбільш архаїчних у мовно-культурному значенні регіонів, одеські науковці збирали там необхідні матеріали для створення «Етнолінгвістичного атласу болгарської діаспори України». Протягом двох років на базі Одеського університету наукову роботу проводила науковий співробітник сектора діалектології Інституту болгарської мови БАН Зоя Барболова. За цей час вона дослідила й описала мовний діалект села Кубей⁵⁷. Аспіранти кафедри загального та слов'янського мовознавства досліджують діалектні особливості сіл Ореховка та Зоря. У 1996 році у Болгарії випускницею філологічного факультету С. Д. Топаловою була захищена дисертація з говірок села Калчево⁵⁸.

Ще одним напрямом відносин у галузі освіти стало впровадження болгарської мови у шкільництво тих регіонів, де компактно мешкає болгарська етнічна спільнота.

Для задоволення освітніх потреб громадян України болгарського походження у загальноосвітніх школах Одеської, Миколаївської, Запорізької областей та Автономної Республіки Крим болгарську мову вивчало майже 14 808 учнів, факультативно — 1631 учень, навчаються болгарською мовою 53 учні (Одеська область)⁵⁹. Можливість вивчати мову предків мають з 1999 р. учні Вільшанської середньої школи (Кіровоградська область) — діти з болгарських сімей. У школі створено гурток, в якому кожен із бажаючих може опанувати болгарську літературну мову. А згідно з Угодою про співдружність між Вільшанським районом та кількома болгарськими містами, володіння болгарською мовою допоможе здобути (у подальшому) освіту у найпрестижніших вузах Болгарії⁶⁰.

У Львівському державному університеті, Національному університеті ім. Т. Шевченка, Київському славистичному університеті, Південноукраїнському педагогічному університеті та Ізмаїльському педагогічному інституті велася підготовка вчителів для шкіл з болгарською мовою навчання зі спеціальностей: «Мова і література», «Початкове навчання», «Математика»,

«Фізичне виховання», «Музичне виховання», «Дошкільне виховання». У 1999/2000 навчальному році контингент студентів із зазначених спеціальностей становив майже 150 осіб. Окрім цього, у Білгород-Дністровському педагогічному училищі 30% студентів – громадян України болгарського походження (198 осіб) навчалися за спеціальностями «Дошкільне виховання», «Початкове навчання»⁶¹. Порівнюючи з 1960–1980-ми рр. можемо простежити певний прогрес у цьому напрямку. Однак, зважаючи на чисельний склад болгарської діаспори, кількість шкіл із болгарською мовою викладання та фахівців у них залишалася недостатньою.

З метою популяризації української культури в Болгарії та надаючи допомогу невеликій українській діаспорі у цій країні, Міністерство освіти і науки України 2000 р. розпочало підбір підручників, навчально-методичної та дитячої літератури для середньої школи № 142 м. Софії, а також Софійського, Благоевградського та Велико-Тирновського університетів, де викладається українська мова і література.

Важливою складовою двосторонніх відносин у галузі освіти була й залишається діяльність Болградської гімназії.

Наприкінці липня 2000 р. було підписано Протокол між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія про Болградську гімназію (Одеська область, Україна). Вона заснована рішенням Болградської районної ради від 15 березня 1993 р. У 1994 р. гімназія переведена в обласну комунальну власність. Згідно з рішенням обласної атестаційної ради з ліцензування від 10 липня 1995 р. їй надано статус середнього багатопрофільного навчального закладу з російською мовою викладання, вивченням болгарської мови, історії та культури і поступовим переходом на навчання болгарською мовою. Принципи переходу на навчання болгарською мовою визначені статутом гімназії. У 1999–2000 навчальному році за бажанням батьків здійснено набір учнів до першого класу з українською мовою навчання. З метою визначення мовного пріоритету тоді ж було проведено анкетування учнів та батьків, результати якого проаналізовано й обговорено на загальних батьківських зборах гімназії. При обробці анкет з'ясовано: 50% батьків бажають навчати дітей українською мовою, 35% – російською, 15% – болгарською. На зборах більшість батьків висловилися за навчання українською мовою з 1 класу, пог-

либлене вивчення в існуючих класах державної та болгарської мов. Лабораторія болгарської та молдавської (румунської) мов Одеського інституту вдосконалення вчителів розробила відповідні навчальні плани і програми для цього⁶².

Підсумовуючи, можемо констатувати, що українсько-болгарські відносини в галузі науки й освіти в 90-х роках ХХ ст. розвивалися в складних умовах економічної та політичної кризи, яка вразила обидві країни. Зміна внутрішньодержавних пріоритетів спричинила значне скорочення фінансових витрат на розвиток освіти та науки, що призвело до згорання багатьох наукових програм і зменшення кількості наукових кадрів у структурах національних академій наук. У таких несприятливих умовах співробітництво між науковцями наших держав вдалося зберегти, хоча й у значно скороченому обсязі. Співпраця науковців здійснювалася за чотирма основними напрямками: 1) спільні дослідження в межах погоджених між обома країнами наукових проектів; 2) обмін вченими; 3) обмін досвідом і участь у наукових конференціях; 4) обмін науковою інформацією та літературою.

Спільні наукові дослідження проводилися по десяти темах, які становили обопільний інтерес.

В охопленій період у галузі освіти спостерігалось значне скорочення кількості фахівців, яких українські вчз готували для Болгарії. Причина полягала у зміні пріоритетів як держави в цілому, так і безпосередньо її населення. Це з одного боку. З іншого — при відносній престижності українських дипломів, у Болгарії практично відсутня інформація про українські навчальні заклади і спеціальності, які можна в них здобути. Тим часом Міністерство освіти та науки Болгарії проводило активну освітню політику, надаючи можливість представникам болгарської етнічної спільноти, яка мешкає в Україні, здобувати середню та вищу освіту в Болгарії.

Ще одним напрямом стала співпраця вищих навчальних закладів двох країн. Основними її проявами були обмін викладачами і студентами, наукове стажування викладачів і аспірантів, участь у симпозіумах і конференціях.

У ці роки в галузі освіти, порівняно з попередніми десятиліттями, відзначаємо суттєві зрушення на шляху впровадження болгарської мови в навчальний процес. Однак при цьому необхідно зауважити, що вони не були цілком достатніми та повни-

ми. Залишалося невирішеним питання національних шкіл та їх статусу в нашій країні. Шкільництво болгарською мовою ускладнює відсутність адаптованих навчальних посібників, які б, з одного боку, віддзеркалювали специфіку мовного середовища діаспори, а з іншого — показували реалії становлення сучасної української держави. Проблемною залишалася система мовної освіти в національних школах. У навчальний процес задіяно, як мінімум, чотири мови (болгарська, українська, російська, англійська), що вимагало додаткового науково-методичного дослідження й аналізу.

У 90-х роках ХХ ст. було започатковано формування правової бази співробітництва з Болгарією у галузі мистецтва, в якій було враховано головну реалію цього часу — здобуття Україною державної незалежності. Принципово важливим у цьому напрямку стало затвердження Верховною Радою України 19 лютого 1993 р. «Основ законодавства України про культуру» й у липні 1993 р. «Основних напрямків зовнішньої політики України»⁶³. Комплект документів з питань співпраці у галузі мистецтва доповнює Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1996 р. «Про стан і заходи щодо розвитку української культури»⁶⁴. На їхній основі була підготовлена програма основних напрямів розвитку культури України до 2005 р., в якій значне місце відводиться співробітництву України з іншими країнами у галузі культури, освіти, науки, інформації, туризму, спорту⁶⁵. Активізації мистецьких взаємин сприяло приєднання України до Європейської культурної конвенції в 1994 р.⁶⁶ Україна визнає пріоритети цього співробітництва шляхом входження в загальноєвропейський культурний простір, ширшого ознайомлення світової громадськості з культурним надбанням українського народу. Саме тому мистецькі взаємини із Болгарією забезпечують умови для відновлення старих і створення нових зв'язків. На сучасному етапі національного державотворення вони набували особливої ваги, оскільки відкривали великі можливості для концептуального і практичного вдосконалення цього процесу. Прагнення до розширення культурної співпраці між двома народами знайшли своє відображення у Договорі про співробітництво у галузях освіти, науки і культури, підписаному 5 жовтня 1992 р.

Головною подією 1994 р. став перший офіційний візит в Україну президента Республіки Болгарія Ж. Желева. Він

зустрівся з президентом Л. Кучмою, головою Верховної Ради О. Морозом, відбулося підписання кількох українсько-болгарських документів. Президент Болгарії виступив у Верховній Раді, перед викладачами та студентами Київського університету ім. Т. Шевченка, відвідав Києво-Печерську лавру, Софійський собор, а також побував на Одещині, де мешкає значна частина болгарської етнічної меншини в Україні.

У рамках урочистостей з нагоди 180-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка Посольство України у Болгарії організувало урочистий вечір. Такий захід проводився вперше на болгарській землі після 1920-х років, коли у Софії діяло потужне українсько-болгарське дружество (товариство)⁶⁷.

Під час зустрічі Посла України у Болгарії з Міністром освіти та науки Болгарії М. Тодоровим було досягнуто домовленості, що ознайомчий курс з української мови та літератури у Софійському університеті буде виокремлений як один із профільюючих предметів факультету слов'янської філології. Після відповідних консультацій з українськими вузами україністику буде запроваджено також й у Північно-Західному університеті м. Благоєвграда⁶⁸.

Болгарські науковці були учасниками міжнародного семінару з питань повернення культурних цінностей, переміщених під час Другої світової війни, що проходив у вересні 1994 р. у Чернігові. Разом з майже 200 істориками, архівістами, музейними працівниками, бібліографами України, Угорщини, Польщі, Росії, Білорусії, Німеччини, Австрії, Франції та США вони проаналізували питання місцезнаходження визначних пам'яток української культури, виробили систему цивілізованої передачі їх вітчизняним музеям, художнім галереям та бібліотекам.

Українсько-болгарські мистецькі відносини розвивалися у напрямі ширшого залучення колективів із двох держав до участі у фестивалях, святах та концертах, що проходили в Україні та Болгарії. Особливе місце тут посіло народне хореографічне мистецтво, яке завдяки специфічним виражальним засобам має велику силу емоційного впливу на глядачів. Виступи самодіяльних колективів зміцнювали взаєморозуміння, підкреслюючи спільність та своєрідність культур двох народів. Не є великим відкриттям, що особливою популярністю у глядачів користуються виступи творчих колективів, репертуар яких глибоко

національний. Такі виступи розкривали новий, небачений до того світ іншої, але такої близької для них слов'янської культури. І це не обов'язково мали бути фольклорні колективи. Адже класичне мистецтво, репрезентоване такими творами, як увертюра до опери «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Слов'янська увертюра» Б. Лятошинського, «Українська рапсодія» К. Домінчена чи опери «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка» несуть яскраве і неповторне національне начало. Тому успіх, який здобула в Болгарії українська класична музика, не варто розглядати, як щось надзвичайне.

Непересічною подією двосторонніх відносин став офіційний візит Прем'єр-міністра України П. Лазаренка до Болгарії, під час якого він та Прем'єр-міністр Болгарії Ж. Віденов підписали у Софії спільну декларацію. Серед низки важливих документів, спрямованих на розвиток політичних, економічних, науково-культурних зв'язків між двома країнами, стала Угода про заснування Культурно-інформаційного центру України у м. Софії та Культурно-інформаційного центру Болгарії в Одесі. Такі центри планувалося зробити осередками інформації про історію та культуру, внутрішню та зовнішню політику, досягнення економіки, науки та культури дружніх країн⁶⁹. Міністри культури двох країн підписали також протокол про співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Болгарії на 1997 – 1999 рр., який, зокрема, передбачав проведення Днів Болгарії в Україні та Днів України в Болгарії. А вже 13 грудня 1996 р. у Софії в урочистій обстановці відбулося відкриття Днів України у Болгарії⁷⁰. Першим резонансним заходом Днів стало відкриття у столиці меморіальної дошки на будинку, де жив видатний український історик, публіцист, філософ, економіст, фольклорист і громадський діяч Михайло Драгоманов. 13 грудня у Софії урочисто відкрився Тиждень українського кіно. 16 грудня Президент Болгарії Ж. Желев прийняв офіційну українську делегацію, яку очолив віце-прем'єр-міністр України І. Курас. Під час зустрічі президент вручив українському письменникові і перекладачеві Д. Білоусу одну з найвищих відзнак країни — орден «Мазарський вершник». У рамках Днів підписано Угоду про співробітництво між інститутами археології України та Болгарії. Зроблено крок у напрямку підписання відповідної угоди між містами Запоріжжя і Пловдив. У Будинку дружби відбувся великий концерт за

участю болгарських та українських артистів. Проведення днів культури може стати досить перспективною формою за умови творчого підходу до їх організації. З огляду інтенсивності та різноманітності проявів співробітництво у такому вигляді є досить результативним.

Однією з ефективних форм популяризації національного мистецтва є гастрольна діяльність творчих колективів. Це вповні відноситься й до України та Болгарії. Через безпосереднє спілкування з представниками братнього народу вдається краще зрозуміти його вдачу, душу, яка проявляється у піснях, танцях, музиці. Особливий ефект створюється тоді, коли цю душу втілюють на сцені діти, які сприймають життя безпосередньо. Свою наївну, безкорисливу любов до рідного краю діти повною мірою передають через мистецтво: пісню, танець, малюнок, іншу прикладну творчість. Тому симптоматичним є таке широке представництво дитячих художніх колективів у мистецькому обміні між Україною та Болгарією у 90-х роках.

Наприкінці ХХ ст. відбувався процес національного відродження театрального мистецтва болгар в Україні. Реанімувалися традиції, закладені Болгарським національним театром на Одещині у 30-ті роки. Молоде покоління українських болгар відкрило нову сторінку історії культурних взаємин наших країн. У 1995 р. вихованці театрального вузу «Кр. Сарафов», вихідці з Бессарабії, здійснили постановку на українській сцені п'єс болгарських митців Н. Найтова «Човен у лісі» й І. Радоева «Бензоколонка»⁷¹.

Дні слов'янської писемності та культури у Києві (1998) відзначали у конференц-залі столичного готелю «Братислава». Сюди прийшли науковці, письменники, артисти, працівники Посольства Болгарії та члени Київського товариства болгарської культури «Родолюбіє». Окрасою свята став виступ болгарського фольклорного ансамблю «Китчица пьстра» із с. Червоноармійське Болградського р-ну Одеської обл. Саме в ці дні в Україні перебувала міністр закордонних справ Болгарії Н. Михайлова. Під час зустрічі з Президентом Л. Кучмою вони обговорили пропозицію болгарської сторони провести у січні 1999 р. Тиждень болгарської культури у нашій країні⁷². За участі Президента України у Посольстві Болгарії в Україні відбулася урочиста церемонія вручення Надзвичайному і Повноважному Послові П. Стоянову диплому та відзнаки лауреата Міжнародної

премії «Слов'яни» за вагомий внесок у збагачення культурних, духовних зв'язків українського та болгарського народу.

Наступного року з національним святом слов'янської писемності та культури в готелі «Братислава» членів товариства «Україна – Болгарія» та «Родолюбіє» привітала міністр культури Болгарії Емма Москова та посол Болгарії А. Димитров. Святковий концерт організували студенти Київського славистичного університету за участю українських та болгарських фольклорних колективів. 24 травня біля пам'ятника Кирилу та Мефодію лунали вірші болгарською та українською мовами. 31 травня у рамках святкування Днів у столичному планетарії розпочала роботу перша міжнародна виставка «Представляємо Болгарію-99», яка знайомила киян з досягненнями балканської країни. В Одесі до Днів слов'янської писемності та культури урочисто відкрили Всеукраїнський центр болгарської культури⁷³.

Принагідно треба відзначити, що 90-ті роки наочно продемонстрували, що роль держави у мистецьких взаєминах поступово зменшується. Її місце перебирають на себе громадські організації, культурні товариства, приватні ініціативи. Приклад українсько-болгарських мистецьких взаємин свідчить, що культурне співробітництво може позитивно розвиватись за будь-яких умов, навіть за несприятливої внутрішньополітичної ситуації. Важливою тенденцією останніх років ХХ ст. стало закріплення самостійності мистецької співпраці у загальному контексті міжнародних відносин. Причину цього варто шукати в їхній різноплановості та великій позитивній традиції.

Насамкінець хотілося б зупинитися на питанні національної преси. Інтенсивний розвиток видавничої справи мовами національних меншин, що відбувався у 90-х роках ХХ ст., був наслідком здобуття Україною незалежності. На цей час у нашій державі існувало п'ять болгарських видань, серед яких є україномовне «Слов'янське сонечко», що видається для болгарських дітей у Бердянському р-ні Запорізької обл.⁷⁴

Проблематика, якої торкаються журналісти на сторінках преси національних меншин, досить широка і різнобарвна: про життя національної громади, земляків на прабатьківщині, у зарубіжній діаспорі та Україні. Велика увага приділялася поглибленню дружніх стосунків між національною меншиною та титульною нацією. На надбаннях різних етнічних груп просте-

жується вироблення загальнолюдських гуманістичних засад українським суспільством. У цьому сенсі хотілося б виділити газету «Роден край», завдяки якій українські болгарини не почувалися відірваними від батьківщини. Створена спільними зусиллями газети «Голос України» та Одеською обласною радою, вона протягом 90-х років сприяла поширенню дружніх стосунків між двома народами. Співробітники часопису ставали ініціаторами та організаторами різноманітних масштабних акцій, які сприяли зміцненню болгарської культури в Україні. У 1993 р. зусиллями редакції створено Асоціацію болгарських товариств України, а в 1996 р. при виданні з'явився ініціативний клуб «Вогнище», який порушує актуальні проблеми життя болгар. Президент Болгарії П. Стоянов під час візиту до України оцінив видання як стабільний пульс болгарської культури в Україні.

Таким чином, можемо констатувати, що співробітництво між Болгарією та Україною охопило різні сфери духовного життя двох народів. Активно розвивалися взаємозв'язки у галузі науки та освіти. Співробітництво науковців та освітян двох держав ґрунтувалося на обопільній зацікавленості і мало різні форми та напрями. У процесі розвитку воно вдосконалюється, набуває нового змісту, проявляється у нових формах. Причому обидва партнери виходять з того, що наука є наріжним каменем світової цивілізації.

Мистецькі взаємини між двома країнами включають співпрацю театрів, музичних колективів, літераторів, художників, молодіжний та дитячий обмін. Співробітництво у сфері театрального мистецтва переконує у величезній і взаємній користі від них. Воно сприяє збагаченню театральної культури двох країн новими ідеями. Мистецька співпраця у досліджуваний період характеризувалася різноманітністю форм, методів і жанрів. Проведення регулярних виставок художників з України та Болгарії засвідчили, що митці двох країн мають багато спільних рис і мотивів. Такий рівень відносин сприяв кращому порозумінню між нашими народами, усвідомленню спільності слов'янського коріння. Симптоматичним у цьому плані є проведення Днів слов'янської писемності та культури, які мають для болгар особливий зміст.

Необхідно відзначити, що, незважаючи на вкрай важку соціально-економічну ситуацію в Україні та Болгарії у 90-х роках ХХ ст., зв'язки між освітніми та науковими закладами обох

країн вдалося зберегти, і вони розвивалися відповідно до внутрішніх і зовнішніх потреб двох держав.

Паралельно з процесом усвідомлення необхідності дальшого розвитку національної освіти та науки було продовжено роботу з розширення міждержавних освітніх зв'язків, забезпечення освітніх потреб болгарської меншини в Україні. Останнім часом співробітництво все більше стає прерогативою безпосередніх учасників співпраці — науковців та освітян. Такий підхід дозволив прогнозувати практичну значущість та ефективність цих взаємин.

Політика України та Болгарії в галузі мистецтва, освіти та науки, яка спрямована на зміцнення відносин з іншими державами, працює на примноження їхнього міжнародного авторитету. Українсько-болгарські взаємини у царині культури покликані стати детермінатором усього комплексу двосторонніх відносин. Особливо враховуючи те, що вони не перетворилися на елітне мистецтво, а охопили широкі верстви населення наших держав.

Україна та Болгарія, зважаючи на об'єктивні умови свого історичного розвитку, мають тисячолітню традицію взаємин. Їх основні віхи досліджено попередніми поколіннями українських істориків, етнографів, культурологів. Ми ж звернулися до близького за часом, але не менш важливого періоду українсько-болгарських взаємин — 90-х років ХХ ст. Це був дуже складний етап в історії обох народів, у який зазнали кардинальних змін усі процеси розвитку внутрішнього і зовнішнього стану суспільства. Головною віхою стало те, що у світі з'явився новий суб'єкт міжнародних відносин — молода українська держава. У ці роки створювалася зовнішньополітична концепція і пріоритети Болгарії та України в системі міжнародних відносин. Їхні взаємини вийшли на якісно новий рівень, якого вони були позбавлені раніше — міждержавний.

Аналіз стану двосторонніх відносин останніх років ХХ ст. свідчить, що варто більш зважено підходити до терміну «стратегічне партнерство» стосовно українсько-болгарських взаємин. Наявні матеріали свідчать, що ні Україна для Болгарії, ні Болгарія для України не є пріоритетною країною у зовнішньополітичній стратегії, з якою вони готові розвивати стратегічне партнерство. Незважаючи на відсутність принципових розбіжностей між нашими країнами, Болгарія все ж більше орієн-

тується на західноєвропейські країни. У перспективі, коли дві держави будуть відігравати роль лідерів хоча б у регіональному вимірі, можна буде реально говорити про наповнення поки що продекларованого з обох сторін стратегічного партнерства конкретним змістом.

Визначення мети і оцінки власних можливостей і потреб є важливим моментом успішного розвитку українсько-болгарських стосунків. Еволюція суспільних відносин у напрямку глобалізації на сьогодні розглядається як довгострокова тенденція. Тому визначення свого місця в історичних процесах, що відбуваються у світі, має стати головним завданням Болгарії та України. Необхідно погодитися з тим, що для них визначальним фактором формування системи міжнародного співробітництва є превалювання захисту державних інтересів над всіма іншими. Розвиваючи взаємини з виконавчими та законодавчими гілками влади європейських регіональних організацій, Україна та Болгарія зміцнюють свій міжнародний авторитет і отримують можливість розширювати політичні взаємини між собою, спираючись на систему, яка охоплює національні та наднаціональні рівні. Залучення до міждержавного співробітництва, співпраця у міжнародних організаціях значно розширює можливості взаємин між ними. Це дозволяє їм не тільки надати необхідного динамізму українсько-болгарським стосункам, але й бути повноправними учасниками історичних процесів, які відбуваються на європейському континенті у ХХІ ст. Втілення у життя цих заходів дає можливість суттєво розширювати межі двосторонніх відносин, надавати їм такого необхідного динамізму та широти.

¹ Поточний архів Міністерства економіки України... Інформаційна довідка ТЕМ стосовно валютної Ради в Республіці Болгарія. — С. 4.

² Финансовая Украина. — 5.11.1996.

³ Поточний архів Міністерства економіки України... Проект виступу Прем'єр-міністра України В. Ющенка на зустрічі з представниками ділових кіл Республіки Болгарія. — С. 1—7.

⁴ Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарія // Політика і час, 1992. — С. 3—6.

⁵ Закон України № 466/96-ВР «Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про торговельно-економічне співробітництво». — Софія, 1995. — С. 1.

- ⁶ Закон України № 466/96-ВР «Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про торговельно-економічне співробітництво». — Софія, 1995. — С. 4.
- ⁷ Закон України № 400/95-ВР «Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне сприяння та захист інвестицій». — К., 1994. — С. 3.
- ⁸ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Інформація Міністерства агропромислового комплексу щодо виконання заходів, які містяться у Протоколі останнього засідання міжурядової українсько-болгарської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. — К., 1999. — С. 1—2.
- ⁹ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Інформація... — С. 1.
- ¹⁰ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Інформація... — С. 1—2.
- ¹¹ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Повідомлення Міністерства аграрної політики України про стан співробітництва з Республікою Болгарія. — К., 2000. — С. 1—3.
- ¹² Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Інформація Міністерства агропромислового комплексу про співробітництво Української академії аграрних наук з установами Республіки Болгарія. — К., 1999. — С. 1.
- ¹³ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Довідка про стан співпраці між Україною і Республікою Болгарія в аграрному комплексі. — К., 1999. — С. 1—3.
- ¹⁴ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Повідомлення Міністерства аграрної політики України про стан співробітництва з Республікою Болгарія. — К., 2000. — С. 1—3.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Поточний архів Міністерства аграрної політики України. Пояснювальна записка до проекту Меморандуму між Міністерством аграрної політики України і Міністерством землеробства і лісового господарства Республіки Болгарія про співробітництво в галузі сільського господарства. — С. 1; Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент міжнародного торговельно-економічного співробітництва з країнами Європи, США та Канадою. Проект виступу Прем'єр-міністра України В. Ющенко на зустрічі з представниками ділових кіл Республіки Болгарія. — С. 1—7.
- ¹⁷ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Стан та перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та Республікою Болгарія. Інформаційно-аналітичні матеріали. — К., 2000. — С. 19.
- ¹⁸ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Інформація Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України про виконання Плану заходів по реалізації підписаних угод і досягнутих домовленостей під час офіційного візиту Прем'єр-міністра України П. Лазаренка до Республіки Болгарія 23—24 лип. 1996 р. — С. 1—4.
- ¹⁹ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Стан та перспективи розвитку... — С. 17.
- ²⁰ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Протокол третього засідання українсько-болгарської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. 18—19 липня 2000 р., м. Софія. — С. 3.
- ²¹ Там само. — С. 4.
- ²² Урядовий кур'єр. — 1.08.2000, 2.08.2000.
- ²³ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за 1999 р. — С. 8—9.
- ²⁴ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за 1998 р. — С. 8.

- ²⁵ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Стан та перспективи розвитку... — С. 11—12.
- ²⁶ Там само. — С. 14.
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Протокол третього засідання українсько-болгарської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. 18—19 липня 2000 р., м. Софія. — С. 7—8.
- ²⁹ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за травень 1998 р. — С. 6—12.
- ³⁰ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за третій квартал 1998 р. — С. 1—2.
- ³¹ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за 1999 р. — С. 10—11.
- ³² Там само. — С. 12—13.
- ³³ Василенко Ю. Фактори розвитку українського експорту в країни далекого зарубіжжя // Вісник НБУ. — 2000. — № 7 — С. 36.
- ³⁴ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за перший квартал 2000 р. — С. 10.
- ³⁵ Там само. — С. 11.
- ³⁶ Там само. — С. 12.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за перший квартал 1997 р. — С. 10.
- ³⁹ Поточний архів Міністерства економіки України. Департамент... Звіт про роботу ТЕМ за перший квартал 2000 р. — С. 12—13.
- ⁴⁰ Там само. — С. 13.
- ⁴¹ Черваньов Д., Рейкова Л. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. — К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. — С. 11—14.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ Україна в Міжнародному Валютному Фонді: Вступ України до МВФ. Статті, угоди МВФ. (Відп. ред. Пятаченко Г.). — К.: НДФІ, 1997. — С.54.
- ⁴⁴ Там само. — С. 55.
- ⁴⁵ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Інформаційно-аналітичні матеріали, підготовлені Посольством України в Республіці Болгарія щодо стану та перспективи науково-технічного прогресу в Республіці Болгарія. — 2000. — С. 1—2.
- ⁴⁶ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Аналітична довідка Міністерства України у справах науки і технологій про стан, проблеми та перспективи українсько-болгарського співробітництва у галузі науки. — 1999, травень. — С. 1.
- ⁴⁷ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Повідомлення Міністерства освіти і науки України щодо науково-технологічного співробітництва з Республікою Болгарія. — С. 1—2.
- ⁴⁸ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Аналітична довідка... — С. 1—2.
- ⁴⁹ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Інформація про співпрацю між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія в галузі освіти. — 2000. — С. 1.
- ⁵⁰ Україна молода. — 26.01.1999, 3.03.1999.
- ⁵¹ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Інформація про співпрацю... — С. 1—2.

- ⁵² Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Протокол про співробітництво і обміни між Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія та Міністерством освіти України на 1999/2000 — 2000/2001 навчальні роки. — К., 1999. — С. 1—4.
- ⁵³ Там само. — С. 2.
- ⁵⁴ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Інформація про співпрацю... — С. 1.
- ⁵⁵ Тимошенко Ю. Україно-болгарські взаємини у сфері освіти і науки в 90-х рр. ХХ ст. // Україна в ХХ столітті: уроки, проблеми, перспективи. Збірник доповідей Міжнародної наукової конференції, присвяченої 10-й річниці незалежності України, 25 квітня 2001 року. — К.: МІЛП, Український Центр духовної культури, 2001. — С. 196.
- ⁵⁶ Україна молода. — 26.01.1999, 3.03.1999.
- ⁵⁷ Смольская А., Колесник В. Болгаристика в Одесском университете // Наша школа. Науково-методичний журнал. — Одеса, 1999. — № 2—3. — С. 193.
- ⁵⁸ Там само.
- ⁵⁹ Поточний архів Міністерства освіти та науки України. Інформація про співпрацю... — С. 2.
- ⁶⁰ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Про культурне співробітництво України з Болгарією (1992—2000 рр.) — С. 18.
- ⁶¹ Тимошенко Ю. Вказана праця. — С. 198.
- ⁶² Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Інформація про стан та перспективи функціонування Болгарської гімназії Одеської області. — 2000. — С. 1—2.
- ⁶³ Българофил. — 30 юни 1997.
- ⁶⁴ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Постанова Кабінету Міністрів України «Про стан і заходи щодо розвитку української культури» від 22 лютого 1996 р. — К., 1996. — С. 2—7.
- ⁶⁵ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Комплексна програма основних напрямків розвитку культури України до 2005 р. — К., 1996. — С. 2—9.
- ⁶⁶ Дяченко О. Рукостискання культур // Політика і час. — 1996. — № 8. — С. 12.
- ⁶⁷ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Лист Посольства України в Республіці Болгарія до Міністерства культури України. — Софія, 1994, лютий. — С. 1.
- ⁶⁸ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Інформація Посольства України в Республіці Болгарія про виконання угод в галузі освіти, науки і культури та пропозиції щодо проведення культурних акцій України в Болгарії. — Софія, 1994. — С. 1—2.
- ⁶⁹ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Довідка про культурне співробітництво України з Болгарією у 1998—1999 рр. для Адміністрації Президента України. — К., 1999, травень. — С. 1—3.
- ⁷⁰ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Про культурне співробітництво... — С. 8.
- ⁷¹ Захаржевська В. Відродження художньої культури болгар в Україні // Матеріали міжнародного круглого столу «Болгари в Україні: в пошуках національної ідентичності (минуле і сучасність)». — К., 1998. — С. 26.
- ⁷² Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Про культурне співробітництво... — С. 11.
- ⁷³ Поточний архів Міністерства культури та мистецтв України. Довідка про культурне співробітництво... — С. 1—3.
- ⁷⁴ Колісник Ю. Преса національних меншин України в умовах становлення демократії (1992—1997 рр.). — Львів: ПАІС, 1999. — С. 7—9.

Світлана Мотрук

Мотрук Світлана Миколаївна (25.01.1963, м. Київ) — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії слов'ян історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В 1985 р. закінчила історичний факультет Київського університету, 1988 — аспірантуру по кафедрі історії західних та південних слов'ян. 1989–1995 — асистент цієї кафедри, з березня 1995 р. — доцент. Фахівець у галузі суспільно-політичного розвитку країн Центрально-Східної Європи, історії Чехії (Чехословаччини), дисидентського руху, проблем національно-культурного життя українців в Чеських землях у ХХ ст. Є автором понад 40 наукових та навчально-методичних праць. Серед них: *Зарубежнє славянские страны: развитие современных социально-политических процессов.* — К., 1991; *Історія країн Центральної та Південно-Східної Європи (1943–1993 рр.).* — К., 1994 (у співавторстві); *Т. Г. Масарик і проблеми розвитку української громади в Чеській Республіці* // Т. Г. Масарик і нова Європа. — К., 1998. — С. 61–72; *Деякі аспекти розвитку дисидентського руху в Чехословаччині в другій половині 80-х рр. ХХ ст.* // Вісник Київського університету: Історія. — 2000. — Вип. 49. — С. 16–20; *Українці в Чехії: національно-культурне та політичне життя у ХХ ст.* // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — К., 2002. — Вип. 11. — С. 198–207; *Нові тенденції у розвитку чеської та словацької історіографії в 90-х роках ХХ століття* // Історія та історіографія в Європі. — К., 2003. — Вип. 1–2. — С. 72–80; *Чеська Республіка* // Країнознавство. — К., 2003; та ін.

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НА РУБЕЖІ ХХ–ХХІ ст.

Наприкінці ХХ ст. відбулися фундаментальні зміни в системі міжнародних відносин, що дає підстави говорити про початок нового етапу їх розвитку. Відтоді світ змінився більш радикально, аніж за весь повоєнний період. Прискорився процес формування нової, набагато складнішої в структурно-функціональному відношенні міжнародної системи, повноправним загальновизнаним суб'єктом якої стала Чеська Республіка (ЧР).

Розпад чехословацької федерації та утворення суверенної ЧР (1993 р.) на тлі краху біполярного світу спричинили переосмислення її зовнішньополітичних пріоритетів. Задекларувавши в цілому спадкоємність курсу на «повернення до Європи», проголошеного «оксамитовою революцією», Чехія визначила наступні основні напрями своєї зовнішньої політики: євроінтеграція, повноправне входження до провідних євроатлантичних економічних, політичних, оборонних структур, розвиток співробітництва з державами Європейського Союзу, пошук нових концепцій гарантування національної безпеки, продовження взаємовигідних контактів з посткомуністичними країнами Центральноєвропейського регіону, «східний напрям» (другорядний), участь у міжнародних організаціях, зовнішня торгівля, врегулювання відносин із сусідніми державами на широкій договірній основі¹.

У перші роки незалежності чеські політичні діячі розпочали активний пошук нових концепцій розвитку стратегічного партнерства та гарантування національної безпеки, враховуючи специфіку геополітичного становища ЧР у системі трьох глобальних центрів (Північноамериканський регіон, Європа, АТР), які безпосередньо впливають на події у світі і на початку нового століття, ймовірно, багато в чому визначатимуть розвиток міжнародних відносин. Після припинення існування «радянського блоку», в структурі якого важливу роль відігравали ОВД та РЕВ, та слов'янських федерацій в Європі чітко визначилися основні стратегічні напрями Чехії: політичний — вступ до НАТО, економічний — до ЄС. А це означало кінець культивованої тут століттями панслов'янської ідеї та повернення до колишньої, європейської (а точніше — германської) орієнтації. Історичні традиції цієї орієнтації пов'язані, зокрема, з перебуванням Чеських земель, починаючи з X ст. й до 1918 р., у складі Священної Римської імперії, Габсбурзької монархії та австрійської частини (Цислейтанії) Австро-Угорщини².

В умовах комплексної трансформації міжнародних відносин неабиякої актуальності набула проблема нової регіональної ідентичності та активізації взаємного співробітництва центральноєвропейських країн. Уже після 1989 р. лідери Чехословаччини, Угорщини та Польщі, котрі вийшли в основному з дисидентів та встановили контакти раніше, взяли курс на тісніше співробітництво цих держав. Їхні зусилля були спрямо-

вані на спільне вирішення ідентичних питань як у політичній, так і в економічній сферах, що зрештою привело до створення «Вишеградської трійки» (після розпаду ЧСФР — «четвірки»), названої за місцем зустрічі керівників держав в угорському місті Вишеграді 15 лютого 1991 р. Наприкінці 1992 р. вони підписали Центральноєвропейську угоду про вільну торгівлю (ЦЕФТА), яка сприяла лібералізації зовнішньої торгівлі в регіоні. Геополітичне становище та велике транзитне значення території Чехії надали їй відповідної ваги у питаннях розвитку економічних зв'язків у Центральній Європі³.

Однак чіткішої програми взаємного співробітництва в рамках загальноєвропейської інтеграції на першому етапі розробити не вдалося. Члени Вишеградської групи, розв'язуючи поточні державні проблеми, перетворилися на конкурентів у пошуках індивідуальних шляхів до західноєвропейських структур. Лише протягом останніх п'яти років (після зустрічей прем'єр-міністрів країн групи у Словаччині в травні та жовтні 1998 р.) вишеградська співпраця почала набувати нових, конкретніших форм. Із прийняттям документа «Зміст вишеградського співробітництва» та створенням Вишеградського фонду форми та рівні діяльності стабілізувалися. Робота «В4» отримала більш систематичний, ніж раніше, характер. Крім політичної галузі, де головна увага приділялася досягненню глобальної інтеграційної мети, визначилися широкі рамки співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища, науки, культури, поширення інформації, регіонального співробітництва, подолання організованої злочинності⁴.

У жовтні 2000 р. ЧР як одна з провідних країн Вишеградського блоку добилася згоди Польщі, Угорщини, Словаччини в тому, що вступати до ЄС вони будуть не разом, а в міру досягнення критеріїв, потрібних для адаптації в рамках цієї структури. Наприклад, Чехію — одну з найменших за площею та чисельністю населення держав Європи — турбувало питання впливу на прийняття рішень в ЄС. Президент В. Гавел запропонував створити другу палату Європейського Парламенту з представників національних парламентів для захисту права голосу малих країн у розширеному Європейському Союзі. Пшцінська декларація, прийнята на саміті президентів держав Вишеградської четвірки в січні 2001 р., проголосила вступ до ЄС пріоритетним в їх співпраці⁵.

Важливе місце у зовнішньополітичній діяльності ЧР приділяється питанню двостороннього співробітництва з сусідніми країнами: Словаччиною, Німеччиною, Австрією, Польщею. Внаслідок діалогу, який відбувся між керівництвом Чехії та Словаччини у 1997–1999 рр., було вирішено суперечливі питання стосовно демаркації та демілітаризації державних кордонів, а також розподілу колишнього спільного федеративного майна.

Процес формування нових відносин з колишніми історичними суперниками — Німеччиною та Австрією супроводжувався появою численних суперечностей. Чеська дипломатія настійливо відкидає звинувачення у протиправності повоєнних декретів президента Е. Бенеша щодо депортації судетських німців, які компактно проживали на теренах Чехії, а також вимоги реституції їх майна. Тоді з країни було насильницьки виселено близько 2,5 млн етнічних німців. Успіхом треба вважати запевнення керівництва ЄС, що питання вступу країни до цієї організації не буде ставитися в залежність від скасування декретів, чого добивалися екстремістські кола в Німеччині та Австрії. Останніми роками чехам усе ж не вдається стримати новий натиск австрійських екологічних активістів, котрий посилюється після введення в дію Темелінської АЕС неподалік від кордону з Австрією⁶.

У січні 1997 р. було підписано Декларацію про німецько-чеське історичне примирення. На тлі існуючих пріоритетів зовнішньої політики ЧР, ФРН перетворилася на її найбільшого торгового партнера, частка якого в чеському експорті становить 35,4%, а в імпорті — 32,9%. Шлях Чехії до загальноєвропейських структур передбачається передусім за німецької підтримки. Проте в деяких прошарках суспільства висловлюються побоювання щодо сателізації Чеської держави ФРН⁷.

Успішне завершення посткомуністичної трансформації, початок якій поклала «ніжна революція», суттєво наблизило Чехію до Євросоюзу, країни-члени якого виступають у ролі її головних торгових партнерів та інвесторів. Частка Європейського Союзу в зовнішньоторговому обороті ЧР збільшилася протягом 1996–2000 рр. з 61% до 65,3%, зокрема в чеському експорті — з 58,2% до 72,6%, і чеському імпорті — з 62,4% до 64%. Залежність від зв'язків з Євросоюзом виявляється значно більшою, якщо взяти до уваги ступінь відкритості чеської економі-

ки. Протягом 2000—2002 рр. Чехія отримувала від ЄС щорічну фінансову підтримку у розмірі близько 180 млн євро⁸.

Незважаючи на те, що за умов незалежного розвитку Чехія перевела свою «східну політику» на другий план, віддаючи безумовний пріоритет налагодженню співробітництва з країнами-членами ЄС, значна увага приділяється стратегічному партнерству з Росією. Чесько-російська взаємодія базується на укладеному 26 серпня 1993 р. у Празі Договорі про дружні відносини та співробітництво. Результати взаємного товарообігу двох країн характеризуються, приміром, такими цифрами: експорт ЧР у РФ становив 1999 р. — 384,9 млн дол. США, а імпорт з РФ того ж року — 1389 млн дол. США. Головна причина незбалансованості — високий обсяг паливно-енергетичної сировини з Росії. Скорочення та стагнація торговельно-економічних відносин у 90-х роках спричинили пересування РФ з четвертого на дев'яте місце серед партнерів Чехії в цій галузі⁹.

Позитивний вплив на взаємні зв'язки мав візит до Праги на початку жовтня 2001 р. голови уряду РФ М. М. Касьянова, в ході якого зрушилися, нарешті, з мертвої точки питання про російську заборгованість Чехії у 3,6 млрд дол. США, котра після перерахунку в бік зменшення та реструктуризації до 2020 р. скоротилася в цілому на 46% (1,6 млрд дол. США). Останню частину у розмірі 2 млрд дол. США Росія зобов'язалася виплачувати рівними частками протягом двох десятиріч. У чеській столиці із задоволенням зустріли не тільки вирішення цього питання, а й заяву російського прем'єра про завершення десятирічного періоду відчуження між країнами¹⁰.

ЧР є центральноєвропейською державою, що підтримує дружні відносини з Україною і вважає її важливим чинником стабільності в Європі у політичному плані та перспективним партнером — в економічному. Як незалежну державу вона визнала Україну 8 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини було встановлено 30 січня 1992 р.¹¹.

Визначальними чинниками чесько-українських взаємин є динамічний розвиток міждержавних відносин, процеси регіонального зближення, співробітництво в загальноєвропейських структурах. Геополітичне становище обох країн зумовлює наявність у них спільних «європейських інтересів». Позиції щодо європейської безпеки, вступу до європейських політичних, вій-

ськово-політичних та економічних структур або збігаються, або є близькими.

Обидві держави докладають зусиль щодо євроінтеграції. І в цьому відношенні співпраця розвивається вельми динамічно. Україна свого часу однозначно підтримала вступ Чехії до Північноатлантичного альянсу. Чехи натомість активно сприяли встановленню особливого партнерства України і НАТО, а також усіляко сприяють отриманню нашою країною статусу асоційованого члена ЄС. Двосторонні зовнішньополітичні домовленості постійно наповнюються реальним змістом¹².

Витоки співробітництва Праги з Києвом сягають ще часів існування ЧСФР. Тодішній прем'єр-міністр ЧСФР М. Чалфа в ході візиту до незалежної України в травні 1992 р. парафував Договір про добросусідство і дружні відносини. Але названий Договір так і не було підписано, оскільки з 1 січня 1993 р. ЧСФР припинила своє існування. У березні 1994 р. під час візиту до Праги міністра закордонних справ України А. Зленка було парафовано Договір про дружні відносини та співробітництво між Україною та ЧР, підписано ряд міждержавних угод¹³.

Важливим етапом у розвитку чесько-українських взаємин став здійснений 25—26 квітня 1995 р. державний візит Президента України Л. Кучми до Чехії, в ході якого було проведено переговори з Президентом ЧР В. Гавелом, двосторонні зустрічі міністрів закордонних справ, інших офіційних осіб, а також підписано Договір про дружні відносини та співробітництво. Було створено Комісію з питань торговельно-економічного співробітництва¹⁴.

Продовженням політичного діалогу став офіційний візит міністра закордонних справ Чехії Й. Зеленеца як голови Комітету міністрів країн Ради Європи 9—10 жовтня 1995 р. У центрі уваги стояли питання розширення економічного діалогу.

Активного розвитку набули зв'язки наших країн на парламентському рівні. 8—9 травня 1995 р. у Празі перебувала делегація Верховної Ради України. В парламентах обох країн діють групи депутатів із міжпарламентських зв'язків. У дусі конструктивності обговорюються питання, пов'язані з подальшим розвитком двосторонніх відносин, зокрема тих, що пов'язані зі вступом України до європейських структур, оформленням правонаступництва України і Чехії стосовно угод, укладених колишніми СРСР та ЧСФР (ЧСФР) тощо¹⁵.

Значною подією став візит в Україну 30 червня — 2 липня 1997 р. Президента ЧР В. Гавела, під час якого було підписано 9 важливих двосторонніх документів. Серед них — угоди про уникнення подвійного оподаткування, про здійснення платежів соціального характеру, про співробітництво в галузі міжнародних автомобільних перевезень та повітряного транспорту, ядерної енергетики та ядерної промисловості тощо. Загалом наприкінці 90-х років між Україною та ЧР було підписано та діяло 32 міждержавні й міжурядові угоди, зокрема щодо економічного співробітництва¹⁶.

У листопаді 2000 р. з візитом в Україні побувала Голова Сенату ЧР Л. Бенешова. Візит мав символічне історичне значення. У Києві відкрито меморіальну дошку на місці, де 1918 р. створювалася чеська закордонна армія¹⁷.

Протягом 1993—1998 рр. чесько-українські економічні відносини розвивалися доволі динамічно. Товарообіг між країнами зріс за цей час удвічі й сягнув 1998 р. близько 400 млн дол. США. Однак після фінансової кризи в Росії взаємна торгівля зменшилася і за результатами 1999 р. зовнішньоторговельний обіг між Україною і Чехією становив близько 295 млн дол. США (70% обсягу попереднього року). Така тенденція щодо падіння обсягів товарообігу спостерігалася у відносинах Чехії не тільки з Україною, а й іншими державами СНД, ЦЕФТА, деякими країнами Західної Європи. Внаслідок ужитих заходів торговельно-економічні відносини похвалились — зовнішньоторговельний обіг за перші місяці 2000 р. уже зріс на чверть та перевищив 75 млн дол. США. При цьому експорт з України до ЧР збільшився на 32%, а чеський експорт в Україну — на 14%. Визначилися спільні інтереси у галузях енергетики, зокрема атомної, міського електротранспорту, у військово-технічній сфері, сільському господарстві¹⁸.

За січень—травень 2000 р. загальна сума товарообігу між двома державами становила вже близько 159 млн дол. США, тоді як за аналогічний період минулого року — 104 млн дол. США. Це стало певним свідченням стабілізації двосторонніх відносин. Сьогодні Україна посідає за обсягом товарообігу з Чехією друге місце після РФ серед країн СНД та Балтії, а поміж 226 держав світу, з якими ЧР має торговельні економічні зв'язки, — 16 місце¹⁹.

Протягом останніх десятиліть усе більшого значення в українсько-чеських відносинах набуває проблема українських заробітчан, кількість яких у Чехії постійно збільшується. За чисельністю армії трудових мігрантів наші земляки посіли перше місце. Це стало одним із приводів для запровадження чеською стороною візового режиму (з 28 червня 2000 р.), адже за умов майже 9% безробіття в ЧР на початку року працювало вже близько 460 тис. українців, половина з яких була нелегалами. Проте наприкінці 2000 р. українська і чеська сторони повернулися до мінімальних тарифів консульського обслуговування громадян обох країн (віза — 25 дол. США) та до безвізових поїздок за наявності дипломатичних і службових паспортів²⁰.

На сучасному етапі ЧР як повноправний суб'єкт європейського та світового співтовариства бере активну участь у роботі близько 60 міжнародних організацій. Серед них: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світова організація торгівлі (СОТ), Вишеградська група («В4»), Європейський Союз (ЄС), Західноєвропейський Союз (ЗЄС) (асоційований партнер), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Північноатлантичний альянс (НАТО), Рада Європи (РЄ), Центральноевропейська ініціатива (ЦЕІ), ЦЕФТА тощо²¹.

19 січня 1993 р. Чехія стала членом ООН. Рухаючись шляхом євроінтеграції, протягом 90-х років вона увійшла до складу ОБСЄ, інституційний процес оформлення якої розпочався з прийняттям у листопаді 1990 р. Паризької хартії про нову Європу, та інших регіональних міжнародних організацій. Першим місцем перебування ОБСЄ стала Прага²².

Чеська дипломатія наполегливо прагнула вступу країни до НАТО. На Мадридському саміті Північноатлантичного альянсу (1997 р.) запрошення, нарешті, було отримано. Ратифікаційний період інтеграції в НАТО завершився в березні 1999 р., коли Чехію було прийнято до членів альянсу. Членство у НАТО дало змогу військово-політичному керівництву держави зробити принципові висновки, які покладено в основу Стратегії безпеки ЧР, що в період до 2015 р. загрози військової агресії проти Чехії не існуватиме. Країна повинна готуватися до вирішення

кризових ситуацій за межами своєї території разом з партнерами по НАТО та ЄС²³.

Проте одним з найбільших здобутків ЧР у сфері зовнішньої політики є її успішна інтеграція до Євросоюзу. Ще 7 травня 1990 р. в Брюсселі було підписано угоду між ЧСФР та ЄС про торгівлю та економічне співробітництво. Можливість для посткомуністичних країн стати членом ЄС була вперше формально підтверджена у 1993 р. на саміті в Копенгагені, де визначилися також відповідні критерії членства. У наступні роки приймається стратегія допомоги країнам-кандидатам в їх підготовці до вступу (Ессен, 1994) та Біла книга для запровадження законодавства внутрішнього ринку (Канн, 1995). Відповідно до рішень Європейської Ради в Люксембурзі (грудень 1997 р.) визначилася група кандидатів на приєднання до ЄС. У цей же час Європейська Комісія опублікувала пакет документів щодо розширення Євросоюзу, відомих під назвою «Діловодство-2000». ЧР опинилася в експертизі Комісії серед шести країн, рекомендованих до початку переговорів²⁴.

17 січня 1996 р. чеський Уряд подав офіційну заяву про вступ країни до ЄС, а в березні 1998 р. розпочалися регулярні переговори з Чехією щодо умов вступу. Двосторонні відносини ЄС—ЧР регламентувалися «Європейською угодою», яка передбачала створення зон вільної торгівлі та впорядковувала співробітництво практично в усіх сферах. Було розроблено Національну програму — стратегічний документ, який зафіксував зміст подальших дій Чехії у процесі підготовки до членства в ЄС²⁵.

Перебіг переговорного процесу ускладнювався розбіжностями сторін щодо термінів введення в дію цілої низки положень єврозаконотворства, які іноді набували ознак принципового протистояння. Проте поступлива позиція Чехії зрештою дала змогу завершити вже на початку 2002 р. узгодження 24 із 31 теми, необхідних для вступу до Євросоюзу. Європейська Комісія у своєму Звіті дала високу оцінку новому курсу та практичній діяльності уряду М. Земана, котрий досяг суттєвого поліпшення макроекономічної ситуації, прискорення структурних реформ та адаптації національного законодавства до правової системи ЄС²⁶.

Восени 2002 р. процес «розширення ЄС» вступив у вирішальну фазу. 24—25 жовтня в Брюсселі глави держав та урядів

ЄС узгодили спільну позицію щодо пропонованих кандидатам умов вступу. 12–13 грудня в Копенгагені Європейська Рада ухвалила остаточне рішення про входження до Євросоюзу 10 нових членів²⁷.

У лютому 2003 р. набула чинності Угода, яка вносила зміни до інституційної будови ЄС і створювала передумови для його розширення (обрання до Європарламенту 732 членів, зокрема 20 – від Чехії). Тоді ж було оприлюднено робочий варіант спільного документа країн-кандидатів. Церемонія підписання Угоди про вступ до ЄС відбулася в Афінах 16 квітня 2003 р., а в травні 2004 р. на зміну статусу «активних спостерігачів» для держав, що її підписали, прийшов статус повноправних членів Євросоюзу²⁸.

Спеціалісти сподіваються на сприятливі наслідки вступу ЧР до НАТО та ЄС. Робляться припущення, що приєднання до НАТО спричинить значне скорочення та суттєву модернізацію чеських ЗС, посилення обороноздатності. У свою чергу вступ до ЄС, на думку експертів, має дати нові стимули політичному та економічному розвитку країни як уже повноправному членові співтовариства, в якому немає прикордонних, митних та інших бар'єрів. Отже чехи стануть громадянами єдиної Європи і матимуть право на вільне пересування по континенту, ведення бізнесу, роботу, навчання в будь-якій країні співтовариства тощо.

Проте в Чехії сьогодні почастишали прояви трансатлантичного та євроскептицизму. Про це свідчать останні опитування громадської думки, а також результати референдуму з питань вступу до Євросоюзу, який відбувся 15–16 червня 2003 р. Треба згадати й про позицію новообраного Президента ЧР В. Клауса. Рішуче заявляючи про безальтернативність євроінтеграції, він водночас закликає до широкої дискусії щодо її масштабів²⁹.

Таким чином, протягом десяти років свого незалежного існування ЧР удалося досягти помітних успіхів з багатьох визначальних напрямів зовнішньої політики. Динамічно рухаючись шляхом європейської та світової інтеграції, країна стала повноправним загально визнаним суб'єктом міжнародних відносин, важливим чинником миру, стабільності та безпеки.

- 1 Див.: Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1980—2000 роки. — К., 2001; Центральная Европа в поисках новой региональной идентичности. — М., 2000; Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3 т. — М., 2002.— Т. 3. Трансформации 90-х годов, ч. 1—2; Česká republika v menici se Evropě. — Praha, 1993; Czech Republic: Facts and Figures. — Pardubice, 1996.
- 2 Синенький А. Назад к германцам. Чешский путь в высшее европейское общество // Київській Телеграфъ. — 2003. — 3—9 марта.
- 3 Центральноевропейские страны на рубеже XX—XXI веков. Аспекты общественно-политического развития. Историко-политологический справочник. — М., 2003. — С. 254—255.
- 4 Там само. — С. 256.
- 5 Україна і Європа (1990—2000 рр.). Ч. 1. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анотована історична хроніка. — К., 2001. — С. 30.
- 6 Синенький А. Вказ.праця; CIA — The World Factbook — Czech Republic // <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ez.html>.
- 7 Чешская Республика. — М., 2002. — С. 10,12.
- 8 Pravidelná zpráva Evropské komise o České Republice za rok 2001. — Bruxelles, 13 listopadu 2001; Ekonom. — 2000. — № 47. — Příloha. — S. III.
- 9 Страны Центральной и Восточной Европы на пути в Европейский Союз. — М., 2002. — С. 191—199.
- 10 Центральноевропейские страны... — С. 153.
- 11 Міжнародні відносини... — С. 589.
- 12 Див.: Україна і Європа... — С. 28—30, 254—256.
- 13 Голос України. — 1994. — 18 березня.
- 14 Урядовий кур'єр. — 1995. — 27 квітня.
- 15 Міжнародні відносини... — С. 589—590.
- 16 Чеська Республіка: Офіційний каталог виставки Чеська Республіка — Ваш партнер. — Прага, 1997. — С. 4—6; Киевские Ведомости. — 1997. — 3 июля.
- 17 Голос України. — 2000. — 4 листопада.
- 18 Ексклюзивне інтерв'ю Порогів з прем'єр-міністром України В. Ющенком // Пороги. — 2000. — № 8. — С. 19.
- 19 Там само. — С. 19—20; Міжнародні відносини... — С. 590.
- 20 Голос України. — 2000. — 25 листопада.
- 21 CIA — The World Factbook — Czech Republic // <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ez.html>.
- 22 Див.: Страны мира сегодня: Справочник / Информационно-телеграфное агенство России ИТАР—ТАСС. — М., 2002.
- 23 Щодо підсумків трирічного членства Чеської Республіки в НАТО. — Прага, 2003. — С. 1.
- 24 Страны Центральной и Восточной Европы... — С. 177—186; Глинкина С. Накануне вступления в Евросоюз // Современная Европа. — 2001. — № 3. — С. 37—38.
- 25 Центральноевропейские страны... — С. 152; Євробюлетень. — 2002. — Жовтень. — С. 4.
- 26 Pravidelná zpráva Evropské komise o České Republice za rok 2001. Bruxelles, 13 listopadu 2001.
- 27 Євробюлетень. — 2002. — Грудень. — С. 1; Жовтень. — 2002. — С. 4.
- 28 Там само. — 2003. — Лютий. — С. 10—11; Квітень. — С. 2.
- 29 Там само. — 2003. — Березень. — С. 5.

Тарас Кияк

Народився 23 березня 1944 р. у м. Винники на Львівщині. Закінчив факультет іноземних мов Чернівецького університету. Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов Чернівецького університету, голова Чернівецької обласної організації товариства «Просвіта». Автор (співавтор) понад 120 монографій, словників, інших наукових праць. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня. Професор Українського вільного університету (Мюнхен), доктор Інституту Придунайського району та Центральної Європи (Відень).

УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Фактор наявності діаспори, до того ж такої чисельної, як українська, можна оцінювати по-різному. З одного боку, це свідчення гіркої долі й трагічної історії народу, що значною мірою розפורшовився по світах, з іншого – як би сказали юристи *ad hoc*, це відіграло помітну роль на переломному етапі останньої боротьби за Незалежність. У багатьох державах світу вихідці з України змогли зберегти національні пріоритети, які, нехай і дещо законсервовані, але слугують мірилом для природних трансформацій українського суспільства.

Взаємини з діаспорою сьогодні треба розглядати як двосторонній процес, тобто Україна повинна не лише всотувати різні форми підтримки з-за кордону, а й турбуватися про збереження та національне майбутнє українських громад у світі. Зрештою, до цього нас зобов'язує стаття 12 Конституції України: «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави». При цьому доцільно розрізняти три групи вихідців

з України за їх станом і потребами: 1) діаспора в розвинутих багатих країнах; 2) українці в країнах третього світу та в близькому зарубіжжі («близькому» не в спекулятивно політичному, а в географічному сенсі); 3) нинішні «шукачі щастя» за рубежем.

Перша названа група не потребує матеріальної підтримки від історичної Вітчизни. Щоправда, тривогу викликає стан українства серед молоді, що вимагає залучення українців у третьому-четвертому поколіннях до суспільно-політичних, економічних процесів в Україні, безпосередніх контактів з нашою молоддю, поширення в тих країнах позитивної інформації про нашу державу. Треба за всяку ціну гальмувати процеси космополітизації нового покоління нашої діаспори на цих теренах, хоча б з огляду наявності там наших лобістських угруповань, які вже не раз довели свою доцільність у США, Канаді, Німеччині, Австрії, Франції та інших країнах. Ця група володіє потужним культурним арсеналом, який є вагомою часткою загального надбання нашого народу. Отже, процеси взаємообміну є водночас джерелом збагачення національного культурного простору. Теплі слова вдячності треба сказати тим колам еміграції, які сприяють поїздкам до цих країн нашої молоді — на навчання, стажування, для реалізації спільних проєктів, участі у спортивних змаганнях. Але нас має непокоїти те, що бракує об'єктивних критеріїв відбору претендентів на поїздки. Нерідко такий вибір реалізується на приватному рівні, більше того, завдяки впливовості батьків чи родичів. Мабуть, через те більшість стипендіатів наприкінці терміну навчання намагається знайти шляхи для продовження тривалості свого перебування, аби надовго і навіть назавше осісти в тій чи іншій країні. Отже, такі люди стають для нашої держави, по суті, втраченими, оскільки переходять на службу до іншої науки чи культури. І не завжди це можна виправдати тільки економічними негараздами України. Ми вже не кажемо про те, якими шляхами нерідко здобувалися візи, паспорти, змінювалася національність, — це можна розцінювати і як зраду Вітчизні в такий відповідальний період. Отже, стосовно цієї групи діаспори актуальним має бути завдання — зробити її рупором інтересів нашої держави. Для цього всім нам треба розпочати роботу над формуванням за рубежем інформаційно-культурних центрів. Такі центри, сформовані разом з діаспорою, могли б засновувати бібліотеки, розповсюджувати українські періодичні видання, яких нині немає ніде в місцях продажу преси за межами України. Важливою має

бути пропаганда літературної української мови, пісні, книжки. Ширшими та результативнішими мали б стати шляхи економічної співпраці. Зауважимо, що Міжнародна спілка українських підприємців із цим завданням не впоралася.

Третя група вихідців з України вимагає до себе уваги з огляду на врегулювання міграційних процесів. До речі, проект «Закону про еміграцію», який вже багато років блукав кабмінівськими коридорами, і досі не прийнятий Верховною Радою. Між тим, за перші шість років Незалежності з України виїхало 1 млн. 740 тисяч чоловік, іммігрувало близько 1,9 млн чоловік. Проте за останні роки кількість емігрантів значно перевищує кількість іммігрантів. Відсоток українців від усього українського народу невпинно зменшується. Позитивне «сальдо» в цьому процесі мають лише вірмени, грузини, азербайджанці та кримські татари. 60 відсотків емігрантів з України — це жінки. На наш сором, значною мірою це об'єкти торгівлі живим товаром, що є проблемою, яка нарешті розв'язується відповідними органами, громадськими організаціями і має більш-менш задовільну законодавчу базу. До речі, саме ми звернули увагу громадськості на цю болючу тему ще в 1996 році.

Одним із шляхів контролю за еміграційними процесами могли б стати офіційні угоди нашої країни з розвинутими державами про певні квоти для робітників з України, що свого часу зробила Росія, Казахстан, Білорусь. На превеликий жаль, зусилля наших дипломатичних місій мізерні. На рівні окремих установ, організацій, осіб вдається налагодити контакти й надавати можливість стажування чи навчання на період від кількох місяців до одного року для фермерів, студентів, аспірантів, вихователів у сім'ях за системою Au-Pair. Для тих українських громадян, які збираються назавше пустити своє коріння за кордоном, треба вже сьогодні вживати превентивних заходів, аби вони організовувалися в клуби, громади, де вони отримували б ін'єкцію українського духу, який може пригодитися Україні в майбутньому.

Проте найпекучішими для нас залишаються проблеми другої групи української діаспори, яка проживає неподалік від кордонів України.

Зрештою, їх, мабуть, не можна з повним правом назвати діаспорою, оскільки вони є безпосередньою часткою нашого національного організму, а опинилися за рубежем через агресивність наших сусідів та через байдужість власної держави, яка не змог-

ла захистити їх. Нині ми, нарешті, можемо й повинні виходити з переконання, що інтереси України є там, де проживає хоч один українець.

З деяким запізненням сьогодні Україна все частіше усвідомлює необхідність розробки та реалізації концепції транскордонної співпраці зі своїми сусідами, які вже встигли нас випередити в аспекті сучасного державотворення. Польща, наприклад, ще позаторік запросила представників семи суміжних з нею країн на міжнародну конференцію «Простір Польщі в європейській інтеграції та транскордонна планувальна кооперація». Члени Ради Європи отримали концептуальні засади, які закладені в «Європейській хартії територіального устрою», «Основних положеннях європейського простору», «Європейській хартії прикордонних та транскордонних регіонів».

Наші сусіди уточнюють окремі напрями й засади транскордонної співпраці, відстоюючи при цьому свої національні інтереси та використовуючи всі можливі фактори. Так, 17 травня 2003 року Рада Федерації Росії услід за Державною Думою подолала президентське вето на Закон «Про державну політику Російської Федерації щодо співгромадян за кордоном». У статті 1 цього Закону, наприклад, проголошується: «Під поняттям “співгромадяни за кордоном” маються на увазі громадяни СРСР, які мешкають у державах, що входили до складу СРСР, отримали громадянство цих країн або стали особами без громадянства». Отже, всі ми з вами для Росії стали її співгромадянами. На заздрийсь нам розв'язує аналогічні проблеми й Румунія через свою програму «Румуни звідусіль», де вона не займає страусової позиції, а формує спеціальні інститути, знаходить потужні фінанси й задовольняє інтереси зарубіжних румунів, нехай і громадян інших країн. Не менш відверту мету переслідують подібні прожекти Польщі, починаючи від відомої ідеї про картку поляка. Зрештою, це право наших сусідів.

Здається, починає активізуватися й українська сторона. Про що свідчить проект Закону України «Про правовий статус і права закордонних українців». Щоправда, автори проекту зробили все можливе, аби хтось, борони Боже, не подумав, що Україна втручається у справи сусідів. З іншого боку, чи доцільно акцентувати обов'язкове знання української мови як підставу для набуття статусу закордонного українця. Сумніваюся, щоб мільйони українців у Росії негайно сіли за підручники української мови, яких немає, не кажучи про те, що їм Україна навіть газет не

надсилає. Але й у такому «сором'язливому» вигляді цей проект закону має мало шансів для втілення у життя через Верховну Раду. Хоч як би там не було, вважаю, що в нав'язуваній етноборні про перемогу ми можемо лише мріяти, враховуючи наш мізерний національний імунітет проти асиміляції та наявність глибоко загнаного в наші душі синдрому меншовартості.

Отже, для нас вагомим є завдання нагадувати сусідам про наші колишні кордони, починаючи з часів Київської Русі. Ні, не з метою територіальних претензій, а для того, щоб до нас перестали висувати такі претензії чи нав'язували провокаційні ідеї відрубності окремих наших регіонів, як-то параноїдально нав'язувана проблема русинства. Крім того, українство в тому близькому зарубіжжі мусить знати, хто вони й чиї вони діти. Тому праця на зразок книжки професора Володимира Сергійчука «Етнічні межі України» є нині особливо актуальною. В усякому разі такий підхід дає нам право аргументовано висунути концепцію транскордонної смуги по обидва боки нашого кордону, де ми маємо не лише міжетнічні питання, й перспективу реальної міжрегіональної співпраці. Це був би справжній європейський крок.

З нашої ініціативи сформована група науковців-фахівців, яка через Фонд фундаментальних досліджень зробила ретроспективний та перспективний аналіз етнічних процесів в Україні та стану українства за рубежем. Крім того, нами розроблена й обговорюється в адміністративних та наукових колах концепція створення Інституту Південно-Центральної Європи. Чимало проблем нашої діаспори покликаний розв'язати чотиримовний (полікультурний) міжнародний університет у Чернівцях, засади якого вже обговорювалися на рівні президентів Румунії та України. Сподіваємося на підтримку цієї цивілізованої європейської ідеї колами української інтелігенції.

У цілому, треба констатувати ту істину, що нині Україна ще мало піклується про своїх громадян за кордоном. Інакше вона не допустила б геноциду українців та Балканах (першими на сполох забили народні депутати, які побували в Боснії з гуманітарною місією в 1995 році). Не вивчали б українські діти в Румунії рідну мову як іноземну. До того ж за підручниками ще з портретами та хвалебними одами Леніну та Чаушеску, не заборонялася б діяльність українських культурно-просвітніх товариств у Білорусі, де всього в чотирьох школах колись заселеної майже одними українцями Берестейщини факультативно

вивчають українську мову лише 30 дітей, не зверталися б до нас українці з Придністров'я, пишучи: «Де ж урешті український уряд з його державною програмою «Українська діаспора»? Та й у Верховній Раді нема навіть підкомітету, який би займався проблемами української діаспори. Досі не вирішена податкова політика щодо підтримки наших видавництв для друкування відповідних книжок. До речі, термін реалізації програми «Українська діаспора» вже завершився. Тепер треба розпочинати працю над новою програмою, сподіваємося, менш декларативною, а більш дієвою. Ми не маємо права забувати зовнішньополітичної ваги для України нашої діаспори й зобов'язані примножувати досвід позитивного лобіювання інтересів української держави в країнах компактного проживання українців.

У цих умовах виявляється інколи груба активність далеких від толерантності кіл, офіційних та неофіційних, у сусідніх країнах, які наелектризують атмосферу ставлення національних меншин до нашої молоді держави, де самі українці ще національно упосліджені. Особливо активізувалися різні товариства, громади, общини напередодні виборів. Отже, хоч би що нам казали, але на часі ставити кроки України назустріч своїм національним меншинам у певну залежність від долі етнічних українців у відповідних країнах. У всякому разі, без фактора української діаспори в близькому зарубіжжі нам важко буде розв'язувати проблеми міжетнічних взаємин в Україні.

Настав, нарешті, час остаточно домовитися про термінологічне тлумачення національної меншини. Інакше триватиме матеріально та дипломатично згубний стан для України, коли завдяки діючому «Закону про національні меншини» та згідно з «Етнічним довідником» (Київ, 1996) в нашій країні понад 120 різних груп громадян формують таку ж кількість самотутніх етносів з усіма юридичними та економічними наслідками, що випливають завдяки нашому законодавству. Маємо ще одну можливість потрапити до книги рекордів Гіннеса! А чому би нам не звернутися до відповідних документів ООН, починаючи з 1964 року. Та уточнень до них від 21.06.1971 року. Саме завдяки наведеним там концептуальним засадам можна запропонувати таку дефініцію: «До національних меншин належать групи громадян України неукраїнської національності за станом на 1.12.1991 року та їх окремих нащадків, що традиційно проживають на її території, визнають Конституцію України та Закони України, є меншини за чисельністю від загальної кільк-

кості громадян української національності в цілому в державі, зосереджуються в окремих населених пунктах чи регіонах, характеризуються своєю етнічною культурною, мовною та релігійною самобутністю і готові її добровільно зберігати й розвивати». Певен, таке тлумачення може розв'язати чимало штучно створених проблем.

Ми ніколи не досягнемо успіху, якщо не застосовуватимемо принципу системного підходу, наявності вичерпної інформації з відповідного питання. На прикладі румунсько-українських взаємин ми переконалися, що різні міністерства та інші органи центральної влади володіють розпорошеними даними, не обмінюючись ними між собою. Створена міжвідомча робоча група провела своєрідний моніторинг цих взаємин, який уже допоміг виявити та заповнити чимало прогалів, не доведених до кінця справ, подати ряд пропозицій для усіх рівнів влади. Переконалися, що такий підхід варто реалізувати для взаємин з іншими сусідами.

Якщо вже говорити далі про конкретний румунський вектор, то втіленню засад базового Договору між Україною та Румунією сприяли перші поїздки представників українських засобів масової інформації до Румунії для ознайомлення з життям тамтешніх українців. Прийняті й реалізуються домовленості з румунською стороною про спорудження пам'ятника Мигаю Емінеску в Чернівцях (уже споруджено), пам'ятників Тарасові Шевченку (встановлено) та Ользі Кобилянській в Сучавському повіті, Іванові Мазепі в м. Галац. На жаль, румунська сторона не дала дозволу на встановлення вже спорудженого в Україні пам'ятника Св. Володимирові Великому біля однойменної церкви в м. Лугож (Румунія) на прохання тамтешньої громади. Розроблена концепція чотиримовного міжнародного гуманітарного університету в Чернівцях. Вона викликала зацікавленість у різних державах, насамперед в Австрії, Ізраїлі, Молдові, Німеччині, Румунії. Вживаються невідкладні заходи щодо обміну учнями й студентами, забезпечення підручниками, книжками, надання румунам і молдаванам можливості навчання в Україні. Створена й починає діяти схема партнерських взаємин між школами й селами Румунії та України.

Саме такі кроки впливають зі статті 12 Конституції України: «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави». Своє вагоме слово мали б тут сказати й наші

дипломати, зусилля яких не завжди відзначаються активністю, самовідданістю, достатнім знанням конкретної проблеми. Але ж протягом усієї історії дипломатії діяло правило, що «до обов'язків дипломатичного представника належить опікуватися земляками, що живуть у країні, де він акредитований. Цей обов'язок висувається навіть на перше місце в країнах, що є тереном еміграції, а на яких нема поважних політичних інтересів». Це була думка українського дипломата 40-х років Богдана Галайчука, одного з активістів Українського визвольного руху, з рукопису його неопублікованого підручника «Дипломатична служба. Організація, праця, підготовка» (1945).

Вагомою ланкою співпраці є церква. Знову ж таки: допомагаючи нашій діаспорі розв'язувати її конфесійні проблеми, ми сприяємо вирішенню аналогічних питань усередині України. Мова не йде про втручання у справи церкви сусідньої держави, хоча зворотне інколи має місце, а про допомогу церкві, яка обслуговує зарубіжних українців, у забезпеченні культурних, національних, ритуальних атрибутів. Це стосується, наприклад, УПЦ КП в Росії, УГКЦ у Польщі та Румунії. Хоч як би там було, але церква відіграє першорядну роль у збереженні та плеканні наших традицій, принципів, історії, культури, мови серед українців за рубежем. У цьому нас черговий раз переконує діяльність Греко-католицької церкви в Румунії, як і переконав приїзд до України Папи Іоанна Павла II. Водночас Україна не може залишати напризволяще релігійні інтереси широкого кола громадян українського походження в Росії, які хочуть бути часткою іншої християнської конфесії, аніж Російська православна церква.

Усі ці та подібні питання зможуть бути вирішені лише за умов, коли кожен член нашої нації, незалежно від етнічного, політичного чи релігійного походження, усвідомить єдність нашого національного організму, близькість усіх проблем кожного громадянина держави, невтомно працюватиме на благо України в сонмі європейських держав. Лише тоді остаточно впаде берлінська стіна, яка глибоко засіла в нашій пам'яті, в наших душах.

Досвід державотворення в Україні засвідчує не лише схвальні відгуки чи підтримку позитивних кроків, а й свідоме несприйняття незалежності нашої країни з боку багатьох зарубіжних суб'єктів, у зв'язку з чим вони вдаються до цілеспрямованих фальсифікацій, безпідставних звинувачень, роздмухування негативних явищ, які хоч і мають інколи місце, але є передусім

результатом непростих трансформаційних процесів в Україні в умовах економічного, політичного, інформаційного тиску з боку окремих країн чи транснаціональних корпоративних кланів. Нині практично жодна стаття в закордонних засобах масової інформації не обходиться без різкої, часто справедливої критики нашої влади, реформ, ментальності. Для західноєвропейського філістера формується страхітливий жупел держави-злочинця. Подібна тенденція закріплюється поступово й у вищих ешелонах влади країн Європи. Про це свідчить широка інформація, яку ми отримуємо, та навіть останні факти ставлення до України з боку низки європейських держав та установ під час інавгурації Президента, наради ЄС у Гельсінкі, відкриття кредитних ліній і т. д. Така ситуація вимагає оперативного втручання нашої країни та цілеспрямованого впорядкування інформаційних потоків з України, без порушення засад демократії та свободи інформації, але й без свідомого викривлення всього того, що в ній відбувається чи безпідставної дискредитації нашої історії, керівників держави, її святинь.

Назріла потреба врахувати позитивний досвід цивілізованих країн щодо цього й не залишати поза увагою ігнороване ставлення певних зарубіжних кіл до України. Для формування позитивного іміджу своєї держави згадані країни створюють спеціальні представницькі служби, залучаючи фахівців різних профіль і створюючи мережу контактів за рубежем задля надання чи отримання інформації про свою державу. Долучаючись до заснування і діяльності інформаційно-культурних центрів відповідної країни за рубежем, організують спростування наклепницької чи дискредитаційної інформації тощо. Одним із вагомих напрямів діяльності такої служби є активізація діяльності дипломатичних представництв, які, кажучи відверто, незрідка займають позицію стороннього спостерігача.

Протягом останніх 10-ти років ми набули чималого досвіду формування позитивного іміджу України за рубежем. Так, проведено п'ять міжнародних конференцій у країнах Європи на тему «Україна» із залученням наших політиків, народних депутатів, учених, митців (Німеччина, Австрія, Румунія), організовано кілька судових цивільно-правових позовів для оскарження та виправдання несправедливо звинувачених посадових осіб України (наприклад, справи экс-президента України Леоніда Кравчука, обділених долею та увагою остарбайтерів тощо). Нам посприяли у зйомці фільмів про Україну (за нашої ініціативи чотири таких

відеофільми демонструвалися на телебаченні Німеччини, Австрії, Швейцарії, Ізраїлю). Наша країна брала участь у багатьох міжнародних симпозіумах, конференціях на високому рівні, де зроблено відповідальні доповіді про справжнє європейське обличчя України. Організовано поїздки різних представницьких делегацій за кордон, стажування сотень фермерів, великої кількості студентів, аспірантів, учених, політиків. Стимульовано партнерство між районами України та рядом земель країн Європи, організовано низку культурологічних заходів за кордоном із ювілейними концертами, спорудженням пам'ятників геніям українського народу. Ці та інші акції вимагають, з одного боку, впорядкування, з іншого — офіційної підтримки, розширення їх сфери дії та системної, цілеспрямованої і колективної організованості із взаємодією з іншими відповідними службами, відомствами, установами як в Україні, так і за кордоном.

Певна річ, на ентузіазмі окремих активістів чи навіть установ загальної проблеми формування об'єктивного іміджу України в світі не розв'язати. Не кажучи вже про організацію результативного спротиву дискримінаційним потокам бруду й брехні про нашу державу. Так, напередодні президентських виборів німецька студія АКВ знімала в Криму фільм «Кафе Європа. Зустріч у Ялті», де малося на меті показати злидений стан України, її негаразди в економічній, соціальній, політичній сферах, як і в галузі міжетнічних взаємин та свободи слова. Нашій стороні довелося докласти чимало зусиль, аби гідно протистояти підібраній аудиторії. Тоді ж на кіноекранах Австрії та Німеччини демонструвався документальний фільм німецьких режисерів «Пан Цвілінг та пані Зукерман», де зневажливо та тенденційно подається українська культура, ситуація в Чернівцях. Зауважимо — на перегляді фільму зали були заповнені.

У лютому 1994 року у Відні відбулася презентація книжки Гофмана та Петера «Буковина, Бессарабія, Молдова», пересипаної історичними фальсифікаціями та інсинуаціями, на що було нами вказано авторам і повідомлено громадськості. Але вже в 1999 році там само видано ще дві тенденційні книжки: Ернста Гофбауера «Загублені сліди. Від Львова до Чернівців і руїни спогадів» та О. Брузатті, К. Лінга «Чернівці», де, на жаль, вустами наших громадян коментуються наведені фото жахів про Україну. В передмові до однієї з книжок так і звучить загальний висновок: «Не їдьте в Україну. Якщо вас там не вб'ють,

то обкрадуть». Наш архів продовжує поповнюватися подібними пасквілями.

До речі, в тому ж Відні часто гастролює вже відомий нам німецький журналіст Ю. Рот, автор журналістських «розвідок» про діяльність Л. Кравчука, які було вилучено з продажу за рішенням суду. Проте він не вгамовується, і вже на початку 2001 року видав ще одну книжку про надкорупцію в Україні. Прикро, що деякі сили намагаються перетворити Відень, цю високоінтелектуальну, відкриту, демократичну столицю дружньої до України держави, в антиукраїнський піарівський бастион.

Але вже сьогодні ми можемо запропонувати деякі активні методи боротьби проти названих явищ. Цій благородній меті може слугувати, наприклад, певна трансформація українських центрів у діаспорі. Насамперед маємо на увазі відомий Український Вільний Університет у Мюнхені. Цей заслужений вищий навчальний заклад міг би реалізувати також науково-інформаційний напрям формування репутації України. До речі, німецькі наукові та політичні кола готові підтримати (зокрема й фінансово) концепцію своєрідного німецько-українського центру в рамках УВУ. Такий заклад міг би мати різні відгалуження в інших країнах та на континентах. Між іншим, віденський Інститут придунайських країн та Центральної Європи, очолюваний почесним доктором Чернівецького університету, экс-віце-канцлером Австрії Е. Бусеком, готовий матеріально підтримувати діяльність Українського інформаційно-культурного центру під Віднем, приміщення для якого виділяє українська діаспора.

Наша численна діаспора готова не лише підтримати ідею заснування подібних центрів. Як засвідчили наші зустрічі та виступи з названої тут проблематики, чимало вихідців з України та їхніх нащадків готові включитися у процес інформаційного обміну, відчути себе повноправними архітекторами державнотворчих процесів. Таких патріотів треба лише згуртувати для цієї праці довкола певної інституції, наприклад Товариства «Україна – Світ».

Василь Губарець

Народився 1975 р. у Києві. З відзнакою закінчив Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Навчався у Школі журналістики та масової комунікації Університету Канзасу (США). З 2001 р. навчається в аспірантурі Інституту журналістики. Працював в українській молодіжній пресі, у рекламному бізнесі та в галузі зв'язків з громадськістю. З 1996 р. — у Британській Раді в Україні, з 2002 р. очолює службу зв'язків з громадськістю цієї організації.

В. Губарець — один із ініціаторів та організаторів кількох заходів міжнародного рівня. Зокрема, ідеться про проведені Британською Радою у 2002—2003 рр. Форум з культури та національної самобутності «Місцеві культури Криму та їхня роль у майбутньому України», Форум з толерантності «Від конфлікту культур до культури миру», а також семінар «Брендинг України» та Міжнародний семінар із розвитку культурного туризму та креативних індустрій «Культура, брендинг, ідентичність: напрям дії». В. Губарець був членом робочих груп з підготовки підсумкових документів цих заходів — меморандумів, маніфестів та рекомендацій. Відомі його виступи з проблематики авторського права та мережі Інтернет на міжнародних конференціях із бібліотечних та інформаційних технологій у 1999—2001 рр. Нині В. Губарець є одним із керівників проекту, фінансованого Фондом народної дипломатії Міністерства закордонних справ Великої Британії і здійснюваного Британською Радою в Україні під назвою «Британські медіа заради толерантності: різні голоси — спільні цінності».

Основне коло наукових інтересів В. Губарця окреслилося ще на початку навчання в Інституті журналістики Київського національного університету. Увагу молодого науковця привертають засоби масової інформації української діаспори — як західної, так і східної. Дослідження української журналістики поза межами України, проблеми, котрі її хвилюють — як в історичному контексті, так і на сучасному етапі — складають основу вже опублікованих наукових робіт В. Губарця. Особливу зацікавленість дослідник виявляє до нового періоду світової історії — після Другої світової війни.

БОРІТЬБА ЗА СВОБОДУ І УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ПРЕСА УКРАЇНЦІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ПРО ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ І США В 1985—1994 рр.

Після приходу до влади в Компартії Радянського Союзу, а фактично в усій державі, реформаторських кіл, очолюваних новим, порівняно молодим лідером Михайлом Горбачовим, поступово знімаються обмеження на політичну, економічну та культурну діяльність в Україні. Відповідно змі-

нюються і методи діяльності американських чинників на українському полі. У середині 80-х років Горбачов ініціює політику відносної економічної свободи, дозволяючи утворювати «вільні підприємства» — кооперативи. Однак слід визнати, що ця свобода не була повною, адже проголошені нові економічні стосунки ще не базувалися на принципі приватної власності.

Змінюються і висвітлювані українською етнічною пресою питання американо-українських відносин. Наприкінці 80-х років на передній план поступово виходять інформація та аналітика суто економічної спрямованості, що не так часто спостерігалось в попередні десятиліття. Наприклад, «Українське Православне Слово» інформує: «15 квітня відбувся в Нью-Джерзі з'їзд українських професіоналістів зі східних штатів США, які мають охоту своїми порадами і інвестиціями підтримати державну економіку Української РСР, поминаючи (маючи на увазі. — В. Г.) при цьому незалежні кооперативи й приватні підприємства, що існують в Україні»¹.

Чи не вперше український засіб масової інформації у США приділяє увагу економічній стороні американо-українських відносин, щоправда, дещо вільно тлумачачи при цьому економічні поняття. Маємо на увазі насамперед визначення «приватних підприємств». «Холодна війна» добігає кінця, а американці, і передовсім американці українського походження шукають нових шляхів співпраці й активно підтримують початки демократії. Та цей предмет насправді виявляється не таким простим, як здавалося на перший погляд. Українські журналісти намагаються проаналізувати справжню економічну ситуацію й визначити, хто саме реально її контролює і чи варто Америці докладати серйозних зусиль на підтримку застарілої і безперспективної у своєму принципі системи: «Плани перебудови економічної системи, впроваджені Горбачовим, спричинили до великої зацікавленості всього вільного світу і, зокрема, фінансових інституцій та багатих осіб... М. Горбачов та його поплічники залюбки укладають з ними контракти, адже вони дуже добре знають, що ті, хто сьогодні дають Москві гроші, одночасно стають її партнерами і захисниками»². Така позиція українських ЗМІ у Північній Америці і зокрема у Сполучених Штатах дає доволі чітке уявлення про далекоглядність українських етнічних журналістів і їхню здатність аналізувати поточну ситуацію в довготермінових вимірах.

Наприкінці автор запитує: «Чи маємо ми моральне право продовжувати економічну політику Москви в Україні?»³ Тут чітко передбачається частка комуністичної економіки і вся безплідність спроб штучно її пітримувати. Газета закликає до встановлення справді вигідних американо-українських відносин на рівні новостворених приватних підприємств.

Проблема економічної співпраці з Україною поглиблюється далі. Широко знаний діяч української громади в Америці, колишній член Закордонного Представництва Української Гельсінської Групи Петро Рубан детально аналізує ситуацію в Радянській Україні та перспективи спільної роботи задля поліпшення українських життєвих стандартів. Як стверджує Рубан, ті американські бізнесмени, особливо бізнесмени українського походження, котрі вже беруть участь у торгівлі з державними підприємствами в Україні, «підтримують своїми капіталами підприємства всесоюзного або союзно-республіканського підпорядкування,.. від діяльності яких Україна отримує лише забруднене навколишнє середовище та паперові звіти; решта ж іде до Москви»⁴. Цей аналітик пов'язує економічні та політичні аспекти, шукаючи причинно-наслідкового зв'язку. Зокрема, він стверджує: «Пропаганда «торгівлі з Україною» стоїть в одному ряді з підтримкою ідеї «єдиної і неподільної» або ж «демократичного Радянського Союзу», в якому Україна отримує можливість «природного розвитку в перебудованому Радянському Союзі»...»⁵. Рубан категорично засуджує ідею співпраці з підприємствами, що перебувають у державній власності, адже вважає, що Україна нічого не виграє від такої «співпраці», бо ж увесь прибуток обов'язково піде до Москви. Він також вважає подібні інвестиції неперспективними.

Отже, чи залишатиметься ця ситуація незмінною, чи існують бодай якісь структури, з якими американський бізнес може співпрацювати і здійснювати насправді вигідні капіталовкладення? Рубан відповідає на це запитання: «Своїми... капіталами ми можемо допомогти лише кооперативам!»⁶ Чому ж кооперативам? Тому що «їхня продукція лишається в Україні, підтримуючи їх, ми підтримуємо не систему, а... людей, допомагаємо їм бути енергійнішими, національно свідомими, мобільними»⁷.

Петро Рубан пропонує реальні шляхи співпраці, особливо на початковому етапі: «...допомагати бізнесменам не витрачати гроші й час на порожні поїздки до України без відповідної під-

готовки та знання законів і правил. З іншого боку — допомогти кооператорові-українцю встановити зв'язки із західним підприємцем у його галузі діяльності для заснування спільного кооперативного підприємства, надаючи йому технологічну й фінансову допомогу»⁸.

Щоб реалізувати ці плани, Петро Рубан закликає до заснування так званої Допомогової Асоціації з відділами у США, Канаді та Австралії — країнах, де бізнесмени, у тім числі й українського походження, найбільше зацікавлені в Україні як новому економічному партнерові. Початковий капітал для створення цієї фундації можна було б отримати, як стверджує Рубан, від внесків канадійських, австралійських, американських та європейських українців⁹.

На жаль, кінець 80-х також нагадав про один з атавізмів радянського уряду — спорадичні намагання придушити національно-визвольні рухи в радянських республіках, особливо в Україні. Після кількох короткотермінових арештів українських правозахисників, які знову об'єдналися в Українську Гельсінську Спілку (попередницю Української Республіканської Партії), силового розгону мирних маніфестацій у Львові, постійних намагань дискредитувати новонароджений Народний Рух України, перешкоджання вільній діяльності Українських Греко-Католицької та Автокефальної Православної Церков група американських сенаторів підписала листа на адресу Михайла Горбачова, в якому заявила протест проти цих порушень громадянських прав: «Ми також схвильовані очевидною відсутністю демократичного прогресу в республіках. Зокрема, нас глибоко непокоїть сучасна ситуація в... Україні. На нашу думку, існують протиріччя між риторикою та реаліями Вашої політики по відношенню до українського народу»¹⁰.

Очевидно, то були агоністичні ознаки комуністичного минулого й тяжкого спадку «холодної війни», і така відозва провідних американських політиків у справі захисту прав людини в Україні видається передостанньою, якщо не останньою. Ці залишки «холодної війни» все ще накладали тінь на україно-американські відносини (зрозуміло, в контексті відносин американо-радянських).

Українська преса у Сполучених Штатах підкреслено негативно оцінює «горбоманію», яка заповонила Захід у 1988—1991 рр. Половинчата політика Горбачова і Білого Дому ви-

сміюється і різко критикується. З одного боку, «у цей період наша власна стриманість в інформаційному використанні як «Голосу Америки», так і «Радіо «Свобода» для максимального висвітлення вивержень та потрясінь у російській та неросійській сферах — ще один показник слабкої реакції. Після схвального рішення Москви про припинення заглушування радіовисилань та зі звеличенням гласності зробили можливим надійний тест цих жестів «відкритого суспільства» на вільний і повний потік інформації про ті самі потрясіння в усіх частинах СРСР. Нічого не підбурювати, а просто інформувати — повністю й детально»¹¹.

З іншого боку, аж від часу окупації України на початку 20-х років українські мас-медіа на Північноамериканському континенті вимагають проведення цілісної зовнішньої політики Сполучених Штатів. По-новому ця тема зазвучала напередодні колапсу СРСР, коли Державний департамент знову намагається «розрізнати» окремі радянські республіки: «Політика Адміністрації щодо вирізнення Балтійських держав і Центральної Європи заслуговує на схвалення, проте ця політика важила б більше, якби в її основі лежав однаковий підхід до всіх поневолених неросійських народів — від Угорщини до Туркестану — всі з яких мають однакову рису — поневолення й перебування під радянським військовим контролем»¹². Уже недостатньо декларацій і символічних актів Конгресу, як, приміром, закону № 101-642 зі складною назвою «Про відзначення 3—10 листопада 1990 року Національного тижня пам'яті жертв голодомору в Україні та про відзначення голодомору в Україні 1932—1933 рр. і політики русифікації, спрямованої на знищення української самобутності», підписаного Президентом США 6 березня 1990 року¹³.

Українська преса вимагає скасування подвійних стандартів у зовнішньополітичній стратегії США, визнання однакових прав на самовизначення для України — тих самих прав, котрі мають країни Центральної Європи і три Балтійські держави. Практично повністю нехтуючи цим аспектом американської зовнішньої політики, наступник Р. Рейгана, Президент Дж. Буш підірвав довіру до себе українців і в Україні, і поза її межами, систематично подаючи себе як особистого друга Горбачова і принципового прихильника «перебудованого, демократизованого Радянського Союзу». Ідея демократизації імперської держави виявилася повною утопією. На жаль, Білий дім не дослухався до прогнозів

численних американських політологів. Статті таких науковців радо публікували українські мас-медіа, підтверджуючи тим самим об'єктивність і неупередженість як одні з провідних засад своєї діяльності. Так, «Українське Православне Слово» оприлюднило політичний прогноз майбутнього Радянського Союзу. Стаття з'явилася за рік перед спробою серпневого заколоту 1991 року в Москві й подальшою лавиноподібною дезінтеграцією Радянського Союзу. Публікація базувалася на основних тезах есея політолога Макса Сінгера. Він стверджував таке: «Комуністична партія Радянського Союзу... розвалиться до кінця наступного року. Радянський Союз розпадеться на декілька держав — від шести до дванадцяти, може, й більше. Панування Москви закінчиться наступного року. Розпад СРСР обов'язково станеться до кінця цього десятиліття»¹⁴.

Автор навдивовижу точно передбачає політичне майбутнє територій колишніх імперій: «Балкани й території, які зараз окуповані Радянським Союзом, пройдуть через період політичної нестабільності, кривавих воєн та внутрішніх конфліктів. У часовому вимірі цей період займе ціле покоління. Більшістю народів на цій території будуть керувати авторитарні режими, які пізніше перетворяться на демократичніші»¹⁵.

Сінгер закликає американських політиків не боятися розпаду СРСР, тому що США так чи інакше не можуть запобігти ходові цього історичного процесу. Натомість Америці слід було б поміркувати про майбутні стосунки з новими незалежними державами. Сінгер відзначає дві головні причини, з яких розпад є невідворотним для Радянського Союзу: «По-перше, навіть за найсприятливіших обставин дуже важко утримувати такі різномірні тіла в одній структурі. По-друге, ідеологічне підґрунтя існування такої структури зникає разом з колапсом комунізму»¹⁶.

У статті стверджується, що разом зі знищенням комунізму та центру політичної війни небезпека у світі зменшиться.

Та сама тема розвивається в іншій статті — «Перед Сталінським мавзолеєм». Обговорюване питання: допомагати чи не допомагати. Автор Z. виступає перед читачами з низкою запитань, відповіді на які покликані дати американські керівники: «Чи може досягти успіху Горбачов? Чи треба нам йому допомагати? Згідно з офіційною американською позицією, висловленою Президентом Бушем, Горбачов — це справжній реформатор, і «ми всі зичимо перебудові успіху», що означає принаймні

моральну підтримку. Але щоб відповісти на ці питання, ми мусимо з'ясувати: успіху в чому? допомогти зробити що?»¹⁷

Тут анонімний аналітик обстоює вже згадане твердження: неможливо підтримати особу (а через цю особу певну ідею чи структуру), яку історія прирекла на поразку. Всі спроби Горбачова зберегти перевагу державного сектора економіки та політичну імперську структуру вели у глухий кут, незважаючи на реформаторську риторику і благородність намірів. А вашингтонська політика сліпої підтримки Горбачова як такого неминуче підривала довіру до Америки, особливо серед неросійських народів Східної Європи та Центральної Азії.

Проте ані Президент Буш, ані Державний департамент не звертали належної уваги на всі раціональні докази та аргументи, що закликали до зміни американської політики стосовно тісніших прямих зв'язків з майбутніми незалежними державами. В одній з редакційних статей «Юкрейнієн Куотерлі» критикує ставлення Буша до меншин у Радянському Союзі і з розчаруванням порівнює його з «колишнім Бушем», Бушем початку 80-х: «Важко зрозуміти заяву Президента Джорджа Буша про його підтримку «територіальної цілісності» Радянського Союзу, особливо в той час, коли уряд Австралії визнав незалежність Литви, і чимало американських законодавців вимагали від президентської адміністрації такого ж кроку. Американці східноєвропейського походження голосували переважно за Джорджа Буша на президентських виборах, і робили це на основі його попередніх дій, у яких він виявив себе другом поневолених народів... І ось раптом з'являється така несподівана заява, що дуже вражає їх»¹⁸.

Вашингтон втрачав ініціативу, відстаючи не лише від подій в СРСР, а й від дій європейських країн¹⁹ і навіть Канади²⁰. Візит Президента Буша до Києва на початку серпня 1991 року, лише за три тижні перед проголошенням незалежності України, став драматичним в усіх аспектах. Українці очікували від американського Президента підтримки їхніх прав на нормальне, незалежне, самодостатнє існування. Вони пам'ятали відданість Буша справі захисту прав людини в Україні, коли той був віцепрезидентом США. Та члени українського парламенту й прості громадяни почули промову, яка пізніше в усьому світі отримала назву «київське курчатко». У цій промові перед українськими політиками у Верховній Раді Джордж Буш закликав їх до під-

тримки спроб Горбачова зберегти Радянський Союз і особливо наголосив на тому, що Сполучені Штати не збираються заохочувати «сепаратистські» процеси в СРСР. Послугуючись демократичною риторикою, американський чільник, зокрема, заявляв таке: «Свобода — це не те саме, що незалежність. Американці не підтримають тих, хто бореться за незалежність, маючи на меті замінити далеку тиранію місцевою деспотією. Вони не допомагатимуть тим, хто пропагує самовбивчий націоналізм, базований на етнічній ненависті»²¹. Ба більше, офіційна американська позиція щодо нав'язуваного радянським центром нового Союзного договору виглядає однозначно схвальною: «Угода 9+1 дає сподівання на те, що республіки поєднуюватимуть більшу автономію з більшою добровільною взаємодією — політичною, соціальною, культурною, економічною, відмовившись від безнадійного курсу на ізоляцію»²². Як пише дослідник і публіцист Олександр Гончаренко, «це чудовий приклад короткозорої політики Заходу. Ностальгія по «добрих старих часах» у стосунках з міцним центральним радянським урядом навіть тепер дуже часто відчувається в заявах деяких провідних західних бюрократів та політичних лідерів. Звісно, для Заходу було б значно легше мати справу з однією наддержавою, ніж із сукупністю нових незалежних держав... Було чітко визначено межі «припустимої» і «неприпустимої» поведінки»²³.

1990—1991 рр. знаменні тим, що Україна починає проводити власну, дедалі більш незалежну від Москви зовнішню політику, використовуючи можливості Об'єднаних Націй. Українська преса у США висвітлювала слухання у справі Чорнобильської катастрофи, які було зініційовано українськими представниками в ООН²⁴. Найбільшим шоком для радянського уряду став крок України, який вона здійснила у січні 1991 р., коли, ще не будучи повністю незалежною державою, виступила проти СРСР в Об'єднаних Націях. «Українське Православне Слово», посилаючись на повідомлення «Ессошіейтед Прес», інформує: «Українська делегація на сесії Комісії ООН з прав людини гостро скритикувала СРСР за використання військової сили у Балтійських державах. Це вперше делегація України проголосувала не так, як їй було визначено «старшим братом», який вважав і українську, і білоруську делегації в ООН за допоміжні сили»²⁵.

Поступово, з кожним місяцем Україна стає дедалі активнішою на міжнародній арені, і Вашингтон приділяє цій республіці дедалі більше уваги. Процеси набуття більшої незалежності від центру та загальної демократизації підштовхнули США до відкриття власного Генерального консульства в українській столиці. Воно мало відкритися ще наприкінці 70-х рр., однак після введення радянських військ до Афганістану Президент Картер обмежив усі міжнародні обміни з СРСР, бойкотував Олімпійські ігри в Москві і скасував рішення про відкриття Консульства у Києві.

Нової принципової домовленості про започаткування діяльності офіційної американської місії у Києві було досягнуто ще у листопаді 1985 р. на історичній зустрічі у Женеві між Президентом США Р. Рейганом та радянським керівником М. Горбачовим. Характерно, що у своєму зверненні до Конгресу США, присвяченому підсумкам саміту, американський лідер кваліфікував майбутнє відкриття Генерального консульства США у Києві як таке, що «започаткує постійну американську присутність в Україні вперше за останні десятиліття»²⁶.

Американська преса висвітлювала відкриття дипломатичного представництва у теплому, доброзичливому та оптимістичному тоні. Одну зі статей було передруковано виданням етнічних українців: «Хоча американські представники й підкреслюють, що відкриття Консульства в Києві не означає визнання незалежної України, ці маневри американської адміністрації показують: Вашингтон усвідомив, що Україна зі своїм 52-мільйонним населенням має величезний промисловий та сільськогосподарський потенціал, а її майбутнє важливе для Заходу»²⁷.

Білий Дім не міг передбачити (а шкода!), що лише за кілька місяців він підвищить Генконсульство у Києві до рангу Посольства. Україна здобувала незалежність, а Сполучені Штати стояли перед проблемою визнання нової держави. Так, незалежні спостерігачі і журналісти відзначають помітну розгубленість американських зовнішньополітичних чинників і самої глави держави, яка настає після невдалої спроби перевороту у Москві у серпні 1991 р. і проголошення незалежності України. Президент Буш, який за три тижні до того у Києві гаряче обстоював принцип непорушності і цілісності СРСР, на спільній із прем'єр-міністром Канади Браяном Малруні пресконференції наприкінці серпня 1991 р., відповідаючи на запи-

тання американського журналіста стосовно безперспективності підписання Союзної угоди, особливо з урахуванням проголошення незалежності України, знову говорить про Союзню угоду і життєву необхідність для республік якомога швидше врегулювати свої відносини з центром передусім в економічній сфері²⁸. Це не є дивним, адже на порядок денний виходять американські національні інтереси, головним чином в економічній галузі. Водночас, говорячи про можливість визнання незалежності України, Дж. Буш уже не може дати чіткої відповіді: «Нам треба зачекати і подивитися на розвиток подій. Ми відкрили в Україні Генеральне консульство. Все рухається дуже, дуже швидко. Звісно, прагнення до свободи і незалежності — це те, з чим довгий час асоціюються Сполучені Штати. Але... ми хочемо побачити, про що йдеться з точки зору порядку, з точки зору того, як ця свобода народжується. Я впевнений, що цей рух до свободи і незалежності не зупинити. Гадаю, він триватиме... Я не знаю, чи це розпад (Радянського Союзу), чи ні»²⁹.

Однак те, що ще не було очевидним для керівників США, стало дедалі очевиднішим і для українських лідерів, і для решти світової громадськості. Дні радянської імперії були лічені, а на політичній карті світу з'явилася нова держава — Україна. В українських мас-медіа на Північноамериканському континенті виникають принципово нові питання для висвітлення та аналізу.

Одразу після проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. українські лідери розпочинають активну зовнішньополітичну діяльність, яка має за головну мету переконати лідерів Заходу у важливості України для демократичних держав та в необхідності співпраці у справі запровадження ринкових реформ у цій новій незалежній державі. Журналісти української діаспори активно й незаангажовано висвітлюють перший візит майбутнього Президента, а тоді — Голови Верховної Ради України Леоніда Кравчука до Канади та США. Там він намагався досягти декількох цілей. Першою було встановлення безпосередніх, зорієнтованих на нові принципи зв'язків із Президентом Джорджем Бушем, який і досі не бажав визнати незалежність України, віддаючи перевагу очікуванню результатів Всеукраїнського референдуму, призначеного на 1 грудня 1991 р. Кореспонденти українських етнічних видань так відгукуються про це: «Леонід Кравчук... чітко заявив, що він не просив Президента Буша ані про фінансову допомогу для України, ані про визнан-

ня цієї країни. Кравчук просив лише про надання сільськогосподарського обладнання і нових технологій для промисловості... Президент сприйняв таку позицію і [пізніше] запросив Кравчука на наступний раунд переговорів»³⁰. Речник американського Президента Марлін Фіцуотер, говорячи про зустріч Кравчука і Буша, заявив про підтримку Сполученими Штатами розвитку демократії, ринкових реформ та верховенства права, а також про конкретні шляхи з підтримки економічної реформи в Україні³¹.

Отже, постає принципово нова проблема у стосунках між Сполученими Штатами та Україною. Це питання взаємовигідної співпраці передусім в економічній сфері. Такий розвиток подій, без сумніву, сприятиме розумінню Вашингтоном прагнень нової незалежної держави. З іншого боку, поліпшення економічного стану у Східній Європі не може не позначитись позитивно на рівні міжнародної напруги.

Іншим аспектом візиту Кравчука, як стверджує автор, стали відвідини Генеральної Асамблеї ООН. У своїй промові український лідер уперше за весь час порушує проблему наявності ядерної зброї на теренах України. Ця проблема дещо згодом стане чи не найважливішою і найскладнішою у відносинах між США та Україною.

Після початку війни у колишній Югославії та помітному зростанні напруги в сусідніх пострадянських державах в Україні панувала особлива пересторога щодо подібного розвитку подій на території колишнього Радянського Союзу. Саме тому Кравчук запропонував розробити «міжнародний механізм, який знищить у зародку будь-які спроби збройної агресії»³².

Після оприлюднення офіційних результатів референдуму про незалежність України, на якому 92 відсотки тих, хто взяв участь у голосуванні, висловилися за незалежну державу, Вашингтон негайно зреагував у порівняно позитивний спосіб. Українське видання подає інформацію про початкові кроки адміністрації Буша: «...Представник Білого Дому Марлін Фіцуотер заявив, що «Вашингтон збирається підтримувати будь-які позитивні зміни». Незабаром очікується візит Державного секретаря Дж. Бейкера до Києва, де він обговорить з Л. Кравчуком питання переходу України до повної незалежності. Від імені Президента Буша Фіцуотер привітав Президента України»³³.

Зрештою Білий дім прийняв той факт, що «Україна започаткувала новий етап у своїй історії, завершуючи радянську історію, а ще політичну долю М. Горбачова, чия президентська посада відтепер стає фікцією»³⁴.

Президент Буш окреслив низку проблем, які мали бути обговорені Україною та Сполученими Штатами в майбутньому: роззброєння, підтримання стратегічного балансу в Європі, права людини і національних меншин, а ще встановлення принципово нових відносин між Україною та Росією³⁵.

Українські засоби масової інформації Північноамериканського континенту не залишили непоміченою реакцію на нові події в колишньому Радянському Союзі серед колишніх найвищих американських політиків, до думки яких, проте, активно прислухався офіційний Вашингтон. Так, зокрема, було відзначено статтю Генрі Кіссінджера, опубліковану у впливовому часописі «Ньюзуїк». Цей авторитетний діяч скептично оцінював американську політику щодо нової незалежної України: «Ця політика охоплює всього дві проблеми — харчову кризу в Росії та ядерну зброю в країнах колишньої імперії... Політика мусить мати більш глобальну мету... Я не бачив жодного українця, котрий погодився б із московською концепцією спільного війська СНД»³⁶.

У цій статті Кіссінджер наголошує на необхідності якнайшвидшого започаткування жорсткішої американської політики щодо російської імперіалістичної експансії. Кіссінджер намагається проаналізувати факт того, що «Росія ще не позбавилася традиційного... бажання контролювати всі народи великої імперії, і це виявляється у претензіях на Крим, у розгляді Чорноморського флоту як виключно російського і так далі»³⁷.

Українські етнічні мас-медіа, спочатку привітавши офіційне позитивне ставлення Вашингтонської адміністрації, надалі займають навіть агресивнішу позицію щодо Білого дому, ніж будьколи до того. Приміром, впливовий «Юкрейніен Куотерлі» публікує дві короткі інформації під яскравими заголовками: «Бейкер: долари йдуть до Росії, Україна ж отримує центи» і «1/10 від 2%»³⁸. Ці інформаційні матеріали розповідають читачеві про великий пакет допомоги. Джеймс Бейкер повідомив про цей пакет під час передачі «Діалог» у рамках програми ЮСІА (пізніше — ЮСІС) «Уорлднет». 24 мільярди доларів із цього пакета мали піти до Росії, і лише 50 мільйонів — до

України. Така невідповідність і нерівномірність допомоги була різко розкритикована українськими етнічними газетами та журналами. Важко було повірити у те, що США справді мали намір підтримувати вільну демократичну Україну, якщо на практиці вони постійно підкреслювали пріоритет Росії. Подібну позицію зайняли й американські спостерігачі, ставлячи під сумнів достатність допомоги новій демократії³⁹.

Проте кроки Сполучених Штатів в економічній сфері характеризувалися не лише наданням пакетів гуманітарної допомоги. Значною віхою у процесі налагодження взаємовигідних економічних відносин з Україною стало включення її до числа держав, у торгівлі з якими знімаються базові обмеження, які застосовувалися раніше щодо Радянського Союзу. Заявивши про це на зустрічі із лідерами ділового світу Америки⁴⁰, Президент надсилав до Конгресу відповідне послання у травні 1992 року⁴¹.

За іронією долі, одразу під згаданими матеріалами часопис друкує коротку статтю про україно-американські воєнні переговори щодо передачі ядерної зброї з України до Росії. У той час як Пентагон вимагає швидкого і негайного розв'язання цієї проблеми, міністр оборони України Костянтин Морозов «наголосив, що озброєння «не просто мають бути переведені з однієї держави до іншої» і що необхідно створити міжнародну систему моніторингу за знищенням озброєнь...»⁴². Український часопис красномовно описує позицію американського військового відомства: «З Пентагона не надійшло жодного негайного коментаря про зустріч»⁴³.

У травні 1992 року Сполучені Штати роблять важливий крок назустріч молодій Українській державі, надаючи їй статус найбільшого сприяння і засновуючи в Україні Корпус Миру⁴⁴. А Угоди про це було підписано Президентом України під час його другого візиту до Сполучених Штатів (першого в ранзі демократично обраного Президента незалежної Української держави). Інші досягнення українського лідера описували українські газети в оптимістичній манері: «Глава Української держави та Державний секретар США Джеймс Бейкер підписали нові двосторонні угоди. Перша стосується діяльності дипломатів на українській та американській територіях і передбачає скасування обмежень їхніх пересувань по країні. Інша угода стосується гуманітарної та технічно-економічної співпраці й передбачає спри-

яння діяльності американських фахівців, котрі перебувають в Україні й допомагають їй перебудувати економіку»⁴⁵.

Під час травневого візиту Президента Кравчука до США було укладено цілу низку й інших двосторонніх угод, зокрема про торгівлю, підтримку інвестицій, екологічний захист. До підпису готуються угоди про морські перевезення, усунення подвійного оподаткування, збереження і захист релігійних та національних культурних пам'яток на територіях обох країн, співпрацю в рамках програм допомоги.

Ясна річ, угоди на кшталт таких були лише першими кроками на довгому шляху встановлення нових відносин між двома країнами. Україна потребувала моральної, військової, економічної, дипломатичної та іншої підтримки на початковому етапі функціонування її як незалежної держави. З іншого боку, досвідчені американські політики дедалі більше дізнавалися про свого нового партнера і переживали іноді доволі болісний процес руйнування застарілих стереотипів про Україну як «невіддільну частину СРСР».

Україна вустами свого Президента підтвердила відданість принципам нерозповсюдження ядерної зброї. Л. Кравчук, однак, зауважив необхідність вироблення системи безпеки, пославшись на наявність потужних політичних сил у Росії, які вимагають перегляду державних кордонів і, зокрема, на заяви тодішнього віце-президента Російської Федерації В. Руцького. Українського лідера в його поїзді супроводжувала група бізнесменів, а українські урядовці провели зустріч із міністром торгівлі США та іншими провідними політиками американської адміністрації, відповідальними за економічний сектор. «Україна нічого не просить. Україна хотіла б отримати деякі кредити для створення нових технологій і для якомога швидшого переходу до вільної ринкової економіки»⁴⁶.

Що стосується американської позиції, то було заявлено про те, що «Сполучені Штати і Україна повинні бути не просто друзями, а партнерами. Майбутня безпека України важлива для Сполучених Штатів і для стабільності в Європі... Ми знаємо, що перед українцями найближчими роками стоятиме чимало проблем... Запевняю вас, що Сполучені Штати підтримуватимуть демократичну Україну»⁴⁷. Окремо Президент Буш відзначив важливу роль української діаспори в розбудові Америки як держави і в налагодженні зв'язків з новою Україною:

«Україна — батьківщина або земля пращурів для більш ніж мільйона американських громадян. Вони збагатили цю країну творчим талантом і прагненням до свободи. Десятиріччями американці українського походження плекали у цій країні ідею свободи і незалежності України. Цей історичний день — данина їм та їхнім братам в Україні»⁴⁸. Рішенням американського Конгресу Україні було надано 400 млн дол. на програму знищення ядерного арсеналу⁴⁹.

Українська преса у США приділяє також увагу контактам між Україною та США на неофіційному рівні. Перший важливий крок у цьому напрямі було зроблено у червні 1992 року, коли Л. Кравчук зустрівся з колишнім Президентом США Р. Ніксоном. Візит Ніксона до України набував особливої ваги передусім в економічному аспекті: «Ми намагаємося зацікавити провідні компанії та фірми в інвестуванні їхніх капіталів до української економіки», — відзначив Річард Ніксон⁵⁰.

Американських бізнесменів найбільше цікавили можливості інвестицій у банківсько-виробничий комплекс із часткою приватного капіталу⁵¹. Саме тому перед Україною постала проблема введення в дію процесу законодавчого захисту іноземних інвестицій. Протягом останніх років це питання українська преса США висвітлювала переважно описово, інформуючи читачів про зустрічі, переговори, обговорення і т. ін. Але вона також приділяла увагу і реальним крокам у сфері неофіційних зв'язків. У цьому ж числі «Українське Православне Слово» друкує статтю про американське освітнє «вторгнення» в Україну: «Професор з коледжу Пасаке Зірка Воронка працює над проектом проведення під час літніх вакацій в Україні курсів англійської мови. Професор Воронка, яка вже провела в Україні декілька курсів для дорослих, за допомогою Українського Національного Союзу і Товариства «Просвіта» разом склали план цих курсів... Уже обрано 82 викладачі (серед яких 10 канадійців). Цікаво, що серед обраних учителів-добровольців майже половина — це ті, хто народився в США або ж є членами змішаних подружжів. Їх надихає ця ідея і бажання допомогти Україні»⁵².

Аж до кінця 1992 року українські засоби масової інформації за океаном майже одноголосно схвалювали політику Президента Кравчука і засуджували байдужу позицію Буша. Однак приблизно із серпня вони починають усвідомлювати, що причини економічної кризи в Україні не такі прості, як здавалося рані-

ше. Якщо до і після розпаду СРСР українська опозиція, незалежні мас-медіа та діаспорні організації й установи звинувачували Москву в руйнуванні української економіки, то тепер вони значну увагу приділяють самому уряду України. Зокрема, українські видання стверджують, що «Люди страшенно розчаровані. Бо вони не бачать ніяких кроків у напрямку до ринкової економіки... Існує тенденція повернення назад до старого управлінського стилю, коли уряд запроваджував жорсткий контроль за економічною діяльністю»⁵³.

Уперше незалежний український уряд критикується в українській пресі поза межами України, хоча й вустами американських економістів: «Українські урядовці і досі лише говорять про програму приватизації, але не роблять жодних реальних кроків... У плані економічних реформ немає ніякого прогресу, зате є прогрес у кількості урядових інституцій, і цей процес характеризується швидким ростом»⁵⁴.

Засоби масової інформації сліпо не критикують українських урядовців. Вочевидь, вони відзначають заяви Кравчука про відданість України економічним реформам і здійснення перших законодавчих кроків у справі надання привілеїв закордонним інвесторам⁵⁵. Проте загальний тон відгуків американським експертів і українських газет та журналів щодо економічної політики українського уряду досить негативний.

Повертаючись до проблеми західної, зокрема американської, допомоги новій державі, варто відзначити, що новий український уряд Л. Кучми, майбутнього Президента України, котрий прийшов до влади у жовтні 1992 року, висловлював скептичне ставлення до західних кредитів або грантів. Л. Кучма дав розлоге інтерв'ю часопису «Юкрейнієн Куотерлі», в якому представив власну точку зору на бажання Заходу допомогти новим незалежним державам. Хоча ця точка зору дуже суперечлива (згодом, після здобуття президентського крісла Кучма її змінив і став гарячим прихильником тісної співпраці із Заходом та створення твердих «каналів допомоги»), вона відбиває загальний стан розчарування політикою західних демократій як серед простих громадян, так і серед провідних політиків України. Л. Кучма заявив: «На цей момент я не дуже вірю в якусь західну допомогу. Через те, що економіки всіх республік колишнього Радянського Союзу, у тому числі й Балтійських держав, перебувають у такому пригніченому стані, я думаю, що нереаліс-

тично мати будь-які сподівання у цьому відношенні. Завдання виконано — імперію зруйновано. Лишається тільки одне: знищити ядерну зброю. Ото й усе. Завдання виконане на сто відсотків. Отож усі розмови про тяжку ситуацію чи намагання перейти до системи вільного ринку — не більше, ніж розмови... Що ж Захід зробив насправді, аби допомогти здійснити цей перехід до економіки вільного ринку, крім того, що лише говорив або постійно залякував, що усунеться, якщо ми робитимемо щось не так точно, як йому того хочеться?»⁵⁶

Тоді україно-американські відносини переживали дуже тяжкий період. Фактично Україна залишилася наодинці із численними проблемами. Цей нестабільний період висвітлювався українською пресою у різних жанрах: короткі інформації, аналіз, інтерв'ю... Хроніка подій, запроваджена «Юкрейнієн Куотерлі», надає змістовне розуміння того, що відбувалося у відносинах між Україною та США у першій половині 90-х.

Уперше проблема ядерного роззброєння нових незалежних держав, і в першу чергу України, виникла ще у серпні 1991 року. Американське керівництво висловлювало стурбованість із проблеми контролюваності ядерних арсеналів колишнього СРСР. Слід звернути увагу на жорсткість висловлювань керівників вашингтонської адміністрації. Уже протягом першого тижня після проголошення незалежності України Білий дім висловив сумнів у тому, що новій державі «дозволять володіти» ядерною зброєю⁵⁷. На пріоритетності розв'язання ядерної проблеми у відносинах із новопосталою державою (а сам цей факт уже вітався) Вашингтон наголошував повсякчас. Практично одразу після грудневого референдуму про незалежність України лідери Америки і України проводять відповідні консультації, про що Президент Буш повідомляє публічно: «Сполучені Штати відіграють провідну роль у гарантуванні того, що нова держава у процесі свого народження надійно зберігатиме свою ядерну зброю. Я говорив про це з Президентом Кравчуком одразу після його обрання і ми обоє погодилися, що це є першочерговим завданням»⁵⁸. Власне, сам акт дипломатичного визнання держави безпосередньо пов'язувався з чіткими зобов'язаннями України щодо нерозповсюдження ядерної зброї⁵⁹. У цьому зв'язку цікаво звернути увагу на подальший історичний крок американської дипломатії, особливо в аспекті поділу країн колишнього СРСР на різні групи. Офіційно за-

являючи про визнання нових незалежних держав, Президент Буш у своєму зверненні до нації виокремлює три основні групи країн і, відповідно, подальшу політику США щодо них. Першою і особливою стоїть Росія, яка визнається правонаступницею Радянського Союзу. До другої групи потрапляють Україна, Вірменія, Казахстан, Білорусь і Киргизстан. Ідеться про дипломатичне визнання цих держав, негайне встановлення з ними дипломатичних відносин і сприяння у вступі до ООН тих держав, які ще не є членами цієї організації. Окремо відзначаються «конкретні зобов'язання цих країн щодо Сполучених Штатів». Щодо решти колишніх союзних республік, зокрема Молдови, Туркменістану, Азербайджану, Таджикистану, Грузії та Узбекистану, заявляється лише про визнання, а дипломатичні відносини буде встановлено, за Бушем, тоді, коли «вони візьмуть на себе відповідні зобов'язання з питань безпеки і демократичних принципів, як зробили це інші держави, які ми сьогодні визнаємо»⁶⁰.

Слід відзначити, що проблема ядерного роззброєння колишніх радянських республік, особливо України, перебуває в центрі уваги не лише північноамериканської української етнічної преси, а й так званих мейнстрімових американських видань. Якщо проаналізувати стенограми і звіти з прес-конференцій найвищих американських посадовців, насамперед Президента Буша, держсекретаря Бейкера, міністра оборони Чейні (майбутнього віце-президента в адміністрації Дж. Буша-молодшого) та інших керівників, то видно, якою важливою є ця проблема у тогочасному порядку денному. Варто, однак, зауважити, що американські урядовці, говорячи про нібито гарантовані зобов'язання України позбутися ядерних озброєнь, які залишились їй у спадок від Радянського Союзу, посилаються передусім на розмови з Президентом України Кравчуком і на його офіційну позицію та позицію українського МЗС. Реакцією на результати таких консультацій стають неодноразові публічні заяви адміністрації Буша про «підтримку зусиль України у проведенні економічних реформ і розбудові стабільної демократії»⁶¹. Однак значно менше уваги приділяється позиції українського парламенту, члени якого були значно обережнішими у своїх прогнозах щодо термінів остаточного ядерного роззброєння України, а деякі лідери відзначалися доволі радикальними заявами, про що йтиметься

нижче. До контактів з Україною з цього питання приєднуються і найближчі американські союзники з країн Великої сімки⁶².

1993 року зобов'язання України позбутися ядерної зброї спричиняють нові збурення у відносинах із Вашингтоном. Україна справедливо вимагала відповідної компенсації та справжніх гарантій безпеки, перебуваючи поряд із постійно нестабільною сусідкою — Росією. Згідно з повідомленнями тих часів, офіційний Київ так висловив свою точку зору: «Президент Кравчук відзначив,.. що Київ збирається позбавитись ядерних озброєнь, проте не сказав коли. Однак він заявив, що спершу треба розробити силу-силенну заходів»⁶³.

Щодо такої політики Вашингтон зайняв жорстку позицію: «Баучер під тиском мусив відповісти «Так» на питання щодо того, чи заявили українській делегації, що коли вона хоче гарантій безпеки та спеціальної допомоги для роззброєння, то спершу необхідно ратифікувати угоди»⁶⁴. А ще «вустами неназваної офіційної особи Сполучені Штати заявили, що вони не збираються торгуватися за голос України і набавляти ціну»⁶⁵.

Такий малоконструктивний, а подекуди навіть диктаторський тон не міг сподобатися офіційному Києву, і згодом це загальмувало процес ратифікації угоди СТАРТ-1 і приєднання України до Угоди про нерозповсюдження ядерної зброї. До того ж українські політики намагалися старанніше пояснити свою позицію Вашингтонові, наголошуючи на нових аспектах національної безпеки України: «Звичайно ж, ми ратифікуємо угоду СТАРТ-1, — сказав він (Павличко)⁶⁶. — Та ми не можемо схвалити приєднання до Угоди про нерозповсюдження ядерної зброї, котра зробить Україну неядерною державою, головним чином через ситуацію в Росії»⁶⁷.

Через два дні після такої заяви «Президент Клінтон відмовився сприйняти політичну кризу в Росії за виправдання чергового відкладення рішення угоди СТАРТ-1, стверджуючи, що Україна зобов'язана ратифікувати пакт, якщо вона хоче мати зі Сполученими Штатами добрі відносини»⁶⁸. Клінтон пішов далі, заявляючи, що ратифікація СТАРТ-1 — це передумова для встановлення довготривалих успішних взаємин⁶⁹.

Українська преса Америки продовжує описання дипломатичної дискусії між двома країнами, інформуючи читачів про відповідь України на заяву Клінтона: «Дмитро Павличко... сказав, що республіка «може стати неядерною державою через 15,

можливо, через 10 років». «Україна, яка передає свою ядерну зброю Росії, — це неможливо. Ми не віримо Росії»⁷⁰.

Спалахнув скандал. Як пише «Юкрейніен Куотерлі», «Президент Клінтон і віце-президент Ел Гор відмовилися прийняти українського прем'єр-міністра, тому що він не підписав угоди, яка вимагатиме від республіки відмовитися від власного ядерного потенціалу»⁷¹. Офіційні особи США заявили Кучмі, що зустріч із одним із американських лідерів стане більш слушною після того, як він підпише угоду і погодиться на приєднання до пакту про нерозповсюдження ядерної зброї.

Незалежні американські засоби масової інформації, такі як «Нью-Йорк Таймс», резонно попереджували, що подібна політика «справить ефект абсолютно протилежний очікуваному»⁷². Україна посіла місце на перших сторінках чільних американських газет і часописів. Водночас проблема роззброєння стала чи не єдиною в усій темі американо-українських відносин на сторінках преси української діаспори.

Усвідомлюючи, що прості відмови, ембарго, звинувачення та інші подібні дії, найімовірніше, дадуть ефект, близький до нульового, Вашингтон вирішив діяти як посередник між Україною та Росією у проблемі ядерного роззброєння. Строб Телботт, який відвідав Україну з цією пропозицією, сказав: «Ми повертаємося до Вашингтона з набагато чіткішим розумінням української точки зору на цей предмет... Ми сказали нашим українським господарям і друзям, що Сполучені Штати хотіли б знайти спосіб, аби виступити як посередник у врегулюванні складних відносин, що існують тепер між Україною та Росією, якщо це буде прийнятно для обох сторін»⁷³.

За «Юкрейніен Куотерлі», «цей тиждень приніс „новий початок” у взаєминах»⁷⁴.

Хоча до того США і відкидали будь-які претензії України на компенсацію перед ратифікацією угод, у середині 1993 року Президент Клінтон обіцяє «підтримку Україні в отриманні нових кредитів, у тім числі й кредитів від країн Великої сімки»⁷⁵. Він знову розвиває тему посередництва в україно-російській суперечці про передислокацію ядерних озброєнь.

Прориву у цій справі було досягнуто наприкінці 1993 року, і українська преса у США висвітлювала численні зустрічі та переговори між українськими та американськими лідерами у різних країнах. Восени 1993 року депутати українського парла-

менту нарешті прийняли позитивне рішення щодо ратифікації СТАРТ-1. Як пише «Юкрейніен Куотерлі», міністр закордонних справ України сказав, що Україна була змушена прийняти цей документ «через неконструктивну позицію... партнерів по угоді», але він також відзначив, що це важливий крок⁷⁶.

Вашингтон був незадоволений із доповнень, якими український парламент закликав до надання Україні особливих гарантій. Тому Президент України запропонував проект окремої угоди з питань ядерних озброєнь між Україною, США та Росією, «крок, задуманий як засіб виходу з глухого кута у проблемі ракет, базованих на Українській землі»⁷⁷. Він додав, що уже досягнуто згоди зі США та Росією щодо укладення тристоронньої угоди про компенсації, гарантії безпеки, технічну та наукову допомогу⁷⁸.

Пізніше це було втілено в життя, і Україна повністю ратифікувала СТАРТ-1 та Угоду про нерозповсюдження ядерної зброї.

Поступово напруга в американо-українських відносинах, викликана цим конфліктом, почала спадати, і обидві країни постали перед новим етапом своїх взаємин, який обіцяв бути значно успішнішим, ніж усі попередні періоди. Великою мірою такі сподівання справдилися. Причин тогочасного поліпшення взаємин чимало. Серед найголовніших можна відзначити і щире прагнення України до встановлення нової економічної системи, і рішучіша економічна політика Президента Кучми, і «подорослішання» Президента Клінтона та його зовнішньої політики. На середину 90-х рр. Україна максимально довела на практиці надійність і передбачуваність власної політики, прагнення до ідеалів демократії.

Вочевидь, починаючи з 1994 року українські мас-медіа у Північній Америці висвітлюють не лише проблеми роззброєння та очікування на американську допомогу, а й численні інші питання. Серед них — культурний, освітній, науковий обмін між двома країнами, інтеграція України до системи європейської безпеки та її активна участь у міжнародних миротворчих операціях, у тому числі тих, які проводяться під егідою США, встановлення тісніших взаємин з НАТО із подальшою перспективою участі у цьому військово-політичному блоці, стратегічний зовнішньополітичний курс України на приєднання до Європейського Союзу, боротьба із корупцією та дотримання

конституційних свобод громадян у самій Україні, зміна політичного ландшафту держави і чимало інших тем, які після зміни політичної верхівки України 1994 року та подальшому, частогусто болючому процесі становлення незалежної держави, стали у центрі уваги «міжнародних» сторінок українських етнічних мас-медіа на Північноамериканському континенті.

Поза сумнівом, новітня історія відносин між США та Україною після 1994 року в контексті внутрішньополітичних змін в обох державах та глобальних змін в усьому світі, появи нових тенденцій розвитку людської цивілізації та викликів, які стоять перед нею, і висвітлення цих процесів засобами масової інформації заслуговують на якнайретельніше дослідження в окремій науковій праці.

-
- ¹ Необачний задум // Українське Православне Слово. — 1989. — Квітень-травень. — С. 23.
 - ² Там само.
 - ³ Там само.
 - ⁴ Рубан П. Так що ж нам робити? // Українське Православне Слово. — Квітень-травень. — 1989. — С. 23.
 - ⁵ Там само.
 - ⁶ Там само.
 - ⁷ Там само.
 - ⁸ Там само. — С. 8.
 - ⁹ Там само.
 - ¹⁰ Лист американських сенаторів до М. Горбачова з приводу репресій на Україні // Українське Православне Слово. — 1989. — Серпень. — С. 20.
 - ¹¹ Dobriansky, Lev E. Rumblings in Moscow's Inner Empire // The Ukrainian Quarterly. — 1989. — Winter. — Vol. XLV. — Issue 4. — P. 386.
 - ¹² Ibid.
 - ¹³ Додаток D — законодавчі акти, підписані Президентом. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1990/app_d.html (відвідано 14 жовтня 2001 року).
 - ¹⁴ Сінгер М. Що ж буде з Радянським Союзом? // Українське Православне Слово. — 1990. — Вересень. — С. 16.
 - ¹⁵ Там само.
 - ¹⁶ Там само.
 - ¹⁷ Z. Перед Сталінським мавзолеєм // Українське Православне Слово. — 1990. — Жовтень-грудень. — С. 11.
 - ¹⁸ The Case of Captive Nations // The Ukrainian Quarterly. — Summer 1990. — Vol. XLVI. — Issue 2. — P. 127.
 - ¹⁹ Ісландія визнала незалежність Литви, інші північноєвропейські країни засудили радянську політику щодо країн Балтії і збиралися вчинити подібно до Ісландії. Польща прихильно ставилась до ідеї незалежності України, Румунія розвивала надзвичайно тісні взаємини з Молдовою і т. д.

- ²⁰ Уряд Канади під тиском української громади пообіцяв, що визнає незалежність України, якщо вона проведе референдум із цього питання.
- ²¹ Виступ перед Верховною Радою УРСР у Києві. 1 серпня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91080102.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ²² Там само.
- ²³ *Honcharenko Olexandr. Ukrainian-Russian Relations: an Unequal Partnership.* — London: RUSI Whitehall Paper Series, 1995. — P. 60
- ²⁴ Про Чорнобиль в ООН // Українське Православне Слово. — 1991. — Квітень-травень. — С. 10.
- ²⁵ Делегація України виступила проти СРСР в ООН // Українське Православне Слово. — 1991. — Квітень-травень. — С. 27.
- ²⁶ Звернення до спільного засідання Конгресу США за підсумками радянсько-американської зустрічі у верхих у Женеві. 21 листопада 1985 року. Промови Президента Рейгана. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Рональда Рейгана. <http://www.reagan.utexas.edu/resource/speeches/1985/112185c.htm> (відвідано 1 травня 2003 року).
- ²⁷ Консулят США у Києві // Українське Православне Слово. — 1991. — Квітень-травень. — С. 23.
- ²⁸ Прес-конференція Президента з Прем'єр-міністром Канади Малруні у Кеннебанкпорті, штат Мен. 26 серпня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91082600.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ²⁹ Там само.
- ³⁰ *Кедрин І.* Підсумки відвідин Л. Кравчука Канади і США // Українське Православне Слово. — 1991. — Жовтень-грудень. — С. 20.
- ³¹ Заява прес-секретаря Фіцуотера щодо зустрічі Президента з Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком. 25 вересня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91092503.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ³² *Кедрин І.* Підсумки відвідин Л. Кравчука Канади і США // Українське Православне Слово. — 1991. — Жовтень-грудень. — С. 20.
- ³³ Україна стала незалежною державою // Українське Православне Слово. — 1992. — Січень. — С. 10.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Президент Буш привітав Президента України // Українське Православне Слово. — Січень. — 1992. — С. 25.
- ³⁶ Г. Кіссінджер про Росію і Україну // Українське Православне Слово. — 1992. — Лютий-березень. — С. 18.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ *The Ukrainian Quarterly.* — Summer 1992. — Vol. XLVIII. — Issue 2. — P. 237.
- ³⁹ Прес-конференція Президента щодо допомоги країнам колишнього Радянського Союзу. 1 квітня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/92040100.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁴⁰ Зауваження перед зустріччю з діловими лідерами. 21 квітня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/92042100.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).

- ⁴¹ Послання до Конгресу щодо торгівлі з деякими колишніми радянськими республіками. 6 травня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/920506.08html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁴² Hopes for Quick Resolution // The Ukrainian Quarterly. — Summer 1992. — Vol. XLVIII. — Issue 2. — P. 237.
- ⁴³ Ibid.
- ⁴⁴ President Leonid Kravchuk Visits the U.S. // The Ukrainian Quarterly. — Summer 1992. — Vol. XLVIII. — Issue 2. — P. 293.
- ⁴⁵ Візит Президента України в США // Українське Православне Слово. — 1992. — Червень. — С. 18.
- ⁴⁶ Прес-конференція Президента з Президентом України Леонідом Кравчуком. 6 травня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/92050600.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁴⁷ Там само.
- ⁴⁸ Там само.
- ⁴⁹ Спільна декларація президентів США і України. 6 травня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/92050601.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁵⁰ Президент України прийняв Річарда Ніксона // Українське Православне Слово. — 1992. — Червень. — С. 42.
- ⁵¹ Там само.
- ⁵² Там само.
- ⁵³ Американські експерти розчаровані розвитком реформ на Україні // Українське Православне Слово. — 1992. — Вересень-жовтень. — С. 37.
- ⁵⁴ Там само.
- ⁵⁵ Там само.
- ⁵⁶ An Interview with Ukrainian Prime Minister L. Kuchma // The Ukrainian Quarterly. — Spring 1993. — Vol. XLIX. — Issue 1. — P. 8—9.
- ⁵⁷ Прес-конференція Президента з Прем'єр-міністром Сполученого Королівства Мейджором у Кеннебанкпорті, штат Мен. 29 серпня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91082900.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁵⁸ Звернення до клубів «Ківані» і «Ротарі» в Онтаріо, штат Каліфорнія. 6 грудня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91120602.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁵⁹ Прес-конференція Президента для іноземних журналістів. 19 грудня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91121903.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁶⁰ Звернення до нації щодо створення Співдружності Незалежних Держав. 25 грудня 1991 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1991/91122501.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁶¹ Прес-конференція Президента. 10 квітня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/92041002.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).

- ⁶² Прес-конференція Президента з канцлером Німеччини Гельмутом Кодем. 22 березня 1992 року. Документи Президента Буша. Електронні архіви Президентської Бібліотеки Джорджа Буша. <http://bushlibrary.tamu.edu/papers/1992/92032200.html> (відвідано 14 жовтня 2001 року).
- ⁶³ *The Ukrainian Quarterly*. — Spring 1993. — Vol. XLIX. — Issue 1. — P. 94.
- ⁶⁴ *Ibid.* — P. 95.
- ⁶⁵ *Ibid.*
- ⁶⁶ Голова Комісії Верховної Ради України у закордонних справах у 1990— 1994 роках.
- ⁶⁷ *The Ukrainian Quarterly*. — Summer 1993. — Vol. XLIX. — Issue 2. — P. 220.
- ⁶⁸ *Ibid.*
- ⁶⁹ *Ibid.*
- ⁷⁰ *Ibid.* — P. 223.
- ⁷¹ *Ibid.* — P. 225.
- ⁷² *Ibid.*
- ⁷³ *Ibid.*
- ⁷⁴ *Ibid.*
- ⁷⁵ *The Ukrainian Quarterly*. — Autumn 1993. — Vol. XLIX. — Issue 3. — P. 338.
- ⁷⁶ *The Ukrainian Quarterly*. — Winter 1993. — Vol. XLIX. — Issue 4. — P. 444.
- ⁷⁷ *Ibid.*
- ⁷⁸ *Ibid.* — P. 445.

Микола Трюхан

Народився 17 лютого 1950 року в смт Чорнобай Черкаської області. У 1972 році закінчив географічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, за спеціальністю «картограф». Трудову діяльність розпочав у 1972 році на Підприємстві № 13 Головного управління геодезії і картографії при Раді Міністрів СРСР. Працював інженером-картографом, старшим редактором карт експедиції № 245, з лютого 1982 року — старшим редактором карт, провідним редактором, головним редактором карт — начальником редакційного відділу підприємства, з 1998 року — заступник директора Науково-дослідного інституту геодезії і картографії.

З 1993 року бере активну участь у встановленні державного кордону з Республіками Білорусь і Молдова, з Російською Федерацією, з Румунією та Республікою Польща як експерт та член українських комісій. Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

КАРТОГРАФО-ГЕОДЕЗИЧНА СКЛАДОВА ДЕЛІМІТАЦІЇ ТА ДЕМАРКАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

На початку нового тисячоліття загальна картина світу, що намагається себе реструктуризувати на нових підставах, виглядає дуже складно. Одночасно йдуть процеси глобалізації й дроблення. Навіть коли держави втрачають владу над своїми територіями, вони демонструють здатність не тільки до виживання, а й до розширення. Кордони стираються, але не скрізь; вони з'являються там, де їх ніколи не було раніше, і що стосується об'єднань держав, то розмежувальні лінії між ними теж міняють конфігурацію, і на міжнародній арені з'являються нові групи гравців.

Всього у світі налічується 194 незалежні держави, 41 з яких є острівними державами без сухопутних кордонів. За даними IBRU (Дослідницька частина державних кордонів Даремського університету Великої Британії), загальна кількість сухопутних кордонів у світі — 309, їх довжина — близько 266 тис. км. Близько 50 кордонів перебувають у стані суперечок. Морських кордонів налічується 430, з них врегульовано лише 160.

Україна є однією з найбільших держав Європи — її площа 603,7 тис. кв. км, що становить 5,7% території Європи. Вона безпосередньо межує з сімома країнами світу: на північному заході і заході — з Польщею (довжина кордону становить 542 км); на заході — із Словаччиною (98 км) та Угорщиною (137 км); на південному заході — з Румунією (614 км) і Молдовою (1222 км); на сході і північному сході — з Росією (1974 км); на півночі з Білоруссю (1084 км). Восьмим морським сусідом є Туреччина. Слід зауважити, що оскільки делімітація морських зон у Чорному морі не завершена, цілком ймовірно, що в Україні може з'явитися і дев'ятий сусід — Болгарія. Справа в тому, що остаточно точка стику меж між Україною і Туреччиною, між Туреччиною і Болгарією, між Болгарією і Румунією та між Україною і Румунією ще не погоджена. Ця точка є близькою до рівновіддаленої точки від узбереж чотирьох названих держав.

Загальна довжина сухопутних кордонів України становить 5671 км. Протяжність морських меж України на сьогодні сягає близько 1142 км. З них довжина державного кордону становить 347 км: з Росією — 314 км (не встановлений) та 33 км з Румунією; довжина межі виключної економічної зони та континентального шельфу — 799 км. Остання цифра складається з 397 км встановленої межі з Туреччиною, 176 км — з Росією (не встановлено), 226 км — з Румунією (не встановлено). Графічно ці дані зображені на картосхемі (рис.1).

Державний кордон території України являє собою лінію, позначену на місцевості і на картах, а також і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії. Ця вертикальна поверхня простягається до космічного простору (вважають, що це — 110 кілометрів), з однієї сторони, а з другої сторони — до центру Землі в глибину надр, а практично на доступну для проникнення в надра глибину. Крім того, Україна має території з певним рівнем юрисдикції. До них належать виключна економічна зона та континентальний шельф у Чорному морі. Оскільки зазначені території, які знаходяться в Чорному морі, повною мірою не розмежовані, у географічних параметрах узяті дані про лінію, що вказана в розпорядженні Президента України щодо охорони державного кордону до врегулювання меж виключної економічної зони та континентального шельфу.

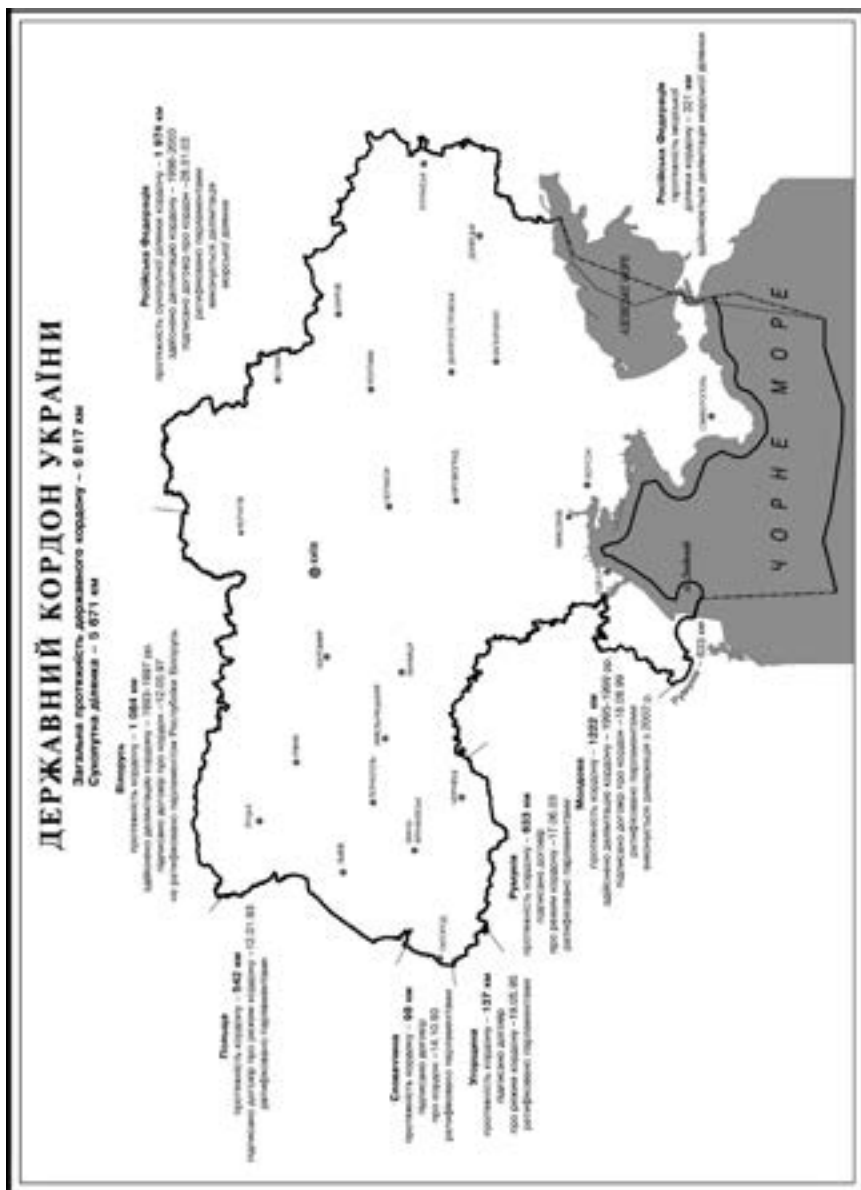

Рис. 1. Картохема стану договірно-правового оформлення державного кордону України

Загальний периметр державного кордону та морських меж України становить близько 6817 км. Що ж криється за цими цифрами? Перш за все вони характеризують фізичну довжину кожної ділянки державного кордону України. Крім того, вони мають цифрові значення, які, своєю чергою, одержані з вимірів за різними джерелами та з певною точністю. Цифрові значення потребують окремої уваги, про що буде повідомлено далі. Слід зауважити лише, що через зміни в природі, параметри довжини кордону тільки умовно можна назвати сталими. Точніші цифри довжини державного кордону можна буде повідомити лише після повного завершення договірно-правового оформлення державного кордону. Хоча вже сьогодні можна говорити про те, що довжина сухопутного кордону суттєвих змін не зазнає, оскільки він вже делімітований на всій його протяжності.

Розрізняють сухопутні, водні та повітряні кордони державної території. Сухопутні кордони встановлюються на основі договорів між сусідніми державами і, як правило, проводяться із врахуванням реальних особливостей місцевості (гори, річки, озера, болота тощо). Кордони можуть бути проведені по прямій між точками, а також можуть збігатися з паралелями і меридіанами. Водні кордони, своєю чергою, поділяються на річкові, озерні, кордони в межах інших водойм та морські. Кордони по річках найчастіше проходять по середині головного фарватеру, по тальвегу або по середині річки. Морським кордоном є зовнішня межа територіальних вод чи лінія розмежування територіальних вод суміжних або навпроти розташованих держав. Класифікація елементів державного кордону вказана на рис. 2.

На сухопутних ділянках за роки незалежності значною мірою вдалося встановити державний кордон. Завершено делімітацію державного кордону з Республікою Білорусь, Російською Федерацією, Республікою Молдова (з останньою започатковано демаркацію). Слід зауважити, що з Республікою Білорусь договір про державний кордон, підписаний президентами у 1997 р., і досі не ратифікований білоруським парламентом. Проведено перевірку державного кордону зі Словаччиною, Угорщиною, Республікою Польща (з останньою не ратифіковано парламентами). Розпочато перевірку кордону з Румунією, а також повторну перевірку зі Словаччиною.

Не врегульованими залишаються ділянки державного кордону з Російською Федерацією в Чорному та Азовському морях,

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

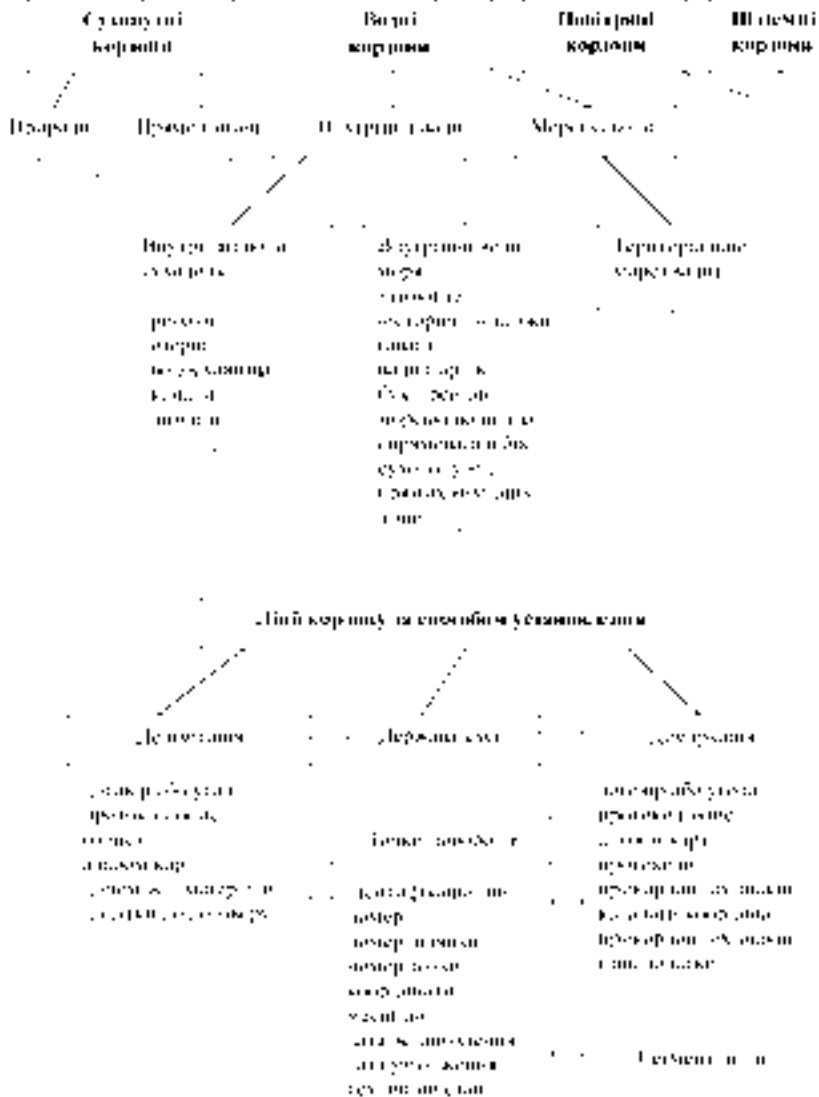

Рис. 2. Класифікація елементів державного кордону України

межі виключної економічної зони та континентального шельфу в Чорному морі з Російською Федерацією та Румунією. Через суттєві розбіжності в підходах до розмежування економічних зон та континентального шельфу в Чорному морі Україні та Румунії не вдалося досягти результату. У 2004 р. Румунія звернулася до Міжнародного Суду ООН і тепер справа розглядається в Суді. Попереду також встановлення тристоронніх точок кордонів між Україною, Російською Федерацією і Республікою Білорусь, між Україною, Польщею і Республікою Білорусь, між Україною, Румунією і Республікою Молдова (2 точки), виключних економічних зон у Чорному морі між Україною, Румунією, Туреччиною (і, можливо, Болгарією).

Договірно-правове оформлення державного кордону базується на комплексі нормативних актів. Передусім це Конституція України, відповідні закони, укази та розпорядження Президента, постанови Уряду, двосторонні та багатосторонні міжнародні договори. На основі цих документів готуються двосторонні міжнародні договори про спільний державний кордон, про режим державного кордону, про пункти пропуску, про передавання і приймання осіб через кордон, про спрощений порядок перетинання державного кордону, про співробітництво з прикордонних (митних) питань, про делімітацію та демаркацію державного кордону тощо.

Україна з перших років незалежності активізувала зовнішньополітичну діяльність у цьому напрямку, в результаті чого були укладені необхідні двосторонні угоди з усіма сусідніми країнами, якими були підтвержені існуючі межі державної території. Прийнятий Закон України «Про державний кордон» має не тільки державне, а й важливе міжнародне значення, оскільки державний кордон є уособленням територіальної цілісності, політичної незалежності, суверенітету та єдності нашої держави. Згаданий закон, інші законодавчі та підзаконні акти дали змогу створювати договірно-правове врегулювання державного кордону. Щоправда, на двох ділянках колишнього державного кордону СРСР діють старі двосторонні документи вже неіснуючого Союзу та проводиться переговорний процес щодо встановлення державного кордону з Молдовою (демаркація), а також розмежування морських просторів з Росією та Румунією.

Як уже зазначалося, Україна має вісім безпосередніх сусідів. Це Білорусь, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Словаччина,

**Таблиця 1. Основні картографічні та геодезичні матеріали
для нанесення державного кордону на карти**

<i>Країна і протяжність кордону</i>	<i>Офіційні договірні документи та роки їх створення</i>	<i>Основний та додатковий масштаби карт</i>	<i>Примітки</i>
Білорусь — 1084 км	Чергова довідкова карта масштабу 1:100 000 станом на 1991 р.	1:10 000	Делімітацію проведено в 1993—1997 рр. Не ратифікова- но парламен- том Білорусі
Молдова — 1222 км	Документи делімітації 1999 р.	1:50 000—основний 1:10 000 і 1:25 000 (де немає 1:10 000) — ро- бочі карти	Делімітацію проведено в 1995—1999 р.
Польща — 542 км	Документи демаркації між СРСР і Польщею: 1946—1947, 1951, 1957—1958, 1962, 1978—1979 рр.	1:25 000	Здійснюється перевірка (ре- демаркація)
Росія — 1974 км	Документи делімітації 2003 року	1:50 000	Здійснюється делімітація
Румунія — 614 км	Документи демаркації між СРСР і Румунією: 1948—1949 рр. — демар- кація 1961—1962 рр. — перевірка 1969—1973 рр. — перевірка 1979 р. — демаркація	1:25 000	Проводяться перегово- ри з питань делімітації морського кор- дону
Словаччина — 98 км	Документи демаркації між Україною та Словаччиною: 1989—1994 рр.	1:25 000	—
Туреччина — 397 км	Угода про розмежування континентального шельфу між СРСР і Турецькою Республікою в Чорному морі 1978 р.	Морські карти масштабу 1:750 000 № 500 та № 501 1977 та 1976 рр. відповідно	—
Угорщина — 137 км	Документи демаркації між Україною і Угорщиною 1996—2003 рр.	1:10 000	

Туреччина, Угорщина. Сучасні основні картографічні та геодезичні матеріали для нанесення державного кордону на карти вказані у табл. 1.

Неврегульованість договірно-правових питань стосовно державного кордону спричинює різні недоречності. А щоб їх не виникало, необхідно в засобах масової інформації роз'яснювати значення договірно-правового оформлення державного кордону. Як правило, у повідомленнях преси акцентується увага на яки-хось дріб'язкових поточних питаннях ходу переговорів.

Зрозуміло, що все це являє для журналістів певний інтерес, але ж глибинні питання державного кордону часто залишаються, як мовиться, поза кадром. Справді складні питання потрапляють у пресу рідко, бо в комісіях з обох сторін розуміють: передчасне розкручування чи мусування в засобах масової інформації надзвичайно складних і тонких з точки зору пошуку компромісу питань може призвести до значних ускладнень та невинуватної затримки їх вирішення. Тому сторони, як правило, домовляються про обмежене висвітлення ходу переговорів. І саме ця виправдана таємничість створює у пересічного громадянина переконання, що кордон — це розділ, розмежування, колючий дріт тощо. І тут буде доречно згадати слова з поеми американського поета Фроста: «...якщо сусіди мають між собою добрий паркан — то це гарні сусіди». Іншими словами, межа між добрими сусідами повинна бути точно визначена, позначена і оформлена, щоб ніхто не міг трактувати її по-своєму, щоб вона не стала яблуком розбрату між сусідніми країнами.

Насправді ж суть функціонування державного кордону безпосередньо для громадян сусідніх держав залежить перш за все від режиму державного кордону, який є однією з основних складових договірно-правового його врегулювання. З іншого боку, без договору про державний кордон, без делімітації та демаркації неможливо встановити його режим.

Режим державного кордону регламентується Законами України «Про державний кордон», «Про виключну (морську) економічну зону України», Митним кодексом, а також міжнародними договорами — двосторонніми та багатосторонніми. Основна мета режиму державного кордону — це регулювання всіх питань, пов'язаних із взаємовідносинами сусідніх держав на кордоні.

Найбільше проблем виникає в процесі делімітації та демаркації кордонів між колишніми республіками СРСР. І це зрозуміло. Якщо західний кордон України був досить чітко визначений на місцевості й тепер потребує тільки його перевірки на місцевості та оновлення договірно-правових та картографо-геодезичних демаркаційних документів, то межі між колишніми республіками Союзу були зафіксовані тільки на черговій топографічній карті масштабу 1:100 000 та на матеріалах землеустрою.

Фахівцям-картографам зайве доводити, що навіть невелика помилка чи неточність у визначенні лінії кордону на карті масштабу 1:100 000 дає значні розбіжності з матеріалами землеустрою, лісотаксації та іншими картографічними матеріалами. А що вже говорити про лінію кордону на місцевості. Середня точність визначення положення об'єктів місцевості на такій карті становить близько 70 м, а гранична може сягати 400 м. Ось чому при виборі топографічних карт для делімітаційних та демаркаційних робіт перевага надається картам найбільшого масштабу — 1:10 000. Найбільшого — з точки зору наявності топографічних зйомок, адже відомо, що територія України майже суцільно покрита зйомкою цього масштабу. Немає таких карт лише на гірські райони Карпат, хоча деякі «вікна», на жаль, є і в прикордонних районах, особливо на кордонах з Польщею, Словаччиною, Румунією.

І ще одна складна проблема потребує вирішення. Багато населених пунктів, шляхів, промислових, сільськогосподарських та інших об'єктів у прикордонних районах за радянських часів були побудовані без належного погодження з відповідними державними органами. Тому сьогодні вони опинилися по обидва боки від лінії кордону. Досвід проведення делімітаційних та демаркаційних робіт на початковому етапі показав, що вирішити ці питання за короткий час можна тільки за наявності достатньої політичної волі договірних сторін.

Практика договірно-правового оформлення державного кордону з Республікою Білорусь (1993—1997 рр.) свідчить, що на більшості ділянок лінія кордону була визначена за матеріалами землеустрою та лісовпорядкування. Ці матеріали мають детальний масштаб (1:10 000), що дало змогу розмежувати землекористувачів. Але на окремих ділянках обставини склалися таким чином, що так званої оптимізації кордону уникнути не вдалося. Наприклад, адміністративний кордон 33 рази перетинав фарва-

тер річок Дніпра та Сожу, і для того щоб дійти взаємної згоди, потрібен був певний час.

Якщо питання, пов'язані з обслуговуванням автомобільних шляхів та меліоративних систем, вирішувались сторонами на принципах економічної доцільності досить швидко, то довгий час проблему становили так звані черезсмужні земельні ділянки, які були розташовані на певній віддалі від кордону. Спроби здійснити рівноцінний обмін земельними ділянками не приносили потрібного результату через місцеві умови, які полягали в тому, що суміжні господарства України і Білорусі не мали рівноцінних земель для обміну. Пошуки компромісу привели до того, що було використано принцип багатоваріантного обміну земельними ділянками між декількома землекористувачами з обох сторін.

Таке рішення значно спростило виконання низки прикордонних, митних та інших процедур при здійсненні господарської діяльності взагалі. Слід зазначити також, що обов'язковою умовою обміну було погодження процедури з місцевими органами влади (сільськими радами, районними та обласними державними адміністраціями).

Дуже важливим є питання нанесення та відображення державних кордонів на топографічних та інших картах. З давніх-давен карти є результатом копіткої праці геодезистів, топографів, картографів, географів. Державні кордони є одним з головних елементів змісту карт, що наносяться за міжнародними договорами та документами. Якщо територія спірна, то, як правило, вказують, що державний кордон уточнюється, він нанесений у відповідності з односторонніми актами однієї з країн тощо. Про результати встановлення державного кордону зазвичай повідомляють Генерального секретаря ООН. Міжнародна спільнота відстежує ці важливі проблеми, для чого засновано спеціальні інститути в різних країнах, публікуються наукові та періодичні видання. Для вирішення спірних питань, що виникають між державами, утворено Міжнародний Суд ООН.

Сьогодні, з розбудовою державного кордону, в нашій мові дедалі частіше звучать слова *делімітація* та *демаркація* в розумінні, що стосується державного кордону. Виконувати делімітацію та демаркацію слід кваліфіковано і відповідально, бо з історії відомо, що причиною виникнення багатьох міждержавних конфліктів були територіальні претензії. З іншого боку, ніщо

так не стабілізує ситуацію на кордоні, як чітке визначення місцеположення лінії кордону, його фіксація в договорі.

Як відомо, державні кордони, погоджені сусідніми державами, вважаються визнаними та встановленими. Встановленими вважають кордони, якщо вони делімітовані (лінія їх проходження позначена на великомасштабних топографічних картах та описана) і демарковані (лінія їх проходження позначена на місцевості, описана в протоколах-описах про демаркацію кордону і нанесена на великомасштабну топографічну карту). Загальна схема картографо-геодезичних робіт вказана на рис. 3.

Результатом делімітації є міждержавний договір про державний кордон з додатками. Додатками до договору делімітації, як правило, є:

- альбом великомасштабних топографічних карт з нанесеною лінією державного кордону;
- опис або протокол-опис проходження кордону, який створюється за основною картою делімітації.

Крім того, може бути доданий список координат поворотних точок, які визначаються за основною або додатковою картою, та інші документи за домовленістю.

Практична реалізація завдань з делімітації кордону становить значний за обсягом комплекс договірно-правових, організаційних, технічних та інших видів робіт, який, зокрема, передбачає: підготовчі роботи картографо-геодезичних та землепорядних служб; оновлення топографічних карт; визначення та узгодження проекту лінії кордону на картографічних матеріалах, погодження його між суміжними районними та обласними органами місцевої влади, а також на рівні експертних робочих груп та спільних комісій; оптимізація проходження лінії державного кордону (взаємообмін земельними ділянками); розгляд спірних питань; підготовка проекту договору про державний кордон, а також додатків до нього: опису (протоколу-опису) та альбому топографічних карт.

На жаль, досвід виконання робіт з картографо-геодезичного забезпечення делімітації державного кордону показав, що воно неможливе без сучасних геодезичних, аерознімальних, картографічних та інших матеріалів на прикордонну територію. А Україна сьогодні має топографічні карти масштабу 1:10 000 (саме вони є основою для нанесення лінії кордону), які створювались 15–25 років тому і не відповідають сучасному стану

місцевості. Проблеми виникають і під час встановлення лінії кордону, який проходить по річках та інших водоймах, через відсутність сучасних картографічних, гідрографічних та інших матеріалів. Делімітація кордону з Республікою Молдова та Російською Федерацією проводилася на застарілих картах, що не забезпечило відповідну якість договірних документів.

До комплексу демаркаційних робіт входять підготовчі картографо-геодезичні та землевпорядні роботи, розробка техніко-економічного обґрунтування, винесення проекту лінії державного кордону на місцевість, закріплення лінії кордону, встановлення прикордонних знаків та визначення їх планових координат і висот, створення або оновлення топографічних карт, складання проекту протоколу про демаркацію державного кордону, протоколу-опису проходження лінії кордону, альбому топографічних карт, протоколів прикордонних знаків, каталогу координат прикордонних знаків та інших демаркаційних документів, підготовка договору про режим державного кордону.

Підсумком демаркації є протокол про державний кордон, до якого, як правило, додаються:

- протокол-опис проходження кордону, який створюється в процесі демаркації на місцевості;
- альбом великомасштабних топографічних карт;
- протоколи прикордонних знаків;
- каталог або список координат прикордонних знаків.

Крім того, можуть додаватися, за взаємною домовленістю, матеріали про тристоронні знаки, великомасштабні плани особливих ділянок кордону, способи позначення кордону на місцевості тощо.

З плином часу під дією природних факторів місцевість змінюється і відповідно до цього зміщується положення лінії кордону. Час від часу за домовленістю сторін проводиться повна або часткова редемаркація (перевірка) державного кордону. Слід також зазначити, що договірні документи виконуються, як правило, двома державними мовами з використанням правила альтернату.

З міжнародної практики відомі випадки, коли між делімітацією і демаркацією проходить певний проміжок часу з різних причин. Але такі випадки є достатньо небажаними, тому що вони не додають визначеності і стабільності у міждержавні відносини.

Картографо-геодезичне забезпечення делімітації та демаркації кордону важко переоцінити. Поки що людство не придумало кращого і універсальнішого інструменту для договірних документів, ніж топографічна карта. Хоча топографічні карти (альбоми) є додатками до договору (протоколу), проте вони складають найважливішу невід'ємну частину документів делімітації та демаркації.

Топографічна карта — це просторова, математично визначена узагальнена образно-знакова модель дійсності. Топографічна карта має багато дуже цінних властивостей — просторово-часова подібність, відповідність змісту, абстрактність, вибірковість і синтетичність, метричність, однозначність, безперервність, наглядність, читабельність, оглядовість, інформативність та інші. Характерною особливістю її є те, що вона має властивість начоно зображувати кордон на всій його довжині. З огляду на це карта є винятково повним джерелом інформації. Топографічна карта, що застосовується для делімітації і демаркації, повинна точно і детально зображувати сучасну місцевість.

З міжнародно-правової точки зору делімітаційні та демаркаційні карти мають усі необхідні властивості договірного документа: у графічній формі вони фіксують угоду між сторонами щодо встановлення державного кордону, їх підписують голови делегацій, а згодом підтверджують на відповідному державному урядовому рівні.

Перший етап делімітації кордону — підготовчий, який включає:

- встановлення картографічної вивченості та збір необхідних топографічних планів і карт;
- аналіз картографічних матеріалів;
- підготовку пропозицій щодо розробки методики (технології) роботи з картографічного забезпечення делімітації державного кордону.

Вибір масштабу топографічних карт має дуже велике значення. І тут уся справа в точності й детальності. Розглянемо точність зображення елементів змісту топографічних карт залежно від їх масштабу.

У наведеній таблиці перша цифра діапазону вказує середні помилки в плановому розташуванні зображень об'єктів та чітких контурів місцевості відносно найближчих пунктів і точок

Таблиця 2. Точність топографічних карт різних масштабів — як точність зображення елементів змісту (в міліметрах) і точність відповідності зображень реаліям на місцевості (в метрах)

<i>Масштаб карт</i>	<i>Середні помилки</i>		<i>Граничні помилки</i>		<i>Смуга можливих відхилень на місцевості</i>
	<i>мм</i>	<i>м</i>	<i>мм</i>	<i>м</i>	<i>м</i>
1:5000	0,5—1	2,5—5	1—2	5—10	10—20
1:10 000	0,5—1	5—10	1—2	10—20	20—40
1:25 000	0,5—1	12,5—25	1—2	25—50	50—100
1:50 000	0,5—1	25—50	1—2	50—100	100—200

геодезичної основи, а друга — середні помилки в плановому розташуванні зображень контурів рослинності та ґрунтів.

Остання колонка — смуга можливих відхилень на місцевості — на думку автора, дає уяву про порівняльну фактичну точність державних топографічних карт різних масштабів.

Звичайно в геодезії і картографії всі об'єкти мають певні точнісні параметри. Так, навіть точність визначення координат прикордонних стовпів відносно геодезичної основи залежно від організації вимірювань та домовленості сторін може коливатися від кількох сантиметрів до кількох метрів. Що більший масштаб карти, то точніше зображення лінії кордону. Якщо ми працюємо на карті 1:50 000 — це смуга можливих відхилень від 100 до 200 м. В масштабі 1:10 000 — це вже смуга в 20—40 метрів. З наведеної таблиці зрозуміло, що найкраще використовувати карти масштабу 1:5000.

Сучасні кордони більшості європейських країн переважно оформлюються на великомасштабних топографічних картах масштабів 1:2000—1:10 000.

Якщо в 1940 році найбільшим масштабом договірних карт в Європі був масштаб 1:50 000 (Voggs S.W., 1940), то сучасні договірні документи із встановлення державних кордонів створюються на детальних планах і картах масштабів 1:2000—1:10 000. На великомасштабність і детальність карт для делімітації і демаркації звертають увагу і російські автори (Кудрявцев В.Н., 1990; Ушаков Н.А., 1996; Бабурин С.Н., 1997; Трофимов В.Н., 1997). Нескладно відстежувати і причини такого уточнення. Як свідчить світовий досвід, недостатня точність карт часто призво-

дила до гострих територіальних спорів і конфліктів. «Значення топографічних карт для вирішення територіальних спорів може бути різним залежно від конкретних умов кожного спору. Як правило, офіційна публікація карт однією стороною сторін спору та невизнання або опротестування цих карт іншою стороною є важливим показником позиції кожної конфліктуючої сторони. Карти з кордонами залежать від відповідних договірних постанов, в яких закріплено угоду сторін про положення лінії кордону» (Клименко Б.М., 1974). З іншого боку, карти повинні точно і детально зображувати відповідну місцевість. В одному з рішень арбітражного суду (про острів Пальмас) відзначалось: «Перша умова, якій повинні відповідати карти, що застосовуються як доказ з юридичних питань, це їх географічна точність. Тут необхідно підкреслити, що не тільки старовинні карти, але й сучасні і навіть офіційні та напівофіційні страждають неточностями» (Клименко Б.Н., 1974).

Вибір топографічних карт і тенденція до великомасштабності пояснюється надійністю оформлення кордонів. Для того щоб нам мати топографічну основу, наприклад, масштабу 1:5000, необхідно виконати нову топографічну зйомку масштабу 1:5000 практично на весь периметр сухопутного державного кордону, а це — понад 5000 км² (за умови, що ширина прикордонної смуги становить близько кілометра).

Щодо особливостей делімітації з Росією, Білоруссю, Молдовою слід зауважити, що на момент проголошення незалежності Україну від них відділяв адміністративний республіканський кордон. Саме він і був проголошений Законом України «Про правонаступництво» як державний.

Поняття кордону чітко сформульоване не було, тому делегації на переговорах кожного разу шукали його суть між лінією на так званій черговій топографічній карті масштабу 1:100 000, завіреною підписами посадових осіб і печатками Президій Верховних Рад союзних республік, та лінією розмежування землекористувачів на планах землеустрою в масштабі 1:10 000. Звичайно, важко заперечувати юридичний статус чергової довідкової карти масштабу 1:100 000, але картографо-географічні дослідження, особливо при виконанні делімітації з Білоруссю та Росією, незмінно приводили до висновку, що лінія розмежування землекористувачів на планах землеустрою разом з іншими документами, як правило, і відображає лінію державного кор-

дону. У тих же випадках, де лінія розмежування землекористувачів не узгоджена, питання вирішується шляхом переговорів. На користь планів землеустрою свідчать такі основні аргументи: фактичне землекористування; детальний масштаб; узгодженість межі між землекористувачами. Лінія ж кордону на черговій карті застосовується як державний кордон в окремих випадках, бо точність нанесення її майже в десять разів менша, ніж на планах землеустрою, а також унаслідок консервативності виконавчих органів, які практично не допускали уточнень її нанесення відповідно до планів землеустрою.

Сучасні кордони в Європі за поодинокими винятками є лініями, які точно і детально позначені на місцевості та на картах.

«Спори і суперечності про кордони у переважній більшості випадків є відголосками історичного процесу становлення державних кордонів з тих часів, коли лінія кордону встановлювалась неточно, приблизно або не встановлювалась взагалі. Велика кількість таких спорів і суперечностей існувала в минулому, немало їх і сьогодні» (Кудрявцев В.Н., 1990).

Спори про положення лінії кордону бувають різні. Часом, коли існують дві різні делімітації, виникає спір про те, яка ж з них є правомірною. Іноді через недостатню якість делімітації виникає спір, що ґрунтується на різному її тлумаченні. Це робить демаркацію неможливою. Нерідко виникають суперечки і розбіжності при встановленні лінії кордону на місцевості на підставі делімітаційних документів. Справа в тім, що недеталізована делімітація часто не може передбачити всі особливості місцевості і рельєфу. При демаркації часто виникають ситуації, коли провести лінію кордону можна по-різному, а точні вказівки в документах делімітації відсутні. Це також може призвести до неможливості демаркації.

Досвід українських делегацій з делімітації і демаркації державного кордону свідчить, що картографо-геодезичне забезпечення у встановленні лінії кордону грає дуже важливу роль. Вона полягає у місці та ролі технічних експертів, запобіганні помилок, постійному аналізі стану й перспектив процесу облаштуваності державного кордону України.

В останні роки у світі спостерігається тенденція до уповільнення темпів делімітації й демаркації державних кордонів. І це зрозуміло — держави не хочуть поступатися жодним потенційним квадратним метром своєї території. Крім того, вони усві-

домлюють, що договори встановлення державних кордонів мають довгостроковий характер.

Тільки повноцінна географічна інформація у вигляді топографо-геодезичних і картографічних розвідувань та досліджень забезпечує надійний результат і тому відіграє істотну роль у переговірному процесі. Збір достатньої інформації й відомостей про місцевість, що обумовлюється наявністю якісного картографічного матеріалу й вихідних геодезичних даних, сучасних аерофото- і космічних знімків, проведенні рекогносцировки місцевості з виявленням об'єктів, недостатньо повно зображених на картах, дешифрування знімків. Відсутність усього цього може призвести до помилок, які виправляються великою ціною. За цих умов про якісне правове оформлення державного кордону говорити не доводиться.

Слід зазначити ще одну обставину, що стосується ролі у цьому процесі технічних експертів або картографів і геодезистів. У наш час вони мають широкий набір доступних технічних засобів. Карти, наприклад, завжди використовувалися у створенні кордонів, але техніко-технологічний прогрес за останні 50 років суттєво змінив можливості одержання результатів. Матеріали дистанційного зондування, аерофотознімання, GPS-виміри, застосування комп'ютерів істотно розширили як діапазон, так і якість даних.

Похибки вимірювань. Похибки зустрічаються практично в кожному виді діяльності. Але на похибках геодезистів і картографів варто зупинитися особливо, оскільки будь-який вимір, будь-яка координата, будь-яка точка на карті не можуть мати якої-небудь абсолютної величини, а тільки відносні. Теорія похибок вимірів класифікує похибки на систематичні, грубі й випадкові. Грубі й випадкові похибки пов'язані здебільшого з людським фактором, а систематичні враховують особливості вимірювальних приладів, технологічні прийоми й методи, погодні умови й т. д.

Крім того, експерти у сфері геодезії й картографії повинні чітко уявляти важливість помилок, які можуть виникнути при картографо-геодезичному забезпеченні встановлення кордонів. Наведу кілька прикладів. Використання різних вихідних геодезичних дат (параметри земного еліпсоїда, система координат і початкова точка відліку координат) може призвести до значних помилок. Та сама географічна координата точки при засто-

суванні різних геодезичних вихідних дат на місцевості може інтерпретуватися двома точками, відстань між якими може досягати 1500 метрів.

Важливо також правильно розуміти значення цифрових даних. Міжнародні угоди й договори, рішення й вироки міжнародних судів (арбітражів), демаркаційні дані включають, у більшості випадків, координати — плоскі прямокутні або географічні (довгота й широта), азимути й відстані, для того щоб визначити положення кордонів. Усім, хто відповідальний за формування цих документів, необхідно бути обізнаним з важливістю значення цифр. Кількість значущих цифр в обмірюваному або обчисленому значенні залежить від точності приладів і застосованих методів вимірів.

Їм також необхідно бути обізнаними з терміном «точність», що виражає близькість до істинного, і терміна «похибка», що виражає відповідність процедури виміру й ступінь обробки його результатів. У реальному житті значення істини або абсолютна точність не існують і, таким чином, використовується термін «оцінка точності», що залежить від точності процедур, використаних для того, щоб одержати потрібне значення. Щораз, коли згадується термін «точність», мається на увазі певний діапазон значення, що виражається як оцінка точності або похибка.

Важливо розуміти зміст значущих цифр для різних маніпуляцій з ними. Наприклад, координата точки $45^{\circ}28'37''\text{N}$ і $29^{\circ}58'11''\text{E}$ представлена з точністю до 1 секунди. Це означає, що істинне положення точки перебуває в колі на місцевості діаметром приблизно 30 метрів. Якщо ці ж координати записати з точністю до 1 мінути — $45^{\circ}28'\text{N}$ і $29^{\circ}58'\text{E}$, то така точка буде перебувати в колі на місцевості діаметром приблизно 1800 метрів.

Обміряна й записана відстань 1806 метрів означає, що точність його виміру становить $\pm 0,5$ метрів. Обміряна й записана відстань 1806,32 метрів означає, що вона обміряна з точністю $\pm 0,5$ сантиметрів.

Особливістю використовуваних карт є те, що «всі карти є неправдивими», тобто як двовимірні подання складного тривимірного (навіть чотиривимірного, якщо враховувати тимчасовий вимір) світу, у якому ми живемо, і вони не обов'язково надають всю інформацію. Карті неминуче говорять неправду. Дійсно, як указав Mark Monmonier:

«Можна не тільки легко говорити неправду за допомогою карт, цього неможливо уникнути. Для відображення знакових взаємин для складного, тривимірного світу на плоскому аркуші паперу або на екрані, карта не може не спотворювати дійсність. Як масштабована модель карта повинна використати символи (умовні знаки), які майже завжди пропорційно є набагато більшими або товстішими, ніж об'єкти, які вони представляють. Для запобігання зникнення важливої інформації в тумані деталей, карта повинна пропонувати вибірковий, неповний набір реальності. Немає виходу з картографічного парадоксу: для подання корисної і правдивої картини точна карта повинна говорити невинну неправду».

Характеризуючи карти, зокрема топографічні, слід зазначити, що на точність і похибки точок місцевості найбільший вплив роблять масштаб карти й проекція.

Крім того, сюди варто віднести похибки при створенні карт, а саме:

- похибки визначення й нанесення пунктів опорної астрономо-геодезичної мережі;
- похибки знімальних дій;
- похибки складання;
- похибки побудови опорних пунктів для створення карти;
- похибки в положенні контурних точок;
- похибки зміщення фарб при друці, деформація паперу тощо.

З огляду на все це можна зробити висновок, що всі технічні рішення повинні бути ретельно продумані, виважені з метою запобігання систематичних і грубих помилок.

Однак у контексті топографічних карт картографічні служби держав устанавлюють стандарти щодо масштабу, проекції й умовних знаків, які мінімізують шанси свідомого перекручування дійсності.

Проте варто пам'ятати, що топографічні карти розроблені, головним чином, для універсального споживача. У випадку з інтерпретацією кордонів все більшого значення набувають отримані цифрові дані, а карти носять ілюстративний характер.

Проаналізувавши стан картографо-геодезичного забезпечення державного кордону, відзначимо таке.

Підприємства колишньої Укргеодезкартографії (тепер Державна служба геодезії, картографії та кадастру Мінприроди України) виконали і виконують картографо-геодезичне забезпечення

переговорного процесу з Республікою Білорусь, з Республікою Молдова та Російською Федерацією. З виконаних обсягів картографо-геодезичних робіт до активу слід віднести оновлення та видання топографічних карт масштабу 1:10 000 в 1993—1995 рр. для проведення делімітації державного кордону з Республікою Білорусь, комплекс демаркаційних робіт з Республікою Молдова. Для здійснення судноплавства та прикордонної охорони ділянки державного кордону в 1996 р. виконано гідрографічні роботи на річках Дніпро і Сож. Крім того, виготовлено підсумкові делімітаційні документи: Альбом карт та Протокол-опис — як додатки до договорів про державний кордон з Республікою Білорусь, Російською Федерацією та Республікою Молдова. Понад 20 аркушів карт масштабу 1:10 000 оновлено в 1999 р. в Закарпатській області на кордоні з Румунією та Угорщиною.

Воєнно-топографічне управління Генерального штабу Збройних сил України виконало редемаркацію державного кордону зі Словаччиною та Угорщиною, перевірило його з Республікою Польща, здійснює перевірку з Румунією.

Державний комітет по земельних ресурсах України, його обласні управління та їхні підрозділи виконують повною мірою обсяги землевпорядних та проектно-розвідувальних робіт уздовж усього периметру сухопутного державного кордону України.

Підсумовуючи викладене вище, можна зазначити: топографо-геодезичні та картографічні роботи з розбудови державного кордону як необхідного атрибуту держави потребують свого продовження та відповідного міждержавного оформлення, що сприятиме становленню Української держави, стане надійним засобом гарантування національної безпеки України та формування її міжнародного іміджу.

Микола Тимошик

Народився 1956 року в с. Данина на Чернігівщині. Українець. У 1978 році закінчив факультет журналістики Київського університету ім.Т.Г.Шевченка і аспірантуру при ньому. Працював на журналістській та видавничій роботі. Автор ряду рунтовних наукових праць та підручників для вузів, виданих в Україні й за кордоном, які стосуються видавничої справи, життя й діяльності Івана Огієнка тощо.

Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, за сумісництвом ? директор науково-видавничого центру «Наша культура і наука». Член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України. Лауреат премії ім. Івана Огієнка.

УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА І КНИГОВИДАННЯ В КАНАДІ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКИХ ВІДНОСИН

Становлення українського друкованого слова за океаном

Учителі-емігранти — піонери видавничого руху

Понад сто років тому перші емігранти з українських земель їхали в пошуках кращої долі у невідомі їм і тривовжні заокеанські світи, беручи з-поміж найпотрібніших у дорозі речей грудочку рідної землі, а нерідко — й томик Шевченкового Кобзаря чи Біблії. Потрапивши в чуже оточення, не знаючи тамтешніх законів, звичаїв та мови, будучи переважно малописьменними, розпорошеними на великих відстанях, вони потребували доброго і надійного порадника, учителя, носія бодай якоїсь інформації про рідний край, чогось такого, що могло б їх освічувати і об'єднувати. Таку роль перебрали на себе перші україномовні періодичні друковані органи та книжки.

Як підтверджують архівні матеріали, українське друкарство на американському континенті засновували не професіонали. Були то молоді хлопці, здебільшого з числа учителів, яким безумовно бракувало професійного журналістського і видавничого досвіду. Але в їхніх неспокійних серцях нуртували любов до цієї справи і любов до України. Коли тепер перегортаєш десятки, сотні книжок, виданих нашими земляками за океаном у різний час, то нерідко в них неможливо віднайти, скажімо, рік видання. Про час виходу таких книжок можна дізнатися хіба що з рекламних оголошень про збір накладу чи з повідомлень на газетних шпальтах про надходження у продаж того чи іншого видання. Перші видавці навіть не знали про загальні правила оформлення, кажучи сучасною мовою, вхідних і вихідних даних книжки. Вони тоді й не замислювалися, що творять історію і самі залишаються в ній. А працювали для людей, дбаючи передусім про їхній духовний і національний поступ, закликаючи їх своїми виданнями пам'ятати далеку Батьківщину, мову і звичаї своїх батьків.

Початки українських друків на канадській землі

Досі остаточно не встановлено, яку саме українську книжку, видрукувану на канадській землі, можна вважати першою. Професор І. Боберський, наприклад, стверджує, що це «Християнський Катехизм» — 40-сторінкова брошура, що побачила світ 1904 року за підтримки і благословення «Незалежної Грецької Церкви». Ця дата, до речі, зазначена на книжці. Інший канадський дослідник, доктор М. Марунчак українським канадським першодруком вважає «Учебник англійської мови» (обсяг — 330 сторінок), який написали Іван Бодруг та Михайло Щербінін. Цей своєрідний українсько-канадський підручник побачив світ наприкінці 1904 року, а датований 1905 роком. В англійському варіанті він має довшу назву — «Ruthenian-English Glossary or Dictionary or English Manual for Ruthenians». Це підтверджує оригінал договору «Канадійської Північно-Західної Видавничої Спілки» з авторами від 10 березня 1904 року, за яким видавництво зобов'язувалося випустити книжку в світ 1904 року.

На жаль, жоден примірник цієї книжки не зберігся. Маємо лише її передрук 1912 року. А ще — досить оригінальний

текст рекламного оголошення у перших числах «Канадійського Фармера» 1906 року, зверненого до українців:

«Ви цілком не сотворите гріха, ні ви, ні ваші діти, коли купите собі учебник англійської мови. Се не пів «кега» пива у Вінніпегу, аби викинути одного доляра, випити за пару годин та й пропало. Се книга за 1.50, котрої Вам треба на кождім кроці, як потрібно їсти й одягнутися... Дуже біда на чужині мізерному бідакові, що не знає мови народа, з котрим мусить жити».

Дехто з учених діаспори початок заснування українського книговидання в Канаді відносить до 1907 року. Очевидно, підставою для цього не зовсім умотивованого твердження стало ось таке рекламне представлення в газеті «Канадійський Фармер» брошури «Вільний Світ», випущеної того ж року «Українською Вільнодумною Федерацією»: «Пам'ятайте, що се перша книжечка, яка до сеї пори появилася на Канадійській Україні».

До речі, багато шпальт перших українських часописів у Канаді перейняті саме благородною ідеєю добротворення, чистих і чесних намірів щодо поширення освіти і знань серед українців, об'єднання їх в одну свідому й активну спільноту. Показовим у цьому плані є ось цей витяг із звернення до читача, опублікованого у першому числі «Українського Голосу»: «...Та і наша доля в заморській країні не облята медом, не обсипана золотом. І нам нелегко приходиться лупати каміне, корчувати ліси, сушити мочари. Ми не застали тут колачів на вербах, а мусимо так само тяжко працювати, щоб з голоду не згинуть, а до сего ми тут чужі, ми ще не знаємо тутешніх законів... Ми повинні шанувати людську гідність і не бути рабами інших народів, а показати себе, що й ми народ. Та щоб ми могли обстоювати за собою, ми повинні вчитись. Встид і сором буде нам, непросвіченим...».

Їхали наші земляки за океан зосібно русинами, буковинцями, галичанами, волиняками, наддніпрянцями, лемками, чернігівцями. Їхали такими тому, що й сама наша Україна була тоді розшматована, роздерта поміж сильнішими сусідами — Росією, Польщею, Австро-Угорщиною, Румунією. Історично несправедливе слово «рутеніш», «рутенійці» надовго стало ознакою свого національного «я» серед чужинців. Та поступово, впевнено і гідно ставали переселенці з українських теренів у далеких європах і канадах саме українцями. Ставали значною мірою тому і завдяки саме своєму рідному друкованому слову.

Видавництва й часописи першої хвилі еміграції

Газетні видавництва

Перша хвиля української еміграції до Канади, що окреслюється хронологічними рамками від кінця XIX століття до кінця Першої світової війни, характеризується стихійним, дещо хаотичним, але впертим становленням і ствердженням видавничої справи.

На початковому етапі видавництва організовувалися здебільшого для започаткування того чи іншого україномовного періодичного друкованого органу. Відомо, що першим таким часописом на американському континенті стала «Свобода», заснована у Джерсі-сіті 15 вересня 1893 року. Газета швидко здобувала все більше передплатників, зокрема й серед канадських українців. Але задовольнити сповна потреби останніх вона не змогла. І тому вже на початку XX століття в Канаді виникають свої друковані органи для українців. Були то «Канадійський фармер» (1903), «Слово» (1904) та журнал «Ранок» (1905).

Спільною характерною ознакою цих трьох видань стали їхня політична заангажованість і залежність від засновників. Часописи виходили на чужі гроші і захищали інтереси передусім англійської ліберальної буржуазії, а не українців-переселенців. Не сприяли довір'ю в українського читача і гостра полемічність публікацій та нетерпимість багатьох авторів, надто ж у міжконфесійних питаннях.

Отже, незабаром нагальною потребою стало заснування справді народного і справді українського часопису. Така роль волею історії випала на долю «Українського Голосу», перше число якого побачило світ 16 березня 1910 року. Вперше за всю історію української видавничої справи і журналістики поза Батьківщиною слово «український» стає у заголовку окремого часопису. Відтоді й розпочинається пора активного українського книгодрукування.

Першим українським видавництвом, яке започаткувало 1903 року часопис «Канадійський Фармер», треба вважати «Канадську Північно-Західну Спілку». Саме завдяки зусиллям її організаторів до Канади було завезено перший український шриффт, відлитий у Сполучених Штатах Америки. Досі украї-

номовні тексти, здебільшого оголошення для громади, набиралися латинськими черенками. Цим першим українським шрифтом було набрано й згадані вище дві перші книжки спілки — «Учебник англійської мови» та «Християнський Катехизм».

**«Руська друкарня» і видавничий концерн
«Руська книгарня»**

1908 року у Вінніпезі українець Яків Крет засновує свою друкарню і видавництво «Руська друкарня». На початку, поєднуючи в одній особі і автора, і видавця, і друкаря, він, зокрема, упорядкував та видав «для руських фермерів і робітників» популярну брошуру «Важніші права Канади», почав редагувати й друкувати перший український ілюстрований журнал «Хата», а також перші числа «Українського Голосу». З цієї друкарні вийшов і перший український підручник Петра Зварича, що був звичайним перекладом англійського букваря і призначався для початкової української школи в провінціях Альберта та Саскачеван (1911). Видав цю книжку автор за власні кошти.

«Руська друкарня» пожвавила й урізноманітнила свою діяльність після того, як Кретові запропонував свої послуги молодий і діловий засновник «Першої Канадійської Книгарні» (в літературі можна знайти й іншу її назву — «Руська і Польська книгарня») Френк Доячек. Свій книжковий бізнес він почав з того, що одержані на своє замовлення зі Львова, Перемишля і Відня українські книжки складав у мішки та валізи і вирушав з ними підводою по тих околицях провінції, де гуртами оселялися українці. Супутніми речами до книжок були ікони, годинники, різноколірні нитки для вишивання, інший потрібний у господарстві дрібний крам. Спілкуючись з українцями по різних фермах, він пропагував свої книжки і водночас вивчав попит на них. Підручник з англійської за півтора долара купували неохоче (за цю суму нашому переселенцеві треба було працювати, скажімо, на вирубці лісу два дні), а ось дрібненькі брошури від 5 до 40 центів розходилися за одну поїздку. В тих поїздках і народжувалися плани, що і скільки видавати.

Напрочуд вдалою виявилася спроба зібрати й видати окремою книжкою пісні, які співали українці на початку свого перебування на чужині. Такий збірник уклав Теодор Федик і запропонував Доячку для видання. Успіх видрукованих 1908 року «Пісень про Канаду і Австрію» (йшлося про пісні

австрійської України) був несподіваний. Ось як обґрунтував видавець Я. Крет необхідність третього видання цієї книжки в 1911 році:

«Вірний образ долі наших робітників за морем, представлених у піснях про Канаду і Австрію, так зацікавив наших переселенців, що розкупили два попередні накладу цих пісень. Великий попит за сею книжкою змусив нас видати ще оден наклад. Руська Книгарня, хочаби зробити вигоду Русинам і вдоволяючи їх просьбам, відкупила від п. Т. Федика авторство сеї книжки і пускає в світ своїм накладом отсе третє виданнє. Нехай оно служить кождому розрадою в вільних хвилях, нехай кождий пригадує собі свою долю і недолю в нашій новій Вітчизні — Канаді. Передавайте, отже, сю книжку з рук в руки, посилайте її своїм братам в старий край, нехай і они знають Ваші гаразди та учаться з них, як уникати злого, щоб на новій землі зажити в щастю, в ліпшій гаразді, чого Вам всім бажає Руська книгарня».

Це був один з тогочасних українських бестселерів. Наступне його перевидання здійснила своїм накладом уже «Українська книгарня» у Вінніпезі 1927 року з новим, точнішим, заголовком — «Пісні емігрантів про Старий і Новий Край», залишивши, однак, у підзаголовку попередню назву. Продавалася ця книжка (обсягом 140 сторінок, як і в попередніх виданнях), по 40 центів.

Книгопродавець і видавець Ф. Доячек друкував свої книжки не лише в «Руській друкарні», а й у видавництві «Ранок», друкарні «Канадійського Фармера». Притому друкував, зважаючи на зростаючий попит на українську книжку, дуже інтенсивно. Так, лише за анонсами україномовної преси в 1910 році в Канаді продавалося понад 20 книжечок, випущених накладом «Руської Книгарні» Доячека. 1912 року він став співвласником «Руської друкарні». Об'єднання своєї книгарні з друкарнею дало змогу створити цілий книговидавничий концерн «Руська книгарня». Незабаром Доячек став засновником «Канадійських Вістей», а згодом (1914) у його власність перейшов і тижневик «Канадійський Фармер» з друкарнею. Книжкове видавництво, маючи такі друковані періодичні органи, сповна використовувало їхні можливості для інформування читачів про книжкові новинки, ціни і місця реалізації. Представництва цього концерну було незабаром відкрито

в інших провінціях Канади, зокрема, в провінційних столицях Едмонтоні, Ріджайні.

За даними календаря «Приятель Жовніра» на 1915 рік, що виходив у Канаді, «Руська книгарня» лише протягом 1910—1914 років випустила й реалізувала на американському континенті понад 60 назв україномовних книжок.

Цікаво, що Френк Доячек, чех за національністю, вільно говорив українською мовою, глибоко співчував національним почуттям і політичним намірам українців, розумів ціну друкованого слова національною мовою і своєю діяльністю добре прислужився українській громаді в Канаді.

«Українська видавнича спілка»

Заснована 1910 року, «Українська видавнича спілка» започаткувала перший справді народний і справді український тижневик «Український Голос». Розпочавши книгодрук у 1911 році двома невеликими брошурками — «Пімста робітника» (оповідання) та «Весна» (поезії), автором яких був перший редактор цієї газети Василь Кудрик, видавництво з роками розширювало тематику своїх книжок, збільшувало обсяги, підвищувало інтелектуальний рівень свого читача, формувало його смаки.

Найвагоміше видання цього періоду — Шевченків «Кобзар» обсягом 516 сторінок і з 53-ма ілюстраціями. На обкладинці і звороті титульної сторінки зазначено, що видавалася ця книжка в друкарні «Канадсько-Української видавничої спілки» 1918 року. Фактично це було перевидання «Кобзаря» Львівської «Просвіти» (з передмовою Богдана Лепкого). Канадські українці додали до нього свій вступ на вісім сторінок, підготовлений Інститутом «Просвіта» у Вінніпезі.

Неповторність цього видання в усій світовій шевченкіані в тому, що незабаром воно стало основою «Ілюстрованої Шевченківської бібліотеки» в 24 книжечках. Зміст кожної книжечки склали відбитки окремих поем чи добірок поезій із щойно випущеного «Кобзаря» — таким же форматом і шрифтом. До них додавався портрет Шевченка і відповідні сюжетні малюнки. Коштували ці випуски по 10 центів, тому швидко і повсюдно розходилися.

Друковане слово другої і третьої хвиль еміграції

Переведення української видавничої справи на професійну основу

Умовно об'єднаємо ці дві хвилі хронологічними рамками міжчасся двох світових війн і періодом до кінця 80-х років ХХ століття. Соціальна й політична структура української еміграції цього періоду дуже відрізнялася від піонерської доби. Внаслідок поразки національно-визвольних змагань Україну назавжди полишали найсвідоміші, найосвіченіші громадяни — ті, хто не міг прийняти нової тоталітарної системи, хто рятувався від насильної репатріації до Радянського Союзу в численних еміграційних таборах англійської, американської та французької зон окупації Західної Німеччини після завершення Другої світової війни.

Тож, за океан виїхали сотні, тисячі діячів літератури, науки, мистецтва, які на нових місцях свого поселення, в умовах потужного оживлення організаційної діяльності української спільноти, незабаром ставали каменярями духовної творчості й громадянської позиції свого народу. Вони, вже на професійному рівні, поповнили і скріпили ряди редакторів, видавців, журналістів, друкарів, які в піонерську добу формувалися із одержимих цією справою самоуків.

Українська видавнича продукція цього періоду зростає і кількісно, і якісно. У тематичному діапазоні її можна виокремити за такими ознаками:

- класика «краєвої» літератури (Шевченко, Франко, Кобилянська, Нечуй-Левицький, Леся Українка та ін.);
- науково-популярні твори з історичного минулого свого народу (це передусім заборонені в радянській Україні праці М. Драгоманова, М. Костомарова, М. Грушевського, І. Огієнка);
- українські переклади світової літератури (найбільш показові — кілька випусків арабських оповідань «Тисяча й одна ніч», роман «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича тощо);
- навчальна література для вивчення української мови насамперед маленькими українцями, народженими вже в Канаді («Український Буквар», підготовлений «Канадійським Фармером», що витримав протягом 20–30-х років кілька видань; «Український повістковий Буквар» у двох книжечках

Миколи Матвійчука, що виходив кількома виданнями у 40—50-х роках; читанки для початкових класів недільних українських шкіл, найпопулярнішими з яких були ті, що створив Петро Волиняк, — «Барвінок», «Дніпро», «Київ»);

— збірки оповідань, віршів, написаних уже канадськими українцями. Цей видавничий блок пізніше отримає назву «Українська література Канади». Він уже добре досліджений у Канаді, а найвагомішою є англomовна розвідка доктора М. Мандрики;

— різноманітні календарі, як додатки до періодичних друкованих органів. Творилися вони за зразками народних календарів, які започаткувала свого часу львівська «Просвіта». Їхній зміст складали уривки з творів класиків українського красного письменства, інформація про ювілейні дати з рідної землі, різноманітні практичні поради. Найпопулярніші і практично не досліджені сьогодні — «Поселенець», «Українська родина», «Календар «Канадійського Фармера» (з 1917 р.), «Календар «Українського Голосу» (з 1914 р.), «Календар-альманах «Нового Шляху» (з 1931 р.);

— наукова продукція Української Вільної Академії Наук. (До кінця 40-х років активність осередків УВАН у Регенсбурзі і Авсбурзі через виїзд провідних учених за океан різко зменшилася. 1949 року місцем свого осідку президія УВАН обрала канадський Вінніпег. Лише протягом перших десяти років діяльності цієї наукової інституції на канадській землі накладом УВАН було видано у Вінніпезі понад 30 випусків наукових розвідок із серії «Славістика», серед яких праці Я. Рудницького («Шевченкіяна на Заході»), О. Білецького («Омельян Огоновський»), В. Чапленка («Пропаші сили: українське письменство під комуністичним режимом. 1920—1933»), О. Войценко «Матеріяли до франкіяни в Канаді»);

— твори письменників, науковців, політичних і громадських діячів з радянської України, заборонені більшовицьким режимом, антирадянський самвидав (В. Стус, І. Дзюба, В. Мороз, В. Симоненко).

Одна з характерних тенденцій цього періоду — перенесення на канадські терени діяльності українських видавництв, які до 1939 року діяли на Галичині чи в час війни і після — у Західній Європі. Найпоказовішими в цьому плані є видавництво «Наша Культура», що діяло під орудою професора І. Огієнка (пізні-

ше — митрополита Іларіона) у Варшаві та Лозанні протягом 20—40-х років, та видавництво Івана Тиктора, що продовжило традицію створеного цим діячем у Львові концерну «Українська преса».

Видавництво «Наша Культура»

Видавництво засноване у Вінніпезі видатним діячем українського відродження, колишнім міністром освіти та віровизнань УНР Іваном Огієнком (митрополитом Іларіоном) відразу ж після переїзду його до Вінніпега восени 1947 року. Вже у вересні в усі україномовні друковані органи Канади й США, а також Європи було надіслано для публікації листівки такого змісту:

«НОВЕ ВИДАВНИЦТВО У КАНАДІ.

За головним проводом митрополита Іларіона (Проф., Д-ра Івана Огієнка) з листопада місяця 1947 року виходить у Канаді нове видання: «НАША КУЛЬТУРА» — неперіодичне видавництво, головню з ділянки української культури, історії, мови та красного письменства. Щомісяця виходить одна книжка по найдешевій ціні.

Це ж видавництво видає народно-християнського місячника «СЛОВО ІСТИНИ», присвяченого також рятуванню наших скитальників. Початкова передплата на чергові книжки «Нашої культури» — два долари. Передплата на місячник «Слово Істини» — 2.50 дол. річно, окреме число — 20 центів...

Закликаємо все українське громадянство до масової передплати цього нового корисного культурного видання! Просимо приєднувати нам нових передплатників... Видавництво».

Щоб зібрати кошти для видання книжок, при Соборі Св. Покрови у Вінніпезі засновується спеціальний «Видавничий комітет». Згідно із статутом, це була «установа благодійна, що ставить собі завданням плекання й поширення української церковної культури й ідеології». До комітету приймалися дійсними членами особи української національності. Кожен член комітету мав вносити щомісяця не менше одного долара. Видавничий фонд, що складався із членських внесків, призначався винятково на видання нових книжок.

Першими книжками, що побачили світ на канадській землі з маркою «Нашої Культури», були праці самого засновника

видавництва: «Бережімо все своє рідне!», «Приєднання церкви Української до церкви Московської», «Прометей» (поема), «Народження людини» (філософська містерія). Незабаром побачили світ солідні видання: «Слово про Ігорів похід» та «Історія української літературної мови». Остання книжка, що побачила світ 1949 року, вийшла із значною кількістю ілюстрацій.

Видавництво постійно зверталось до жертводавців за допомогою. Глибоко емоційним, переконливим і актуальним сьогодні сприймається звернення митрополита Іларіона до українських меценатів. Ось лише його фрагмент:

«Кожна людина, яка багата не була б вона, має звичайний кінець, — вернеться в землю, з якої й створена вона. Піде в землю, й пам'ять про неї минеться. Не так буває з тими, хто прислужився розвитку культури, цебто з меценатами: їхня пам'ять живе довгі роки, їх любовно згадують вдячні нащадки... Особливо рясно цвіло в Україні меценатство книжкове. Окремі багаті особи, українське боярство, українська шляхта, князі, гетьмани, українська старшина, міщанство — всі спішили стати в ряди поважних меценатів і видати яку книжку. Особи ці давно вже зійшли з цього світу, але їхні видання-книжки живуть ще й тепер і житимуть вічно, прикрашаючи нашу культуру».

За перший десятилітній період діяльності видавництва «Наша Культура» (1947–1957) в ньому вийшло 29 написаних у Канаді творів митрополита Іларіона. Окрім названих вище варто виділити ґрунтовні історичні монографії «Іконоборство», «Поділ єдиної Христової церкви і перші спроби поєднання її», «Українська церква за Богдана Хмельницького. 1547–1557»), «Українська церква за час Руїни. 1657–1687»), «Преподобний Іов Почаївський». Це також і публіцистично наснажена «Книга нашого буття на чужині», і перший том релігійно-філософських творів та багато інших цінних і змістовних.

Цікавий фінансовий документ залишив для дослідників української видавничої справи в еміграції багатолітній секретар видавництва ігумен Іов Скакальський — «Докладний список приходу, розходу й недобору в доларах» по видавництву за десять років діяльності, який дає змогу з'ясувати фінансові засади кожного видання (окрім книг, сюди треба додати ще видання трьох місячників, про які йтиметься нижче, — «Слова Істини», «Нашої Культури» та «Віри й Культури»). Якщо в 1948 році

зібраних для друку коштів було 1253, а витрат 2035 доларів, то в 1957 році ці цифри склали відповідно 4088 та 7538 доларів. У цілому ж за десять років перевитрати склали понад 15 тисяч доларів. Це ті кошти, які «митрополит Іларіон за десять літ (1947–1957) доклав до свого видавництва, щоб видав на український народ у Канаді з власного утримання». Звідси зрозумілими стають грізні фрази засновника видавництва, висловлені в листі до Павла Сомчинського в Буенос-Айрес: «Видаю багато, але до кожної книжки докладаю. Навіть сумнів бере: чи їй варто писати?»

Окрім підготовки до друку книжкових видань «Наша культура» стає засновником кількох періодичних друкованих органів — «Слово Істини», «Наша Культура», «Віра й Культура».

«Слово Істини», як «народний місячник духовної культури й рідної мови», регулярно виходив з листопада 1947 по жовтень 1951 року. Усіх випущено 48 чисел. Обсяг кожного числа був стабільним — 32 двоколонні сторінки (один друкований аркуш), за винятком першого, зведеного. Програмною метою діяльності було заявлено прагнення редакції «сіяти по всьому українському світові правдиве Слово Божої Істини, щоб глибше виявити церковну Божу Правду та українську церковну ідеологію».

Тематика часопису постійно розширювалася. Провідними були теми української мови, культури, проблеми їх виживання в чужомовному оточенні. Редакція постійно зверталася до своїх читачів та видавництв присилати для рецензування нові книжки, інформація про які систематично вміщувалася на сторінках часопису.

І все ж «Слово Істини» попри неодноразові прагнення видавця урізноманітнити тематику публікацій залишався вузькопрофільним часописом із чітко вираженим релігійно-національним напрямом. Це звужувало читацьку аудиторію, не сприяло формуванню солідного авторського активу. Нерідко зустрічаються числа, де на 70–80 відсотків усього обсягу подавалися матеріали одного автора — митрополита Іларіона. Все це спонукало видавця до зміни профілю видання і вироблення його нової програми. У жовтні 1951 року вийшло останнє число «Слова Істини», на одній із сторінок якого було вміщено заклик до читачів читати новий часопис «Наша культура».

Місячник «Наша Культура». Новий місячник, що почав виходити у Вінніпезі з листопада 1951 року, був новим лише за місцем перебування видавця. Адже багато читачів як у Європі, так і в Америці пам'ятали редаговану протягом 1935—1937 років у Варшаві професором Іваном Огієнком «Нашу Культуру», яка швидко завоювала авторитет у науковців і прихильність у найширшого читача. З незалежних від видавця причин вона там і припинила своє існування, але потреба у відновленні такого часопису після Другої світової війни в умовах посилення «радянзації» українського населення після приєднання західноукраїнських земель до складу радянської України була як ніколи актуальною. Цю тезу так обґрунтовує сам видавець:

«Українська культура, на якій зросла наша Україна й яка принесла їй світову славу, знаходиться тепер у великій небезпеці — в небезпеці повного знищення її. Ворог напосів на Україну й свідомо нищить цю культуру до останку, бо добре знає, що українська культура — то правдива душа України, добре знає, що, знищивши цю культуру, він знищить саму Україну, раниць її в саме серце...

Але ми всі знаходимося на волі й від своєї культури не відступаємо. Навпаки, тільки на чужині ми глибоко пізнали повновартість нашої рідної культури, пізнали її самостійність, людяність. Пізнали, що наша культура неповторна за межами нашої Батьківщини... Творімо ж і на чужині українську культуру всіма силами своєї нації! Сил цих маємо і тут в достатку, і ними можемо спинити й винародовлення наших братів, і викривлення нашої вікової культури».

У першому числі видання була заявлена його програма:

— наукові й науково-популярні статті з усіх ділянок української духовної й матеріальної культури: література, історія, історія церкви, мистецтво, філософія, богослов'я, театр, мовознавство, етнографія, право, археологія, педагогіка, архітектура й т. ін.;

— короткі спомини з нашого недавнього минулого;

— критичні огляди наукових праць і літературних новин.

За канадський період існування (з листопада 1951 по жовтень 1953 року) вийшло 23 випуски часопису. Обсяг його був приблизно такий, як і «Слова Істини» — 40 двоколонних сторінок, але оформлювався вже краще. Обкладинка друкувалася в два кольори, в окремих числах з'являлося більше ілюстратив-

ного матеріалу. Але найголовніше — помітно урізноманітнилися тематика, розширилося коло авторів.

Серед постійних дописувачів були авторитетні в українському світі історики, літератори й мовознавці — Степан Килимник, Олександр Оглоблин, Наталія Полонська-Василенко, Андрій Чайківський, Дмитро Чуб, Ярослав Рудницький, Улас Самчук. На сторінках «Нашої Культури» її канадського періоду можна віднайти сьогодні немало невиданих ще й досі прекрасних творів цих та й інших авторів, глибокий аналіз тогочасного літературного процесу, розповіді про маловідомі факти української історії, цінну епістолярію.

Останнє число цього часопису вийшло у жовтні 1953 року.

«Віра й Культура». Це був третій періодичний друкований орган видавництва «Наша Культура». Програмними його завданнями були: продовження традицій своїх двох попередників, підвищення релігійної свідомості та культури українського народу в Канаді. Йшлося передусім про публікацію матеріалів з усіх ділянок богословської науки та церковного життя. Однак залишалися програмні положення «Нашої Культури»: історія, література, мистецтво, огляд книжкових новинок, спомини з недалекого минулого.

Від «Нашої Культури» новий часопис відрізняється насамперед збільшеним удвічі обсягом — 80 сторінок, кращим поліграфічним виконанням: з початку 1954 року друкувався на книжковому папері. З січня того ж року він стає «органом Українського наукового богословського товариства» і таким залишається до останніх днів свого виходу — грудня 1967 року. Всіх вийшло 162 числа.

Через 15 років видання «Віри й Культури» в Канаді відновлюється. Від 1974 року вона стає річником Наукового богословського товариства імені митрополита Іларіона (Огієнка). Перші два випуски вийшли за редакцією доктора Юрія Мулик-Луцика. Протягом 1976—1998 років незмінним редактором видання стає відомий у діаспорі і в Україні учений-богослов, багатолітній декан богословського факультету Колегії Святого Андрія при Манітобському університеті, публіцист і видавець протопресвітер Степан Ярмусь. Проте одинадцяте число цього річника (1998 рік), присвячене 400-літтю від дня народження Петра Могили, виявилось останнім.

Видавництво Івана Тиктора

Нову сторінку в історії української видавничої справи в Канаді започаткував відомий на Галичині видавець Іван Тиктор. Колишній творець і власник концерну «Українська Преса» у Львові, під орудою якого у 30-х роках на західноукраїнських землях масово поширювалася україномовна преса і книжка, він пізніше очолював видавництва «Нове Життя» у Кракові, «Волинь» у Рівному. Опинившись 1948 року в Канаді, приступає до створення свого видавництва і здійснення нечуваних досі видавничих проектів — перевидання своїх фундаментальних львівських першодруків — «Великої історії України», «Історії українського війська» та «Історії української культури».

До Івана Тиктора ніхто не видавав у Канаді великих за обсягом книжок. Для цього треба було зібрати колосальні кошти, та й певності в реалізації їх не було. Тиктор за короткий час здійснив неможливе. Того ж таки 1948 року у Вінніпезі накладом 15 тисяч примірників з'являється величезний за обсягом том (968 сторінок) із значною кількістю ілюстративного матеріалу — «Велика історія України». Коротким зверненням до читачів були такі глибинні за змістом і хвилюючі слова видавця: «В 25-ту річницю моєї видавничої діяльності випускаю на чужині друге видання **ВЕЛИКОЇ ІСТОРИЇ УКРАЇНИ** в глибокім переконанні, що ця книга скріпить розсіяних по всьому світу синів України в їхній вірі в недалеке **ВОСКРЕСЕННЯ БАТЬКІВЩИНИ** та додасть їм сил до боротьби за її визволення». Посвятою до цього тому були слова, взяті ще з львівського видання: «Батькам на славу, синам на науку».

Представляючи цю книжку канадському читачеві, Євген Яворівський так охарактеризував її значення: «Навчаючи про славні діла предків наших, ця книга сповнятиме зболілі душі українців на чужині вірою в недалеку перемогу української правди і силою до дальшої праці й боротьби за визволення України».

На видання «Великої історії України» було витрачено 300 тисяч канадських доларів благодійних внесків — сума на той час величезна. Незабаром побачили світ й інші два видання — «Історія українського війська» та «Історія української культури».

Іван Тиктор стояв біля витоків створення «Клубу Приятелів Української Книжки», з маркою якого побачили світ кілька серійних видань. Лише протягом 1949–1952 років тут вийшло 14 книжок загальним обсягом близько 2000 сторінок. Передусім це були повісті й романи з української історії. Серед них — «Страшна помста» М. Гоголя, «Максим Залізник» В. Радича, «Пригоди молодого лицаря» С. Черкасенка, «Люди в тенетах» В. Чапленка, «Поєдинок з дияволом» О. Гай-Головка.

Львівське коріння (від 1920 р.) мало ще одне українське видавництво, що постало в Торонто 1952 року, — «Добра книжка». Перенесло воно сюди свою діяльність із Австрії, де протягом 1948–1949 рр. випускало квартальник «Життя і Слово». Фінансувалося здебільшого католицькою українською громадою. За перші п'ять років своєї праці в Канаді випустило понад 150 назв перекладених із чужих мов і оригінальних книжок, переважно релігійної, історичної тематики.

Видавнича Спілка «Тризуб»

Ця видавнича спілка є правонаступницею одного з перших українських видавництв піонерської доби — «Української Видавничої Спілки». Її діяльність пов'язана передусім із випуском часопису «Український Голос». З 20-х років книговидання сформувалося в окремий напрям. Сучасну назву видавництво набуло 1948 року, відповідно до прийнятого нового Статуту.

Один з найвагоміших проектів цієї Спілки — видання повного «Кобзаря» Тараса Шевченка з упорядкуванням, ґрунтовними науковими коментарями і примітками Леоніда Білецького. В загальному обсязі ця фундаментальна праця має чотири томи на 1978 сторінок. Спроба видрукувати її належить видавництву «Пробоем» у Празі, де 1942 року вийшов перший (і єдиний) том. Війна завадила завершити цю добру справу. Перебравшись після війни до Вінніпегу, Леонід Білецький вирішує присвятити це видання «українським піонерам Канади, що творили матеріальні й духовні цінності на добро і славу українського народу й Канади». Одномудців він знайшов в Українській Вільній Академії Наук та видавництві «Тризуб», яке й почало збирати кошти для здійснення величного проекту. Перший і другий томи побачили світ 1952 року, третій — 1953-го, четвертий — 1954 року.

Особливість цього видання «Кобзаря» в тому, що в усіх текстах поставлено наголос. Обумовлено це необхідністю спонукати українську діаспору дотримуватися єдиної української літературної мови, єдиного правопису й наголосу, бо під впливом асиміляційних процесів рідна мова стала зазнавати значних спотворень.

Кладучи цю найголовнішу книгу українства на вітвар своєї найвищої ідеї, — вибороти Україні свободу, самостійність і соборну державність — видавництво тоді не до кінця реалізувало свій первинний задум. Через брак коштів другу частину накладу — 2500 примірників — не вдалося «вдягнути» в оправу. Ця частина вже зброшурованих аркушів чекала своєї слушної пори на складі видавництва аж до початку 90-х років. Але волею долі саме цим книгам судилося виконати історичну місію — будити своїм огненним словом приспану протягом десятиліть радянської пропаганди Україну. За ініціативою президента «Тризуба» Анни Фігус-Ралько в Канаді було організовано збір коштів не тільки на завершення друку «Кобзаря», а й на пересилку його в Україну — до наукових, освітніх бібліотек, установ і закладів. Загалом було відправлено понад 300 чотиритомних комплектів цього видання в усі 25 областей.

Ще один золотий рядок вписало це видавництво в історію українського друкарства поза Україною, створивши і видавши «Літопис українського життя в Канаді». Це п'ять солідних томів (від 300 до 500 сторінок у кожному), де небайдужим поглядом історика і літописця Ольги Войценко в хронологічному порядку зареєстровано всі більш-менш вагомі факти проявів українського життя в Канаді. Основою цього літопису послужили річники «Українського Голосу». Цінність видання в тому, що тут подано не лише назви публікацій та короткий виклад змісту, а й, у багатьох випадках, розлогі цитати.

У цілому ж на кінець 50-х років у Канаді виходило близько 40 різних періодичних україномовних видань, діяло до двох десятків видавництв. Головними видавничими осередками були Вінніпег, Торонто, Едмонтон, Йорктон.

Сучасний період

Причини послаблення видавничого руху

Сучасне українське друкарство на теренах Канади не відзначається тією величезною потугою й різноманітністю, якими позначені описані вище попередні два періоди. Цьому є кілька об'єктивних причин.

По-перше, даються взнаки асиміляційні процеси, які все більше торкаються молодих українців, надто ж тих, хто народився тут у четвертому, чи вже й п'ятому поколіннях. Така молодь швидше втрачає українську мову й інтерес до організованого життя громади.

По-друге, поступово відходить від активної громадської діяльності старше покоління українців, яке належало до «політичної еміграції», для яких справою життя було прагнення якнайдовше затримати в країні нового поселення свою українську ідентичність. Саме ця категорія була основним жертводавцем для реалізації різноманітних видавничих і пресових проектів.

По-третє, нова, четверта хвиля еміграції з України, яка почалася після розвалу Радянського Союзу і падіння «залізної стіни», в основі своїй є «заробіткова» і тому громадсько-політичні інтереси для неї не є пріоритетними. У мові ця найновіша хвиля з цієї причини асимілюється швидше, ніж попередні.

Зменшення інтересу до книжки взагалі і української зокрема розпочалося на американському континенті ще з 60-х років — з настанням доби, в якій «немає часу на книжку». Цією ситуацією вже тоді занепокоївся Конгрес Українців Канади, який на своєму з'їзді у жовтні 1965 року ухвалив спеціальну резолюцію щодо майбутнього української книжки. Зважаючи на унікальність цього документа, доцільно навести деякі його фрагменти:

«1. В організаційній системі Комітету Українців Канади дати українському друкованому слову, українській книзі постійну, беззастережну і повну підтримку.

2. Улаштовувати кожного року, в місяці жовтні, виставку української книги з відповідними доповідями.

3. Дбати про те, щоб в українських народних школах і курсах українознавства Батьківські Комітети й Управи Шкіл вимагали від батьків набувати для своїх дітей часописи й журнали

для молоді та видання дитячої літератури й відповідні видання для домашньої лектури.

Добра книжка — це найбільший наш приятель, який ніколи нас не покине, який у смутку й горю дасть нам пораду і підсуне ідею, що осінить нашу душу і наш ум...

В Україні українська книжка, українське друковане слово запряжені у залізні шори служіння тільки одній справі, тільки одній цілі — піддержці і прославленню советського режиму. Тим важливішою стане роля її за кордоном. Вона мусить докзати, вияснити і спростувати все те, про що українська книга в Україні сьогодні не сміє говорити.

Українська книга за кордоном, переложена на світові мови, має ще й інші завдання. Вона повинна нас пов'язати з народами світу... Вона повинна інформувати світ правдиво про нас. Вона повинна пропагувати, заступати та обороняти українську правду, українську визвольну справу.

...Даймо українській книжці належну підтримку. Купуймо її і збагачуймо нею наші організаційні і домашні бібліотеки. Бо в книгах «мертві живуть і німі говорять».

Видавничі центри новітньої доби

Чимало дрібних українських видавництв та їх пресових органів, що нерідко друкували спорадичну літературу, виконавши свою історичну місію, припинили своє існування.

Продовжують діяти, хоча й з меншою інтенсивністю, найдавніші й авторитетні в західному світі видавництва. Центрами українського книговидавничого руху нинішньої доби, як і раніше, залишаються Вінніпег, Торонто та Едмонтон.

У Вінніпезі першість по праву забирає «Тризуб» і його найдорожче дітище — щотижневик «Український Голос». Видавнича спілка «Екклезія», що діє при Консисторії Української православної церкви в Канаді, продовжує видавати двотижневик «Вісник», який, щоправда, дедалі більше стає англомовним. З емблемою цієї спілки побачив світ ряд видань релігійної тематики. Серед найпомітніших видань останнього часу — українсько-англійський «Молитовник» (2000 рік), що став результатом чотирирічної копіткої праці Спільної літургійної комісії Постійної Конференції Українських Православних Єпископів поза межами України.

У Торонто видавнича спілка «Гомін України» продовжує видавати великим форматом (обсяг кожного числа — 12 шпальт) суспільно-політичний тижневик з такою ж назвою, який засновано 1948 року. Торонтська видавнича спілка «Новий шлях» з 1937 року випускає однойменний тижневик, нинішній обсяг якого — 20 шпальт. Газета належить Українському національному об'єднанню.

Характерною особливістю сучасного життя української діаспори в Канаді є активна заявка про себе у цій царині нової хвилі української еміграції, яку тут називають бізнесово-заробітковою. Позбавлені політичної заангажованості, її професійно підготовлені представники прагнуть запровадити серед української спільноти новий тип редакційно-видавничої і журналістської діяльності, заснований на засадах не благодійності чи партійної підпорядкованості, а ринку. Типовим прикладом може слугувати новий український тижневик — «Міст», видавцем якого виступає заснована українцями «Міст Медіа Корпорейшен». На відміну від традиційних україномовних канадських часописів це видання, обсягом 44 шпальти, що іменує себе «тижневою незалежною газетою для українців Північної Америки», в основу своєї програми взяло західний тип журналістики, яка базується на продукуванні об'єктивної інформації не лише про українське, а й світове життя, і залежить не від політичних угруповань, а рекламодавця. Редакція тижневика знаходиться в Торонто, а представництва — в Україні та США.

Такою ж несподіваною новинкою на книжково-журнальному ринку західної української діаспори можна вважати новий канадський український журнал «Родина», заснований однойменною видавничою корпорацією 2000 року. Це єдиний у західному світі міжнародний україномовний журнал, редакція якого знаходиться в Торонто, друкується в шестиколірному варіанті на рівні світових стандартів.

У Торонто засноване й перше українське електронне видавництво Василя Сидоренка, яке оголосило у 2000 році про свій перший видавничий проект — видання електронною книжкою Шевченкового «Кобзаря» двома мовами — англійською та українською.

Торонтську адресу також мають: відоме в світі видавництво «Літопис УПА», українське дитяче видавництво і книгарня Яра Чумака, видавництво «Діалог», фірма «Бескид Графікус», ви-

давнича компанія Віктора Поліщука. Остання спеціалізується на рекламних проспектах, бізнесових довідниках.

У Гамільтоні нещодавно заснована українська друкарня «Європа», основним видом діяльності якої є виготовлення рекламних плакатів, візитівок, запрошень.

В Едмонтоні зареєстроване українське видавництво «Славута».

Видавництво Канадського інституту українських студій

Адаптуючись до нових історичних реалій, молода наукова і культурологічна еліта української частини Канади прагне творити загальні дослідно-видавничі центри та національні фундації, в яких би не лише плекалася, а й увічнювалася в непромишляльничих книжкових виданнях українська національна культура в усіх її видах. У цьому контексті обнадійливою і багатообіцяючою виглядає програма діяльності створеного 1976 року Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті в Едмонтоні (КІУС) та його видавництва.

Завдання цієї інституції на початках полягало в тому, щоб продукувати і поширювати в західному світі знання про Україну та українців, протистояти репресивним заходам радянського режиму, спрямованого на знищення української мови та культури. З набуттям незалежності України змінилася й програма. Більший акцент нині робиться на видавничій діяльності.

Подією світового значення став вихід у світ 1997 і 1999 років першого і сьомого тому (з усіх передбачених десяти) фундаментальної праці М. Грушевського «Історія України-Руси» в англійському перекладі, здійсненому Центром досліджень історії України ім. Петра Яцика та видавництвом КІУСу.

Ця подія стала справді символічною і має промовисту історичну паралель. 1918 року, коли на берегах Дніпра було відновлено Українську державу, перші українські переселенці до Канади в далекому Вінніпезі у видавництві «Канадійського Фармера» готували до друку «Ілюстровану історію України» М. Грушевського. В передмові до книжки тоді було зазначено: «Канадійський Фармер», видаючи сю книгу, мав лише одно на цілі, а се, щоб наші українські поселенці були свідомі себе, щоб знали свою історію,.. щоб знали, що вони є діти Неньки України без різниці на те, де б вони не жили». Довідавшись про

такий добрий жест своїх земляків за океаном, автор цієї книжки на початку 20-х років звертається до них з пропозицією видрукувати цю книгу в англійському перекладі. Тодішній Голова Центральної Ради добре розумів, як бракує світовій спільноті правдивої інформації про Україну. Тієї інформації, яка подавалася б не з кон'юнктурних публікацій, що поширювалися за кордоном з подачі «старшого брата», а яка написана була б на основі фундаментального дослідження значного масиву архівних матеріалів, першоджерел.

На порозі третього тисячоліття заходами тієї ж української громади в Канаді багатотомна праця М. Грушевського стала доступною всьому світові. Під час урочистого представлення першого тому цього проекту в Торонтському університеті його було названо «Біблією української історичної науки».

Українське друковане слово в Канаді виконувало і виконує досі кілька важливих суспільно значущих функцій.

По-перше, воно є одним із головних чинників у самоусвідомленні і самоствердженні емігрантів з українських земель як представників однієї нації, одного народу.

По-друге, воно є чинником розвою і ствердження української літературної мови серед нашої спільноти на чужині.

По-третє, воно виступає чинником поширення по цілм світі правдивої інформації про Україну і українців.

По-четверте, воно поламало й заперечило печальну традицію української видавничої справи та журналістики про їхню короткотривалість в умовах бездержавності української нації.

Перші часописи, які засновувалися в Росії, завжди утримувалися на кошт уряду. За державні кошти видавалися й газети, журнали і книжки для корінних народів у інших країнах, зокібно в Канаді. Не так було з українськими видавництвами і періодикою. Їхнє існування і на Батьківщині, і в діаспорі ставало можливим винятково лише за рахунок пожертв самих українців. Тому й існували вони в часі зовсім недовго, тому й відроджувалися вони щоразу новими назвами і з допомогою нових меценатів та нових жертводавців, небайдужих до долі свого рідного друкованого слова.

Література

Білецький Л. Українські піонери в Канаді: 1891—1951. — Вінніпег: Комітет Українців Канади, 1951. — 128 с.

Войченко О. Літопис українського життя в Канаді. У 5 т. — Вінніпег, 1961—1973.

Войченко О. До початків українського видавничого руху в Канаді // Ювілейний альманах для відмічення праці «Українського Голосу». — Вінніпег, 1960. — С. 77—89.

Видання Івана Тиктора та концерну «Українська преса»: Бібліографічний покажчик. 1923—1977. — Львів, 2000 (Розділ «Канадський період діяльності І. Тиктора. Вінніпег, 1948—1977»).

Змієнко-Сенишин Г. Пересаджені квіти України. — К.: Наша культура і наука, 2001. — 196 с.

Історія «Українського Голосу» в біографіях його основоположників / Упорядник А. Фігус-Ралько. — Вінніпег: Тризуб, 1995. — 112 с.

Марунчак М. Історія українців Канади: У 2 т. — Вінніпег: УВАН. — 1968. — Т. 1. — 466 с.; 1974. — Т. 2. — 512 с.

Марунчак М. Студії до історії українців Канади: У 5 т. — Вінніпег, 1968—1969.

Тимошик М. «Лишуть навіки з чужиною...»: митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. — К.: Наша культура і наука, 2000. — 548 с.

Тимошик М. 90-річчя «Українського Голосу» у контексті історії української журналістики // Українське журналістикознавство. — 2001. — №2. — С. 6—9.

Фігус-Ралько А. Українська Канада. — К.: Наша культура і наука, 2001. — 142 с.; 2-ге вид., доп.: К.: Наша культура і наука, 2003. — 184 с.

Ярмусь С. Журналістичний профіль. — Вінніпег, 1999. — 340 с.

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах

**Біографічні довідки подаються станом
на 1 вересня 2007 року. Дані про можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій разом
з біографічними довідками в наступних номерах
альманаху**

**При підготовці матеріалів використано дані
УДП МЗС України**

Австралія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Валентин Адомайтіс

Народився 23 лютого 1953 року в м. Київ. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка за спеціальністю романо-германські мови і література, філолог. Володіє англійською та французькою мовами.

01.1972—09.1972 — електрокарник Київського електровагоноремонтного заводу.

1974—1977 — гід-перекладач Київського об'єднання Державного комітету СРСР з питань іноземного туризму.

1979—1981 — старший інструктор відділу проведення міжнародних спортзаходів і прийому іноземних делегацій Управління «Укрспортзабезпечення» Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР.

1981—1985 — перекладач, інженер комерційно-юридичного відділу радянської монтажної організації Всесоюзного об'єднання «Тяжпромекспорт», м. Аджакута, Нігерія.

1985—1992 — референт, старший референт, спеціаліст, заступник завідуючого відділом країн Азії, Африки та Латинської Америки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ.

02.1992—07.1992 — перший секретар відділу країн Азії і Тихоокеанського басейну Управління двосторонніх відносин МЗС України.

07.1992—02.1993 — радник, в. о. завідуючого відділом країн Азії і Тихоокеанського басейну Управління двосторонніх відносин МЗС України.

02.1993—05.1994 — радник з політичних питань Посольства України в Республіці Індія.

05.1994—07.1996 — заступник завідуючого, завідуючий відділом країн Азії і Тихоокеанського регіону Управління АТР, БСС та Африки МЗС України.

07.1996–11.1997 — заступник начальника Управління — за-
відуючий відділом країн Азії і Тихоокеанського регіону Управ-
ління АТР, БСС та Африки МЗС України.

11.1997–07.1998 — заступник начальника Управління країн
АТР, БСС та Африки МЗС України.

07.1998–09.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол
України в Республіці Індія.

11.2000–06.2002 — начальник управління зовнішньоеконо-
мічних зв'язків АБ «Еталон», м. Київ.

10.2002–06.2003 — директор департаменту перспективного
розвитку компанії «Еталон-Група».

06.2003–09.2004 — президент Корпорації «Еталон»,
м. Київ.

09.2004–07.2005 — консультант директора ДЗТП «Укрін-
маш» (за трудовою угодою), м. Київ.

01.2005–07.2005 — директор представництва українсько-ту-
рецької компанії «Бурч Контрактінг Інк.», м. Київ.

07.2005–03.2007 — директор Першого територіального де-
партаменту МЗС України.

03.2007 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол Ук-
раїни в Австралії.

Азербайджанська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Степан Волковецький

Народився 30 січня 1947 року в с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області. У 1969 році закінчив фізичний факультет Львівського державного університету, радіофізик; у 1995 році закінчив юридичний факультет Львівського державного університету, юрист; у 2001 році закінчив Грузинську Дипломатичну академію за спеціальністю «міжнародні відносини»; кандидат технічних наук, доцент.

Володіє англійською, німецькою, польською, грузинською мовами.

09.1964–06.1969 — студент Львівського державного університету.

01.1969–07.1969 — лаборант Науково-дослідного інституту фізичних проблем, м. Москва. 09.1969–05.1971 — інженер Науково-дослідного інституту «ВНДІ-проектасбест», м. Асбест, Свердловська область, Росія. 05.1971–07.1972 — служба в армії.

07.1972–11.1972 — молодший науковий співробітник науково-дослідного інституту «ВНДІ-проектасбест», м. Асбест, Свердловська область, Росія. 11.1972–12.1976 — аспірант, молодший науковий співробітник Московського гірничого інституту. 04.1977–06.1978 — старший науковий співробітник науково-дослідного інституту «ВНДІ-проектасбест», м. Асбест, Свердловська область, Росія.

09.1978–10.1990 — асистент кафедри фізики, старший викладач, доцент кафедри вищої математики Івано-Франківського інституту нафти і газу. 10.1990–06.1992 — член Мандатної Комісії Верховної Ради України. 06.1992–12.1992 — секретар Мандатної Комісії Верховної Ради України. 12.1992–02.1997 — голова Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів, з 1995–1997 — голова Івано-Франківської обласної державної адміністрації. 02.1997–05.1998 — член Комітету Верховної Ради України у закордонних справах і зв'язках з СНД, м. Київ. 05.1998–07.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Грузії. 09.2003–01.2006 — професор кафедри вищої математики Івано-Франківського Національного технічного університету нафти і газу, голова Івано-Франківського Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Шевченка.

01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Азербайджанській Республіці.

Алжирська Народна Демократична Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Сергій Боровик

Народився 28 березня 1954 року в м. Київ. У 1977 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин; референт-перекладач англійської мови. Володіє англійською та французькою мовами.

1971—1973 — слюсар-механік заводу «Арсенал», м. Київ. 1973—1977 — студент факультету міжнародних відносин та міжнародного права Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

1977—1983 — аташе, третій, другий секретар протокольного відділу МЗС УРСР, м. Київ. 1983—1987 — другий, перший секретар Секретаріату Комісії УРСР в справах ЮНЕСКО МЗС УРСР. 1987—1991 — перший секретар Постійного представництва України при ЮНЕСКО, м. Париж.

1991—1992 — перший секретар сектору ЮНЕСКО відділу культурних і гуманітарних зв'язків МЗС України.

1992—1994 — помічник Міністра, радник Секретаріату міністра закордонних справ України. 1994—1995 — головний радник Групи послів з особливих доручень та головних радників МЗС України. 1995—1997 — Генеральний консул України в Торонто. 08.1997—12.1999 — радник Посольства України в Канаді.

03.2000—04.2000 — заступник начальника Управління міжнародних організацій МЗС України. 04.2000—02.2001 — в. о. начальника Управління міжнародних організацій МЗС України. 02.2001—04.2001 — головний радник Управління головних радників МЗС України. 04.2001—02.2004 — Генеральний інспектор Управління генеральної інспекції МЗС України.

02.2004—12.2004 — Генеральний інспектор — посол з особливих доручень Генеральної інспекції МЗС України.

12.2004—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Алжирській Народній Демократичній Республіці.

Аргентинська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Олександр Никоненко

Народився 24 жовтня 1953 року в м. Київ. У 1976 р. закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт, викладач іспанської та англійської мов. Володіє іспанською, португальською та англійською мовами.

1976–1979 — перекладач іспанської та португальської мов, в/ч 44708, м. Москва. 1979–1985 — референт, старший референт, заступник завідувача відділу Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ.

1985–1988 — завідувач фільмотеки представництва Співки радянських товариств дружби в Народній Республіці Мозамбик. 1988–1992 — заступник завідувача, завідувач відділу країн Азії, Африки та Латинської Америки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ. 03.1992–05.1992 — радник Управління державного протоколу МЗС України. 05.1992–07.1992 — в. о. начальника Управління державного протоколу МЗС України. 07.1992–03.1993 — завідувач відділу країн Латинської Америки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

03.1993–08.1994 — радник, Тимчасовий повірений у справах України в Аргентинській Республіці. 08.1994–08.1995 — заступник начальника, начальник Управління країн Азії, Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки МЗС України. 08.1995–04.1996 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України у Федеративній Республіці Бразилія. 04.1996–01.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Бразилія. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Болівія, Республіці Венесуела та Республіці Еквадор за сумісництвом. 01.2000–10.2001 — в. о. начальника, начальник Четвертого територіального управління МЗС України. 10.2001–04.2002 — директор Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України. 04.2002–11.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща. 11.2003–03.2004 — Посол з особливих доручень МЗС України.

03.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Аргентинській Республіці.

Королівство Бельгія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Ярослав Коваль

Народився 31 липня 1958 року в м. Ужгород. У 1980 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт французької та англійської мов, викладач; кандидат філологічних наук, доцент. Володіє французькою та англійською мовами.

1975—1980 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1980—1993 — викладач, доцент факультету романо-германської філології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

05.1993—02.1997 — другий, перший секретар Постійного представництва України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях в Женеві.

02.1997—05.1997 — перший секретар, радник відділу країн Західної Європи Управління країн Європи та Америки МЗС України.

05.1997—09.1997 — виконуючий обов'язки завідуючого, завідуючий відділом країн Західної Європи Управління країн Європи та Америки МЗС України.

08.1998—10.1998 — завідуючий відділом країн Південно-Західної Європи Другого територіального управління МЗС України.

10.1998—07.2001 — радник Посольства України в Королівстві Бельгія.

07.2001—02.2003 — начальник Другого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

02.2003—05.2006 — радник-посланник Посольства України у Французькій Республіці.

05.2006 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Бельгія.

Республіка Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Ігор Ліховий

Народився 12 червня 1957 року в с. Врублівка Романівського району Житомирської області. У 1979 році закінчив Одеський політехнічний інститут, інженер-електромеханік; у 2003 – Інститут підвищення кваліфікації працівників культури і мистецтв України. Володіє німецькою та англійською мовами.

09.1974–06.1979 – навчання в Одеському політехнічному інституті.

11.1979–07.1985 – інженер, інженер-механік, інженер-конструктор Канівського елект-

ромеханічного заводу «Магніт».

07.1985–07.1987 – інструктор, завідувач відділу Канівського міського КПУ.

07.1987–08.1989 – заступник голови Канівського міського виконкому народних депутатів.

08.1989–10.2005 – директор, генеральний директор Канівського державного музею-заповідника Т. Г. Шевченка.

10.2005–11.2006 – Міністр культури і туризму України.

11.2006–02.2007 – Керівник Служби з питань збереження національного культурного надбання Секретаріату Президента України.

02.2007 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Білорусь.

Республіка Болгарія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Віктор Кальник

Народився 21 травня 1949 року в с. Антоновичі Овруцького району Житомирської області. У 1971 році закінчив Київський інститут народного господарства за фахом «економіст»; у 1999 р. — Українську Академію державного управління при Президентові України. Володіє англійською мовою.

1966—1967 — електромонтер Овруцької РЕС, Житомирська область.

09.1967—07.1971 — студент Київського інституту народного господарства.

09.1971—11.1971 — економіст Мукачівського винзаводу, Закарпатська область.

11.1971—08.1972 — служба в армії.

11.1972—08.1990 — економіст, заступник начальника відділу, начальник Держінспекції цін, начальник Головного управління контролю цін Держінспекції УРСР, м. Київ.

08.1990—04.1992 — начальник зведеноекономічного відділу, заступник начальника Державної інспекції України по контролю за цінами, м. Київ.

05.1992—04.2001 — заступник Міністра, перший заступник Міністра економіки України, м. Київ.

1994—1998 — депутат Верховної Ради України тринадцятого скликання.

04.2001—08.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Грецькій Республіці.

01.2002—08.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Албанія за сумісництвом.

12.2005—09.2006 — Перший заступник Міністра фінансів України.

03.2007 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Болгарія.

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Володимир Лакомов

Народився 14 серпня 1958 року в м. Луганськ.

У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, економіст-міжнародник, перекладач англійської мови.

Володіє англійською та португальською мовами.

1975–1976 — кіноелектромонтажник 3 розряду, ВДНГ УРСР, м. Київ.

1976–1981 — студент Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1981–1985 — економіст, інспектор ГДП, м. Київ.

1985–1987 — референт Комітету молодіжних організацій міськкому ЛКСМУ, м. Київ.

1987–1989 — інструктор парткому Київських обласних організацій та установ.

1989–1990 — завідуючий редакцією інформаційно-рекламного агентства «Україна», м. Київ.

1990–1991 — провідний інженер фірми «Сплав» МНТК «Порошкова металургія», м. Київ.

1991–1993 — заступник начальника Управління сприяння міжнародному економічному співробітництву Державного комітету України по сприянню малим підприємствам та підприємству, м. Київ.

1993–1995 — начальник Управління іноземних інвестицій Агентства міжнародного співробітництва та інвестицій України, м. Київ.

02.1995–08.1995 — заступник начальника Управління міжнародного економічного співробітництва МЗС України.

1995–1996 — заступник Голови Агентства України з питань координації міжнародної технічної допомоги, м. Київ.

1996—1997 — начальник Управління розвитку інфраструктури інвестиційної діяльності Національного агентства України з реконструкції та розвитку, м. Київ.

09.1997—04.2002 — радник Посольства України в Федеративній Республіці Бразилія.

04.2002—01.2003 — в. о. заступника начальника, заступник начальника УЕНТС — начальник відділу аналізу двостороннього та регіонального економічного співробітництва МЗС України.

01.2003—12.2003 — в. о. заступника, заступник директора Департаменту економічного співробітництва — начальник Управління двостороннього економічного співробітництва МЗС України.

12.2003—05.2004 — посол з особливих доручень Управління двостороннього економічного співробітництва.

05.2004—04.2007 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Ангола.

04.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Бразилія.

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Тетяна Іжевська

Народилася 19 листопада 1956 року в м. Прилуки Чернігівської області. У 1978 році закінчила Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, філолог, викладач англійської та французької мови; кандидат філологічних наук.

1973–1978 – студентка Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

08.1978–12.1979 – перекладач Інституту термодинаміки АН УРСР.

12.1979–11.1981 – інженер-перекладач Київського науково-дослідного інституту радіовиміральної апаратури.

11.1981–09.1986 – старший лаборант, викладач, стажер-дослідник Державного педагогічного інституту іноземних мов, м. Київ.

09.1986–09.1987 – аспірантка Державного педагогічного інституту іноземних мов.

09.1986–09.1990 – викладач кафедри практики англійської мови, старший викладач кафедри лексикології та стилістики Державного педагогічного інституту іноземних мов.

09.1990–08.1993 – старший викладач, доцент-керівник, керівник Курсів іноземних мов МЗС України.

08.1993–11.1996 – перебувала у Швейцарській Конфедерації у зв'язку з довготерміновим відрядженням чоловіка (координатор ППУ при Відділенні ООН та інших МО у Женеві з питань підготовки Всесвітньої конференції зі становища жінок).

02.1997–06.1997 – завідувача відділу координації програм двостороннього культурного співробітництва Управління культурного і гуманітарного співробітництва МЗС України.

06.1997-04.1998 – виконувала обов'язки начальника Управління культурного і гуманітарного співробітництва МЗС України.

04.1998—12.2001 — начальник Управління культурного і гуманітарного співробітництва МЗС України.

11.1998—11.2000 — член Бюро Керівної Ради з питань культурного співробітництва РЄ.

12.2001—10.2003 — перебувала у Королівстві Бельгія у зв'язку з довготерміновим відрядженням чоловіка.

10.2003—07.2005 — начальник Управління культурного і гуманітарного співробітництва МЗС України.

04.2004—ц. ч. — заступник Голови Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

10.2004—ц. ч. — Представник України у Комітеті Ради Європи з питань рівноправ'я між чоловіками і жінками.

07.2005—03.2007 — директор Департаменту культурного та гуманітарного співробітництва МЗС України.

03.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України при Святому Престолі (Ватикан).

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Павло Султанський

Народився 3 січня 1957 року у с. Костянтинівці Харківської обл. 1983 року закінчив Інститут країн Азії та Африки при Московському держуніверситеті ім. М. В. Ломоносова, економіст-сходознавець. Володіє китайською та англійською мовами.

1974–1975 — оператор ЕОМ Київського авіаційного виробничого об'єднання. 1975–1977 — служба в армії. 1977–1983 — слухач підготовчого відділення, студент Московського держуніверситету ім. М. В. Ломоносова. 1983–1984 — стажер кафедри міжнародних економічних зв'язків Інституту країн Азії та Африки при Московському держуніверситеті ім. М. В. Ломоносова. 1984–1987 — вчитель китайської мови Київської школи-інтернату № 1. 1988–1989 — старший експерт ВО «Укрімпекс». 1990–1991 — начальник відділу зовнішньої торгівлі Київського ВО ім. Артема. 1991–1992 — заступник директора товариства з обмеженою відповідальністю «Магас». 1992–1994 — другий, перший секретар відділу країн Азії і Тихоокеанського басейну Управління двосторонніх відносин МЗС України. 1994–1995 — перший секретар Посольства України в Японії. 1995–1996 — перший секретар, радник, завідуючий відділу аналізу регіональних проблем Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 1996–1998 — в. о. заступника начальника, заступник начальника Управління Європейської і трансатлантичної інтеграції — завідувач відділу Європейського Союзу МЗС України. 1998–2000 — радник-посланник Посольства України в Китайській Народній Республіці, Тимчасовий Повірений у справах України в Китайській Народній Республіці. 2000–2003 — заступник начальника, начальник Управління Європейського Союзу — завідувач відділу координації Департаменту європейської інтеграції МЗС України.

09.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Соціалістичній Республіці В'єтнам.

Сполучені Королівства Великої Британії і Північної Ірландії

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Ігор Харченко

Народився 15 травня 1962 року в м. Київ. У 1985 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської та румунської мов; кандидат історичних наук.

Володіє англійською та румунською мовами.

1979–1980 — учень електромонтера, електромонтер ВЕО «Київенерго».

09.1980–08.1985 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

08.1985–06.1992 — асистент кафедри гуманітарних дисциплін, аспірант, асистент кафедри історії міжнародних відносин та зовнішньої політики СРСР Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. 06.1992–10.1992 — перший секретар відділу політичного аналізу і планування МЗС України. 10.1992–07.1993 — завідувач сектору європейської політики відділу політичного аналізу і планування МЗС України.

08.1993–12.1993 — в. о. начальника Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 12.1993–08.1997 — начальник Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 08.1997–10.1998 — заступник Постійного представника України при ООН (керівник секретаріату Голови 52-ї сесії ГА ООН), Посол з особливих доручень. 10.1998–11.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Румунії. 11.2000–08.2001 — заступник Міністра закордонних справ України.

08.2001–12.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 12.2003–01.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща. 01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії.

04.2006—ц. ч. — Постійний Представник України при Міжнародній морській організації (ІМО).

Республіка Вірменія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Божко

Народився 1 квітня 1946 року в с. Нові Безрадичі Обухівського району Київської області. У 1973 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, філолог української мови та літератури, фахівець вірменської мови та літератури. Володіє вірменською та французькою мовами.

11.1962–07.1964 – учень слюсаря, слюсар заводу п/с 304, м. Київ. 08.1964–09.1965 – освітлювач кіностудії ім. О. Довженка, м. Київ. 09.1965–09.1968 – служба в армії. 09.1968–07.1973 – студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. 09.1973–09.1975 – стажер-дослідник Єреванського державного університету, м. Єреван. 01.1976–05.1979 – кореспондент, завідувач відділу газети «Літературна Україна», м. Київ. 05.1979–09.1984 – технічний редактор, редактор редакції журналу «Всесвіт», м. Київ.

09.1984–10.1986 – на творчій роботі в Спілці письменників України, м. Київ. 10.1986–04.1990 – редактор журналу «Всесвіт», м. Київ. 04.1990–10.1993 – відповідальний секретар правління Київської організації Спілки письменників України, м. Київ. 1992–1993 – завідувач відділу інформації та наукових видань Інституту сходознавства Академії наук України (за сумісництвом), м. Київ. 10.1993–04.1994 – радник по резерву відділу двосторонніх відносин з країнами СНД Першого територіального управління МЗС України, м. Київ. 04.1994–04.1995 – в. о. начальника Управління країн СНД МЗС України.

04.1995–09.1996 – начальник Управління країн СНД МЗС України. 09.1996–11.2001 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія. 11.2001–02.2005 – начальник Першого територіального управління МЗС України.

02.2005–07.2005 – Посол з особливих доручень Першого територіального управління. 07.2005–09.2005 – Посол з особливих доручень відділу РФ Першого територіального департаменту. 09.2005–д. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія.

Трецька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Валерій Цибух

Народився 9 березня 1951 року в с. Сторожинець Чернівецької області. У 1974 р. закінчив Київський інженерно-будівельний інститут, у 1984 р. — Вищу партійну школу при ЦК КПУ, у 1992 р. — Дипломатичну академію при МЗС СРСР.

Володіє румунською та англійською мовами.

10.1968—07.1969 — помічник кіномеханіка. 09.1969—09.1974 — студент Київського інженерно-будівельного інституту (КІБІ). 10.1973—12.1974 — заступник секретаря, секретар комітету комсомолу КІБІ. 12.1974—03.1977 — перший секретар Залізничного райкому ЛКСМУ м. Київ. 03.1977—11.1977 — майстер, начальник механічної дільниці заводу 410 цивільної авіації, м. Київ. 11.1977—03.1983 — секретар, перший секретар Київського міськкому ЛКСМУ. 03.1983—07.1989 — другий, перший секретар ЦК ЛКСМУ. 07.1989—11.1991 — Голова Комітету ВР СРСР у справах молоді, Голова Держкомітету СРСР у справах молоді. 12.1991—12.1992 — завідувач відділу міжнародних зв'язків Постійного представництва КМУ в Москві, завідувач консульського відділу Посольства України в Російській Федерації. 01.1993—04.1995 — постійний представник Київської міської держадміністрації в Москві. 04.1995—09.1995 — заступник Голови Київської міської держадміністрації з міжнародних зв'язків. 09.1995—11.1996 — Перший заступник Міністра транспорту України. 11.1996—ц. ч. — президент Автомобільної федерації України. 10.1997—12.1999 — радник Прем'єр-міністра України з питань транспортних коридорів, на громадських засадах. 05.1998—01.2002 — Голова Державного комітету по туризму, Голова Державного комітету молодіжної політики, спорту та туризму. 01.2002—08.2005 — Голова Державної туристичної адміністрації України.

08.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Греції.

Грузія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2003 року

Микола Слис

Народився 15 серпня 1946 року в м. Темрюк Краснодарського краю, Російська Федерація.

У 1974 р. закінчив Сімферопольський державний університет ім. М. В. Фрунзе, географ; у 1992 — Одеський державний університет ім. І. Т. Мечнікова, політолог.

Володіє німецькою мовою.

1961—1966 — учень Кримського радгоспу-технікуму механізації сільського господарства, с. Радянське Кримської області.

1966—1968 — служба в армії.

1968—1973 — військовий керівник, старший піонервожатий Всесоюзного піонерського табору «Артек», м. Ялта.

1973—1974 — заступник директора середньої школи № 1, м. Можайськ Московської області.

1974—1981 — заступник начальника комплексу таборів «Горний», помічник начальника Головного управління по кадрах Всесоюзного піонерського табору «Артек», м. Ялта.

1981—1990 — консультант, завідуючий відділу, секретар, перший секретар Ялтинського міськкому Компартії України.

1990—1994 — Голова комісії з питань гласності та засобів масової інформації Верховної Ради України, член Президії Верховної Ради України, м. Київ.

1994—1999 — Генеральний консул України в Тюмені, Російська Федерація.

1999—2000 — перший заступник начальника Консульського управління МЗС України.

2000—2003 — виконуючий обов'язки начальника, начальник Управління кадрів та учбових закладів МЗС України. Серпень 2003 року — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Грузії.

Королівство Данія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Наталія Зарудна

Народилася 15 лютого 1950 року в м. Чернівці. У 1973 р. закінчила Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, філолог, викладач іспанської та англійської мов.

Володіє англійською та іспанською мовами.

1968–1973 – студентка Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка.

1973–1992 – перекладач, гід-перекладач, гід-перекладач II та I категорій англо-амери-

канської групи Київського відділення ВАТ «Інтурист».

02.1992–10.1992 – другий секретар відділу інформації МЗС

України. 10.1992–06.1993 – перший секретар відділу інфор-

мації МЗС України. 06.1993–09.1993 – виконуюча обов'язки

начальника відділу інформації МЗС України.

09.1993–04.1996 – завідувач відділу зв'язків з посольства-

ми, тимчасово виконуюча обов'язки начальника Управління ін-

формації МЗС України. 04.1996–11.1999 – радник, т.в.о. рад-

ника-посланника Посольства України в США.

11.1999–01.2000 – виконуюча обов'язки начальника, началь-

ник Четвертого територіального управління МЗС України.

01.2000–06.2001 – прес-секретар Прем'єр-міністра Ук-

раїни – керівник Прес-служби Кабінету Міністрів України.

12.2001–01.2002 – виконуюча обов'язки начальника Управ-

ління культурного та гуманітарного співробітництва МЗС Ук-

раїни.

01.2002–10.2002 – начальник Управління культурного

та гуманітарного співробітництва МЗС України. 10.2002–

09.2003 – заступник Державного секретаря МЗС України.

09.2003–03.2005 – Посол з особливих доручень Управління

культурного та гуманітарного співробітництва МЗС України.

03.2005 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол Ук-

раїни в Королівстві Данія.

Естонська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Павло Кір'яков

Народився 23 січня 1954 року в м. Київ. У 1977 році закінчив Одеський державний університет ім. І. І. Мечнікова, інженер геолог-гідрогеолог; у 1999 році закінчив курси навчання для керівних співробітників зарубіжних країн в Дипакадемії МЗС Росії; кандидат геолого-мінералогічних наук.

Володіє англійською мовою.

1971–1973 — студент Київського політехнічного інституту.

1973–1977 — студент Одеського держав-

ного університету.

08.1977–11.1977 — інженер УкрДіпроводгоспу Мінводгоспу УРСР, м. Київ.

11.1977–11.1980 — аспірант Інституту геологічних наук АН УРСР, м. Київ.

11.1980–01.1983 — молодший науковий співробітник Інституту геологічних наук АН УРСР, м. Київ.

02.1983–07.1985 — науковий співробітник-консультант науково-організаційного відділу Президії АН УРСР, м. Київ.

07.1985–07.1988 — учений секретар Науково-дослідного центру Рогбане — Конакрі, Гвінейська Республіка.

08.1988–10.1991 — науковий співробітник-консультант, провідний спеціаліст Управління міжнародних зв'язків Президії АН УРСР, м. Київ.

10.1991–01.1993 — старший науковий співробітник, учений секретар Науково-дослідного центру Рогбане — Конакрі, Гвінейська Республіка.

05.1993–01.1994 — перший секретар відділу країн СНД та Балтії Управління двосторонніх відносин МЗС України.

01.1994–04.1994 — т. в. о. завідуючого відділу двосторонніх відносин з Російською Федерацією Першого територіального управління МЗС України.

04.1994–05.1994 — перший секретар відділу Росії Управління країн СНД МЗС України.

05.1994–11.1994 — радник відділу Росії Управління країн СНД МЗС України.

11.1994–09.1995 — в. о. завідуючого відділу Росії Управління країн СНД МЗС України.

09.1995–08.1996 — завідуючий відділу Росії Управління країн СНД МЗС України.

08.1996–11.1999 — радник-посланник Посольства України в Російській Федерації.

11.1999–07.2000 — в. о. начальника Першого територіального управління МЗС України.

07.2000–11.2001 — начальник Першого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

04.11.2001–02.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Македонія.

02.2004–07.2005 — Посол з особливих доручень центру оперативного реагування Кабінету Міністра МЗС України.

07.2005–02.2006 — Посол з особливих доручень відділу оперативного реагування Департаменту секретаріату Міністра МЗС України

02.2006—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Естонській Республіці.

Федеративна Демократична Республіка Ефіопія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Владислав Дем'яненко

Народився 16 травня 1945 р. в с. Кізнер Кізнерського району Удмуртської АРСР. У 1969 р. закінчив Харківське вище командно-інженерне училище, інженер-механік; у 1978 — Військово-дипломатичну академію м. Москва. Володіє англійською мовою.

1959—1963 — учень Дніпропетровського механічного технікуму. 1963—1964 — конструктор III категорії, ОКБ «Південне», м. Дніпропетровськ. 1964—1969 — курсант Харківського вищого командно-інженерного училища. 1969—1975 — начальник розрахунку, інженер відділу в/ч 44108, м. Ленінськ Кзил-Ординської обл., Казахстан. 1975—1978 — слухач Військової академії Радянської Армії, м. Москва. 06.1978—09.1982 — третій секретар Постійного Представництва України при ООН, м. Нью-Йорк. 1982—1984 — старший науковий співробітник в/ч 45807, м. Москва. 09.1984—07.1986 — другий секретар Постійного Представництва СРСР при ООН, м. Нью-Йорк. 07.1986—12.1986 — у резерві Начальника Генерального Штабу Збройних сил СРСР, м. Москва. 1986—1990 — помічник начальника напрямку в/ч 54745, Прикарпатський військовий округ, м. Львів. 1990—1991 — заступник директора кіностудії «Мосфільм», м. Москва. 1991—1992 — віце-президент багатогалузевої міжнародної асоціації «НОВИД», м. Москва. 03.1993—06.1993 — радник Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 06.1993—01.1994 — в. о. завідувача відділу обмеження стратегічних озброєнь та ядерного роззброєння Управління контролю над озброєнням та роззброєння, МЗС України. 01.1994—10.1996 — заступник начальника Управління контролю над озброєнням та роззброєння МЗС України. 10.1996—12.1999 — радник Посольства України в Південно-Африканській Республіці. 01.2000—10.2002 — заступник начальника Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України. 10.2002—12.2002 — радник-посланник Посольства України в Японії. 12.2002—03.2003 — інспектор Комісії ООН з моніторингу, верифікації та інспекцій, Ірак. 03.2003—03.2005 — радник-посланник Посольства України в Японії.

03.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Демократичній Республіці Ефіопія.

Арабська Республіка Єгипет

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Євген Микитенко

Народився 25 серпня 1953 року в м. Київ. У 1978 році закінчив Інститут країн Азії та Африки при Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова, філолог-сходознавець, референт-перекладач арабської мови.

Володіє арабською та англійською мовами.

1978–1981 — аспірант Інституту країн Азії та Африки при Московському держуніверситеті ім. М. В. Ломоносова.

1981–1982 — відповідальний секретар Комітету у зв'язках з письменниками Азії та Африки, консультант Спілки письменників СРСР.

1982–1983 — редактор, старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства «Новости», м. Москва.

1983–1984 — редактор-стажер бюро АПІ в Йорданії, м. Амман.

1984–1985 — старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства «Новости», м. Москва.

1985–1990 — кореспондент, завідувач бюро Інформаційного агентства «Новости» в Лівані, м. Бейрут.

1990–1991 — редактор-консультант, старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства «Новости», м. Москва.

1991–1992 — експерт дирекції міжнародних проектів Російського інформагентства «Новости», м. Москва.

02.1992–04.1993 — радник відділу Близького і Середнього Сходу та Африки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

04.1993–08.1993 — в. о. завідувача відділу країн Близького і Середнього Сходу та Африки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

08.1993—04.1995 — в. о. завідувача відділу країн Близького і Середнього Сходу та Африки Першого територіального управління МЗС України.

04.1995—06.1996 — заступник начальника управління — завідуючий відділу країн Близького і Середнього Сходу Управління країн Азії, Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки МЗС України.

06.1996—02.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Саудівська Аравія, Хашимітському Королівстві Йорданія за сумісництвом.

02.2000—10.2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сирійській Арабській Республіці.

10.2001—03.2004 — Перший заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України — керівник управління.

03.2004—05.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах.

05.2006 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Арабській Республіці Єгипет.

Держава Ізраїль

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Ігор Тимофеев

Народився 10 листопада 1960 року в м. Дніпропетровськ. У 1981 році закінчив Донецьке вище військово-політичне училище інженерних військ та військ зв'язку, у 1991 році закінчив Військово-політичну академію, м. Москва; викладач суспільних наук. Володіє англійською мовою.

1977–1981 — курсант Донецького вищого військово-політичного училища інженерних військ та військ зв'язку, м. Донецьк.

1981–1988 — служба в армії на офіцерських посадах. 1988–1991 — слухач Військово-політичної академії, м. Москва. 1991–1993 — служба в армії на офіцерських посадах. 05.1993—

08.1993 — другий секретар відділу співробітництва з міжнародними організаціями з питань обмеження озброєнь Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України. 08.1993—02.1994 — другий секретар відділу нерозповсюдження та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України. 02.1994—01.1995 — перший секретар відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України. 01.1995—10.1995 — радник відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України. 10.1995—06.1998 — завідувач відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

06.1998—12.1999 — заступник начальника Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України. 12.1999—05.2001 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Об'єднаних Арабських Еміратах. 05.2001—01.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах. 04.2002—01.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Державі Катар за сумісництвом.

07.2002—01.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Бахрейн за сумісництвом. 01.2004—07.2005 — Заступник Міністра оборони України.

11.2005—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в державі Ізраїль.

Республіка Індія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Ігор Поліха

Народився 8 червня 1965 року в с. Вільховому Сокальського району Львівської області. У 1989 році закінчив Московський інститут міжнародних відносин, спеціаліст-міжнародник зі знанням східних мов, кандидат історичних наук.

Володіє англійською мовою, хінді, урду.

08.1989—10.1989 — референт-секретар МЗС СРСР.

10.1989—02.1993 — референт, аташе Посольства СРСР (РФ) в Республіці Індія.

02.1993—08.1994 — третій, другий секретар Посольства України в Республіці Індія.

08.1994—09.1996 — перший секретар відділу Азії і Тихоокеанського регіону Управління країн АТР, БСС та Африки.

09.1996—11.1996 — перший секретар відділу звичайних збройних сил Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

11.1996—10.1997 — радник відділу звичайних збройних сил Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

10.1997—04.1999 — заступник завідувача відділу Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України. 04.1999—12.2000 — завідувач відділу двостороннього співробітництва Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

12.2000—09.2002 — радник-посланник Посольства України в Турецькій Республіці.

09.2002 — 2004 — заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України. 10.2004—03.2007 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Пакистан.

03.2007 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Індія.

Ісламська Республіка Іран

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Ігор Логінов

Народився 9 лютого 1960 року в м. Київ. У 1982 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка за фахом «спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови», в 1998 році — Дипломатичну академію України при МЗС України за фахом «магістр зовнішньої політики». Володіє англійською та сербською мовами.

1977—1982 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1982—1984 — служба в збройних силах.

1984—1985 — науковий співробітник-консультант Управління міжнародних зв'язків Президії академії наук України.

05.1985—09.1992 — третій, другий, перший секретар Консульського управління МЗС України. 09.1992—08.1996 — перший секретар Посольства України у Великобританії.

09.1996—08.1998 — слухач Дипломатичної академії України при МЗС України. 09.1998—11.1999 — заступник начальника Консульського управління МЗС України.

11.1999—01.2000 — радник, завідувач консульського відділу Посольства України в Канаді.

01.2000—05.2001 — в. о. Генерального консула України в Торонто. 05.2001—07.2004 — радник Посольства України в Сербії і Чорногорії. 12.2004—07.2005 — головний радник Управління у зв'язках з ВРУ, КМУ та регіонами України МЗС України. 07.2005—03.2006 — начальник відділу організації законотворчого процесу та зв'язків з Верховною Радою України Департаменту секретаріату Міністра МЗС України. 03.2006—03.2007 — начальник Управління взаємодії з державними органами та координації зовнішніх зносин МЗС України.

03.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Іран.

Королівство Іспанія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Анатолій Шерба

Народився 17 липня 1962 року в с. Войкове Березанського району Київської області. У 1985 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, економіст-міжнародник, референт-перекладач іспанської мови. Володіє іспанською та англійською мовами.

1980–1985 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1985–1987 — служба в армії.

1987–1990 — старший інженер відділу науково-технічного співробітництва з зарубіжними організаціями Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова АН УРСР, м. Київ.

1990–1992 — експерт зовнішньо-економічного підприємства «Маркетік», м. Київ.

04.1992–07.1992 — третій секретар сектору питань конверсії та експортного контролю відділу проблем обмеження озброєнь та роззброєння МЗС України.

07.1992–01.1993 — другий секретар сектору з питань конверсії та експортного контролю відділу проблем обмеження озброєнь та роззброєння МЗС України.

01.1993–06.1993 — перший секретар відділу нерозповсюдження та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України. 06.1993–01.1994 — виконуючий обов'язки завідувача відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

01.1994–11.1995 — завідувач відділу нерозповсюдження, конверсії та експортного контролю Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

11.1995–06.1997 — виконуючий обов'язки начальника Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

06.1997–11.2000 — заступник Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні.

01.2001–03.2001 — головний радник Управління головних радників МЗС України.

03.2001–12.2003 — заступник директора Департаменту з питань політики та безпеки — начальник УКО та ВТС МЗС України.

05.2001–10.2005 — Представник України у Спільній комісії по виконанню та інспекціях за Договором про СНО (START-1).

01.2004–07.2007 — член Колегії Комісії ООН з моніторингу, верифікації та інспекцій в Іраку (UNMOVIC).

12.2003–05.2006 — начальник Управління контролю над озброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України.

05.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Іспанія.

Італійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Георгій Чернявський

Народився 31 липня 1946 року в м. Ташкент (Узбекистан). У 1970 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт з англійської та французької мов.

Володіє англійською, французькою та італійською мовами.

1970–1972 — служба в армії.

1973–1978 — референт, ст. референт Президії Українського товариства дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами.

1978–1986 — завідувач відділу, член Президії Українського товариства дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами.

1986–1992 — старший референт, завідувач сектору міжнародних зв'язків Секретаріату Верховної Ради України.

1992–01.2005 — завідувач відділу Державного Протоколу, керівник Служби Протоколу Президента України, керівник Управління Державного Протоколу та Церемоніалу Президента України.

01.2005–08.2005 — радник Президента України.

08.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Італійській Республіці.

Хашимітське Королівство Йорданія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Ігор Дяченко

Народився 7 липня 1957 року в м. Київ. У 1980 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, референт-перекладач англійської мови, кандидат економічних наук. Володіє англійською мовою.

1975–1980 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

08.1980–10.1983 — інженер Інституту геологічних наук АН УРСР.

10.1983–11.1985 — служба в Збройних Силах, військовий перекладач в Республіці Замбія.

12.1985–03.1987 — старший інженер Інституту гідробіології АН УРСР.

03.1987–09.1996 — спеціаліст першої категорії, провідний інспектор, начальник сектору, заступник начальника, начальник Управління міжнародних зв'язків Президії НАН України.

09.1996–11.1997 — заступник начальника, в. о. начальника, заступник начальника Управління Європи та Америки МЗС України. 12.1997–08.1999 — радник Посольства України у Фінляндській Республіці. 09.1999–11.2001 — радник Посольства України в Республіці Естонія.

11.2001–02.2004 — в. о. заступника, заступник начальника Третього територіального управління-начальник відділу країн Кавказу та Туреччини. 02.2004–11.2004 — заступник начальника Третього територіального управління — начальник відділу країн Південно-східної Європи.

11.2004–06.2005 — головний радник Третього територіального управління МЗС України. 06.2005–04.2006 — радник Посольства України в Республіці Ірак, Тимчасовий повірений у справах України в Республіці Ірак. 04.2006–03.2007 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Ірак.

03.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Хашимітському Королівстві Йорданія.

Республіка Казахстан

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Микола Селівон

Народився 30 жовтня 1946 року в с. Шестовиця Чернігівського району Чернігівської області. У 1973 році Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист; кандидат юридичних наук; професор; академік Академії правових наук України.

11.1964—11.1965 — слюсар-ремонтник військової частини 36988, м. Чернігів.

11.1965—06.1968 — служба в армії.

06.1968—09.1968 — електрик-ремонтник військової частини 36988, м. Чернігів.

09.1968—07.1973 — студент Київського університету ім. Т. Г. Шевченка.

08.1973—08.1974 — стажист-дослідник Інституту держави і права Академії наук УРСР, м. Київ.

08.1974—08.1979 — молодший науковий співробітник Інституту держави і права Академії наук УРСР, м. Київ.

08.1979—08.1991 — старший референт, в. о. завідувача, завідувач юридичного відділу Управління справами Ради Міністрів УРСР.

08.1991—04.1994 — завідувач юридичного відділу Секретаріату Кабінету Міністрів України.

04.1994—11.1996 — заступник, перший заступник Міністра Кабінету Міністрів України.

11.1996—10.1999 — суддя Конституційного Суду України.

10.1999—10.2002 — заступник Голови Конституційного Суду України.

10.2002—10.2005 — Голова Конституційного Суду України.

06.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Казахстан.

Канада

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Ігор Осташ

Народився 4 серпня 1959 року в с. Дуліби Стрийського району Львівської області. У 1982 році закінчив філологічний факультет Львівського університету ім. І. Франка; у 1998 році закінчив юридичний факультет Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, кандидат філологічних наук. Володіє англійською, французькою, чеською, словацькою, польською, сербською, хорватською мовами.

1976—1977 — електрослюсар Стрийського заводу металевих та залізобетонних конструкцій.

1977—1982 — студент Львівського університету ім. І. Франка. 1982—1985 — аспірант Інституту мовознавства НАН України.

1982—1983 — гід-перекладач ВАТ «Інтурист», м. Сочі.

1983—1988 — старший лаборант, молодший науковий співробітник Інституту мовознавства НАН України.

1988—1991 — вчений секретар відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України.

1991—1994 — директор Міжнародної школи україністики НАН України. 1994—1998 — народний депутат України II скликання, секретар Комітету Верховної Ради України у закордонних справах. 1998—2002 — народний депутат України III скликання. 1998—1999 — голова підкомітету з міжнародних договорів Комітету Верховної Ради України у закордонних справах. 1999—2002 — голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах. 2002—2006 — народний депутат України IV скликання, заступник голови Комітету Верховної Ради України у закордонних справах.

09.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді.

10.2006—ц. ч. — Представник України при Міжнародній організації цивільної авіації (ІКАО).

Киризька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України в з 2005 року

Володимир Тягло

Народився 24 червня 1947 року в с. Катеринівка Лозівського району Харківської області. У 1970 році – Харківський інститут механізації та електрифікації сільського господарства, інженер-механік сільського господарства; у 1990 р. – Київська вища партійна школа, політолог.

Володіє англійською мовою.

09.1965–07.1970 – студент Харківського інституту механізації та електрифікації сільського господарства. 10.1970–02.1981 – помічник бригадира тракторної бригади, головний інженер-механік колгоспу ім. С. Орджонікідзе, с. Катеринівка Лозівського району Харківської області.

02.1981–08.1986 – голова колгоспу ім. XX з'їзду КПРС, с. Шатівка Лозівського району Харківської області.

08.1986–03.1987 – другий секретар Лозівського міськкому КП України, м. Лозова Харківської області.

03.1987–05.1990 – голова Лозівського виконавчого комітету районної Ради народних депутатів, м. Лозова Харківської обл.

05.1990–04.1992 – заступник голови Харківської обласної Ради народних депутатів.

04.1992–07.1994 – голова Харківської обласної Ради народних депутатів.

07.1994–11.1995 – заступник голови Харківської обласної Ради народних депутатів. 11.1995–03.1997 – заступник голови Харківської обласної державної адміністрації.

03.1997–03.2002 – голова Харківської обласної Ради народних депутатів, м. Харків.

03.2002–08.2005 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія.

08.2005–ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Киризькій Республіці.

Китайська Народна Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Сергій Камишев

Народився 8 квітня 1956 року в Дніпропетровськ. У 1977 році закінчив Донецький державний університет, економіст. У 1993 році закінчив Дипломатичну академію МЗС Російської Федерації. Володіє англійською мовою.

1977–1979 — служба в армії. 1979–1987 — дільничний гірничий нормувальник, гірничий майстер, старший інженер, заступник секретаря партійного комітету, помічник начальника дільниці шахти «Кіровська», м. Донецьк. 1987–1990 — заступник директора, секретар партійного комітету шахти ім. Є. Т. Абакумова ВО «Донецьквугілля», м. Донецьк.

1990–1991 — заступник голови Кіровської районної Ради народних депутатів, м. Донецьк. 1991–1993 — слухач Дипломатичної академії МЗС Російської Федерації. 1993–1994 — головний консультант з міжнародних відносин Ради директорів підприємств та установ, м. Донецьк. 03.1994–06.1994 — перший секретар відділу світових та європейських організацій Управління міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва МЗС України. 06.1994–04.1998 — перший секретар, радник Посольства України в Арабській Республіці Єгипет. 04.1998–01.2001 — радник-посланник, Тимчасовий Повірений у справах України в Ліванській Республіці. 04.1999–03.2000 — Тимчасовий Повірений у справах України в Сирійській Арабській Республіці за сумісництвом.

01.2001–04.2002 — в. о. начальника, начальник П'ятого територіального управління.

04.2002–12.2003 — директор Департаменту двостороннього співробітництва. 12.2003–04.2004 — Посол з особливих доручень Першого територіального управління МЗС України.

04.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Китайській Народній Республіці.

Республіка Корея

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Юрій Мушка

Народився 8 вересня 1964 року в м. Береговому Закарпатської області. У 1991 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською та угорською мовами.
07.1991–11.1991 – аташе Консульського управління МЗС України.

11.1991–07.1992 – третій секретар Консульського управління МЗС України.

07.1992–02.1993 – другий секретар відділу консульсько-правових питань Консульського управління МЗС України. 02.1993–10.1993 – третій секретар Посольства України в Угорській Республіці. 10.1993–02.1997 – другий секретар Посольства України в Угорській Республіці.

02.1997–08.1997 – радник – виконуючий обов'язки завідувача відділу країн Центральної та Східної Європи Управління Європи та Америки МЗС України.

08.1997–08.1998 – завідувач відділу країн Центральної та Східної Європи Управління Європи та Америки МЗС України. 08.1998–04.2000 – виконуючий обов'язки начальника Третього територіального управління МЗС України.

04.2000–08.2002 – радник Посольства України в Угорській Республіці. 05.2002–12.2002 – радник, Тимчасовий повірений у справах України в Угорській Республіці.

08.2002–06.2003 – радник-посланник Посольства України в Угорській Республіці. 09.2003–11.2003 – в. о. начальника Третього територіального управління МЗС України.

11.2003–05.2006 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорській Республіці.

05.2006 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Корея.

Республіка Куба

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Гнедих

Народився 28 березня 1956 року в с. Джу-рин Шаргородського району Вінницької області. У 1980 році закінчив Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, вчитель іспанської та англійської мов.

Володіє англійською та іспанською мовами.

02.1974—07.1974 — лаборант Бершадського медучилища Вінницької області.

09.1974—08.1980 — студент Київського державного педагогічного інституту інозем-

них мов. 1978—1979 — перекладач групи аерогеофізиків в Республіці Куба по лінії Державного комітету з економічних зв'язків СРСР.

08.1980—07.1982 — відповідальний виконавець, референт БММТ «Супутник» Київського міського ЛКСМ України.

07.1982—08.1986 — старший референт КМО УРСР, м. Київ.

08.1986—09.1991 — другий секретар Посольства СРСР в Анголі.

09.1991—03.1992 — перший секретар відділу двосторонніх зв'язків регіонального співробітництва МЗС України.

03.1992—03.1993 — перший секретар відділу країн Латинської Америки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

03.1993—07.1993 — радник, виконуючий обов'язки завідувача відділу країн Латинської Америки Управління двосторонніх відносин МЗС України.

07.1993—09.1993 — начальник відділу по резерву МЗС України.

09.1993—07.1995 — радник, Тимчасовий Повірений у справах України в Республіці Куба.

07.1995—07.1997 — радник, Тимчасовий Повірений у справах України в Іспанії.

11.1997—04.1999 — радник Управління контролю над озброєнням та роззброєнням та військово-технічного співробітництва МЗС України.

04.1999—05.2000 — польовий помічник Особистого представника Діючого Голови ОБСЄ по конфлікту у Нагірному Карабасі.

06.2000—05.2001 — виконуючий обов'язки завідувача відділу, начальник відділу країн Латинської Америки і Карибського басейну Четвертого територіального управління МЗС України.

05.2001—05.2004 — радник Посольства України в Аргентинській Республіці.

10.2004—07.2005 — начальник відділу взаємодії з центральними, місцевими органами виконавчої влади та громадсько-політичними організаціями Управління у зв'язках з ВРУ, КМУ та регіонами України МЗС України.

07.2005—12.2005 — завідуючий Сектору взаємодії з центральними органами виконавчої влади та громадськими організаціями МЗС України.

12.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Куба.

Латвійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Рауль Чілачава

Народився 15 травня 1948 року в с. Чітацкарі Зугдідського району (Грузія). У 1970 році закінчив Тбіліський державний університет; журналіст, професор, доктор філологічних наук.

Володіє грузинською та німецькою мовами.

09.1965–06.1970 — студент Тбіліського

державного університету, м. Тбілісі.

10.1967–05.1970 — стажер Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

12.1970–10.1971 — редактор головної редакції «Українська Радянська Енциклопедія»

м. Київ.

02.1972–01.1974 — позаштатний кореспондент газети «Комсомольское знамя», м. Київ.

01.1974–07.1975 — викладач підготовчих курсів Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

07.1975–03.1992 — творча робота, член

Спілки письменників України, м. Київ.

03.1992–07.1993 — заступник голови Комітету у справах національностей та міграції при Кабінеті Міністрів України.

07.1993–10.1994 — заступник міністра України у справах національностей та міграції. 10.1994–09.1996 — заступник міністра України у справах національностей, міграції та культур.

09.1996–06.1998 — творча робота, член Спілки письменників України. 07.1998–09.1998 — професор Київського державного університету культури і мистецтв.

08.1998–03.2000 — заступник голови Державного комітету України у справах національностей та міграції.

09.2000–04.2001 — професор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

04.2001–03.2002 — перший заступник директора Державного департаменту у справах національностей та міграції. 03.2002–12.2005 — заступник голови Державного комітету України у справах національностей та міграції.

09.12.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвійській Республіці.

Литовська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Борис Клімчук

Народився 18 березня 1951 року в с. Волошка Ковельського району Волинської області.

У 1974 році закінчив Харківський державний університет, вчитель географії.

У 1998 році закінчив Національну юридичну академію ім. Ярослава Мудрого, юрист. Володіє англійською мовою.

09.1974—08.1975 — вчитель географії середньої школи-інтернату, м. Острог Рівненської області.

08.1975—08.1980 — вчитель географії середньої школи № 7, м. Ковель Волинської області.

08.1980—01.1982 — директор восьмирічної школи № 9, м. Ковель.

01.1982—06.1982 — інженер заводу сільськогосподарських машин, м. Ковель.

06.1982—06.1990 — директор середньої школи № 14, м. Ковель.

06.1990—06.1992 — заступник голови виконкому Ковельської міської Ради народних депутатів, м. Ковель.

06.1992—06.2002 — голова Волинської обласної Ради народних депутатів та її виконавчого комітету, голова Волинської обласної державної адміністрації, м. Луцьк.

06.2002—02.2004 — радник Президента України.

04.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Литовській Республіці.

Ліваньська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Борис Захарчук

Народився 2 квітня 1955 року в м. Київ. У 1977 році закінчив Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького, вчитель історії та суспільствознавства; кандидат історичних наук. Володіє англійською мовою.

1972–1977 — студент Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького.

1977–1978 — вчитель історії середньої школи №199, м. Київ.

1978–1979 — вчитель історії, організатор позашкільної і позакласної роботи середньої школи №1, м. Київ.

1979–1980 — вчитель історії середньої школи №3, м. Київ.

1980–1987 — старший лаборант, стажист-дослідник, асистент кафедри методики викладання історії, суспільствознавства і права Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького.

1987–1994 — науковий співробітник Інституту історії України АН України, м. Київ.

05.1994–11.1995 — перший секретар відділу політичного планування Управління політичного аналізу і планування МЗС України, м. Київ.

11.1995–08.1996 — радник інформаційно-політичного відділу Управління політичного аналізу і планування МЗС України, м. Київ.

08.1996–07.1997 — заступник начальника — завідуючий інформаційно-аналітичного відділу Управління політичного аналізу і планування МЗС України, м. Київ.

07.1997–09.1999 — радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк.

09.1999–01.2002 — радник Посольства України в Республіці Польща.

01.2002–02.2002 — виконуючий обов'язки заступника начальника Управління Європейського Союзу — начальника відділу політичних відносин ДЄІ МЗС України.

02.2002–08.2002 — виконуючий обов'язки заступника начальника Управління Європейського Союзу — начальника відділу політики і безпеки ДЄІ МЗС України.

08.2002–02.2004 — заступник начальника Управління Європейського Союзу — начальник відділу політики і безпеки ДЄІ МЗС України.

02.2004–09.2004 — заступник начальника Управління європейської інтеграції — начальник відділу політики і безпеки МЗС України.

09.2004–03.2006 — заступник Постійного представника України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

03.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ліванській Республіці.

Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамагірія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Геннадій Латій

Народився 28 вересня 1968 року в м. Одеса. У 1991 році закінчив Московський військовий Червонопрапорний інститут, перекладач-референт з арабської та французької мов. Володіє арабською, французькою та англійською мовами.

1985—1986 — шліфувальник Одеського заводу прецизійних верстатів, м. Одеса.

1986—1991 — студент Московського військового червонопрапорного інституту.

1991—1992 — перекладач-референт Генерального штабу Збройних сил СРСР.

09.1993—12.1994 — третій секретар відділу країн АТР, БСС та Африки 1 ТУ МЗС України.

12.1994—09.1996 — другий секретар Управління країн АТР, БСС та Африки МЗС України.

09.1996—11.1999 — другий секретар Посольства України в Туніській Республіці.

11.1999—11.2001 — другий секретар по посаді першого секретаря, перший секретар по посаді радника Посольства України у Великій Соціалістичній Народній Лівійській Арабській Джамагірії.

11.2001—12.2001 — радник відділу країн БСС 6 ТУ ДДС.

12.2001—08.2003 — заступник начальника Управління міжнародного співробітництва, міждержавних відносин та зовнішньоекономічної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України.

08.2003—11.2003 — в. о. начальника Другого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

11.2003—02.2004 — в. о. заступника начальника Шостого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

02.2004—04.2004 — в. о. заступника начальника Шостого територіального управління — начальника відділу країн Близького та Середнього Сходу МЗС України.

04.2004—05.2004 — в. о. начальника Шостого територіального управління МЗС України.

05.2004—07.2005 — начальник Шостого територіального управління МЗС України.

07.2005—05.2006 — заступник директора Третього територіального департаменту — начальник відділу країн Близького Сходу.

05.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Великій Соціалістичній Народній Лівійській Арабській Джамагирії.

Республіка Македонія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Віталій Москаленко

Народився 31 жовтня 1955 року в м. Київ. У 1978 році закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, журналіст; кандидат філологічних наук.

Володіє англійською та болгарською мовами.

09.1973—06.1978 — студент факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

07.1978—01.1981 — редактор Держтеле-радіокомітету України, м. Київ. 01.1981—05.1983 — аспірант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. 05.1983—05.1993 — молодший науковий співробітник, науковий співробітник, заступник головного редактора журналу «Слово і час» Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. 05.1993—06.1993 — перший секретар по резерву МЗС України. 06.1993—03.1998 — перший секретар Посольства України в Республіці Болгарія.

03.1998—04.1998 — радник, в. о. завідувача відділу Балканських країн Третього територіального управління МЗС України. 04.1998—03.1999 — радник відділу країн ЦСЄ Управління Європи та Америки МЗС України.

03.1999—07.2000 — завідуючий відділу Балканських країн Третього територіального управління МЗС України.

07.2000—11.2001 — радник Дипломатичного представництва України в Республіці Македонія. 11.2001—11.2003 — радник Посольства України в Словацькій Республіці. 11.2003—10.2004 — начальник Третього територіального управління МЗС України. 10.2004—11.2005 — радник Посольства України в Республіці Хорватія.

11.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Республіці Македонія.

Малайзія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Олександр Шевченко

Народився 20 лютого 1961 року в с. Порошке Перечинського району Закарпатської області. У 1983 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою.

1983—1986 — кореспондент газети «News from Ukraine», м. Київ. 1986—1987 — керівник лекторської групи Київського міськкому ЛКСМУ. 1987—1991 — другий, перший секретар Мінського райкому ЛКСМУ, м. Київ. 1991—1992 — голова спілки молодіжних організацій Мінського району, м. Київ.

11.1992—09.1995 — другий, перший секретар Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України.

09.1995—01.1999 — другий, перший секретар Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк.

02.1999—11.1999 — в. о. начальника відділу, начальник відділу політичних питань ООН та її спекустанов Управління міжнародних організацій МЗС України.

11.1999—12.2001 — радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк. 01.2002—04.2002 — в. о. заступника начальника Шостого територіального управління — начальника відділу країн Близького та Середнього Сходу Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

04.2002—10.2002 — в. о. начальника Шостого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України. 10.2002—03.2004 — начальник Шостого територіального управління Департаменту двостороннього співробітництва МЗС України.

03.2004—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Малайзії.

Королівство Марокко

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Віталій Йохна

Народився 14 жовтня 1949 року в с. В. Растівка Оратівського району Вінницької області. У 1971 році закінчив Київський технологічний інститут легкої промисловості, інженер-економіст; кандидат технічних наук, доцент. Володіє французькою мовою.

10.1970—02.1971 — контролер технологічного процесу, фабрика «Киянка».

08.1971—01.1993 — асистент, аспірант, асистент, старший викладач, доцент Київського інституту легкої промисловості.

01.1993—12.1995 — генеральний директор ТОВ «Філтекс».

12.1995—03.1996 — радник по посаді завідуючого відділу двостороннього та регіонального економічного співробітництва Управління міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва МЗС України. 03.1996—11.1997 — завідуючий відділу двостороннього та регіонального економічного співробітництва Управління міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва МЗС України. 11.1997 — в. о. начальника Управління міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва МЗС України.

11.1997—04.1998 — перший секретар Посольства України у Французькій Республіці. 04.1998—12.1999 — радник Посольства України у Французькій Республіці. 12.1999—07.2003 — радник-посланник Посольства України у Французькій Республіці. 07.2003—02.2004 — Посол з особливих доручень Департаменту економічного співробітництва МЗС України.

02.2004—07.2005 — Посол з особливих доручень Управління економічного співробітництва МЗС України. 07.2005—03.2007 — заступник директора Департаменту — начальник відділу регіональних економічних ініціатив ДЕС МЗС України.

03.2007— ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Марокко.

Республіка Молдова

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Сергій Пирожков

Народився 20 червня 1948 року в м. Київ. У 1969 році закінчив Київський інститут народного господарства ім. Д. С. Коротченка, статистик-економіст; кандидат економічних наук; доктор економічних наук; професор; академік НАН України. Володіє французькою та англійською мовами.

09.1965—06.1969 — студент Київського інституту народного господарства ім. Д. С. Коротченка.

07.1969—10.1969 — інженер Інституту економіки АН УРСР.

11.1969—11.1970 — служба в збройних силах СРСР.

12.1970—12.1973 — аспірант Київського інституту народного господарства ім. Д. С. Коротченка.

01.1974—08.1976 — молодший науковий співробітник Інститут економіки АН УРСР. 08.1976—03.1979 — вчений секретар відділення економіки АН УРСР.

03.1979—01.1990 — заступник начальника Науково-організаційного відділу Президії АН УРСР.

01.1990—12.1991 — завідуючий відділу Інституту економіки АН України. 12.1991—04.1992 — директор-організатор Інституту стратегічних досліджень АН України.

04.1992—10.1996 — директор Національного інституту стратегічних досліджень. 01.1997—08.1997 — радник Національного інституту стратегічних досліджень.

09.1997—03.2001 — директор Національного інституту українсько-російських відносин.

03.2001—10.2001 — директор Національного інституту проблем міжнародної безпеки. 10.2001—04.2007 — заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України — директор Національного інституту проблем міжнародної безпеки.

04.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Молдова.

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олег Скоропад

Народився 5 травня 1951 року в м. Київ. У 1973 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, географ-гідролог, у 1989 році – Всесоюзну орден Дружби народів академію зовнішньої торгівлі, економіст зі знанням іноземної мови. Володіє англійською мовою.

1968–1973 – студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. 1973–1980 – інженер, старший інженер, заступник начальника відділу Українського управління по гідрометеорології, м. Київ. 1980–1983 – консультант Міністерства транспорту Демократичної Республіки

Афганістан, м. Кабул. 1983–1986 – старший інженер, начальник служби засобів виміру Українського управління по гідрометеорології, м. Київ.

1986–1989 – слухач Всесоюзної орден Дружби народів академії зовнішньої торгівлі, м. Москва. 1989–1991 – заступник начальника Українського Центру радіаційних та гідрометеорологічних спостережень, м. Київ. З 1991 – експерт, директор комплексних програм об'єднання «Сезон», м. Київ. 1991–1992 – віце-президент промислово-торгівельної асоціації «Тетяна», м. Київ. 1992 – директор науково-комплексних програм НВО «Котек Лтд», м. Київ.

10.1992–08.1993 – другий секретар, перший секретар, радник відділу міжнародного економічного співробітництва МЗС України.

08.1993–03.1994 – в. о. завідувача відділу двостороннього та регіонального співробітництва Управління міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва МЗС України.

1994–2000 – працівник Секретаріату ОЧЕС, м. Стамбул. 11.2000–09.2001 – в. о. начальника, начальник відділу світових та європейських економічних організацій Управління економічного та наукового співробітництва МЗС України. 09.2001–11.2001 – заступник начальника Управління економічного та наукового співробітництва МЗС України. 11.2001–04.2002 – в. о. начальника Управління міжнародного науково-технічного співробітництва МЗС України.

04.2002–02.2004 – в. о. начальника, начальник Управління інформаційних технологій МЗС України. 02.2004–11.2004 – Посол з особливих доручень Управління інформаційної політики.

11.2004 – п. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Нігерія.

Королівство Нідерланди

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Купчишин

Народився 12 червня 1952 року в с. Перегінськ Рожнятівського району Івано-Франківської області. У 1974 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист-міжнародник, перекладач-референт англійської мови; у 1990 році закінчив Дипломатичну академію МЗС СРСР; кандидат юридичних наук.

Володіє англійською та французькою мовами.

09.1969—08.1974 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 11.1974—08.1982 — аспірант, асистент кафедри міжнародного права та іноземного законодавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 09.1982—10.1988 — співробітник (Р-3) Секретаріату Відділення ООН в Женеві. 10.1988—07.1990 — слухач Дипломатичної академії МЗС СРСР. 08.1990—09.1990 — другий секретар (по резерву) МЗС України. 09.1990—01.1992 — перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС України.

01.1992—09.1992 — начальник договірно-правового відділу МЗС України. 09.1992—03.1993 — начальник Договірно-правового управління МЗС України. 03.1993—04.1996 — радник-посланник Посольства України у Французькій Республіці. 04.1996—03.1998 — начальник Управління європейського регіонального співробітництва, Управління європейської і трансатлантичної інтеграції МЗС України. 03.1998—01.2001 — Постійний представник України при Раді Європи (м. Страсбург).

01.2001—02.2004 — директор Правового департаменту МЗС України, Посол з особливих доручень.

02.2004—07.2005 — Посол з особливих доручень Договірно-правового управління МЗС України. 07.2005—12.2005 — Посол з особливих доручень Договірно-правового департаменту МЗС України.

12.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол в Королівстві Нідерланди.

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Ігор Долгов

Народився 6 червня 1957 року в м. Славута Хмельницької області. у 1980 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, філолог, викладач; кандидат філологічних наук.

Володіє англійською та французькою мовами.

1974—1975 — технік Інституту кібернетики АН УРСР.

1975—1980 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1980—1992 — асистент кафедри російської мови і методики її викладання як іноземної КДУ ім. Т. Г. Шевченка.

03.1992—03.1993 — перший секретар відділу інформації МЗС України. 03.1993—04.1993 — радник відділу інформації МЗС України. 04.1993—01.1994 — помічник-радник Секретаріату Міністра закордонних справ України. 01.1994—09.1994 — радник Посольства України в Фінляндській Республіці.

09.1994—10.1997 — радник-посланник Посольства України в Фінляндській Республіці. 10.1997—11.1997 — виконуючий обов'язки заступника начальника Управління політичного аналізу і планування МЗС України.

11.1997—12.2000 — заступник начальника Управління політичного аналізу і планування МЗС України. 12.2000—10.2001 — заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України.

10.2001—04.2002 — Директор департаменту з питань політики та безпеки — начальник управління політичного аналізу та інформації МЗС України.

04.2002—07.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці. 09.2004—01.2006 — Заступник Міністра закордонних справ України.

01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Німеччина.

Королівство Норвегія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Ігор Сагач

Народився 19 травня 1956 року в м. Київ. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою.

1978—1981 — перекладач групи спеціалістів Апарату радника з економічних питань Посольства СРСР в Ефіопії.

1982—1987 — молодший науковий співробітник, старший лаборант Київського торговельно-економічного інституту. 09.1987—11.1988 — третій секретар консульського відділу МЗС УРСР. 11.1988—07.1991 — третій, другий секретар Секретаріату Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО МЗС УРСР. 07.1991—04.1992 — другий секретар відділу культурних зв'язків і гуманітарних проблем, другий секретар сектору ЮНЕСКО відділу культурних зв'язків МЗС України. 04.1992—09.1993 — помічник — перший секретар Секретаріату першого заступника Міністра закордонних справ України. 09.1993—05.1994 — завідувач відділу Північної Європи та Балтії Другого територіального управління МЗС України. 05.1994—07.1997 — радник Посольства України у Фінляндській Республіці — Тимчасовий Повірений у справах України у Швеції. 07.1997—08.1997 — виконуючий обов'язки заступника начальника Управління європейського регіонального співробітництва МЗС України. 08.1997—06.1998 — заступник начальника Управління європейського регіонального співробітництва МЗС України.

06.1998—01.2001 — заступник голови Фонду сприяння місцевому самоврядуванню при Президентові України. 01.2001—05.2004 — начальник Управління ООН та інших міжнародних організацій МЗС України. 05.2004—09.2004 — Посол з особливих доручень МЗС України.

09.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Норвегія.

Об'єднані Арабські Емірати

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Сергій Пасько

Народився 22 грудня 1954 року в с. Лошнів Струсівського району Тернопільської області. У 1978 році закінчив Вінницький медичний інститут ім. Пирогова, у 1985 році спеціальну клінічну ординатуру з вивченням англійської мови при Київському медичному інституті ім. Богомольця, у 2001 році Українську Академію державного управління при Президентові України; кандидат медичних наук, доцент, магістр державного управ-

ління. Володіє англійською та арабською мовами.

1972–1978 — студент Вінницького медичного інституту ім. Пирогова.

1978–1979 — лікар анестезіолог-реаніматолог Черкаської обласної лікарні.

1979–1983 — лікар анестезіолог-реаніматолог Черкаської міської лікарні № 3.

1983–1985 — спеціальний клінічний ординатор кафедри анестезіології і реаніматології Київського медичного інституту ім. Богомольця.

1985–1990 — лікар анестезіолог-реаніматолог Черкаської міської лікарні № 3.

1990–1991 — старший лікар-анестезіолог Центрального військового госпіталю (Аден, Йемен).

1991–1992 — лікар анестезіолог-консультант і керівник групи радянських лікарів в Університетському госпіталі Соба (Хартум, Судан).

1992–1994 — лікар анестезіолог-реаніматолог Черкаської міської лікарні № 3.

1994–1998 — народний депутат України, секретар Комітету з питань охорони здоров'я, материнства і дитинства Верховної Ради України, заступник члена Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи.

1998—2000 — головний консультант-експерт Управління Адміністрації Президента України з питань забезпечення зв'язків з Верховною Радою України.

06.2000—12.2000 — головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства.

12.2000—05.2004 — радник Посольства України в Сирійській Арабській Республіці.

10.2004—09.2005 — заступник начальника Управління — начальник відділу організації законотворчого процесу та зв'язків з ВРУ, КМ та регіонами України.

09.2005—03.2006 — заступник начальника відділу організації законотворчого процесу та зв'язків з Верховною Радою України Департаменту секретаріату Міністра.

03.2006—08.2006 — заступник начальника управління взаємодії з державними органами та координації зовнішніх зносин — начальник відділу взаємодії з ВРУ.

09.2006—07.2007 — радник, Тимчасовий повірений у справах України в Об'єднаних Арабських Еміратах.

07.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Об'єднаних Арабських Еміратах.

ґелалевка Республіка Пакистан

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Ігор Пасько

Народився 04 липня 1956 року в м. Київ. У 1978 р. закінчив Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, за фахом — викладач англійської та французької мов. Володіє англійською та французькою мовами.

1973—1978 — студент Київського державного педагогічного інституту іноземних мов.

З 1978 — вихователь, середня школа № 188, м. Київ. 1978—1980 — служба в армії. 1980—1985 — редактор фотохудожньої майстерні, референт Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ. 1985—1989 — лектор Будинку радянської науки, культури та мистецтва в м. Делі (Індія).

1989—1992 — референт, спеціаліст I категорії Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ. 03.1992—06.1993 — другий секретар Прес-центру МЗС України. 06.1993—08.1997 — перший секретар Посольства України в Республіці Індія.

08.1997—01.1998 — заступник завідуючого відділу, в. о. завідуючого відділу, завідуючий відділу двостороннього співробітництва з країнами Азії і Тихоокеанського регіону Управління країн АТР, БСС та Африки МЗС України.

01.1998—03.1999 — завідувач відділу країн АТР П'ятого територіального управління МЗС України. 03.1999—09.2002 — радник з політичних питань Посольства України в Республіці Індія. 09.2002—02.2003 — радник-посланник Посольства України в Республіці Індія.

02.2003—07.2005 — начальник П'ятого територіального управління МЗС України. 07.2005—03.2007 — заступник директора Третього територіального департаменту.

03.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Пакистан.

Республіка Польща

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Олександр Моцик

Народився 3 травня 1955 року в с. Городець Рівненської області. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист-міжнародник, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою.

09.1972—04.1973 — різноробочий Домобудувального комбінату № 3, м. Київ.

05.1973—05.1975 — служба в армії.

08.1975—09.1976 — монтажник Домобудувального комбінату № 3, м. Київ.

09.1976—07.1981 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 07.1981—05.1985 — третій секретар консульського відділу МЗС УРСР. 05.1985—04.1987 — третій, другий секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР.

04.1987—09.1990 — другий, перший секретар відділу кадрів МЗС УРСР. 09.1990—04.1992 — перший секретар договірно-правового відділу МЗС України. 04.1992—08.1995 — другий, перший секретар, радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк. 08.1995—11.1997 — начальник Договірно-правового управління МЗС України.

11.1997—11.2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці. 09.1999—11.2001 — Представник України при Організації Чорноморського Економічного Співробітництва. 11.2001—07.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 07.2003—07.2004 — заступник Міністра закордонних справ України.

07.2004—02.2005 — Перший заступник Міністра закордонних справ України з питань європейської інтеграції.

02.2005 — 12.2005 — Перший заступник Державного секретаря України, Секретаріат Президента України.

01.2006—ц.ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща.

Португальська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Ростислав Троненко

Народився 22 березня 1962 року в м. Суми. У 1984 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка; перекладач-референт іспанської, португальської та англійської мов, викладач іспанської мови.

Володіє англійською, іспанською, португальською мовами.

1979–1984 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1984–1986 — військовий перекладач, борт-перекладач літаків АН-12 (Мозамбик).

1987–1992 — спеціаліст I категорії, головний спеціаліст, завідувач відділу країн Європи та Північної Америки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами, м. Київ.

08.1992–08.1993 — другий секретар відділу НБСЄ та регіонального співробітництва МЗС України.

08.1993–12.1993 — другий секретар відділу Ради Європи та регіонального співробітництва Управління НБСЄ та європейських регіональних структур МЗС України.

12.1993–08.1994 — перший секретар, т. в. о. завідувача відділу, радник в. о. завідувача відділу Ради Європи та регіонального співробітництва Управління НБСЄ та європейських регіональних структур МЗС України.

08.1994–12.1994 — помічник-радник Секретаріату Міністра закордонних справ України.

12.1994–04.1995 — т. в. о. керівника Секретаріату Міністра закордонних справ України.

04.1995–11.1997 — керівник Секретаріату Міністра закордонних справ України.

11.1997–11.1999 — заступник Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні.

11.1999–09.2001 — радник-посланник Посольства України у Федеративній Республіці Бразилія.

09.2001–11.2001 — в. о. начальника Третього територіального управління МЗС України.

11.2001–03.2003 — начальник Третього територіального управління МЗС України.

03.2003–08.2003 — заступник директора Департаменту двостороннього співробітництва — начальник Третього територіального управління МЗС України.

09.2003–11.2003 — в. о. начальника Управління кадрів та учбових закладів МЗС України.

11.2003–03.2004 — начальник Управління кадрів та учбових закладів МЗС України.

03.2004–07.2005 — член Колегії МЗС України, начальник Управління кадрового забезпечення МЗС України.

07.2005–12.2005 — член Колегії МЗС України, заступник директора Департаменту кадрів МЗС України.

19.12.2005—п. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Португальській Республіці.

Російська Федерація

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Олег Дьомін

Народився 1 серпня 1947 року в с. Лопатіно Тульської області. У 1971 р. закінчив Харківський інститут радіоелектроніки, інженер-радіофізик; у 1983 р. — ВПШ при ЦК КПУ; у 1999 р. — Інститут підвищення кваліфікації Міністерства промисловості України — економіст; кандидат економічних наук.

12.1966—10.1969 — слюсар Харківського трамвайно-тролейбусного управління.

10.1969—11.1971 — секретар комітету комсомолу Харківського трамвайно-тролейбусного управління.

11.1971—05.1976 — другий секретар, перший секретар Комінтернівського райкому ЛКСМУ, м. Харків.

05.1976—12.1979 — другий секретар, перший секретар Харківського міськкому ЛКСМУ.

12.1979—02.1986 — другий секретар Комінтернівського райкому КПУ м. Харків. 02.1986—07.1986 — заступник генерального директора Харківського ВО «Будгідраліка».

07.1986—10.1988 — перший секретар Комінтернівського райкому КПУ, м. Харків. 10.1988—10.1991 — другий секретар міськкому КПУ, секретар обкому КПУ, м. Харків.

10.1991—05.1994 — віце-президент корпорації «Укрсібінкор», президент фонду «Перспектива ХХІ», м. Харків.

05.1994—07.1996 — заступник Голови Верховної Ради України. 05.1996—08.1996 — в. о. голови Харківської облдержадміністрації. 08.1996—10.2000 — голова Харківської облдержадміністрації. 10.2000—01.2005 — перший заступник Глави Адміністрації Президента України.

03.2005—03.2006 — заступник Голови Народно-демократичної партії.

04.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Російській Федерації.

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Юрій Малько

Народився 29 жовтня 1946 року в м. Київ. У 1971 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт і викладач французької мови; у 1977 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка; економіст, викладач політекономії.

Володіє французькою та англійською мовами.

10.1964–02.1965 — лаборант фізкабінету СШ № 138, м. Київ.

1965–1968 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1968–1969 — перекладач французької мови в Алжирі.

1969–1971 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1971–1973 — служба в армії.

1973–1974 — перекладач французької мови в Алжирі.

1974–1975 — старший методист підготовчого факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1975–1979 — старший консультант, в. о. начальника відділу зовнішніх зв'язків Торгово-промислової палати УРСР.

02.1979–12.1979 — аташе відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

12.1979–12.1980 — третій секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

12.1980–08.1982 — другий секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

08.1982–10.1986 — співробітник Постійного представництва СРСР при відділенні ООН та інших міжнародних організацій в Женеві, Швейцарія.

10.1986–12.1990 — перший секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР.

12.1990–02.1991 – перший секретар Консульського відділу МЗС України.

02.1991–03.1992 – перший секретар відділу міжнародного економічного співробітництва МЗС України.

03.1992–05.1993 – співробітник Адміністрації Президента України.

17.05.–23.05.1993 – радник групи послів з особливих доручень і радників МЗС України.

05.1993–08.1996 – радник-посланник Посольства України в Королівстві Бельгія.

08.1996–01.1997 – начальник Управління міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва МЗС України.

01.1997–10.2000 – заступник Керівника Апарату Ради національної безпеки і оборони України.

10.2000–05.2004 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Марокко.

04.2002–05.2004 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Мавританія за сумісництвом.

05.2004–12.2005 – заступник Керівника Апарату Ради національної безпеки і оборони України.

19.12.2005 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Румунії.

Королівство Саудівська Аравія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2002 року

Леонід Гур'янов

Народився 20 травня 1945 року в с. Ключиці Верхньо-Услонського району Татарської АРСР. У 1969 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, референт-перекладач англійської мови, у 1988 році – Дипломатичну академію МЗС СРСР. Володіє англійською мовою.

1963–1967 – студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1967–1968 – перекладач англійської мови групи радянських спеціалістів, м. Дургапур, Індія.

1968–1969 – студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1969–1971 – перекладач англійської мови групи радянських військових спеціалістів, м. Лагос, Нігерія.

03.1972–10.1975 – аташе, третій, другий секретар Консульського відділу МЗС УРСР, м. Київ. 10.1975–03.1977 – другий секретар Протокольного відділу МЗС УРСР, м. Київ.

03.1977–05.1978 – другий секретар Відділу кадрів МЗС УРСР, м. Київ. 05.1978–06.1982 – співробітник Секретаріату ООН, м. Нью-Йорк, США.

06.1982–08.1982 – другий секретар по резерву МЗС УРСР, м. Київ. 08.1982–02.1991 – другий, перший секретар, радник Відділу кадрів МЗС УРСР, м. Київ.

02.1991–08.1993 – в. о. начальника, начальник Відділу кадрів МЗС України, м. Київ.

08.1993–11.1995 – начальник Управління кадрів МЗС України, м. Київ. 11.1995–11.1999 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Південно-Африканській Республіці.

03.2000–12.2000 – начальник управління по резерву МЗС України. 01.2001–11.2001 – начальник Шостого територіального управління МЗС України, м. Київ. 11.2001–06.2002 – Посол з особливих доручень МЗС України, м. Київ.

06.2002–ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Саудівська Аравія.

Республіка Сербія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Анатолій Олійник

Народився 8 лютого 1950 року в м. Вінниця. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, юрист-міжнародник, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою.

1966–1968 — учень міського ПТУ № 36, м. Біла Церква.

07.1968–09.1968 — майстер по ремонту побутового обладнання, м. Вінниця.

11.1968–11.1970 — служба в Збройних Силах.

01.1971–04.1971 — апаратник міського молочного заводу, м. Вінниця. 04.1971–07.1971 — майстер по ремонту приладів заводу «Ремпобуттехніка», м. Вінниця.

08.1971–08.1972 — електромонтер міського відділу внутрішніх справ, м. Вінниця.

09.1972–02.1973 — учень паркетника СБМУ № 38 БМТ № 3 комбінату «Київпромбуд».

02.1973–02.1976 — вихователь ЖКК БМТ № 3 комбінату «Київпромбуд».

02.1976–09.1976 — маляр будгруппи райгастрономторгу Подільського району, м. Київ.

09.1976–07.1981 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

07.1981–01.1985 — третій секретар відділу кадрів МЗС УРСР.

01.1985–04.1987 — другий секретар відділу кадрів МЗС УРСР.

04.1987–09.1987 — другий секретар консульського відділу МЗС УРСР. 09.1987–06.1989 — перший секретар консульського відділу МЗС УРСР.

06.1989–11.1992 — перший секретар Постійного представництва УРСР при ООН.

11.1992—09.1995 — Генеральний консул України в Чикаго.
09.1995—01.1997 — заступник начальника Управління міжнародних організацій МЗС України.
01.1997—03.1998 — керівник регіонального офісу Цивільної служби Перехідної Адміністрації для Східної Славонії і Західного Срему, Хорватія.
03.1998—03.2003 — керівник регіональних офісів Цивільної служби місії ООН в Боснії і Герцеговині.
03.2003—05.2003 — в. о. директора Департаменту нових викликів і загроз МЗС України.
05.2003—09.2003 — директор Департаменту нових викликів і загроз МЗС України.
09.2003—03.2004 — директор Департаменту нових викликів і загроз, Посол з особливих доручень з питань Іраку.
03.2004—08.2004 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Іраку.
08.2004—11.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Ірак.
11.2005—09.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сербії і Чорногорії.
09.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Сербія.

Республіка Ємганур

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Віктор Маштабей

Народився 23 липня 1944 року в с. Орловець Городищенського району Черкаської області. У 1968 році закінчив історико-філософський факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, історик-міжнародник, викладач історії та суспільствознавства, кандидат економічних наук. Володіє англійською.

1963–1968 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1968–1971 — інженер, аспірант Інституту економіки АН УРСР.

З 1971 — аспірант Ради по вивченню виробничих сил УРСР АН УРСР.

1971–1979 — аспірант, молодший науковий співробітник Інституту кібернетики АН УРСР.

1979–1989 — молодший, старший, провідний науковий співробітник Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР.

1989–1991 — заступник Генерального директора Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ), директор Консультативного центру по міжнародному маркетингу при МІМ-Київ.

1991–1993 — завідуючий відділом міжнародного маркетингу і зовнішніх ринків Інституту світової економіки і міжнародних відносин АН України.

01.1993–01.1996 — радник Посольства України в Королівстві Бельгія.

01.1996–02.1998 — радник по посаді радника-посланника Представництва України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу), м. Брюссель.

02.1998–08.1998 — виконуючий обов'язки заступника начальника, заступник начальника — завідуючий відділу Європейського Союзу Управління європейської та трансатлантичної інтеграції МЗС України.

08.1998—08.2001 — виконуючий обов'язки начальника Управління Європейського Союзу МЗС України.

08.2001—09.2004 — радник-посланник Посольства України в Об'єднаних Арабських Еміратах.

09.2004—07.2005 — Посол з особливих доручень Шостого територіального управління.

07.2005—05.2006 — директор Департаменту економічного співробітництва МЗС України.

05.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Сінгапур.

Словацька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Інна Огнівець

Народилась 30 серпня 1962 року в м. Жовті Води Дніпропетровської області. У 1987 році закінчила Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, викладач іспанської мови; у 1994 році закінчила юридичний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка.

Володіє іспанською та англійською мовами.

02.1983—07.1987 — лаборантка кафедри іноземних мов КВООУ ім. Фрунзе.

09.1987—09.1988 — вчитель підготовчих класів середньої школи № 18, м. Ленінськ Кизил-Ординської області.

09.1988—09.1992 — вчитель англійської мови середньої школи № 10, м. Ленінськ Кизил-Ординської області.

10.1992—09.1993 — юрист Фонду комунальної власності Ірпінської міської Ради народних депутатів, м. Ірпінь Київської області.

09.1993—02.1994 — аташе відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

02.1994—07.1994 — третій секретар відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

07.1994—09.1996 — перший секретар відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

09.1996—05.1997 — радник відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

05.1997—08.1997 — виконуюча обов'язки завідувача відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

08.1997—05.1998 — завідувач відділу державно-правових питань Договірні-правового управління МЗС України.

05.1998—12.1998 — заступник начальника Договірні-правового управління — завідувач відділу державно-правових питань МЗС України.

12.1998–09.2000 — відпустка для догляду за дитиною.

09.2000–01.2001 — заступник начальника управління — завідувач відділу державно-правових питань Договірно-правового управління МЗС України.

01.2001–08.2003 — головний юридичний радник МЗС України.

08.2003–01.2006 — Генеральний консул України в м. Пряшів (Словацька Республіка).

01.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Словацькій Республіці.

Словенія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Вадим Примаченко

Народився 14 вересня 1951 року в с. Н. Мирополь Дзержинського району Житомирської області. У 1977 році закінчив Київський державний університет імені Тараса Шевченка, економіст-міжнародник, референт-перекладач англійської, сербської та хорватської мов; кандидат економічних наук. Володіє сербською, хорватською та англійською мовами.

1968–1970 — слюсар Київського авіаційного заводу Мінавіапрому СРСР, м. Київ.

1970–1972 — курсант в/ч 14324, заступник командира взводу Полтавського вищого військово-командного училища зв'язку, Київський військовий округ, м. Полтава.

1972–1977 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1977–1990 — старший, провідний, головний інспектор, науковий співробітник-консультант Управління міжнародних зв'язків Президії АН УРСР, м. Київ.

11.1990–08.1991 — перший секретар відділу двосторонніх зв'язків і регіонального співробітництва МЗС України, м. Київ.

08.1991–04.1993 — перший секретар Посольства СРСР у СРЮ — представник МЗС України в Югославії.

04.1993–08.1995 — Генеральний консул України в Белграді.

08.1995–07.1996 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в СРЮ.

07.1996–09.1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Союзній Республіці Югославія.

09.1998–02.1999 — в. о. заступника начальника, заступник начальника Третього територіального управління МЗС України.

02.1999–04.2002 — начальник Історико-архівного управління МЗС України.

04.2002–07.2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Ісламській Республіці Іран.

10.2003–07.2005 — Посол з особливих доручень Історико-архівного управління МЗС України.

07.2005–04.2007 — Посол з особливих доручень Управління державного архіву МЗС України.

04.2007–ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Словенія.

Сполучені Штати Америки

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олег Шамшур

Народився 6 червня 1956 року в м. Київ. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, референт-перекладач англійської мови; кандидат історичних наук; старший науковий співробітник.

Володіє англійською мовою.

1973–1978 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. 1978–1981 — аспірант Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. 1981–1984 — молодший науковий співробітник Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. 1984–1989 — вчений секретар Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН України. 1989–1992 — докторант Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН України. 1992–1993 — виконуючий обов'язки провідного наукового співробітника Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України. 06.1993–01.1996 — перший секретар Постпредства України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. 01.1996–12.1996 — радник Постпредства України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. 12.1996–09.1998 — заступник голови Державного комітету України у справах національностей та міграції. 09.1998–09.2003 — радник-посланник Посольства України в Королівстві Бельгія.

10.2003–10.2003 — в. о. начальника Управління Європейського Союзу ДЄІ МЗС України. 10.2003–02.2004 — начальник Управління Європейського Союзу ДЄІ МЗС України. 02.2004–12.2005 — заступник Міністра закордонних справ України. 12.2005—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України у США.

30.03.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Антигуа і Барбуда за сумісництвом.

Королівство Таїланд

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Ігор Гуменний

Народився 6 грудня 1956 року в м. Ковель Волинської області. У 1979 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, економіст-міжнародник, референт-перекладач англійської мови.

Володіє англійською мовою.

1979–1988 — економіст, заступник секретаря, секретар комітету комсомолу, заступник начальника відділу центрального статистичного управління УРСР, м. Київ. 1988–1990 — заступник начальника Управління Держкомстату УРСР, м. Київ. 12.1990–02.1992 — перший секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС України. 02.1992–09.1992 — перший секретар сектору міжнародних економічних і науково-технічних організацій відділу міжнародних організацій МЗС України. 09.1992–01.1994 — другий секретар Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк, США. 01.1994–08.1995 — перший секретар Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк, США.

08.1995–11.1998 — радник Постійного представництва України при ООН, м. Нью-Йорк, США. 11.1998–12.1998 — заступник начальника Управління по резерву МЗС України.

12.1998–02.2001 — начальник Валютно-фінансового управління МЗС України. 02.2001–07.2002 — заступник директора Департаменту адміністративно-фінансових питань, документації та архіву, начальник Валютно-фінансового управління МЗС України. 07.2002–10.2002 — заступник директора Департаменту по посаді Посла з особливих доручень Управління Послів з особливих доручень та Головних радників. 10.2002–03.2004 — радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Королівстві Таїланд. 03.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Таїланд.

11.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Лаоскій Народній Демократичній Республіці за сумісництвом. 02.2005 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Союзі М'янма (за сумісництвом).

Турецька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Олександр Міщенко

Народився 24 серпня 1964 року в м. Туапсе Краснодарського краю. У 1985 році закінчив Донецьке вище військово-політичне училище, вчитель історії та суспільствознавства; у 1995 році – Львівський державний університет ім. Івана Франка, юрист.

Володіє англійською, польською, турецькою мовами.

1985–1989 – служба в Збройних Силах СРСР. 1989–1993 – начальник відділу міжнародних зв'язків Львівського державного університету ім. Івана Франка. 12.1993–04.1994 – другий секретар Консульського управління МЗС України. 04.1994–08.1995 – перший секретар Консульського управління МЗС України. 08.1995–01.1996 – радник Консульського управління МЗС України. 01.1996–11.1996 – в. о. завідуючого відділу завідуючий відділу Консульського управління МЗС України. 11.1996–02.2000 – в. о. Генерального консула, Генеральний консул України в Стамбулі. 02.2000–02.2001 – заступник начальника Консульського управління МЗС України.

02.2001–12.2001 – заступник директора Департаменту Консульської служби – начальник Управління консульсько-правового забезпечення МЗС України.

12.2001–12.2002 – радник – посланник, тимчасовий повірений у справах України в Республіці Польща.

12.2002–04.2003 – Посол з особливих доручень Управління послів з особливих доручень та головних радників МЗС України. 04.2003–08.2004 – радник-посланник, Тимчасовий повірений у справах України в Австралії.

08.2004–09.2005 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії.

10.09.2005 – ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці.

Туркменістан

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2005 року

Віктор Майко

Народився 6 липня 1960 року в м. Дніпропетровськ. У 1982 р. закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, журналіст, у 1999 р. — Аспірантуру Української академії зовнішньої торгівлі; кандидат економічних наук.

Володіє англійською та німецькою мовами.

09.1977—06.1982 — студент Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

10.1982—12.1984 — кореспондент газети «Прапор змагання» на Київському авіазаводі ім. Антонова.

12.1984—12.1986 — командир взводу, заступник командира роти в/ч 7429. 12.1986—11.1989 — заступник начальника в/ч 3254.

11.1989—09.1991 — головний науковий редактор Інституту підвищення кваліфікації керівних працівників МВС України.

09.1991—05.1992 — начальник відділу маркетингу МП «Вестінформ». 05.1992—06.1994 — директор СП «Інтерпрофсервіс».

06.1994—01.1999 — головний економіст, заступник керівника, керівник ТЕМ у складі Посольства України у Великобританії. 02.1999—03.1999 — начальник Управління з питань інвестиційного співробітництва та валютного регулювання Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України.

03.1999—02.2000 — начальник Головного управління багатостороннього економічного співробітництва Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України.

02.2000—12.2001 — директор по зовнішньоекономічних зв'язках та стратегічному плануванню ЗАТ «Інтербудмонтаж».

12.2001—03.2005 — перший заступник голови правління ЗАТ «Інтербудмонтаж».

03.2005—по ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Туркменістані.

Угорська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

Дмитро Ткач

Народився 22 грудня 1950 року в м. Турійськ Волинської області. У 1972 році закінчив Рубіжанський філіал Харківського політехнічного інституту, за фахом інженер-механік, у 1976 р. — Вищу партійну школу при ЦК Компартії України, у 1989 р. — Дипломатичну академію МЗС СРСР. Володіє угорською мовою.

09.1966—04.1967 — учень токаря, токаря содового заводу, м. Лисичанськ Ворошиловградської області.

09.1967—10.1970 — кресляр, технік-конструктор Лисичанського заводу гумових технічних виробів.

10.1970—11.1972 — секретар комітету комсомолу Северодонецького філіалу дослідно-конструкторського бюро автоматики, м. Северодонецьк Ворошиловградської області.

11.1972—11.1973 — служба в армії.

11.1973—08.1974 — секретар комітету комсомолу Лисичанського заводу гумових виробів.

08.1974—08.1976 — слухач Вищої партійної школи при ЦК Компартії України, м. Київ.

08.1976—04.1977 — інструктор відділу пропаганди і культурно-масової роботи Ворошиловградського обкому ЛКСМ України м. Ворошиловград.

04.1977—01.1979 — перший секретар Северодонецького міського комітету ЛКСМ України, Ворошиловградської області.

01.1979—04.1982 — другий, перший секретар Ворошиловградського обкому ЛКСМ України.

04.1982—09.1986 — секретар ЦК ЛКСМ України, м. Київ.

09.1986—07.1989 — слухач Дипломатичної академії МЗС СРСР, м. Москва.

08.1989—04.1992 — перший секретар, радник Посольства СРСР в Угорщині, м. Будапешт.

04.1992–08.1992 – Тимчасовий Повірений у справах України в Угорській Республіці, м. Будапешт.

08.1992–01.1998 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорській Республіці.

01.1998–07.1998 – Посол з особливих доручень Групи послів з особливих доручень та головних радників МЗС України.

07.1998–07.2000 – заступник Міністра закордонних справ України.

11.2000–10.2004 – віце-президент Міжрегіональної академії управління персоналом.

10.2004–02.2005 – професор кафедри міжнародної інформації Університету економіки та права «Крок».

02.2005–07.2005 – Посол з особливих доручень Кабінету Міністра закордонних справ України.

07.2005–10.2005 – Посол з особливих доручень відділу ОБСЄ Департаменту ООН та інших міжнародних організацій МЗС України.

10.2005–02.2006 – Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання.

02.2006–ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорській Республіці.

Республіка Узбекистан

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2006 року

В'ячеслав Похвальський

Народився 9 лютого 1947 року в с. Тернувате Новомиколаївського району Запорізької області. У 1975 році Київський державний університет ім. Шевченка, журналіст; у 1982 році – ВПШ при ЦК Компартії України.

09.1965–07.1966 – вчитель математики Новозлатопільської восьмирічної школи Гуляйпільського району Запорізької області.

08.1966–11.1966 – художній керівник Тернуватського Будинку культури Новомиколаївського району Запорізької області.

11.1966–03.1967 – методист Гуляйпільського районного Будинку культури Запорізької області.

03.1967–04.1967 – художній керівник Тернуватського Будинку культури Новомиколаївського району Запорізької області.

04.1967–11.1972 – кореспондент, завідувач відділу, відповідальний секретар редакції районної газети «Ленінським шляхом» Новомиколаївського району Запорізької області.

11.1972–05.1976 – перший секретар Новомиколаївського райкому комсомолу Запорізької області.

05.1976–09.1977 – головний редактор головної редакції телебачення Запорізького облтелерадіокомітету.

09.1977–02.1988 – інструктор, завідувач сектору преси та телебачення, заступник завідувача відділу організаційно-партійної роботи Запорізького обкому Компартії України.

02.1988–04.1990 – редактор обласної газети «Запорізька правда», м. Запоріжжя.

04.1990–10.1990 – заступник голови Запорізької обласної ради народних депутатів.

10.1990–01.1991 – голова Запорізької обласної ради народних депутатів.

01.1991—04.1992 — заступник голови Запорізької обласної ради народних депутатів.

04.1992—07.1995 — голова Запорізької обласної ради народних депутатів.

07.1995—04.1998 — голова Запорізької обласної державної адміністрації.

07.1998—11.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Болгарія.

06.2006—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Узбекистан Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Таджикистан.

Французька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 р.

Костянтин Тимошенко

Народився 19 січня 1946 р. в м. Полтава. У 1971 р. закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, перекладач-референт і викладач французької мови; у 1991 році — Київський інститут політології і соціального управління. Володіє французькою та англійською мовами.

1964—1965 — робітник Полтавської обласної типографії.

1965—1968 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1968—1969 — військовий перекладач, Алжир.

1969—1971 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1971—1973 — служба в армії, Гвінейська Республіка.

1973—1978 — референт Українського товариства дружби та культурного зв'язку із зарубіжними країнами, Київ.

1978—1981 — завідувач фільмотеки, директор Радянського культурного центру в Алжирі.

1981—1986 — старший референт Українського товариства дружби та культурного зв'язку із зарубіжними країнами, Київ.

1986—1988 — інструктор Київського міському Компартії України.

1988—1991 — слухач Київського інституту політології і соціального управління.

10.1989—03.1992 — перший секретар відділу двосторонніх зв'язків і договірно-правових відносин МЗС України.

03.1992—06.1992 — радник відділу країн Західної Європи Управління двосторонніх відносин МЗС України.

06.1992—04.1994 — завідувач відділу країн Західної Європи Управління двосторонніх відносин МЗС України.

04.1994—06.1995 — заступник начальника Другого територіального управління МЗС України.

06.1995–12.1998 – радник-посланник Посольства України у Французькій Республіці.

12.1998–02.1999 – заступник начальника управління по резерву МЗС України.

02.1999–03.2001 – в. о. начальника, начальник Другого територіального управління МЗС України.

03.2001–10.2001 – в. о. директора, директор Департаменту двостороннього співробітництва МЗС.

10.2001–11.2005 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Португальській Республіці.

11.2005–12.2006 – Радник Президента України – Керівник Головної служби зовнішньої політики Секретаріату Президента України.

12.2006–05.2007 – керівник Головної служби зовнішньої політики Секретаріату Президента України.

05.2007–ц. ч. – Надзвичайний і Повноважний Посол України у Французькій Республіці,

Постійний представник України при ЮНЕСКО.

Республіка Хорватія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Маркіян Лубківський

Народився 2 вересня 1971 року в м. Львів. У 1993 році закінчив Львівський державний університет ім. І. Франка, філолог, викладач сербо-хорватської та української мов та літератури, перекладач.

Володіє сербською, хорватською та англійською мовами.

1988—1993 — студент Львівського державного університету ім. І. Франка.

1994—1995 — заступник голови Львівського обласного відділення товариства «Україна».

08.1995—03.1996 — третій секретар Управління Європи та Америки МЗС України.

03.1996—01.2000 — аташе, третій секретар Посольства України в Союзній Республіці Югославія.

02.2000—02.2001 — другий секретар відділу політичного планування Управління політичного аналізу і планування МЗС України.

02.2001—02.2003 — другий секретар, перший секретар Групи підготовки матеріалів та документації Кабінету Міністра закордонних справ.

02.2003—08.2003 — виконуючий обов'язки начальника Прес-служби МЗС України.

08.2003—03.2005 — начальник Прес-служби МЗС України.

03.2005—12.2005 — Заступник Державного секретаря України.

12.2005—12.2006 — Радник Президента, Керівник Головної служби гуманітарної політики Секретаріату Президента України.

02.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Хорватія.

Чеська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2004 року

Іван Кулеба

Народився 11 липня 1953 року в с. Погарщина Лохвицького району Полтавської області. У 1982 році закінчив Полтавський сільськогосподарський інститут. У 1992 році — Всеросійську Академію зовнішньої торгівлі, економіст зі знанням іноземної мови. Володіє англійською мовою.

1979—1985 — інструктор, заступник завідуючого, завідуючий відділу робітничої і сільської молоді Сумського обкому ЛКСМУ. 1985—1987 — начальник штабу ЦК ВЛКСМ

на будівництві народногосподарських об'єктів, заступник завідуючого відділу ЦК ЛКСМУ, м. Київ. 1987—1988 — радник ЦК ВЛКСМ при Центральному комітеті Демократичної організації молоді Афганістану, м. Кабул. 1988—1989 — заступник начальника штабу ЦК ВЛКСМ на будівництві інтернаціональних об'єктів, м. Київ. 1989—1992 — слухач Всесоюзної академії зовнішньої торгівлі, м. Москва. 1992 — комерційний директор на будівництві газопроводу в Туркменістані. 10.1992—05.1993 — перший секретар сектору міжнародних організацій відділу міжнародних організацій МЗС України, м. Київ.

05.1993—08.1993 — радник сектору міжнародних і науково-технічних організацій відділу. 08.1993—01.1995 — завідуючий відділу адміністративно-бюджетних питань ООН Управління міжнародних організацій МЗС України. 01.1995—02.1996 — радник Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. 02.1996—11.1997 — заступник Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні.

11.1997—12.2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Арабській Республіці Єгипет. 01.2001—06.2002 — директор Департаменту адміністративно-фінансових питань, документації та архіву МЗС України. 06.2002—07.2003 — заступник Державного секретаря МЗС України. 07.2003 — 09.2004 — заступник Міністра закордонних справ України.

09.2004 — ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Чеській Республіці.

Королівство Швеція

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Анатолій Пономаренко

Народився 4 березня 1947 року в м. Євпаторія. У 1971 році закінчив Кримський державний педагогічний інститут, викладач англійської та німецької мов, у 1987 році — Дипломатичну академію МЗС СРСР; кандидат історичних наук. Володіє англійською, німецькою та французькою мовами.

1965—1966 — кочегар домоуправління, м. Євпаторія. 1966—1970 — гід-перекладач агентства ВАТ «Інтурист», м. Сімферополь.

1970—1973 — референт з питань міжнародних молодіжних зв'язків Кримського обкому ЛКСМУ. 1973—1978 — референт, старший референт, заступник голови Комітету молодіжних організацій УРСР. 1978—1983 — другий секретар Посольства СРСР в Індії. 03.1983—05.1984 — другий секретар консульського відділу МЗС УРСР. 05.1984—08.1985 — перший секретар консульського відділу МЗС УРСР. 09.1985—07.1987 — слухач Дипломатичної академії МЗС СРСР. 08.1987—01.1989 — перший секретар по резерву МЗС УРСР. 01.1989—06.1989 — перший секретар консульського відділу МЗС УРСР. 06.1989—09.1992 — консул Генерального консульства СРСР в Мюнхені, ФРН. 09.1992—10.1994 — Генеральний консул України в Мюнхені, ФРН. 10.1994—08.1995 — завідувач відділу країн Західної Європи Управління Європи та Америки МЗС України. 08.1995—07.1996 — заступник начальника Управління країн Європи та Америки МЗС України. 07.1996—10.1997 — начальник Управління країн Європи та Америки МЗС України. 10.1997—01.2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Федеративній Республіці Німеччина. 10.2004—07.2005 — Посол з особливих доручень Управління європейської інтеграції МЗС України. 07.2005—02.2007 — директор Другого територіального департаменту МЗС України. 02.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Швеція.

Японія

Надзвичайний і Повноважний Посол України з 2007 року

Микола Кулінич

Народився 19 липня 1953 року в м. Київ. У 1976 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, перекладач-референт англійської мови; кандидат історичних наук. Володіє англійською мовою.

1970–1974 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1974–1975 — перекладач Державного комітету по зовнішньоекономічних зв'язках

СРСР на будівництві металургійного заводу м. Бокаро (Індія).

1975–1976 — студент Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1976–1991 — аспірант, асистент, старший викладач, доцент кафедри історії міжнародних відносин та міжнародного права Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1991–1994 — перший заступник директора, завідуючий кафедрою Українського інституту міжнародних відносин при Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка.

12.1994–09.1997 — радник Посольства України в Японії.

09.1997–11.1998 — радник-посланник Посольства України в Японії.

11.1998–06.2001 — в. о. заступника начальника П'ятого територіального управління МЗС України.

06.2001–11.2003 — радник-посланник Посольства України в Республіці Корея.

11.2003–02.2007 — ректор Дипломатичної академії України при МЗС України.

02.2007—ц. ч. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії.

Надзвичайні і Повноважні Поли іноземних держав в Україні

**Біографічні довідки подаються станом
на 1 вересня 2007 року. Дані про можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій разом
з біографічними довідками в наступних номерах
альманаху**

**При підготовці матеріалів використано дані
УДП МЗС України**

Австрійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.12.2006 р.

Йозеф Маркус Вукетіч

Народився 12 травня 1960 р. у Кіттзее, федеральна земля Бургенланд. У 1978 р. після закінчення гімназії навчався на юридичному факультеті Віденського університету.

18.12.1984 — захистив дисертацію, здобув ступень кандидата юридичних наук.

01.09.1986 — початок трудової діяльності в МЗС Австрії.

1986—1989 — МЗС Австрії у Відділі І.3 (преса та інформація) та у Відділі ІІ.7 (питання Конференції з безпеки та співробітництва в Європі).

19.04.1989—31.12.1989 — Бюро Адміністратора переговорів з питань звичайних збройних сил в Європі.

1990—1993 — Перший секретар Посольства Австрії в Югославії, Белград.

1993—1996 — радник з питань преси при Посольстві Австрії в Угорщині, Будапешт.

07.1996—02.1997 — МЗС Австрії, Відділ VI.1.

01.02.1997—01.09.2002 — начальник сектора VI.1.d, МЗС Австрії.

01.09.2002—01.02.2004 — начальник сектора VI.1.c, МЗС Австрії.

01.02.2004—09.2006 — начальник Відділу VI.1 (питання кадрів та персоналу).

Азербайджанська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 03.09.2001 р.

Алієв Талят Мусеїб оглу

Народився 1942 року. Закінчив Інститут нафти і хімії Азербайджану. Володіє турецькою, українською та російською мовами. Одружений, має двох дітей.

1967–1970 — співробітник тресту «Азнафткашфіят».

1970–1981 — співробітник заводу «Геофізприлад».

1981–1995 — заступник директора інституту ВНДІхімпроект.

1996–1997 — генеральний директор «БАМ—Київ Лтд».

1997–2000 — генеральний директор «МЕСА Лтд».

2000–2001 — керівник представництва компанії «Азерхімія» в Україні.

Алжирська Народна Демократична Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Бафдаль Мокадем

Народився 3 травня 1954 року. Закінчив дипломатичне відділення Національної школи адміністрації Алжиру. Одружений, має чотирьох дітей.

1981–1984 — 2-й секретар, керівник відділу Центральної Америки та Куби МЗС Алжиру.

1984–1988 — радник з питань політики та співробітництва Посольства Алжиру в Польщі.

1988–1990 — радник з питань політики і співробітництва Посольства Алжиру в Камеруні.

1990–1994 — заступник начальника Управління Південної та Східної Африки МЗС Алжиру.

1994–1998 — перший радник, керівник відділу науково-технічного та культурного співробітництва Посольства Алжиру у Франції.

1998–2004 — заступник начальника Управління Східної та Північної Азії, заступник начальника Управління Південної Азії.

Аргентинська Республіка

Тимчасово Повірений в Україні з 02.2007 р.

Ольга Ліла Рольдан Васкес

Освіта — вища юридична. Магістр права з питань європейської інтеграції (Університет Комплутенсе, Мадрид), магістр адміністративного права (Національний університет провінції Тукуман, Аргентина), магістр міжнародного публічного права (Національний університет м. Буенос-Айрес).

Професор міжнародного публічного права Національного університету м. Буенос-Айрес, викладач Національної дипломатичної академії.

Нагороджена державною відзнакою Мексики — член Почесного національного легіону.

Володіє англійською, французькою, португальською, німецькою, російською та італійською мовами.

Генеральний директор Головного управління по боротьбі з міжнародною наркоторгівлею МЗС Аргентини (нинішня посада). У центральному апараті МЗС Аргентини очолювала Спеціальне представництво з міжнародних переговорів у сфері навколишнього середовища, Управління політичних питань МЕРКОСУР Підсекретаріату латиноамериканської політики, Кабінет Секретаріату консульських питань. Головний координатор Управління Південної Америки, керівник відділу сусідніх країн та прикордонної політики. Співробітник Головного управління зовнішньої політики, Спеціального офісу з питань роззброєння, Головного управління міжнародних організацій.

1983—1988 — співробітник політичної секції Посольства Аргентини у Мексиці.

1992—1994 — керівник політичної секції Посольства Аргентини в Іспанії.

1994—1997 — заступник генерального консула, керівник торговельно-економічної секції Генконсульства Аргентини в Ріо-де-Жанейро, Бразилія.

1990—1992 та 2001—2003 — керівні посади в Асоціації працівників дипломатичної служби Аргентини.

Делалевка Республіка Афганістан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Мохаммад Асеф Делавар

Народився у 1948 році, за національністю — пуштун. Закінчив лицей Махмуд-ракі (провінція Капіса), військове піхотне училище та курси підвищення кваліфікації офіцерів.

Військове звання — генерал армії. Має державні нагороди.

1968—1980 — командир взводу, роти, батальйону, полку, 14-ї піхотної дивізії в м. Газна.

1980—1981 — заступник командира 14-ї піхотної дивізії.

1981—1982 — командир 14-ї піхотної дивізії.

1982—1985 — командир 12-ї піхотної дивізії 3-го Корпусу.

1985—1987 — командир 3-го і Центрального Корпусів.

1987—1992 — начальник Генерального штабу Збройних Сил Афганістану.

1992—2001 — старший офіцер в запасі.

2001—2003 — начальник Генерального штабу Збройних Сил Афганістану.

2003—2005 — старший офіцер в запасі.

Королівство Бельгія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 11.2006 р.

Марк Вінк

Народився 25 травня 1956 р. в м. Мортсель. Має диплом з Паблік Релейшенс. Закінчив Інститут прикладних наук з комунікації.

1 березня 1980 р. розпочав консульську кар'єру. 16 жовтня 1993 р. розпочав дипломатичну кар'єру.

03.1980—01.1981 — Міністерство закордонних справ, Брюссель.

01.1981—07.1981 — консул, м. Ханой.

07.1981—10.1981 — Міністерство закордонних справ, Брюссель.

10.1981—10.1984 — віце-консул, Кіншаса.

11.1984—07.1987 — консул, Касабланка.

07.1987—09.1990 — Міністерство закордонних справ, Брюссель.

09.1990—11.1990 — консул, Лондон.

11.1990—06.1993 — Міністерство закордонних справ, Брюссель.

07.1993—11.1995 — аташе, Бразилія.

11.1995—08.1997 — Міністерство закордонних справ, Брюссель.

08.1997—08.2000 — секретар Представництва Бельгії при ООН, Женева.

08.2000—11.2002 — Перший секретар, Рабат.

11.2002—06.2003 — Міністерство закордонних справ, Брюссель.

06.2003—11.2006 — Генеральний Консул, Лубумбаші.

Республіка Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 16.07.2001 р.

Валентин Велічко

Народився 1944 року. Закінчив Ленінградський технологічний інститут холодильної промисловості та Академію суспільних наук при ЦК КПРС.

1962—1968 — машиніст холодильних установок Брестського молочного та Гомельського м'ясокомбінатів.

1968—1979 — другий секретар, перший секретар Новобілицького та другий секретар Гомельського райкомів комсомолу; другий, перший секретар Гомельського обкому комсомолу.

1979—1982 — аспірант Академії суспільних наук при ЦК КПРС.

1982—1983 — секретар Гомельської обласної Ради профспілок.

1983—1985 — голова Советського райвиконкому м. Гомеля.

1985—1989 — перший секретар Советського райкому КПБ м. Гомеля.

1989 — заступник голови Гомельського облвиконкому.

1990—1993 — голова об'єднання профспілок Гомельської області.

1993—1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Білорусь в Латвійській Республіці.

1997—1998 — міністр у справах Співдружності Незалежних Держав Республіки Білорусь.

1999—2001 — перший заступник міністра закордонних справ Республіки Білорусь.

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 14.05.2003 р.

Ренато Луїз Родрігес Маркес

Народився 4 березня 1944 р. Закінчив Дипломатичну школу Бразилії (інститут ім. Ріо-Бранко), курси права в Бразилії, аспірантуру Джорджтаунського університету (Вашингтон) за спеціальністю «Міжнародні відносини» та курси зі Спільної аграрної політики Інституту Європейських студій Вільного Університету Брюсселя. Має публікації з питань міжнародних відносин.

1970–1973 — помічник начальника відділу країн Азії та Океанії та відділу Східної Європи МЗС Бразилії.

1973–1975 — другий секретар та Тимчасовий повірений у Представництві Бразилії в Латиноамериканській асоціації вільної торгівлі (Монтевідео, Уругвай).

1975–1980 — другий, перший секретар Посольства Бразилії у Вашингтоні.

1980–1983 — начальник відділу розповсюдження документів та відділу систематизації та інформатизації МЗС Бразилії.

1983–1986 — член Бразильської місії в Європейському Союзі.

1986–1989 — радник Представництва Бразилії в Латиноамериканській асоціації з інтеграції в Монтевідео (Уругвай).

1989–1991 — Генеральне консульство Бразилії в Барселоні.

1991–1992 — заступник начальника Департаменту сприяння торгівлі та начальник відділу торговельних операцій МЗС Бразилії.

1992–1993 — секретар з питань зовнішньої торгівлі Міністерства науки та технологій Бразилії.

1994–1999 — начальник Департаменту латиноамериканської інтеграції МЗС Бразилії.

1999–2002 — Генеральний консул Бразилії в Барселоні.

Святий Престол (Ватикан)

Апостольський Нунцій в Україні з 16.06.2004 р.

Архієпископ Іван Юркович

Народився 10 червня 1952 року. Рукоположений на священника для Архидієцїї Любляни у 1977 році. Доктор з канонічного права. На дипломатичній службі Папського Престолу з 1984 року. Володіє італійською, хорватською, іспанською, німецькою, французькою, англійською та російською мовами.

1984—1995 — виконував дипломатичну місію при Папських Представництвах в Кореї, Колумбії та Російській Федерації.

1995—2001 — працював у Секції відносин з державами при Державному Секретаріаті Святого Престолу.

2001—2004 — Апостольський Нунцій Ватикану в Республіці Білорусь.

Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 29.08.2002 р.

Роберт Едвард Брінклі

Народився 21 січня 1954 р. Одружений, має трьох синів.

1977–1978 — співробітник Управління контролю над озброєнням Міністерства закордонних справ Великої Британії.

1979–1982 — другий секретар Посольства Великої Британії в Москві.

1982–1983 — начальник відділу Управління інформації МЗС Великої Британії.

1983–1985 — заступник директора відділу досліджень Управління контролю над

озброєнням МЗС Великої Британії.

1985–1988 — начальник відділу Управління республік СРСР МЗС Великої Британії.

1988–1992 — перший секретар Посольства Великої Британії у ФРН.

1992–1995 — помічник начальника фінансового управління МЗС Великої Британії.

1995–1996 — начальник відділу контролю матеріального забезпечення МЗС Великої Британії.

1996–1999 — радник з політичних питань Посольства Великої Британії в Російській Федерації.

1999–2002 — начальник спільного візового відділу МЗС та Міністерства внутрішніх справ Великої Британії.

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 01.2007 р.

Нгуєн Ван Тхань

Народився 30 листопада 1950 року в провінції Нге Ан, В'єтнам. Освіта — вища (економічна).

Володіє англійською та російською мовами.

1971—1976 — студент Київського інституту легкої промисловості, Україна.

10.1976—02.1978 — робітник фабрики пошиття одягу X10.

12.1978—1982 — робітник підприємства з виготовлення обладнання для текстильної промисловості.

1982—07.1992 — спеціаліст відділу промислових досліджень Центрального інституту економічного менеджменту В'єтнаму.

07.1992—06.1993 — заступник начальника відділу промислових досліджень Центрального інституту економічного менеджменту В'єтнаму.

06.1993—10.1996 — заступник директора Департаменту реформування підприємств Канцелярії Уряду СРВ.

10.1996—07.1997 — директор Департаменту реформування підприємств Канцелярії Уряду СРВ.

07.1997—09.1997 — секретар віце-прем'єр-міністра СРВ.

09.1997—09.1998 — секретар Президента СРВ.

09.1998—01.2007 — помічник Президента СРВ.

Республіка Вірменія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 18.12.2003 р.

Армен Авакович Хачатрян

Народився 13 серпня 1957 року. Закінчив філологічний факультет Вірменського педагогічного університету ім. Х. Абовяна. Володіє чотирма мовами. Одружений, має трьох дітей.

1978—1980 — викладач вірменської мови і літератури в середній школі.

1980—1981 — завідувач наукового відділу Державної картинної галереї Вірменії.

1981—1985 — інструктор Єреванського міського комітету ЛКСМВ.

1985—1987 — інструктор Шаумянського райкому КПВ.

1987—1990 — директор середньої школи № 191 м. Єреван.

1990—1999 — член-співзасновник, проректор університету «Грачя Агарян» м. Єреван.

1999—2003 — депутат, голова Комісії зовнішніх відносин, голова Національних Зборів Республіки Вірменія.

Грецька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Харалампос (Харіс) Дімітріу

Народився 10 лютого 1949 року, закінчив юридичний факультет Женевського університету, факультет права і політології Афінського університету, аспірантуру Женевського Інституту міжнародних відносин та Інститут Європейських наук.

Володіє англійською, французькою, італійською та іспанською мовами. Дипломатичний ранг — Повноважний міністр першого класу.

Розлучений, має двох дітей.

1976—1978 — юрист, спеціальний юридичний радник Міністерства закордонних справ Греції.

1978—1981 — аташе, секретар Посольства.

1981—1985 — Постійне представництво Греції у Європейському Союзі.

1985—1989 — посольство Греції у Нікосії (Кіпр).

1989—1990 — Завідувач відділу Кіпру Міністерства закордонних справ Греції.

1990—1992 — спеціальний міжміністерський відділ з питань розміщення іммігрантів грецького походження.

1992—1996 — Постійне представництво Греції у Європейському Союзі, Голова відділу зовнішніх зносин та радник з питань спільної зовнішньої політики та політичної безпеки (С.Р.8.Р.).

1996—1998 — радник посольства Греції в Грузії.

1998—2000 — директор Дипломатичної Академії Міністерства закордонних справ Греції.

2000—2001 — директор Департаменту Регіонального Економічного співробітництва МЗС Греції.

2001—2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Греції у Республіці Чилі.

Грузія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 28.11.2000 р.

Грігол Катамадзе

Народився у 1961 році. Закінчив факультет міжнародного права і міжнародних відносин Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, кандидат юридичних наук. Одружений, має двох дітей.

1985–1993 — інженер, ст. інженер, завідувач учбового кабінету, в. о. завідувача кафедри Академії Міністерства внутрішніх справ Грузії.

1993–1994 — заступник директора Департаменту зовнішньоекономічних зв'язків Міністерства закордонних справ Грузії.

1995–1998 — Надзвичайний і Повноважний Посланник Посольства Грузії в Україні.

1998–2000 — заступник міністра оборони Грузії з питань військової політики і міжнародного військового співробітництва.

Королівство Данія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Уффе Андерссон Балслев

Народився 27 листопада 1960 року. Магістр (Велика Британія). Одружений.

1987–1989 — секретар, завідувач відділу МЗС Данії.

1989–1992 — секретар Посольства Данії в Москві.

1992–1995 — завідувач відділу МЗС Данії.

1995–1996 — завідувач відділу Міністерства оборони Данії.

1996–2000 — перший секретар, радник Місії Данії при НАТО, Брюссель.

2000–2002 — завідувач відділу МЗС Данії.

2002–2004 — завідувач відділу Міністерства оборони Данії.

2004–2005 — радник Місії Данії при ООН, Нью-Йорк.

Естонська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2007 р.

Яан Хейн

Народився в березні 1961 р. В 1984 р. закінчив Ленінградський державний університет (ЛДУ), філософський факультет, аспірантуру при ЛДУ. Здобував освіту: 1990—1991 — Інститут європейської історії, Майнц, Німеччина; 1992 — Інститут міжнародних відносин, Женева, Швейцарія; 1994 — Інститут Гувера, Стенфордський університет, Каліфорнія, США; 1997 — Поглиблені курси національної оборони, Данія.

Володіє англійською, російською, фінською, німецькою та чеською мовами.

1990—1992 — Таллінський технічний університет, різні викладацькі посади.

1992—1994 — директор Бюро Центрально- та Східноєвропейських країн, Міністерство закордонних справ Естонії.

1994—1997 — радник з політичних та оборонних питань. Посольство Естонії в Москві.

1997—2000 — радник Департаменту політичного планування, Міністерство закордонних справ Естонії.

2000—2003 — Тимчасовий повірений, Посольство Естонії в Празі.

2003—2004 — радник 3-го відділу 2-го політичного департаменту, Міністерство закордонних справ Естонії.

2004—2007 — директор 5-го відділу (Східна Європа та Середня Азія), 3-го політичного департаменту Міністерства закордонних справ Естонії.

Арабська Республіка Єгипет

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 10.2005 р.

Юсеф Мустафа Зада

Народився 13 січня 1958 р., закінчив Каїрський Університет у 1980 р. із ступенем бакалавра економічних і політичних наук. Володіє англійською та французькою мовами.

Попередньо працював у єгипетських місіях у Лондоні (Генеральне Консульство), Дамаску, Алжирі, Сінгапурі, Гватемалі та Кувейті.

Займав посаду Заступника Директора Дипломатичного Інституту при Міністерстві.

Держава Ізраїль

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2007 р.

Зіна Калай-Клайтман

Народилася в м. Кишинів (Молдова). 1978 р. отримала ступінь бакалавра та магістра за спеціальністю — «советологія». Єврейський Університет в Єрусалимі.

Володіє англійською, російською, івритом.

1986 — початок праці в Міністерстві закордонних справ, Єрусалим.

1989—1995 — Перший секретар, Управління Центральної Європи та Євразії.

1995—1998 — радник Посольства Ізраїлю у Російській Федерації, Москва.

1998—2001 — заступник директора Департаменту Євразії, МЗС Ізраїлю.

2001—2005 — Радник та Міністр-посланник в Місії Ізраїлю в ООН, Нью-Йорк.

2005—2006 — Міністр-посланник у Бюро з питань діаспори та міжрелігійних справ при МЗС Ізраїлю.

Республіка Індія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Дебабрата Сага

Народився 20 грудня 1952 року. Магістр фізики. Володіє англійською, хінді, бенгалі та індонезійською мовами. Одружений, має дочку.

1977—1979 — співробітник Міністерства закордонних справ Індії.

1979—1982 — третій, другий секретар Посольства Індії в Куала Лумпурі.

1982—1985 — другий секретар в Нью-Делі.

1985—1988 — перший секретар Посольства Індії в Катманду.

1988—1991 — перший секретар Представництва Індії в Нью-Йорку.

1991—1993 — радник Посольства Індії в Коломбо.

1994—2001 — радник, посланник в Нью-Делі.

2001—2002 — посланник Посольства Індії в Лондоні.

2002—2005 — заступник постійного представника в Женеві.

Республіка Індонезія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 02.2005 р.

Альбертус Емануель Александр Латуріув

Народився 16 квітня 1945 року. Закінчив юридичний факультет Християнського університету Сатя Вачана. Одружений, має одну дитину.

1977—1979 — інспектор загальних обов'язків та проекту розвитку.

1979—1983 — третій секретар — голова політичного та консульського відділу Посольства Індонезії в Гаазі.

1983—1986 — голова Південно-Європейського відділу МЗС Індонезії.

1986—1990 — перший секретар — голова консульського та протокольного відділу, голова відділу інформації та соціально-культурних питань Генерального консульства Індонезії у Ванкувері.

1990—1994 — виконуючий обов'язки заступника директора Управління інфраструктурного розвитку МЗС Індонезії.

1994—1998 — радник-посланник — голова політичного, консульського відділу та відділу дипломатичного протоколу Посольства Індонезії в Хельсінкі.

1998—2000 — функціональний офіцер, голова адміністрації Управління міжнародних угод МЗС Індонезії.

2000—2001 — асистент заступника голови секції співробітництва між країнами в офісі Державного Міністра з прав людини.

2002—2005 — заступник посла Індонезії в Манілі.

Королівство Іспанія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Хіль Каталіна Луїс Хав'єр

Народився 12 травня 1954 року. Освіта вища, диплом з міжнародних відносин Дипломатичної школи. Кавалер ордену «За цивільні заслуги», Офіцер ордену «Ізабелі Католицької».

1982—1983 — третій, другий секретар, начальник відділу Карибського басейну, заступник начальника відділу кадрів МЗС Іспанії.

1983—1984 — начальник відділу країн Андів МЗС Іспанії.

1984—1986 — начальник загального управління Південної Америки Головного управління в Південноамериканських країнах.

1986—1989 — перший секретар, заступник глави місії, повірений з адміністративних справ Посольства Іспанії в Туреччині.

1989—1990 — Генеральний консул Іспанії в Роттердамі, радник посольства у відрядженні.

1990—1996 — радник посольства у відрядженні, виконавчий радник з парламентських питань та спеціальних доручень.

1996—1998 — радник управління справами Кабінету Міністрів Іспанії.

1998—2005 — координатор Постійного представництва Іспанії в Європейському Союзі.

Італійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.02.2004 р.

Фабіо Фаббрі

Народився 1943 року. Закінчив юридичний факультет Пармського Університету та міжнародні студії університетів Д. Хопкінса та Гарвардського (США).

Одружений. Двоє дітей.

1970–1973 — протокольна служба МЗС Італії.

1973–1975 — перший секретар Посольства Італії в Нью-Делі.

1975–1979 — перший секретар з комерційних питань Посольства Італії в Москві.

1979–1982 — перший секретар, радник Постійного Представництва Італії в ЄЕС (Брюссель).

1982 — Генеральна дирекція з економічних питань МЗС Італії.

1982–1983 — радник Посольства Італії у Вашингтоні.

1983–1985 — радник, перший радник Посольства Італії в Москві.

1986–1990 — перший радник Посольства Італії у Вашингтоні.

1990–1993 — Генеральна дирекція з економічних питань, Генеральна дирекція з кооперації та розвитку МЗС Італії.

1993–1997 — перший радник, міністр-радник з комерційних питань Постійного Представництва Італії в ЄЕС.

1997–1999 — Генеральна дирекція з економічних питань та координації з ЄЕС МЗС Італії.

1999–2002 — заступник голови Постійного Представництва Італії в ЄЕС, Повноважний міністр.

2002–2004 — Генеральна дирекція з європейської інтеграції МЗС Італії.

Республіка Казахстан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 10.02.2004 р.

Амангельди Жумабаєв

Народився 1951 року. Закінчив Казахський державний університет, Алматинський інститут народного господарства та Академію народного господарства. Володіє англійською і російською мовами. Одружений, має чотирьох дітей.

1974–1977 — референт з іноземного туризму, інструктор Алматинського обкому комсомолу.

1977–1979 — старший економіст Міністерства харчової промисловості КазРСП.

1979–1982 — аспірант Всесоюзного науково-дослідного інституту економіки сільського господарства.

1982–1983 — завідувач сектора, завідувач відділу сільського господарства Казахського філіалу Мінплодоовощгоспу СРСР.

1983–1988 — лектор, інструктор, помічник першого секретаря Алматинського обкому КП Казахстану.

1988–1989 — начальник відділу Державного комітету РМ Казахстану.

1989–1991 — головний спеціаліст економічного відділу управління справами РМ Казахстану.

1991 (серпень—грудень) — помічник державного радника, помічник заступника прем'єр-міністра Казахстану.

1992–1993 — консультант відділу зовнішніх зв'язків апарату Президента та Комітету Міністрів Казахстану.

1993–1994 — заступник Міністра зовнішніх економічних зв'язків Казахстану.

1994–1996 — начальник управління з торгово-економічних зв'язків з іноземними державами Міністерства промисловості і торгівлі Казахстану.

1996 (квітень—листопад) — заступник Міністра промисловості і торгівлі Казахстану.

1996–1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Казахстан в Малайзії.

1999–2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Казахстан у Туркменістані.

Канада

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 10.2005 р.

Абіна М. Данн

Народилася Монреаль, Квебек, Канада. 1991–1992 навчання в Гарвардському університеті. Центр міжнародних відносин Везерхед Кембрідж, США. 1980 — магістр гуманітарних наук — Карлтонський університет. 1969–1974 — бакалавр гуманітарних наук — університет МакГіл.

Володіє англійською, французькою, португальською мовами, вивчає українську.

1975 — адміністратор — хірургічне відділення. Королівська лікарня Вікторії.

1997–1998 — Курси офіційних мов. Міністерство закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади, Оттава.

1998–1999 — член Робочої групи з питань універсальної класифікації. Радник спеціалізованих проектів Відділення людських ресурсів. Міністерство закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади, Оттава.

1999–2001 — директор Відділення інформації та прес-служби. Офіс самміту півкулі — Самміт Америки 2001 року — Міністерство закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади, Оттава.

2001–2004 — директор Відділення розвитку бізнесу та зв'язків з Європою — Європейський відділ. Міністерство закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади, Оттава.

Киргизька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Мамкулов Еркін Бейшеналійович

Народився 22 квітня 1955 року, закінчив історичний факультет Киргизького державного університету, кандидат історичних наук, дипломатичний ранг — Надзвичайний і Повноважний Посол. Одружений.

1977—1978 — стажист-викладач кафедри нової та найновішої історії Московського державного університету ім. М. Ломоносова.

1979—1989 — викладач, старший викладач Киргизького державного університету.

1989—1991 — інструктор, старший консультант ЦК Компартії Киргизстану.

1991—1992 — провідний спеціаліст, заступник начальника Управління Міністерства народної освіти Республіки Киргизстан.

1992—1993 — референт відділу соціально-політичного прогнозування Апарату Президента Киргизької Республіки.

1993—1996 — завідувач відділу країн Центральної Азії та Закавказзя; начальник Управління СНД МЗС Киргизької Республіки.

1996—1998 — радник Посольства Киргизької Республіки в СІЛА і Канаді.

1998—2004 — начальник управління ООН та міжнародної співпраці в області безпеки; начальник Управління СНД МЗС Киргизької Республіки.

2004—2005 — заступник Міністра закордонних справ Киргизької Республіки.

Китайська Народна Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2007 р.

Чжоу Лі

Народився в червні 1955 р. в провінції Шаньдун. Магістр.

1986–1989 — третій секретар Департаменту СРСР і держав Східної Європи Міністерства іноземних справ КНР.

1989–1991 — третій секретар, другий секретар Посольства КНР в СРСР.

1991–1994 — другий секретар, перший секретар Посольства КНР в СРСР.

1994–1997 — перший секретар, начальник відділу Департаменту держав Східної Європи і Центральної Азії МЗС КНР.

1997–1999 — радник Посольства КНР в Російській Федерації.

1999–2002 — заступник директора Департаменту держав Східної Європи і Центральної Азії МЗС КНР.

2002–2004 — посланник Посольства КНР в Російській Федерації.

2004–2007 — директор Департаменту держав Східної Європи і Центральної Азії МЗС КНР.

Республіка Корея

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Хо Сун Чьол

Народився 30 січня 1959 року. Закінчив відділення російської мови та літератури Корейського Національного університету (1981), аспірантуру університету Браун, США (1984), докторантуру Каліфорнійського університету, США (1988).

Доктор філологічних наук (спеціальність — слов'янські мови).

Одружений, має двох синів.

1988—1992 — дослідник Центру Гарвардського університету, США.

1992—1997 — асистент професора кафедри російської мови і літератури Університету Клакук, Сеул, Республіка Корея.

1997—2002 — ад'юнкт-професор кафедри російської мови і літератури Корейського Національного університету, Сеул, Республіка Корея.

2002—2006 — директор Інституту досліджень з питань Росії та СНД, професор кафедри російської мови і літератури Корейського Національного університету, Президент Корейської асоціації українських досліджень.

Республіка Куба

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.03.2004 р.

Хуліо Гармендія Пенья

Народився 1952 року. Закінчив Гаванський університет, ліценціант з політичних наук. Володіє англійською і російською мовами. Одружений, має двох дітей.

1975—1976 — помічник спеціаліста, Міністерство закордонних справ Куби.

1976—1977 — співробітник Центрального Комітету Комуністичної партії Куби.

1977—1982 — начальник Департаменту Державного Комітету економічного співробітництва Куби.

1982—1989 — заступник радника, радник з економічних питань Посольства Куби в СРСР.

1989—1991 — міністр-радник Посольства Куби в СРСР.

1991—1994 — міністр-радник Посольства Куби в Російській Федерації.

1994—1999 — начальник відділу Центрального Комітету Комуністичної партії Куби.

Держава Кувейт

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 11.2006 р.

Хомуд Юсіф Мішарі Аль-Роадан

Народився 7 січня 1949 р. В 1972 р. закінчив Кувейтський педагогічний інститут.

21.09.1971–1983 — працював від Міністерства освіти Кувейту на посаді викладача в школі «Муркаб».

1983 — отримав ступінь Бакалавра з Бізнес Управління (BBA) в США.

11.01.1984 — начальник відділу арабських та іноземних стипендій Департаменту культурних відносин Міністерства освіти Кувейту.

01.09.1984 — Міністерство закордонних справ Кувейту, дипломатичний ранг Другого секретаря.

20.05.1987 — дипломатичний ранг Першого секретаря.

29.12.1987–15.06.1992 — Посольство Кувейту в Югославії.

15.06.1992 — присвоєно дипломатичний ранг Радника.

22.11.1992 — Посольство Кувейту в Арабській Республіці Єгипет.

01.07.1997 — Посол Кувейту в Королівстві Таїланд.

23.02.2003 — Посол Кувейту в Федеративній Республіці Бразилія.

Латвійська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 15.01.2001 р.

Андріс Вілчанс

Народився 16 березня 1957 року. Закінчив біологічний факультет Латвійського державного університету. Володіє англійською, німецькою та російською мовами. Одружений.

1979—1990 — співробітник Інституту мікробіології АН Латвії.

1990—1991 — голова міжнародних зв'язків підкомітету молодіжної політики Верховної Ради СРСР.

1991—1992 — співробітник політичного департаменту МЗС Латвії.

1992—1994 — завідувач відділу МЗС Латвії.

1994—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Республіці Узбекистан.

1996—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Киргизькій Республіці (за сумісництвом).

1999—2000 — Генеральний інспектор МЗС Латвії.

2000—2001 — Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Арабській Республіці Єгипет.

Литовська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Альгірдіс Кумжа

Народився 29 листопада 1956 року. Закінчив факультет права Вільнюського університету.

Володіє англійською, німецькою, польською та російською мовами. Одружений. Має нагороди: медаль Незалежності Литви, медаль «За заслуги у дипломатичній службі Литви» та Лист відзнаки від Верховної Ради України.

1979—1984 — голова профспілки студентів та Комітету комсомолу Вільнюського університету; лектор факультету права.

1984—1989 — секретар з питань культури і міжнародних зв'язків комсомолу Литовської РСР.

1989—1990 — керівник департаменту Центрального комітету незалежної Комуністичної партії Литви; член Ради Інституту міжнародних зв'язків і політичних наук Вільнюського університету.

1990—1992 — депутат Верховної Ради (попередника Сейму) Литовської Республіки.

1992—1994 — засновник і директор приватного міжнародного комерційного правничого бюро.

1994—1997 — заступник головного редактора газети «Летувас рітас».

1998—2003 — консультант у робочій групі з питань національної безпеки і зовнішньої політики радника Президента Литовської Республіки.

1999—2006 — президент фонду ім. Тараса Шевченка у Литовській Республіці.

Республіка Македонія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 20.09.2003 р.

Мартін Гулескі

Народився 1945 року. Закінчив факультет архітектури Львівського державного політехнічного університету України, аспірантуру факультету архітектури в Белграді та спеціалізацію на факультеті архітектури в Москві, доктор наук.

Володіє російською, українською та англійською мовами.

Одружений, має двох дочок.

1969—1972 — інженер-проектувальник будівельно-інженерного підприємства «Пелагонія», м. Скоп'є.

1972—1985 — асистент факультету архітектури Скоп'євського університету.

1985—1986 — аспірант факультету архітектури в Белграді та спеціалізація на факультеті архітектури в Москві.

1986—2003 — заступник декана, екстраординарний професор, ординарний професор факультету архітектури Скоп'євського університету.

Королівство Марокко

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2005 р.

Абдельжаліль Саубрі

Народився у 1954 році. Закінчив юридичний факультет університету у м. Монпельє. Володіє арабською, французькою та англійською мовами. Одружений, має трьох дітей.

1985—1993 — радник Міністерства закордонних справ і співробітництва Королівства Марокко.

1993—1994 — співробітник Кабінету Міністра закордонних справ і співробітництва Королівства Марокко.

1994—2001 — радник посольства, тимчасовий повірений у справах Королівства Марокко в Бельгії.

2001—2004 — начальник відділу Управління співробітництва з європейськими країнами МЗС та співробітництва Королівства Марокко.

Республіка Молдова

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 11.2006 р.

Сергію Статі

Народився 7 вересня 1961 р. в с. Погешть, Хинчештского району. Кандидат історичних наук. Володіє англійською та російською мовами.

1978–1983 — факультет історії педагогічного університету «Іон Крянге», м. Кишинів.

1983–1985 — військова служба.

1985–1987 — секретар районного комітету комсомолу (Яловенський район).

1987–1988 — асистент факультету історії Педагогічного університету «Іон Крянге».

1988–1992 — аспірант, історичний факультет, МГУ, Москва.

1992–1994 — заступник директора, директор, МЗС Республіки Молдова.

1994–1997 — консул, Посольство Республіки Молдова в Україні.

1997–1999 — заступник директора, МЗС Республіки Молдова.

1999–2002 — радник, Посольство Республіки Молдова в Україні.

2002–02.2004 — Головний радник Апарату Президента Республіки Молдова.

02.2004–03.2005 — Заступник міністра іноземних справ Республіки Молдова.

03.2005–11.2006 — Голова Комісії по зовнішній політиці та європейській інтеграції Парламенту Республіки Молдова.

Королівство Нідерланди

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Рональд Келлер

Народився 27 березня 1958 року. Закінчив курс економіки Амстердамського університету.

1984—1986 — радник відділу монетарних справ Міністерства економіки Нідерландів.

1986—1987 — особистий помічник Міністра фінансів Нідерландів в якості голови тимчасового комітету з питань Міжнародного валютного фонду.

1987—1988 — старший радник Світового банку.

1988—1991 — начальник відділу багатосторонніх банківських відносин Міністерства фінансів Нідерландів.

1991—1993 — член Ради директорів Європейського банку реконструкції та розвитку в Лондоні та виконавчий директор банку від Нідерландів.

1993—1997 — директор департаменту експортного кредит-страхування та гарантій інвестицій Міністерства фінансів Нідерландів.

1997—2000 — директор департаменту зарубіжних фінансових відносин та заступник голови економічного та фінансового комітету Європейського Союзу.

2000—2005 — Генеральний директор з питань міжнародного співробітництва Міністерства закордонних справ Нідерландів.

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 07.2006 р.

Райнгард Шеферс

Народився 27 травня 1950 р. у Нідермарсберзі.

1968 — атестат зрілості.

1968—1972 — вивчення правознавчих наук.

1972 — перший державний іспит, м. Гамм.

1973—1975 — юридична підготовча служба. 1974 — Вища школа адміністративних наук, м. Шпалер.

1975 — навчання і практична підготовка у Вищій адміністративній школі у Парижі.

1975 — Другий державний іспит.

1977—1979 — Федеральне міністерство закордонних справ, підготовка до дипломатичної служби.

1979 — іспит для дипломатів вищого рангу.

1979 — Федеральне міністерство закордонних справ.

1979—1982 — посольство у Празі.

1982—1985 — посольство у Могадішу, заступник Глави місії.

1985—1988 — відомство Федерального канцлера.

1988 — Федеральне міністерство закордонних справ.

1988—1991 — посольство у Москві, референт з питань політики.

1991—1992 — Федеральне міністерство закордонних справ, заступник завідувача відділу.

1992—1998 — відомство Федерального канцлера, м. Бонн.

1998—2000 — посольство у Парижі, Посланник і керівник політичного відділу.

2000 — Постійний представник при ЄС у Брюсселі, керівник політичного відділу і керівник Постійного Представництва при ЗЄС.

2001 — Представник Федеративної Республіки Німеччина у Комітеті ЄС з питань політики і безпеки.

Королівство Норвегія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 09.2006 р.

Олав Берстад

Народився 19 вересня 1953 року у місті Тромсо, Норвегія. У 1976 здобув освіту в Університеті Осло. Бакалавр із російської мови і літератури, історії й археології.

1980 — Міністерство закордонних справ Норвегії, Осло.

1982—1985 — аташе, Посольство Норвегії в Туреччині, Анкара.

1985—1987 — віце-консул, Консульство Норвегії у США, Нью-Орлеан.

1987—1990 — старший радник (питання ООН і Середнього Сходу), Міністерство закордонних справ, Осло.

1990—1993 — перший секретар (економічні питання), Посольство Норвегії у США, Вашингтон.

1993—1996 — Радник (питання енергії і навколишнього середовища), Посольство Норвегії в Російській Федерації, Москва.

1996—1998 — Заступник генерального директора (питання навколишнього середовища й ядерної безпеки), Міністерство закордонних справ Норвегії, Осло.

1998—2001 — Посол Норвегії в Азербайджані, Баку. (З 2000 року також акредитований у Грузії, Тбілісі.)

2001—2006 — Спеціальний радник з питань Євро-арктичного співробітництва у Баренцовому регіоні, Міністерство закордонних справ Норвегії, Осло.

Делалевка Республіка Пакистан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2007 р.

Газанфар Алі Хан

Народився 1 жовтня 1949 р., м. Джелум, Пакистан.

Освіта: диплом магістра (з військових дисциплін), Університет Каїд-і-Азам, Ісламабад, Коледж Командування та Штабу, м. Кувейт, Військовий коледж, Франція, Національний коледж оборони, Ісламабад, прослухав курс з технічного персоналу у Електромеханічному інженерному коледжі, Пакистан.

Володіє мовами: англійською, французькою, урду.

Нагороджений медаллю Хіلال-і-Імтіаз (Військовою) за річну гідну службу у Армії.

Командував піхотним батальйоном, бригадою, дивізією. Викладав у Коледжі Командування та Штабу.

Служив: першим заступником начальника Генерального Штабу, Генеральним директором з виробництва військового спорядження Міністерства оборонного виробництва, Секретарем військових питань Президента Пакистану.

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 16.06.2004 р.

Ашраф Сентсо

Народився 28 січня 1963 року. Закінчив університет Віста (ПАР), університет Західного Кейпу (ПАР), Міжнародний інститут Нагої (Японія) та магістратуру Гарвардського університету (США), бакалавр загальної торгівлі, магістр економіки. Володіє англійською, африкансом, коса і сьуть мовами. Одружений, має двох дітей.

1986–1989 — помічник адміністратора корпорації розвитку малого бізнесу, Порт Елізабет (ПАР).

1989–1990 — консультант по роботі зі студентами в університеті Західного Кейпу.

1990–1994 — старший радник з питань підприємництва.

1994–1995 — менеджер філії Корпорації розвитку малого бізнесу.

1995–1996 — консультант з питань інвестицій та підприємництва корпорації MNR Enterprises, Вашингтон (США).

1996–1997 — менеджер Корпорації промислового розвитку Південної Африки.

1997–1998 — старший менеджер з питань маркетингу та інвестицій Корпорації розвитку провінції Північний Кейп.

1999–2000 — директор Центру сприяння інвестиціям Корпорації національного розвитку Лесото.

2000–2002 — старший директор Управління міжнародного розвитку та економічних питань МЗС ПАР.

2002–2004 — старший директор Управління Центральної та Східної Європи МЗС ПАР.

Республіка Польща

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Яцек Ключковскі

Народився 3 серпня 1953 року. Закінчив Лодзький університет, магістр історії. Володіє українською, російською та англійською мовами.

1979–1980 — журналіст редакції газети «Дзеннік Лудзкі» видавництва «Преса-книга-рух».

1980–1981 — секретар Комісії з питань культури Головної Ради Соціалістичної Спільноти польських студентів.

1982–1984 — журналіст Молодіжного агентства видавництва «Преса-книга-рух», тижневик «ІТД».

1984–1988 — журналіст Молодіжного агентства видавництва «Преса-книга-рух», газета «Штандар молодих».

1988–1991 — заступник головного редактора газети «Голос Порани» видавництва «Преса-книга-рух» у м. Лодзь.

1991–1992 — заступник головного редактора місячника «Бестселер» Інституту кінематографії у м. Лодзь.

1992–1994 — журналіст видавництва «Сілка» у м. Києві.

1995–2001 — радник Президента Польщі, керівник групи радників.

2001–2004 — генеральний директор Кабінету Маршалка Сейму Польщі.

2004–2005 — віце-міністр в Канцелярії Голови Ради Міністрів Польщі.

Португальська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 24.03.2004 р.

Жозе Мануел Песанья Вієгаш

Народився 1946 року. Закінчив літературний факультет Лісабонського університету за фахом філософія та педагогічні науки.

1975–1986 — аташе, третій секретар, другий секретар, перший секретар, голова відділу Східної Європи Управління у справах Європи МЗС Португалії.

1986–1991 — перший секретар Посольства Португальської Республіки в Римі.

1991–1995 — Генеральний консул Португалії в Торонто.

1995–2001 — директор служби комунікацій МЗС Португалії.

2001–2004 — Надзвичайний і Повноважний Посол Португалії в Абіджані.

Російська Федерація

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 30.05.2001 р.

Віктор Черномирдін

Народився у 1938 році. Закінчив Куйбишевський політехнічний інститут та Всесоюзний заочний політехнічний інститут, кандидат технічних наук. Одружений, має двох дітей.

1966—1967 — начальник технологічної установки Орського нафтопереробного заводу.

1967—1973 — інструктор, заступник завідувача, завідувач промислово-транспортного відділу Орського міськкому КПРС.

1973—1978 — заступник головного інженера, директор Оренбурзького газопереробного заводу.

1978—1982 — інструктор відділу важкої промисловості ЦК КПРС.

1982—1985 — заступник міністра газової промисловості СРСР, начальник Всесоюзного промислового об'єднання з видобутку газу «Тюменьгазпром».

1985—1989 — міністр газової промисловості СРСР.

1989—1992 — голова правління державного газового концерну «Газпром».

1992—1998 — голова Уряду Російської Федерації.

1999 — спеціальний представник Президента Російської Федерації з врегулювання положення в Югославії.

1999—2001 — депутат Державної Думи Російської Федерації.

Румунія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Траян-Лауренцю Хрістя

Народився 5 березня 1970 року. Закінчив Академію Економічних наук у Бухаресті, Інститут Монгольських наук Національного Державного Університету Монголії в Улан-Баторі та докторант Університету Овідіус в Констанці. Володіє англійською, російською, монгольською та французькою мовами. Неодружений.

1995–1996 — референт, аташе Дирекції координації, інформації та аналізу Міністерства закордонних справ Румунії.

1996–1998 — аташе, третій секретар Дирекції Європейського Союзу.

1998 — третій секретар ОБСЄ.

1998–2000 — координатор політичних справ та з питань преси Місії ОБСЄ в Таджикистані.

2000–2004 — другий секретар, перший секретар Постійного Представництва Румунії при міжнародних організаціях у Відні.

2004–2005 — директор Дирекції Розширена Європа і Республіка Молдова.

Словацька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 03.2005 р.

Урбан Руснак

Народився 9 вересня 1967 року. Закінчив Московський інститут нафти і газу за спеціальністю геологія нафти і газу. Володіє англійською, російською, турецькою, французькою та угорською мовами. Одружений, має двох синів.

1990—1992 — співробітник інституту геології Словацької Академії наук.

1992—1994 — співробітник, заступник начальника Другого територіального управління МЗС Словацької Республіки.

1994—1998 — заступник Посла Посольства Словацької Республіки в Туреччині.

1998—1999 — Управління аналізу і планування МЗС Словацької Республіки.

1999—2000 — директор Словацького інституту міжнародних досліджень.

2000—2003 — виконавчий директор міжнародної організації «Міжнародний Вишеградський фонд».

2003—2005 — заступник начальника Управління аналізу і планування МЗС Словацької Республіки.

Республіка Словенія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 5.10.2004 р.

Прімож Шеліго

Народився 11 вересня 1966 року. Закінчив економічний факультет Люблянського університету, володіє англійською, російською та італійською мовами. Неодружений.

1995—1999 — другий секретар Посольства Словенії в Москві.

1999—2000 — радник Міжнародного піклувального фонду допомоги жертвам розмінування та мін.

2000—2001 — перший секретар Посольства Словенії в Туреччині.

2001—2004 — начальник Управління Східної Європи МЗС Словенії.

Сполучені Штати Америки

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 07.2006 р.

Вільям Брокенбру Тейлор

Народився 14 вересня 1947 р., Альбукерк, Нью Мексико. Володіє французькою, німецькою мовами. Освіта — Військова академія США, Вест Поінт, Нью Йорк, Вища школа в Маунт Вернон, графство Ферфакс, Вірджинія — 1965—1969, школа управління ім. Кеннеді, Гарвардський Університет — 1975—1977.

Нагороди: Значок рейнджера — 1969, Військовоповітряні крила — 1969, Бойова медаль піхоти — 1970, Тризіркова медаль за службу у В'єтнамі — 1972, Бронзова зірка — 1972, Медаль військовоповітряних сил з 6 дубовими гілками — 1972, Пілотні крила ротарі — 1973, Медаль пошани піхоти з дубовою гілкою 1975, Медаль пошани острова Елліс — 2004.

1969—1975 — офіцер піхоти армії США, В'єтнам, Німеччина. 1977—1980 — директор офісу надзвичайних ситуацій, Міністерство енергетики.

1980—1985 — помічник Сенатора Біла Бредлі.

1985—1987 — директор мобілізаційного центру, Інститут національних стратегічних досліджень, Національний військовий університет, Вашингтон.

1987—1992 — заступник радника з питань оборони, Місія США в НАТО.

1992—2002 — Офіс Координатора допомоги країнам колишнього Радянського Союзу, Державний Департамент.

2002—2003 — координатор допомоги, Посольство США в Кабулі, Афганістан. 2003—2004 — координатор з питань Афганістану, Державний Департамент.

2004—2005 — директор, Офіс реконструкції Іраку, Посольства США в Багдаді, Ірак.

2005—2006 — Представник США в четвірці спеціальних посланників з питань вирішення конфлікту, Єрусалим, Ізраїль.

2006 — Головний радник Координатора з питань реконструкції та стабілізації, Державний Департамент.

Республіка Туреччина

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Ердоган Шеріф Ішджан

Народився 14 квітня 1954 року, закінчив Середньосхідний технічний університет.

Володіє англійською та німецькою мовами. Одружений має одну дитину.

1978–1980 — кандидат на посаду службовця, третій секретар консульського відділу МЗС Туреччини.

1980–1981 — військова служба.

1981 (серпень — грудень) — третій, другий секретар Головного управління з міжнародних економічних питань МЗС Туреччини.

1981–1983 — другий секретар Посольства

Туреччини в м. Доха.

1983–1987 — віце-консул, консул Генерального консульства Туреччини у м. Франкфурт-на-Майні.

1987–1989 — перший секретар відділу політичного планування; перший секретар відділу роззброєння МЗС Туреччини.

1993 — перший секретар, радник Посольства Туреччини у ФРН.

1993–1996 — директор з питань реєстрації; начальник відділу персоналу; особистий консультант радника МЗС Туреччини.

1996–1999 — генеральний консул Туреччини в Лондоні.

1999–2001 — заступник Постійного Представника Туреччини у відділенні ООН в Женеві.

2001–2002 — начальник відділу офісу заступника начальника Генерального управління у справах Ради Європи та прав людини МЗС Туреччини.

2002–2005 — заступник начальника, начальник Генерального управління у справах Ради Європи та прав людини.

Туркменістан

Тимчасово Повірений в Україні з 2007 р.

Непесов Арслан Саккоєвич

Народився 13 серпня 1962 р. в м. Ашхабад, Туркменістан. У 1984 р. закінчив Туркменський політехнічний інститут, інженер-будівник, а в 1994 р. закінчив Туркменський інститут народного господарства, економіст-менеджер.

Володіє російською мовою.

1984–1986 — «Туркменсільхозводопровід».

1986–1989 — головний інженер Туркменського республіканського державного підприємства стандартів.

1989–1990 — заступник директора заводу «Красный молот» в Ашхабаді.

1990–1991 — головний інженер «Туркменагроспецмонтаж».

1991–1996 — директор фірми «АКЕАР».

1996–1997 — генеральний директор підприємства «AKRAP Holding».

1997–2001 — Голова Торгово-промислової палати Туркменістану.

1998–1999 — заступник міністра охорони здоров'я і медичної промисловості Туркменістану, Голова виробничо-фармацевтичної асоціації.

2000–2001 — державний міністр, Голова державної акціонерної корпорації «Туркменхали».

2001–2007 — Голова Державного комітету Туркменістану по туризму і спорту.

Угорська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 01.2007 р.

Андраш Баршонь

Народився 23 липня 1946 року, м. Будапешт. У 1988 році закінчив Будапештський університет економічних наук, економіст. Володіє англійською, німецькою, італійською, російською, словацькою мовами.

1966–1969 — складач академічної типографії.

1970–1973 — підготовник виробництва Підприємства паперової промисловості. 1973–1978 — керівник виробництва «Типографії Зріні».

1978–1985 — співпрацівник профспілки Типографів.

1985–1989 — секретар профспілки «Типографії Атенеум». 1989–2002 — голова профспілки працівників поліграфічної промисловості. 1990–1992 — головний касир Центральної ради профспілок Угорщини. 1992–1995 — речник Центральної ради профспілок Угорщини. 1994–1998 — член Виконавчої Комісії Європейського об'єднання профспілок працівників поліграфічної промисловості. 1995–1997 — член Ради директорів акціонерного товариства «Типографії Кошут».

1994–1996 — заступник голови Парламентської Асамблеї Ради Європи. 1995–1998 — заступник голови Парламентської Асамблеї ОБСЄ. 1996–1999 — голова Комісії з питань політики Парламентської Асамблеї Ради Європи. 1994–1998 — заступник голови Комісії Державних Зборів УР у закордонних справах. 1994–2002 — депутат парламенту, член Комісії у закордонних справах. 1998–2002 — голова угорсько-австралійської секції Міжпарламентського Союзу. 1998–2002 — заступник керівника фракції у закордонних справах Угорської Соціалістичної Партії. 1998–2002 — член Комісії Державних Зборів УР з питань європейської інтеграції. 2001–2002 — голова Комісії з питань загальної політики та політики безпеки Парламентської Асамблеї ОБСЄ. 2002 — голова Комісії Ради Європи з моніторингу. 2002–2006 — державний секретар з питань політики Міністерства закордонних справ УР.

Республіка Узбекистан

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2006 р.

Хайдаров Ілхом Уткурович

Народився 22 серпня 1968 року. Закінчив Ташкентський державний університет, Міжнародну бавовняну школу (США) та Всеросійську академію зовнішньої торгівлі (РФ).

Володіє англійською, російською та французькою мовами. Одружений, має трьох дітей.

1992–1997 — співробітник Міністерства зовнішніх економічних зв'язків Узбецької РСР, заступник директора Республіканського зовнішньоторговельного об'єднання «Узпромашімпек».

1997–1999 — директор спільної узбецько-швейцарської маркетингової компанії «УЗДАН А.Г.», Женева, Швейцарія.

1999–2001 — начальник управління стратегічних досліджень Міністерства зовнішніх економічних зв'язків УЗРСР (Республіки Узбекистан).

2001–2004 — Посольство Республіки Узбекистан у Бельгії, радник з торгово-економічних питань Місії Республіки Узбекистан при ЄЕС (Бельгія).

2004–2005 — Начальник управління Агентства із зовнішніх економічних зв'язків Республіки Узбекистан.

2005 (січень–липень) — головний спеціаліст Інформаційно-аналітичного департаменту Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан.

2005 (серпень–жовтень) — Начальник Головного управління маркетингу, розвитку стійких партнерських відносин Міністерства зовнішніх економічних зв'язків, інвестицій та торгівлі Республіки Узбекистан.

2005–2006 — голова правління Державної акціонерної зовнішньоторговельної компанії «Узмарказімпек».

Республіка Фінляндія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 3.02.2003 р.

Лаура Рейніля

Народилась 3 лютого 1950 року. Закінчила дипломатичний факультет Гельсінського університету та Паризьку школу Національного управління, магістр політичних наук.

1985—1988 — Місія Фінляндії в Організації з економічного співробітництва (ОЕСР), Париж.

1988—1990 — перший секретар Посольства Фінляндії в СРСР.

1990—1993 — радник політичного відділу МЗС Фінляндії.

1993—1996 — радник, заступник глави Посольства Фінляндії в Австралії.

1996—1997 — міністр-радник, заступник глави Посольства Фінляндії у Франції.

1997—1999 — Посол, заступник начальника служби протоколу МЗС Фінляндії.

1999—2003 — Посол з урегулювання цивільних криз МЗС Фінляндії.

Французька Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Жан-Поль Везіан

Народився 23 січня 1946 року. Закінчив Національну школу адміністрації, випуск «Андре Мальро», 1977 р. Має ступінь агреже з російської мови.

Володіє німецькою, англійською, іспанською, польською та російською мовами. Повноважний міністр 1-го класу. Кавалер ордену Почесного легіону та Національного ордену заслуг.

1967—1974 — викладацька діяльність.

1975—1977 — навчання в Національній

школі адміністрації.

1977—1980 — другий перший секретар Посольства Франції в Москві.

1980—1982 — департамент Європи Міністерства закордонних справ Франції.

1982—1986 — радник з питань культури Посольства Франції в Квебеку.

1986—1988 — начальник служби засобів та методик департаменту наукових та технічних відносин МЗС Франції.

1988—1990 — перший радник Посольства Франції в Абіджані.

1991—1992 — інспектор у закордонних справах МЗС Франції.

1992—1995 — Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Ташкенті.

1995—1998 — керівник служби шифру, устаткування та зв'язку генерального управління адміністрації МЗС Франції.

1998—2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол в Яунді.

2003—2005 — Генеральна інспекція МЗС Франції.

Республіка Хорватія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 6.06.2002 р.

Маріо Міколіч

Народився 24 березня 1937 року. Закінчив Загребський університет, доктор історичних наук. Володіє англійською, італійською, французькою, російською мовами.

1976—1992 — на дипломатичній службі СФРЮ: перший секретар Посольства СФРЮ в Могадішу (Сомалі); радник з питань Італії у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ); голова відділу Близького та Середнього Сходу у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ); голова Відділу країн Південно-Східної Азії у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ); радник Посольства в Лондоні; голова Протоколу у Федеральному секретаріаті закордонних справ (СФРЮ).

1992—2002 — на дипломатичній службі Республіки Хорватія: Посол, керівник Протоколу Президента Хорватії; директор Державного протоколу МЗС Хорватії; викладач у Дипломатичній академії при МЗС Хорватії; Надзвичайний і Повноважний Посол Хорватії в Данії, Ісландії та Норвегії з резиденцією в Копенгагені.

Сербія і Чорногорія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Горан Алексич

Народився 7 вересня 1960 року. Закінчив юридичний факультет Белградського університету та курс спеціалізації для молодих дипломатів Дипломатичної академії у Відні. Неодружений. Володіє італійською, російською та англійською мовами.

1991–1992 — третій секретар Дирекції країн руху неприєднання, секретар делегації СФРЮ на XI Саміті країн руху неприєднання в Індонезії.

1992–1993 — третій секретар Групи з питань Конференції по колишній Югославії, секретар Робочої групи з питань етнічних спільнот та національних меншин Конференції по колишній Югославії.

1993–1998 — третій секретар, перший секретар Дирекції з питань міжнародних організацій.

1998–2001 — перший секретар, тимчасовий повірений Посольства Сербії і Чорногорії в Греції.

2001–2003 — заступник директора Дирекції з питань багатосторонніх економічних відносин і регіональної ініціативи МЗС Сербії і Чорногорії у ранзі першого радника.

2003–2004 — начальник протоколу МЗС Сербії і Чорногорії у ранзі Повноважного міністра.

Чеська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 6.06.2002 р.

Карел Штіндл

Народився 17 березня 1938 року. Закінчив філософський факультет Карлового університету, доктор філософських наук. Володіє російською та англійською мовами. Одружений, має чотирьох дітей.

1960—1962 — дійсна військова служба.

1962—1963 — редактор Чехословацького радіо.

1963—1970 — викладач філософського факультету Карлового університету.

1970—1973 — співробітник виробничого об'єднання іграшок UNION.

1974—1989 — програміст комп'ютерної техніки IBM та ЕС Дослідного інституту інженерії.

1989—1990 — член виконавчого комітету Громадянського форуму.

1990—1992 — депутат, голова Комітету із закордонних справ, член Президії Парламенту Чеської Республіки.

1992—1993 — викладач філософського факультету Карлового університету.

1994—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол Чеської Республіки в Республіці Польща.

2000 (січень—грудень) — заступник директора Департаменту аналізу та планування МЗС Чеської Республіки.

2001 (січень—листопад) — пенсіонер, позаштатний викладач філософського факультету Карлового університету.

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2007 р.

Георг Цублер

Народився в 1949 році в містечку Мурі, кантон Ааргау. Після закінчення навчання в університеті Санкт-Галлена отримав диплом ліценціата політології та права.

1977 — дипломатична служба у Федеральному департаменті закордонних справ (ФДЗС) Швейцарії.

1979 — дипломатична посада в фінансово-економічному управлінні ФДЗС.

1983 — секретар по економічним питанням Посольства Швейцарії в Югославії.

1986 — у складі швейцарської делегації при Організації з питань економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Париж.

1990 — Федеральне відомство з питань зовнішньоекономічних відносин Федерального департаменту економіки, очолював відділ країн Північної Америки та Південної Африки.

1994 — заступник глави місії Посольства Швейцарії у Швеції.

1997 — начальник відділу кадрового забезпечення, заступник начальника Управління кадрів Генерального секретаріату ФДЗС.

2000 — начальник Управління кадрів, заступник начальника управління ресурсного забезпечення Генерального секретаріату ФДЗС.

2002 — Надзвичайний і Повноважний Посол Швейцарії в Республіці Гана.

Королівство Швеція

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 5.10.2004 р.

Йон-Крістер Оландер

Народився 24 березня 1944 року. Закінчив Упсальський університет, магістр права. Володіє англійською, німецькою, російською, іспанською, словенською мовами.

1970—1971 — співробітник Представництва Шведської торгової палати в Парижі.

1971—1973 — слухач Програми підготовки дипломатів МЗС Швеції.

1973—1982 — служба в дипломатичних місіях Швеції за кордоном та в МЗС Швеції.

1983—1986 — Міжнародний секретаріат, Комітет у закордонних справах, радник спікера з міжнародних питань Парламенту Швеції.

1987—1992 — радник з політичних питань Посольства Швеції в Москві.

1993—1996 — посланник, заступник голови місії Посольства Швеції у Відні.

1997—1999 — радник, заступник начальника Управління Центральної та Східної Європи МЗС Швеції.

2000—2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол Швеції в Словенії, а з 2001 року також у Сан-Марино.

2003—2004 — Посол, МЗС Швеції.

Японія

Надзвичайний і Повноважний Посол в Україні з 2005 р.

Муцуо Мабучі

Народився 21 січня 1946 року, закінчив юридичний факультет Токійського університету.

1968–1984 — співробітник Міністерства закордонних справ Японії.

1984–1986 — директор відділу соціального співробітництва Департаменту ООН Міністерства закордонних справ Японії.

1986–1987 — керуючий директор Навчального інституту дипломатичної служби Міністерства закордонних справ Японії.

1987–1989 — перший заступник директора відділу координаційної політики; директор першого відділу Департаменту з питань культури Міністерства закордонних справ Японії.

1989–1991 — радник Представництва Японії в Європейській співдружності.

1991–1995 — радник, посланник Посольства Японії в Державі Ізраїль.

1995–1997 — генеральний директор із закордонних справ Токійської мерії.

1997–1998 — посланник Японії у Королівстві Таїланд.

1998–2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол Японії у Королівстві Таїланд.

2000–2003 — Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Республіці Куба.

2003–2005 — виконавчий директор Фонду поглибленого вивчення міжнародного розвитку.

Сергій Пирожков,
Надзвичайний і Повноважний
Посол України в Республіці Молдова

УКРАЇНА ТА МОЛДОВА: ВІД СУСІДСТВА ДО ПАРТНЕРСТВА

Сусідство

Протягом усієї історії українці й молдовани жили поруч, поділяючи і радості, і печалі. Тісно переплелися історичні долі двох народів: і через династичні шлюби Штефана Великого і київської княжни Євдокиї, і через захист свободи України і Молдови в боях Тимоша Хмельницького на молдовській землі, а Дмитра Кантемира — на українській, і через подвижницьку діяльність великих християнських просвітителів — Петра Могили в Україні, і Петра Величковського — в Молдові.

Понад 600-тисячне українство Молдови — це одна з найбільш чисельніших українських громад у світі. Її особливість полягає в тому, що більшість українців Молдови є автохтонним населенням на території Республіки Молдова (РМ) — їхні перші поселення на цій землі сягають часів Київської Русі і вони вважають своєю батьківщиною благодатну землю Молдови. Показовий і день сьогоднішній: 350 тисяч етнічних молдован стали складовою українського народу.

Дипломатичні відносини між Україною й Республікою Молдова були встановлені 10 березня 1992 року. Основою до-

говірно-правової бази є Договір про добросусідство, дружбу й співробітництво між Україною й РМ, який був підписаний у Кишиневі 23 жовтня 1992 року (Верховна Рада України ратифікувала 1 листопада 1996 року, Парламент Республіки Молдова — 3 грудня 1996 року). Договір між Україною й Республікою Молдова про державний кордон був підписаний 17 липня 1999 року.

Розвиток добросусідських відносин із сусідніми країнами є одним із пріоритетів зовнішньої політики України. Молдова — важлива країна для нашої держави. Це зумовлено наявністю великої протяжності спільного кордону, близькістю зовнішньополітичних пріоритетів двох країн, значними перспективами розвитку взаємовигідного економічного співробітництва, а також специфічними обставинами — наявністю на території Республіки Молдова самопроголошеної т. зв. Придністровської Молдавської Республіки.

Республіка Молдова посідає важливе місце у зовнішньополітичних інтересах України. Наша держава зацікавлена у зміцненні стабільності і процвітання у цьому регіоні і тому незмінно підтримує заходи, які ведуть до зміцнення територіальної цілісності і незалежності Республіки Молдова, а також бере активну участь у процесі придністровського врегулювання.

Молдова і Україна є членами «Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ» і в цьому контексті Україна зацікавлена у співробітництві, виробленні та демонстрації спільних поглядів і позицій в рамках Організації. З огляду на значну кількість українців, які проживають в Молдові на обох берегах Дністра, Україна зацікавлена й у зміцненні зв'язків з ними, у створенні сприятливих умов для підтримання нашими співвітчизниками своєї національної ідентичності, збереженні своєї національної самобутності.

З точки зору економічного співробітництва Молдова є привабливим і досить великим ринком збуту української продукції, яка є цілком конкурентноспроможною із іншими товарами, які є на молдовському ринку. Через територію Молдови здійснюється транзит української електроенергії до південно-західних і центральних районів Одеської області і від Молдови залежить гарантоване постачання електроенергії до цього регіону України.

Стрімкими темпами розвиваються й торговельно-економічне співробітництво між двома країнами. За даними Національного бюро статистики Республіки Молдова, за 2001–2006 роки зовнішній товарообіг між Молдовою та Україною збільшився більш ніж утричі. Ця тенденція зберігається і в поточному році. Лише за січень–липень 2007 року товарообіг порівняно з аналогічним періодом минулого року збільшився на 24,8 % (на 85,9 млн доларів США) і досяг 431,0 млн доларів США. За обсягами зовнішньоторговельного обороту, зареєстрованого у січні–липні 2007 року, Україна займає перше місце серед торговельних партнерів, з якими Молдова здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Питома вага України у зовнішньоторговельному товарообігу РМ складає близько 17 %.

Важливо відзначити, що товарообіг зростає як за рахунок збільшення молдовського експорту до України (у січні–липні 2007 р. він збільшився на 23,2 % і становив 81,2 млн дол. США), так і збільшення експортних поставок українських підприємств до Молдови (експорт зріс на 25,3 % і склав 349,8 млн доларів США).

Основною українською продукцією, що поставляється на молдовський ринок, є електроенергія, дизпаливо, бензин, метали, продукція харчової промисловості, машинобудівельна продукція та різноманітне електроустаткування. З Молдови до України завозяться продукція рослинництва, напої, вина, тютюнова сировина, продукція легкої промисловості та інше.

Все це свідчить, що український бізнес у цьому регіоні працює активно. Для його просування створено необхідну законодавчу базу. На державному рівні працює Міжурядова українсько-молдовська Змішана комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, на яку, зокрема, покладені завдання щодо розвитку співробітництва в усіх сферах економіки та торгівлі, а також розв'язання проблем, що заважають розвитку такого співробітництва. До речі, впродовж 2005–2006 рр. відбулося три засідання міжурядової Комісії. Крім цього, Посольство України в Республіці Молдова, насамперед його торговельно-економічна місія, на постійній основі надає сприяння суб'єктам підприємницької діяльності України в організації переговорів та укладанні зовнішньоекономічних та інвестиційних угод, захисту їхніх прав у Республіці Молдова.

Значні перспективи має розвиток співпраці між прикордонними регіонами України (Чернівецька, Вінницька, Одеська області) та Молдовою. Посольство України цілеспрямовано працює в цьому напрямі. У 2008 році, як ми сподіваємося, у Кишиневі мають відбутися презентації Одеської та Чернівецької областей. Переконали, що у Молдові існує значна кількість зацікавлених бізнесменів, які хотіли б знайти партнерів у цих регіонах.

Варто також відзначити, що у своїх зовнішньоекономічних взаєминах Україна завжди йде назустріч Молдові щодо вирішення багатьох принципових і життєво важливих для неї питань.

Згадаймо лише деякі з них. Не зважаючи на прямі економічні втрати для України (тимчасове припинення залізничного транзиту, зменшення експорту в РМ тощо), українська сторона із розумінням поставилася до рішення Уряду Молдови ввести з березня 2006 року уніфікований митний режим на українсько-молдовському державному кордоні для всіх суб'єктів господарювання, що містяться на території РМ, включаючи Придністров'я. Передувало цьому підписання 30 грудня 2005 року главами урядів України та Молдови Спільної заяви щодо введення уніфікованого митного порядку на придністровській дільниці кордону. Україна, як відомо, погодилася також й на запровадження на цій дільниці моніторингової місії Європейського Союзу.

Україна, за рахунок своєї квоти, забезпечила Молдову газом під час напруження її відносин з Газпромом у 2006 році. Ми також значно відкрили свій ринок для поставок молдовської виноробної продукції після введення Росією так званого винного ембарго стосовно Молдови.

Нарешті, Україна забезпечує поставки української електроенергії за цінами, що значно нижчі, аніж на внутрішньому енергоринку нашої держави.

Якщо вдатися уже до історії, то наша держава пішла на безпрецедентний поступок, погодившись встановити лінію державного кордону на користь Молдови в районі населених пунктів Басараб'яска (відійшли виноградники площиною 36 га) і Джурджулешть (надано 430 метрів берега р. Дунай, внаслідок чого Молдова отримала статус Придунайської держави).

І це, на мій погляд, лише невеликий перелік тих преференцій, які отримує Молдова від України. Ми розуміємо, що нинішня складна економічна ситуація у цій країні потребує певних особливих підходів з боку її сусідів, якщо ми хочемо бачити її сильною, стабільною та квітучою.

Скоріше вирішити застарілі проблемні питання

Безперечно, як у всіх сусідів, існує низка проблем, які вимагають свого першочергового вирішення. В основному, це питання, які залишилися нам у спадок від колишнього СРСР, і набули актуальності після здобуття нашими країнами незалежності.

Назву лише декілька з них. *Перше*, щодо **функціонування Дністровського комплексного гідровузла**. У 2000 році Молдова заявила, що акт виділення землі Кабміном Молдавської РСР передбачав її передачу в рамках єдиної держави СРСР і не може розглядатися як такий, що має юридичну чинність між двома суверенними державами (потребує юридичної оцінки) та запропонувала скласти двосторонню угоду щодо порядку та умов використання в подальшому Україною цієї земельної ділянки території РМ. Проте досі такої угоди не укладено.

Друге, щодо **введення в дію нафтотерміналу і будівництва міжнародного грузопасажирського порту в Республіці Молдова в районі н. п. Джурджулешть**. Будівництво нафтотерміналу поблизу н. п. Джурджулешть на ділянці берега Дунаю, 400 метрів якого, як уже зазначалося, Україна уступила Молдові на прохання останньої, було розпочато у 1997 році. У 1998 році експертна комісія України, розглянувши безпосередньо на місці надану молдавською стороною проектну документацію будівництва нафтотерміналу, зробила висновок щодо можливого суттєвого негативного впливу будівництва на навколишнє середовище. Експлуатація нафтотерміналу біля н. п. Джурджулешть з екологічної точки зору та безпеки судноплавства являє потенційну загрозу для Придунайського регіону України.

Молдовська сторона не отримавши остаточних висновків українських експертів щодо оцінки впливу будівництва на довкілля та безпеки руху суден у цьому районі, офіційно ввела термі-

нал в експлуатацію і 13 вересня 2007 року розвантажила перший танкер з нафтопродуктами.

Третє, щодо передачі у власність Україні ділянки автомобільної дороги Одеса—Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова. Передача у власність Україні зазначеної ділянки дороги має бути здійснена на підставі Додаткового протоколу до Договору між Україною і РМ про державний кордон щодо передачі у власність України ділянки автомобільної дороги Одеса—Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова, а також земельної ділянки, по якій вона проходить, і режиму їх експлуатації від 18.08.1999 року.

З метою реалізації положень Протоколу було укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом РМ про режим використання ділянки української автомобільної дороги Одеса—Рені, що пролягає територією РМ, а також земельної ділянки, по якій вона проходить (набула чинності 18.11.2001). Відповідно до цього документа Молдова передала у власність (володіння, користування і розпорядження) Україні ділянку автомобільної дороги в районі населеного пункту Паланка (РМ). Проте сама земельна ділянка (довжина — 7,77 км, середня ширина — 23,0 м, площа — 18,0 га), по якій вона проходить, так і не була оформлена відповідним актом передачі.

Крім того, що вже із розряду довгограючої платівки, досі не вирішеними залишаються проблемні питання екології басейну р. Дністер, пов'язані з аварійним станом очисних споруд у м. Сороки. Як відомо, очисні споруди у м. Сороки (Молдова), які вже роками перебувають в аварійному стані, містяться на території України, і негативно впливають на екологію цього регіону. Понад 3,5 тис. кубометрів неочищених стічних вод щоденно попадають у Дністер. Зрозуміло, що українська сторона наполягає на будівництві нових очисних споруд на території Молдови.

Варто відзначити, що Кишинів усвідомлює необхідність розв'язання цих та інших подібних питань, наявність яких не дає можливості повною мірою зосередити спільні зусилля двох держав на європейському напрямі. Власне, підтвердженням цього слугує домовленість Президентів України та РМ В. Ющенко і В. Вороніна узгодити спільний План-графік з ви-

рішення актуальних питань двостороннього співробітництва. Україна такий проект підготувала і наприкінці червня 2007 року передала на розгляд молдовській стороні.

Придністровське врегулювання

У контексті політичних відносин варто сказати про позицію та роль України у врегулюванні придністровського конфлікту. Для України це питання є одним з найважливіших у контексті національної безпеки. Якщо в цьому регіоні будуть негаразди і проблеми, то це, безумовно, торкнеться і нашої країни. Протягом усього процесу врегулювання Київ демонстрував тверду переконаність у тому, що тільки у тісному співробітництві з усіма зацікавленими сторонами можна виробити модель повномасштабного і стійкого врегулювання.

Нагадаю, що позиція України як країни-гаранта та посередника у врегулюванні цієї надзвичайно складної проблеми залишається незмінною: вирішення придністровського питання має ґрунтуватися на спільності демократичних цінностей, базових принципів верховенства права, дотриманні основних прав і свобод людини, повазі до суверенітету і територіальної цілісності Республіки Молдова, а також врахуванні інтересів жителів Придністров'я.

На жаль, з лютого 2006 року переговорний процес у форматі «5 + 2» не відбувається. І вже півтора року Україна робить все можливе, щоб відновити цей формат, зокрема, у червні 2007 року було виявлено ініціативу і запропоновано відновити цей формат і навіть провести переговори на території нашої країни. На жаль, цього поки що не відбулося не з вини України чи інших посередників. Головна причина полягає у позиції керівництва Придністров'я, яке не демонструє політичної волі щодо їхнього проведення, оскільки, за словами його лідера Ігоря Смирнова, «ці переговори мало що дають». А насправді він готовий на них погодитися лише для поділу, а не возз'єднання Молдови.

Тому виникає питання, на якій платформі проводити ці переговори. Справа в тому, що протягом останніх років учасниками переговорів було розроблено декілька документів: російський меморандум Козака 2003 року, український План Ющенко

2005 року, молдовський пакет 2006 року, а також так званий проект ОБСЄ 2006 року.

Формальну підтримку усіх сторін переговорів здобув лише План Ющенка. Не секрет, що сьогодні лунають голоси про необхідність певної корекції цього документа з огляду на зміну ситуації, але, на моє глибоке переконання, основні його принципи продовжують залишатися актуальними і на сьогодні. Отже, будь-який документ може бути відпрацьований саме на базі Плану Ющенка. Саме через демократизацію, територіальну цілісність Молдови ми можемо наблизитися до загального документа. Але головне, на мою думку, усім треба мати бажання і певну довіру один до одного, щоб розпочати ці переговори.

На жаль, є підстави констатувати, що після березня 2006 року позиція керівництва Придністров'я стає більш жорсткою і тому розрив між Тирасполем і Кишиневом лише збільшується. І в цій ситуації повернутися за стіл переговорів дуже складно, але без цього неможливо знайти взаємоприйнятну модель врегулювання, оскільки в об'єднаній державі будуть жити мешканці правого та лівого берегів Дністра, а не України чи Росії. Тому саме вони мають розпочати між собою діалог, бо без їхньої спільної волі ніхто інший зрушити цей процес і вирішити до кінця, зрозуміло, не зможе.

Сьогодні консультації між посередниками та гарантами відбуваються лише у двосторонньому форматі: один-на-один. Президент Республіки Молдова В. Воронін протягом 2006—2007 років мав кілька зустрічей з Президентом Російської Федерації В. Путіним. Вони домовилися про активізацію цієї роботи. В грудні 2006 року під час засідання українсько-російської міждержавної комісії в Києві президент В. Путін підтримав українську пропозицію щодо активізації придністровського врегулювання і надання йому нового поштовху. Російській стороні було запропоновано конкретні пропозиції, пов'язані з тим, що потрібно виходити на конкретний документ. Але, на жаль, зворотної реакції поки що немає.

Мабуть, Росію зараз турбують інші проблеми. Хотів би підкреслити, що придністровська проблема має кілька вимірів: стратегічний, регіональний і внутрішньодержавний. Не торкаючись двох останніх, зауважу, що на стратегічному рівні основні актори: Росія, Європейський Союз, Сполучені Штати. Зокрема,

США, як відомо, нагадують про необхідність демілітаризації Придністров'я, адже на саміті ОБСЄ 1999 року Росія обіцяла ще у 2002 р. вивести власний військовий контингент з цієї території. Росія, що також є очевидним, з цим не поспішає. Наскільки відомо від російських експертів, вона б хотіла мати гарантії, що після виведення російського контингенту на цій території не з'явиться інший.

Мається на увазі, що у зв'язку з розширенням НАТО, розміщенням американських тимчасових тренувальних баз у Румунії і Болгарії, для Росії дуже важливо, щоб були якісь гарантії демілітаризації молдовської території і щоб це було десь сформульовано та відповідним чином зафіксовано. Я думаю, що Росія враховує досвід виведення радянських військ зі Східної Німеччини. Деякі російські експерти вважають, що Росія зробила помилку, погодившись без усяких умов на виведення радянських військ. Такою умовою, зокрема, могло б стати «нерозширення НАТО на Схід». Відтак, для Росії це дуже чутлива тема, незважаючи на те, що у конституції Молдови зафіксовано нейтральний статус і вона не заявляє про те, що буде вступати в НАТО.

При цьому виникає питання, чи може Придністров'я перетворитися в Калінінградську область? Попередній аналіз показує, що це не вигідно ані Росії, ані Україні, ані ЄС. Росія вже має один Калінінград. Тому підтримувати новий, не маючи спільного кордону, буде непросто. І це мало що дає Росії. А офіційна Москва підтверджує цілісність Молдови. І тут інтереси України і Росії збігаються.

Деякі експерти вважають, що рішення Російської Федерації про призупинення дії Договору про звичайні збройні сили в Європі відтермінує виведення російських військ і звільнить її від зобов'язань Стамбульського саміту ОБСЄ (1999 р.). Але з боку Росії таких офіційних заяв немає.

Інше питання, яке ставиться експертами, — вирішення Придністровського конфлікту можливо лише зі зміною політичної еліти в Придністров'ї. Безумовно, зміна політичних еліт у Тирасполі створить нову ситуацію, але головне, щоб зроста довіра між сторонами конфлікту, так само, як і рівень привабливості Молдови для населення Придністров'я. Зокрема, молдовський пакет передбачає проведення дострокових виборів

у парламент Республіки Молдови з відповідною квотою представників Придністров'я в новому парламенті. Але деякі політичні сили в Молдові проти дострокових виборів, особливо Християнсько-демократична народна партія. Вони вважають, що це буде на користь лише правлячій партії, яку очолює президент Молдови.

Останні заяви президента Молдови щодо «реінтеграції країни зі збереженням принципу нейтралітету і розробки справедливого статусу для Придністров'я з наданням політичних і соціальних гарантій населенню» не є якоюсь новою позицією. Реінтеграцію держави в рамках цілісної держави і надання відповідного гарантованого статусу Придністров'ю підтримує і наша країна. Але йдеться про те, якими будуть повноваження цієї автономії.

Згідно з Планом Ющенка, передбачається, що статус має вироблятися представниками лівого і правого берега. Тобто вони мають сідати за стіл переговорів і виробляти формулу об'єднаної держави. Кишинів улітку 2005 року прийняв закон про статус придністровської території. Однак до підготовки цього закону не було залучено придністровських представників. На політичному рівні це призвело до відмови визнавати положення цього закону з боку Придністров'я. Відповідно цей закон не може бути реалізованим та імplementованим на цій території Молдови. Адже там є своя влада і керівництво, хоч і не визнане ніким, але воно функціонує і люди живуть там.

Майже 500-тисячне населення живе за тими нормативними актами, які існують у Придністров'ї. Інша справа, що крім них ніхто цього не визнає. Ці люди є заручниками цієї ситуації. Вони зі своїми паспортами нікуди не можуть виїхати, в тому числі й до нашої держави, бо їхні паспорти ніхто не визнає. Тому це для людей серйозна проблема і вони страждають від такої невизначеності. Але для того, щоб вони сприйняли якусь модель статусу, безумовно, вони повинні, перш за все, самі вступити в цей переговорний процес. Якщо вони не братимуть у ньому участі, то, зрозуміло, ніколи не будуть його імplementувати. Крім того, не виключено, що затримка пов'язана певною мірою і з тим, що не розв'язується поки що косівська ситуація. Якщо Косово отримає незалежність, то, на думку деяких політичних

сил, це буде певним сигналом і для невизнаних республік на теренах колишнього СРСР.

Тому керівництво Придністров'я розглядає у цій ситуації прецедент для отримання власної незалежності. Але об'єктивно це є ілюзією, бо жоден із впливових світових гравців не зацікавлений у такому розвитку подій, ані Росія, ані США, ані ЄС та Китай. Більше того, такий розвиток подій загрожує безпеці та стабільності усього світу. Отже, за таких умов ніхто не визнає незалежність самопроголошених республік. Найприкріше, що ті, хто пропагує можливість поширення косовського прецеденту для невизнаних республік на пострадянському просторі, добре усвідомлюють безглуздість таких ідей, але просто грають ними, маніпулюючи довірливістю власного населення.

У цій ситуації виникає питання як довго може існувати квазі-державна — «Придністровська Молдавська Республіка» і на чому вона тримається? Поки що вона, серед іншого, тримається на внутрішніх ресурсах. Зараз Росія припинила допомогу і надає «ПМР» моральну підтримку, а фінансову офіційно — ні. З березня по грудень 2006 року Росія майже щомісяця надавала приблизно 10 млн доларів США. У цьому домінувала політична складова.

Проблема Придністров'я може дійсно існувати досить довго. Чому? Тому що промислові підприємства у цьому регіоні працюють. Хоча, правда й те, що ситуація, особливо у 2007 році, дуже непроста. Тому що посуха вплинула як на Молдову в цілому, так і на Придністров'я. У них дуже постраждало сільське господарство, зокрема зерно, кукурудза, соняшник. Тому економічна ситуація там серйозно погіршується. Великих інвестицій вони не отримують, певною мірою через значні політичні ризики, пов'язані з невизнаністю, хоча є й інші причини. Є потужні підприємства, зокрема молдавський металургійний завод, холдинг «Шериф», завдяки яким по суті тримається бюджет Придністров'я.

Слід зазначити, що за радянських часів це був найбільш розвинений регіон, особливо щодо промисловості. Зараз там багато застарілих підприємств із морально віджилою технікою, чимало з яких уже не працює. У Придністров'ї також є безробіття. Хоча там немає великої кризи, люди не голодують. Крім того, в Молдові дозволено подвійне громадянство. Чимало придніст-

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Молдова Сергій Пирожков і Президент Республіки Молдова Володимир Воронін під час вручення вірчих грамот

ровців мають українське, молдовське і, особливо, російське громадянство. Тому вони виживають за рахунок своїх особистих зв'язків. Населення певною мірою адаптується, але це відбувається індивідуально. Тобто кожен має власну програму як виживати. Найважча ситуація в селах. Тому що селяни нікуди не їздять і те, що вони виробляють на своїй землі, є їхніми основними засобами для виживання і харчування.

Ще одна важлива обставина полягає у тому, що деякі політичні сили в Росії розглядають Придністров'я через призму історичних обставин і вважають, що це проросійська територія. Крім того, російські монополії приватизували енергетичну сферу регіону. Але хоча Росія впливає економічно через придбання власності, вона не може взяти на повний баланс і утримання цю територію. Тому що це вимагає значних фінансових коштів.

Росія не може бути спонсором Придністров'я, яке має працювати і само забезпечувати себе.

Деякі українські експерти стверджують, що Україна втратила Придністров'я. Вони відзначають, що спочатку Придністров'я, в якому проживає чимало українців, було дуже дружньо налаштоване до України і було готове ставити питання про приєднання до нашої країни. Вважаю, що це не коректна постановка питання. Тому що це вже історія. До пакту Молотова—Ріббентропа ця територія дійсно входила до складу Української РСР. Після цього пакту Молдовська РСР утворилася з двох частин: Бессарабії, що відійшла від Румунії і з чим не всі у Бухаресті досі погоджуються, і з української частини, що собою зараз являє Придністров'я. Так розпорядилася історія. Зараз переглядати ці історичні акти — це лише збурювати населення та сваритися з сусідами.

Як відомо, сучасні конфлікти пов'язані або з перерозподілом території, як це було в Югославії з виникненням нових незалежних держав; або з релігійними конфліктами, як це було між Англією та Ольстером; або з етнічними конфліктами, як це було в Хорватії чи Албанії. Косово, по суті, — це етнічний конфлікт. У Придністров'ї немає ні етнічного, ні релігійного конфлікту. Майже все населення православне. А українці і молдаване завжди жили на цій території. Українці є національною меншиною, але це не класична діаспора, яка утворилася внаслідок міграції з інших країн, як це було у Сполучених Штатах. Це по суті автохтонний етнос, який формував основу населення регіону. Вони тут жили ще з часів Штефана Великого, коли утворилася Молдова у 1359 році. А росіяни з'явилися на початку XIX століття. Тому ці люди жили на цій території з давніх часів, мали свою етнічну ознаку і це зараз рельєфно і реально спостерігається. Для України — це також і наші громадяни, чисельність яких становить сотні тисяч. Ми, безумовно, будемо їх там підтримувати і піклуватися, думати про них. І з цього погляду для України важливо якомога скоріше досягти врегулювання.

Щороку Україна надає понад сто стипендій для українців Придністров'я. Молоді люди, які закінчили в Придністров'ї українську школу чи гімназію в Бендерах, отримують можливість безплатно навчатися в українських ВНЗ. На жаль,

не всі з них повертаються в Придністров'я. Бо через політичну невизначеність їм важко там знайти роботу. З другого боку, багато з них мають українське громадянство і тому чимало з них лишаються в Україні.

Деяко інша ситуація у відносинах Молдови з Румунією, з якою досі не підписана угода про кордон. Невизначеність ситуації з кордоном дає можливість певним політичним силам на обох берегах Прута робити певні політичні інсинуації на цій темі. Тому Європейському Союзу треба робити все можливе, щоб стимулювати скоріше підписання між Румунією і Молдовою угоди про кордон.

Щодо перспективи придністровського урегулювання, то тут варто зазначити таке. Найближчим часом навряд чи вдасться вирішити це складне питання. Але й відкладати на перспективу його теж не має сенсу. 17 років уже пройшло і 2 вересня 2007 р. у Придністров'ї відзначили річницю утворення так званої «Придністровської Молдавської Республіки». Але ж вона є невизнаною, і такий статус колись повинен припинитися. Проте головним чином це залежить від політичної волі тих, хто при владі і на лівому, і на правому березі Дністра. Якщо не буде відповідної довіри, не буде результату. Разом з тим Україна та Росія як гаранти врегулювання мають найактивніше сприяти створенню цієї довіри та умов для зближення обох сторін конфлікту.

Для цього існує кілька підходів. Наприклад, необхідно, щоб було визнано право власності на об'єкти, що містяться на цій території, за придністровськими структурами і установами. Крім того, необхідно скасувати деякі дискримінаційні заходи. Наприклад, кожен житель правого берега, який перетинає Дністер і потрапляє до Придністров'я, сплачує 8—9 леїв за в'їзд на придністровську територію. На інших громадян цей збір не поширюється. Ніхто не розуміє, на якій підставі встановлено цей збір. Існує низка інших заходів, які потрібно скасувати. Але їх не відмінюють і тим самим не створюють ґрунт для зміцнення заходів довіри. А без цього ніякого врегулювання домогтися майже неможливо. Тому, на мою думку, перше, що треба зробити, **це відновити довіру між сторонами, для того, щоб вони сіли за стіл переговорів.** Зробити це — непроста справа. Але, гадаю, що Україна, Росія, ОБСЄ

разом з ЄС та США повинні виробити реальну стратегію і тактику дій для цього. Відсутність діалогу між сторонами конфлікту призводить до лавиноподібного нагромадження проблем у відносинах між Кишиневом і Тирасполем, що негативно позначається як на рівні довіри між ними, так і на повсякденному житті простих людей.

З 1 грудня 2005 року почала свою діяльність Місія ЄС з надання допомоги Україні і Молдові в питаннях кордону. Ця ініціатива є одним з елементів Плану Ющенка, згоду на реалізацію якого свого часу дали всі учасники переговорів, зокрема й Тирасполь. Понад те, тираспольське керівництво кількаразово заявляло про те, що ідея європейського моніторингу на придністровській ділянці українсько-молдавського кордону належить їм. Саме завдяки спільній злагодженій роботі українських і молдавських прикордонних і митних служб із Місією ЄС світове співтовариство перестало називати придністровський сегмент українсько-молдавського кордону «чорною дірою». Між ними налагодився більш регулярний і більш ґрунтовний обмін інформацією, підвищено рівень операційних спроможностей митних та прикордонних служб України та Молдови з залученням коштів ЄС, набуто європейський досвід, запроваджено європейські стандарти у цій сфері. У цілому Україна вважає діяльність Місії досить ефективною і корисною, тому й було прийнято рішення про продовження її мандата ще на два роки.

Реалізація рекомендацій Місії у визначені терміни є важливим завданням центральних органів виконавчої влади України та підтримується ними, однак потребує внесення змін до чинного законодавства України, міжвідомчого узгодження і нормативно-правового регулювання з метою досягнення інтегрованої системи управління кордоном, яка відповідатиме європейським нормам гарантії прикордонної безпеки.

Нещодавно ветерани Придністров'я запропонували назвати невизнану республіку як «Республіку Придністров'я». Але, на моє переконання, це не принесе користі ні Придністров'ю і особливо людям, які там мешкають, ні Молдові в цілому. Тому що це буде розкол. А всякий розкол призводить до наслідків, від яких будуть страждати і на правому, і на лівому березі Дністра. Цей сценарій спричинить чергове напруження,

новий оберт конфлікту тощо. Навпаки, розв'язання придністровського конфлікту має відбуватися мирним і цивілізованим шляхом. Сьогодні практика вирішення інших конфліктів показує, що все-таки кінець кінцем треба сідати за стіл переговорів, від цього, зрештою, виграють обидві сторони. Так вийшло в Югославії. Так вийшло в Ольстері. Так ось-ось вийде на Кіпрі. Війна спершу гаряча, потім холодна має колись закінчуватися. Вона не може продовжуватися без кінця. Навіть тридцятирічні війни, зрештою, завершуються.

Україна докладає максимум зусиль для поновлення консультацій у форматі «5+2», для цього проводяться консультації з іншими посередниками і спостерігачами, а також безпосередньо з Кишиневом і Тирасполем. Реально, за великим рахунком, зараз відсутні які-небудь нездоланні перешкоди для поновлення діалогу в такому форматі, однак з ряду причин консультації так і не відбуваються.

На нашу думку, у форматі «5+2» має бути досягнуто консенсусу у питаннях, пов'язаних з визначенням особливого статусу Придністров'я у рамках єдиної територіально цілісної Молдови, і вироблено механізм гарантій для збереження миру в майбутньому. При цьому безоглядне відмовлення від досягнутих раніше домовленостей між Кишиневом і Тирасполем виглядає неконструктивним і не сприяє зміцненню клімату довіри між сторонами.

Особливо хотілося б також відзначити, що сторони не повинні перекладати на посередників і спостерігачів відповідальність за відсутність прогресу в переговорах. Тут важливо пам'ятати про те, що в рамках однієї країни будуть жити лише мешканці правого і лівого берегів Дністра. Роль посередників у зв'язку з цим зводиться до сприяння в налагодженні клімату довіри і розвиткові контактів між сторонами конфлікту. Україну в остаточному підсумку, я сподіваюся, влаштують ті домовленості, до яких зможуть дійти Кишинів і Тирасполь.

Попри все, головною заслугою всіх учасників переговорного процесу залишається мир та стабільність на всій території Молдови, можливість людям зустрічатися з родичами, їздити в гості, розвивати бізнес тощо.

Взаємодія в енергетичній сфері

Енергетична сфера — основа стабільного економічного розвитку. Сьогодні Україна поки тримає позиції лідера на молдовському ринку електроенергії, поставки якої у загальному українському експорті до Молдови займають близько 15 %, а це, в цінах 2006 р., — понад 70 млн доларів США.

Історично, з часів існування колишнього СРСР, енергетичний комплекс Республіки Молдова був тісно пов'язаний з енергосистемою України. Між двома державами лінії електропередач прокладені таким чином, що їх роз'єднання практично неможливо. Від колишнього Союзу ми отримали енергосистему, яка стала базою для розбудови співробітництва в енергетичній сфері вже незалежних держав — України та Молдови, яке в останні роки набуло досить динамічного характеру.

І найголовніше, через молдовські електричні мережі здійснювалося і триває енергозабезпечення південно-західних та центральних районів Одеської області.

У міру загострення Придністровського конфлікту (основний виробник електроенергії — Молдовська ГРЕС — залишився у Придністров'ї), Молдова поступово перетворилася в енергодефіцитну країну. Близько 30 % необхідної їй електроенергії Молдова забезпечувала своїми потужностями, 40 % отримувала від Молдовської ГРЕС, 0,3 % — з Румунії, решту, близько 30 % — імпортувала з України.

З 1 листопада 2005 р. після виникнення конфлікту між новим власником Молдовської ГРЕС — російською компанією РАТ «ЄЕС Росії», яка підняла для Молдови ціну на електроенергію з 3,05 до 4,1 цента за кВт/год, Молдова перейшла повністю на імпорт української електроенергії.

Завдяки цій обставині частка України у забезпеченні енергобалансу Молдови зросла з 30 % у 2005 році до 73,3 % у 2006 році.

Тенденція зростання імпорту електроенергії зберігається і в поточному році. Так, за підсумками першого півріччя 2007 року обсяги імпорту до Молдови збільшилися на 28 % у фізичному вимірі. Молдова стала другим (після Угорщини) споживачем української електроенергії — 1,4 млрд кВт/год. Очікується, що за підсумками 2007 року ці поставки становитимуть близько 100 млн доларів США.

Тому дуже важливо, щоб наша держава зберегла свої позиції на молдовському ринку електроенергії, уникала поспішних дій при розв'язанні окремих проблемних питань, які останнім часом мають місце у двосторонніх відносинах у цій галузі.

Як перспективні проекти заслуговує на увагу спрямованість зусиль Молдови на **будівництво двох високовольтних ліній електропередач**: другої нитки ЛЕП-330 Бельць (РМ) — Дністровська ГАЕС (Україна) і ЛЕП-400 Бельць (РМ) — Сучава (Румунія).

На думку молдовських експертів, реалізація цих проєктів дасть можливість суттєво збільшити імпорт електроенергії з України, яка до цього надходила лише по одній лінії. Крім того, з'являється додатковий маршрут для експорту української електроенергії до третіх країн.

Проте на цьому напрямі існують певні проблеми, зокрема, такий проєкт, на нашу думку, можливо реалізувати за умов готовності вирішити Молдовою питання власності України на частину буферної греблі Дністровської ГЕС-2 та функціонування Дністровської ГАЕС.

Необхідно також відзначити співпрацю наших двох країн у напрямі інтеграції енергосистем України та Молдови до Європейської синхронної енергетичної зони UCTE, входження до якої забезпечує стабільну і надійну роботу двох енергосистем і надає можливість здійснювати експортні поставки електроенергії до європейських країн.

Відповідна спільна заявка до цієї Організації була подана ще у квітні 2006 року. Таким чином, можна констатувати, що в енергетичній сфері між нашими країнами спостерігається поживлення співробітництва.

Партнерство

Політичні відносини між Україною та Молдовою в цілому можна визначити як динамічні. Існує доволі інтенсивний діалог на рівні вищого керівництва обох країн. Зовнішньополітичні пріоритети наших держав значною мірою збігаються і не суперечать один одному. Загальна зацікавленість у розвитку всебічних відносин щодо наближення до Євросоюзу роблять Україну і Молдову природними союзниками та стратегічними партнерами. Між нами практично відсутні проблемні питання політич-

ного характеру. Україна і Республіка Молдова активно взаємодіють у рамках міжнародних організацій.

Тому у стратегічному плані треба виробляти нову стратегію відносин партнерства з метою оптимізації європейської політики обох країн. До ключових пріоритетів такої стратегії, на мій погляд, мають увійти: спільна політика розвитку та поглиблення торговельно-економічного співробітництва; енергетична інтеграція (безперерйне постачання енергоресурсів до ЄС); розвиток транспортної інфраструктури; сталий розвиток і розробка екологічної взаємодії (зокрема, спільне управління водними ресурсами Дністра); співпраця у боротьбі проти корупції, нелегальної міграції, торгівлі людьми, наркотиками та тероризму; розробка спільних освітянських програм тощо.

Потенціал партнерства України і Республіки Молдова доволі значний, тому важливо його актуалізувати і використати і інтересах українського і молдавського народів. Саме це завдання реалізують дипломатичні установи обох держав.

Микола Кулінич,
*Надзвичайний і Повноважний
Посол України в Японії*

УКРАЇНА МОЖЕ ОПАНУВАТИ СВОЇМ МІСЦЕМ НА АЗІЙСЬКОМУ РИНКУ

За останні 30 років Азійський торговий ринок (АТР) перетворився з постачальника сировини та дешевої робочої сили на динамічний світовий ринок, який спроможний у ХХІ столітті стати одним із центрів світового політичного, фінансового та економічного впливу. Наразі на частку азійських країн припадає 56 % загальносвітового ВВП, 51 % світового промислового виробництва, 45 % обсягу світової торгівлі товарами та 40 % — послуг. Міжнародним морським та повітряним комунікаціям належить майже третина сві-

тових вантажоперевезень. Регіон має колосальні людські (понад 2 млрд чоловік) та природні ресурси. Тут зосереджені багаті родовища корисних копалин та стратегічної сировини. За оцінками експертів, сукупний ВВП країн АТР в 2020 р. може вдвічі перевищити сукупний ВВП країн ЄС.

У регіоні тісно переплетені стратегічні інтереси ключових глобальних гравців — США, ЄС, Китаю, Японії та Російської Федерації.

Для України розвиток всебічного співробітництва з країнами цього регіону має також стратегічне значення, а близькість підходів нашої держави та країн АТР до розв'язання актуальних

міжнародних проблем, відсутність гострих питань у відносинах, і, в той же час, наявність зацікавленості у торговельно-економічній, науково-технічній, військово-технічній та гуманітарній сферах України та країн АТР, створюють належні передумови для поступального розвитку двосторонніх та багатосторонніх відносин, розширення перспективних сфер співробітництва.

Що ж цікавить Україну в цьому регіоні? Перш за все, економічні інтереси України в АТР обумовлені значними природними ресурсами країн регіону, динамічними темпами розвитку їхнього господарства. Саме зараз Україна в змозі завоювати своє місце на азійському ринку та залучити вільні інвестиційні кошти. В свою чергу, Україна може бути залучена до вирішення економічних, енергетичних, екологічних та інших проблем регіону АТР.

Закінчення фінансово-економічної кризи, яка заторкнула провідні держави АТР в останнє десятиліття минулого століття, стало передумовою для економічного «ренесансу» Японії та помітного зростання її політичної ролі у глобальному масштабі. Наразі Країна Вранішнього Сонця є однією з провідних та впливових держав світу, яка у своїй зовнішньополітичній діяльності орієнтується на ініціативну участь у світових процесах та взаємодію із основними «гравцями» на міжнародній арені.

Японія є чи не найбільшим донором проектів, покликаних вирішити глобальні проблеми людства. Сьогодні ця держава, яка не володіє ядерним арсеналом, задекларувала амбітні плани виступити головним посередником у процесі об'єднання інших країн, у першу чергу США та Росії, навколо ідеї мирного використання атому та скорочення арсеналу ядерної зброї.

В економічному сенсі Японія, спираючись на власний досвід та новітні технології, заявляє про спроможність запропонувати міжнародній спільноті вагомий внесок у зменшення світового попиту на енергоносії та у справу боротьби із глобальним потеплінням. Як приклад у цьому контексті наводиться історична паралель із нафтовими кризами 70-х років, коли японська економіка переорієнтувалася на створення ефективної інфраструктури, що дозволило країні набути статус провідної держави у сфері практичного застосування технологій ресурсо- та енергозбереження.

Проривом для України на східному напрямі, точніше визначення її місця у зовнішньополітичних пріоритетах Японії, мож-

на вважати програмну промову колишнього міністра закордонних справ цієї країни Т. Асо «Дуга свободи та процвітання: Японія розширює дипломатичні горизонти», з якою він виступив у Токійському Інституті міжнародних відносин 30 листопада 2006 р.

У центрі зовнішньої політики Японії Т. Асо поставив дипломатію, орієнтовану на «загально визнані цінності»: демократію, свободу, права людини, верховенство права та ринкову економіку. При цьому Т. Асо підкреслив, що існують демократії, які успішно розвиваються уздовж зовнішнього периметру євразійського простору, утворюючи дугу, яка за сприяння Японії має стати «Дугою свободи та процвітання».

Причини звернення тогочасного керівника японського зовнішньополітичного відомства до таких геополітично масштабних проєктів стають зрозумілими із його бачення ролі, місця і світового впливу самої Японії і визначають її інтереси. Так, за словами Т. Асо, «Японія є однією з великих держав світу, чий пріоритет залежить від стабільності світової системи». Він підкреслював, що «країною такого масштабу, як Японія, жодна подія, що відбувається у світі, не може ігноруватися або не бути пов'язаною з її інтересами». Звідси — теоретичне підґрунтя необхідності формування на нинішньому етапі оновленої зовнішньої політики з визначеними національними інтересами і узагальненою назвою — таким собі «брендом», який би уможливив розуміння цієї політики японським суспільством.

Нова зовнішньополітична доктрина Японії «Дуга свободи та процвітання», по суті, змінила місце України у зовнішньополітичних пріоритетах цієї потужної держави та надала Києву додатковий шанс заявити про себе як одного з лідерів Балто-Чорноморсько-Каспійського регіону. Логічною та адекватною відповіддю української зовнішньої політики на цю ініціативу, а також далекоглядним рішенням з точки зору геополітичних інтересів нашої країни має стати, на думку багатьох експертів, зміна місця Японії у зовнішньополітичних пріоритетах України.

Важливим позитивним чинником є сприйняття України японським істеблішментом як найбільш демократичної держави пострадянського простору. До того ж між країнами не існує жодних політичних, територіальних, фінансових чи інших проблем.

Наведені чинники можна вважати передумовою того, що подальша динамізація стосунків із державою такого рівня розширить наші можливості в АТР, де Японія відіграє провідну економічну, а останнім часом — і політичну роль. Наразі Токіо також починає усвідомлювати, що Україна, з огляду на її особливе геополітичне становище та економіку, яка динамічно розвивається, також спроможна зайняти гідне місце на євразійському просторі і що вона — невід’ємна частина системи енергетичної безпеки та транспортної інфраструктури Євразії.

Основою взаємовідносин «нового типу» між Україною та Японією можуть стати наступні напрями співробітництва:

- політична підтримка Японією процесів державотворення в Україні, становлення громадянського суспільства в нашій державі;

- політична взаємодія у запобіганні та врегулюванні міжнародних конфліктів на основі відповідних рішень ООН;

- співробітництво в рамках міжнародних організацій з питань безпеки, захисту навколишнього середовища, нерозповсюдження ядерної зброї тощо;

- широке співробітництво у сферах інвестицій та обміну технологіями; спільні розробки в галузі енергозбереження;

- диверсифікація джерел, постачальників, маршрутів та засобів транспортування енергоносіїв;

- розвиток ядерної енергетики (яка вже є основною для Японії), а також нових джерел енергії та розробка заходів для зменшення енергоспоживання;

- транспортування нафти із району Каспія до країн Східної та Центральної Європи;

- залучення японських компаній до комплексної розробки в Україні родовищ уранової руди та технологій для виготовлення ядерного палива;

- залучення японських інвестицій, у т. ч. в рамках Офіційної допомоги розвитку, до розбудови інфраструктури транспортних коридорів через українську територію, що зміцнюватиме статус України як транзитної держави.

Практичним унаочненням бажання Японії брати участь у спільних з Україною проєктах стала активна позиція японської делегації на першому засіданні форуму «ГУАМ—Японія», який пройшов у Баку 18 червня 2007 року в рамках саміту ГУАМ.

Зокрема, у спільній заяві для преси, яка підвела формальні підсумки зустрічі, сторони підтвердили прагнення до розбудови своїх відносин на засадах фундаментальних цінностей — демократії, прав людини, верховенства закону та ринкової економіки. Принципово важливим для нашої країни можна вважати задекларовані у документі домовленості щодо співробітництва у сфері інвестицій, обміну технологіями, спільних розробок у галузі енергозбереження. Вказані ініціативи фактично відкривають для України доступ до ринку високих японських технологій та закладають підвалини для переходу наших відносин на якісно новий, більш практичний рівень. Готовність японської сторони інвестувати у згаданий політико-економічний проєкт інтелектуальні, фінансові та організаційні можливості свідчить про те, що у середньостроковій перспективі слід очікувати збільшення та активізації японської політичної та економічної присутності у регіоні Східної Європи та у Чорноморсько-Каспійському просторі.

Таким чином, цілком очевидно, що співпраця України і Японії сприятиме прагненню Києва реалізувати стратегію диверсифікації джерел енергопостачання та впровадити енергозберігаючі технології, а залучення японських інвестицій — розширити транспортні коридори і підвищити роль України, як транзитної держави.

Важливою передумовою для такого висновку можна вважати і той факт, що Японія наразі є одним з найбільших у світі лобістів та прихильників використання атомної енергетики. Така позиція, яка базується передусім на відсутності власних природних копалин, а також необхідності скорочення викидів в атмосферу вуглекислого газу і запобігання парникового ефекту, знайшла розуміння практично в усіх провідних «гравців» світової економіки. Тому співробітництво України з Японією у галузі атомної енергетики та енергозберігаючих технологій може стати однією з практичних складових вирішення української енергетичної проблеми.

Сьогодні між нашими державами продовжується процес визначення сфер спільних інтересів та пошук нових можливостей для опрацювання перспективних напрямків взаємовигідної співпраці. Зростаюча вага на міжнародній арені України, як одного з провідних центрів пострадянського простору та ключового «гравця» в Чорноморсько-Каспійському регіоні, її готовність

брати участь у врегулюванні кризових ситуацій в різних регіонах світу привертають серйозну увагу Японії і сприяють реалізації зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Торкаючись сучасного стану розвитку торговельно-економічних відносин між нашими державами, слід зазначити, що в останні роки вони розвиваються з постійною позитивною динамікою. Так, за останні три роки двосторонній товарообіг зріс удвічі з 465,6 млн дол. США у 2003 р. до 947,2 млн дол. США у 2006 р. Цього року прогнозується подолання межі товарообігу на позначці 1 млрд дол. США і досягнення обсягу понад 1,2 млрд дол. США.

Незважаючи на випереджаючі темпи зростання японського імпорту, який за вказаний період збільшився у 2,25 разу (з 377,7 млн дол. США до 848,6 млн дол. США), можна констатувати продовження позитивної динаміки росту українського експорту до Країни Вранішнього Сонця з 88 млн дол. США у 2003 р. до майже 100 млн дол. США — у 2006 р.

Слід зауважити, що у 2006 р. відбулося значне збільшення обсягів імпорту транспортних засобів (на 77,67 %) порівняно з 2005 р. Це свідчить про популярність японських автомобілів на українському ринку через високу надійність і більш доступні ціни, порівняно з автомобілями європейських виробників.

Новою помітною статтею японського імпорту у групі машинобудування в 2005—2006 рр. стали поставки мотоциклів і мопедів, як нових, так і таких, що були у використанні. Японська організація зовнішньої торгівлі ДЖЕТРО зафіксувала у 2006 р. поставки цих товарів в Україну на суму понад 17 млн дол. США. Головним чином це так звані «скутери», на які не поширюється процедура митного оформлення і мито та акциз. Така тенденція свідчить про перспективність вказаного товару в Україні і є сигналом для Міністерства промислової політики залучати інвестиції у розвиток виробництва мопедів на підприємствах нашої країни.

Позитивним фактором залишається те, що машинотехнічний японський імпорт має інвестиційне спрямування і не витісняє з внутрішнього ринку українську продукцію. У цьому контексті посольство України проводить роботу щодо залучення японських інвестицій у вітчизняний машинобудівний комплекс з метою створення виробництва автозапчастин і комплектуючих

для японських автомобілів, які імпортуються в Україну або збираються на автоскладальних заводах у сусідніх країнах (насамперед у Росії і країнах Східної Європи).

Український експорт в Японію характеризується, як і в попередні роки, низьким ступенем переробки і має всього 4–5 товарних позицій, які мали тенденцію до різкого зростання. Це, насамперед, алюмінієві напівфабрикати, поставки яких збільшились за перші 5 місяців 2007 р. у 2,2 разу порівняно з аналогічним періодом 2006 р. (31,7 % українського експорту в Японію). На друге місце у структурі українського експорту за перші п'ять місяців поступово вийшла продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості. Позитивним є те, що у 4,6 разу збільшилися поставки молочної продукції (сухе і згущене молоко). Разом з тим, до сезонних коливань та зміни кон'юнктури у АТР очевидно слід віднести відсутність у 2007 р., на відміну від попередніх років, поставок зернової продукції та практично припинення поставок феросплавів, які були в минулі роки однією з ключових позицій українського експорту, а також суттєве, на 77 %, скорочення поставок чорних металів.

Необхідно також зазначити, що український бізнес досить обережно і неактивно діє на японському ринку. Очевидно, однією з причин є те, що японські ділові кола після низки непослідовних і неузгоджених дій з боку української влади стосовно окремих компаній і урядових проєктів Країни Вранішнього Сонця побоюються створювати з українськими партнерами спільні підприємства і планувати довгострокові проєкти. Японський бізнес у стосунках з Україною надає перевагу торговельним операціям та проєктам на основі кредитних ресурсів, не ризикуючи власними інвестиційними активами.

У цих умовах слід вітати перші значні спільні виробничі проєкти, серед яких особливо можна виділити два: виробництво автобусів «Богдан» і вантажівок «Ісудзу-Ельф» за участю вітчизняного холдингу «Богдан» та японських корпорацій «Ісудзу» і «Соджіц», а також інвестування і виробничу експансію провідного світового виробника тютюнової продукції «Джапен Табако Інтернешнл Холдинг» (JTI), який на сьогодні посідає друге місце в Україні з виробництва цигарок, зокрема «Вінстон», «Кемел» та ін., на Кременчуцькій і Черкаській тютюнових фабриках.

Серед потужних японських бізнес-структур, що представлені в Україні, слід виділити представництва провідних торгових домів Японії: «Сумітомо», «Іточу», «Міцубісі», «Марубені», «Міцубісі» та «Соджіц», а також торговельні представництва провідних автомобілевиробників — «Ісудзу», «Ніссан Моторз» та «Хонда Моторз».

Водночас український бізнес у Країні Вранішнього Сонця на сьогодні представлений лише представництвом авіакомпанії «Аеросвіт», яка влітку цього року організувала три прямих чартерних рейси для японських туристичних агентств за маршрутами Осака — Київ — Осака і Токіо — Київ — Токіо.

Перспективні інвестиційні українсько-японські проекти відносяться насамперед до галузі транспорту і енергетики. Базовою основою підготовки і реалізації таких проектів є кредитно-фінансове забезпечення з боку Японського банку міжнародного співробітництва (ЯБМС) в рамках програми Офіційної допомоги розвитку (ОДР) та провідних комерційних японських банків.

29 березня 2005 р. підписані установчі угоди стосовно залучення єнового міжурядового кредиту з метою реалізації першого проекту «Реконструкція ДМА «Бориспіль». Відповідно до умов кредитної угоди уряд Японії надав уряду України кредит у сумі до 19 млрд єн (орієнтовно 173 млн дол. США) на 30 років, з яких перші 10 років — пільгові, під 1,5 % річних. Започаткування співробітництва в рамках програми ОДР має стати визначальним орієнтиром для приватних інвесторів Країни Вранішнього Сонця вкладати прямі інвестиції в економіку України.

З метою поглиблення співпраці з урядом Японії в рамках програми ОДР для утвердження України як транзитної держави 19 липня 2005 р. було направлено офіційне звернення щодо фінансування другого проекту за програмою ОДР — «Спорудження мостового переходу через р. Південний Буг у м. Миколаєві». Проектом передбачається будівництво мосту довжиною 2,5 км за новітніми технологіями, які ще не застосовувались в Україні, а також 15 км під'їзних шляхів і транспортних розв'язок.

Новий перспективний проект у енергетичній сфері започатковано 11 травня 2006р., коли у Токіо корпораціями «Сумітомо» і «Міцубісі Хеві Індастріз» укладено контракти з промислово-фінансовою групою «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД)

про поставку Алчевському металургійному заводу двох газових парогенераторів для теплової електростанції (ТЕС). Завдяки новітнім японським технологіям у якості палива передбачається використовувати доменний і конверторний газ цього підприємства та газові викиди розташованого поруч Алчевського коксохімічного заводу. Вказані енергоблоки будуть виготовлені на підприємствах промислової компанії «Міцубісі Хеві Індастріз» і у 2008р. поставлені в Україну. Завдяки впровадженню новітніх технологій планується щорічно виробляти 600 МВт електроенергії без закупівлі природного газу і енергетичного вугілля, а також скоротити викиди вуглекислого та інших озоноруйнуючих газів на 1,4 млн тонн щороку, що нині є серйозним фактором забруднення атмосфери у густонаселеному районі.

Реалізація цього проекту стане практичним втіленням домовленостей Президента України і прем'єр-міністра Японії, зафіксованих 21 липня 2005 р. в Токіо у спільній заяві про нове партнерство у ХХІ столітті щодо реалізації проектів спільного впровадження на основі механізмів Кіотського протоколу.

Важливою віхою в українсько-японських двосторонніх економічних відносинах став візит до цієї країни у липні 2005 року Президента України В. А. Ющенка та участь України у Всесвітній виставці «ЕКСПО-2005». Після 2005 року японці заново відкрили для себе сучасну цивілізовану європейську країну з величезним потенціальним ринком. У травні 2007 року ділові кола другої за економічним потенціалом країни світу із значним інтересом очікували на проведення офіційного візиту прем'єр-міністра України В. Ф. Януковича. І хоча через об'єктивні причини цей візит перенесено, підготовка до нього дала новий імпульс у відносинах між українськими і японськими бізнесменами. У квітні – травні 2007 року відбувся обмін візитами делегацій японської федерації бізнесу «Кейданрен» в Україну, а делегації УСПП і ТПП України в Японію.

За результатами цих зустрічей Японська федерація бізнесу прийняла рішення про створення у своїй структурі Комітету з ділового співробітництва «Японія – Україна», що об'єднує 83 провідні корпорації Японії. У цьому зв'язку доцільно було б на підтримку цього рішення у жовтні – листопаді 2007 року провести спільне засідання новоствореного Комітету з членами Координаційної ради з економічного співробітництва з Японією,

роботу якої координує Мінекономіки і очолює міністр економіки України.

Було виокремлено наступні питання, що потребують подальшого вирішення.

Перспективним питанням співробітництва має стати реалізація проектів спільного впровадження на основі механізмів Кіотського протоколу. Тому створення повнокомплектної законодавчої бази і видання відповідного англomовного довідкового методичного посібника для підготовки і впровадження таких проектів було б надійною базою для залучення японських інвестицій у вітчизняну енергетику, металургію, хімічну галузь, а також дегазацію вугільних шахт.

Японський бізнес також наразі очікує вирішення на цивілізованому рівні питання щодо можливості функціонування СЕЗ в Україні, подібно тому, як ця складова інвестиційного бізнесу діє у багатьох країнах Європи і Азії.

На думку японських аналітиків, з огляду на наявні високі політичні і фінансові ризики в Україні, провідні японські корпорації можуть надавати перевагу проектам в Україні за умови отримання державних гарантій або кредитування спільних проектів з провідними українськими корпораціями, які мають стабільний кредитний рейтинг. Такими корпораціями насамперед є «Укрзалізниця», «Укравтодор», «Укртелеком», «Турбоатом», «Нафтогаз України» та інші. Тому сьогодні бізнес Країни Вранішнього Сонця очікує на пропозиції щодо підготовки і впровадження таких проектів.

Так, наприклад корпорація «Сумітомо» пропонує надати сприяння у спільному виробництві, запуску і наступній комерційній експлуатації українського супутника зв'язку з перспективою продажу послуг зв'язку і телетрансляцій на міжнародному ринку таких послуг. Іншим перспективним міжнародним проектом може стати участь корпорації «Іточу» у реалізації глобальних транспортних проектів у рамках країн ГУАМ і поза їх межами. Ця корпорація зацікавлена також брати участь в українських ядерних енергетичних програмах, оскільки є однією з провідних світових компаній у цій сфері. Корпорації «Мицубісі» і «Мицуй» під час зустрічей з міністром транспорту України у ході його липневого візиту до Токіо виявили глибоку зацікавленість у реалізації низки проектів у транспортній сфері і, зокрема, лізингу локомотивів і вагонів та будівництві швид-

кісних пасажирських ліній на основі надсучасних технологій. Корпорація «Марубені», яка виграла у серпні 2007 року тендер на участь у забезпеченні медичним обладнанням Луганської дитячої обласної лікарні, пропонує розширити програму забезпечення українських медичних закладів лікувальним і діагностичним обладнанням на основі експортного кредитування.

Перелік таких проектів можна продовжувати, але ініціати́ва має йти від українських компаній, підприємств і урядових структур у вигляді змістовних і структурованих пропозицій, а також відповідних техніко-економічних обґрунтувань з визначенням гарантій реалізації проектів, захисту інвестицій та забезпечення повернення кредитних ресурсів.

Хотів би зазначити, що мене, незважаючи на те, що я вже вдруге працюю в Японії, ця дивовижна країна продовжує приємно вражати, особливо своїм гармонійним співіснуванням минулого та сучасного, японською ментальністю та філософією життя у поєднанні з неприхованою вестернізацією суспільства.

Країна Вранішнього Сонця приваблює своєю самобутньою культурою та багатовіковими традиціями, унікальним навколишнім середовищем та фантастичними природними ландшафтами, високорозвиненою інфраструктурою та модерново-футуристичними спорудами, численними історичними та культурними пам'ятками. Особливу увагу привертає вражаюча японська ввічливість, а надзвичайно високий рівень взаємоповаги та толерантності у японському суспільстві стали запорукою зміцнення довіри, щирості та дружнього ставлення один до одного. Японія — унікальна країна і перераховувати її переваги можна дуже і дуже довго.

Японія має неабиякий туристичний потенціал; подорожуючи країною, можна отримувати насолоду від огляду синтоїстських та буддійських храмів, відвідування традиційних японських садів, які «уживаються» з новітніми торговельно-офісними центрами, хмарочосами та розважальними районами. Це дає змогу відчутти одночасно дух історії та «бурхливі ритми життя» великих мегаполісів — Токіо, Йокогами, Осаки, Нагої. А неповторні японські національні страви, які дуже популярні в усьому світі, дозволяють задовольнити потреби будь-якого гурмана. Дуже приємно, що дедалі популярнішими вони стають і серед українців, про що свідчить та швидкість, з якою з'являються у нас японські ресторани та їх висока відвідуваність.

Поступове підвищення рівня та стандартів життя в нашій країні вже відкрило обрії японського туризму серед наших громадян, але з огляду на те, що Японія є однією з найдорожчих країн світу, туристичні тури до неї з фінансової точки зору ще не такі доступні для українців. Разом з цим, будемо сподіватися, що ці часи незабаром підуть у минуле. У той же час хотів би констатувати, що з кожним роком усе більше українських урядових та міністерських делегацій, бізнесменів, студентів та науковців відвідують цю чудову країну, що яскраво демонструє значний інтерес до неї і готовність налагоджувати ще більш плідні та дружні контакти між нашими країнами.

Враховуючи той факт, що наша країна як незалежна держава ще дуже молода, у далекій Японії її ще не дуже добре знають. Зазвичай, багато японців добре пам'ятають жахливу трагедію, яка сталася на Чорнобильській АЕС у 1986 році, і згадують про цей факт з великим сумом. Вони добре обізнані з подіями, які відбувались під час президентських перегонів восени 2004 року. Дуже добре знають і слідкують за спортивною кар'єрою таких видатних українських спортсменів, як футболіст Андрій Шевченко та боксери Віталій і Володимир Клички. Добре знають про досягнення славного українського легкоатлета Сергія Бубки тощо.

Незважаючи на брак інформації про нашу країну серед пересічних громадян, ті знання з історії та культури, сучасного розвитку нашої держави, якими володіють, дають підстави думати, що вони дуже позитивно ставляться до нашої держави, асоціюють її не з республікою колишнього СРСР, як це було раніше, а сприймають її незалежною і самостійною східноєвропейською країною, яка ставить за мету досягнення європейських демократичних стандартів та цінностей життя.

Зі свого боку посольство на повсякденній основі здійснює роботу з популяризації нашої країни серед японської громадськості, її самобутньої культури та багатовікових сторінок історії. Зокрема, регулярно проводяться тематичні конференції, лекції, присвячені українським видатним діячам, визначним подіям історії України, влаштовуються прийняття, на які запрошуються представники уряду Японії, бізнесові кола, відомі громадські діячі. Крім цього, ми активно співпрацюємо з японськими центральними та місцевими ЗМІ, беремо участь у різноманітних міжнародних симпозіумах, конференціях, що відбувають-

ся у Японії. Так, в 2006 році було започатковано проведення «Місяця української культури», в рамках якого відбулись гастролі Національного академічного театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка з операми «Аїда» та «Турандот».

Наприкінці хотів би наголосити, що зміцнення та розширення як двосторонніх міждержавних відносин, так і повсякденних контактів між пересічними громадянами обох країн багато в чому залежить від нас — українців, оскільки Україна зараз проходить той шлях, який Країна Вранішнього Сонця зробила понад 30 років тому, долаючи складні часи та скрутні умови свого розвитку у повоєнний період. Тому наші подальші успіхи у державотворенні, демократизації суспільства, економічному розвитку, а також підвищення рівня загальної культури, цивілізованості, взаємоповаги один до одного тощо стануть найголовнішими важелями підвищення інтересу до України з боку інших країн світу, відкритого бажання співпрацювати разом, що, своєю чергою, тільки прискорить процес піднесення та зміцнення авторитету і ролі Української держави, утвердження її позитивного іміджу у світі.

Олег Шамшур,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
України у Сполучених Штатах Америки*

РОЗШИРЕННЯ ЛЮДСЬКИХ КОНТАКТІВ ТА АКТИВНА ДІЛОВА СПІВПРАЦЯ – ЗАПОРУКА ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНО- АМЕРИКАНСЬКОГО СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Спільність підходів двох країн до принципів розбудови євроатлантичної архітектури безпеки, процесів інтеграції країн з перехідною економікою до єдиного світового фінансово-економічного простору, зміцнення засад регіональної стабільності, зокрема через підтримку та поширення процесів демократизації посттоталітарних суспільств, успішна взаємодія в рамках багатонаціональних миротворчих зусиль, історична присутність українського сегменту в американському суспільстві та плідна співпраця від самих витоків української незалежності — цього, далеко не повного переліку достатньо, щоб впевнено дивитися у майбутнє динамічного українсько-американського стратегічного партнерства, проголошеного Президентами наших країн у квітні 2005р. Однак ця багата палітра взаємин не була б такою яскравою та унікальною без прямих гуманітарних та ділових контактів, на рівні пересічних громадян обох країн.

Події 11 вересня 2001 року докорінно змінили не лише світову політику, а й насамперед саму Америку і її громадян, які були глибоко вражені високим рівнем ворожості до країни у світі. Безпосередньо і щоденно спілкуючись з багатьма представниками цієї країни, щоразу відзначаю їхній неабиякий інтерес до інших країн, народів, мов, культур. Відхід від зосередженості

на власних проблемах, щира симпатія до інших народів, готовність переймати досвід характеризують сучасних американців. Ці зміни сприяють кращому розумінню Сполучених Штатів та їхніх громадян у світі та розбудові дружніх відносин між нашими країнами.

Тому, з початку моєї роботи у Вашингтоні одним із найперших пріоритетів у роботі Посольства було визначено розширення міжрегіональних контактів, встановлення побратимських зв'язків на рівні міст, штатів та областей, освітні й культурні обміни, організацію різноманітних бізнес-ярмарків, «круглих столів», візитів муніципальних та підприємницьких делегацій.

За півтора року перебування в США Посол та інші дипломати здійснили численні поїздки в регіони, провели безліч зустрічей з діловими колами, українською громадою, відвідали національні торговельні виставки, виступали перед студентами й викладачами університетів, в місцевих засобах масової інформації, супроводжували чисельні делегації з України. Крім посольства у Вашингтоні, Україна має три Генеральних консульства в Сан-Франциско, Чикаго та Нью-Йорку, які активно працюють над розвитком двосторонніх дружніх стосунків.

У результаті активної роботи українських дипломатів у США, численних візитів американських конгресменів, підприємців та туристів в Україну між нашими країнами розвинулися теплі дружні стосунки.

Поволі, але неспинно зникають зі світогляду пересічних українців застарілі радянські стереотипи про «американський імперіалізм», «агресію» та «гонитву за довгим доларом».

Адже, чи може бути агресором доброзичливий та гостинний фермер зі штату Айова, або професор Колумбійського університету, який вболіває за історичну правду про страхіння Голодомору, або темношкірі чи латиноамериканські підлітки, які з духовним піднесенням допомагають служити відправи в Українській православній церкві поблизу Вашингтона?

Згадаймо спільні миротворчі дії українських і американських військових у Косово, де перед обличчям смерті зароджувалася справжня дружба, повага, взаємна підтримка, де військові, подеколи ризикуючи власним життям, допомагали один одному і разом рятували місцеве населення.

Варто також відзначити діяльність Україно-американської ділової ради та Американської торговельної палати в Україні,

які об'єднують сотні американських компаній, що працюють в Україні. Це означає сотні тисяч новостворених робочих місць, як правило, гідна оплата праці, справно сплачувані в державний бюджет податки та спонсорство багатьох гуманітарних проєктів. Не варто ідеалізувати ситуацію. Адже, загальновідомо, що мета ведення будь-якого бізнесу — це отримання прибутку та збагачення. Але збагачення може бути двостороннім, а співпраця — взаємовигідною.

Особливо важливим, хоча не завжди одразу помітним у двосторонніх відносинах, є обмін досвідом на експертному рівні. Згадую кілька візитів делегацій органів самоврядування України, які вивчали американський досвід організації територіальних громад, фінансування місцевих бюджетів, місцевого адміністрування податків та регулювання підприємницької діяльності. Після завершення в Україні реформи самоврядування цей досвід знадобиться в повсякденній роботі на місцях.

Нещодавно представники Верховної Ради України, Міністерства праці і соціальної політики та Міністерства охорони здоров'я взяли участь у тижневій програмі перебування у Сполучених Штатах з метою ознайомлення з федеральною та місцевими системами працевлаштування, медичного обслуговування та страхування, відвідували біржі зайнятості, лікарні, вивчали принципи соціального партнерства та соціальної реклами.

В Америці щороку навчаються сотні студентів з України — деякі з них приїжджають на навчання на кілька тижнів, інші опановують повні магістерські або докторські програми. Посольство має дані про приблизну кількість українських студентів у США. Точно підрахувати майже неможливо, оскільки переважна більшість таких навчань організовується безпосередньо через прямі контакти між приватними навчальними закладами. Водночас можу з гордістю сказати, що часто чую добрі відгуки про нашу молодь від викладачів та колег-студентів, які відзначають їхній професіоналізм, цілеспрямованість, відповідальність і гарну вдачу. Участь українських студентів та молодих і завзятих співвітчизників четвертої хвилі імміграції у житті Америки створює образ українця як працюючої, обізнаної, толерантної і доброзичливої людини, що додає іміджу нашій державі. Багато з них досягають значних висот у бізнесі, медицині, науці, мистецтві та інших сферах.

Водночас студенти, які після закінчення навчання повертаються в Україну, а таких більшість, збагачують країну цінними передовими знаннями та використовують їх для побудови міцної розвинутої економіки і зрілого громадянського суспільства. Таким чином, американські університети також беруть участь у вихованні майбутніх українських патріотичних лідерів, «американізація» яких полягає тільки в тому, що вони стають першокласними експертами у відповідних галузях, а демократичні норми є їхньою природною формою буття. Цікавим, до речі, є факт, що віднедавна намітилася зворотна тенденція, коли молоді американці, вражені нашими бурхливими подіями останніх років, прагнуть отримати освіту в Україні, для чого готові вчити українську мову.

Надзвичайно цікавою сторінкою наших двосторонніх відносин, корисною як для посилення міжнародного іміджу України, так і для вивчення та усвідомлення багатства власної історії, стала співпраця із всесвітньо відомим океанологом Робертом Баллардом, який свого часу знайшов уламки «Титаника». У серпні ц.р. в акваторії Чорного моря неподалік Херсонеса працювала спільна українсько-американська експедиція «Візантія-2007», яку відвідав Президент України В. Ющенко. Остаточним завданням місії є створення першого в світі підводного археологічного музею та підготовка українських вчених-океанографів в американських університетах. Співпраця українських та американських дослідників почалася ще 2005 року, коли під час першої експедиції на дні Чорного моря були знайдені залишки візантійського корабля IX—X століття.

Особливо позитивним фактором для налагодження активного спілкування між Україною і США на рівні громадськості стало скасування українською владою в 2005 році вимоги для громадян США щодо отримання візи для в'їзду в Україну на термін до трьох місяців. Окрім зростання обсягів туризму та, відповідно, прибутків вітчизняного бізнесу, це рішення Президента Ющенка мало безперечно позитивний політичний ефект, особливо на тлі обмежень свободи пересування в деяких сусідніх з Україною державах. Адже воно характеризує відкритість української держави і суспільства для американських друзів, гостей, послуг та інвестицій. На перших порах траплялися, правда, і курйозні випадки, наприклад, коли деякі американці прилітали в Україну з правами водія замість паспорта і дивувалися,

що українські прикордонники не в змозі поставити їм штамп про перетин кордону.

Американські ділові кола, безперечно, вітали всі кроки української влади, спрямовані на створення рівних та прозорих умов ведення бізнесу в Україні, викорінення корупції та дерегуляцію економіки. Наразі в Україні працюють понад 250 американських компаній. Більшість з них — це великі корпорації, здатні витримати певні виклики вітчизняної бюрократичної системи і закріпитися на українському ринку. Можна очікувати, що подальше покращення інвестиційного клімату в Україні сприятиме масовому приходу в Україну середнього і дрібного бізнесу США, який у своїй сукупності здатний в кілька разів перевищити існуючі інвестиції.

На завершення слід нагадати про декілька актуальних питань, що стоять на порядку денному україно-американського економічного та культурного співробітництва, які здатні надати істотного поштовху двостороннім обмінам і торгівлі.

Одразу після вступу України до СОТ плануємо опрацювати питання з американською стороною щодо укладення нової базової економічної угоди, яка дозволила б зняти залишки тарифних і нетарифних бар'єрів на шляху двосторонньої торгівлі та активізувати інвестиційне співробітництво. Це може бути Угода про вільну торгівлю або її різновид у вигляді Рамкової Угоди про торгівлю та інвестиції.

Як вже наголошувалося, ключове значення для нарощування товарообігу мають прямі контакти та співпраця між регіонами на рівні середнього та дрібного бізнесу, а також пошук спільних інтересів у різних сферах економіки — не лише сільсько-го господарства та торгівлі, але й аерокосмічної індустрії, літакобудування, енергетики, включно з її новими, альтернативними джерелами, виробництва етанолу та інших видів біопалива, транспорту, медицини, «високих» технологій.

Вже в недалекому майбутньому у Вашингтоні буде відкрито пам'ятник жертвам Голодомору 1932/33 років в Україні, рішення про що було одностайно схвалене обома палатами Конгресу США та скріплене підписом Президента Дж. Буша. Це буде справді непересічна подія, яка засвідчить глибоку пошану з боку американського народу до історії української нації.

Іншою знаковою подією має стати відкриття Культурно-інформаційного центру при Посольстві України у Вашингтоні,

якому відводиться роль осередку української культури, центру спілкування інтелектуальної та творчої еліти американської столиці, місця проведення виставок, концертів, бізнес-презентацій та інших культурно-мистецьких подій.

Україна стає все більш відомою для Сполучених Штатів Америки. Раніше головну функцію її «промоутера» виконували американські українці-емігранти, за що їм подяка і низький уклін. Сьогодні все більше цю функцію перебирає на себе держава і її громадяни — талановиті, творчі, активні, оптимістичні. Цим оптимізмом, цією невсипучою жагою до гідного, заможного і щасливого життя та самореалізації молоде покоління українців чимось дуже нагадує патріотичних і завзятих американців. Тому не дивно, що українсько-американська дружба і стратегічне партнерство ґрунтуються не лише на спільних геополітичних інтересах, а й на щирій взаємній людській симпатії та на спільних загальнолюдських цінностях.

Райнгард Шеферс,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Федеративної Республіки Німеччина в Україні*

НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ СТОСУНКИ: НА МІЦНОМУ ФУНДАМЕНТІ, НАЛАШТОВАНІ НА МАЙБУТНЄ

Політичні стосунки

Німеччина з самого початку надавала незалежній Україні підтримку в її зусиллях щодо інтеграції в європейські структури, демократичної і ринкової трансформації, стала для молодого держави важливим партнером у Європейському Союзі (ЄС) і провідником на її шляху до європейських стандартів. Двосторонні зв'язки існують на багатьох рівнях. У ході міжурядових консультацій (останні з них у черговий раз пройшли у 2004 р.) на найвищому міжурядовому рівні обговорюються двосторонні питання. В жовтні 2006 р. Президент В. Ющенко відвідав Берлін для переговорів з Федеральним президентом,

у лютому 2007 р. — для переговорів з пані Федеральним канцлером. Також у лютому 2007 р. відбувся візит Прем'єр-міністра В. Януковича для переговорів з пані Федеральним канцлером.

У двосторонніх зв'язках велику частку мають федеральні землі, міста й громади, університети й школи, приватні об'єднання й окремі особи. Завдяки політичним контактам, економічним зв'язкам, обміну між людьми з обох країн вибудовуються тісне переплетіння відносин і міцний фундамент, який може бути підґрунтям і для майбутнього. Основою для цих тісних стосунків

є також активна політика Федеративної Республіки Німеччина щодо примирення. Вона визнає, що під час Другої світової війни німці принесли страждання і руйнування також і Україні та її громадянам, особливо українським євреям. Прикладами цієї політики є щорічне вшанування пам'яті жертв масових розстрілів у Бабиному яру та виплата компенсацій колишнім українцям, примусово вивезеним на роботи до Німеччини.

Поглиблення співробітництва між Європейським Союзом та Україною

Під час головування Німеччини у РЄ в першій половині ц. р. Європейському Союзу та Україні вдалося інтенсифікувати свої стосунки. У лютому 2007 р. Міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайер дав старт переговорам щодо нової поглибленої Угоди між ЄС та Україною. У ході засідання Коопераційної ради між ЄС та Україною, що проходило у червні 2007 р. у Люксембурзі, було підписано Угоду про спрощення візового режиму, яка стане основою для дуже далекосяжного наближення України до ЄС. Окрім співробітництва, особливою мірою спрямованого на поступову економічну інтеграцію та усебічну політичну співпрацю, в основі нових поглиблених стосунків стане Угода про зону вільної торгівлі. Для започаткування офіційних переговорів щодо цього Україна повинна спочатку завершити процес приєднання до Світової організації торгівлі.

Під час німецького головування РЄ інтенсифікувала «Європейську політику сусідства» (ЄПС). Передусім ЄПС має на меті уможливити для країн-сусідів ЄС сумісність їхнього законодавства з ЄС у найширшому сенсі. Крім того, ЄПС містить компонент регіональної політики: ЄС посилює співпрацю з сусідами у Чорноморському регіоні. Йдеться про практичне, спрямоване на результативність, співробітництво, наприклад, у сферах, які мають транскордонне значення: енергетика, екологія, транспорт, міграція, боротьба з організованою злочинністю.

Центральною темою у період німецького головування була енергетична безпека. На засіданні Ради Європи у березні 2007 р. була затверджена спрямована у майбутнє програма дій в галузі енергетики, де окреслюються важливі відправні точки для співпраці між ЄС та Україною. Обидві сторони зацікавлені в енергетичній безпеці. При цьому нам також треба бути відкритими для нових інновативних підходів, наприклад, щодо

використання відновлювальної енергії та тематики енергоефективності. Це відповідає неспростовним вимогам як енергетичної, так і екологічної політики.

Поїздки у країни Європейського Союзу стануть простішими

18 червня 2007 р. у Люксембурзі, під час засідання Кооперативної ради, між ЄС та Україною було підписано дві важливі угоди: про спрощення візового режиму для українських подорожуючих та про зобов'язання України приймати назад нелегальних мігрантів, що прибули до ЄС з України.

Угода між ЄС та Україною про спрощення візового режиму, яка ще не набула чинності, запровадить спрощення процедури видачі віз для певних категорій осіб. Тобто поїздки у країни Європейського Союзу стануть у майбутньому простішими.

Але спрощена процедура видачі віз стане можливою лише після ратифікації обох угод та набуття ними чинності. До того моменту візи видаватимуться за нині чинними правилами.

Економічні зв'язки

У 2006 р. Німеччина, на яку припадало 3,3 % експорту та 9,5 % імпорту і обсяг торгівлі з якою досягнув 5,79 млрд євро, була для України другим за важливістю торговельним партнером після Росії. Експорт з Німеччини до України становив 4,50 млрд євро (2005 р. — 3,66 млрд євро), імпорт з України до Німеччини — 1,29 млрд євро (2005 р. — 1,06 млрд євро). Найважливішими товарами німецького експорту є транспортні засоби, машинне обладнання, хімічна продукція, електротехнічні вироби. Найважливішими товарами експорту з України традиційно є металургійна продукція, хімічна продукція, машинне обладнання й прилади, харчові продукти, текстиль.

У сфері прямих інвестицій Німеччина перемістилася на перше місце (загальні обсяги німецьких інвестицій станом на 01.01.2007 5,62 млрд доларів США). Наразі в Україні резидують біля 1200 підприємств з німецькою участю. Їхні інтереси, окрім Посольства, виражає також Бюро Делегата німецької економіки як представництво зовнішньоторговельних палат Німеччини в Києві.

У підприємницькому ландшафті України спостерігається жвавий рух: заснування нових підприємств, реструктуриза-

ція колишніх державних підприємств. З урахуванням розмірів країни та перспектив росту обсяги прямих іноземних інвестицій є порівняно невеликими. На 01.01.2007 вони становили 21,19 млрд доларів США. На Німеччину припадала частка в розмірі 5,62 млрд доларів США.

Співпраця з Україною у сфері політики співробітництва задля економічного розвитку

Співпраця між Федеративною Республікою Німеччина та Україною у сфері політики співробітництва задля економічного розвитку була започаткована у 2002 році. Її загальні дотеперішні обсяги становлять 65,5 млн євро. У 2006 р. Федеративною Республікою Німеччина були взяті зобов'язання щодо асигнувань на загальну суму в 20,5 млн євро.

Уже підписані перші договори про надання позичок та грантів у рамках фінансового співробітництва на загальну суму понад 16 млн євро між Кредитною Установою для Відбудови (KfW) і Міністерством фінансів України (у вересні 2006 р. за проектом «Розвиток системи кредитування у сільській місцевості України») та Міністерством праці й соціальної політики України (у березні 2007 р. за проектом «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури»).

Сприяння культурно-науковому обміну

Німецько-українська Угода про культурне співробітництво діє з 19 липня 1993 р. З 1993 р. в Києві функціонує Гете-Інститут, який за цей час відкрив у багатьох регіонах України читальні зали та центри вивчення німецької мови. З 1994 р. діє Угода про направлення німецьких викладачів у навчальні заклади України. В 1998 р. у Києві було відкрито бюро Німецької служби академічних обмінів (DAAD). Того ж року була підписана Угода про співробітництво вищих навчальних закладів. За цей час встановлено майже 130 партнерств між вищими навчальними закладами. Показовим прикладом вдалого симбіозу економіки й науки є дуже успішна співпраця між фірмою «Сіменс» та Донецьким технічним університетом. В українських школах і вищих навчальних закладах працює багато німецьких вчителів, викладачів та консультантів. Зростає попит на шкільні й позашкільні курси німецької мови, так само як і кількість

претендентів на стипендії DAAD. Наразі в німецьких університетах навчається майже 4000 українських громадян.

Ще однією базовою складовою громадянсько-суспільного обміну між Німеччиною та Україною є партнерство між містами. В першу чергу слід згадати побратимські зв'язки між такими містами: Фрайбург—Львів, Київ—Мюнхен, Бохум—Донецьк, Одеса—Регенсбург, Ялта—Баден-Баден, Нюрнберг—Харків, Дармштадт—Ужгород.

Німецька меншина в Україні

Сьогодні в Україні проживають майже 33 000 етнічних німців, нащадків німецьких емігрантів, які в минулі сторіччя шукали щастя у Східній Європі. Вони організовані у групах та об'єднаннях. Багато з них активно діють у євангелічно-лютеранських церковних громадах, якими подекуди опікуються делеговані з Німеччини священики.

Наукові дослідження і конструкторські розробки

Щорічно реалізуються понад 30 двосторонніх дослідницьких проєктів. Пріоритетами є фізичні та хімічні методи дослідження матеріалів, морські дослідження, біотехнології. Особливого прогресу досягнуто у сфері нанодосліджень і нанотехнологій. Німецькі науковці також співпрацюють з українськими вченими над усуненням наслідків Чорнобильської катастрофи.

Німеччина й Україна: солідне партнерство

За роки української незалежності двосторонні зв'язки на політичному, економічному та культурному рівнях постійно розвивались і посилювались.

Такий інтенсивний обмін сприяє кращому взаєморозумінню, що є основою для солідного партнерства між нашими країнами та народами.

Німеччина бажає бачити Україну своїм стабільним партнером. На думку німецької сторони, важливою передумовою для просування по бажаному для України європейському шляху буде стабільність як результат конституційної реформи та зміцнення засад правової держави.

Його Високопреосвященство архієпископ Іван Юркович (Ivan Jurkovič), Апостольський Нунцій в Україні

Й. В. монс. Іван Юркович народився 10 червня 1952 р. За походженням словенець. 29.06.1977 р. був рукоположений на священика. 1978р. закінчив теологічні студії в Папській Церковній Академії в Римі. 1988 р. отримав ступінь доктора канонічного права. З 1.05.1984 р. Й. В. монс. Іван Юркович перебуває на дипломатичній службі Святого Престолу (Ватикан) — Секретар Апостольської Нунціатури у Південній Кореї (1984—1988), Аудитор Апостольської Нунціатури в Колумбії (1988—1992), Радник Представництва Святого Престолу в Російській Федерації (1992—1996). Радник у Державному Секретаріаті з питань Організації з Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ). З 22.04.2004 р. — Апостольський Нунцій в Україні (вручення Вірчих Грамот — 16.06.2004 р.).

Під час своєї служби в Москві Й. В. монс. Іван Юркович викладав канонічне право у Коледжі Католицького Богослов'я ім. св. Фоми Аквінського, де видав такі праці: «Канонічне право про шлюб»

(Москва, 1993), «Канонічне право про Божий народ» (Москва, 1993), «Латинсько-російський словник термінів та висловіє Кодексу Канонічного Права» (співавтор А. Н. Коваль, Москва, 1995), «Канонічне право про Божий народ і про шлюб» (друге видання, Москва, 2000).

Й. В. монс. Іван Юркович — Почесний Капелан Конвентуального Великого Хреста Суверенного Військового Ордену Госпітальєрів Святого Йоана Єрусалимського, Родоського та Мальтійського.

ЦЕРКВА І ВИЩА ОСВІТА

З 27 років своєї дипломатичної служби десять я прожив у країнах Східної Європи: в Росії, Білорусі, і ось зараз працюю в Україні.

Чимало вражень глибоко закарбувалися в моїй пам'яті, але в цьому короткому викладі мені хотілося б виокремити на-самперед аспект присутності Церкви в системі вищої освіти.

Вже багато кому відомо, що Католицька Церква завжди мала сильну присутність в академічному середовищі. У цілому світі

існує майже 400 000 шкіл, пов'язаних з Католицькою Церквою, з яких майже 1000 — це католицькі університети. Мені здається, що така позиція Церкви зумовлена передусім потребою спілкування зі світом науки та дослідження, в якому вона знаходить дуже важливого співрозмовника, може, не завжди зручного, але завжди дуже живого та благодіючого.

Саме з цієї точки зору я помітив, якими важкими були роки радянського періоду для Церкви в цих частинах світу. Безумовно, треба перш за все відмітити страждання Церкви більшості, тобто Церкви Православної, але й всі інші конфесії також зіткнулися з періодом своєї маргіналізації, своєї відсутності в громадському житті та навіть виключення з діалогу з суспільством на всіх його щаблях.

Дякуючи Богу, всі ми зараз є свідками великого релігійного пробудження й багатьох починань, які вказують на присутність Церкви майже в усіх ланках громадського життя. І хоча, можливо, воно має ще зростати, але вже сьогодні є помітним інтенсивний діалог всередині університетських кіл.

Тому я був по-справжньому вражений сміливістю вчинку високопреосвященного владыки Філарета, митрополита Мінського і Слуцького, патріаршого екзарха всієї Білорусі. У зовсім не легких умовах він спромігся створити маленький факультет теології, який зараз функціонує в стінах Мінського державного університету. Йшлося про явище, мабуть, унікальне у своєму роді, майже пророчий знак відновлення діалогу університетського світу зі світом релігійної й теологічної думки.

Після свого прибуття до України, ще більше вражень викликало моє знайомство із дійсністю Українського католицького університету (УКУ), створеного Греко-Католицькою Церквою у Львові. Ініціатива дуже смілива, яка змушена долати великі перешкоди, але яка вже несе в собі ознаки народження нової доби в університетському вихованні країни, відкритої до всіх явищ життя і спроможної присвятити свою власну інтелектуальну й творчу енергію на благо нації.

Цьогорічні святкування Дня святішого отця папи Бенедикта XVI в Апостольській Нунціатурі в Києві 16.05.2007 р. урочисто відзначалися разом із 5-річчям — першим ювілеєм заснування Українського католицького університету в Україні у присутності глави Української Греко-Католицької Церкви Верховного Архієпископа Києво-Галицького блаженнішого Любомира кар-

динала Гузара, ректора УКУ д-ра отця Бориса Гудзяка, інших високоповажних гостей. З цієї нагоди папа Бенедикт XVI передав із власних коштів значну суму на потреби розбудови майбутнього комплексу університетського містечка УКУ.

Тому я хотів би на прикладі УКУ коротко відтворити шлях, який пройшов з великим успіхом цей нестандартний вищий учбовий заклад в Україні. Хочу також заздалегідь подякувати за надіслані й використані з цього приводу матеріали пана д-ра Мирослава Мариновича, віце-ректора УКУ і директора Інституту релігії та суспільства.

Переконаний, що Боже Провидіння обдаровувало українців багатьма нагодами для щирого і самовідданого служіння молодій державі Україні, а тому панорама її здобутків у здійсненні видатних проектів, виокремлення її чільних постатей виявиться багатою для подальшого дослідження істориками, філософами, теологами та іншими науковцями.

Одним із таких перших проектів, який народився на початку української незалежності й зростав у душі філософії свідчення, був Український католицький університет.

Наприкінці XVIII століття за сприяння австрійської влади було засновано Греко-католицьку генеральну семінарію у Відні (1774), яку дев'ять років пізніше (1783) було перенесено до Львова. Упродовж півтора століття семінаристи навчалися на філософському й богословському факультетах Львівського університету, хоча тоді й не було можливості відроджувати традиції київського християнства в цьому навчальному закладі. 1905 р. митрополит Андрей Шептицький на сесії австрійського парламенту відстоював заснування Українського університету, проте Перша світова війна та несприятливі політичні обставини того часу не дозволили реалізувати цей намір. Лише в 1928 р. з ініціативи митрополита Андрея Шептицького була заснована Богословська академія, як перший крок на шляху до Українського католицького університету.

За 10 років своєї довоєнної діяльності Богословська академія встигла здобути міжнародне визнання як наукова інституція й стати кузницею української богословської науки. Серед її професорів були митрополит А. Шептицький, о. Й. Сліпий, о. І. Лаба, о. М. Конрад, видатний історик І. Крип'якевич та інші. Богословська Академія мала два факультети: богословський

і філософський, діяли наукові семінари, видавництво, бібліотека, музей.

1939 р. Богословська Академія тимчасово припинила свою діяльність, а з 1944 р. була закрита радянською владою, як виявилось, на тривалий 50-літній період. Місію та функції Богословської академії перейняв на себе Український католицький університет у Римі, організований та очолений у 1963 р. митрополитом Йосифом Сліпим.

Уже за незалежності України, в 1992 р., з благословення тодішнього Глави УГКЦ Верховного Архієпископа Мирослава Івана кардинала Любачівського, було створено комісію у справі відновлення Богословської академії, а через два роки, тобто в 1994 р., на Синоді єпископів УГКЦ у Львові прийнято рішення про відновлення Львівської Богословської академії (ЛБА). У вересні того ж року академію офіційно відкрили. Тут діяв філософсько-богословський факультет. Було проведено перший набір студентів на програму з богослов'я (теології).

Треба також зазначити, що Апостольська столиця дуже сприяла відродженню ЛБА, особливо в 1995 р.

Не можу не згадати при цьому пам'ятний візит папи Івана-Павла II в червні 2001 р. до України, коли він проголосив блаженними 32 українських католиків, 7 з яких були викладачами та студентами довоєнної Богословської академії. Під час цього візиту папа також поблагословив наріжний камінь майбутнього університету, на якому викарбовано: «Тут мудрість свій дім збудувала». Ці ж слова він промовив ще на початку свого понтифікату у зверненні до українських семінаристів у Римі (16.01.1983 р.), коли існувала лише мрія про створення в Україні університету такого високого типу.

2002 р. Львівська Богословська академія набуває статус університету. Відбувається урочиста інавгурація першого Українського католицького університету на території колишнього Радянського Союзу.

З самого початку існування Львівська Богословська академія визначила принципами власної освітньої моделі пріоритети якісної освіти, відкритість до діалогу й співпраці з провідними світовими теологічними і богословськими установами, з представниками теології різних конфесій та віросповідань у країні та за кордоном, а також належне виховання власних кадрів.

ЛБА довелося розпочинати свою діяльність в умовах тотальної неготовності освітньої системи в Україні до появи навчальних закладів такого типу. Від часу заснування і до сьогодні ЛБА/УКУ доводиться долати труднощі, викликані нерегульованістю законодавства у сфері державної та релігійної освіти. Серед інших проблем є та, що виникає у будь-якої приватної вищої школи гуманітарного профілю, яка, не отримуючи жодної допомоги від держави і не будучи комерційною або прибутковою структурою, зовсім не захищена законами.

Однак ентузіазм і жертвність працівників тоді ще Богословської академії, поєднані з багатопланою підтримкою католицького світу, зокрема Конгрегації католицької освіти у Ватикані, зробили практично неможливе за таких умов. Український Католицький Університет зайняв доволі помітне місце в українському академічному й суспільному житті та успішно реалізовує свою системну стратегію університетського розвитку.

1998 р. богословська програма ЛБА здобула акредитацію від Конгрегації католицької освіти, яка фактично засвідчила про міжнародне визнання її богословських дипломів. Це відкрило перед випускниками ЛБА шлях для продовження магістерських та докторських навчань у провідних університетах Європи та світу. З 1999 р. перші випускники богословської програми ЛБА завершують свої студії та отримують дипломи бакалавра богослов'я-теології (S. T. B). Вперше за тисячолітню історію українського християнства серед них є і світські особи, миряни і мирянки, а також представниці жіночих згромаджень.

Починаючи з першого випуску, УКУ приділяє велику увагу подальшому академічному вишколу своїх найкращих випускників. З 1999 р. у провідних університетах 15 країн світу навчалися 172 його випускників, з них 33 — претенденти на докторське звання. З 2006 р. відбулися перші три захисти богословських докторських праць випускників УКУ. На наступні два роки заплановано 12 докторських захистів випускників УКУ у відомих європейських університетах. Молоді науковці повертаються до УКУ, викладають і розбудовують цілком нові для України теологічні напрями, створюють нові кафедри. В цьому контексті вагомим кроком на шляху до створення богословської докторантури в УКУ стало відкриття 2001 р. другого циклу теологічних студій, а саме ліценціату з богослов'я-теології (S. T. L.).

Знаковою подією у динамічному процесі розвитку сучасної української теологічної традиції стала конференція нового покоління богословів *KAİROS*, організована УКУ 2005 р. Вперше в історії українського академічного богослов'я майже 300 українських молодих богословів — аспірантів, ліцензованих теологів і докторів з різних наукових інституцій України та з-за кордону зібралися разом, утворивши тим самим безпрецедентне за кількістю, молодістю та інтелектуальним потенціалом українське богословське товариство.

УКУ не тільки прокладає свій власний богословський шлях, а й створює також контекст для майбутнього розвитку академічної теології національного рівня. Наполегливі та цілеспрямовані старання УКУ стали вирішальним чинником у запровадженні богослов'я як наукової дисципліни в освітнє поле України. Рішенням Кабінету Міністрів України «Богослов'я (Теологія)» як окрема спеціальність була внесена в *«Перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах»*.

Рішенням Державної акредитаційної комісії (ДАК) від 2.03.2006 р. Українському католицькому університетові було надано державну ліцензію на підготовку бакалаврів богослов'я, а 21.04.2006 р. УКУ було надано державну ліцензію на підготовку спеціалістів і магістрів богослов'я. 30.04.2007 р. відбулась їхня успішна акредитація, а в липні цього року Україна привітала своїх перших спеціалістів і магістрів теології, визнаних державою. Отож здобуті ліцензії та акредитація бакалаврської й магістерської програм з богослов'я у 2006—2007 рр. стали не тільки визнанням з боку Міністерства освіти і науки України, а й добрим прикладом та заохоченням для створення богословських — теологічних осередків і шкіл іншими університетами й Церквами України.

Цей успіх, однак, важко уявити без активної солідарності дуже багатьох людей, які щиро перейнялися відродженням теологічної освіти в Україні та покладають великі надії на розвиток богословських навчальних закладів. Серед цих відданих союзників богослов'я чимало керівників світських вищих навчальних закладів України та їхніх факультетів, провідних інтелектуалів, державних службовців. Ця дійова солідарність та небайдужість є найкращою запорукою повноформатного і не-

зворотного повернення богослов'я і богословів у громадянське життя української освіти та науки.

Відкриваючи Гуманітарний факультет, студенти якого вивчають історію та соціальну педагогіку, УКУ продемонстрував також свій намір створювати осередки думки і в інших ділянках гуманітарних наук. У найближчій перспективі буде впроваджено спеціалізації в галузі середньовічних студій та соціології релігії.

У 2000—2006 рр. на різних площинах Катехитично-педагогічного інституту при УКУ навчалось понад 1000 осіб з різних куточків України. Створений 2004 р. Інститут екуменічних студій пропонує студентам магістерську програму в ділянці екуменічних досліджень.

З моменту створення УКУ тут постала ціла низка дослідницьких інститутів, серед яких, окрім двох уже згаданих, можна назвати також Інститут історії Церкви, Інститут релігії та суспільства, Інститут родини і подружнього життя, Інститут церковного права та Інститут літургії.

Характерною прикметою розбудови освітніх та дослідницьких програм УКУ є те, що вони розгортаються на тлі усвідомленої та дієвої суспільної позиції, яка передусім виявляє себе у постійному розвитку університетської організаційної структури, інфраструктури, нових моделей управління.

Поетапно розвинулися різні формати і форми інституційної відкритості УКУ, що втілюються через міжуніверситетську співпрацю на національному та міжнародному рівні, доступність для медійного простору, через університетський ресурс в Інтернеті, широкі екуменічні ініціативи, а також міжнародні акредитаційні процедури.

2005 року УКУ виступив одним з ініціаторів проекту «Університетська автономія — складник громадянського суспільства», в рамках якого було створено консорціум восьми університетів, що географічно представляють усю Україну¹. Основним завданням консорціуму є розробка і впровадження в український освітній простір моделі університетської автономії, яка інтегрує найвищі освітні стандарти, принципи академічної чесності, відкритості й відповідальності.

Насамкінець хочу знову повернутися до своєї попередньої думки, а саме про важливість сприяння також і Православною Церквою подібних ініціатив і проектів діалогу з університетським світом. Дійсно, дуже багато чого вже зроблено за недавній період, але так само багато можливостей залишається й досі не реалізованими. Зараз важливо констатувати той факт, що високі православні ієрархи добре усвідомлюють потребу у вказаному діалозі. Всі ми знаємо, як важко здійснювати проекти такого типу у сучасних умовах та скільки зусиль вимагають такі починання. Але я впевнений, що потрібно рухатись і далі, відважно й креативно, як це було характерне завжди для ініціатив Церкви. У цій площині винятково сміливим виявив себе Національний університет «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА) надаючи можливість створення ширшого простору для діалогу, як на зовні, так і всередині самих університетських кіл на будь-яких рівнях. Особливі очікування і надії покладаються у такому контексті й на майбутнє створення *«Центру Святого Климента: Спілкування і діалог культур»* у місті Києві. У даному проекті беруть участь як Католицька, так і Православна Церкви, а їхньою специфічною метою мало б стати власне сприяння діалогу як в українському суспільстві, так і в інших країнах. Відкриття цього Центру передбачено в листопаді 2007 р., і всі, хто співпрацює у згаданому проекті, дивимося з оптимізмом на його відповідальну місію й працю заради блага академічного світу і всієї нації.

¹ Консорціум утворили Національний університет «Києво-Могилянська Академія», Львівський національний університет ім. І. Франка, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Дніпропетровський національний університет, Донецький національний університет, Університет економіки і права «Крок», Український католицький університет.

Яцек Ключковські,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Польща в Україні

ВІДЧУВАЮ СЕБЕ ЯК НА ДРУГІЙ БАТЬКІВЩИНІ

Я Україну не відкривав на посаді посла, а пізнавати її розпочав ще у 1992 році як журналіст та історик. Гадаю, що з кожним роком поповнював свої знання про цю унікальну країну — її історію, культуру, духовну спадщину. Нам, полякам, узагалі важко сказати, що Україна є чимось зовсім незнаним, бо довгий час ми рухались, так би мовити, в єдиному історичному потоці. Україна існує в польській історії, літературі, культурі, в спогадах багатьох родин. Отож, вважаємо Україну дуже близькою нам країною. Я думаю, що після двох років праці послом, можу стверджувати, що дійсно відчуваю себе в Україні, як на другій батьківщині.

З Україною Польща має багато спільного не тільки в суспільно-історичному вимірі, але й у площині сучасних прагматичних національних інтересів. Задеклароване стратегічне партнерство набуває конкретного та змістовного наповнення у багатьох аспектах: політичному, економічному, культурному. Ми спільно вирішуємо чимало питань, важливих для усього європейського життя, підтримуємо один одного в його інтеграції, в зближенні позицій, розбудові важливих для обох країн політичних комбінацій. Зовсім недавно обом нашим країнам випав ще один унікальний історичний шанс для взаємного зближення та пізнання: ми вибороли спільними зусиллями перемогу у конкурсі на право проведення чемпіонату Європи з футболу в 2012 році. Організація цього спортивного заходу повинна не тільки позитивно відобразитися на іміджі обох країн та стимулювати їхній економічний розвиток, але й продемонструвати спроможність

українського та польського народів спільними зусиллями досягати окресленої мети. Проведення Євро-2012 та розробка і наступна реалізація нової посиленої Угоди про співробітництво між Україною та ЄС мають бути об'єднанні спільною філософією — зближення України з ЄС та підготовка до майбутнього її членства в цій спільноті.

Особливо хочу наголосити на розумінні практично всіма польськими і українськими політичними силами важливості добросусідської співпраці між нашими двома державами, а, як відомо, погляди еліти мають доволі широке віддзеркалення у звичайних громадян. Більше того, сьогодні для політикуму практично аксіомою стала теза про те, що «без вільної України немає вільної Польщі».

У цьому контексті офіційна Варшава докладає максимум зусиль для сприяння європейському та євроатлантичному векторам зовнішньої політики України. Польща практично на всіх імпрезах міжнародного характеру підкреслює значення України у контексті європейської міжнародної політики, відстоює право України на членство в ЄС, на практиці підтримує цю позицію.

З Польщею Україну єднає досить широкий спектр спільних інтересів. Це стосується як побудови єдиного європейського дому, зміцнення трансатлантичних зв'язків та енергетичної безпеки, розширення торгівлі та інвестиційної співпраці, зміцнення діалогу між суспільствами двох країн. Польща є важливим партнером України з огляду на пройдений нею шлях до членства в НАТО та ЄС, цікавим є наш досвід поєднання демократичних цінностей Європи з принципами зміцнення національної ідентичності та збереження християнських традицій.

Динаміка контактів на вищому рівні, результати якої позитивно відображаються у конкретних справах, є найкращим свідченням близькості та довіри. Характерною особливістю наших відносин є відсутність кон'юнктурності. Врівноважена співпраця зберігається незалежно від політичної орієнтації та особистих уподобань лідерів країн і впливу на суспільне життя Польщі і України. Більше того, у поточному році відносини перейшли на якісно новий етап взаємин — до поступової систематизації та виокремлення ключових двосторонніх пріоритетів на короткотривалі та довготривалі періоди. Першим кроком у цьому напрямку стала Дорожня карта українсько-польського співробітництва на 2007—2008 рр.

Окремо слід сказати про економічну інтеграцію наших країн. Щорічне зростання торгівлі становить у середньому 40–50 процентів, у 2006 р. її обсяги виросли до 3,5 млрд. дол. США. Цього року очікуємо рекордну цифру — 5 млрд. дол. США. Якщо додати до офіційної статистики інтенсивність так званої «мурашкової торгівлі», то за обсягом товарообігу Республіка Польща посідає одне із чільних місць серед найбільших торговельних партнерів України. Саме у Польщі реалізуються два потужні українські інвестиційні проекти — «Індустріальний союз Донбасу» є власником металургійного комбінату «Гута Ченстохова», ЗАТ «ЗАЗ» — власником автомобілебудівного заводу FSO. Протягом останнього року спостерігається поступове розширення присутності українських інвесторів у Польщі.

Невід'ємною складовою українсько-польського співробітництва є співпраця регіонів і міст наших держав. Майже 150 двосторонніх документів про співпрацю на рівні регіонів і міст уже укладено і робота з інституціоналізації такого співробітництва триває. Міжрегіональне співробітництво українських адміністративно-територіальних одиниць із партнерами в Польщі є одним із ключових практичних виявів європейської інтеграції нашої держави.

Якщо йдеться про зацікавлення польських інвесторів, то пріоритетними зонами в Україні є:

— Західний регіон (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська, Волинська області), де ефективним може бути створення виробництва з використанням місцевих природних ресурсів — сірки, калійної та кухонної солі, вугілля, нафти та газу, а також розвиток мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів.

— Донецько-Придніпровський регіон (Донецька, Луганська, Запорізька, Дніпропетровська області), де необхідно здійснити реконструкцію та технічне переобладнання шахт, металургійних, хімічних виробництв на базі безвідходних, маловідходних та екологічно чистих технологій; дати потужний імпульс розвитку малоенергомістких виробництв середнього та точного машинобудування, автомобіле- та літакобудування.

— Південний регіон (Одеська, Миколаївська, Херсонська області), де найбільш вигідним є проведення реконструкції та технічного переоснащення портового господарства, розвиток виробництва обладнання для харчової та консервної промисло-

вості, розширення мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів.

До числа пріоритетних напрямків інвестування польських капіталів слід віднести й створення в Україні сучасної інфраструктури, включаючи транспорт, технічно оснащене складське господарство, телекомунікації, ділову інфраструктуру (офіси, ділові центри, банки даних та інші об'єкти), побутовий сервіс. Розвиток цієї сфери не тільки актуальний, але й досить привабливий для польських інвесторів, оскільки в ній, як правило, у відносно короткі строки окупуються початкові затрати й одночасно створюється сприятлива матеріальна основа для подальшої ділової активності інвестиційного капіталу.

Отже українсько-польські відносини мають велику перспективу, яка базується на спільному інтересі у побудові спільного простору Європи, де однаково добре житиметься і українцям, і полякам, й іншим народам.

Варто сказати й про XVII Економічний форум «Криниця-2007», який став важливим місцем на політичній та економічній карті світу та, мабуть, єдиним, де так часто Схід зустрічається із Заходом.

У цьогорічному форумі взяли участь майже 2000 гостей із 60 країн, серед них були представники таких віддалених від нас країн, як Індія, Тайвань, Австралія та Єгипет. Окрім делегацій урядів та парламентів у форумі взяв участь колишній президент Чеської республіки Вацлав Гавел, комісар Європейської Комісії у справах регіональної політики Данута Хюбнер, комісар Європейської Комісії у справах фінансового планування та бюджету Далія Грибаускайте, визначний німецький інтелектуал, лауреат Нобелівської премії у галузі економіки Рейнхард Зелтен, американський католицький інтелектуал Джордж Вайл, автор загально відомої біографії Іоанна Павла II.

З України до Криниці приїхало 150 гостей. Ми мали честь вітати дружину Президента України пані Катерину Ющенко, голову Ради Національного Банку України Петра Порошенка, міністра економіки України Анатолія Кінаха, першого заступника міністра закордонних справ України Володимира Огризка.

Зазначу, що польське керівництво систематично, протягом багатьох років, нагадує, що Україна — частина Європи, тому в інтересах Європейського Союзу співпрацювати з нею. Ми включаємось у дебати про майбутнє України не тільки під час

Економічного форуму у Криниці, а також здійснюючи наш великоформатний проект «Економічний форум Європа — Україна», перша зустріч у рамках якого відбулася у лютому цього року у Вроцлаві. Саме такі зустрічі та діалог дуже потрібні і Польщі, і Україні, і Європейському Союзу.

Цей форум став найрозширенішою зустріччю українських та європейських політиків. До Вроцлава приїхало багато представників Європейського Союзу та України, в тому числі 40 депутатів парламентів. Усі вони переконані в необхідності ведення діалогу України з Європою, його розширення і поглиблення.

Економічний форум Європа — Україна передбачається провести навесні 2008 року у Києві. Вже маємо певні домовленості з українськими державними, громадськими, економічними установами, політиками. Дуже розраховуємо на підтримку у цій справі Президента України В.А. Ющенко і вже попередньо, користуючись візитом до Криниці, ми представили цей проект пані Катерині Ющенко.

Повернімося, однак, до Криниці. У рамках форуму було проведено 150 дискусій, розділених на 11 напрямків. Дуже велике зацікавлення викликали дебати, присвячені енергетичній безпеці, а також питання економіки, макроекономіки бізнесу та управління, співпраці регіонів, ЄС з його сусідами, регіональної політики та глобалізації, науки та культури.

Форум дав чудову нагоду для багатостороннього висвітлення найцікавіших питань у контексті світового політичного та економічного розвитку, інтеграційних зближень, культури та взаєморозуміння.

Завершуючи свої роздуми про Економічний форум, хочу наголосити, що це розлогий і багатоплановий проект. Його частинами стали також форум регіонів та форум молодих лідерів, кожний із яких мав власне наповнення. Форум регіонів — це зустріч лідерів самоуправ та регіонів Центрально-Східної Європи. Лише великі та сильні регіони зможуть зайняти належне місце у структурах об'єднаної Європи. Дуже часто саме регіони, а не держави, мають найбільші можливості впливати на рішення, які їх стосуються. Лише великі та сильні регіони можуть стати партнерами для центральної влади та урядовців Європейського Союзу, зможуть уміло користатися спеціальними фондами ЄС та гарантувати належну діяльність гмін та районів. Форум регіонів спрямовує свою увагу на сприянні цьому.

Форум молодих лідерів — це зустріч громадських, політичних та економічних лідерів держав Європейського Союзу, Східної Європи та Кавказу. У форумі взяли участь майже 200 представників різних організацій із 28 держав. Молода еліта розглянула низку питань про місце та роль молоді в європейських економічних та політичних змінах. Відбулися дебати про європейську ідентичність та європейські цінності, місце та роль європейської солідарності, розглядалося багато проблем, які постають перед Європейським Союзом, зокрема у світлі викликів нової економіки.

Із задоволенням зазначу, що упродовж останніх років Польща активно підтримувала і продовжує підтримувати інтереси України на міжнародній арені, зокрема у структурах Європейського Союзу та НАТО. Польські державні діячі, дипломати, експерти, представники громадянських кіл регулярно беруть участь в організації та проведенні заходів, які сприяють реалізації європейських та євроатлантичних інтеграційних прагнень України. Промовистим свідченням того, що співпраця у даному напрямі триває на різних рівнях та поширюється на широкі верстви української громадськості, став міжнародний конкурс для учнів загальноосвітніх шкіл «Безпечна Україна. Безпечна Європа. Безпечний світ», офіційне відкриття якого відбулося у жовтні цього року в київському Будинку вчителя.

Варшава зацікавлена у взаємодії із Києвом. Наша країна завжди готова передавати польський досвід і знання у справі зміцнення національної безпеки. Згадаймо, що процес євроінтеграції Польщі складався з двох етапів: розбудови економіки, яка б відповідала західноєвропейським стандартам, та визначення власного місця у системі загальноєвропейської безпеки. Реалізація цих завдань допомогла Польщі успішно інтегруватися до Європейського Союзу та Північноатлантичного Альянсу.

Варшава активно підтримує інтеграцію України у ті європейські та євроатлантичні організації, до яких входить польська сторона і в цьому контексті плідно співпрацює із Києвом, передусім, на рівні міністерств оборони та закордонних справ, служб безпеки.

Серед нових спільних кроків Польщі та України на європейському напрямі, є проведення активних консультацій щодо налагодження роботи країн Вишеградської групи (Польща,

Словаччина, Угорщина, Чехія) з Українською державою у сфері військово-промислового комплексу.

Зміцнення польсько-українських контактів і взаєморозуміння можуть засвідчити популярні серед поляків екскурсійні тури до України. Мова йде не лише про Львів та західноукраїнські території, де збереглося чимало пам'яток, пов'язаних із польським культурним середовищем. Польських туристів приваблюють кримські курорти, одеське узбережжя Чорного моря, Поділля, центральна Україна, насамперед Київ із його всесвітньо відомими пам'ятками.

А на завершення дуже особисте. Що мене вразило у вашій країні? Що Україна все-таки розвивається і є країною, де на кожному кроці бачаться зміни. Хоч цей процес досить складний, вимагає зусиль, часу, державної і загальнонаціональної волі. Я розумію, що люди відчують не лише добрі вияви всього того, що відбувається, але й погані. Як на мене, в Києві вражають зміни в архітектурі вулиць і навіть житлових масивів. Причому не зовсім у позитивному сенсі. На мою думку процес забудови нового Києва ще не скоординований. Та й дороги ще перебувають у не зовсім доброму стані. Засоби сполучення, транспорт у Києві не такі, як це мало б бути в місті такого масштабу.

Україну можна полюбити уже за її історію та культуру. Але, щодо мене, то, я полюбив Україну і продовжую її любити саме дякуючи моїм численним зустрічам із людьми — щирими, добрими, відвертими і життєрадісними. Гадаю, що українська історія є дуже цікавою і настільки пов'язана з польською, що чим більше дізнаєшся про минуле України, то іншими очима починаєш дивитися й на прадавність власного, польського народу. Мені, історика за освітою, знайомство із Україною у самій Україні було дуже потрібним, щоб зрозуміти все, що відбувалося і відбувається у сучасній політиці наших держав.

Анатолій Зленко

Народився 2 червня 1938 року на Київщині. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Шевченка. Кандидат політичних наук. Обіймав посади міністра закордонних справ України (1990—1994, 2000—2003 рр.), Постійного представника України при ООН і ЮНЕСКО, Надзвичайного і Повноважного Посла України у Франції і Португалії (за сумісництвом), Представника України в Комісії ООН із прав людини, члена Виконавчої Ради ЮНЕСКО, співробітника Секретаріату ЮНЕСКО в Парижі, члена Ради Національної безпеки і оборони України, радника Президента України і Прем'єр-міністра із спеціальних міжнародних питань. Нагороджений відзнакою Президента України — орденом «За заслуги» III, II та I ступенів, державними нагородами Франції, Португалії, Чилі, Грузії та інших країн. Автор монографій і статей із питань зовнішньої політики України і міжнародних відносин. Володіє англійською, французькою, іспанською, португальською мовами. Має ранг Надзвичайного і Повноважного посла України.

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

З проголошенням незалежності України постала необхідність формування її внутрішньої та зовнішньої політики.

При цьому особливе місце відводилося становленню країни як повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Реалізація цих завдань великою мірою залежала від вирішення низки проблем державотворення, оскільки за класичною формулою зовнішня політика є продовженням і віддзеркаленням внутрішньої політики будь-якої держави.

Серед визначальних чинників формування зовнішньої політики та її концептуальних засад слід назвати, в першу чергу, стан суспільства, його ідеологічну спрямованість, інтелектуальний та кадровий потенціал, особливості структури політичного організму, якому належало підтримувати відповідний внутрішньо-

політичний клімат і необхідну стабільність. Криза Радянського Союзу та усвідомлення значною частиною українського суспільства реальної можливості здобуття незалежності і, разом з тим, розбіжності серед тогочасної політичної еліти України щодо визначення можливих шляхів розвитку і, власне, самої долі країни, а також економічний стан колишньої союзної республіки — далеко не повний перелік обставин, за яких починалася розробка концептуальних засад зовнішньої політики України.

До цих визначальних чинників слід додати і зовнішньополітичний, який вирізнявся на той час неоднозначністю ставлення міжнародної спільноти до появи на політичній карті Європи нової, великої за територією та кількістю населення, дуже потужної за своїми природними та економічними ресурсами незалежної держави. У першій половині 90-х років ХХ ст. «Захід ігнорував Україну» і «не виявляв належного інтересу» [1]. Про «неготовність» сприйняття цього факту писали свого часу відомі американські політологи С. Хантінгтон [2] і З. Бжезинський [3].

Слід відзначити, що становлення України як суб'єкта міжнародних відносин у той час відбувалося в період кардинальних політичних та економічних зрушень в українському суспільстві і на міжнародній арені. Це не могло не мати вирішального впливу на формування зовнішньополітичної стратегії і концептуальної основи міжнародної політики України на етапі її входження до світового співтовариства.

У той же час при визначенні концептуальних засад зовнішньої політики України брався до уваги і ряд таких важливих чинників, як, зокрема, життєві інтереси держави, її геополітичне становище та сприйняття динамічних змін на міжнародній арені. Той факт, що «Україна знаходиться на перехресті різновекторних геополітичних інтересів, у безпосередній зоні багатово в чому суперечливого трикутника «США — ЄС — Росія» [4], ставив питання більш чіткого визначення концептуальних засад зовнішньої політики, її стратегії і геополітичного вибору.

В умовах різних підходів щодо орієнтації незалежної держави, шляхів і методів її утвердження в світі, Україні належало сформулювати і привести до відповідної системи загальнодержавне бачення ключових зовнішньополітичних завдань, які найбільш адекватно відображали б специфіку розвитку, рівно як і становище новоствореної держави у світі. Це було нелегке завдання. Достатньо пригадати, що за досить стислий час було пройдено

шлях від проголошення Декларації про державний суверенітет України до наміру стати в майбутньому постійно нейтральною державою і встановлення особливого партнерства з НАТО.

Чим це пояснюється? Очевидно, нагальною потребою, поспішністю кроків щодо визначення контурів української зовнішньої і внутрішньої політики, відсутністю досвіду і наявністю підготовлених спеціалістів, не сформованої політичної еліти, здатної адекватно сприймати особливості країни, зокрема її геополітичного розташування. Окрім того, досить активний процес становлення демократії і ринкової економіки з усіма їх суперечностями і наслідками, не міг серйозно не позначитися на етапі формування зовнішньої політики і її концептуальних засад. Цей процес відбувався в умовах гострої політичної боротьби навколо фундаментальних питань розвитку країни, який безпосередньо заторкував і сферу зовнішньої політики. Саме ця сфера державної діяльності була предметом широких дискусій щодо принципів шляхів розвитку країни, її відносин із провідними країнами світу, інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, взаємовідносин із країнами Центральної і Східної Європи, із зовнішнім світом. Тому можна відверто говорити, що Україна робила перші кроки на міжнародній арені при наявності в суспільстві протилежних концепцій, нав'язуваних різними політичними силами та угрупованнями, а також при існуванні розмаїтої ідеологічної орієнтації найширшого спектра — від проросійських настроїв до прозахідного курсу і навіть до винятково «проукраїнської політики».

Молодій Українській державі доводилося вибудовувати свою зовнішню політику у досить складних умовах, зумовлених передусім швидкими політичними змінами регіонального та світового рівня, а також доволі напруженою внутрішньою ситуацією, керуючись наразі бажанням відстояти і максимально зміцнити щойно здобуту незалежність і водночас стати органічною частиною сучасного світу.

Правильний вибір державою зовнішньої орієнтації може бути визначальним для перспектив її розвитку. В цьому контексті варто взяти до уваги сучасний досвід країн Центральної Європи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія) і балтійських країн (Естонія, Латвія, Литва), де пошук оптимальної економічної трансформації включав у себе формування загальнонаціонального політичного консенсусу щодо життєво важливих

зовнішньополітичних питань. Отож зрозуміло, що і в нашому випадку окремі довгострокові пріоритети зовнішньополітичного вибору заслуговують на те, щоб стати предметом загальнонаціональної дискусії з урахуванням, звичайно, унікального геополітичного розташування, геостратегічного потенціалу України. В іншому разі, «...будь-яка помилковість чи неточність при визначенні відповідних пріоритетів можуть мати вкрай негативні для нас наслідки» [5].

Аналіз сучасної геополітичної ситуації переконливо доводить, що процес якісно нового перерозподілу сил і боротьба за сфери впливу виокремлюють місце України в міжнародній архітектурі світу. Усвідомлюючи це, необхідно брати до уваги ряд важливих чинників. Перш за все, слід враховувати, що незалежна Україна утверджується за непростих умов. Із рухом до відкритості і співробітництва зростає суперництво, конкуренція, силовий тиск, розширюються сфери впливу окремих великих держав. З іншого боку, суттєвим для України залишається вплив географічно близького до неї пострадянського євразійського простору. На порядок денний постає питання переосмислення належним чином нових реалій на міжнародній арені, а це в свою чергу спонукає до чіткого визначення довгострокової зовнішньополітичної стратегії та врахування цього факту в концептуальних засадах сучасної зовнішньої політики України. В цьому контексті безпосереднє і повне членство України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного Договору, які залишаються ключовими інституціями в загальноєвропейській системі безпеки, можуть створити найоптимальніші переваги реалізації власних геополітичних інтересів України. Така позиція, як відомо, все ще залишається предметом гострих дискусій як серед політиків і дипломатів, так і міжнародників-теоретиків. Окремі напрацювання щодо засад зовнішньополітичних концепцій стосовно зовнішньополітичного курсу країни в різні періоди виходили на перший план політичних інтересів країни.

Серед основних концепцій, які є тепер предметом активного обговорення, виділяються, наприклад, наступні:

- нейтралітету позаблоковості;
- багатовекторності;
- європейської та євроатлантичної інтеграції;
- євразійства;
- рівнонаближеності.

Саме під кутом зору моделювання місця країни в процесі глобальної трансформації системи міжнародних відносин слід розмежувати кожну з названих концепцій.

Ідея нейтрального і позаблокового статусу України була закріплена в Декларації про державний суверенітет Української РСР від 16 липня 1990 р., ще до набуття незалежності. У цьому документі йшлося лише про намір УРСР «стати у майбутньому постійно нейтральною державою, що не бере участі у військових блоках» [6]. Сьогодні можна почути різне ставлення до факту проголошення Україною наміру стати нейтральною державою. На думку автора, навряд чи можна недооцінювати його значення для становлення молодій державі, відстоювання її національних інтересів в умовах тогочасного історичного моменту. Тоді такий намір розглядався як суттєвий фактор у процесі досягнення незалежності України в умовах існування великих військових блоків — ОВД та НАТО. Можна стверджувати також, що проголошення наміру стати постійно нейтральною країною відіграло важливу позитивну роль у період перших років незалежності, коли на Україну здійснювався активний тиск з метою затягування її у новий військовий блок, що створювався на просторі колишнього Радянського Союзу. Разом з тим, уже в липні 1993 року концепція нейтралітету України зазнала значних змін. У схвалених 2 липня 1993 року ВР України «Основних напрямках зовнішньої політики» було чітко визначено, що проголошений намір не може вважатися перешкодою повномасштабній участі України у загальноєвропейській структурі безпеки [7]. Тим самим була продемонстрована готовність України до адаптації свого зовнішньополітичного курсу до нових реалій в Європі.

У прийнятій 28 червня 1996 р. Конституції України не допускається розташування іноземних військових баз на території нашої держави. Разом з тим, Основний Закон не містить жодного положення, яке б визначало нейтралітет або неучасть у військових блоках як засіб забезпечення національної безпеки, або як форму існування України в системі міжнародних відносин, що стало остаточним юридичним підтвердженням суттєвого коригування Україною проголошених в 1990 році намірів стати постійно нейтральною державою. Закріплення у Концепції національної безпеки положення щодо входження у багатосторонні механізми безпеки, в тому числі на регіональному рівні,

як одного з основних напрямків державної політики, остаточно відобразило значні зміни в сучасному геополітичному і військово-політичному становищі України. Отже, поняття позаблоковості «...стало елементом лише політичної лексики» [8].

Крім того, існує думка, що ефективність нейтралітету України була б можлива лише за умови збереження значного арсеналу ядерної зброї, коли б Україна виступала як самодостатня перешкода для поширення експансії як зі Сходу, так і з Заходу [9]. Тим часом Україна має міжнародні гарантії безпеки лише політичного характеру, які надано в 1994 році внаслідок відмови від ядерної зброї. Якщо взяти до уваги, що національна безпека значною мірою ґрунтується на відсутності ворогів, а не на реальному оборонному потенціалі, а також врахувати фінансові та технологічні можливості нашої держави, ситуація навряд чи може бути принципово змінена у майбутньому остаточної відмови від штучних перепон у вигляді позаблоковості та нейтралітету.

З точки зору автора відмова від принципів нейтральності позаблоковості є цілком об'єктивним процесом та еволюційним явищем, в жодному разі не може розглядатися як зрада національних інтересів. Така еволюція є проявом усвідомлення існуючих політичних реалій формування на основі цього прагматичного зовнішньополітичного курсу. Оскільки принциповою основою зовнішньої політики має бути цілісність і системність, концепція позаблокового і нейтрального статусу держави як така не має жодних перспектив, хоча й досі в Україні продовжує існувати думка про юридичну визначеність та майбутнє застосування цієї концепції. Слід ще раз наголосити, що окремого однозначного рішення з цього питання в Україні не ухвалювалося. Можна стверджувати, що нейтралітет чи позаблоковість означають принципову невизначеність у питаннях безпеки, і тому такий підхід виявляється безперспективним з точки зору євроінтеграційних процесів та забезпечення фундаментальних національних інтересів у контексті нової системи регіональної безпеки.

До того ж проголошений у 1990 році намір стати постійно нейтральною державою фактично не був реалізований як у межах національного правового поля, так і на міжнародно-правовому рівні. Як приклад нагадаємо, що постійний нейтралітет Туркменістану був закріплений спеціальною резолюцією ГА

ООН № 50/80 від 12 грудня 1995 року. Отже, на міжнародному рівні Україна ніколи не сприймалася як постійно нейтральна держава, що пов'язано передусім із відсутністю відповідного внутрішньополітичного рішення щодо цього [10]. В жодному з положень Конституції України 1996 року не йдеться про нейтралітет або позаблоковість, тож продовження з боку деяких представників політичної еліти України кваліфікувати нашу державу як постійно нейтральну виглядає контрпродуктивним і таким, що не відповідає довгостроковим національним інтересам.

Розглядаючи концептуальні зовнішньополітичні підходи як систему орієнтирів для міжнародної діяльності держави, слід зазначити, незалежна Україна прагнула здійснювати гнучку і збалансовану зовнішню політику по широкому периметру існуючої системи міжнародних координат, яка з другої половини 90-х років часто озвучувалась як «багатовекторна зовнішня політика».

Результатом різних підходів до визначення зовнішньополітичних пріоритетів України стала спроба обіграти своєрідну концепцію «геополітичного кола», згідно із якою будь-який напрям, що відповідає національним інтересам України, насамперед, з точки зору перспектив економічного співробітництва, є пріоритетом її зовнішньої політики. Такий підхід і став основою принципу багатовекторності зовнішньополітичної стратегії України. Можна припустити, що різновекторні інтереси та напрями, які знайшли своє відображення в «Основних напрямках», а також початок активної зовнішньополітичної діяльності нашої держави дали підстави для такого визначення. Складалося враження, що така «багатовекторність» забезпечить рівноправний поступ України в усіх напрямках, включаючи двосторонні міждержавні відносини, участь у регіональному та субрегіональному співробітництві, членство в ООН та інших міжнародних організаціях. Отже, поняття «багатовекторність» сприймалося і як розвиток взаємовигідних відносин із багатьма суб'єктами міжнародних відносин. Можна припустити, що принцип багатовекторності був запроваджений за відсутності чітко визначеного основного пріоритету у зовнішньополітичній стратегії України, особливо на першому етапі її розвитку. Проте в наступні роки, коли Україна змогла акумулювати певний досвід у співпраці з окремими суб'єктами, осмислити своє геополітичне становище,

стало можливим обґрунтування стратегічного зовнішньополітичного напрямку — євроінтеграційного курсу.

У 2001 році МЗС України виступило з ініціативою відмовитися від принципу багатовекторності. У виступах перед дипломатичним складом та у відповідних поданнях на ім'я Президента було дано обґрунтування того, що Україна не може бути багатовекторною державою, оскільки визначилася у єдиному виборі — європейському. При цьому наголошувалося, що цей вибір не виключає необхідності одночасно підтримувати відносини стратегічного партнерства з найбільш важливими для нас міжнародними партнерами, такими як США та Росія. Тобто природне бажання розвивати відносини з усіма партнерами не дає підстав стверджувати, що це багатовекторність, скоріше — це нормальна поведінка цивілізованої держави, яка повинна забезпечувати свої національні інтереси [11].

Можна стверджувати, що вибір головного пріоритету зовнішньої політики враховує логіку історичного процесу на європейському та пострадянському просторах і відповідає довгостроковим інтересам українського народу. Саме з цього виходять прихильники концепції європейського та євроатлантичного вибору України, підкреслюючи, що «євроінтеграційна стратегія держави є стратегією самоутвердження, відтворення нашої цивілізаційної ідентичності» [12]. Без перебільшення можна сказати, що європейський аспект зовнішньої політики формувався впродовж усього періоду становлення України як суверенної, незалежної і демократичної держави. Він став центральним напрямком європейської політики України і визначився як стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу «Для України поставлена мета інтеграції в Європейський Союз може стати вже сама по собі потужним стимулом консолідації влади, необхідних системних перетворень...» [13].

Вступ до Євросоюзу як кінцева мета реалізації євроінтеграційної стратегії України може бути забезпечений лише за рахунок фундаментальних внутрішніх перетворень, що все більше утверджується в українському суспільстві та політичній еліті. Тому наразі серед пріоритетів у політичній сфері важливе місце має відводитися розвитку демократичних інститутів для забезпечення верховенства права, прав людини, свободи слова. Україна зацікавлена у всебічному багатосторонньому економічному співробітництві з ЄС. Особливу роль для таких процесів

має відігравати реалізація планів щодо створення конкурентноспроможної ринкової економіки, покращення інвестиційного клімату, забезпечення макроекономічної стабілізації та сталого розвитку. Тісного співробітництва потребує також енергетична сфера, тобто надійне енергозабезпечення і диверсифікація поставок енергоносіїв, що є одним з нагальних завдань національної безпеки України. Щодо контексту безпеки співробітництво України з Євросоюзом має винятково високе значення як в рамках європейських структур, так і глобальних процесів боротьби із міжнародним тероризмом, нерозповсюдженням зброї масового ураження, врегулюванням конфліктних та кризових ситуацій.

За умов виконання перерахованих завдань, політичної волі та сконцентрованих зусиль з боку влади, підтримки суспільства, а також за сприятливого розвитку подій всередині ЄС перспектива набуття Україною членства в Євросоюзі є реальною і може бути досягнута у середньостроковій перспективі. Важливим кроком на цьому шляху стало ухвалення у 2005 році державами-членами ЄС рішення про надання Україні статусу країни з ринковою економікою у рамках антидемпінгового законодавства Євросоюзу. Очікуваний вступ України до СОТ і наступна робота по створенню зони вільної торгівлі з ЄС стане важливим кроком на шляху вирішення практичних питань, пов'язаних із реалізацією стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, а відтак — виконання концептуального пріоритету зовнішньої політики України.

Важливим елементом на шляху порозуміння сторін є певні зміни геополітичного мислення європейців. «Можна скільки завгодно говорити про історичну належність України до європейських народів, але доки країну не буде включено європейцями у систему стратегічного бачення власного майбутнього, справа не зрушиться з місця», — зазначає з цього приводу Б. Парахонський [14]. Тут Україна значним чином розраховує на підтримку, лобіювання її інтересів новими членами Євросоюзу, насамперед безпосередніми сусідами, тим більше, що держави Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина й Угорщина) демонструють зацікавленість у зміцненні співпраці з Україною та готовність до відстоювання її інтересів у керівних органах ЄС. Враховуючи, що ці країни мають загалом 20 % серед депутатів Європейського парламенту і понад 30 % — у Раді

Європи, «...проукраїнська політика цих країн має реальну перспективу стати позитивним фактором впливу на процес прийняття політичних рішень ЄС щодо України» [15]. Варто відзначити і той факт, що громадська думка європейських країн проходить значну еволюцію, доказом чого може бути нещодавнє рішення Європейського парламенту про підтримку намірів України стати членом ЄС.

Необхідною передумовою входження України до європейського політичного, безпекового, економічного та правового простору є подальше поглиблення євроатлантичної інтеграції. Розвиваючи та поглиблюючи співробітництво з НАТО, можна бачити, за висновками експертів, ряд переваг, які отримає наша держава зі вступом до НАТО. Насамперед, Україна зможе брати безпосередню участь у процесах прийняття рішень під час обговорення питань розвитку європейської та євроатлантичної безпеки. Членство в Альянсі надасть можливість впорядкувати та скоротити загальні витрати на оборону, сконцентрувати їх на найважливіших напрямках. З огляду на унікальні оборонні і політичні можливості НАТО, досвід її держав-членів у формуванні демократичного суспільства, ефективної економіки та оптимальної оборонної сфери, приєднання України до НАТО дозволить отримати додаткові гарантії державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів. Головним критерієм у цьому процесі є, безперечно, отримання надійних гарантій національної безпеки. При цьому варто наголосити, що за будь-яких умов переведення відносин України з НАТО у практичну площину ставить на сьогодні питання про формування суспільного консенсусу, який засвідчив би свідомий вибір євроатлантичної інтеграції не лише української еліти, а й усього суспільства.

Проблема усвідомлення ролі України на новому геополітичному просторі вимагає, на думку багатьох дослідників, перш за все, визначеності її місця на Євразійському континенті. Унікальність цивілізаційного простору України, розташованому на перетині євроатлантичного, євразійського та ісламського світу, дає привід до поширення концепції євразійства щодо політичної орієнтації нашої держави у майбутньому. Міркування з цього приводу призвели до появи характеристики України, як «санітарного кордону між НАТО і Росією», «мосту між Заходом і Сходом» тощо. Не слід забувати, що, на думку

фахівців, «Українська держава формується на межі двох геополітичних концепцій — євроатлантизму і євразійства» [16].

Варто наголосити на тому, що концепція євразійства найбільш активно розробляється в Росії, що цілком зрозуміло з огляду на багато вагомих чинників — геополітичного та історичного зокрема. В контексті сучасної політології ця концепція має таке трактування: Росія у сучасній міжнародно-політичній ситуації має відігравати більш значну роль у становленні євразійського простору, який, у свою чергу, покликаний з'єднати інтеграційні центри Європи, Північної Америки та Східної Азії в один величезний масив. Натомість, в Україні маємо зовсім іншу ситуацію, коли як географія, так і характер зовнішньополітичної діяльності та соціокультурний комплекс українського народу «... неначе рятують його від дуалізму в питанні про ставлення до євразійства». «На відміну від російської культурної еліти, яку вже століття турбує ідея «євразійства», позиція українського істеблішменту однозначна: «Україна — чинник європейської політики» [17]. Такий підхід аж ніяк не заперечує використання позитивного досвіду країн, які взяли «на озброєння» євразійство, що для України може бути корисним, хоча б зважаючи на досить помітний вплив східних культур протягом її багатотисячолітньої історії.

Євразійство у сучасному політичному контексті передбачає залучення до єдиного геополітичного простору весь колишній радянський простір, не виключаючи й України. Концепція «євразійства» значною мірою пов'язана з особливою увагою до подальших інтеграційних процесів на пострадянському просторі, зокрема у межах діяльності Співдружності Незалежних Держав. Слід нагадати, що правові засади участі України у Співдружності визначаються положеннями Угоди про створення СНД, застереженнями Верховної Ради України до зазначеної Угоди від 19 грудня 1991 року, Заявою Верховної Ради України від 20 грудня того ж року, а також Угодою про створення зони вільної торгівлі від 15 квітня 1997 року та Протоколу про внесення змін та доповнень до Угоди від 2 квітня 1999 р. Розглядаючи СНД як міжнародний механізм багатосторонніх консультацій і переговорів, Україна вважала відносини з СНД важливим напрямком своєї зовнішньополітичної діяльності, проте вона ніколи не підтримувала спроб інституалізації форм міждержавного співробітництва, здатної перетворити

Співдружність на наддержавну структуру конфедеративного чи федеративного типу.

При формуванні концептуальних засад зовнішньої політики Україна виходить з позиції, що діяльність Співдружності у політичному плані має повністю трансформуватися у механізм консультацій та переговорів, який має підтримувати процес формування нових повномасштабних відносин між державами-учасниками та сприяти розв'язанню спільних проблем. В економічному плані Співдружність має бути механізмом взаємовигідної торговельно-економічної співпраці, що спирається на функціонування зони вільної торгівлі у форматі 12 держав із урахуванням вимог Світової Організації Торгівлі. Слід ще раз наголосити на тому, що наша держава з самого початку докладала значних зусиль, щоб запобігти будь-яким спробам створити на основі СНД політичний, військовий чи економічний союз із метою формування нової системи міждержавних політичних та економічних відносин на пострадянському просторі. Саме у цьому контексті слід розглядати рішення України не брати участі у військово-політичних договорах, укладених в рамках Співдружності і не бути стороною Договору про колективну безпеку держав-учасниць СНД. Тобто Україна у ставленні до СНД виходить насамперед із реалій економічної доцільності існування Співдружності і докладає зусиль до того, щоб європейські стандарти стали для СНД орієнтиром, який допоможе всім державам-учасникам вийти на траєкторію сталого економічного розвитку.

Разом з тим слід констатувати факт, що на теренах колишнього радянського геополітичного простору з'являються інші субрегіональні утворення (ГУАМ, ЄврАзес, ЄСР), які свідчать про посилення тенденції до позиційних розбіжностей у баченні майбутнього СНД. Можна припустити, що подальше існування Співдружності вступатиме у дедалі більше протиріччя з початковими цілями цього об'єднання. Не виключено, що це поставить питання про необхідність суттєвого корегування позиції України щодо СНД.

Участь України у формуванні Єдиного економічного простору (ЄСР), на переконання автора, має розглядатися нашою державою концептуально як процес, органічно підпорядкований стратегічному курсу європейської інтеграції. Позиція України базується на тому, що ЄСР має бути ефективним інструментом,

що дозволить завершити процес формування і функціонування зони вільної торгівлі у рамках СНД без вилучень та обмежень. Водночас слід виходити з того, що на сьогодні мають бути відсутні будь-які передумови до переходу на більш високі форми інтеграції, такі як митний чи валютний союз, а механізм реалізації принципів ЄЕП не повинен суперечити прагненням України приєднатися до СОТ, тобто ЄЕП не буде виходити за межі суто економічного співробітництва і утворювати функціонально-відособлене протилежне за суттю ЄС інтеграційне об'єднання.

Концепція рівнонаближеності виходить як з геополітичного становища України, так і з політичних реалій, усвідомлення необхідності розвитку взаємовигідних стабільних відносин як на західних, так і на східних кордонах. Береться до уваги той факт, що у процесі пошуку власного місця в геополітичних координатах Україна досить часто опинялася перед вибором: Європа—Євразія, Захід—Росія. До цього слід додати, що у таких пошуках різні позиції займали не лише представники тих чи інших політичних сил. Вони стали одним з проявів неоднорідності усього українського суспільства. Український політолог О. Дергачов свого часу зазначив з цього приводу, що «...у зв'язку з сутнісними відмінностями в соціально-історичному досвіді та менталітеті окремих регіонів країни, політика односторонньої орієнтації не може бути справді загальнонаціональною, а отже, і ефективною» [18].

Серед провідних українських фахівців останнім часом є досить популярним розглядати майбутнє України у межах так званої «Великої Європи»: «Реалізація проекту «Великої Європи» є єдиним реалістичним проектом, що забезпечуватиме місце України в центрі загальноєвропейських процесів як системоформуючої ланки регіональної структури, підвищуватиме її роль та вплив у процесах розбудови загальноєвропейської інтегрованої системи міжнародних відносин» [19]. При цьому йдеться про можливість реалізації цього проекту у межах всього великого європейського геополітичного простору, в рамках трикутника «ЄС—Україна—Росія», що дозволяє зберегти необхідну для нашої держави рівнонаближеність до всіх своїх стратегічних партнерів. Можна припустити, що концепція *рівнонаближеності* дає, у певному сенсі, нове визначення просторових параметрів європейської політики України.

У більш широкому, не тільки європейському, а і євразійському контексті розглядає Україну і З. Бжезинський, називаючи її «геополітичною віссю великої євразійської шахівниці», без якої «...Росія перестає бути євразійською імперією» [20]. Сучасна вітчизняна політична наука досить часто трактує положення України як своєрідний міжцивілізаційний простір між західною і російсько-євразійською цивілізацією, «лімітроф для Росії і Європи» [21]. Це створює певні перешкоди на шляху здійснення курсу європейської інтеграції, оскільки обидві сторони мають власні погляди на Україну. Якщо на Заході її становище визначають як лінію розлому між Європою та Росією, то якраз у Росії досить часто вважають західні кордони України лінією розлому між НАТО та СНД, простір якого, як відомо, є зоною особливих інтересів Росії.

У цьому контексті окремі українські вчені вказують на той факт, що розуміння механізму самовизначення через дилему Схід—Захід веде до домінуючої геокультурної орієнтації на Захід. Автор, зокрема, поділяє таку точку зору, вважає її більш обґрунтованою з погляду визначення довгострокових національних пріоритетів України. Обраний Україною зовнішньополітичний курс є проявом відповідного балансу в площині Захід—Схід з чітко визначеною програмою забезпечення інтересів держави у майбутньому.

Безумовно, навіть найбільш вигідне геополітичне розташування держави не матиме бажаного ефекту за відсутності добре збалансованої системи визначення пріоритетів, вивіреної формули стратегічних і тактичних завдань, здатності державного апарату гнучко реагувати на динамічний розвиток зовнішньої ситуації, засобів якісного, повного і надійного втілення прийнятих рішень.

Як видно з побіжного аналізу, формування концептуальних основ вітчизняної зовнішньої політики виходило передусім із суто прагматичних чинників, таких як забезпечення інтересів народу України, стабільного внутрішнього розвитку та безпеки нашої держави за умов якомога швидшої інституалізації незалежної України на міжнародній арені. Не перебільшуючи, але й не применшуючи результатів, досягнутих у галузі зовнішньої політики незалежної України, можна говорити, що при всіх труднощах і проблемах зовнішньополітична діяльність перетворилася на вагомий інструмент захисту інтересів

держави в усіх сферах міжнародного життя. Українська дипломатія змогла витримати випробування і відстояти життєво важливі інтереси країни. Запропоновані зовнішньополітичні пріоритети та визначені концептуальні засади, політичні принципи і юридичні факти входження України в систему міжнародних відносин пройшли випробування часом. На переконання вітчизняних фахівців, світова спільнота позитивно сприйняла концепцію зовнішньої політики України, світ отримав можливість переконатися в тому, що наша країна, керуючись загальноновизнаними нормами і принципами міжнародного права, стала рівноправним суб'єктом міждержавних відносин. Таким чином, можна зробити висновок, що концепція зовнішньої політики України сформувалась як складна й рухома система, покликана спрямовувати діяльність нашої держави у прагматичне русло із метою найефективнішого забезпечення її гідного геополітичного статусу, як повноцінного і рівноправного суб'єкта у системі міжнародних відносин.

Реально оцінюючи важливе і практичне значення прийняття Постанови Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України», слід зазначити, що з часу появи на світ цього документа відбулася низка змін як у внутрішньому житті країни, так і на міжнародній арені. В державі тричі відбулися президентські та шість разів парламентські вибори, 28 червня 1996 року прийнято Конституцію, а 19 червня 2003 року Закон України «Про основи національної безпеки». Зазнала змін і військова доктрина, напрацьовані і схвалені рішення щодо Євросоюзу, НАТО, викристалізувалася регіональна політика України, наша держава все частіше залучається до вирішення питань регіональної і глобальної безпеки. У світі як ніколи відбуваються динамічні геополітичні зміни, які заторкують інтереси нашої держави, змушують її вибирати найоптимальнішу геополітичну нішу в цій складній і рухомій системі облаштування.

Така ситуація гостро ставить питання щодо вироблення адекватної позиції, яка мала б базуватися на серйозному концептуальному підґрунті та набутому досвіді дипломатів і політиків, здатних професійно вирішувати складні питання сучасної міжнародної політики. В цьому контексті актуальним питанням є прийняття нового Закону про засади зовнішньої політики і зовнішніх зносин України, як це і передбачено Конституцією

України. Здійснення такого кроку відповідало б новим реаліям і значно підкріплювало б вибір зовнішньополітичної орієнтації держави та її реальні інтереси на міжнародній арені, роль і місце в сучасних міжнародних відносинах.

1. *Kuzio Taras. Ukraine's Relations with the West.* — Vol. 12. — London. — P. 21—44.
2. *Хантинтон С. Столкновение цивилизаций / Пер. с англ.* — М., — 603 с.
3. *Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические интересы.* — М.: МО, 1998. — 256 с.
4. *Гальчинський А. Помаранчева революція та нова влада.* — К.: Либідь, 2005. — 263 с.
5. Там само.
6. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року / <http://www.rada.gov.ua>.
7. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року // *Україна на міжнародній арені: 36. докум. і матер., 1991—1995 роки.* — К.: Юрінком Інтер, 1998. — Кн. 1. — С. 37—53.
8. *Бутейко А. Наше майбутнє — наш вибір // Політика і час.* — 2000. — № 9—10. — С. 31—44.
9. Заява Верховної Ради України «Про без'ядерний статус України» від 24 жовтня 1991 року / <http://www.rada.gov.ua>.
10. *Вдовенко В. М. Питання нейтралітету у зовнішній політиці України // Актуальні проблеми міжнародних відносин.* — Вип. 57. — К., 2005. — С. 143—151.
11. *Зленко А. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму.* — К., 2001. — 369 с.
12. *Гальчинський А. Україна — на перехресті геополітичних інтересів.* — К., 2002. — 178 с.
13. Там само.
14. *Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива. Монографія / За заг. ред. С. І. Пирожкова.* — К.: НІПМБ, 2001. — 624 с.
15. *Україна і стратегічні пріоритети (Аналітичні оцінки) / За ред. А. Гальчинського.* — К.: ШСД, 2003. — 328 с.
16. *Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива. Монографія / За заг. ред. С. І. Пирожкова.* — К.: НІПМБ, 2001. — 624 с.
17. *Шергін С. Захід чи Схід? Яким буде вибір? // Політика і час.* — 1994. — № 1. — С. 40—47.
18. *Дергачов О. Зовнішні чинники геополітичного самовизначення України // Наукові записки.* — К.: Ін-т політичних та етнонаціональних досліджень, 1999. — С. 230—234.
19. *Манжоло В. А. та ін. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин (аналітична доповідь) / ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка.* — К., 2006. — 66 с.
20. *Бжезинский З. Вказ. праця.*
21. *Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи.* — Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. — 488 с.

Борис Гуменюк

Народився 1953 року в смт Муровані Курилівці на Вінниччині. Закінчив Київський університет ім. Тараса Шевченка, факультет міжнародних відносин та міжнародного права, доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної академії при МЗС України. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр (з 2003 по 2007 р.). Автор (співавтор) ряду монографій з питань міжнародних відносин, понад 70 статей та методичних розробок.

АКАДЕМІЯ, ДЕ ВЧАТЬ МИСТЕЦТВА ДИПЛОМАТІЇ

24 серпня і 1 грудня 1991 року стали віхами становлення нашої незалежної держави. Її обов'язковим атрибутом для невеликого контингенту українських дипломатів, які працювали в деяких посольствах та всесвітніх організаціях — ООН, ЮНЕСКО, мала стати власна зовнішньополітична служба. А це люди, кадри. За часів УРСР у нас було невеличке Міністерство закордонних справ, але відомо, що вся зовнішня політика робилася в Москві. Проте це була гарна школа, своєрідне вікно у широкий світ. При міжнародних організаціях у Нью-Йорку, Парижі, Відні, Женеві працювали українські представництва, в яких набували досвіду дипломати, котрі і тепер є золотим стрижнем нашої служби зовнішньої політики.

Однак для розгортання широкої мережі дипломатичних представництв їх було вочевидь замало, і на найвищому державному рівні було прийняте рішення про створення Дипломатичної академії при МЗС України. Аби ті люди, які прийшли до міністерства у перші роки незалежності (а серед них були за освітою

і біологи, і хіміки, журналісти... Багато хто з них стали згодом справжніми дипломатами), змогли отримати необхідні для свого нового професійного вибору знання.

Звичайно, в Україні є власна школа підготовки фахівців цієї сфери. Це Інститут міжнародних відносин Київського національного університету, факультети у Львові, Одесі, Харкові, Донецьку, Ужгороді. Але туди беруть молодь із середньою освітою, яка долає магістерську вершину протягом 5–6 років. А Дипакадемія мала допомогти людям, у яких уже була вища освіта, які вже пов'язали з дипломатією своє подальше життя, але їм бракувало специфічних знань. Саме для них була підготовлена і узгоджена з Міносвіти магістерська програма дворічного навчання, під час якого вони отримували знання з міжнародного права, глобальних проблем сучасності, дипломатичного протоколу...

За десять років Дипломатична академія підготувала майже 500 фахівців-дипломатів, і багато хто з них зараз обіймає чільні посади на рівні генеральних консулів, радників-посланників, радників. Це еліта МЗС. Невдовзі серед наших випускників, гадаю, будуть і Надзвичайні і Повноважні послы України. Історія Дипломатичної академії розпочалася на Мельникова, 36/1, де під крилом Інституту міжнародних відносин ми почали в 1997 році в кількох аудиторіях, люб'язно виділених Київським національним університетом. У нас ніколи не було проблем у співіснуванні. Більше того — була плідна співпраця в становленні навчального процесу в Дипломатичній академії. Хоча, звичайно, ми завжди мріяли про самостійне життя. Ця мрія здійснилася восени минулого року. Завдяки наполегливості нашого керівництва і допомозі уряду ми отримали це прекрасне приміщення в дуже престижному районі Києва — буквально в центрі слов'янської цивілізації, космічно-божественному трикутнику, вершинами якого є Софійський і Михайлівський Золотоверхий собори та Десятинна й Андріївська церкви. До речі, зарубіжні дипломати, які відвідують наш заклад, свідчать: таких чудових умов наші колеги ніде в світі не мають. Навіть у заможному Євросоюзі, не кажучи вже про бідніші країни.

Важливо й те, що ми опинилися поруч з МЗС — головним замовником з підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації дипломатичних кадрів. Це дає більше можливостей керівникам міністерства, його департаментів, послам з особливих доручень — а це відомі дипломати з великим досвідом — вести

в нас спецкурси, читати лекції. Така практика є суттєвим доповненням зусиль штатного професорсько-викладацького складу і гармонізує навчальний процес в академії.

У 2003 році в академії було лише дві кафедри — іноземних мов і міжнародної політики та міжнародного права. Тепер їх п'ять. Крім мовної кафедри — базової для всього нашого закладу, є ще чотири спеціальні: кафедра зовнішньої політики та дипломатії, кафедра регіональних та глобальних систем, кафедра європейської та євроатлантичної політики і зовсім нещодавно утворена кафедра дипломатичної та консульської служби. З'явилося ще одне перспективне новоутворення. Це Інститут зовнішньої політики — науково-дослідницький центр, який займається експертною оцінкою глобальних і регіональних міжнародних проблем, здійснює видавничу діяльність. Зокрема, за погодженням з МЗС започатковано щорічний випуск так званих блакитних книг, в яких міститься аналіз головних політичних тенденцій у світі за попередній рік.

Цим не обмежується діяльність інституту. Він проводить міжнародні семінари й конференції. Нещодавно в наших стінах відбувся міжнародний форум «Євроатлантичне майбутнє України», в якому брали участь понад 200 представників з України, США, Росії, Франції, Великої Британії, країн Балтії, Вишеградської групи, а також держав Чорноморського регіону. Його готували кілька організацій, але роль головного координатора відіграв саме наш інститут.

Нині вирішується ще одне важливе питання — відкриття аспірантури. Саме її випускники, молоді науковці мають посилювати наш професорсько-викладацький склад. А якщо буде аспірантура, то, ясна річ, буде і власна спецрада із захисту дисертацій.

Державне замовлення, яке ми виконуємо, передбачає підготовку кадрів як для МЗС, так і для інших органів влади. Адже в кожному відомстві, кожній обласній державній адміністрації є відділи зовнішньоекономічних зв'язків, працівники яких не завжди мають відповідну фахову освіту. Для них також відкриті двері академії.

Ми маємо також контрактну форму навчання для людей, які не є державними службовцями — представників бізнесових, банківських структур. Та й кожна приватна особа має конституційне право отримати ту чи іншу освіту, навіть таку екзотичну, як у нас. Для цього слід скласти іспит, пройти конкурс на від-

повідність кваліфікаційним умовам. За позитивних результатів ми їх зараховуємо на навчання, після чого вони проплачують контракт. Щороку набираємо від п'яти до п'ятнадцяти таких студентів, які згодом зможуть працювати не тільки в державних, а й приватних компаніях, які займаються міжнародною торгівлею, виробничими контактами.

Аби не відстати від реалій, сучасний фахівець має вчитися все життя. Дипломат і поготив... тому в академії вже давно існує Центр підвищення кваліфікації. Під його керівництвом щороку до 300 співробітників МЗС, починаючи з тих, хто вперше прийнятий на роботу, і до послів, проходять протягом одного — двох тижнів короткотермінові курси. Навесні цього року група з п'яти керівників закордонних місій пройшла тижневу підготовку. Ясна річ, посол — людина високого інтелектуального рівня, добре обізнана із справою, але за всім не встигнеш. Йому треба дати інформацію про специфіку регіону, до якого він призначається, щодо економічного стану, історії і сучасних особливостей — про ті речі, які знають лише вузькі спеціалісти. У нас вони зазвичай є, а якщо немає, то ми запрошуємо їх із закладів Національної академії наук, найчастіше з Інституту світової економіки і міжнародних відносин, Національного інституту стратегічних досліджень, Національної академії СБУ, з якими ми плідно співробітнічаємо. Серед нашого професорсько-викладацького активу добре знані в країні особистості. У нас викладає колишній міністр Анатолій Зленко, колишні послы: Іван Майдан, Віктор Нагайчук, Ігор Турянський, Юрій Кочубей, Борис Корнеєнко, Петро Сардачук. Великою популярністю користуються лекції колишнього радника-посланника нашого посольства в Лондоні Михайла Білоусова... Завдяки таким людям у нас є унікальні спецкурси, яких, мабуть, немає більше ніде. Наприклад, Борис Корнеєнко веде курс «Мистецтво кулуарної дипломатії», Юрій Кочубей вчить мистецтву ведення переговорів.

Дипломатична академія підтримує активні наукові контакти з колегами за рубежем. Маємо майже 30 угод з провідними дипакадеміями світу — Дипломатичною школою МЗС ФРН, Віденською дипломатичною академією, дипакадеміями МЗС Російської Федерації, Греції, Єгипту, Хорватії, Естонії, Польщі... Розвиваються контакти з інститутами закордонної служби Держдепартаменту США та Міністерства закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади. Хотів би наголосити, що це не протоколи про наміри, а документи, які активно

працюють. Наприклад, є в нас тристороння угода з подібними до нашого закладами Естонії і Швеції, згідно з якою в рамках євросоюзівського фінансування здійснюється робота, спрямована на посилення євроінтеграційної складової в навчальному процесі академії. Це, зокрема, передбачає поїздки наших слухачів на піврічне навчання до Естонської дипломатичної школи, де по закінченню вони отримують європейські сертифікати. Передбачено відвідання євросоюзівських інституцій у Брюсселі тощо. Таке саме короткотермінове (півтора-два місяці) навчання за фахом аналітика зовнішньої політики з виїздом за кордон здійснюється в проекті українсько-канадського співробітництва.

У нас навчаються не тільки громадяни України, а й слухачі з-за кордону — передусім з держав СНД — Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Туркменістану. Є слухачі з Монголії та Індонезії... Гадаю, що зарубіжні вихованці Дипломатичної академії можуть стати чудовими працівниками посольств своїх держав у Києві. Є в нас ще й така форма, як короткотермінове стажування іноземців, яку ми практикуватимемо ширше.

Як практичний дипломат, — я працював послом на Кіпрі, — дійшов висновку, що нам треба робити навчання в Дипломатичній академії прагматичнішим. Про це, до речі, казав, відвідуючи академію, і наш міністр Арсеній Яценюк. Те, що треба робити в зовнішній політиці, знаємо всі, та не завжди знаємо, як це робити. Ми, як шамани, повторюємо фразу про економізацію зовнішньої політики. Що це означає? Наші товари, послуги і капітали мають просуватися на ринки країн, де є наші посольства, а їхні товари й інвестиції — до нас, і щоб ми мали з того зиск або це працювало на наші реформи. Як цього досягти? Дипакадемія має цього навчити.

Або як посилювати діяльність нашої консульської служби, як вона має сприяти тому, щоб українські громадяни за кордоном не відчували себе меншовартісними. Очевидно, передусім треба нашим консульським працівникам не бути байдужими, глибше перейматися проблемами і болями співвітчизників, бути готовими прийти, коли треба, їм на допомогу. З тієї точки зору потрібні певні психологічні і методичні зрушення в навчальному процесі, які ми здійснюватимемо в найближчому майбутньому.

Віктор Андрущенко

Віктор Петрович Андрущенко — ректор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор, академік АПН України, заслужений діяч науки і техніки України.

Народився 1 січня 1949 року в с. Совинка Конопотського району Сумської області. Закінчив філософський факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Обіймав посади заступника декана, проректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка; був головою експертної ради ВАК України з філософії та соціології; першим заступником Міністра освіти України; директором Інституту вищої освіти АПН України. Здійснив координацію робочої групи з підготовки Національної доктрини розвитку

освіти України у ХХ столітті. Автор майже 300 наукових праць, серед яких 12 індивідуальних і 25 колективних монографій, підручників, навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів.

ВИХОВУЄМО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ

Уявіть сучасного вчителя, який навчає і виховує учнів або студентів відповідно до міжнародних стандартів, а вони із впевненістю говорять: «Ми — частина європейської спільноти і зробимо все, щоб ідеї сучасної педагогіки втілити у життя». Саме такого вчителя, майбутнього викладача вищого навчального закладу, виховують викладачі університету, вбачаючи у ньому творчого, освіченого європейця.

Оволодіння знаннями у параметрах європейської інтеграції випускниками університету розглядаємо як важливий напрямок професійної підготовки. Цьому сприяли і сприяють відповідний рівень навчання в університеті, авторитет професорів, поширення їхніх наукових праць поза межами країни.

Невід’ємна частина у підготовці педагогічних кадрів — міжнародна співпраця. На сьогодні ця діяльність здійснюється ректоратом, відділом міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кафедрами НПУ імені М. П. Драгоманова, який

співпрацює із університетами та освітянськими центрами понад 30 країн. Університет налагоджує академічне співробітництво за напрямками, що є спільними для інтересів університету і партнерів. А саме:

- обмін викладачами;
- обмін студентами, аспірантами, докторантами та дослідниками;
- спільні програми та наукові контакти;
- обмін науковою інформацією та інформацією про навчальні програми;
- обмін публікаціями, іншими науково-дослідними матеріалами.

Партнерами університету, зокрема, є вищі навчальні заклади світу, як: Перший Римський університет «Ла Сап'єнца» (Італія), Національний університет імені Каподістріана в Афінах (Греція), Педагогічна Академія імені Комісії Народної Освіти (Польща), Сучавський університет «Стефан чел Марє» (Румунія), Сегедський університет (Угорщина), Пряшівський університет (Словаччина), Російський державний педагогічний університет імені О. Герцена та Московський державний лінгвістичний університет (Росія), Цяньчжоуський професійно-технічний інститут (Цяньчжоу, Китай).

З метою налагодження партнерських стосунків із вищими навчальними закладами інших країн, делегації університету побували в багатьох країнах світу. Так, у листопаді 2005 р., ми відвідали Болгарію, підписавши угоду про співробітництво із Софійським університетом імені Святого Климента Охридського.

НПУ ім. М. П. Драгоманова має досвід у підготовці іноземних громадян. За останні роки понад 300 іноземних громадян стали студентами, аспірантами та докторантами нашого вузу.

У 2006 році в університеті було започатковано 12 міжнародних проектів, зокрема, «Вдосконалення багатогалузевих підходів до профілактики ВІЛ/СНІД серед молоді України» спільно з представництвом Європейської комісії в Україні. Ми беремо участь у розвитку дистанційної освіти спільно з університетом м. Умеа (Швеція), стали співзасновником низки міжнародних освітянських організацій, зокрема, Академічної мережі Центральної та Східної Європи.

На визначення особливих критеріїв та показників якості викладання, впровадження нових методик та концепцій у НПУ імені М. П. Драгоманова спрямовано низку заходів, за участю представників вищих навчальних закладів світу, зокрема, щорічні Міжнародні драгоманівські читання.

З 2006 року в університеті започатковані виступи послів країн Європейського Союзу перед студентами та викладачами університету. Вже відбулися зустрічі із Надзвичайними і Повноважними Послами Польщі, Чехії, Данії, Румунії, під час яких ми дізналися не тільки про досвід європейської інтеграції, але й про форми та умови навчання у вузах Європи.

Мобільності студентів щодо обізнаності з університетським життям сприяє їхнє стажування в провідних вищих навчальних закладах Європи. Так, у лютому 2007 р. група студентів Інституту іноземної філології перебувала у Краківській педагогічній академії (Польща) на стажуванні протягом усього II семестру. Поляки гостинно прийняли українських колег, студенти мали змогу обрати для себе ті предмети, які дали їм змогу ближче ознайомитися із мовою, літературою, історією та культурою Польщі.

У жовтні 2007 року група польських студентів приїхала на стажування до Інституту іноземної філології нашого університету.

Продовжуючи тему співробітництва із польськими партнерами, маю відзначити візит делегації нашого університету до Вищої школи ім. Богдана Янського (м. Варшава) у жовтні цього року, важливим результатом якого стала підписана угода про заснування польсько-українського Центру європейських студій. Він виконуватиме такі функції: освітню, дослідницьку, культурну, інтеграційно-впроваджувальну та видавничу.

Визначною подією жовтня цього року стала Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурні комунікації та толерантність в освіті», яка відбулася в Міжнародному дитячому центрі «Артек». У конференції взяли участь представники України, Росії, Італії і Казахстану. Протягом двох днів було заслухано понад двадцять доповідей, проходила жвава дискусія з актуальної проблематики міжкультурних комунікацій та толерантності в світі, що глобалізується. Велику зацікавленість викликали доповіді проректора з дистанційної освіти та інноваційних технологій Національного педагогічного університету

ім. М. П. Драгоманова професора Анатолія Петровича Кудіна «Інформаційно-інноваційні технології і толерантність», декана Кримського гуманітарного факультету Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова професора Ольги Анатоліївни Гриви «Толерантність освіти як передумова толерантного суспільства», кандидата філософських наук, доцента, заступника декана філософського факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Володимира Анатолійовича Бугрова «Вища освіта в Україні: філософсько-методологічний аналіз» та інших учасників.

Практичними напрацюваннями в сфері освіти і виховання у полікультурному середовищі ділилися учасники конференції під час роботи круглого столу «Перспективи співпраці у сфері міжкультурних комунікацій та толерантної освіти». Було внесено пропозицію зробити конференції на цю тему щорічними. Генеральний директор «Артеку» Б. В. Новожилов запросив проводити подібні зустрічі і надалі в «Артеці», бо саме тут уже багато десятиріч відпрацьовуються технології міжкультурних комунікацій та виховання дітей в дусі толерантності.

Професорсько-викладацький склад університету та студентство мають великий педагогічно-науковий потенціал. Тому є підстави говорити про розширення та поглиблення міжнародних контактів. Заплановано підписання низки нових угод. Отримуємо пропозиції щодо співпраці з багатьох педагогічних вузів Європи щодо підвищення престижу педагогічної діяльності. Прагнемо, щоб кожен студент через багато років після закінчення університету, з гордістю міг сказати: «Я — драгомановець», а обрана професія приносила лише радість та творче натхнення.

Григорій Перепелиця

Народився 13 серпня 1953 р. у Полтавській області. Освіта вища. Закінчив Військово-морське училище у 1976 році, Військову Академію — у 1984 році. Капітан 1 рангу. У 1996 році захистив докторську дисертацію. Доктор політичних наук, професор. Директор інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України. Автор понад 50 наукових публікацій, доповідей, монографій.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Значення російсько-українських відносин для європейської безпеки обумовлюється не тільки внеском в її зміцнення, але й спектром загроз, що випливають з конфліктогенного характеру цих відносин. У зв'язку з таким поглядом на цю тему виникає два питання. По-перше, як ці відносини вмонтовуються в контекст національної та європейської безпеки. По-друге, якою мірою Україна та Росія разом здатні робити спільний внесок у європейську безпеку і працювати в структурах європейської безпеки, таких як НАТО, ЄС та ОБСЄ.

Конфліктогенність українсько-російських відносин полягає насамперед у різному сприйнятті суб'єктами цих відносин один одного.

В уявленнях переважної більшості росіян і значної частини українців, особливо російськомовних, Україна сприймається як частина Росії. Така парадигма виключає існування зовнішньої політики України в принципі та існування Української держави взагалі. Максимум можливого для такої парадигми, це уявлення про зовнішню політику України, як специфічну форму реалізації російських інтересів у міжнародному середовищі (із прикладів членство України в ООН до 1990 р.) Така парадигма ще залишається жити і в декого на Заході про Україну. Таке

сприйняття є бажаним для російського суспільства, проте воно суперечить реаліям сьогодення.

Більш реалістичним та обнадійливим видається уявлення про Україну як про колишню та майбутню частину Росії. Це бажаний сценарій для російської зовнішньої політики, більше того, він є заданим для стратегічного курсу Російської Федерації і для сприйняття світовою спільнотою саме такої перспективи розвитку України. Сильними позиціями такої модифікації є те, що вона дає можливість визнавати формально існування суверенної і незалежної України, але як тимчасове явище, що виникло при випадковому збігу обставин. Тобто існування Української держави за цією модифікованою версією є випадковість, а не результат дії історичних закономірностей. Відтак це явище тимчасове і нежиттєздатне, оскільки природно, як частина, Україна не може прижитися у світі як самостійний суб'єкт міжнародних відносин без свого основного тіла — матінки Росії. Зовнішня політика такого тимчасового суб'єкта міжнародних відносин має перебувати під чільною опікою її гаранта — Росії.

За такою модифікацією зовнішня політика України має будуватися на винятково реінтеграційній складовій, що означає повернення в єдиний російський соціальний, енергетичний, економічний, правовий, рубльовий, політичний та оборонний простори. Європейська та євроатлантична інтеграція України розглядається як украй не бажана, хоча і теоретично можлива, але тільки у такому випадку, коли вона буде відбуватися разом із Росією.

В той час самі громадяни України та її політична еліта ідентифікували свою країну за принципом дихотомії «Україна — не Росія». Ця версія вказує на відмінність України від Росії і заперечує належність до єдиного цілого. Це версія зовнішньої політики Л. Кучми, яка проявилась у багатовекторності чи двовекторності. Така багатовекторність мала бути свідченням важливості відмінностей і сприяла дистанціюванню України від Росії шляхом знаходження різноманітних партнерів, або балансування у відносинах із Заходом та Росією. Така політика вела до м'якого ізоляціонізму України і не передбачала справжньої інтеграції ні в Росію, ні на Захід. Водночас така зовнішня політика не гарантувала майбутнього Україні, оскільки залишала без відповіді питання, чим є сама Україна і ким вона має бути в майбутньому, якщо вона — не Росія. Відповідь на це питан-

ня, як і на саму перспективу дає сприйняття України як частини Європи. Саме ця версія задовільно пояснює місце України у міжнародному оточенні і відкриває перед нею перспективу розвитку держави, побудованої на європейських демократичних цінностях.

Репрезентація України, як частини політичної і економічної Європи у відносинах із Російською Федерацією, дає її колосальні преференції і дає можливість, з одного боку, зняти увесь комплекс геополітичних претензій Росії, з другого — значно посилює потенціал економічної співпраці.

Стратегічним пріоритетом зовнішньої політики України, спрямованої на побудову саме такої моделі Української держави є курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Проте, як ми бачимо, сприйняття двома країнами одна одну є досить суперечливими і контроверсійними. Жодне з уявлень про свого сусіда не поділяється іншою стороною. Жодна з політик обумовлених тими чи тими уявленнями не є прийнятною для іншої сторони.

Багатоваріантність зазначених версій до великої міри визначає сприйняття Україною Росії в системі двосторонніх та багатосторонніх відносин.

У залежності від домінування тієї чи тієї версії уявлень українського політикуму, Росія може сприйматися у ролі:

- партнера;
- стратегічного партнера;
- проблеми;
- загрози та виклику.

На офіційному рівні українсько-російські відносини визначаються як відносини «стратегічного партнерства». Проте реально, принаймні у сфері безпеки, таких відносин не існує, оскільки ці відносини не відповідають критеріям стратегічного партнерства. У результаті поведінки обох суб'єктів цих відносин є конфліктною, нерівноправною та асиметричною.

Справді Україна перебуває в стратегічній залежності від Росії в багатьох критично важливих для існування Української держави параметрах. Очевидно, що на сучасному етапі відносин Росія сприймається Україною скоріше як загрозна геополітична проблема ніж як стратегічний партнер, хоча до цього часу 52% населення України вважають українсько-російські відносини дружніми.

Загрозливість цієї проблеми обумовлюється не тільки суперечливими геополітичними інтересами Російської Федерації щодо України та різними політичними режимами, що склалися між двома країнами після Помаранчевої революції в Україні, а й тим, що Росія є надзвичайно впливовим чинником формування внутрішньої геополітики України. Росія на відміну від інших сусідів здатна формувати в Україні потужне російсько-орієнтоване середовище. Головною передумовою такої здатності є не тільки велич Росії та експансіоністський характер її політики, але й регіоналізм України. Регіоналізм може бути і перевагою і одночасно вадою. В українському випадку це вада, оскільки ми маємо справу з геополітичним регіоналізмом за якого дві майже рівновеликі частини України мають протилежні вектори своїх геополітичних орієнтацій. Причому ці розбіжності мають системний характер, оскільки проявляються майже в усіх сферах суспільного життя. Ці системні розбіжності підтвердили також результати президентських(2004) і парламентських(2006) виборів та Помаранчева революція в Україні. Такі системні розбіжності можуть слугувати зайвим підтвердженням тези С. Гантінгтона про цивілізаційний розлом України. Проте це зовсім не означає, що ці розбіжності неможливо подолати, що вони призводять до конфлікту чи конфронтації поміж цих двох великих частин України, чи що вони не можуть співіснувати в кордонах однієї держави. Але, на жаль, за роки незалежності України ці розбіжності суттєво не зменшилися. Ступінь цих розбіжностей на такому рівні, що забезпечує побудову двох принципово різних моделей розвитку суспільства, держави і зовнішньої політики.

І в цьому контексті Росія має велику спокусу долучитися до малоросійського проекту формування майбутнього України. Цей проект має досить сталі історичні традиції, пов'язані з перебуванням лівобережжя України у складі Російської імперії, а потім Радянського Союзу. Відтак економічна база, соціальна структура та ментальність населення цієї частини України формувалася відповідно до потреб російської та радянської імперії.

З другого боку, такі відносини з Україною становлять «стратегічну вразливість» для Росії. Вони можуть стати для неї своєрідною геополітичною пасткою. Таким чином, як для однієї, так і для іншої сторони такі відносини містять у собі най-

більший спектр загроз та викликів. До цього часу і Україні, і Росії вдавалося стримувати ці загрози і виклики та працювати на інтереси оборони та безпеки двох країн, що, безумовно, сприяло зміцненню і загальноєвропейської безпеки. Серед прикладів такого спільного консенсусу варто навести угоди про базування Чорноморського флоту РФ на території України, Угоду про експлуатацію Україною двох СПРН в інтересах стратегічних ядерних сил Росії, військово-промислової кооперації і т. і. Проте це не мінімум, а скоріше максимум можливостей, які були використані двома сторонами для поглиблення співробітництва.

Перспектива інтеграції України з Росією в оборонній та безпековій сфері уявляється малоімовірною. Передусім це обумовлюється цілим спектром стратегічної вразливості Росії від України. Серед них є виклики як світоглядного, так і політичного характеру.

Перш за все, це світосприйняття загроз. Для Росії та її політичної еліти, як і переважної більшості російського соціуму, в поясненні зовнішніх загроз дуже привабливою видається концепція «ворожого оточення». Головна загроза для існування Росії за таким світосприйняттям надходить від зовнішнього оточення. Внутрішні загрози є похідними від зовнішніх. Такий концепт дає можливість виправдовувати всі негаразди Росії і прорахунки її керівництва зовнішніми причинами. За такою логікою впливає висновок про те, що для стабільності і процвітання Росії їй необхідно тримати під своїм власним контролем прилеглий до її кордонів географічний простір, а також сусідні країни, що містяться в цьому просторі. Все, що не перебуває під контролем Росії, або перебуває під контролем інших країн, складає для неї (Росії) потенційну загрозу. З цього погляду незалежні держави Україна, Польща, Туреччина, Грузія, країни Балтії, безумовно, складають потенційну загрозу для Росії. В цьому безпековому сенсі Росію не може задовільнити ні членство України в НАТО чи ЄС, ні її нейтральний статус.

Демографічна вразливість набуває все більшого значення для Росії. Український контекст цієї проблеми полягає в дефіциті людських ресурсів на території Росії і наявності таких ресурсів в Україні.

Політична вразливість Росії з боку України полягає в різних моделях побудови Російської та Української держав. Українська незалежна держава сама по собі стає на заваді відновлення

Росією статусу КВО — впливової геополітичної потуги, як одного із центрів багатопольярного світу. Втрата України для Росії означає втрату частини своєї власної європейської ідентичності. Повернення ж України в російський геополітичний простір, або в простір російської державності виключає існування незалежної та суверенної Української держави. Боротьба з цим викликом є одним з пріоритетних геополітичних завдань Росії. Невипадково, що в сучасних міжнародних умовах Росія не може розв'язати це завдання безпосередньо. Опосередкованим шляхом реалізації такого завдання є накидання на Україну російської державності у вигляді державного статусу російської мови, федералізації України, подвійного (російсько-українського) громадянства, обґрунтування концепцій «обмеженого суверенітету» та декомпозиції України.

Протягом останніх років можна спостерігати реалізацію низки реінтеграційних, створених переважно для України, проєктів, починаючи від СЕП і закінчуючи проєктами інкорпорації української бізнес і політичної еліти в російські політичні інтереси.

Інший політичний виклик для Росії вбачається у розбудові Україною демократичного політичного режиму та намірах долучитися до європейської спільноти.

Інше питання, як цей спектр викликів, що містяться в українсько-російських відносинах сприймається Європою? На жаль, ці відносини сприймаються Європою скоріше за все як проблема європейської безпеки. Газова війна між Україною та Росією у 2006 році тільки зміцнила таке уявлення.

Невипадково, що Україна та Росія, виходячи з такого стану двосторонніх відносин, мають різні підходи бачення загальноєвропейської безпеки.

У відносинах із Євросоюзом Росія зацікавлена в посиленні самостійності, але не в посиленні його могутності та впливовості. Тому в геополітичних інтересах Росії відірвати Євросоюз від опіки та парасольки НАТО. В такому випадку вплив Росії на європейські процеси значно посилюється. Приєднання України до Євросоюзу тільки збільшить його «критичну масу» і посилить можливості впливати на процеси в пострадянському просторі, що, звісно, суперечить інтересам Росії.

Ні тепер, ні в майбутньому, Росія не має наміру приєднуватися до Євросоюзу. Вона хоче бути самостійною геополітичною,

економічною і військово-стратегічною домінантою в Європі. Координація зусиль з Україною потрібна Росії саме для досягнення цієї стратегічної мети, а не для сприяння вступу України в ЄС. Такий вступ не загрожує військово-стратегічним інтересам Росії, тому що Євросоюз слабкий у військовому відношенні і поки що не являє собою військовий альянс. Тому Росія і не заперечує щодо намірів України стосовно Євросоюзу. Але, з другого боку, інтеграція України до Євросоюзу не відповідає ні геополітичним, ні економічним інтересам Росії.

З погляду економічних інтересів, Євросоюз для Росії є величезним ринком збуту своєї сировини, імпорту високих технологій, інвестицій і капіталів. Освоївши передові європейські технології, Росія потребуватиме ринків збуту своєї продукції. Найближчими з них є ринки країн СНД. Якщо Україна вступить в ЄС, то російська продукція і російські капітали не зможуть конкурувати з європейськими на українському національному ринку. Росії будуть потрібні такі ринки країн пострадянського простору, які були б відкриті для неї і водночас закриті для країн Євросоюзу й інших потужніших конкурентів. Відтак стратегічний інтерес Росії полягає не в інтеграції України в Євросоюз, а в інтеграції її в російський економічний (ЄЕП), політичний, інформаційно-правовий і оборонний «простір» і в ізоляції від європейських інтеграційних процесів. Отже, Росії вигідне поєднання зусиль із Україною в її співробітництві з Євросоюзом, але не в інтеграції України до цієї організації.

У рамках проекту «в Європу разом з Росією», ЄС розглядався колишнім керівництвом України, що існувало до Помаранчевої революції, тільки в площині економічних інтересів. Політика ж європейської інтеграції, яка мала реалізувати демократичний проект, носила суто декларативний характер.

Формула «в Європу разом з Росією» була неможлива також через те, що Росія не розглядала Україну, як частину енергетичного, тим більше, як частину демократичного проекту у співробітництві з ЄС.

Як показали події навколо газового консорціуму, Росія реалізуючи свій енергетичний проект щодо Європи, намагається перебрати під свій власний контроль українські нафто- і газотранспортні системи, з тим, щоб зменшити свою транзитну залежність від політики уряду України.

Для України ключовим напрямком забезпечення безпеки є набуття членства в НАТО та ЄС. При цьому в галузі безпеки саме НАТО є для України пріоритетною організацією. ЄС як оборонна структура це лише проект, долучення до якого без членства в цій організації неможливе. До того ж для України як для молодої країни актуальним є традиційний спектр загроз, пов'язаних насамперед зі збереженням суверенітету країни. В нейтралізації цього традиційного спектру загроз найефективнішою організацією є і буде Північноатлантичний альянс.

Відтак у безпековому контексті найбільш важливим стратегічним завданням для України стане вибудова відносин НАТО — Україна — Росія. Формула безпеки України в такій системі відносин має полягати в тезі «членство України в НАТО при збереженні добросусідських відносин з Росією». За такою формулою Україна має вітати та сприяти розвитку партнерських відносин між Україною та НАТО. Хоча при цьому необхідно мати на увазі, що у відносинах із НАТО і ЄС в Україні і Росії різні стратегічні інтереси і різне сприйняття викликів. Проте реалізація формули «Україна в НАТО» — «Росія з НАТО» цілком укладається в розуміння цих розбіжностей і дає змогу докласти спільних зусиль для зміцнення загальноєвропейської безпеки.

Петро Кононенко

Директор Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, доктор філологічних наук, професор; академік Української Вільної Академії наук, АН ВШ, УАПН, МСАН. Президент Міжнародної асоціації «Україна і світове українство». Член Ради Національної спілки письменників України. Голова Координаційної ради народних університетів українознавства при правлінні Товариства «Знання». Головний редактор журналу «Українознавство». Лауреат республіканських премій імені Олександра Білецького, Ярослава Мудрого, Володимира Великого, Івана Огієнка та Міжнародної премії імені Й.-Г. Гердера. Поет, прозаїк, драматург. Автор вибраного «Марія на Голгофі», «Вибраних творів» у 3-х томах (2000), збірника «Голоси в пустелі» (2006) та ін.

УКРАЇНА І ЄВРОПА

На початку цього року надійшло запрошення з Німеччини від фонду Альфреда Тепфера взяти участь у семінарі лауреатів Міжнародної премії ім. Й. Г. Гердера. Ми з стипендіаткою, відомим мовознавцем Лідією Гнатюк прийняли запрошення. Вийшло так, що відразу включилися в напружену дискусію, бо першою була доповідь про сучасне й майбутнє Європи. Ставилися дуже вагомі питання. Йшлося мало не про всі держави континенту. Окрім... України. Потім мова велась у ракурсі: Європа і Україна. Хоча скажемо зразу ж: дивним було для нас те «і»... Бо ще в знаменитій праці «Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей» Микола Костомаров у розділі «Князь Владимир Святой» зазначає: «З давніх часів східна половина нинішньої Європейської Росії була населена народами племені чудського і тюркського, а в західній половині, окрім народів литовського і чудського, жили слов'яни під різними місцевими назвами, тримаючись берегів рік: Західної Двіни, Волхова, Дніпра, Прип'яті, Сожі, Горині, Стирі, Случі, Буга, Дністра, Сули, Десни...»

Живучи там, — у тодішній і нинішній Україні, — вони створили могутню Київську державу — Україну-Русь! — і ма-

ли щонайширші міжнародні зв'язки. Достатньо нагадати, говорить М. Костомаров у розділі «Великий князь Ярослав Володимирович», що Ярослав Мудрий мав дітей від княжни польської; сам він був сином двоюрідної сестри грецьких імператорів (вона ж — дочка болгарського царя Петра). З польським князем Казимиром Ярослав поріднився, віддавши за нього свою сестру, а з імператором візантійським Константином Мономахом тим, що одружив сина Всеволода з дочкою останнього. Окрім того одна дочка Ярослава — Єлизавета була одружена з норвезьким королем Гаральдом, а друга — Анна — з французьким королем Генріхом I. Сини Ярослава (очевидно В'ячеслав і Святослав) були одружені з німецькими княжнами...

Загалом: з X по XIII століття історики фіксують понад 200 такого роду взаємин династій Європи.

Отже, чим же тоді була Україна-Русь, як не Європою?..

З XIV ст., після монголо-татарського «полону», розгортається всеосяжний рух знову не до азійських (чи євроазійських) цивілізаційно-культурних центрів, а до європейських: до Польщі й Угорщини, Італії і Німеччини, Франції й Англії, Австрії і Швеції. З перших кроків — в освітньо-науковій сфері: українці спочатку постають учнями, а згодом і професорами та ректорами центрально і західноєвропейських університетів (Юрій Дрогобич стає вчителем знаменитого Коперніка). А згодом і в сфері державно-політичній та військовій, культурній і конфесійній.

До XVI ст. Україна практично не має зв'язків з Московським князівством. В XVII ст. вона однією з найперших створює національно-демократичну республіку (паралельно з Англією та Нідерландами) та нового типу Конституцію (1710 р.; до речі, на 77 років ранішу за Конституцію США). Україна визнається як окрема держава провідними країнами Європи. Її приклад національно-визвольної боротьби надихає й еліту інших народів.

Потім інтенсивність зв'язків упродовж століть різко коливається, а з часу диктатури імперського режиму СРСР падає до найнижчого рівня.

І ось тепер — доповідь про стан і перспективи країн Європи, в сфері якої Україна, вийшовши на історичну арену, у європейському контексті чомусь не розглядається.

Формування ЄС і організаційно-адміністративні проблеми; перспективи європейської Конституції; економічні й інтегратив-

ні процеси; інтереси ЄС і окремих (особливо малих) держав; демографічна проблема — усе це стає предметом всебічного обговорення.

На Лідію Павлівну лягає нелегка місія — слухати й перекладати, відповідати на численні питання. І так — упродовж більше двох годин (а далі і всіх наступних днів). Але і цього разу, і в майбутньому, вона виявила свої найкращі професійні (а водночас, зауважу і патріотичні та культурні) якості. Учасники семінару (а це німці, норвежці, поляки, представники інших країн; вчені й керівники фонду Альфреда Тепфера) визнали мову Лідії Павлівни винятково досконалою. Це стало одним з вагомих чинників доброго ставлення до нас.

А це було дуже важливим, бо ми активно включилися в обговорення й поставили низку не дуже, як ми бачили, бажаних для «семінаристів» питань. І (знову це «і») найперше: які критерії віднесення країн до європейських — лише географічні, чи й державно-політичні, культурно-духовні, геостратегічні; а в зв'язку з цим: як трактується ними фактичне ігнорування України і в минулому, і навіть тепер.

Наша позиція однозначна: Україна без НАТО і без ЄС залишається під постійною загрозою; ті міжнародні інституції Україні життєво необхідні, — однаке і Європа без України не тільки не повна, а й не повносила.

І друге: як бачать колеги проблеми ЄС не тільки внутрішні, а й пов'язані з поза європейським регіоном? Чи враховують вони фактори Росії, США, Китаю і арабських країн? Коли ж говорити про внутрішні, то чи беруть вони до уваги лише організаційні та економічні проблеми, чи й культурно-цивілізаційні?

Тут ми нагадали, що антична Греція могла зберегти своє обличчя в протистоянні з імперським Римом, бо витворила вселюдський феномен культури (освіти, мистецтва, філософії). Що має нині запропонувати іншим Європа? Людських її і матеріальних ресурсів не вистачить.

А головне, що ми ознайомили політиків, соціологів, культурологів, істориків, лінгвістів з феноменом України: її історією, еволюцією етнонації і держави, з міжнародною роллю.

Зокрема — з ситуацією у ХХ столітті: з тим, як на початку століття Україна ще раз відродила суверенну державу, але знову була окупована більшовицькою імперією; Україна могла вистояти, коли б європейські держави зайняли щодо неї актив-

нішу захисну політику, — тож чи не повторять вони помилкового ставлення і тепер? Що і I, і II світові війни відбувалися на терені України, остання війна забрала 10 мільйонів українців. Україна пережила голод 1921 й 1947 років та геноцид 1933 р., коли вона втратила до 10 мільйонів селян, але Європа і тоді «не помітила» її конання, як і кривавий терор кінця 30-х років, коли було винищено і українську інтелігенцію; сталінізм планував виселити всіх українців за межі їхньої землі (розпорядження Берії і Жукова 1944 року); Україна стала жертвою і Чорнобильської катастрофи; неймовірних випробувань було завдано етноцидною демографічною політикою, коли українців морили голодом та депортували в концтабори і чужі краї, а їхні села й міста насичувалися росіянами; на цілковите знищення було застосовано політику тотальної асиміляції, витіснення української мови й культури...

Потім були не менш актуальні доповіді й обговорення: про історію руху до єдності самої Німеччини і Європи. Ця столітня історія будила роздуми і про шлях України: від колонізації її Польщею, Росією, Угорщиною, Румунією, Австрією — до відновлення територіальної і державно-політичної єдності.

Наступна доповідь про стан і проблеми засобів масової інформації, зокрема телебачення, розпочалася з ознайомлення з газетою *Noje Zeit*, на першій сторінці якої була вміщена символічна картинка: на землі лежить молода красива жінка, а побіля неї стоять трьох поколінь гробачі. Напис запитує: «Німецька мова ще жива, чи мертва?»

Практично всі виступи так чи інакше оберталися навколо проблеми мови: який її стан і майбутнє, адже мова — основа не лише освіти, науки, культури, а й єднання всіх поколінь і верств народу, його почуттів, мислення, світорозуміння, ментальності самоідентифікації і самозбереження, — а тим часом наступає англомовна асиміляція. Іноземні мігранти ігнорують німецьку мову, і тим самим розмивають береги всенародної єдності, причетності до вікових традицій. Породжується процес втрати свого обличчя, духовна байдужість і люмпенізація, особливо молоді, котра втрачає високі патріотичні ідеали.

Наче читалася наша історія, тим більше, що усе те ілюструвалося на прикладах матеріалів радіо й телебачення, особливо приватного, гостро ставилось питання про позицію урядових кіл та політику держави...

На жаль, це — тільки в них, бо в нас мовою навіть торгують (особливо в періоди виборів); зневажати державну мову стало модою. Дехто з майбутніх депутатів подавав мало не доблестю не рахуватися з Конституцією й підносити мову сусідньої держави.

Не менш цинічно спекулюється на Хартії по захисту виміраючих мов. Та Хартія, як говорилося на семінарі, спрямована на підтримку мов нацменшин, але не за рахунок державних національних мов. А в Україні до «зникаючих» відноситься навіть російська — мова, що, як відомо, у вітчизняних ЗМІ, більшості телеканалів, у численних школах і ВНЗ посідає панівне становище, а деякі ультра патріоти вимагають для неї ще більших пільг... При цьому посилаються на досвід Європи, — але Європа живе інтересами насамперед кожної власної держави.

СЛОВО ІНОЗЕМНИМ ДИПЛОМАТАМ

Франсуа Хентшел,

Тимчасово Повірений Посольства Південно-Африканської Республіки в Україні

Народився 29 липня 1967 у Південно-Африканській Республіці. Бакалавр юридичних наук, бакалавр гуманітарних наук з відзнакою (міжнародні відносини) (університет Стеленбоша). Диплом за спеціальністю менеджмент підприємницької діяльності (Університет Південної Африки (UNISA). 1990—1993 — стажування у МЗС ПАР, секретар відділу двосторонніх зв'язків із країнами західної та східної Африки. 1994—1998 — другий секретар Посольства ПАР у Фінляндії, за сумісництвом у Естонії, Латвії та Литві.

1998 — співробітник Центральної організаційної комісії по проведенню XII Саміту керівників держав Руху Неприєднання, а також зустрічі глав урядів країн-членів Співдружності. 1999 — співробітник групи розробки та впровадження інституційних реформ і удосконаленню громадського сектору МЗС ПАР. Брав участь у підготовці інавгурації Президента ПАР Табо Мбеке у 1999 р. 2000—2002 — консул Посольства ПАР в Індії (Мумбай). 2002—2003 — начальник відділу країн Бенілюксу МЗС ПАР. 2003 — член Ради директорів по підготовці співробітників закордонних установ державної служби розвідки.

2004 — заступник глави місії ПАР в Україні. З березня 2007 — тимчасовий Повірений Посольства ПАР в Україні, за сумісництвом у Вірменії, Грузії та Молдові.

ЗНАЙОМТЕСЯ: ВЕСЕЛКОВА КРАЇНА

Офіційна назва країни — Південно-Африканська Республіка (скорочено — ПАР). За даними перепису 1996 року населення Південно-Африканської Республіки налічує 38 млн., з них 76,3% складають африканці, 12,7% — білі, 8,5% — мулати і метиси, 2,5% — індійці. Територія країни — 1 219 100 км². На відміну від усіх інших країн світу ПАР має аж три столиці — Преторія, традиційна столиця країни (тут розташований уряд), Кейптаун — законодавча столиця (тут розташований двопалатний Парламент), Блумфонтейн (де знаходиться Верховний Суд). Ще одна незвичайна особливість ПАР полягає у тому, що в країні існує 11 (одинадцять!) офіційних мов: коса, зулу, свазі, ндебеле, суто, тсвана, педі, тсонга, венда, англійська і африкаанс.

Різноманітність народів, що живуть у Південній Африці, й справді нагадує усі кольори веселки. У її відблиску долі нечисленних нащадків саанів (бушменів); народу нгуні, який складає майже 2/3 населення країни; народів суто-тсвана, тсонга, венда, метисів (або «кольорових»), індійців, африканерів, англійців, вихідців з Нідерландів, Франції, Португалії, Італії та інших європейських країн, а також значної кількості китайців.

Південно-Африканська Республіка розташована на крайньому півдні африканського континенту. Вона межує з Намібією на північному заході, республіками Ботсвана і Зімбабве на півночі, а на північному сході — з Республікою Мозамбік і королівством Свазіленд. Майже в центрі території країни у вигляді анклаву розташоване королівство Лесото. На заході, півдні та сході узбережжя Південної Африки омивають води південної Атлантики та Індійського океану. В південній частині Атлантики на відстані 1920 км на південний схід від Кейптауну, знаходяться острови Принца Едуарда і Маріон, котрі ПАР взяла під свій суверенітет у 1947 році. Країна майже цілковито розташована у субтропічному поясі високого тиску, що робить клімат сухим і багатим на сонячне проміння.

Адміністративний поділ

До 1994 року країна адміністративно поділялася на чотири провінції — Капська, Трансвааль, Наталь і Оранжева. Відповідно до перехідної Конституції зараз Південно-Африканська Республіка адміністративно поділяється на дев'ять провінцій, кожна з яких має власну столицю: Західний Кейп (Кейптаун), Східний Кейп (Бішо), Північний Кейп (Кімберлі), Вільна Держава (Блумфонтейн), Квазулу-Наталь (єдина провінція ПАР з монархічною формою правління, що було спеціально закріплено за нею Конституцією країни, столиця — Пітермаріцбург), Північно-Західна Провінція (Мабат-Мафікенг), Готенг (Йоханесбург), Мпумаланга (Нелспрейт), Північна Провінція (Пітерсбург). Кожна провінція має свій власний законодавчий орган і уряд на чолі з прем'єр-міністром.

Завершення Апартеїду

Довгий час народ Південної Африки страждав від так званої системи апартеїду (роздільного проживання білих і чорних). За державну політику расової дискримінацію ПАР була виключена

з основних міжнародних організацій, зокрема й ООН. На країну накладалися численні міжнародні санкції. ПАР опинилась у міжнародній ізоляції. Однак свободолюбивий народ ПАР, очолюваний Африканським Національним Конгресом (АНК) вів наполегливу боротьбу за скасування цієї антигуманістичної системи правління. Значимість ролі АНК була визнана тим фактом, що в 1988 і 1989 рр. білі лідери ухвалили рішення залучити лідерів АНК, котрі перебували у вигнанні, до участі в переговорах. Кульмінаційним моментом продовження цих подій стало рішення президента Ф. В. де Клерка про беззастережне звільнення із ув'язнення лідера АНК Нельсона Мандели в 1990 р. Незмінна відданість АНК ідеям антирасової демократії і боротьби з расизмом додала йому величезного авторитету. Все це стало міцним підмурком взаємної довіри і створило умови для проведення низки зустрічей між усіма політичними партіями в період 1991—1993 рр., вироблення спільними зусиллями Конституції перехідного періоду. Дух примирення переміг під час конституційних переговорів, а згодом під час проведення перших демократичних виборів, незважаючи на численні спроби їх зрвати. Результатом толерантного підходу до державної розбудови стало створення Уряду Національної Єдності.

26 квітня 1994 р. опівночі символіка колишньої Південно-Африканської Республіки разом із її «трипалатною конституцією» назавжди пішли в небуття. 27 квітня країна прокинулась під новим прапором, під мелодію нового гімну, в якому були поєднані два гімни «Нкосі Сікілель і'Африка» (Боже, бережи Африку), і з Конституцією перехідного періоду. Це був день зародження нації. Цього дня південноафриканці всіх рас вперше в історії країни прийшли до виборчих дільниць, щоб проголосувати за Уряд Національної Єдності (УНЄ). Кожен з виборців мав два голоси, один — для виборів у Національну Асамблею, другий — до керівних органів провінції. З 19 партій, що висунули своїх кандидатів на виборах, лише семи вдалося завоювати місця в Національній Асамблеї. АНК набрав на виборах до Національної Асамблеї 62,65% голосів громадян ПАР.

9 травня 1994 р. в Кейптауні 400 депутатів були приведені до присяги і одноставно обрали Нельсона Роліхлахла Манделу Президентом Південно-Африканської Республіки. Спікером Парламенту одноставно обрали доктора Френе Гінвала, котра стала першою в історії нашої країни жінкою, яка посіла такий високий пост. 10 травня 1994 р. пан Мандела, присягнувши на

вірність народові, вступив на найвищий державний пост. Того самого дня, але трохи раніше пан Табо Мбекі та пан Фредерік де Клерк були приведені до присяги, як виконавчі віце-президенти країни.

Пан Мандела, якому минулого року виповнилось 80 років, вирішив, що настав час молодих. Основна заслуга Нельсона Мандели полягає в тому, що він зміг вивести народ ПАР з міжнародної ізоляції, подолати апартеїд із найменшими втратами. Процес демократизації країни проходив під гаслом всенародного примирення. Як білі, так і чорні, і кольорові громадяни ПАР заслужено називають Нельсона Манделу «батьком нації».

У країні відбулися другі демократичні вибори, на яких, як і передбачалося, перемогу знову здобув Африканський Національний Конгрес, а президентом країни був обраний соратник Нельсона Мандели пан Табо Мбекі. Церемонія інаугурації нового президента проходила в присутності небаченої досі в історії Південної Африки кількості керівників іноземних держав, які прибули до ПАР привітати нового президента і віддати шану великому борцю за свободу Африки Нельсону Манделі, котрий пішов з великої політичної арени. Новий Президент країни, згідно з Конституцією, призначив уряд, який складається з тринадцяти міністрів. Міністром закордонних справ була призначена пані Дламіні Зума. Слід відзначити, що в ПАР жінки відіграють важливу роль у політичному житті країни.

Зовнішні зв'язки

Південно-Африканська Республіка, як повноправний і рівноправний член міжнародної спільноти, прагне миру в усьому світі і розвитку доброзичливих стосунків між усіма миролюбними країнами. Серед головних цілей зовнішньої діяльності країни можна назвати захист державних інтересів, а також інтересів громадян Південної Африки, перетворення країни в багату та процвітаючу державу, мати належний вплив на світову політику через свій внесок у справу зміцнення миру між народами.

Міжурядові стосунки з іншими державами світу із питань, які стосуються офіційних зв'язків, здійснюються Департаментом закордонних справ (ДЗС) безпосередньо, або через закордонні представництва, акредитовані в Південній Африці, або через представників ПАР, акредитованих в інших країнах.

Доктрина зовнішньої політики ДЗС Південної Африки передбачає, що для досягнення цілей зовнішньої політики ПАР вирішальними чинниками є такі: необхідність гарантування безпеки та високого життєвого рівня для всіх південноафриканців; поступальний розвиток політичної стабільності, економічного процвітання і соціального добробуту на Півдні Африки; конструктивне, взаємовигідне, всебічне співробітництво з усіма країнами світу; забезпечення дотримання прав людини, гарантування прав жінок, розвиток демократії, удосконалення системи управління; захист навколишнього середовища; заборона розповсюдження зброї та наркотиків; вирішення проблеми біженців, контроль за масовою міграцією; боротьба з посухою, наслідками інших стихійних лих.

Сьогодні ПАР є дійсним членом більш ніж 20 міжнародних організацій і має стосунки різних рівнів більш ніж із 160 державами світу.

Останні санкції проти ПАР з боку Європейського Союзу, а саме — заборона торгівлі зброєю та співробітництва у військовій галузі, були зняті у травні 1994 р. Після цього ЄС надав ПАР статусу країни найбільшого режиму сприяння згідно з положеннями загальної системи переваг ЄС. Офіційно міжнародна ізоляція Південної Африки закінчилась 23 червня 1994 р., коли міністр закордонних справ ПАР знову зайняв своє місце в залі засідань Генеральної Асамблеї ООН. З цієї нагоди Генеральна Асамблея зняла питання про ліквідацію апартеїду, котре протягом останніх тридцяти років незмінно стояло на порядку денному.

У червні 1994 р., після 33 років перерви, ПАР стала 51-им членом Британської Співдружності Націй. Це негайно принесло країні суттєві переваги та преференції. Вона отримала сприяння в торгівлі з іншими країнами-членами Співдружності.

31 травня цього ж року ПАР стає членом Організації Африканської Єдності (ОАЄ). Президент країни Нельсон Мандела був обраний другим співголовою цієї організації, а Південній Африці було надане право участі в миротворчих силах ОАЄ.

Південна Африка також є дійсним і повноправним членом таких міжнародних організацій, як Організація з питань продовольства та сільського господарства (ФАО), Міжнародний союз зв'язку, Всесвітня організація охорони здоров'я, Багатостороння агенція з питань захисту та гарантії інвестицій Всесвітнього Банку, Міжнародна метеорологічна організація, Міжнародна ор-

ганізація праці (МОП), Програма розвитку ООН, Організація ООН з питань економіки, науки та культури (ЮНЕСКО), Рух неприєднання, Організація розвитку країн Південної Африки.

У квітні 1994 р., після проведення перших демократичних виборів у Південній Африці, всі міжнародні санкції проти нашої країни були скасовані. Нормалізувалися політичні, економічні та торгові стосунки з усіма країнами світу.

Стосунки з Україною

У Південно-Африканській Республіки та в Україні існує багато спільних рис і особливостей: обидві наші країни — це молоді демократії, які знаходяться на етапі переходу від тоталітаризму до народовладдя, лише кілька років тому наші країни були визнані світовим співтовариством як незалежні держави. Демократичні конституції наших країн були прийняті майже одночасно. Україна і ПАР — це поодинокі дві країни в світі, які добровільно відмовилися від розробки, виробництва, розповсюдження та утримання ядерної зброї. Політична ситуація в обох країнах стабільна, однак існують проблеми перехідного етапу. Майже однакові проблеми доводиться розв'язувати нашим країнам у цей період. Це, в основному, соціально-економічні проблеми, включаючи падіння промислового виробництва, брак обігових коштів, безробіття, нелегальна міграція, наркотики, злочинність.

Південно-Африканська Республіка була серед перших країн світу, які визнали незалежність України. Уже в 1992 році Департамент закордонних справ ПАР відкрив посольство в Києві і призначив свого першого посла до України. Ним став досвідчений дипломат Діон ван Скуер. Своє перше посольство у Південній Африці Україна відкрила в 1995 році, а на посаду посла України в цій далекій африканській країні був призначений Леонід Гур'янов.

Свого часу колишній посол ПАР в Україні пан Деларей фан Тондер, один з найдосвідченіших дипломатів ПАР, так висловив своє враження від перебування на посаді посла в Україні: «Господь благословив Україну величезним природним і людським потенціалом: найродючішими в світі землями, багатими надрами, працьовитими і освіченими людьми. Україні є що запропонувати світові: новітні технології та наукові розробки в багатьох галузях промисловості і сільського господарства, тобто, Україна

має все для того, щоб стати конкурентоспроможною країною на міжнародній арені».

За досить стислий період двосторонніх дипломатичних стосунків між нашими країнами вдалося досягти значного, хоча й не зовсім задовільного для обох країн рівня співробітництва в різноманітних сферах людської діяльності. Найбільшим кроком у напрямку зближення наших народів, незважаючи на надмірну відстань (майже 10 тисяч кілометрів), став візит до ПАР Міністра закордонних справ України пана Бориса Тарасюка, який відбувся у листопаді 1998 року. Під час візиту була підписана ціла низка міжурядових договорів, і фактично був завершений етап закладення договірно-правової бази двосторонніх стосунків. У ході цього візиту Борис Тарасюк мав зустрічі з найвищими посадовими особами, дипломатами, бізнесменами. Під час зустрічі з Президентом ПАР Міністр закордонних справ України вручив пану Манделі найвищу нагороду України — орден Ярослава Мудрого.

На жаль, в Україні мало знають про Південно-Африканську Республіку, ще менше південноафриканці знають про Україну. Як правило, Україна для них асоціюється із Росією. Для зближення наших народів головним чинником є розширення обопільного співробітництва у таких важливих галузях як торгівля, промисловість, сільське господарство, наука і техніка, культура, мистецтво, туризм, освіта. Одне з найголовніших завдань діяльності Посольства ПАР у Києві є поширення серед громадян України знань про Веселкову країну і ближче ознайомлення південноафриканців з народом України. Це розширить і збагатить наші стосунки в усіх галузях, сприятиме матеріальному і духовному піднесенню далеких географічно, але близьких серцями народів.

Україна — Південно-Африканська Республіка: параметри співпраці

За 15 років, що минули після встановлення дипломатичних відносин між нашими країнами, нам вдалося налагодити дружні політичні стосунки і досягти певних успіхів у розвитку торгово-економічних відносин. Ми побудували вагомую законодавчу базу, яка включає низку міждержавних угод для взаємного співробітництва. Однак, якщо брати до уваги потужний торговий, промисловий, технологічний і науковий потенціал обох наших країн, нам, на жаль, не вдалося повністю його розкрити.

На мою думку найважливішими галузями, в яких наші країни могли б досягти максимальних успіхів і взаємної користі, є такі:

1. Енергетика.

1.1. Економіки обох наших країн споживають надто багато енергії, в той час, як конкурентоспроможність на міжнародному ринку залежить саме від рівня споживання енергії та від забезпеченості енергоресурсами. Тому питання диверсифікації джерел енергії однаково важливе для обох країн. ПАР розробила унікальну технологію переробки вугілля у синтетичне рідке пальне (технологія компанії SASOL). Сьогодні ця компанія успішно реалізує свої багатомільйонні проекти у Дубаї та Китаї. Україна також має багаті поклади такого вугілля, ще майже не розроблені. Посольство свого часу отримало багато пропозицій від українських компаній і місцевих адміністрацій стосовно використання технології SASOL для спільного виробництва синтетичного пального. Однак такі стратегічні проекти повинні обговорюватися на урядовому рівні.

1.2. Ядерна енергетика. Вчені ПАР розробили один з найбезпечніших ядерних реакторів. Україна ж відома у світі як виробник обладнання для АЕС, включаючи високопотужні турбіни, які сьогодні працюють у багатьох країнах світу.

1.3. Використання відновлювальних джерел енергії. Вчені ПАР досягли значних успіхів у конверсії сонячної енергії у електричну за допомогою пластин із спеціальним покриттям. Українська компанія «Квазар» також досягла значних успіхів у цьому напрямку. Якщо наші технології поєднати, успіхи будуть надзвичайно високими.

2. Оборонна промисловість і технології.

Одна з перших міждержавних угод між нашими країнами була підписана у 1995 році стосовно співробітництва у військово-технічній і оборонній галузі. З того часу тричі відбувалися зустрічі спільної Українсько-Південноафриканської комісії з військово-технічного співробітництва, четверта зустріч намічається на червень цього року. Що ж може дати обом нашим країнам така співпраця?

2.1. Спільні розробки, виробництво та маркетинг нових «інтелектуальних» видів зброї та систем оборони (протитанкові, протиповітряні системи, системи контролю кордону, аерокосмічні дослідження, розмінування та знищення мін, застарілих боєприпасів).

2.2. Україна одна з небагатьох країн світу, яка має повний технологічний цикл проектування, розробки та виробництва літаків, відомих усьому світові як сімейство Антонових, які сьогодні здійснюють рейси практично на всі континенти і справедливо заслужили славу надійних і «роботящих» літаків. ПАР також має технології і виробничі потужності для літакобудування, які використовуються зокрема компанією Airbus. Ці потужності можуть бути використані для технічного обслуговування та ремонту Антів, які працюють на африканському континенті. Наші інженери та фахівці у цій галузі могли б також об'єднати свій досвід та зусилля для розробки літаків нового покоління.

2.3. Гуманітарна сфера. Вантажні літаки українського виробництва зараз широко використовуються для проведення міжнародних миротворчих і гуманітарних операцій під егідою ООН, зокрема на африканському континенті. Їхніми послугами також користується Африканський Союз для переміщення миротворців та гуманітарних вантажів у регіони, постраждалі від воєн, конфліктів, природних катастроф, голоду та ін. ПАР могла б забезпечити таким літакам ремонт та обслуговування.

2.4. У світі добре знають про досвід українських миротворців, зокрема у країнах Африки. Я певен, країни-члени Африканського Союзу вітали б більш активну участь України у миротворчих операціях на нашому континенті.

3. Регіональне співробітництво.

Україна і ПАР досягли суттєвих успіхів на рівні регіонального співробітництва у так званій сфері «народної дипломатії».

3.1. Ціла низка українських і південно-африканських міст підписали договори про побратимство, зокрема Меморандуми про співробітництво між Києвом і Преторією (Цване); Донецьком і Рустенбургом, Вознесенським і адміністративним районом Іден. Однак, на жаль, ми не стали свідками якихось суттєвих досягнень від такого поріднення, хоча у таких регіональних ініціатив існують потужні потенціали, які на мою думку, мають бути підтримані органами законодавчої та виконавчої гілок влади.

3.2. Уряд ПАР призначив Почесного консула ПАР в Одесі та Одеській області. Це призначення значно прискорило і розширило рамки співробітництва між Одеською областю та провінцією Західний Кейп. Завдяки зусиллям нашого почесного консула, пані Лариси Поплавської, Посольство нещодавно відкрило при Одеському національному університеті культурний центр ПАР. За ініціативи пані Поплавської плануємо відкрити такий

самий центр у Херсоні. В Одесі було відкрито Торговий дім ПАР. Завдяки таким зусиллям значно зріс обмін інформацією між двома регіонами, дедалі більше туристів з України відвідують ПАР, і дедалі більше південноафриканських громадян приїздять до України, щоб ознайомитись з вашою багатою культурою та історією. Активізувався до України й інтерес бізнесменів.

4. Двосторонні стосунки.

За останні кілька років, на жаль, наші посадовці не зустрічалися на високому рівні, хоча їм є про що поговорити. Зрозуміло, у наших президентів, міністрів, спікерів парламентів та інших високих посадовців надто щільні програми, щоб подорожувати за десятки тисяч кілометрів. Однак, вважаю, вони могли б скористатися іншими можливостями, наприклад, зустрітися для проведення політичних консультацій під час міжнародних форумів, скажімо, під час проведення асамблей ООН або інших подій.

5. Як вам відомо, ПАР є непостійним членом Ради Безпеки ООН. Наша країна прагне скористатися цією можливістю в інтересах країн, що розвиваються і країн, які зараз перебувають на перехідному етапі до вільноринкової економіки, щоб максимально залучити ООН і Раду Безпеки до більш активної участі у вирішенні конфліктів, включаючи придністровський, абхазський, південно-осетинський, нагорно-карабахський, косовський та інші. Ми переконані у тому, що слід спрямувати більше зусиль світової співдружності на «ранню діагностику» конфліктів та їхнє запобігання.

6. Трибуна ООН і наш мандат непостійного члена Ради Безпеки можна також використати для подальшого розвитку мультиетаризму на перевагу унілетаризму, як дієвого інструменту зміцнення міжнародної безпеки і регіональної стабільності у світі. Тому ми відкриті як для двосторонніх, так і багатосторонніх обговорень і ініціатив у цій сфері з метою координації наших спільних зусиль у вирішенні сучасних викликів, які ставить перед нами процес гіперглобалізації.

ПІВДЕННА АФРИКА (цифри і факти)

Економіка.

Чи знаєте ви, що...?

— Економіка Південної Африки посідає 12 місце серед найдинамічніших економік світу.

— Згідно звіту Легмана («Lehman 2004 Damocles Report»), за рівнем найменшого бізнесового ризику Південна Африка посідає 8 місце серед країн, що стали на шлях ринкових відносин, випереджаючи такі країни, як Туреччина, Росія, Китай і Бразилія.

— За останнім показником кредитоспроможності позичальника іноземної валюти і банківських депозитів рейтинг Південної Африки підвищився з Baal до BBB+, що вище за рейтинг Таїланду і Мексики (рейтинг компанії «Moody's Investors Service»).

— За рівнем фінансової відповідальності та дисципліни Південна Африка посідає 11 місце у світі.

— У 2004 за обсягом ВВП (213,2 мільярди доларів США, біля 5000 дол. на душу населення) Південна Африка посіла 26 місце у світі.

— У 2003 році дефіцит бюджету країни становив 1% від ВВП.

— За рівнем захисту авторських і патентних прав Південна Африка займає 8 місце у світі.

— Протягом 2003–2004 років південноафриканська грошова одиниця (ранд) виявила найкращі показники по відношенню до долара США.

Вихід на світові ринки

Чи знаєте ви, що...?

— Угода про торгівлю, розвиток і співробітництво (ТДСА) між Південною Африкою та її головним торговим партнером — Європейським Союзом забезпечує країні привілейований доступ на ринки країн ЄС. За 2003 рік експорт ПАР до ЄС склав 14,7 млрд. євро, а імпорт — 14,3 млрд. євро.

— За Законом про сприяння росту та розвитку Африки Південна Африка має привілейований доступ на ринок США.

— Членство Південної Африки в Організації Розвитку Південно-Африканського субконтиненту (SADC), до якої входять 14 країн, розташованих на південь від Сахари, забезпечує країні вільний доступ на ринки, де проживає 140 млн. потенціальних споживачів з загальним ВВП 160 млрд. дол. США.

— Підписання угод про вільну торгівлю з Бразилією та Індією сприяло прискоренню співробітництва у рамках «Південь—Південь», що також дало позитивний поштовх торгівлі з країнами Меркосур.

Бізнес

Чи знаєте ви, що...?

— Фондова біржа Йоханесбургу входить до складу 15 найбільших фондових бірж світу.

— Фінансові установи Південної Африки вважаються одними з найбільш розвинених у світі, а за прозорістю своєї діяльності посідають 10 місце.

— Південноафриканська банківська система та засоби захисту її інформації за міжнародним рейтингом серед десяти найкращих.

— Чотири південноафриканські банки входять до складу 500 найбільших банків світу.

— Південноафриканський довідник із питань корпоративного менеджменту «King II Report» — один з найавторитетніших у світі і містить найсучасніші рекомендації щодо корпоративного менеджменту.

— Південна Африка — найбільший у світі виробник платини і займає 8 місце у світі за експортом сталі.

— Маючи 6% населення Африки і займаючи 4% її території країна ПАР виробляє понад 50% електроенергії континенту.

— Автомобілебудівна промисловість ПАР посідає 18 місце у світі.

— У 2002 році «Toyota» інвестувала у виробничі потужності на території ПАР 3,5 млрд. рандів.

— У 2004 році південноафриканська філія «General Motors South Africa» інвестувала 300 млн. рандів у вдосконалення виробничих потужностей. У той же час південноафриканська філія «Volkswagen South Africa» виграла міжнародний тендер на суму 12 млрд. рандів на виготовлення 400 тисяч дизельних двигунів.

— У 2004 році ПАР експортувала автозапчастини на суму 21,3 млрд. рандів, автомобілів — на 19,4 млрд. рандів. Частка автомобілебудівної промисловості у ВВП країни складає 6%.

— Усі автомобілі марок Mercedes Benz C-Class і BMW-3 з правостороннім кермом, що продаються на міжнародних ринках, виготовляються в ПАР.

— За рівнем соціальної відповідальності керівників підприємств Південна Африка посідає 3 місце у світі.

— За кількістю та ефективністю програм підготовки та перекваліфікації кадрів ПАР займає 8 місце у світі.

— За оцінкою «Economist Intelligence Unit 2004» за рівнем сприятливості ведення бізнесу країна перебуває на 32 місці (поряд з Польщею).

Влада

Чи знаєте ви, що...?

— За рівнем сприяння розвитку конкуренції підприємництва законодавча база ПАР посідає 6 місце у світі.

— За рівнем ефективності використання державних коштів ПАР займає 3 сходинку.

— Щодо послуг населенню та соціальному забезпеченню уряд ПАР займає 15 місце у світі. Починаючи з 1994 року щодня у країні будується 500 будинків для малозабезпечених.

— Південна Африка має високорозвинену і дієву систему оподаткування доходів. За останні 10 років сума збору податків збільшилася на 220%.

— ПАР посідає одне з чільних місць у світі за обсягом видатків на розвиток освіти.

— Південна Африка займає постійне місце у керівництві Пан-Африканського «Парламенту».

— За оцінкою «Transparency International» у 2004 році за індексом корумпованості ПАР посіла 44 місце серед 146 країн світу.

Інфраструктура

Чи знаєте ви, що...?

За останні роки в ПАР відбувалися наступні визначні міжнародні події:

— 1995 рік — чемпіонат світу з регбі.

— 1996 рік — кубок Африки з футболу.

— 1998 рік — саміт країн-членів Руху Неприєднання.

— 2000 рік — зустріч глав урядів країн Співдружності.

— 2001 рік — Всесвітній Форум ООН проти расизму.

— 2002 рік — Всесвітній Саміт з питань сталого розвитку.

— 2003 рік — чемпіонат світу із крикету.

— У 2010 році ПАР прийматиме чемпіонат світу з футболу. Для цього 80% спортивних майданчиків, обладнання та інфраструктури світового рівня вже готові.

— У країні регулярно проводяться в одному з найчарівніших куточків земної кулі — у Сан Сіті міжнародні конкурси краси та покази мод — Miss World, Miss Universe.

— ПАР займає 5 місце у світі за обсягом інвестицій у розвиток телекомунікаційних мереж.

— За якістю і надійністю повітряний транспорт ПАР займає 6 місце у світі.

— У містечку Сатерленд, що у районі Кару, діє один з трьох найпотужніших у світі телескопів.

— За останні 5 років вартість нерухомості в ПАР зросла на 40%, і у 2004 р. за темпами будівництва, якістю і комфортабельністю житлового фонду ПАР зайняла перше місце у світі.

— Вартість електроенергії в країні найнижча у світі.

— Мережа автомобільних доріг ПАР за якістю покриття посідає найпочесніше 3 місце у світі.

— 50,6 км асфальтованих доріг на кожні 1000 кв. км території, що у 15 разів вище, ніж у середньому по Африці.

— 17 км залізниці на кожні 1000 кв. км території, що у 10 разів вище, ніж у середньому по Африці.

Міжнародна діяльність ПАР

Чи знаєте ви, що...?

— Як впливовий член міжнародної спільноти, Південна Африка відіграє важливу роль у розробці дієвої міжнародної стратегії, міжнародних угод і протоколів, включаючи UNCTAD X, Декларацію Тисячоліття ООН, План дій великої вісімки щодо Африки, Програму Розвитку СОТ (Доха), остаточну Декларацію Всесвітньої конференції проти расизму (Дурбан), і Всесвітнього саміту з питань сталого розвитку (Йоханесбург).

— ПАР взяла на себе зобов'язання виконувати всі міжнародні угоди, підносити авторитет ООН, включаючи Раду Безпеки, і неухильно зміцнювати міжнародний мир і стабільність дипломатичними засобами.

— Країна бере активну участь у програмах роззброєння, нерозповсюдження зброї, включаючи зброю масового знищення, стрілецької і ядерної. Як член МАГАТЕ, ПАР всіляко підтримує діяльність цієї авторитетної міжнародної інституції.

— ПАР — один з найвпливовіших членів Групи 20 країн, що розвиваються.

— Південна Африка — активний член СОТ.

— ПАР як постійний член Пан-Африканського парламенту, разом з іншими африканськими країнами зробила великий внесок у створення Африканського Союзу, розробку програми Нового партнерства заради розвитку Африки (NEPAD), а також Програми розвитку півдня (Agenda for the South).

— ПАР бере активну участь у вирішенні конфліктів на континенті і робить найбільший внесок у проведення миротворчих операцій у Африці під егідою ООН і в рамках Африканського Союзу.

— Співробітництво «Південь-Південь» залишається пріоритетною стратегією зовнішньої політики ПАР, яка проголошує вільний доступ до ринків, вільної торгівлі та руху інвестицій між країнами півдня. Рішення Форуму «Азія — Африка», у якому ПАР брала активну участь, є базовим документом такого співробітництва.

— Країна відіграє активну роль у діалозі між Індією, Бразилією та ПАР (IBSA).

— Південна Африка активно працює над розробкою рамкових угод про вільну торгівлю із Китаєм, Індією та країнами-членами Меркосур.

— ПАР всіляко підтримує Угоду про партнерство, підписану в Котону (Бенін), що стала базовим документом співробітництва між країнами Африки, карибського і тихоокеанського басейнів та Європейським Союзом.

— Уряд країни розробив, узгодив і підписав зі своїми партнерами вагому законодавчу базу двосторонніх міжнародних стосунків, включаючи угоди про захист інвестицій, запобігання подвійному оподаткуванню, культурний обмін, науково-технічне співробітництво та ін.

Якість життя

Чи знаєте ви, що...?

— ПАР пропонує туристам найширшу різноманітність природних багатств та сприятливий помірний клімат протягом усього року.

— Як місцеві громадяни, так й іноземці мають можливість придбати тут нерухомість із усіма зручностями за цінами, значно нижчими, ніж на аналогічну нерухомість у розвинених країнах.

— Вашими сусідами у Кейптауні, наприклад, можуть стати найвідоміші люди планети — відомі співаки, кіноактори,

спортсмени. За оцінкою британської газети «Daily Telegraph», Кейптаун визнаний найзручнішим містом у світі для проживання іноземців.

— Низька вартість проживання, чудові медичне обслуговування та освіта, наявність сучасних спортивних закладів і обладнання, а також інфраструктури відпочинку та розваг, розкіш і комфорт роблять життя в ПАР зручним і щасливим у всіх виявах.

Туризм

Чи знаєте ви, що...?

— У 2003 р. Південна Африка увійшла до десятки найпривабливіших туристичних країн світу.

— Індустрія туризму Південної Африки — одна з найдинамічніших у світі. З 1994 р. кількість туристів, що відвідала ПАР, зросла на 116%.

— Індустрія туризму ПАР щороку приносить прибуток країні на суму понад 10 млрд. дол. США, що становить 3,6% ВВП.

— Літаки понад 60 авіакомпаній світу здійснюють постійні рейси до ПАР.

— Восьми морським пляжам країни був присвоєний статус Блакитного Прапора (Blue Flag Status) за чистоту і облаштування.

— 3000-кілометрову прибережну смугу ПАР називають «Морським Парком Серенгеті».

— Країна має найсучаснішу високорозвинену інфраструктуру туризму, орієнтовану на високий рівень обслуговування гостей.

— За останні роки ця галузь отримала величезні закордонні інвестиції, найбільшими інвесторами є компанії «Hilton», «Hyatt» і «Accor».

— По всій країні ефективно діє широка мережа мініготелів (guesthouses — будинки для туристів), приватних заповідників, мисливських будиночків, де гостям пропонують зручну ночівлю та смачний сніданок. Усі ці заклади мають ліцензії від Ради туризму ПАР і є всесвітньо визнаними за високий рівень комфорту і обслуговування.

Віталій Пригоровський

Народився 1935 р. у селі Сальному на Чернігівщині. Закінчив історико-філологічний факультет Ніжинського педінституту.

Працюючи в Сосницькому літературно-меморіальному музеї О.П. Довженка, широко популяризував творчу спадщину великого земляка. Його перу належить низка публікацій і досліджень, зокрема, книга «Наспівала мати» (1995). Тривалий час очолював міськрайонну газету «Ніжинський вісник».

Ветеран праці. Заслужений журналіст України.

ДИПЛОМАТ ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО

«Про закордон я мріяв тільки в дитинстві», — згадував геніальний український митець у своїй біографії¹. А заповітна мрія цілком і повністю полонила його влітку 1921-го. Тоді з Харківського вокзалу Олександр Довженко від'їжджав до Москви, де на нього чекали українсько-польські дипломатичні справи. Він і його клопіткий напарник Ян (Іван) Смалець щойно одержали квартир'єрські завдання і з Москви їм належить негайно відбути до Польщі. Народний комісар закордонних справ України Дмитро Мануїльський, який перед цим брав участь у мирних переговорах з Польщею, особисто стежив за розвитком двосторонніх міждержавних зв'язків.

Під його керівництвом формувалося перше Повноважене Представництво УСРР у сусідню країну. Як і Смалець, Довженко входив до складу цієї дипломатичної місії.

Питання про відрядження за кордон, хоч і не на зовсім постійну роботу, у Варшаву, його, зізнався він потім, дуже схвилювало і налякало².

За Довженком закріплюється посада завідуючого загальним відділом Укрповпредства, яке готувалося до виїзду в Польщу.

Щодо факту цієї поїздки невідомі досі подробиці надібемо в архівах. Вони проливають достатньо світла на білі плями. Бо

таки й справді місяцем виїзду Олександра Петровича за кордон був серпень, а не жовтень, як подають довідники. Отже, серпень. Останній місяць літа. Календарне число — 17-ге.

Перші вісті з Варшави від Довженка надійшли на початку вересня. І в них тепер значаться не серпневі, а вересневі числа. Польське представництво, повідомляли Довженко і Смалець, виїде в Харків не раніше 23-го. А для нашого обіцяють підшукати приміщення протягом трьох днів.

У повідомленні вслід за цим квартир'єри інформували вже й про приміщення: «Москва Наркоминдел Представителю УССР тов Коцюбинському тчк передайте Харьков Поляками предоставлено нам помещение по улице Длугой Гостиница польская НР 29 Комнат 41 Из них 17 для одного человека каждая 24 для двух человек каждая Из последних 24 имеется восемь больших комнат пригодных для канцелярии тчк В остальной части живут в числе прочих жильцов много савенковцев и петлюровцев тчк Недалеко помещается управление Галиции тчк Помещение плохое о чем мы заявили полякам...»².

Квартир'єрська робота Довженка й Смальця, як засвідчує це повідомлення, набирала активних, діяльних форм. І недарма, у варшавських чиновницьких колах щось мудрували. Від чіткого виконання договірних умов ухилялися.

А час вимагав активних кроків.

З Москви надаються відомості щодо кількісного складу посольства, яке має прибути з Харкова. Називається й дата виїзду — 24 вересня³.

Та українське посольство вирушає в дорогу тільки 2 жовтня. Це продиктували обставини. Обіцяне для посольства приміщення польською стороною вивільнялося надто повільно. Квартир'єрські зусилля Довженка й Смальця час від часу зводилися нанівець. Бентежили й сигнали чекістів. Перетнути шлях спеціальному поїзду з дипломатами нахвалялися внутрішні банди.

Вересневу дату довелося перенести.

А в жовтні замість 9-го, як було оголошено в пресі, поїзд відправили 2-го⁴.

Цим рішенням Наркомат закордонних справ збив з пантелику організаторів замаху. Станцію Кожанку та прилеглі до неї ліси (саме там кишіло бандитами) дипломати проминули безперешкодно.

Отамани, щоправда, під прицілом тримали оголошене в пресі 9-те число і 10-го влаштували засідку. Але, як пізніше зауважить Довженко, прорахувалися.

Цій події він приурочить дотепну, гостру карикатуру, яку відповідно й назве — «Прорахувались, пани отамани!..»⁵

Нею Довженко поповнить малюнки своєї «Рябої книги» з цікавими злободенними шаржами та сюжетами багатьох дипломатичних пригод.

На жаль, доля цієї книги невтішна. Її сліди згубилися в плині літ.

Тимчасове Українське посольство вже наближалось до Варшави. Загальна кількість штатних працівників сягала близько 50⁶.

У керівному складі Повноважного Представництва першою особою значився Олександр Якович Шумський, другою — І секретар Сияк, третьою — ІІ секретар Семко, четвертою — особистий секретар Шумського Максимович, п'ятою — Олександр Довженко⁷.

З-поміж інших знаходимо імена радника Хургіна, співробітників Христового, Попова, Калюжного, шифрувальниці Вовчик-Блакитної, журналістки Барвенко, двох діловодів Гнатюків — Сила й Михайла, машиніста Дмитра Капкунова (він же Дмитро Капка)⁸.

Потяг з посольством прибув до Варшави 8 жовтня. Проте приміщення посольства виявилось неготовим і його працівники змушені були перебувати у вагонах на запасних коліях.

Довженко і Смалець оббивали пороги офіційних осіб Варшави. Їх слухали, але нічого не робили, аж поки вжиті контрзаходи щодо польських представників у Харкові врешті-решт зрушили справу з місця.

Матеріали польських перипетій лягли в основу графічних карикатур Довженка. Серед них особливий інтерес викликали найбільш саркастичні: «Українське радянське представництво у Варшаві несподівано опинилося в оточенні товарняка...», «Обмін поїздами з поляками на ст. Здолбуново», «Як аукнеться, так і відкликнеться!..», «Дракон з довгим жалом і отаманським оселедцем на голові», «Європеїзація співробітників представництва» та ін.⁹

Зайнявши місця в готелі, дипломати приступили до виконання своїх безпосередніх обов'язків. Та нерідко доводилося братися й за завдання позафункційні.

Довженку доручили, наприклад, роботу в Російсько-українсько-польській комісії з обміну військовополоненими. Військові зосереджувалися в Калуші. Цивільні інтерновані — в Повонських таборах, у тій частині Варшави, яку називали Прагою.

Там Довженко у злидених бараках зустрічався з людьми, які з тих чи інших причин потрапили на чужину. Вони потребували допомоги. І Довженко дипломатичним шляхом робив усе, щоб інтерновані поверталися додому.

Проте й ця, здавалося б, благодійна місія нерідко натикалася на спротив. У Повонському таборі хтось пожбував камінь на виступаючого Довженка. По скроні потекла кров. Та зібравши всю силу волі, він продовжував закликати повернутися на рідну землю.

В архівах цього періоду знаходимо особисті підписи Олександра Петровича на багатьох документах. Знімаючи копії і навіть копії з копій, Довженко, як керуючий справами, засвідчував їх достовірність.

У такий спосіб з канцелярії представництва через Довженка проходять листи голови та секретаря спільної російсько-української делегації, що працювала при Російсько-українсько-польській комісії в справах репатріації.

Про що в них ідеться?

Перш за все про внесення змін у порядок відправки амністованих громадян (щоб прискорити цю процедуру), про оплату послуг, які надавалися делегації України польською стороною, і, звичайно ж, про неухильне дотримання польськими службами митних вимог.

У листах з грифами «таємно» й «цілком таємно» містилися повідомлення про спроби польської сторони формувати окремі українські легіони в складі військових сил, про надзвичайно тяжке становище в таборах інтернованих та про інші вкрай невідкладні українсько-польські питання.

Шляхом підкупу й шантажу польські таємні служби намагались перехоплювати тих, які шукали дорогу додому. Вони залякували полонених, агітували до зради рідної землі, вербували для чорних справ. Хто не погоджувався, того піддавали психологічній обробці у найглухіших закутках так званого

Краківського передмістя в готелях «Полонія» та «Народна». Вимагали зректися виїзду. Пропонували гроші і службу в дефензіві.

Поспішати таким на виручку Українське представництво вважало за свій обов'язок. Зокрема й канцелярія, очолювана Довженком.

У цей період Довженко багато і з захопленням малював, відвідував картинні виставки, галереї, музеї, оглядав історичні пам'ятки Варшави, переглядав польські й американські фільми, у прогресивних віяннях західноєвропейської класики знаходив цінне і повчальне для творчості¹¹.

Серед інших працівників Представництва він виділявся скромністю, діловитістю, глибоким розумінням значущості своєї місії. Польський уряд Пілсудського час від часу сприяв ганебним білоемігрантським наскокам на прикордонні українські міста, відверто провокував війну¹². Та Довженко, як і всі дипломати, виявляв готовність ті чи інші конфлікти полагоджувати мирним шляхом.

Працюючи керуючим справами, він займався оформленням і відправкою термінової дипломатичної пошти, листів, багажу.

«Ця канцелярська робота... — писав Олександр Петрович, — була такою неприємною і нудною, що я не виходив з будинку посольства тижнями»¹³.

Але хоч як би там складалося, життя вимагало від нього ділової активності й поза канцелярією.

З України надходили тривожні вісті про голодуючих там дітей. О. Довженко, будучи вчителем за освітою, кожне таке повідомлення сприймав особливо боляче.

Співробітникам Представництва видавалися тоді пайки: пуд і п'ять фунтів борошна на руки, стільки ж картоплі, 15 фунтів крупи, 5 фунтів сала і цукру, півфунта солі, 2 шматки туалетного і фунт господарського мила, 30 фунтів м'яса, 60 яєць... Дипломат Довженко вирішив поділитися з дітьми принаймні третиною одержаного. Його ідею підтримав колектив представництва. Довженко і ще кілька співробітників значну суму викроїли із заощаджень. Гроші переказали дитбудинку ім. Т.Г. Шевченка, що на той час діяв у Гневці¹⁴.

У Представництво інколи приїздив Наркомзаксправ Росії Г.В. Чичерін (свій дружній шарж «Тов. Чичерін за кордоном» Довженко опублікував пізніше в газеті «Вісті ВУЦВК». —

В.П.). Нарком доповідав про міжнародне становище, про нову економічну політику; інформував про ленінський план електрифікації, і тоді кожен із дипломатів немовби заново визначав своє місце в нелегкій практичній роботі із забезпечення мирного співіснування держав. Там, де було найважче, посланці України ішли на ризик. Виявляли належну пильність, власну волю і стійкість. Відвертали можливість агресії.

Працюючи в Польщі, Олександр Петрович зрідка навідувався до Берліна, куди був переведений з Варшави у розпорядження уповноваженого УСРР в Німеччині¹⁵ для роботи в Генеральному консульстві УСРР на посаді секретаря¹⁶.

Як і в перші варшавські дні, Довженкові випало мати справу з людьми, які, скуштувавши заморського лиха, шукали шляхів додому.

За спогадами, особливо глибоке враження справив на нього своєю незвичайною долею один з молодих подолян. Після першої російської революції він потрапив у чорні списки. Його переслідували. От-от мали схопити. Але юнак врятувався втечею за кордон. За півтора десятки років об'їздив чимало країн Європи, Америки, Азії, Австралії. Працював вантажником у портах, пас худобу, трудився у бойнях США, добував алмази і каучук, нафту і кам'яне вугілля.

Отакіх всесвітніх бурлаків і визбирував Олександр Петрович де тільки міг. Немало заважали йому в цій справі таємні поліцейські агенти, жандарми і шпигуни.

У Гамбурзі звернув увагу на двох братів. За двадцять років розлуки вони змінилися до невпізнання. Той, що блукав у південній Африці, був занадто смуглявий. А той, що приїхав з Ісландії, — білий. На пункті збору їх помістили в одному будинку. Кожен день зустрічаючись, вони ходили в одну їдальню, гуляли в однім дворі, і один не пізнав іншого.

В сувору життєву правду вони повірили тільки тоді, коли Довженко їх звів¹⁷.

За існуючими відомостями, на посаді секретаря консульства, яке містилося в Берліні на Іохімотгальштрассе, 37, Олександр Петрович перебував з 6 лютого до кінця липня 1922 року. Необхідні зв'язки підтримував і з колегами в Польщі. І водночас не полишав думок про художнє навчання.

Нагода не дала себе довго чекати.

Наприкінці червня ЦК КП(б)У з участю С.В. Косіора, Д.З. Мануїльського та Я.А. Яковлева на одній із нарад обговорював закордонні питання. ЦК дійшов висновку про необхідність деяких кадрових змін. Окремо торкалося це й консульства, в якому працював Довженко.

4 липня Політбюро ЦК прийняло постанову про відкликання в розпорядження Центрального Комітету товаришів Довженка, Дунаєвську, Калюжного, Маркова, Вольську, обох Гальперинів¹⁸.

Наступного дня він звернувся до ЦК партії з проханням надати йому можливість повчитися в Німеччині хоча б рік. «Я хочу, — писав він, — вивчати графіку, композицію, різьбу по металу, журнальну ілюстрацію. А потім на Україні буду корисним товаришем»¹⁹.

Рішення ЦК КП(б)У, який розглянув заяву 21 серпня, було позитивним: «залишити вчитися за кордоном...».

Одержавши офіційну підтримку, Олександр Петрович там же вступає в художнє училище з наміром продовжити потім навчання в Академії²⁰. Однак малярству вчиться він у Берліні всього лиш рік.

17 липня 1923 р. Довженко залишає Німеччину²¹.

Наркомзаксправ, у розпорядженні якого все ще перебував дипломат, з огляду на посилення явно ворожих акцій з боку німецького уряду (сам Довженко пов'язував це з революційними подіями в Гамбурзі. — *В.П.*) запропонував йому «виїхати дипломатичним кур'єром в Кабул».

Олександр Петрович дав згоду. Більше того, серйозно підготувався, зібрався в дорогу. Та виїзду раптом завадили родинні обставини²².

Саме вони й змусили Олександра Довженка остаточно поставити крапку на дипломатичній кар'єрі.

Відтоді він почав працювати в Харкові у головній республіканській газеті «Вісті ВУЦВК». Але уроків дипломатії не забував. Вони стали йому при нагоді у роботі над створенням кінофільмів. Згадаймо хоча б стрічки: серед ранніх — «Сумку дипкур'єра», серед пізніших — «Прощай, Америко!», що її не вдалося закінчити...

-
- ¹ *Довженко О.П.* Твори в п'яти томах. — К.: Дніпро, 1983. — Т. 1. — С. 25.
 - ² ЦДАМЛМ України. — Ф. 690. — Оп. 2. — Спр. 162. — Арк. 4.
 - ³ Там само. — Арк. 7.
 - ⁴ *Гнатюк М.* Народження художника // Полум'яне життя. Спогади про Олександра Довженка. — К.: Дніпро, 1973. — С. 162.
 - ⁵ Там само.
 - ⁶ *Журов Г.* Олександр Довженко — дипломат // Всесвіт. — 1988. — № 5. — С. 159; ЦДАМЛМ України. — Ф. 690. — Оп. 2. — Спр. 162. — Арк. 7.
 - ⁷ *Корогодський Р.* Довженко в полоні. — К.: Гелікон, 2000. — С. 41.
 - ⁸ *Калка Д.* Звела мене доля з Довженком // Полум'яне життя. Спогади про Олександра Довженка. — К.: Дніпро, 1973. — С. 156.
 - ⁹ *Гнатюк М.* Зазнач. праця. — С. 161—162.
 - ¹⁰ *Калка Д.* Зазнач. праця. — С. 157.
 - ¹¹ Там само. — С. 158.
 - ¹² *Гнатюк М.* Зазнач. праця. — С. 164.
 - ¹³ *Довженко О.П.* Твори в п'яти томах. — К.: Дніпро, 1983. — Т. 1.
 - ¹⁴ *Журов Г.* Зазнач. праця. — С. 160.
 - ¹⁵ *Куценко М.В.* Сторінки життя і творчості О.П. Довженка. — К.: Дніпро, 1975. — С. 23.
 - ¹⁶ *Дяченко А.Д.* Довженко на дипломатичній роботі // Український історичний журнал. — 1994. — № 5. — С. 137.
 - ¹⁷ *Костенко В.* Красивий, мудрий, добрий // Олександр Довженко. Збірник спогадів і статей про митця. — К.: Державне вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1959. — С. 125—126.
 - ¹⁸ *Погребінський М.Б.* До наукового життєпису О. Довженка // Радянське літературознавство. — 1971. — № 8. — С. 77.
 - ¹⁹ Там само. — С. 78.
 - ²⁰ *Довженко О.П.* Зазнач. праця.
 - ²¹ *Куценко М.В.* Зазнач. праця. — С. 27.
 - ²² *Довженко О.П.* Зазнач. праця.

Анатолій Денисенко

Народився 1939 року. Кандидат історичних наук, заслужений журналіст України, Лауреат премії ім. Івана Огієнка. Закінчив Львівський державний університет ім. І. Франка, аспірантуру Київського університету. Нині — голова Історичного клубу «Планета», головний редактор журналу «Пам'ять століть», щорічника «Історичний календар». Нагороджений церковними орденами Володимира Великого, архієпископа Михаїла, відзнакою Київського міського голови «Знак Пошани», Почесною Грамотою Кабміну України, Почесною грамотою Міністерства закордонних справ України, має почесне звання «Відмінник освіти України».

ДІАЛОГИ З ДЖУРО ВІДМАРОВИЧЕМ

Розпочну із коротенького звернення до тлумачного словника визначного мовознавця Володимира Даля, який, трактуючи поняття посол, на мій погляд зазначив досить влучно: «Є послы надзвичайні, повноважні, наприклад Апостола Павла глаголять послом Божим. Мусульмани величають Ісуса Христа першим пророком, а Мохамеда послом Божим. Посол що міх, що в нього вкладеш, то й несе. Посла не кують, не в'яжуть, не рубають, а тільки жалують (поважають)»¹.

Наш народ за своєю ментальністю до добрих гостей завжди ставився доброзичливо, а великий київський князь Володимир Мономах особливо наголошував на шанобливому ставленні до посланців інших країн. Безперечно, у цьому спілкуванні існує і зворотний зв'язок. Із набуттям незалежності України в 1991 році до Києва приїхало багато зарубіжних дипломатів. У столиці буквально за два роки сформувався дипломатичний корпус. Для його обслуговування (передусім облаштування бодай необхідними побутовими умовами) створили спеціальну організацію —

Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв. Доля розпорядилася так, що її керівник Павло Олександрович Кривонос зініціював народження громадської наукової організації Історичного клубу «Планета», яка згуртувала відомих істориків, філософів, дипломатів, журналістів і визначила за мету своєї діяльності знайомити зарубіжних дипломатів з історичною та мистецькою спадщиною України, а також сприяти поширенню інформації про зарубіжжя у пресі, на радіо і телебаченні. З часом Історичний клуб «Планета» через круглі столи, науково-практичні конференції, зустрічі з дипломатами, а основне завдяки періодичним виданням: журналу «Пам'ять століть», щорічникам «Україна дипломатична», «Історичний календар», став викликати інтерес у наших зарубіжних друзів. Одним з них і став Надзвичайний і Повноважний посол Хорватії в Україні Джуро Відмарович. Вперше ми зустрілися з ним вісім років тому, як те і передбачає традиційний протокол, у приміщенні Посольства Республіки Хорватія в Україні. Єдина відмінність і незвичність цієї зустрічі, що розмова йшла не про дипломатичні стосунки наших держав, а простерлася значно ширше. Приводом такого зібрання стала пропозиція генерального директора Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павла Кривоноса зібрати керівників столичних засобів масової інформації з метою ознайомлення з діяльністю і напрямками роботи зарубіжного дипломатичного корпусу. Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Хорватія в Україні Джуро Відмарович надав для цього заходу приміщення посольства². Присутні на зустрічі журналісти відразу ж відчували гостинність і доброзичливу прихильність господаря. А після дружньої вечері, якось невимушено потекла розмова про життя-буття, хорватську і українську поезію, історичні долі наших країн. Надзвичайно швидко сплив час, а мені здавалося, що цю людину я знав давно і щось було приваблює у діалозі, що виник.

Сухорлявий, рухливий Джуро Відмарович сипав жартами, його мова іскрилася образними порівняннями.

— Я не професійний, а вроджений дипломат. Та й, звідки у щойно народженої, самостійної Хорватії професійні дипломати. Як і у вас, в Україні. Схожі біографії. Як і більшість українських дипломатів, ми працюємо серцем. Незабаром завершується мій мандат у ранзі посла в Україні. Приємним завершенням мого перебування вважаю укладення договору між дипломатичними академіями наших держав про співробітництво.

На моє запитання, чим запам'ятається йому Україна, Джуро Відмарович загадково посміхнувся і лукавинка промайнула під скельцями окулярів:

— Я приїхав до України і зустрівся з дуже цікавими людьми, які нічого не знали про Хорватію. До речі, і я мав скупі відомості про країну, де мав виконувати дипломатичні обов'язки. І ще додаю, у нас тоді тривала хорватсько-сербська війна і певна частина українських журналістів ставилася до неї без особливих емоцій, навіть я сказав би, негативно. Як вийти з такої ситуації? Коли один із моїх друзів порадив вивчити українську мову, я відповів жартом: мовляв, для оволодіння мовою необхідно не менше десяти років, а мені вже п'ятдесят.

— І все ж зі мною вільно спілкується українською, — зазначив я.

— Не захотів бути нічим дипломатом. Мова — душа народу. Володіючи мовою краще зрозумієш душу, а отже — звичаї, традиції, історію. Спілкування відкриває шлях до людських сердець. А взаємне порозуміння обов'язково призводить до приємних наслідків. Знання української мови дали можливість краще познайомитися з історією України (як вона нагадала мені історію рідної Хорватії), читати твори українських письменників. Мене так захопила мелодійність української мови, що я почав перекладати твори ваших прозаїків і незабаром Хорватія познайомила мене із спадщиною Олеса Гончара, Івана Драча, Івана Дзюби і Євгена Гуцала.

— Ви сприймали нашу країну і як посол, і як поет... — додав я.

— Безперечно, переважав поет. Кроком за кроком, день за днем я, пізнаючи культуру, закохувався в Україну, в її чарівних людей. Ця країна стала мені близька, мов рідна Хорватія. І що фантастично: моя поетична творчість знайшла шанувальників серед українських друзів.

Вірші Джури Відмаровича вийшли у добротному перекладі українською мовою Леоніда Талалая. Отже, як бачимо, маємо цікавий приклад людської солідарності, як найдорогоціннішого надбання людства.

Згодом ми не раз спілкувалися на засіданнях Історичного клубу «Планета», де Джури Відмарович завжди був душею, знаходив співрозмовників серед учених, митців і журналістів. Пам'ятаю захоплюючі диспути з Віктором Пасаком, Віталієм Карпенком і Валерієм Шевчуком. А ось стосунки зі львівським археологом

Орестом Корчинським варті окремої розповіді. Зазначу, що тривалий час у центрі уваги істориків-славістів, археологів та лінгвістів перебували питання щодо проблеми розселення літописних хорватів, рівня їх соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку, етнічної приналежності та генетичного зв'язку із більш давніми археологічними культурами. Багато вчених, серед яких М. Карамзін, Я. Головацький, Л. Нідерле, О. Шахматов та інші вважали, що прабатьківщиною хорватів є українське Прикарпаття. Більшість дослідників припускають, що хорвати були досить давньою групою слов'янського світу під назвою Велика Хорватія. Інша група учених, зокрема М. Грушевський, не поділяли цієї думки. На початку 80-х років минулого століття розпочалися планомірні археологічні дослідження ранньосередньовічних городищ у Прикарпатті та Західному Поділлі. Орестом Корчинським було відкрито і обстежено кілька десятків слов'янських городищ, що є залишками економічних, політичних та культурних центрів певної округи в IX — на початку XI ст. Зібраний археологічний матеріал дав яскраву картину густоти заселення досліджуваного регіону, де чітко окреслюються райони значної концентрації поселень, могильників та пам'яток іншого типу, тобто просліджується структура східнослов'янського (хорватського) суспільства цього періоду³. Пошуки львівського дослідника викликали інтерес у Джуро Відмаровича. Внаслідок багаторазових зустрічей і консультацій отримав життя досить плідний проект, який поклав початок довготривалій і плідній співпраці українського історика-археолога і хорватського дипломата, подвижника на ниві історичної науки і просвітництва. Наслідом цього стала монографія Ореста Корчинського про стильські поселення хорватів на Західній Україні, його відрядження з лекціями до Загребського університету.

Мені приємно зараз згадати одне з чергових засідань Історичного клубу «Планета», на якому Орест Корчинський вручив свою книгу про білих хорватів Джуро Відмаровичу в присутності українських учених і журналістів. Епізод, можливо, на перший погляд буденний, але красномовно говорить про те, як прості неофіційні людські контакти сприяють зміцненню дружби між сусідніми державами, взаєморозумінню між народами, культурному збагаченню різних народів.

Розповідаючи про цей випадок, хочеться вірити, що й надалі такі, чи схожі, ситуації стануть буденними явищами у житті зарубіжного дипломатичного корпусу і зв'язки на культурному та

науковому ґрунті торуватимуть шлях до злагоди і миру між народами на нашій планеті.

Наступна зустріч сталася 29 квітня 1998 року в залі засідань державного інформаційного агентства України (тепер Укрінформ)⁴. Джуро Відмарович жваво відгукнувся на запрошення взяти участь у науково-практичній конференції головних редакторів засобів масової інформації, присвяченій 2000-літтю Різдва Христового, яку влаштували міжнародний Історичний клуб «Планета» разом з товариством «Просвіта». Важливість цієї суспільної акції була однозначною. Власне, доповіді патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета і міністра інформації України Зиновія Кулика налаштовували на конструктивний лад її учасників. Розмова точилася довкола нагальної проблеми, яка хвилювала наше українське суспільство: християнство і духовність. Надзвичайному і Повноважному Послу Хорватії в Україні, безперечно, було цікаво послухати думки своїх українських колег, насамперед, як суспільнознавцю, поділитися власними міркуваннями. Його виступ присутні вислухали з надзвичайною увагою і здебільшого занотували до записників. По завершенню конференції, за вже усталеною традицією, обмінювалися враженнями. Пригадую деякі роздуми-зауваги мого хорватського друга. Поправивши на переднісці дужки окулярів, він задумливо промовив:

— Ваш патріарх Філарет — мудра людина. Власне таким і має бути той, якому вищою силою надана вища духовна влада. Мені імпонують його виражені думки, узагальнення і сама постать, від якої тебе немовби огортає незрима хвиля доброзичливості, лагідності, впевненості у вічності християнських ідеалів. Отож, отримавши після спілкування з високою духовною особою — патріархом Філаретом — імпульс духовного збагачення, з особливою відповідальністю сприймаєш слова Христа Спасителя, звернені до своїх послідовників: «Ви світло світу» (Мф. 5, 14). Адже ми також є послідовниками Христового вчення. Я підтримую тезу патріарха, що служителі слова, а якщо брати ширше, — то вся інтелігенція, як мозок суспільства, повинні взяти на себе обов'язок доводити до свідомості усіх верств населення життєдайні ідеї християнства. Передусім, кожен християнин, де б він не працював, має подбати про моральне виховання молоді, щоб майбутні покоління усвідомлювали, в чому полягають вічні цінності. Від цього залежить спосіб життя як окремої людини, так і суспільства загалом. І тут слід використовувати якомога ширше наявні наші можливості й на дипломатичній

нівi. До речі, повертаючись у минуле, ми з вами знайдемо цікаві сюжети досить плідного співробітництва у давнину хорватського духовенства з Київською духовною академією.

Завершувався термін перебування хорватського дипломата в Україні. Прощаючись зі мною, Джуро Відмарович сказав фразу, яку я надовго запам'ятав: «Повертаюсь на батьківщину з новим університетом». І на мій погляд-запитання пояснив, що мав на увазі опанування українською мовою, яка, у чому він твердо переконаний, незабаром буде дипломатичною мовою. Як підтвердження навів приклади, що в той час українську мову почали вивчати керівники дипломатичних місій Франції, Норвегії, Польщі.

Розлука з людиною приємною і до того ж із спорідненими по духу суспільними поглядами завжди викликає шем. І хоча до Хорватії за сучасними мірками, можна сказати, рукою подати і все ж особисте спілкування має неминущі цінності. Розлучаючись з Джуро Відмаровичем, поставив запитання:

— Україна і Хорватія жіночого роду? Чи не викликає певну асоціацію таке порівняння?

— Однозначно, — швидко відреагував мій співрозмовник. — Нашим народам притаманні жіночі якості характеру: доброта, щирість, турботливість, витривалість, щедрість. А ще маєте дві геніальних жінки світового виміру: княгиню Ольгу і поетесу Ліну Костенко. Шануймо історію наших країн, величаймо великих державників.

Власне про княгиню-володарку і про нас — сучасників рядки з його вірша «Пам'ятник княгині Ользі», написані 30 вересня 1996 р. у м. Києві:

*О тих, що завіти старі не забули,
І служать любові і Господу свято.
І згадує нація власне минуле,
Як і вона, ця володарка, мати⁵.*

¹ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. — М., Русский язык, 1982. — Т. IV. — С. 350—351.

² Пам'ять століть. — 1998. — № 6. — С. 154—155.

³ Корчинський О. Літописні хорвати і проблеми формування державності на Прикарпатті // Пам'ять століть. — 1997. — № 3. — С. 92—95.

⁴ Губар А. Духовність і християнство // Пам'ять століть. — 1998. — № 3. — С. 160.

⁵ Відмарович Джуро «З молоді крові свободі рости» // Пам'ять століть. — 1998. — № 6. — С. 94.

ДИПЛОМАТІЯ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТІВ

Віктор Чамара,
генеральний директор Укрінформу

Народився 8 жовтня 1952 р. на Полтавщині. Закінчив Академію суспільних наук у 1986 р. У засобах масової інформації працює з 1975 р. Директор ДІНАУ—Укрінформ.

УКРІНФОРМ: 90 РОКІВ ІСТОРІЇ І ПОСТУПУ НА МІЖНАРОДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕРЕНИ

Тримаю в руках дещо поживклі від сплину часу аркуші. Це — угода про співробітництво між Укрінформом і МТІ (Угорським інформаційним агентством). Датована 1991 року, вона є не просто пам'ятною реліквією. Цей, без сумніву, вагомий історичний документ зафіксував перший крок національного інформаційного агентства України у міжнародне інформаційне співтовариство. Угода стала своєрідним проливом у європейський інформаційний простір, оскільки виявилася першою в історії не лише головної інформаційної служби України, а й інших республік тодішнього СРСР, який ще існував і про незалежність нашої держави мова ще не йшла. Як наслідок, був започаткований обмін на паритетних засадах інформацією між державними агентствами двох сусідніх держав, партнерство в інших напрямках їхньої діяльності.

Цій непересічній в історії України і Укрінформу зокрема, події передували понад сім десятиліть, з якими пов'язані зародження, становлення і розвиток агентства. Започатковане 16 березня 1918 року, ровесник Української Народної Республіки, епохи Грушевського і Скоропадського, агентство стало справжнім літописцем буремного життя українського суспільства. З блиска-

вичністю динаміки новин на телеграфній стрічці мінялися його назви — Українське телеграфне агентство (УТА і УкТА), Бюро Української Преси (БУП), УкРОСТА. Найдовше — 70 років (1921—1990 рр.) протрималась назва «Радіотелеграфне агентство України (РАТАУ)». 3 травня 1990 року агентство стало називатися Укрінформ, а з листопада 2000, одночасно з наданням Указом Президента України статусу національного, воно отримало повну назву Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ».

90-ті роки минулого століття стали справді визначальними в історії агентства. І насамперед, у контексті його виходу на міжнародну орбіту. Наступним кроком після угоди з МТІ стало налагодження тісних зв'язків з Польською Агенцією Пресою (ПАП), з якою особливо продуктивним був обмін фотоінформацією. Матеріали Укрінформу одержували українські газети США, Канади, Австралії, Румунії, багатьох інших країн. 24 серпня 1991 року Укрінформ першим передав на увесь світ історичне повідомлення: Україна проголошена незалежною державою. По-своєму резонансними були також поширені Укрінформом повідомлення про обрання в Україні у грудні 1991 року першого Президента, а також другого — у 1994-му, про прийом України до Парламентської асамблеї Ради Європи, вивезення ядерної зброї з території нашої держави.

Позитивним результатом просування Укрінформу у світовий інформаційний простір стало визнання його міжнародним інформаційним співтовариством. У 1995 році агентство було прийнято до Європейського альянсу інформаційних агентств (ЄАІА), де воно ось уже 12 років представляє Україну і є єдиним з числа інформаційних агентств колишніх республік СРСР. Поступово розширювалось і коло зарубіжних партнерів Укрінформу, географія яких вийшла за межі Європи. До МТІ та ПАП додалися БТА (Болгарія), ЛУЗА (Португалія), АРА (Австрія), ТАСР (Словаччина), ТАНЮГ (Сербія), ІТАР-ТАСС (Росія), АА (Туреччина), Сінхуа (Китай), САНА (Сирія), Преса Латина (Південна Америка), Радіо Бразилії, ХІНА (Хорватія) та інші.

Загалом сьогодні Укрінформ співпрацює за двосторонніми угодами майже з 50 потужними зарубіжними інформаційними службами. За його ініціативою у травні 2005 року у Києві було проведено установчу конференцію, на якій

створено Причорноморську асоціацію національних інформаційних агентств (ПАНІА). До її складу увійшли національні агенції 13 держав, серед яких Болгарія, Греція, Росія, Туреччина, Україна, Румунія. Рішення конференції матеріалізовано у сайт ПАНІА, на якому англійською, українською та російською мовами представлені найголовніші новини життя країн Чорноморського басейну, включаючи фотосюжети, матеріали, присвячені їх спільним проблемам.

Важливою складовою роботи Укрінформу, спрямованою на подальшу інтеграцію у світовий інформаційний простір, поліпшення іміджу України у світі, є підготовка і поширення фотоінформації. Цей напрямок — класичний у діяльності агентства, його фотослужба протягом багатьох десятиліть була однією з найпрофесійніших і найпотужніших. Але суттєві зміни в інформаційній сфері нашої держави, поступовий вихід на чільні позиції у ній приватного сектору максимально загострили конкуренцію на інформаційному ринку. Все це, а також мета утвердитися у європейському та світовому інформаційних ринках підштовхнули до перегляду пріоритетів у творчій політиці, зокрема, і Укрінформу, змусили агентство більше уваги приділяти розвиткові фотослужби, її технічному переоснащенню, інтелектуальному оновленню. Фотоінформації, яка готується репортерами Укрінформу, було надано у тому числі іномовності. Було також суттєво посилено маркетингову службу, підвищено вимоги до якості фотознімків, їхньої тематики.

Як результат, до традиційних — вітчизняних споживачів фотопродукції агентства додалися зарубіжні. Серед них, зокрема, — Фактіва та PHOTOSHOT (Великобританія), Національна Агенція Новин Республіки Корея, Spektrum PICTURES (Чехія), Кіодо Ньюз (Японія), SIPA Press (Франція), «Лехтикува» (Фінляндія) тощо. І їх число постійно зростає.

Фотослужба Укрінформу заявила про себе також змістовними фотовиставками. Приміром, наймасштабніша з них «Україна — незалежна держава» успішно експонувалась і дістала схвальні відгуки на міжнародному медіафорумі восени 2006 року у Києві, на Варшавському книжковому ярмарку, під час презентації культурної сфери України у Страсбурзі у 2007 році. «Це справжній фотошедевр, створений репортерами Укрінформу», відгукнувся про фотовиставку після проведення заходу у Раді Європи міністр культури та туризму України Юрій Богуцький.

Так же схвально оцінив її Надзвичайний і Повноважний посол України у Польщі Олександр Моцик.

Урядовими рішеннями Укрінформ інтегровано у механізми реалізації багатьох державних програм. Зокрема, Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу, державних програм інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки. Згідно з цими програмами на базі агентства створено прес-клуб як засіб забезпечення системної комунікації між представниками державних структур, залучених у співробітництво України з НАТО і ЄС, українських та міжнародних експертів з представниками українських мас-медіа.

Усе це дає змогу організувати підготовку та поширення системних даних щодо переваг європейської інтеграції країни. На відміну від громадських організацій, більшість з яких реалізує свої заходи за кошти міжнародних донорів, які мають власні пріоритети. Укрінформ, як національна структура, ефективно та цілеспрямовано покликаний забезпечувати загальнодержавний інтерес через всебічне інформування громадян.

У реалізації Плану заходів щодо виконання у 2005 р. Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004–2007 роки важливу роль відіграє Всеукраїнський прес-центр, який діє при агентстві. Тут проведено майже два десятки серйозних заходів — прес-конференцій, «круглих столів», семінарів з різноманітних питань євроінтеграційної політики України. Зокрема, порушувалися проблеми інформаційного супроводження процесу євроінтеграції як органами державної влади України, так і громадськими організаціями, застосування досвіду нових членів Євросоюзу для України, перспективи і проблеми економічного співробітництва з розширеним ЄС, адаптації до європейських стандартів.

Досить плідно на базі Укрінформу працює українсько-польський прес-клуб «Україна та розширена Європа: порядок денний», який провів уже 10 засідань. Темами для обговорення стали «Польська концепція східної політики Євросоюзу. Перспективи реалізації» за участі радника Президента Польщі з міжнародних питань Станіслава Чосека; «Адаптація інституту державної служби до стандартів ЄС: досвід Польщі, перспективи для України» за участю керівника Цивільної служби Польщі Яна Пастви; «Інформаційне супроводження процесу євроінте-

грації: досвід Польщі та України», «Спеціальні економічні зони Польщі у контексті євроінтеграції: уроки для України» за участю на той час першого заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції Олега Зарубінського, торговельного радника-посланика Республіки Польща в Україні Анни Скворонської-Лучинської; «Членство Польщі в ЄС: нові шанси для економічного співробітництва з Україною» за участю Міністра економіки та праці Польщі Яцека Пехоти.

У Всеукраїнському прес-центрі відбулися також круглі столи на теми просвітницької роботи громадських організацій з європейської та євроатлантичної інтеграції України «Євроінтеграція – занадто важлива справа, щоб її довіряти політикам», «Європейський вибір України: адаптація державної акцизної політики до європейських стандартів». Партнерами у проведенні виступають різні фонди, зокрема «Демократичні ініціативи», Український національний комітет міжнародної торгової палати.

Перспективи європейської інтеграції України тісно пов'язані з поглибленням співробітництва України з Північноатлантичним альянсом. З огляду на це у Всеукраїнському прес-центрі відбуваються заходи на зразок семінару «Основні інструменти вступу до НАТО. Досвід держав, що приєдналися до НАТО, та перспективи для України».

Кореспонденти Укрінформу у Києві, регіонах та за кордоном регулярно відстежують та висвітлюють події про відносини нашої держави з Євросоюзом, Радою Європи, НАТО.

Щороку готується близько двох тисяч інформаційних матеріалів, у тому числі інтерв'ю та актуальних коментарів, фото-матеріали для вітчизняних та зарубіжних споживачів продукції Укрінформу (районні, міськрайонні, обласні, регіональні, центральні друковані видання, телерадіокомпанії, інтернет-видання, а також посольства і представництва України за кордоном, національні інформаційні агентства країн близького й далекого зарубіжжя, з якими Укрінформ співпрацює на договірних засадах).

В організації роботи з інформування населення України з питань європейської інтеграції важливою є знову ж таки діяльність зарубіжних власних кореспондентів Укрінформу в Бельгії, Польщі, Німеччині, Угорщині, Болгарії. Зокрема, з початку 2005 р. на стрічках агентства були розміщені ексклюзивні матеріали власного кореспондента в Бельгії з коментаря-

ми Верховного представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Хав'ера Солани, Єврокомісара з питань зовнішніх відносин та європейської політики сусідства Беніти Ферреро-Вальднер, речниками Єврокомісії тощо. У матеріалах агентства присутні коментарі провідних високопосадовців із спеціалізованих питань. Наприклад, власним кореспондентом Укрінформу в Польщі підготовлено інтерв'ю з головою Комітету Ради Європи з керування справами ЗМІ, директором департаменту стратегії та аналізу Національної ради радіомовлення і телебачення Польщі Каролем Якубовичем.

У пошуках нових форм донесення інформації про Північноатлантичний альянс до широких верств українського суспільства у 2004 році агентством було створено постійно діючий прес-клуб з питань євроатлантичної інтеграції. На його засідання запрошуються журналісти найавторитетніших всеукраїнських та зарубіжних видань, телевізійних каналів та радіостанцій, що мають багатомільйонну аудиторію читачів, глядачів та слухачів.

Агентство бере на себе розробку теми та безпосередню організацію прес-клубів із представниками органів державної влади України, відповідальними за співробітництво України з НАТО, українськими науковцями, міжнародними експертами, послами країн-членів і кандидатів на вступ до Альянсу, повноважними представниками НАТО. При цьому використовуються можливості як прес-центру агентства у столиці, так і регіональних прес-центрів Укрінформу (у Донецьку, Кіровограді, Луганську, Львові, Миколаєві, Одесі, Харкові).

Таким чином, налагоджена безпосередня системна комунікація між представниками державних органів України, структур НАТО, експертного середовища та українських мас-медіа з питань євроатлантичної інтеграції.

Водночас, для поширення національного бачення інтеграційних процесів за кордоном, систематичного та об'єктивного інформування міжнародної спільноти про відносини України з Альянсом, адаптована для іноземного споживача інформація про проведені заходи (англійською мовою) розповсюджується серед зарубіжних інформагентств-партнерів Укрінформу.

За результатами найважливіших заходів виготовляються компакт-диски. Зокрема після прес-конференції в Укрінформі Генерального секретаря НАТО Яапа де Хооп Схеффера, на

компакт-диску було записано аудіо та відеозвіт, стенограми англійською та українською мовами, фотогалерею, відгуки в пресі про візит членів Північноатлантичної ради до Києва та регіонів, а також довідкова інформація про НАТО та відносинами України з Альянсом.

Використовуючи свої міжнародні зв'язки, Укрінформ має змогу обмінюватися досвідом роботи у питаннях інформування суспільства щодо НАТО зі ЗМІ країн Південно-Східної Європи. Зокрема, агентство взяло активну участь у балканському медіа-форумі «Громадська думка як фактор членства у НАТО» в Охріді (Македонія), у інших міжнародних заходах високого рівня.

Представник агентства входить до Міжвідомчої робочої групи в інформаційній сфері в складі Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО.

Варто зазначити, що на активізацію роботи по інтеграції Українського національного інформагентства у європейський і світовий інформаційний простір спрямовано чимало заходів щодо подальшого розвитку Укрінформу, передбачених Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2005 року № 933. До таких, зокрема, слід віднести створення власних радіо- і відеослужб. Ці, без сумніву, важливі напрямки серед пріоритетних проєктів, які здійснює агентство. Причому по ходу діяльності, можна сказати, на марші, не чекаючи вирішення серйозних технічних завдань, що потребує значних інвестицій. Радіослужба, приміром вже заявила про себе дайджестами інформаційних україномовних радіопрограм, що виходять в ефір не лише в Україні, але й за її межами.

Дебютом, до того ж успішним, у телеєфірі можна вважати телеміст Київ-Брюссель, який Укрінформ провів спільно з Інформаційним центром НАТО в Україні з нагоди 10-річчя Хартії «Україна — НАТО». У Всеукраїнському прес-центрі агентства, обладнаному веб-камерами, зібралися тоді керівники міністерств і відомств, зарубіжні дипломати, політики, громадські діячі, журналісти. З телестудії у Брюсселі з ними спілкувався генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер.

Своєрідна дипломатична місія Укрінформу, його інтегрування у світовий інформаційний простір мають ще один важливий напрямок. Це — розбудова власної кореспондентської мережі за кордоном. І хоча через брак коштів він реалізується не так

швидко, як вимагає час, сьогодні все ж корпункти агентства вже діють у 13 країнах — у Брюсселі, Берліні, Будапешті, Варшаві, Вашингтоні, Пекіні та інших столицях. На черзі відкриття їх у Парижі, Дамаску, Лондоні.

Найголовніше завдання укрінформівських повпредів — гідно представляти інформаційну складову українського суспільства, готувати ексклюзивні матеріали на актуальні теми, які прямо чи опосередковано відображають інтереси України, або можуть бути цікавими для українських політикуму і пересічних громадян. І як засвідчує плин часу, власкорівському корпусу агентства вдається це робити. Один з яскравих прикладів — день виборів до Верховної Ради 30 вересня. Протягом дня зарубіжні репортери Укрінформу не лише передали близько сотні інформаційних повідомлень про перебіг виборчих перегонів у країнах перебування за участю громадян України, але й живим голосом виходили у прямий радіо- і телеэфір через студії Національної радіокомпанії України та Першого ділового каналу, з яким Укрінформ здійснював спільний творчий проект.

Напередодні свого 90-річчя Укрінформ нарощує ходу. Маючи багато планів, проектів, творчих задумів, агентство спрямовує свої зусилля у тому числі й на те, щоб нести правдиве слово про Україну до світового співтовариства, зміцнювати міжнародний імідж нашої держави.

Віталій Шевченко

Народився 23 червня 1954 р. в м. Ічні Чернігівської обл. За освітою — фахівець із філології, журналістики, державного управління.

Голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, народний депутат України в парламенті 2, 3 та 4 скликань.

У різні роки працював кореспондентом газети «Друг читача», старшим редактором та зав. редакцією видавництва «Мистецтво», відповідальним секретарем та кореспондентом газети «Молода гвардія», відповідальним секретарем та головним редактором журналу «Сільські обрії», оглядачем газети «Наш час», головою бюро газети «Ukrainian news» (Канада), головним редактором газети «Час/Time».

Автор кількох науково-популярних, краснавчих та художніх видань, зокрема «Чернігівщина», «З Довженкових криниць», «Засекречений Чорнобиль», «Корабель Пробачення» та ін. Переможець кількох літературних конкурсів. Голова Центру громадських ініціатив «Інформаційне суспільство». Член редакційних колегій кількох газет і журналів, Міжвідомчої ради з питань кінематографії. Заслужений журналіст України.

НАЦІОНАЛЬНА РАДА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ — КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОРГАН, ЩО ДБАЄ ПРО ДОТРИМАННЯ В КРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Законодавчі підвалини створення Національної ради

Відродження України як незалежного суб'єкта міжнародної діяльності поставило перед її народом і керівництвом держави завдання зі створення нової законодавчої бази в діяльності всіх сфер народного господарства. До стратегічної сфери насамперед належали пострадянські засоби масової інформації, які мали пройти шлях реорганізації. Телебаченню й радію відводилася головна роль. По-перше, необхідною була структурна, тематична реорганізація місцевих державних обласних телерадіокомпаній, по-друге, мали бути розроблені законодавчі акти, які б сприяли утворенню нових телерадіокомпаній різних форм власності.

Акумулюючи досвід зарубіжних країн, передусім Польщі, Німеччини, Чехії, Франції, на початку 1990-х років в Україні створювалася вітчизняна регуляторна база діяльності електронних ЗМІ.

У період з 1991 по 1995 рік, до моменту створення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, у різних регіонах України хаотично працювали понад тисяча місцевих теле- і радіокомпаній. Телекомпанії створювалися здебільшого непрофесіоналами на базі примітивної техніки. Дозвільними документами на той час слугували реєстраційні свідоцтва, які видавали на місцях генеральні директори обласних держтелерадіокомпаній. Форм контролю якості ефірного продукту не було взагалі. Цей хаос спричинив масові проникнення в ефір України закордонної піратської відеопродукції. Теле- і відеопіратство завдало шкоди не лише політичному авторитетові держави, а й її економічному розвитку, налагодженню національного телевиробництва насамперед.

Поступові зміни в телерадіоінформаційному просторі нашої країни почали відбуватися з часу набрання чинності Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (22 лютого 1994 року).

Закон «Про телебачення і радіомовлення» зрівняв у правах і обов'язках державні та недержавні телерадіокомпанії і вперше, взявши за зразок досвід зарубіжних країн, передбачив створення найвищого позавідомчого органу в системі телебачення і радіомовлення — Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення.

Не менш важливими є й інші принципові положення Закону, які стосуються заснування телерадіоорганізацій та ліцензування їхньої діяльності. На отримання ліцензії не мають права претендувати телерадіоорганізації, не зареєстровані в установленому порядку, а також телерадіоорганізації, створені політичними партіями, професійними спілками, релігійними організаціями.

Одночасно із визначенням прав телерадіоорганізацій та їхніх працівників Закон чітко окреслює права громадян України. Він забороняє поширювати в телерадіопрограмах відомості, які порушують права і законні інтереси громадян, принижують їхню честь і гідність. Таким же підходом — пріоритетом прав глядача і слухача — позначені й інші статті закону: про необхідність поширення лише об'єктивної інформації, недопущення створення перешкод у передаванні та прийманні програм інших телерадіо-

організацій, функціонуванні ліній зв'язку, дотримання правил реклами та спонсорства та інші положення.

Серед найважливіших документів, що вплинули на діяльність місцевих телекомпаній, стала Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. У ній закріплювалися права і обов'язки громадян України, в тому числі й на отримання об'єктивної інформації. Зокрема, в статті 34 зазначається: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір».

Конституція України заклала підвалини для створення нового органу в сфері електронних ЗМІ — Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, залишивши паралельно і зафіксувавши існування ще одного (конституційного) органу в цій сфері — Державного комітету України з телебачення і радіомовлення. Цією паралеллю, на жаль, було закладено конфлікт двох державних інституцій, які, чинні в одній сфері, впродовж багатьох років не змогли досягти ефективної співпраці.

Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», прийнятий 23 вересня 1997 року, визначив статус Національної ради, чітко окреслив її завдання та функції.

Конституційність Національної ради визначена її основними завданнями як органу, уповноваженого сприяти забезпеченню свободи слова через електронні засоби масової інформації. У статтях 85 і 105 Конституції України викладено також основні принципи формування складу Національної ради. Як державний орган вона має забезпечити дотримання інтересів громадян, суспільства і держави у сфері телебачення і радіомовлення.

Національна рада є позавідомчим органом, тобто не підпорядкована будь-яким структурам виконавчої влади. Водночас, рішення, прийняті нею в межах визначених законом повноважень, є обов'язковими для органів місцевої влади та самоврядування, підприємств, установ, організацій та громадян. Національна рада може разом з органами державної виконавчої влади приймати спільні акти. Положення, правила та інструкції, розроблені й затверджені рішенням Національної ради в межах її компетенції, є обов'язковими для виконання телерадіоорганізаціями.

Національна рада є постійно чинним органом, з урахуванням специфіки безперервного виконання нею функцій щодо ліцензування та контролю за діяльністю телерадіоорганізацій.

Національна рада підзвітна Верховній Раді України та Президентові України. У своїй діяльності вона керується їхніми рішеннями, узгоджує з ними основні напрямки своєї діяльності, покликана контролювати реалізацію інформаційної політики держави. Виявом підзвітності є і щорічний звіт Національної ради, який вона подає в установлений термін парламентові та Главі держави.

У 2000 році Національною радою розроблено низку нормативних документів, які стосувалися ліцензування, умов конкурсних відборів, організації представництва на місцях, контролю за дотриманням ТРО стандартів і норм рівня технічної якості телемовлення.

15 березня 2001 року Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення ухвалює ще один важливий документ щодо ліцензування місцевих кабельних мереж «Тимчасове положення про порядок ретрансляції (трансляції) телеканалів кабельного, ефірно-кабельного телебачення». Цим положенням до прийняття окремого закону про кабельне та супутникове телебачення регламентовані норми ліцензування та контролю за діяльністю і розбудовою кабельних мереж в Україні.

3 березня 2005 року набрав чинності новий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення». Серед нововведень цього закону — практичне унеможливлення ротацій членів Національної ради — передбачена відставка всього складу в разі несхвалення Звіту обома гілками влади, які делегували своїх представників. Це сприяє злагодженості в роботі органу, посиленню колегіальної відповідальності. Віднині всі рішення Національної ради підлягають оприлюдненню в повному викладі протягом 10 днів. Уперше в новому законі у ст. 11 визначаються нові структурні одиниці в регіонах — секретаріати.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», підписаний Президентом України В. А. Ющенком 12 січня 2006 року, частково унормовує стосунки між суб'єктами господарювання в галузі телебачення й радіо (це телерадіокомпанії, оператори кабельного телебачення чи провайдери), споживачами телерадіопродукції та державою. Новий закон заклав засади регулювання цифрового мовлення. Вперше

законом урегульовано стосунки, які складаються у сфері кабельного телебачення і кабельного мовлення загалом. Новий закон значно розширив повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

Сучасний телерадіоінформаційний простір. Пріоритети розвитку

Станом на 1 жовтня 2007 року до Державного реєстру телерадіоорганізацій України внесено 1492 телерадіоорганізації (ТРО) та інших суб'єктів інформаційної діяльності, а саме:

- телерадіомовні організації – 908;
- студії-виробники – 53;
- дистриб'ютори – 17;
- провайдери програмної послуги – 575.

За період з 1 січня по 1 жовтня 2007 р. Національною радою видано 607 ліцензій на мовлення – 255 (супутникове – 25, ефірне – 130, кабельне – 50), а також провайдерам програмної послуги – 352.

У листопаді 2006 р. вперше за всі роки існування Національної ради затверджено План розвитку телерадіоінформаційного простору України.

Перед затвердженням Плану розвитку Національна рада провела його широке обговорення з медіа-громадськістю, зацікавленими державними органами та установами, керівниками загальнонаціональних ТРО. Можливо, цей документ і має спірні положення, однак він дозволяє формувати нові підходи на майбутнє. Завдяки сумлінній роботі працівників Національної ради було зібрано навіть необхідну для Плану узагальнену інформацію про покриття регіонів України передавачами телерадіокомпаній (таку роботу мали виконати зв'язківці, але, посилаючись на брак коштів, відмовилися).

Планом розвитку національного телерадіоінформаційного простору, визначено, що в Україні статус загальнодержавних мають 15 телекомпаній (охоплюють мовленням понад дві третини населення країни) або прирівняних до них: Національна телекомпанія України, «Ера», «Студія 1+1», «Українська незалежна ТВ-корпорація» («Інтер»), «Міжнародна комерційна ТРК «ICTV», «Новий канал», «Україна», «Міжнародний Медіа Центр СТБ», «ТЕТ», «ТелеОдин», «Мульти Медіа Сервіс», «НБМ» та «Експрес-Інформ» («5 канал»), «Служба інформації», «Тоніс».

Створено 4 регіональних телемережі — «Київтелемонтаж», «Гравіс», «Люкс», «Астра-ТБ», а також 30 регіональних телекомпаній, що мовлять у межах окремих областей (регіонів).

В Україні існує 3 загальнонаціональні радіомережі, в яких поширюються програми УР-1, УР-2, УР-3 Національної радіокомпанії України. До загальнонаціональних мовників прирівнюються 12 радіокомпаній, що працюють у верхньому діапазоні: «Наше Радіо», «НБМ», «Медіа Маркет», «Русское радіо — Україна», «Онікс», «Клас», «Радіо-Ера», «Гала», «Довіра», «ЮТАР», «Люкс», «Радіо Коханья». Діють 8 регіональних радіомереж — «НАРТ», «Нова хвиля», «Пілот-Україна», «Лідер», «Європа плюс Україна», «Раді.О», «Волинь», «Каскада», а також 19 регіональних радіокомпаній, що мовлять у межах окремих областей (регіонів).

З 2006 року Національна рада розпочала ліцензування провайдерів програмної послуги. Попри те, що робота просувалася важко — на заваді цьому стала недостатньо відрегульована нормативна база (в попередні роки «кабельники» взагалі заперечували потребу ліцензування), станом на 1 січня 2007 року вже було зареєстровано 463 провайдери програмної послуги.

Для реалізації принципу протекціонізму щодо розповсюдження програм і передач вітчизняного виробництва (ст. 4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення») Національною радою затверджено пакети універсальної програмної послуги для всіх регіонів країни, завдяки чому програми українських телекомпаній стали доступними для телеглядачів усієї України. При формуванні пакетів універсальної послуги враховуються культурні та інформаційні потреби громадян України, наявність у кожному з територіальних сегментів телерадіоінформаційного простору якісного і змістовного наповнення та різноманітних форм мовлення.

Нагляд за дотриманням вітчизняного законодавства в галузі телебачення і радіомовлення та умов, зазначених у ліцензіях телерадіоорганізацій на право мовлення, визначений Законом України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», є однією з головних функцій Національної ради. Розроблено Інструкцію про порядок здійснення перевірок телерадіоорганізацій України, яку було попередньо погоджено з ТРО. Перевірки дотримання телерадіоорганізаціями норм чинного законодавства здійснюються шляхом аналізу не лише ефірної, а й організаційно-правової діяльності телерадіоорганізацій.

Протягом 2006 року Національна рада перевірила 266 телерадіоорганізацій. Серед них 182 телерадіоорганізації, які відпрацювали перший повний календарний рік після отримання ліцензії, та телерадіоорганізації, термін дії ліцензії яких закінчувався. Підставою для перевірок 84 телерадіоорганізацій були скарги громадян, звернення органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У 2006 році Національна рада зафіксувала ознаки порушень чинного законодавства та умов ліцензій у роботі 59 телерадіоорганізацій.

Пильну увагу Національної ради було приділено регіональним та місцевим мовникам. Якщо на початок 2006 року поза столицею працювало 27 фахівців (представники в регіонах), то на кінець року — понад 100. У межах бюджетних коштів (без додаткового фінансування) створено секретаріати представників у регіонах і запроваджено нову структуру — управління координації роботи регіональних секретаріатів департаменту контрольної аналітичної роботи Національної ради. Утворено 9 регіональних секретаріатів: Києво-Сіверський з центром у Києві (Київська, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ), Слобожанський з центром у Полтаві (Полтавська, Сумська, Харківська області), Донбаський з центром у Донецьку (Донецька та Луганська області), Запорізький з центром у Запоріжжі (Дніпропетровська та Запорізька області), Кримсько-Таврійський з центром у Сімферополі (Автономна Республіка Крим, Херсонська область, м. Сімферополь), Приморський з центром у Миколаєві (Кіровоградська, Миколаївська, Одеська області), Подільсько-Буковинський з центром у Кам'янці-Подільському (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області), Карпатський з центром у Дрогобичі (Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська області), Поліський з центром у Рівному (Волинська, Житомирська, Рівненська області). Працівники Національної ради в регіонах надають фахові консультації місцевим телерадіоорганізаціям.

Пріоритетним напрямом роботи нинішнього складу Національної ради є курс на підтримку вітчизняних телерадіоорганізацій та надання ринкових переваг для телерадіопрограм, створених в Україні. Нове законодавство в галузі телерадіомовлення висунуло суворіші вимоги до телерадіоорганізацій, особливо в частині використання державної мови і захисту інтересів національного телерадіовиробника, тому Національна рада ініціюва-

ла процес поступового наближення стандартів діяльності вітчизняних мовників до норм чинного законодавства через укладення меморандумів між загальнонаціональними телерадіокомпаніями та Національною радою. Ця ініціатива дала кращі результати, ніж їх можна було досягти завдяки перевіркам та застосуванням дисциплінарних стягнень.

Як наслідок, восени 2006 року моніторинги телеєфіру вперше за всі роки незалежної України засвідчили, що в українському телепросторі почав домінувати вітчизняний продукт. Загальнодержавні телеканали на кінець 2006 р. забезпечили в середньому по 70% українськомовного продукту; телефільми почали масово дублювати й озвучувати українською мовою.

Ведення програм державною мовою на радіоканалах збільшилося до 75%; показники вітчизняного музичного продукту в ефірі загальнодержавних радіомереж із середніх 5–15% на початку року в кінці 2006 р. становили 25–40%. Підтримуючи кроки Української держави у напрямі запровадження новітніх технологій та сучасних підходів у сфері медіа, Національна рада сприяє впровадженню цифрового мовлення в нашій країні, яке значно збільшує можливість використання радіочастотного ресурсу та поліпшує якість сигналу. У квітні 2006 р. чотири телерадіоорганізації отримали ліцензії Національної ради на цифрове ефірне мовлення. Це було схвально оцінено в Європі, де влітку 2006 р. на міжнародній Регіональній конференції радіозв'язку з планування цифрової наземної радіомовної служби, що відбулася в Женеві, Україні було надано достатній радіочастотний ресурс на майбутнє.

Національна рада визначила процес переходу на цифрове мовлення як один зі своїх пріоритетів, плануючи діяльність таким чином, щоб до 2014 року в Україні було завершено перехід на цифрову форму мовлення, адже існує міждержавна домовленість про перехід до 2015 року на цифрове мовлення в Європі.

У жовтні 2007 року Національна рада внесла зміни до «Плану розвитку національного телерадіоінформаційного простору» щодо впровадження цифрового мовлення. Згідно з цим рішенням, цифрове мовлення в Україні буде впроваджуватися одразу в двох стандартах — MPEG 2 та MPEG 4. Обстоюючи впровадження MPEG 2, Національна рада виходила з суттєвого здешевлення програми впровадження цифрового мовлення, а також зважаючи на хорошу технічну якість. З другого боку, стандарт MPEG 4 дає можливість значно збільшити кількість каналів мо-

влення. Він є дорожчим і дозволяє кодувати сигнал, використовуючи паралельно кодоване і некодоване телемовлення.

MPEG 2 передбачається як соціальний стандарт, MPEG 4 — комерційний. Зasadничими принципами впровадження цифрового мовлення в Україні є:

- збереження та розширення інформаційного простору всієї країни та кожного окремого громадянина;
- забезпечення права на інформацію усім верствами населення;
- захист інтересів національних телерадіомовників;
- збереження частотного ресурсу України;
- захист рекламного ринку.

Надзвичайно важливим принципом запровадження цифрового мовлення є ефективне використання частотного ресурсу, наданого Україні відповідно до Женевської угоди 2006 року.

Перший етап упровадження цифрового телерадіомовлення передбачає злагоджений перехід на нові технології насамперед у прикордонних областях України — Одеській, Сумській, Закарпатській.

Відповідно до нового виборчого законодавства, Національна рада 2006 року вперше була задіяна у виборчих процесах із відповідними правами та повноваженнями. Національна рада успішно співпрацювала з Центральною виборчою комісією — створила разом із Координатором проектів ОБСЄ в Україні незалежну експертну раду та організувала низку навчань, круглих столів, семінарів. Національна рада неухильно дотримувалася законодавчих норм про неутручання у порядок, розміщення і трансляцію рекламно-агітаційних матеріалів політичних сил — учасників виборів (наслідок — жодної незадоволеної скарги, оперативне реагування на всі спроби тиску на ЗМІ). Докладний звіт про участь ТРО у виборчих процесах опублікований у «Віснику Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення», № 9, 2006 р.

Національна рада ініціювала створення тимчасової незалежної експертної ради й під час проведення позачергових виборів до Верховної Ради України в 2007 році, здійснювала моніторинг телерадіомовлення під час виборчої кампанії. Звіт про діяльність ТРО під час виборів 2007 року також оприлюднений у ЗМІ.

Головним засадничим принципом Національної ради і надалі залишається максимальна відкритість та прозорість її діяльності. Всі засідання Національної ради доступні для відвідувачів (бу-

ли випадки, коли на засідання запрошувалися навіть студенти та учнівська молодь); усі голосування під час засідань — іменні; всі рішення протягом 10 днів оприлюднюються на сайті (за проханням представників ТРО надаються копії рішень).

З червня 2006 р. працює новий веб-сайт Національної ради, на якому оперативно розміщуються нормативні документи, важлива інформація, повідомлення для ЗМІ.

Налагоджено випуск офіційного видання Національної ради «Вісник Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення», який виходить двічі на місяць. Його можна передплатити в будь-якому поштовому відділенні.

Члени Національної ради беруть участь у щотижневих брифінгах, на яких ознайомлюють представників ЗМІ з найрізноманітнішими аспектами роботи Національної ради та актуальними питаннями розвитку телерадіоінформаційної галузі.

З метою підтримки вітчизняного телебачення, підвищення професійного рівня телепрограм Національна рада заснувала Національну премію «Телетріумф», яка упродовж семи років є знаковою подією не лише для телерадіомовних організацій, а й для суспільства в цілому.

Піклуючись про розвиток дитячого та молодіжного телебачення в Україні, Національна рада разом із Міністерством освіти і науки, Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерством культури і туризму, Спілкою кінематографістів України та іншими громадськими організаціями проводить щорічний Український відкритий фестиваль дитячого кіно, телебачення, радіо «Кришталеві джерела».

Міжнародні аспекти діяльності Національної ради

Нове законодавство України значно наблизилося до вимог європейського законодавства у сфері електронних ЗМІ, проте не повною мірою.

Як відомо, провідні країни Європи ініціювали прийняття Європейської конвенції про транскордонне телебачення. Положення цієї конвенції максимально враховують законодавство у сфері електронних ЗМІ країн-учасниць. Україна досі не ратифікувала цей документ. Хоча з розвитком інфраструктури, глобалізацією телевізійних процесів та входженням України у світовий інформаційний простір — необхідність ратифікації Конвенції про транскордонне телебачення є очевидною. Вона

дисциплінує вітчизняні ТРО, особливо місцеві, щодо дотримання ними авторських прав, поширення реклами тощо. Проте в разі ратифікації цього міжнародного документа, безумовно, слід максимально врахувати національні інтереси нашої держави, що тривалий час ущемлювалися у зв'язку із зарубіжною (передусім російською) інформаційною експансією.

З 2001 року Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення є членом Європейської платформи регуляторних органів у сфері телебачення і радіомовлення (EPRA). Ця незалежна міжнародна спілка, заснована 1995 року, зараз об'єднує аналогічні організації з 51 держави і спрямовує свої зусилля на дотримання демократичних стандартів у діяльності регуляторних органів. У рамках Європейської платформи країни-члени здійснюють постійний обмін досвідом щодо особливостей регулювання діяльності ЗМІ, програмного наповнення та інших практичних питань. Делегації від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення постійно беруть участь у засіданнях, які відбуваються двічі на рік на запрошення країн-членів EPRA. Так, 2007 року засідання проходили у Празі (25-те засідання, травень 2007 р.) на запрошення Ради з питань радіомовлення і телебачення Чехії (RRTV) та у Софії (26-те засідання, жовтень 2007 р.) на запрошення Ради з питань електронних ЗМІ Болгарії (СЕМ). Діяльність EPRA підтримується Радою Європи та Європейською Комісією.

Національна рада тісно співпрацює з Радою Європи у рамках спільної програми Ради Європи та Європейської Комісії «Заохочення демократичних процесів у державах Південного Кавказу та Україні». З метою реалізації відповідного плану дій щодо допомоги українським ЗМІ, Національною радою, спільно із цими європейськими структурами та Національною комісією з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі при Президентові України 3 липня 2007 року, у Києві було проведено міжнародну конференцію «Європейські стандарти діяльності регуляторних органів електронних ЗМІ: прозорість і незалежність».

За сприяння Європейської комісії та Ради Європи Національна рада протягом останнього року мала змогу ознайомитися з діяльністю аналогічних структур Австрії (KommAustria) і Франції (CSA), зокрема, щодо впровадження цифрового мовлення. Серйозна увага приділялася вивченню досвіду технічного переоснащення телерадіомовної галузі та визначенню оптимальних

Віталій Шевченко на «Голосі Америки» у Вашингтоні. Травень 2006 р.

шляхів розв'язання нагальних проблем, які виникають у перехідний період.

Національна рада також активно співпрацює з Координатором проектів ОБСЄ в Україні в рамках проекту «Законодавство у сфері ЗМІ». Результатом такої співпраці стало вивчення досвіду країн Європи, зокрема, Естонії та Ісландії щодо створення системи суспільного мовлення. Фахівці Національної ради 2007 року також відвідали з робочими поїздками США, Туреччину, Росію, Велику Британію, Польщу та інші країни.

Як свідчить досвід попередніх років, особливого значення набуває співробітництво з цією структурою ОБСЄ в період проведення виборчих кампаній. Постійною практикою стало проведення спільних із ЦВК прес-конференцій, круглих столів тощо.

Налагоджено тісні ділові контакти з регуляторними органами Польщі, Чехії, Словаччини, Латвії, Литви, Туреччини, Угорщини, Франції. Таким чином, участь Національної ради в діяльності міжнародних організацій і об'єднань сприяє залученню України до європейських і світових тенденцій розвитку телерадіоінформаційної галузі.

Підписання декларації про спільну роботу над створенням в Україні Суспільного телерадіомовлення. Голова парламентського Комітету з питань свободи слова та інформації Андрій Шевченко, голова Національної комісії з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі Тарас Петрів, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України Едуард Прутник, голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення Віталій Шевченко. 2007 р.

Василь Юричко

Народився 14 липня 1952 року на Закарпатті. Учився у Київському національному університеті імені Т. Шевченка (спеціальність — журналіст) та аспірантурі Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн НАН України. Кандидат історичних наук. Кандидатська дисертація «Порівняльні тенденції розвитку ЗМІ розвинених західних країн (Великобританія, Іспанія, Італія, Канада, США, Франція, ФРН) та країн Центральної Європи (Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Угорщина, Україна, Чехословаччина, Югославія) у 1980—2000 роках». Член НСЖУ з 1979 року. Заслужений журналіст України.

З 1976 року працював кореспондентом, старшим кореспондентом, спецкором, завідувачим відділом газети «Молодь України», заступником і головним редактором газети «Молода гвардія», заступником головного директора і головним директором радіомовлення на зарубіжні країни, першим заступником голови Держтелерадіо України, генеральним директором інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна», головним редактором всеукраїнської газети «Президентський вісник», виконавчим директором інформаційного агентства УНІАН. З березня 2003 року президент «Всесвітньої служби «Українське телебачення і радіомовлення» (УТР).

З'їздом журналістів обраний президентом Всеукраїнського прес-клубу, є першим заступником голови Асоціації працівників ЗМІ України, президентом Асоціації супутникового телебачення, першим заступником голови правління Всеукраїнського об'єднання журналістів, політологів, соціологів і культурологів «Четверта влада», голова Асоціації регіональних і муніципальних телерадіомовників і преси, віце-президент Конфедерації журналістських спілок країн Європи і Азії, директор незалежного Дослідницького інституту ЗМІ, віце-президент Української академії телебачення, радіомовлення і преси, дійсний член Євразійської академії телебачення і радіо, Міжнародної академії телебачення і радіо, Міжнародної академії преси, Всесвітньої академії засобів масової комунікації тощо.

Автор книг «Доктрина вільного потоку інформації или идея «нового международного информационного порядка» (М., «Высшая школа», 1992), «Старение ценностей или ценность старения» (М., «Планета», 1993), «Восточная Европа: крах государственных СМИ или поиск новых возможностей» (М., «Наука», 1994), «Україна і історія: точка зору діаспори» (К., «Наукова думка», 1995), «Чорнобиль: з пером і блокнотом» (К., «Хрещатик», 1997), «Ефект дерзання» (К., «Дніпро», 1991), «Лабіринтами вічної темряви» (К., «Молодь» 1992); співавтор науково-популярного видання «Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра» (К. — Сімферополь, Дирекція ФВД — «Таврида», 2006) та ін. Має також ще 29 наукових праць з питань розвитку ЗМІ.

НОВИЗНА ПОМНОЖЕНА НА ЩИРІСТЬ СПІЛКУВАННЯ

УТР — перша національна супутникова телерадіокомпанія, передачі якої щодня охоплюють майже 1,5 мільйона телевізорів з аудиторією у 41,5 мільйона осіб у 107 країнах світу та Україну.

Учені стверджують, що понад 80 відсотків інформації надходить у мозок людини завдяки зору і тільки близько 20 — слуху. Не випадково і народ без заплутаних формул уже давно виніс вердикт — «краще один раз побачити, ніж сто раз почути».

І, звичайно, телебачення тут поки що поза конкуренцією. Тільки кілька штрихів наших глядачів до цієї тези: *«Не дивлячись на Інтернет, газети та підручники, мої учні найбільше запам'ятали про Південно-Африканську Республіку з інтерв'ю їхнього посла Ашрафа Сентсо, яке переглядали по УТР»*, — відгукнулася на телепередачу вчителька із Одеси Наталка Мусієнко. *«І гадки не мав, що Японія так зацікавлена у співробітництві з Україною, — пише будівельник із Прилук Чернігівської області Віталій Пономаренко, — про це сказав сам посол Мацуо Мабучі у Вашій передачі. Від простих українців хочу йому і японському уряду подякувати за таку діяльність»*. Галина Мешко із Закарпаття стверджує: *«Мій чоловік-підприємець, подивившись передачу з послом Норвегії в Україні Олавом Берстадом, вирішив ризикнути і закупити партію норвезької риби. Не тільки вдало все пройшло, а й почався, як він каже, «фарт». Уже й не знаємо кому дякувати — чи то послу, чи УТР»*. *«Після перегляду інтерв'ю посла Словенії Тріможа Шеліга зовсім по-іншому почали оцінювати події на Балканах, — стверджує Петро Косенко — лісівник із Полтавської області. «Відкрили для себе В'єтнам і зовсім по-іншому ставимось до в'єтнамців, зокрема і до тих, які працюють у нас. Спасибі Вам і послу Ву Зионг Хуану, — відгукнувся із російського міста Новосибірська Євген Калін, — обов'язково відвідаємо разом із дружиною цю країну»*. *«Подивилась інтерв'ю пана Яцека Ключковські і можу підтвердити, що польський уряд справді підтримує етнічних українців, зокрема це стосується і нас, що проживаємо у місті Валч, — пише Галина Комар із Польщі. — Але увага нам, відселенцям зі сходу, маю на увазі матеріальні відшкодування жертвам*

репресій комуністичного режиму операції «Вісла», вочевидь не відповідає тому, що у нас відібрали. Можливо, пан посол зможе активізувати ці процеси». «Думаю, що нашій державі треба більш тісніше співпрацювати із Сирією, — пропонує Андрій Зарубінський із Вінничини, — сирійський дипломат Сулейман Абудіаб правильно наголошував на взаємній вигоді таких контактів. Доведіть цю думку і до українських високих урядовців».

Ці відгуки на програми тематичного телевізійного циклу «Україна дипломатична», у якій тільки цього року вже виступили повноважні дипломатичні представники 32 держав. До речі, всі їхні інтерв'ю підкріплювалися відеофільмами про країну. І тому не дивно, що немає програми, яка б пройшла непоміченою глядачами.

Фактично ми повністю працюємо у форматі суспільного мовлення, чітко забезпечуючи виконання нашої головної статутної норми — «поширення об'єктивної інформації про процеси, які відбуваються в країні і за її межами, виходячи з гарантування прав громадян на свободу думки і слова, на отримання повної, достовірної і оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних процесів, а також реалізацію програмної політики, орієнтованої на пріоритети національних інтересів України, побудову громадянського суспільства, зміцнення міжнародних зв'язків на рівні держав і народів.

І ще. Супутниковий канал «УТР» — це своєрідне українське «дискавері», яке розповідає, в першу чергу, про цікаві історичні, культурні, природні та інші унікальні явища в житті України.

УТР разом з державним підприємством «Укркосмос» здійснює 72 години мовлення на добу (24 години на Євразію, 24 години на Північну Америку, 24 години Інтернет-мовлення). Це щомісяця понад 3200 телепередач і фільмів українською і російською мовами та ще майже 1200 сюжетів новин за допомогою текстового рядка англійською мовою.

І природно, що глядачі підтримують таку програмну політику УТР, насамперед тим, що надають перевагу програмам цього каналу. Фахівці підраховали, що аудиторія «Всесвітньої служби «Українське телебачення і радіомовлення» сягнула понад 23 мільйонів глядачів у 107 державах і майже 7,5 мільйона абонентів у кабельних мережах України. Ще десь 12 мільйонів

глядачів додає трансляція програм УТР в ефірних мережах 25 регіональних телекомпаній нашої країни. За даними рейтингів, які веде Міжнародна служба любителів радіо і телебачення (США), УТР постійно посідає 2—4 місце серед 350 супутникових та Інтернет-мовних телекомпаній світу, а Телеклуб (Москва) віддає їй 3—5 місце серед 181 каналу із 44 країн.

Держкомтелерадіо України розглядає УТР, як полігон для впровадження і опрацювання нових технологій. Телекомпанія першою на постсоціалістичному просторі розпочала впроваджувати принципово нову технологію — Інтернет-мовлення в режимі on-line. Також упроваджується одна із найсучасніших у світі комплексна цифрова технологія, що включає єдину, «замкнуту», систему телекамер, монтажних лінійок ефірної апаратної і студії (на базі Р-2), створюються віртуальні студії тощо.

ДП «Укркосмос» спільно з УТР розбудовує в Україні Першу національну мережу прийому і поширення супутникового сигналу. Вже встановлено 120 із 250 запланованих комплексів в усіх регіонах України. Ця мережа може забезпечити якісну і дешеву подачу сигналу ще для 20 телекомпаній та 30 радіокомпаній і фактично стати етапом наземної інфраструктури першого українського супутника.

Рядки із листів-відгуків:

Вірджинія. США:

Програми у вас цікаві, це для нас, закордонних українців, чудовий спосіб тримати постійний, цілодобовий зв'язок з материком. На мій смак, трохи надто «урядовий» зміст, але що зробиш: «пан платить — пан вимагає...»

Роман Софронівч.

Сан-Паулу, Бразилія:

Випадково натрапив на УТР. Дочекалися! Уже всім сусідам розказав — дивіться, яка наша Батьківщина! Програми дивлюся постійно. Дуже подобаються ваші передачі про унікальні явища і пам'ятки України. Якби був рядок з перекладом, то місцеві також уключали б УТР. Зробіть щось. Ви ж потужна країна... Це потрібно і для наших дітей.

Хуан Зуб.

Петропавловськ-Камчатський, Росія:

Приєм у великих містах по лінії Камчатськ — Хабаровськ нормальний. (Висилаю для підтвердження фото із зображенням передачі УТР), в селищах можуть бути проблеми — обмеження по потужності Інтернет-каналу.

Не зважаючи на це, українська діаспора в захопленні: на решті ми маємо пряму інформацію про події в Україні, не кажу вже про просто безцінні художні і спортивні програми. Молодці!

Ігор Зеленков, Таїсія Ковальська.

Перт, Австралія:

Дивлюся ваші програми постійно. І не тільки я, а й практично вся наша громада. Маємо уявлення про те, що робиться в Україні. Особлива подяка за цикли «Історія української державності», «Замки України», «Храми — душа української архітектури» та інше. Діти, правда, більше захоплюються «Студією олімпійською». Дивляться Ваші концерти, але для чого Ви включаєте в них російські пісні? У Ваших програмах і натяку на російське бути не повинно, хіба що тільки, як москалі нас гнобили...

Іван Онищук.

Микола Махінчук

Перший заступник головного редактора газети «Урядовий кур'єр», заслужений журналіст України, член Національної спілки письменників, випускник журфаку КДУ 1972 року.

ПОБАЧИТИ ПАРИЖ І... НЕ ПОМЕРТИ

(Уривок з майбутньої книги)

Світлої пам'яті професор факультету журналістики Київського держуніверситету імені Тараса Шевченка Олег Кіндратович Бабишкін любив повторювати:

— Ми готуємо журналістів для всієї України, а вони, як правило, осідають на Хрещатику.

Так було. Бо головні і найпрестижніші українські ЗМІ в ті роки містилися в центрі Києва. Але кожен з неофітів пера й мікрофона мріяв про щось більше. Читаючи «Ветку сакури» В. Овчинникова чи «Шаги по росе» В. Пескова, ковтаючи телепередачі «Вокруг света», ми марили далекими мандрями і широко заздрили тим московським журналістам, які працювали або були за рубежом. Мріяли, заздрили, але гірко зітхали: Київ не мав прецедентів прямої роботи наших земляків за кордоном. Винятком було кілька колег, які працювали в США по лінії Українського представництва при ООН і дописували в республіканські видання та передавали інформацію в РАТАУ.

Усе це впливало і на вивчення іноземних мов. Воно будувалося формально: вчили і «складали» тисячі знаків. Знайомилися з основами граматики, але не чули розмовної мови. Тож знання іноземної зводилося до запам'ятовування слів, з яких не вдавалося правильно скласти речення в різних часових формах. Але це не заважало нам мати успішні оцінки з англійської, німецької чи іспанської.

Так, тоді, в 60-ті роки минулого століття, ми не вірили у можливість побувати за рубежем. Тим більше працювати десь там за фахом. Закордонний світ був закритий для нас. А ми тим часом вивчали основи політекономії, які категорично стверджували про загнивання капіталізму і тлінність цінностей Заходу.

Неабияку допомогу в цьому офіційній ідеології надавали в усі роки і наші колеги, починаючи з В. Маяковського та його епігонів. Усе те мало гартувати в нас почуття радянського патріотизму, щоб ми гордо несли його у світле майбутнє. І несли. Але то вже було потім.

Закритий простір породжував безліч анекдотів, зокрема:

— Ох, так хочу ще раз побувати в Парижі.

— А ти вже бував там?

— Ні, я вже хотів там побувати...

Рано чи пізно найсокровенніші бажання все-таки збуваються. У сімдесяті роки з'явилася можливість побувати за кордоном через обмін між так званими містами та землями-побратимами, у складі туристичних груп, які виїздили в країни соцтабору задля зміцнення дружби між державами і народами, які демонстрували світу переваги соціалістичного способу життя.

Але їхати до «братів» мали лише ідейно підковані товариші. Тож їхньою підготовкою до цього займалися у парткомках та райкомках партії.

Пам'ятаю свою першу зарубіжну поїздку — 1969 року до НДР у складі студентського загону КДУ після другого курсу журфаку. Відбирали «найдостойніших» — комсоргів курсів і відмінників навчання. А потім зібрали всіх у комітеті комсомолу на своєрідну співбесіду-перевірку відповідності анкет нашому світогляду.

Вів це засідання секретар комітету комсомолу Леонід Губерський — нині відома в дипломатичних колах і шанована людина. За довгим столом — група «комітетчиків»-аспірантів. Найактивніший — Олександр Ібрагімов.

— А вот такая ситуация: там, в ГДР, вам придется рассказывать и об Украине. Ну и коснется экономики. И как ты скажешь: столько-то металла произвела Украина или столько-то металла произведено на Украине?

А очі лукаві-лукаві.

Довелося зупинитися на другому варіанті. Інакше не був би я у складі будівельного загону, який разом з німецькими студентами Лейпцизького університету працював на спорудженні ділянки автобану Берлін—Прага.

Працювали разом і жили пліч-о-пліч у наметовому табірному містечку на березі чарівного озера.

Німеччина вразила нас охайністю та пунктуальністю. І неприхованим піднесенням в усьому. «Іх бін цванціх» — «Мені двадцять» промовляла красива дівчина з величезних панно, нагадуючи усьому світу, що незабаром НДР святкуватиме своє 20-ліття. І доволі успішний перший ювілей. У магазинах добротних товарів — очі розбігалися. Всюди асфальт і начищена до блиску бруківка в обрамленні пишних газонів і квітників. Лише в Берліні та Дрездені ми помітили сліди минулої жахливої війни...

НДР вразила й відкритістю молодих сердець. Німецькі студенти легко йшли на контакт з нами. Вони вже тоді достатньо володіли російською мовою і давали нам уроки німецької. Ми здружилися. Спортивні змагання, вечори дружби. Я досі бережу кілька уркунде (грамот) за перемоги на легкоатлетичних змаганнях.

Ми завойовували їхні серця сумлінною роботою, щедрістю наших домашніх запасів і «смачними» анекдотами, що особливо потішали німецьке студентство, яке не знало чогось подібного. Воно реготало у вечірні години відпочинку так, що чути було за кілометр від нашого табору.

Щоправда, один опецькуватий колега реготав досить стримано. Він найчастіше намагався звести якісь розмови до міжнародної політики. Його часто помічали саме біля того намету, звідки лунали наші дотепні анекдоти. І на одному з вечорів радянсько-німецької дружби ми вирішили його «розвеселити»: щедро змішали пиво з горілкою і не менш щедро пригостили «майн фройнд». Так пригостили, що він набрався, як свиня. У трамваї, коли ми поверталися з вечірки, він виголошував «тости» російським матом, уночі падав з ліжка, а на ранок зник з табору.

Згодом ми дізналися: то був агент Штазі, тобто нашого КДБ, який був приставлений до нас з німецького боку.

Господи, і чого було приставляти до нас чужого вивідувача? Адже ми знали: у нашому загоні є свій агент, що працює на КДБ, який усе фіксує для майбутнього звіту про поїздку до НДР. Хто? Ми так і не дізналися. Тож намагалися уникати політики. «БіРН унд боквус», тобто пиво й сосиски, нас найбільше цікавили на вечорах німецько-радянської дружби. А ще наші хлопці інколи зирили на німкенів, які відверто демонстрували свою відкритість і доступність. Але ми пам'ятали: «раньше думай о Родине, а потом о себе». Та й кожної вечірки наш комісар Тамара Лаварчук, яка згодом працювала у Києві в партійних органах, щоразу нагадувала нам: «Хлопці, будьте вище цього!»

Ми вивищувалися так, що далі нікуди. Співали патріотичних пісень і щедро пригощали нашою горілкою лейпцизьких студентів та кількох працівників будівельної бригади, які трудилися разом з нами на спорудженні автостради.

Поїздка до Німецької Демократичної Республіки відкрила нам очі на багато речей. По-перше, на наш кордон. Господи, як ми переживали, коли за Брестом до нашого купе зайшли радянські прикордонники. Як пильно вдивлялися вони нам у вічі, оглядали кожну шпаринку не лише закутків купе, а й нашої душі. Як із собаками супроводжували поїзд до нейтральної полоси над Західним Бугом, передаючи супровід поїзда польським прикордонникам. А ті були поблажливіші до нас. Бо добре знали: радянські колеги роблять свою справу відмінно.

Ми тоді об'їздили весь південь НДР. Побували в багатьох їхніх селах, які за інфраструктурою були набагато розвиненішими за наші містечка. Тож не раз виникала думка: хто ж переміг у тій війні? Чому переможені пішли значно вперед у своєму економічному, так і соціальному розвитку? Але такими думками ми ні з ким не ділилися...

Поїздка до Німеччини збагатила нас і духовно. Знайомство з багатющими музеями Берліна і Дрездена, зустрічі в Лейпцигу, Майсені і Саксонській Швейцарії, на полі історичної Битви народів, у меморіальному будинку великого Гете і в горезвісному Бухенвальді, біля Бранденбурзьких воріт, за якими височіла будівля пресової імперії Шпрінгера і починався ще загадковий капіталістичний світ, давали нам нові знання, породжую-

Українські журналісти біля комплексу Тадж-Махал (Індія)

чи масу роздумів про цінності людського життя в умовах різних суспільних формацій.

Ті знання, як правило, рано чи пізно приводять до висновку: «Я знаю те, що багато чого ще не знаю». Тож дедалі сильнішим стає потяг до мандрів. Але... але... У колишньому СРСР в ті роки міг часто бувати за рубежем хіба що міністр закордонних справ. А мені вдруге випала така нагода лише через шість років, коли я вже працював у «Київській правді».

1975 року мені вдалося побувати в Югославії, точніше, у Соціалістичній Федеративній Республіці Югославії (СФРЮ), яку після ідеологічних розбіжностей з її чільником Броз Тіто у нас чомусь стали називати напівкапіталістичною країною.

Підготовка до цієї поїздки була ще ретельнішою. Відбір кандидатів в обкомі комсомолу. Співбесіди у парткомі обласних організацій, де кожен пройшов екзамен на політичну благонадійність. Запитання були як на знання світової політекономії, так і партійного будівництва у Європі. Само собою перевірявся наш світогляд.

Очі екзаменаторів світилися лукавістю й неприхованою ідеологічною цнотою, тому кожному доводилося відповідати на запитання так, як того бажали «екзаменатори». Інакше не побачили б ми Югославії.

Та поїздка освіжила й підтвердила деякі мої враження від наших і ненаших кордонів. Спочатку з Угорщиною, а потім з Югославією. Із завмиранням серця чекали ми приходу радянських прикордонників і самого перетину кордону. Не дихаючи, подавали свої серпасто-молоткасті хлопцям у зелених кашкетах. Вони заглядали в усі шпаринки нашого купе, потім пильно вдивлялися кожному в очі, ніби ображені виходили з купе і залишали потяг вже на середині нейтральної полоси. І цілковита протилежність — прикордонники Угорщини та Югославії. Вони заходили в купе так, ніби хотіли запитати, чи не бажаво ми чаю та ще якихось послуг.

У Будапешті ми вперше зіткнулися з реальною ціною радянських грошей. До поїздки нам говорили: американський долар вартий наших дев'яноста копійок. Таксист, який возив нас із Буди в Пешт, узяв за проїзд кілька «червінців», які конвертувалися тоді в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) на теренах соцкраїн. А про остаточну вартість рубля ми дізналися в Югославії, коли з'ясувалося, що він вартий лише 50 американських центів.

Зарубіжний світ вразив і ошелешив. Засиллям автомобілів на вулицях, асортиментом товарів, про які ми знали, але вони кодувалися в СРСР словами «викинули» і «дістати». Перше означало: щось надійшло у продаж і треба встигнути в чергу. А друге — спецрозподільники, в яких отоварювалися за списками шановані люди.

Це тоді народилися два актуальні анекдоти, які нині, в умовах відкритості нашого суспільства, уже втратили свою злободенність. А тоді...

Так от. Приїхали якось до нас зарубіжні гості і зайшли до колеги. Той нахваляється:

— Оце сьогодні придбав нові туфлі. В центральному універмазі викинули.

Гості уважно подивилися на той товар і констатували:

— У нас таке теж викидають...

У той час яких лише конфузів не мали наші споживачі. За сто рублів «діставали» нейлонові сорочки і болоньєві плащі.

Біля водоспаду Вікторія (Зімбабве)

А ще... хизувалися химерним взуттям та одягом, що розповзалися після першого дощу. Аж поки не дійшло до наших товарознавців, що вони «викидають» на широкий прилавок товари для... проводів в останню дорогу покійників.

Підприємливий Захід, певно, мав на тому добрячий зиск.

А друга дотепна історія пов'язана з першою поїздкою нашого Івана за кордон. Під час однієї ділової зустрічі він запитав:

— А коли у вас з'являються помідори у продажу?

— О шостій ранку, — відповіли йому.

— Ні, — вирішив уточнити Іван. — Я запитую про пору року.

— На продаж овочів пори року у нас не впливають, — пояснили йому.

Після цього йому вже незручно було запитувати про деякі речі, які в Європі викликали і подив, і сміх. Доброзичливий сміх...

Ось так і ми ошелешено озиралися навсідч у велелюдному Белграді, торкаючись руками і серцем небаченої досі екзотики.

З охоронцем давнини Індії

Мені, журналісту, цікаво було побачити тамтешню друковану продукцію, заглибитись у її зміст. Тим більше, що сербська мова зрозуміла українцєві. І взагалі пірнути в духовний світ наших південно-західних братів слов'ян. Торкнутися ідеології, яка вже тоді сприймалася насторожено в СРСР.

Чому? А тому, що Броз Тіто, ображений політикою сталінських наступників, узяв курс на Захід, став моделювати власний соціалізм — значно поміркованіший, з елементами приватного капіталу. Країна, яку він провів через горнило партизанської війни, в якій згуртував кілька народів в одній державі, дав роботу людям, зокрема й членам партії, не лише вдома, а й за рубежем, була на піднесенні. Сюди, на Адріатику, лінув потужний потік туристів, кошти яких склали основну статтю валютних надходжень економіки Югославії. Попереду були ще кращі перспективи. Тому й шанували співвітчизники Тіто. А в багатьох містах ми із здивуванням читали на багрянних транспаран-

На міжнародній виставі CeBIT-97 у Німеччині

тах: «Тіто — наш понос». Перекладачі, бачачи наше здивування, уточнили написане: «Тіто — наша гордість».

Так, вони пишалися своїм лідером, дедалі віддаляючися від СРСР, у бік уже тоді ситої Європи. І ці порухи ми відчули з першої хвилини перебування на вокзалі в Белграді.

Отже, наш журналіст поринув у друковану продукцію і з подивом побачив засилля зарубіжних газет. Приголомшили обсяги газет — до ста полос та їхнє начиння. На першій сторінці можна було побачити не офіціоз, як у нас, а якусь карикатуру чи й взагалі звичайнісіньку рекламу, чого у нас тоді ще не практикувалося. Як і рекламного блоку всередині газети на дві третини її обсягу. А ще — похоронні об'яви та еротична «полуничка», на яку клювали вихідці з СРСР та інших країн суворої пуританської моралі.

Бразили й фільми. Ми встигли переглянути кілька з таких, які лише тепер демонструються в нас на телеканалах у пізній час з червоною позначкою. Подивував і підбір літератури

на вокзалі в Белграді, де поряд з «Капіталом» К. Маркса лежала хрестоматія камасутри.

А потім були цікаві відкриття на Адріатичному узбережжі, зокрема в Дубровніку та Будві. Ми побачили там цілу низку островів з пляжами для нудистів, казино з рулетками і засилля в'юнких яхт з прапорами багатьох країн світу. А ще — пароми, які курсували в Італію з масою всілякого люду без спеціальних віз.

Усе те не вкладалося в радянській голові. «Ну й дають ці югослави», думалося нам. І стали розпитувати їх, як же це вони дожилися до такого.

— А це не ми, — спокійно відповідали ті. — То все для гостей, для багатих відпочивальників. 90 відсотків усіх валютних надходжень країна має від туристів. От їх і заманюють усілякими «принадами». А ми працюємо. Тут і за рубежем.

Так, звісно, Югославія в ті роки дивувала нас прекрасним взуттям, кабелем і будівництвом висотних мостів на гірськими ущелинами. І в той же час багато її співвітчизників працювали переважно на автозаводах ФРН та Італії.

Пам'ятаю, коли на одному з диспутів у Дубровніку ми дізналися, що у ФРН офіційно трудяться багато комуністів, наше совкове подивування і певне обурення заперечили дуже просто:

— А що тут такого? Люди набувають фах, бо нам потрібні майстровиті автомобілебудівники. А по-друге, їхні заробітки і партійні внески пересилаються в Югославію. Добре сім'ї, добре партії, то й державі добре.

М-да, думалося нам. Хай би наш член партії ось так поїхав на заробітки до ФРН...

Подібної практики у нас тоді не було. Хіба що короткотермінові відрядження задля утвердження престижу і слави СРСР за рубежем. Такими були, скажімо, гастролі театральних труп та заслужених ансамблів, виступи спортсменів на престижних світових змаганнях. Вони заробляли й гроші для радянської держави. А їм перепадали крихти. Хоча і тому вони були страшенно раді. Бо, на відміну від решти співвітчизників, мали змогу тримати в руках валюту і купити за неї хоч якусь дрібничку за рубежем, щоб потім дивувати нею близьких і знайомих, кому дорога за кордон навіть не снилася.

Розпад СРСР широко відкрив нам і вікна, і двері у зарубіжний світ. І через 28 літ я знову побував за кордоном. Але вже

Українські журналісти на найвищій точці Кувейту

у складі офіційної делегації, яка представляла незалежну державу Україну на престижній міжнародній виставці в Німеччині.

Боже, як нам хотілося, щоб усі бачили наш Прапор, наш Герб та інформацію про Українську державу. Пригнічували лише скромність нашого виставкового стенду, фінансові можливості та слабке знання мови. Бо навіть те, що раніше знав, за 28 літ добряче призабулося. Але йшла у хід мова добрих, щирих намірів, наша відкритість і прагнення будь-що сподобатися Заходу і дорівнятися до нього. Світ придивлявся до новачка на традиційній виставці і частенько перепитував: «Рашен?»

— Та ні, не росіяни ми, українці, — брало зло. Показували карту, дарували скромні буклети про нашу державу і трохи розвивали міжнародний туман щодо нашої ідентичності.

Так було не лише в Німеччині. Перші роки незалежності були насичені відкриттям наших представництв у зарубіжних країнах та нових авіамаршрутів на різні континенти. Звичним явищем стали візити державних та урядових делегацій, разом з якими за кордон вирушали і групи журналістів. Така честь часто ви-

Давня і сучасна екзотика Лівану

падала і мені, одному з керівників урядової газети. Ті мандрівки до понад тридцяти країн нині спресувалися в один потужний пласт вражень, спогадів і переживань, якими повнишся за межами рідної землі.

...Початок квітня 1993 року. Прем'єр Л. Кучма здійснює серію офіційних візитів до країн Аравійського півострова. Першим нас стрічає Оман. Аудієнція у султана. Журналісти — за дверима. Як потім розповідали працівники МЗС, розмова на високому рівні спочатку не складалася. Відчувалося, що аудієнти ведуть якийсь туманний діалог, в ньому не окреслюються взаємні інтереси. Так тривало, аж поки султан не зронив: добре було б, якби в Країні запанував спокій... І лише тоді всі підійшли до великого глобуса, щоб уважніше глянути на обриси старої Європи, де ще, на жаль, не було позначено кордонів держави Україна, а Країна губилась у югославському міжгір'ї...

Той прикрий епізод засвідчив неабиякий консерватизм світових картографів і слабку роботу дипломатів з обох сторін. Араби, певно, погано були обізнані з розвитком подій у Східній

Європі, а наші ще не володіли досвідом широкої й наступальної пропаганди своєї країни за рубезем. Врешті, тоді нам бракувало і самих арабістів, яких до того готувала лише Москва.

На жаль, цим коло проблем наших дипломатичних представництв за рубезем у перші роки нашої незалежності не вичерпувалося. Бракувало кваліфікованих (кар'єрних) дипломатів. Блискучого міжнародника — міністра Анатолія Зленка не підпирала потужна команда фахівців — досвідчених практиків. Не вистачало найелементарнішого: приміщень (Росія неохоче ділилася нерухомістю за кордоном колишнього СРСР) і коштів на проведення пропагандистської роботи. Та й, чого гріха таїти, самої наступальності в тій роботі. Наше журналістське око помічало, як на якихось міжнародних зібраннях «першу скрипку» грали російські дипломати.

Усе це та ще відсутність торгово-економічних місій не виводили наші зарубіжні контакти на належний рівень. Тож тривалий час світ мав туманне уявлення про нову державу Україну. Навіть найближчі сусіди. А ми надто мало робили для того, щоб розвіяти цей туман. Українські посольства і консульства за рубезем, у яких доводилось мені бувати, мали куці можливості, щоб гідно пропагувати рідну державу, налагоджувати активні ділові контакти, переконувати тамтешніх політиків і бізнесменів у перспективності подальшого плідного співробітництва. Більше того, вони не мали нормального зв'язку з рідною землею — ні новітньої оргтехніки, ні засобів комунікацій. Не доходила до них і вітчизняна преса. Міністерство закордонних справ не передплачувало для багатьох своїх представництв за рубезем навіть державних періодичних видань. І треба було бачити, як раділи вони, коли ми доставляли їм пачку навіть позавчорашніх вітчизняних видань.

Отака відірваність від рідної землі породжувала тиху і непомітну роботу з пропаганди нашої держави за рубезем. А це інколи призводило до курйозів, свідком яких довелося бути й мені.

...Стамбул. Чепурна вуличка в'ється вниз до Босфору. Праворуч — консульство України, про що свідчить і прапор нашої країни. Заходимо, спілкуємось з консульськими працівниками. Дізнаємося: роботи вистачає — її обсяги визначають не лише наші «човники», які товчуться навколо стамбульського торжища, та відпочивальники в Анталії. Виходимо сповнені поваги

ЕКСПО-98. Лісабон (Португалія)

до кінце потрібної служби за кордоном. А вранці наступного дня з подивом не бачимо нашого прапора на будинку консульства.

— Що трапилося? — запитали у земляків.

— Та нічого, — зніяковіло відповіли ті. — Просто ми знімаємо прапор на ніч. Низько висить — можуть украсти...

...Червень 1996-го. Завершується п'ятий рік незалежності. Ми вже активні учасники всіх міжнародних форумів. У польському Ланцуті відбувається третій саміт президентів країн Центральної Європи. Вперше серед глав держав на таких зустрічах і Президент України Леонід Кучма. Наша делегація проходить через ворота, ступає на центральну алею перед розкішним палацом і з жахом бачить серед розмаїття прапорів наш си-

ньо-жовтий стяг, перевернутий головою вниз... Хтось помітив, хтось не помітив цей «ляп», але дехто розцінив його як зневажливе ставлення служби протоколу до нашої країни.

Звичайно, все те уже в минулому. Сьогодні значно рідше на всіх континентах невігласи при зустрічі з нами вигукують «Рашен». Уже не плутають прапорів. І дедалі ширший потік туристів та інвесторів поглядає в наш бік. Тепер лише щоб ми самі були на висоті. Щоб наші політики не їхали в Європу скаржитись один на одного. Та щоб державу свою шанували — і землю рідну, і людей — і не прагнули комусь щось віддати заради власної вигоди. Бо світ поважає тих, хто сам себе поважає. В цьому я переконався у численних мандрах за морями та океанами, під час зустрічей на всіляких рівнях.

Коли пройдено багато доріг і побачено нівроку світу, дедалі частіше ловиш себе на думці: закордон дивує і захоплює, коли стрічаєшся з ним уперше. Ближче знайомство висвітлює те, що маємо й ми: блиск і злиденність, високе й низьке, чим відзначалися минулі епохи і цивілізації, що презентує сучасність. Треба лише не у рожевих окулярах дивитися на світ. А відтак не завершувати своє життя побаченням Парижа...

Леонід Шкляр

Народився 1953 р. на Київщині. Доктор політичних наук (1996 р.) та кандидат філософських наук (1985 р.), професор (2002 р.). Закінчив філософський факультет Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (1979 р.). З 1979 по 1982 рр. — аспірант Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України. З 1982 по 1996 рр. — науковий співробітник Інституту філософії, а з 1996 по 1997 рр. — провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України. З 1997 по 2000 рр. — головний консультант, завідувач сектора та завідувач відділу Адміністрації Президента України. З 2001 року — начальник відділу суспільних наук ВАК України. За сумісництвом головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Автор

майже двохсот наукових та науково-публіцистичних праць з проблем теорії та методології культури, етносу, особистості. Останніми роками коло наукових інтересів пов'язане з проблемами етнополітики та політичних проблем державознавства. Його перу належать індивідуальні та колективні монографії, навчальні посібники, статті в енциклопедичних виданнях. Серед них: «Етнос. Культура. Личність» (К., 1992); «Нариси з історії українського державотворення» (К., 1995); «Вступ до етнодержавознавства» (2002); «Політична історія України ХХ ст.» (у 6 т. — автор двох розділів; К., 2003); «Політичні інститути в процесі реформування системи влади» (К., 2003) та ін. Заслужений діяч науки і техніки України.

СЦЕНАРІЙ РЕФОРМУВАННЯ ВЛАДИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Одним із головних месиджів минулої виборчої кампанії до Верховної Ради України був пов'язаний з політичною реформою, яка має визначити форму правління та закріпити її в тексті нової Конституції. Саме суперечливість політичної реформи та недосконалість Конституції дали підстави для дострокових парламентських виборів. Якщо колишня коаліція у складі партії регіонів, соціалістів та комуністів заперечувала доцільність перегляду політичної реформи зразка 2004 року, яка проклала шлях до парламентсько-президентської форми правління, то опозиція в особі БЮТ та «Нашої України — Народної самооборони», навпаки, вважали за необхідне перегляд головних засад цієї реформи.

Результати виборів показали, що незначна, але достатня для формування демократичної коаліції перевага виявилася на боці колишньої опозиції. Враховуючи те, що у передвиборчий період обидві «помаранчеві» сили заявляли про необхідність перегляду Конституції на предмет зміни системи влади, варто детальніше поглянути на можливі варіанти або сценарії реформування влади, що пропонуються представниками різних політичних сил, які увійшли до складу Верховної Ради шостого скликання. Щоб зрозуміти переваги та недоліки пропонованих сценаріїв, доцільно вдатися до порівняння проектів реформування влади із реаліями, які є на сьогодні. У зв'язку з цим варто приділити увагу вже добре відомим формам демократичного правління, а саме: президентській, парламентській та змішаній формам республіканського правління. Адже саме між цими сценаріями, власне, й відбувається дискусія провідних гравців на політичній арені нашої країни.

Певною несподіванкою, хоча й прогнозованих фахівцями, позачергових виборів до Верховної Ради, слід вважати поразку соціалістів, які цього разу опинилися за стінами законодавчого органу влади. Втрата парламентських позицій соціалістами — показовий факт, оскільки саме вони були головними ініціаторами реформи за моделлю парламентсько-президентської форми правління. Їхня відсутність у парламенті суттєво послаблює позиції колишніх колег по коаліції — регіоналів та комуністів, які підтримували соціалістів щодо перерозподілу влади на користь парламенту та уряду. Красномовним фактом у цьому відношенні стало солідарне голосування цих сил щодо закону про Кабінет міністрів, яким частина президентських повноважень переходила до уряду.

Як відомо, за підсумками дострокових парламентських виборів, жодна політична сила, чи навіть коаліція, не має конституційної більшості у парламенті. Звідси випливає, що кінцеві результати пропонованих змін не обійдуться без участі народу, якому буде запропоновано у черговий раз виступити арбітром у суперечці політичних еліт через референдум. Така можливість не виключається, з огляду на те, що стаття п'ята Основного закону нашої країни проголошує народ єдиним джерелом влади. Хіба що для реалізації цього права доведеться ухвалювати новий закон про всеукраїнський референдум. Проте для демократичної коаліції це не мало б складати проблеми, адже для цього достатньо простої більшості голосів.

Система влади, яка проектувалася натхненниками політичної реформи у 2004 р., за задумом мала б істотно демократизувати країну, наблизити її до народу, зробити прозорішою, демонополізувавши важелі владного ресурсу. Ця справедлива сама по собі ідея, мала один суттєвий недолік, а саме, ініціатори реформи прагнули до перерозподілу влади, а не пошуку компромісів. Тому для її втілення, наприклад, комуністи, й деякою мірою соціалісти, вдалися до демонізації інституту Президента, персоніфікувавши його із всевладдям олігархів часів Л. Кучми. Акцію «Україна без Кучми», яка прокотилася взимку 2001 року, де соціалісти грали майже першу скрипку, сміливо можна вважати етапом по дискредитації Інституту президентської влади, як такої.

Слід зазначити, що на той час для критики цього інституту було достатньо підстав, адже система влади, що склалася, майже повністю контролювалася президентом та його адміністрацією. Уряд, по суті, був технічним кабінетом оперативного управління, а його члени і прем'єр не несли персональної відповідальності за недоліки у роботі. Верховна Рада також формувалася під контролем президентської адміністрації. Саме тоді у політичному лексиконі з'явився термін «адмінресурс», який означав можливість суттєвого коригування народного волевиявлення під час виборчих кампаній. Отож, формальних підстав для перегляду системи влади на чолі з президентом, було більш ніж достатньо. Але, чи означає це, що конкретний епізод президентського правління є достатньою підставою для ліквідації цілого інституту чи урізання його повноважень?

Щоб переконатися у цьому, необхідно співставити дві системи влади: до і після реформи.

На наш погляд, проект під назвою політична реформа 2004 року, як показав подальший перебіг подій, виявився доволі суперечливим. Він породив чималу кількість конфліктів не лише між політичними елітами, а й в системі державного управління. Ця модель виявилася вразливою у багатьох аспектах, спровокувавши глибоку політичну кризу. Раніше Україна не знала такої поляризації електоральних симпатій за регіональним принципом, як це продемонстрували остання президентська 2004 р. та дві останні парламентські 2006 та 2007 рр. виборчі кампанії. На тлі жорсткого розмежування політичних симпатій, в Україні вперше за роки незалежності всерйоз заговорили про «розкол країни», «федералізм», «сепаратизм» тощо. На наше переконан-

ня такі явища, кидаючи виклик країні, багато у чому спричинені трансформацією політичної системи. При цьому зіграли свою негативну роль дві обставини. Перша, зміщення центру влади у бік парламенту та підконтрольного йому кабінету міністрів. Друга, вкрай невдала виборча система, за якою формується парламент, а в кінцевому рахунку і уряд. Йдеться про вибори на пропорційній основі за закритими партійними списками. Такі зміни, що збіглися у часі, відірвали законодавчий орган влади від виборця, зробивши його склад непрозорим, відчуженим від конкретних виборчих округів, а отже й інтересів народу, регіонів і територій. Понад половини складу парламенту мають столичну прописку, що говорить саме за себе. Те ж саме стосується і виборів до органів місцевого самоврядування. Це, так би мовити, загальні підсумки впровадження політичної реформи, яку активно просували соціалісти при підтримці регіоналів та комуністів у попередньому скликанні парламенту.

Щодо моделі влади президентсько-парламентського типу, то, маючи суттєві вади, про які йшлося, вона таких проблем і викликів, які породила парламентсько-президентська форма правління не мала. Країна сприймалася як унітарна держава, а регіональні відмінності розглядалися скоріше як спадщина минулого. Сьогодні ж доводиться буквально «зшивати» країну, розколоту за політико-регіональними ознаками. Політична система, створена за моделлю парламентсько-президентської республіки, виявилася нездатною вирішувати проблеми політичної консолідації нації. Замість інтеграції еліт і суспільства навколо національних інтересів, акумуляції ресурсів країни, спостерігаємо посилення регіонального сепаратизму, що тягне за собою і розбалансованість влади.

Напередодні дострокових парламентських виборів влада в Україні виявилася слабкою як ніколи. Доказом цього стали конфлікти між силовими відомствами під час політичного загострення наприкінці весни 2007 року. Було втрачено керованість багатьма інститутами та структурами влади, зруйновано єдиний центр прийняття та реалізації стратегічних рішень, влада почала нагадувати своєрідний архіпелаг, острови якого належали тій чи тій політичній силі, які не просто конкурують, а ворогують між собою, що неприпустимо для будь-якої держави.

Відомо, що система влади, яка склалася під впливом політичної реформи 2004 року, прийнято вважати змішаною або напівпрезидентською формою правління. Як відомо, за такої моделі

влади президент значною мірою пов'язаний у своїх діях конфігурацією парламентської коаліції. Якщо у парламенті домінує пропрезидентська більшість, тоді його позиції зміцнюються, якщо ні, вони слабшають.

Сьогодні у суспільстві є впливові та потужні сили, які обстоюють парламент та парламентаризм як основу політичної системи молодого демократії, що прагне європейської інтеграції. Відразу ж слід наголосити, що парламент як інститут державної влади не слід плутати з парламентаризмом. Останній передбачає верховенство парламенту не лише у сфері законодавчої влади, а й провідне становище в системі вищих органів державної влади взагалі. Система парламентаризму по суті є не чим іншим як «парламентським правлінням», тобто таким, що домінує над усіма іншими гілками влади.

В Україні на сьогодні існує парламент як орган, що здійснює представницьку, законодавчу та контрольну функції, але немає парламентаризму як системи влади, оскільки парламент ще не посідає ключового місця у системі розподілу влади. Як на наш погляд, у цьому нічого поганого немає, оскільки парламентаризм неможливо створити штучно, тобто нав'язати його вольовим чином суспільству, адже у такому разі він може виявитися неефективним як внаслідок специфіки вітчизняної політичної географії, що характеризується чітким електоральним розмежуванням по лінії гуманітарної та зовнішньої політики, так і відсутністю достатньо авторитетних, а головне потужних політичних партій, здатних до керування державою. Крім цього, парламентаризм передбачає наявність розвиненої системи місцевого самоврядування, яке в нашій країні ще не склалося, децентралізацію управління, але без ексцесів сепаратизму та федералізму.

Отже, можна стверджувати, що парламентаризм це специфічна система організації влади, де представницькі органи як у центрі, так і на місцях посідають провідні позиції та відіграють головну роль в управлінні державою та суспільством. Парламентаризм утвердився переважно у країнах європейської демократії, де є сталі традиції парламентського правління, місцевого самоврядування, політична структурованість суспільства, досить міцні та впливові політичні партії. Україна належить до категорії країн, які ще зовсім недавно позбулися інститутів тоталітарної влади, але ментально ще не розлучилася з ними до кінця. Елементи тоталітарної свідомості, особливо це стосується певних прошарків суспільства та соціально-демографічних груп

населення, продовжують впливати на політичну поведінку певної частини громадян нашої країни і сьогодні. Це ще раз підтвердили останні позачергові парламентські вибори, де політична сила, яка уособлює тоталітарні стереотипи минулого, успішно здолала прохідний бар'єр і буде представляти інтереси своїх виборців у Верховній Раді.

Якщо парламентаризм, на наше переконання, як система влади для України на сьогодні є передчасним, оскільки для цього ще не має достатніх інституційних та політико-психологічних умов, то як оцінити у дзеркалі останніх подій ефективність змішаної форми правління, яка формально діє в нашій країні?

Відразу ж слід зазначити, що є теорія проблеми, а є її практика. Теорія стверджує, що така система влади може бути дієвою, якщо між політичними елітами з одного боку, та суспільством, з другого, власне, між самими елітами існує консенсус з приводу стратегічних проблем розвитку суспільства і держави. Іншими словами, є спільне стратегічне бачення існування країни, яке дозволяє консолідувати зусилля і ресурси влади на розв'язання існуючих проблем. Коли ж такого спільного знаменника немає, за умов змішаної системи виникає владний конфлікт. Як це відбувається в нашій країні досить переконливо свідчать події останніх років, коли розпочався процес реалізації політичної реформи за змішаним сценарієм, тобто парламентсько-президентською версією цього сценарію. У зв'язку з цим виникає питання, а чи потрібна нам змішана форма правління?

Для відповіді на це питання доцільно звернутися до міжнародного досвіду. Як засвідчує практика Франції, де утвердилася змішана форма, головний ресурс влади тут усе таки перебуває на боці президента, який обирається всенародним голосуванням. Він, а не прем'єр-міністр, зрештою, контролює і виконавчу владу, чого не спостерігаємо в нашій ситуації. З приводу стосунків президента та прем'єра за змішаної форми правління Шарль де Голль ставив риторичне запитання: «Хто такий прем'єр-міністр, якщо не директор кабінету президента Республіки?»

Разом з тим, за висновком українських фахівців з конституційного права у французькій моделі правління закладено внутрішній конфлікт: «претензії глави держави на безпосереднє керівництво виконавчою гілкою влади неминуче загострює міжособистісну боротьбу на політичному Олімпі країни і, як правило, провокує... «міністерську чехарду», яку в усій своїй привабливості виявляє нам наша політична практика» [1].

Слід сказати, що впродовж останніх років на політичній арені Франції ніякої «чехарди» ми не спостерігали, так само як і особливо жорсткої міжособистісної боротьби між президентом та прем'єром також. Взагалі така боротьба не виключається, але за умови, якщо президент і прем'єр-міністр представляють різні політичні сили, що у випадку змішаної системи влади цілком реально. При призначенні прем'єра президент Франції мусить рахуватися із складом Національних зборів — парламенту країни, який затверджує кабінет і його прем'єра.

Як відомо, Конституція України 1996 р. закріпила змішану форму правління, де провідну роль відігравав президент. Вважалося, що ця модель дасть можливість поєднати переваги президентської (цілісність виконавчої влади, можливість швидкого ухвалення та реалізації рішень виконавчою владою) і парламентської (відповідальність уряду перед парламентом, можливість ідентифікувати політичні сили, що відповідають за стан справ перед парламентом) форм правління. З часом, закладена в Основному законі модель влади почала виявляти внутрішню суперечність, чим суттєво понизила ефективність управління державою. Фактично в Україні склалася дуалістична модель виконавчої влади, що здійснюється на рівні її вищих суб'єктів — президента і кабінету міністрів.

Як свідчить світова практика, ця властивість є характерною рисою для змішаних форм правління взагалі. За слушним висновком вітчизняних вчених, підпорядкованість органів виконавчої влади двом чи кільком вищим органам можлива та виправдана за умов чіткого визначення функціональних прав і обов'язків; якщо ж «усі вищі установи намагатимуться здійснювати керівництво з усіх питань, важко буде уникнути не тільки надмірного дублювання, а й навіть вакууму в управлінні», «а підпорядкований орган перетвориться на Труфальдіно, який слугує двом панам» [2].

Питання форми політичного правління та організації влади, формування взаємовідносин між вищими органами влади належать до питань, що визначають стратегічні пріоритети та ключові проблеми демократичного розвитку України, а також шляхи та механізми їхнього розв'язання. Ще напередодні виборів-2006 вітчизняні політологи прогнозували, що вони «будуть виборами не так законодавчої влади, як виконавчої»; «передвиборні програми партій/блоків матимуть другорядне значення», сприйматимуться скоріше як тло, що підкреслюватиме «уособле-

не» враження від політиків»; «виборці традиційно більше звертають уваги на форму, ніж на зміст». Загалом, на їхню думку, український політикум «виявився не готовий до використання складних конституційних конструкцій, до яких належить гібридна парламентсько-президентська республіка» [3].

А тепер повернімося до ймовірних сценаріїв реформування влади, виходячи з підсумків дострокових парламентських виборів 2007 року, на яких хоч і з мінімальною перевагою, але перемогла демократична коаліція, відома ще під назвою блок «помаранчевих» сил. Слід відзначити, що впродовж останніх років, у залежності від статусу та участі у владі, позиції окремих представників помаранчевого табору помітно еволюціонували. Про ці позиції та їх еволюцію можна більше довідатися з публічних виступів лідерів політичних партій, блоків, парламентських фракцій, а також з публікацій та передвиборних агітаційно-інформаційних матеріалів.

За час, що минув від президентських виборів 2004 р. та передвиборної кампанії 2006 р., маємо констатувати зміну позиції як пропрезидентських політичних сил, так і БЮТ щодо пріоритетів конституційної реформи, доцільності переходу до парламентсько-президентської форми правління. Заяви представників цих політичних сил, що лунали ще під час виборів-2006 р., свідчили про підтримку парламентсько-президентської форми правління. Згодом, коли БЮТ та Блок «Наша Україна» уклали «Угоду про Об'єднану Опозицію» (24 лютого 2007 р.) першим кроком мало стати звернення до Конституційного Суду України з метою скасування змін до Конституції України від 8 грудня 2004 р., що, як зазначалося, поклали початок переходу до парламентсько-президентської форми правління.

У передвиборних програмних документах та виступах лідерів Блоку «Наша Україна — Народна Самооборона» і БЮТ 2007 р. сам термін «парламентсько-президентська форма правління» (як і термін «змішана форма правління») зникає. Натомість звучить різка критика на адресу політичної реформи, що характеризується як «непродумані зміни до Конституції», впровадження парламентсько-президентської форми правління в контексті обмеження обсягу владних повноважень Президента (передусім у сфері формування і діяльності органів виконавчої влади). Це визначається як «загроза втрати ним своєї ролі не лише у сенсі здійснення повноти влади та реалізації відповідного політичного курсу, а й як інституту захисту національних інтересів».

При цьому наголошувалося, що «у 2004 р. суспільство віддало Президенту мандат довіри з обсягом повноважень президентсько-парламентської моделі» [4].

Дехто з представників пропрезидентських сил сьогодні заявляє про те, що нова форма (парламентсько-президентська) сприяє встановленню авторитарно-кланової моделі державної влади і вже призвела до «реального авторитаризму Уряду і прем'єр-міністра». На їхню думку, коли президентсько-парламентську республіку замінила парламентсько-президентська: президент негайно зобов'язаний «виконати історичну місію» — кардинально змінити розподіл владних повноважень, поєднавши посаду Глави держави і стратегічне керівництво виконавчою гілкою влади. Водночас, пропрезидентські політичні сили вважають помилковими твердження своїх політичних опонентів, що нібито президентська влада автоматично веде до авторитаризму.

З аналізу останніх публічних виступів президента В. Ющенко, виголошених ним з нагоди Дня Конституції 27 червня 2007 р., 17-ї річниці Декларації про державний суверенітет України 16 липня, Дня незалежності на Софійській площі 24 серпня 2007 р. випливає, що президент не приховує намірів відмовитися від парламентсько-президентської форми правління, повернувшись до президентсько-парламентської. Він робить акцент на необхідності сильної влади з конкретною відповідальністю Глави держави, Уряду та парламенту, яка здійснюватиметься на основі чіткого розподілу обов'язків між вищими органами влади, зміцнення засад європейського парламентаризму тощо.

Політична теорія стверджує, що президентсько-парламентська форма правління встановлюється, як правило, в державі у кризовий період її розвитку, коли в умовах нестабільності політичної та економічної систем впровадження президентської форми правління створює загрозу виникнення диктатури, а коли парламентської форми, яка є менш стабільною у порівнянні з президентською, виникає загрозу системної політичної кризи та перманентної зміни складу уряду.

Опоненти президентського сценарію щодо реформування влади, наполягають на тому, що президент має бути насамперед арбітром у політичній конкуренції, дбати про дотримання всіма суб'єктами політичного процесу єдиних правил гри, передбачених конституцією. З цих міркувань гострій критиці піддавалася участь президента у минулій виборчій кампанії на боці одної політичної сили, а ЦВК навіть висловив з цього приводу засте-

реження президентів, вбачаючи у його діях порушення конституційних принципів та законів держави. При цьому покликалися на висновки правознавців, які вважають, що особа, яка бере безпосередню участь у грі на боці однієї сторони «не може дотримуватися неупередженості й авторитету арбітра, оскільки опиняється в результаті в полоні односторонніх командно-партійних пристрастей, стаючи з часом проти своєї волі їхнім заручником та жертвою водночас».

Питання арбітражних функцій президента як конституційного інституту, що виступає прихильником тих чи тих політичних сил, на наш погляд, має стати предметом тлумачення Конституційного Суду, а не окремих зацікавлених сторін.

Куди важливішим є інший пріоритет, який безпосередньо стосується реформування влади. Цей пріоритет свого часу, проголосив В. Ющенко на всеукраїнському Форумі демократичних сил 29 березня 2003 р. і торкався він трансформації політичної системи в Україні: «вибудувати таку політичну модель, за якої ніколи більше доля України не залежатиме від настрою або симпатії однієї людини, якою б, навіть хорошою, ця людина не була» [5]. Серед вітчизняних політологів певного поширення набула думка, що позиція президента щодо конституційної реформи та форми правління в Україні багато в чому зумовлена партійно-корпоративними інтересами зорієнтованих на чинного президента бізнес-політичними групами, які прагнуть на основі гегемонії президентської вертикалі влади закріпити та посилити власні позиції в системі влади. Враховуючи ту обставину, що усі, скільки-небудь впливові політичні гравці, які діють на вітчизняній політичній сцені, так чи інакше поєднані з корпоративними інтересами, мають тісний зв'язок з бізнес-структурами, зацікавленими у впливах на владу, так само роблять ставку на ту чи іншу модель владного сценарію. З одного боку, це реалії нашого політичного життя, а з іншого, влада не може бути об'єктом торгу олігархічних сил. Конституція чітко зазначає, що єдиним джерелом влади є народ і саме ця норма має бути імперативом для кожного в цій країні. Більше того, у випадку ухвалення нової редакції Основного закону, цю позицію можна було б посилити і вписати ще чіткіше.

Принципову позицію БЮТ щодо політичної реформи та форми правління характеризує заява її лідера Ю. Тимошенко від 12 березня 2007 р. з вимогою покласти край «так званій політичній реформі, яка більше схожа на політичне шулерство» та

спричинила двовладдя в країні; до того ж «люди за останні два роки побачили, як працює «змішана система» за принципом «хто кого перший з'їсть» [6]. Відтак у запропонованих БЮТ питаннях конституційного референдуму, який планувалося провести одночасно з достроковими виборами, народ України мав висловити свою думку, якою має бути форма правління — парламентська чи президентська. При цьому зовсім не йшлося про змішану форму.

На тлі активних дій «помаранчевих», які задекларували свої концептуальні візії щодо майбутнього контуру влади, позиція Партії регіонів щодо необхідності впровадження парламентсько-президентської форми правління залишилася незмінною. Ця політична сила обстоює позицію щодо завершення конституційної реформи відповідно до змін і доповнень до Конституції України, які набули чинності з прийняттям відповідного Закону України від 8 грудня 2004 р., поглиблення та легалізація нового формату відносин між вищими органами влади, зумовленого конституційними змінами.

8 грудня 2006 р. тодішній прем'єр-міністр В. Янукович звернувся до українських політиків, щоб вони дали конкретну відповідь лише на одне запитання: яка система державного устрою є найкращою — президентсько-парламентська чи парламентсько-президентська, зазначивши при цьому, що досвід багатьох країн світу засвідчує, що саме парламентсько-президентська форма державного устрою є найефективнішою, оскільки створює механізми дієвої співпраці парламенту та уряду. Згодом, у своїй доповіді на X з'їзді Партії регіонів він наголосив на тому, що «неодноразово підкреслював, що Партія регіонів виступає за те, щоб у системі виконавчої влади якнайшвидше ліквідувати фактичне двовладдя. Потрібно, в першу чергу, погодити всі розбіжності щодо Закону про Кабінет Міністрів. Ми готові до компромісів, але в рамках парламентсько-президентської республіки» [7].

Стратегічними пріоритетами діяльності Партії регіонів, як тодішньої партії влади та її парламентської фракції, визначено розширення народовладдя шляхом посилення представницької форми влади, за якої, за висловом Р. Богатирьової, «Президент не повинен управляти, визначати соціально-економічну політику»; розширення бази парламентаризму; Уряд має нести політичну відповідальність за свою діяльність [8]. Серед головних складових стратегічної концепції завершення конституційної рефор-

ми партією визначено незмінність влади, прийняття Верховною Радою за поданням Уряду закону про перелік законодавчих актів, що мають бути ухвалені нею згідно із затвердженим календарним планом адаптації правового поля України до парламентсько-президентської форми правління (закони «Про гарантії та форми здійснення конституційних повноважень Президента України», «Регламент Верховної Ради України», «Про центральні і регіональні органи виконавчої влади» та ін.).

У розміщеній на офіційному інтернет-сайті Партії регіонів статті «Політичні підсумки 2006 року...» читаємо: у 2007 році має бути завершено створення парламентсько-президентської республіки. «Саме такою є позиція лідера партії — Прем'єр-міністра В. Януковича...».

Пропозиції президента про внесення змін до Конституції, які перерозподіляють повноваження між гілками влади та змінюють вид республіканської форми правління шляхом всенародного обговорення із остаточним затвердженням цих змін на всеукраїнського референдумі, на думку експертів з табору партії регіонів, не витримують жодної критики, адже «у цьому випадку відбувається свідомо підміна Секретаріатом Президента політологічних категорій «форма правління держави» (визначено у розділі I чинної Конституції; утверджує в Україні республіканську форму правління) і «вид форми правління держави» (визначено у IV, V, VI розділах чинної Конституції»; утверджують в Україні парламентсько-президентський вид республіканської форми правління» [9].

Щодо перспектив переходу до суто парламентської влади, то, судячи з публічних виступів лідерів та ідеологів Партії регіонів, ця політична сила вважає, що в сучасних умовах українське суспільство об'єктивно не готове до такого переходу.

Маємо констатувати наявність спільної думки щодо подальшого розвитку конституційного процесу та впровадження парламентсько-президентської системи між регіоналами та соціалістами. Лідер останніх О. Мороз у прямому ефірі радіо «Ера» (23 січня 2007 р.), характеризуючи зміст політичної реформи, визначив її як «перехід від президентської форми правління, від авторитарної форми правління до парламентсько-президентської моделі, яка діє у більшості країн Європи».

За проведеного нами аналізу програм найбільш рейтингових політичних партій та виборчих блоків, які потрапили до парла-

менту за результатами виборів-2007 року, щодо сценаріїв реформування влади, напрошуються такі висновки.

Перше: передвиборні програми переважної більшості політичних партій/виборчих блоків України, учасників парламентських 2006 р. та дострокових парламентських (2007 р.) виборів, фактично не містять конкретної відповіді на питання щодо форми політичного правління — одного з ключових питань демократичного розвитку Української держави. Такий стан речей не сприяє чіткому прогнозуванню наслідків переходу від одного до іншого її різновиду, майбутніх ризиків і конфліктів у діяльності вищих органів влади, їхніх взаємовідносин з регіональними (місцевими) органами влади, між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також пошуку адекватної до суспільно-політичних реалій оптимальної системи влади, формуванню найдоцільнішої системи стримувань і противаг окремих її гілок.

Відсутня позиція щодо тієї чи іншої форми політичного правління і у передвиборних програмах 2006 і 2007 рр. виборчого блоку, очолюваного В. Литвином, у яких констатується те, що нинішня влада не є владою і волею народу, стратегічним пріоритетом цієї політичної сили визначено побудову в Україні народної держави.

Друге: на минулих парламентських виборах чітку відповідь на питання щодо форми правління український виборець міг отримати хіба що з передвиборних документів Компартії України, яка домагається утвердження в Україні парламентської республіки. Відсутність у передвиборних партійних програмах чіткої та зрозумілої для пересічних громадян позиції партій/блоків щодо доцільності тієї чи іншої форми правління можна вважати результатом кулуарного переговорного процесу між провідними політичними силами суспільства, і поставити цей перехід у залежність від інтересів громадян практично неможливо. Крім того, це є відображенням партійно-корпоративних інтересів відповідно до того, яке місце та чи інша політична сила посідає або може у перспективі посісти у системі влади, співвідношення повноважень між президентом і прем'єр-міністром, а також конфігурації політичних сил, обсягів політичного капіталу, реального рівня їхньої підтримки в суспільстві

Третє: на жаль, відчувається відсутність, так би мовити, «дорожньої карти» розвитку України на найближчі десять — п'ятнадцять років із метою створення ефективної та професійної

системи влади, для того, щоб політико-владні інституції врешті-решт почали служити інтересам суспільства, а не опікуватися проблемами певних бізнесових структур та політико-фінансових груп.

За таких обставин питання доведення до логічного завершення конституційної реформи та внесення відповідних змін до Конституції України і виборчого законодавства залишається відкритим.

1. Мучник А. Г. Коментарий к Конституции Украины. — К.: Парламент. изд-во, 2003. — Кн. 1. — С. 352.

2. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. М. Рудича. — К.: Парламент. вид-во, 2002. — С. 123.

3. Вибори-2006: умови, суб'єкти, наслідки // Національна безпека і оборона. — 2005. — № 10. — С. 41, 46, 52, 53; Конституційна реформа в Україні: перебіг, стан і перспективи // Там само. — 2007. — № 1. — С. 48—49.

4. Віктор Ющенко. Наша мета — зміна правлячого режиму / Про програмні принципи Блоку В. Ющенка «Наша Україна» — К.: Політичний блок В. Ющенка «Наша Україна», 2003. — С. 27.

5. Експертна доповідь «Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку / Офіційне видання. — К.: ТОВ «Славутич-Дельфін», 2007. — С. 61.

6. Блок Юлії Тимошенко виступає за референдум щодо державної форми правління — <http://www.tymoshenko.com.ua>; Тимошенко Ю. Нова Конституція України: від паритету сили до пріоритету прав // Дзеркало тижня. — 2007. — 30 червня — 6 липня. — С. 3.

7. Крокуймо впевнено дорогою до перемоги! Виступ лідера Партії регіонів Віктора Януковича на десятому з'їзді партії 4 серпня у Києві. — <http://www.ya2008.com.ua>.

8. Раїса Богатирьова: Після парламентських виборів «помаранчеві» будуть наввипередки боротися за право створити коаліцію з Партією регіонів. — <http://www.partyofregions.org.ua>

9. Михайлов В. Конституційна реформа буде продовжена. — <http://www.partyofregions.org.ua> .

Юлія Шегельська

Народилася у 1981 р. в Києві. У 2004 р закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю «журналістика». З 2004 р. — аспірантка Інституту журналістики названого університету.

Працювала у редакціях газет «Голос України» та «Вечірня зоря», у консульському відділі Посольства України в Республіці Польща.

ВПЛИВ ДОКТРИН «МЕСІАНСТВА», «САРМАТИЗМУ» ТА «ПРОМЕТЕЇЗМУ» НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПОЛЬСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ІНТЕГРОВАНОГО ОБРАЗУ КРАЇНИ

Системоутворювальними категоріями у політичній культурі кожної нації є ідентичність (самоусвідомлення), цивілізаційна місія та позиціонування на міжнародній арені. Ці категорії справляють визначальний вплив як на формування базових напрямів внутрішньої й зовнішньої політики, так і на форми та методи її реалізації, становлять основу відмінності політичної культури однієї нації від політичних культур інших народів, ядро інтегрованого образу країни. У Польщі згадані категорії, починаючи з кінця XVII століття, коли Польща втратила свою незалежність, і до сьогодні наповнювалися конкретним змістом і ставали основою діяльності її політичного класу під значним впливом доктрин «месіанства», «сарматизму» та «прометеїзму».

Цей ще мало знаний в контексті міжнародних стосунків досвід, важливий і для України, яка розробляє не тільки практичні аспекти своєї міжнародної діяльності, але й формує теоретичний фундамент в історично-просторовому місці України в контексті дипломатичної культури.

Слід зазначити, що сам термін «месіанство» («месіанізм»), автором якого є польський філософ Юзеф Марія Хоєне Вронський (1776–1853), виник лише у XVIII ст. Цей термін походить від слова «месія» — помазаник Божий. Месіанство це: 1) релігійне

вчення про Спасителя світу; 2) вчення про особливу роль певного народу, держави, суспільно-соціальної спільноти, організації, особи у справі кращого поступу світового розвитку, громадського порядку, конкретно-історичної кризової ситуації [12, 357].

Ідеї обраності певного народу існували за давніх часів. Грекам та римлянам було притаманне відчуття вищості щодо інших націй, що їх вони загалом називали варварами (і тому їх потрібно було цивілізувати). За Старим Завітом обраним народом були євреї.

У духовній культурі Речі Посполитої ідеї месіанства з'являються досить рано, починаючи із XVI століття. Ще Станіслав Ожеховські (1513–1566) писав, що «Народ Польського Королівства є обраним» («Quincunx», 1564) [19, 144]. Аналогічні погляди висловлювали Піотр Скарга (1536–1612) у «Сеймових казаннях» (1597), Вацлав Потоцкі (1612–1696) у «Хоцімській війні» (написаній у 1669–1672 рр.), а особливо Веспазіан Коховський (1633–1700) у «Польській псалмодії» (1695) [19, 144]. Зокрема В. Коховський стверджує, що так само як євреї у Старому Завіті, так і поляки у Новому є обраним Богом народом і тому на них покладено місію захисту християнської віри від атак мусульманства. Отже, на його думку, Польща як «фундамент християнства» мала місію знищення невірних та звільнення від їхнього панування християнських народів Європи [19, 144–145].

Після третього поділу Польщі у 1795 р., коли Перша Річ Посполита була остаточно знищена як держава, почала утворюватися нова концепція месіанства, а польський романтизм надав їй ідеалістичної інтерпретації. Якщо у так званому «старопольському» месіанстві йшлося про роль Польської держави в Європі, то в новому, романтичному, — про роль польського народу, який як Богом обраний покликаний опікуватися християнством.

Першим представником польського романтизму, творцем, як уже зазначалося вище, поняття «месіанство» є Юзеф Марія Хоене Вроньський. На думку Х. Вроньського, месіанство покликане врятувати людство шляхом відкриття йому абсолютних істин [19, 84]. В його інтерпретації, у певний історичний період окремі народи (переважно європейські) мають виконати визначену Богом місію, спеціальне завдання, що допоможе привести людство до кінцевої мети, до абсолютних досягнень. Х. Вроньський зупинився на дослідженні «призначення великих європейських народів: романських, германських [уключаючи англійців. — Ю. Щ.] та слов'янських» (які вважав «трьома початковими народами») [19,

130]; власне, на дослідженні їхніх репрезентантів — відповідно, Франції, Німеччини та Росії. Він вважав, що Франція покликана здійснити Богом цю місію у сфері «правового стрижня, що утворює державу», тобто «відкриття і остаточного визначення найвищої мети держави»; призначенням Німеччини є місія «творення засад незмінного людського знання» шляхом проголошення «свободи думки»; а Богом дане призначення Росії полягає у досягненні «месіанського об'єднання» народів, тобто встановлення абсолютної унії («Prolegomena do mesjanizmu») [19, 131]. Отже, слов'янське месіанство, на думку Х. Вроньського, мало остаточ-но завершити еволюцію людськості.

Х. Вроньський був єдиним польським месіаністом, який вважав, що на чолі всіх слов'ян повинна стояти Росія. Принагідно зазначимо, що тільки наприкінці свого життя Х. Вроньський змінив цю думку і зазначив, що Росія стане на чолі слов'янських народів лише у далекому майбутньому і що це тільки «ідеал морального майбутнього Росії» [19, 134]. Наприкінці життя Х. Вроньський остаточно відмовляється від своїх попередніх думок: «Важливим може стати зауваження, що у мить, коли, здається, повинна замкнутися труна Польщі, з цієї самої труни променить сьогодні у світ абсолютна правда, яку приносить месіанство. І це нове світло нині буде одночасно і щитом, і священним прапором нинішньої високої місії слов'янських народів на тлі руїни цивілізованого світу» [19, 134].

Варіант слов'янського месіанства Х. Вроньського не був популярним у Польщі саме через те, що на чолі слов'янських народів він бачив Росію. Інші польські романтики створили цілком протилежну версію месіанізму, поставивши на чолі слов'ян Польщу. Сьогодні ці ідеї знайшли втілення у концепції «Польща — мати слов'янських народів», що її розвиває історик Ян Цеханович, автор фундаментального твору «Гербовник польсько-російський». Він, зокрема, намагається обґрунтувати тезу щодо того, що польське плем'я в'ятичів, яке у VIII столітті переселилося на схід, заклало там декілька міст і дало початок російському народові. Аналогічно й білоруси, за його версією, походять від племені радимичів, що свого часу переселилося на територію нинішньої Білорусі з-над Вісли [22].

Наприкінці XVIII ст., після поділів Речі Посполитої 1772, 1793 та 1795 рр., у польській політичній культурі з'являється теза про те, що Польща (яку поет Ян Павел Вороніч (1757–1829)

назвав «білоперим Феніксом» [19, 145]) відродиться, воскресне («zmarłychwstanie») як держава.

Слід зазначити, що причини падіння Речі Посполитої багато хто з польських мислителів як, наприклад, Я. К. Шанявський, В. Суровецький, вбачали у надлишкові цнот, надмірній прив'язаності до свободи, а також занадто сильної віри у власну мужність [19, 145–146]. Вони вважали, що польський народ покликаний виконати у майбутньому багато завдань, що невдовзі на землі настане Царство Боже і відбудеться братання народів з однаковим політичним устроєм. Подібні погляди поділяли Л. Осінський, К. Козьм'ян, Ф. Венжик, Ф. Скарбка, Е. Словацький. Цього роду переконання з плином часу частково трансформувалися відповідно до політичної ситуації, що швидко змінювалася.

У 1806–1812 рр. відродження Польщі пов'язували з Францією (революція і Наполеон, якого поляки називали «новим творцем», «заступником небес»), пізніше, у часи Конгресового Королівства, з Олександром I, який, як «ангел миру», приймає на себе месіанську місію.

У цей же період виникає і слов'янське месіанство (ідейні початки воно бере ще з С. Сташіца, Х. Коллонтая і розвивається у Я. У. Немцевіча, Ф. Слотвінського, К. Бродзінського). Зокрема С. Сташіц (1755–1826) пише: «Невдовзі народи слов'янські, які сьогодні ще мало цивілізовані і віднини освітлені Польщею, здійснюючи поступ на шляху до цивілізації, ставали б щоразу більш гідними входження у загальну федерацію» [19, 146].

Казимір Бродзінський (1791–1835) розвиває у своїх лекціях у Варшавському університеті, а також у різних газетних публікаціях месіаністську доктрину про Христове призначення змученої батьківщини як «жертви Європи».

Свої месіанські погляди польські мислителі висловлюють зокрема на сторінках газет «Nowa Polska» (заснована у 1829 р. Маурицієм Мохнацьким (1803–1834)) та «Polska Chrystusowa» (1842–1846 рр., заснована Людвіком Круліковським (1799 — між 1879 та 1883 рр.)). Так, Я. К. Островський у статті «Pzyszly Kryl» («Nowa Polska») говорив про місію Польщі у Європі та світі, що вона є «Коперніком у моральному світі» [19, 147].

Одним з найвідоміших представників польського романтизму є Броніслав Фердинанд Трентовський (1808–1869). Він, так само як і Х. Вронський, вважав, що його універсальна філософія (яку було розроблено як польську народну філософію) має

здійснити певну історичну місію в Європі. Він стверджував, що слов'яни, а точніше сказати — поляки, мають місію впорядкування політичного та суспільного життя континенту і навіть місію спасіння світу [19, 245]. Поляки, на думку Б. Трентовського, не можуть заперечити своєї місії, тому що вони є «Народом Божим», Христа «намісником є Наш народ» [19, 246].

Варто зауважити, що Б. Трентовському, як й іншим польським романтикам тих часів, притаманна ідеалізація Польщі та її історії. Так він стверджує, що «історія наша щедра на присвячення для людства і для свободи; вона повна жертв і самопожертв, яких не знають інші народи; вона має Костюшків і Марцінковських, Казимирів Великих і Лешеків Білих; [історичні події. — Ю. Ш.] доносять до нас [відомості про. — Ю. Ш.] лігницьку битву та про звільнення Відня» («Przedburza polityczna») [19, 245–246]. Однак три держави, які брали участь у розділі І Речі Посполитої, «принижували нас упродовж вісімдесяти років. Ми оборонялися присвяченнями, жертвами, про які ще під сонцем ніхто не чув» («Przedburza polityczna») [19, 246].

Уславлення історії Польщі є для Б. Трентовського першим догматом. Другим є догмат, притаманний романтикам цієї епохи, про те, що «Польща як була і є, так і буде серцем слов'янства» [19, 246]. Майбутнє Європи, на думку Б. Трентовського, «залежить від того, що переможе: царський чи польський ідеал» [19, 246]. Якщо переможе перший, то «увесь західний світ буде як нинішня Польща: у ярмі, розділений і згнаний. Тоді Польща як найстарша і собі самій досі вірна мучениця, стане керманічем для європейських сестер у океані болю, мук та нещастя. Її поневіряння і цноти, які сьогодні сприймаються як шаленство, проявляться у світлі Бого-людства. І Європа очиститься за святим зразком Польщі; стане морально сильнішою та непохитною, як Польща. І відтоді Польща стане не тільки етично, а й політично на її [Європи. — Ю. Ш.] чолі, і лідерство прийде їй у руки» [19, 246].

Кароль Лібельт (1807–1875), на відміну від Б. Трентовського, мав дещо інші погляди на месіанство народів. Він наголошував, що не можна говорити про один, раз і на завжди обраний Богом народ (яким вважають себе євреї). «Берло історії переходить від народу до народу <...> історія кожного народу є виконанням певної місії» [19, 299], «кожен народ має певне покликання, певну місію, яку взяв у Бога і виконати яку є метою його існування» [19, 299]. Як і Х. Вроньський, К. Лібельт зазначає, що невдовзі

керівництво над європейською історією отримають слов'яни і утворять федерацію — дружній зв'язок різних народів. «Історична місія Слов'ян полягатиме у організації решти народів в ім'я гасел французької революції і на засадах свободи, рівності та братерства в єдине ціле, але не шляхом вторгнення, захоплення і неволі, як це було досі» [19, 300]. І на чолі слов'ян К. Лібельт, як і решта польських романтиків, ставить Польщу. «Польща <...> має свою місію для людства, від якої не можна їй відступитися, яку не може занедбати під страхом смертної кари» («Demokracja XIX wieku — Pisma pomniejsze II») [19, 300].

Подібні до К. Лібельта погляди мав Август Цешковський (1814–1894). Він також зауважував, що кожен з народів має виконати у визначений час свою історичну місію. А слов'яни (під якими розуміє переважно поляків) мають особливу місію, з виконання якої розпочнеться нова ера в історії людства: «Бо як у основах німецьких середньовіччю, так в основах слов'янських сучасну долю записав сам Бог» («Ojczyzna Nasza») [19, 360]. «Народ [польський], який своїм життям і мучеництвом заслужив у своїх братів на довіру, який вмер для визволення споганеного знову світу, і який з мертвих повстає, щоб піднятися на небо, сам у світ приносить Слово Пробачення і за прощення образ між народами висловлюється» [19, 361]. «Прийми, засуджений до цих пір Роде, добру новину Спасіння. Знай про те, що Народ, який з причини неправомірності за прощення політичних гріхів світу загинув мученицькою смертю, вступив до пекла неволі і розгромив його ворота. І, повстаючи з мертвих на хвалу Духові, несе благу звістку, що настав час, а із ним пробилася твоя година; що вже закінчилося твоє Чистилище неволі і що надмірними муками заслужив ти собі в Бога те, щоб про Еру свободи всьому світові проголосити і все людство до Раю свободи повести» [19, 361]. Як бачимо, А. Цешковському, як і багатьом польським романтикам, також притаманна ідеалізація Польщі. Він вважає її «невинною жертвою», а поляків «розп'ятим народом», який «за прощення політичних гріхів світу загинув мученицькою смертю» [19, 361].

Адам Міцкевич (1798–1855), один з ініціаторів романтичного перевороту в польській літературі, виклав свої основні месіанські погляди у «Книгах польського пілігримства». Він стверджував, що «воскресіння» Польщі неодмінно відбудеться на основі віри в Бога. Так само, як К. Бродзінський і Б. Трентовський А. Міцкевич вважав поляків Богом обраним народом, фактич-

но — Христом серед народів: «Адже польський народ не помер, тіло його лежить у труні, а душа зійшла із землі, тобто із суспільного життя, у безодню, тобто у домашнє життя народів, які страждають у неволі й на батьківщині і поза її межами, щоб бачити їхні страждання.

А на третій день душа повернеться в плоть, і народ воскресне, і звільнить усі народи Європи від неволі...

А як після воскресіння Христового припинилися жертви криваві по всій землі, так після воскресіння польського народу припиняється у християнстві війни» [10, 468].

Тезу про те, що поляки є Христом серед народів, підтверджують також неодноразові порівняння А. Міцкевичем дій Христа із діями поляків [9, 37].

А. Міцкевич стверджував, що «столиця Свободи» буде перенесена з Єрусалиму [9, 39], натякаючи на те, що нова постане у Польщі, оскільки поляки — захисники свободи — є найкращими серед народів [9, 26, 39].

Генрік Каменьський (1813–1865) вважав, що покликанням Польщі є апостольство, адже «тільки вона може це зробити» [4, 55]: «<...> саме провидіння, що дбає про Європу, поставило народ, винятковим, так би мовити, покликанням якого було впливати духовною силою саме з того боку, з якого тільки цією силою можна захищатися від зростаючої громади варварства, з яким непідвладно впоратися жодній іншій силі» [4, 55]. Польща, на його думку, Силою Одкровення впливає на народи й робить це відповідно до свого історичного призначення [4, 55]. Однак не всі народи вдячні їй за це і тому, «<...> Польща все ж таки повинна, нарешті, по достоїнству оцінити народи і в їхньому істинному світлі побачити егоїстичні наміри, які переслідують власну вигоду, що сприймається погано, і яка заснована на порочному та помилковому розрахункові. На щастя, розчарування не псує добродійників, хоча преображає їхній розум, перетворюючи силу почуття на більш високу силу знання. Втрачаючи віру у окремі народи, Польща ніколи не втратить віру у справедливість, якій служитиме вічно так само як раніше, так і потім, тільки з тією різницею, що замість того, аби керуватися сліпою довірою, вона шукатиме її з відкритими очима, закликаючи своїм палким апостольством єдиновірців, яким подарує приклади життя та смерті» [4, 58]. Альтруїстичні погляди на відданість поляків своїй справі наявні й у таких рядках Г. Каменьського: «Польща — це такий народ, від якого, попри хоч би чий так званий інтерес,

можна сміливо вимагати всього, що є добром і красою. На долю народів, налаштованих таким чином, випадають муки, але на них також чекає величне призначення» [4, 59]. Звертаючись до Польщі, Г. Каменьський пише: «Ти свічадо справедливості — ти між протилежних полюсів, нині рівно висунутих, *ти всьому світові мірило* [виділено мною. — Ю. Ш.], осередок, ваги духовні. Адже ти — те, чого вже немає на світі і без чого світ не зможе встояти, — душа справедлива і серце, що б'ється. А тому жива ти, і хоч що б сталося, ти жива ввіки» [6, 65–66].

Зигмунт Красінський (1812–1859) вважав Польщу «прообразом усіх пригноблених народів» і тому вона має право повчати інші нації — «виголошувати проповідь» [7, 62]. Цікавим у З. Красінського є також і те, що він вводить в обіг слово «ополячення», яке означає у нього «піднесення духом вище всіх народів» [6, 64].

Один з видатних месіаністів Вінценти Лютославський (1863–1954) стверджував, що польська національність проявляється у відчутті свободи, безсмерті й палінгенезі (тобто оновленні-відродженні) духу, а також у впевненості в існуванні Бога. Місія й покликання польського народу, на його думку, полягають у передачі цих фундаментальних істин.

Хоча В. Лютославський і пише, що «<...> поляки виявилися єдиним народом в Європі, що створив релігійну й філософську доктрину, згідно з якою вони не тільки мають права, але також і обов'язки перед іншими народами, місію, яку потрібно виконувати задля щастя роду людського. Ця доктрина, яку називають месіанізмом, часто викривлялася та висміювалася: ніби то поляки вважали себе привілейованим народом, що заслуговує на провідне становище серед людства. Істинне значення месіанізму полягає в тому, що кожен народ повинен мати місію, а не розтрачувати себе у національному егоїзмі» [8, 127], однак інші його тези спонукають думати інакше. Так, В. Лютославський стверджує, що поляки — арійський народ, який як єдиний має чисте коріння [8, 121–122] і займає центральне становище серед слов'ян [8, 123], а сама Польща — «Христос націй» [18, 44].

В. Лютославський, так само як і Г. Каменьський [6, 66], вважав, що місією Польщі в майбутньому стане привнесення християнських цінностей у суспільні та політичні відносини [8, 128]. В минулому Польща захищала християнську Європу від «нашесть східних варварів» [8, 128], однак Європа відплатила їй розділом країни: «Поляки не раз служили Європі та християнству на про-

ханья римських пап, усупереч власним національним інтересам. <...> Відсутність агресії з боку поляків заохотила агресію їхніх сусідів: усі три держави, які розділили Польщу, були колись віддані на милість поляків і багато в чому зобов'язані польському народові, «лицареві серед народів», як його називає американський письменник Луї І. Ван Норман [автор книги «Poland, the Knight among Nations»]» [8, 128–129]. І далі В. Лютославський продовжує: «У всіх цих фактах можна побачити польський характер — відсутність політичних амбіцій, відсутність владолюбства, жодного задоволення від пригноблення інших; але натомість любов до свободи, власної та інших, чесність у політиці, жертвність в ім'я віри і шляхетна поведінка разом з відмовою від завоювань імперії, а також терпимість до всіх віросповідань і думок на власній території» [8, 129].

Маріан Здзеховський (1861–1938) у своїй роботі «Антиномії російської душі» [2] розглядає польське месіанство у протиставленні російському. Він пише, що «<...> будучи менш апокаліптичним, наш месіанізм не поривав з дійсністю, прагнув триматися землі, по суті, лише перемістивши наші надії із близького майбутнього у далечінь, яка не піддається визначенню. <...> У зіставленні з нашим месіанізмом, російські месіаністи менш реалістичні й одночасно більш логічні. Вони більше дозволяють мрії звабити себе. <...> у мріях наших і надіях ми або прагнули стояти на твердому ґрунті (Тов'янський, Міцкевич, Цешковський), або переміщували їх у потойбіччя, щоб вони, світячи нам звідти, стали спонуканням для подвоєних зусиль і прагнень до загальної для всіх мети (Красінський, Словацький). <...> Для росіян наш месіанізм нудний, коли ступає по землі, і беззмистовний, коли возноситься над землею <...>» [2, 167–168]. Крім того, польське месіанство, на відміну від російського, пов'язане зі стражданнями: тільки через страждання Польща може отримати щастя бажаної свободи у сфері політичних відносин [2, 167].

М. Здзеховський вважав, що русифікація небезпечна для польської душі: вона не змінює польське єство, однак прищеплює йому мікроб розпусти [3, 165]. «Винятково, такою, що найбільше впадає в око, рисою російської душі є її максималізм, який сьогодні називають більшовизмом. Розмах цього максималізму причарував Польщу. Але максималізм будь-яке питання зводить до дилеми: все або нічого. В моральній сфері це означає — абсолютну досконалість, у суспільній сфері — абсолютне щастя земного раю, який кожній людині забезпечить можливість насолоди

всіма життєвими благами; нарешті, у політичній сфері — універсалізм абсолютного панування над світом. Однак, оскільки у земному бутті жодного абсолюту досягти неможливо, за суттю речей максималізм перетворюється на заперечення дійсності, у сліпе та жорстоке за своєю нещадністю знищення у всіх сферах морального, суспільного та державного порядку» [3, 165].

Антоні Холоневський (1872–1924) стверджує, що якби Польща не була б розділена, то вона б неодмінно перетворилася на ідеальну державу [15, 198], оскільки ідеї, яким належить майбутнє світу — це польські ідеї [15, 197]. Однак «<...> після розділів під розбещеним впливом знущань переслідувачів над тілом і душею Польщі похитнулося в нас відчуття величі й історичного значення польської ідеї» [15, 197], «<...> відчуття більш глибокого сенсу нашого історичного існування — було похитнуте аж до підвалин» [15, 194]. «Після 1870, з моменту остаточного встановлення відносин, в яких лише за сильними визнавалося право на існування і право голосу <...> «Польське питання» для офіційної і менш офіційної Європи перестало існувати, стиснулося до розміру локальної, повітової суперечки в лоні країн-учасниць розділу Польщі. На арені міжнародного життя з нами трапилося найстрашніше — про нас забули [15, 192]. Далі А. Холоневський продовжує: «Польща скоцюрбилася, як равлик у своїй мушлі, у тісних кордонах домашнього вогнища й у вузькому колі турбот про хліб насущний. Приречена на милість і немилість безмежної пихатості переможця, обеззброєна і знесилена, захоплена у жахливі окови насилля, бита канчуком переслідувань й принижень, гнана й метка, як взята в облогу тварина, яка змирилася із тим, що можна над нею безкарно знущатися, впала в очах решти Європи так низько, що перестала викликати будь-який інтерес. Убожество польського побуту, наскільки його відлуння доходило назовні, викликало лише обтяжуюче відчуття нудьги. Рука мучителя зідрала з нас навіть ту принадність, яка перед цим супроводжувала нашу долю. *Безслідно зникла кудись містична краса польського мучеництва. Наш трагізм посірів і набув вульгарних рис* [виділено мною. — Ю. Щ.]» [15, 193]. На нашу думку, саме останнього поляки не здатні пробачити державам-учасницям розділу Польщі, які, до речі, Адам Міцкевич назвав «сатанинською трійцею» [9, 27], особливо Росії. Так само й того, що «Під впливом такого становища у польській психіці відбулися глибокі зміни. Нас покинуло ще нещодавне відчуття гордості від того, що ми займаємо у світі визначену і повноправну позицію. Звувився

до самої землі й наблизився горизонт наших устремлінь. В той час коли ще наші батьки, думка яких формувалася під безпосереднім впливом великої імміграції, Польщу уявляли як прагнення людського духу у височінь, як могутню пригноблену ідею, для нас, оглушених щоденним завдаванням ударів, атакваних біля самого джерела буття, вона ставала дедалі більше і більше лише територією зоологічної боротьби за збереження виду. Польська душа втратила свою революційну пружність. Вона виробляла в собі інстинкт самозбереження й ту хитрість, яка притаманна рабам» [15, 193–194].

Значний внесок у формування сучасної суспільно-політичної думки Польщі зробив відомий філософ та історик Фелікс Конечний (1862–1949). Він, зокрема, стверджував, що Польща, як цивілізаційний форпост Заходу у центрі континенту, щоразу втрачала свою могутність саме при спробах поєднати Захід зі Сходом, при спробах нести на Схід західну культуру, а натомість сама «зісходжувалася», падала під впливом тюрксько-слов'янської, московської культури. У своїй фундаментальній праці «Polskie Logos a Ethos» Ф. Конечний об'єднує тюркську культуру зі слов'янською і вважає їх варварськими, так само як і московську, яку виокремлює зі слов'янської): «<...> причиною падіння Польщі було прагнення синтезувати Схід із Заходом, унаслідок чого Польща піддалася східному впливові, зорієнталізувалася <...>» [17, 346].

Ф. Конечний звинувачує східну цивілізацію в усіх невдачах Польщі: «Не західні, а східні риси впливають на поверхню польського життя разом із східними манерами: лінощі, байдужість до завтрашнього дня, сварливість, користоловство, разом із тим пиятика — і все це на тлі щораз гіршої темряви. Істинний образ сходу!» [17, 346].

Водночас відзначимо, що Ф. Конечний свідомо обминає питання про причини дихотомічності світогляду польської еліти. Неможливо уявити, що такий авторитетний науковець «забув», що ідеологія польської шляхетської та магнатської еліти у часи Відродження поєднувала догмат «золотої свободи» та обраності і месіанства як бастиону всього християнського світу з пошуком своїх історичних та генеалогічних коренів у слов'янській історії.

Як відзначають автори фундаментального академічного видання «Історія Польщі» (за ред. Є. Топольського) [16, 354], увесь цей набір шляхетського мислення, що наголошував позірну (на-

думану) вищість шляхетської Польщі, її законів та звичаїв над рештою світу і, водночас приписував їй особливе опікування Бога (і винятково — Пресвятої Діви Марії), був названий діячами Відродження, які критикували подібне становище, сарматизмом.

Вихідним пунктом сарматизму була характерна для епохи Відродження і пов'язана з розвитком історичної думки загальноєвропейська тенденція до пошуку історичного родоводу держав і народів. Польські історики початок цього родоводу відшукали у давніх сарматах (як від X століття називали слов'ян), приписуючи їм такі риси, як мужність, честь, гонор тощо. У XVII столітті, в саксонські часи, цю назву узурпує тільки для себе польська шляхта як спадкоємиця зазначених чеснот. Якщо ж поняття сармати поширювалося на інші слов'янські народи, то Польщі (а правильніше сказати — польській шляхті) приписувалося серед них найважливіше місце.

Характерно, що польська шляхта наслідувала у своїй культурі магнатський взірець. Магнати ж, прагнучи показати свою унікальність (насамперед розкіш), не відмежовувалися як від впливу Заходу, так і Сходу.

Магнатський коспомолітизм (що переважно, на потребу шляхти, відтінювався своєрідним магнатським сарматизмом) мав небезпечно для політичної цілісності держави вістря. Воно полягало у зрослій упевненості суверенності магнатства в державі, а також догматі «золотої свободи», що мав інше коріння, ніж у шляхти. І якщо «золота свобода» шляхти спиралася на мислення державними категоріями, однак була скерована на бездіяльність, то догмат золотої магнатської свободи був ідеєю динамічною, однак не оперував категоріями цілісності нації та держави. У цьому критичному питанні польська політична культура демонструвала відчутний розлом, що, серед згаданих вище, також був однією з причин втрати незалежності.

Але у цілому Польща не дала східній «культурі» поглинути християнсько-класичну (за Ф. Конечним), тобто західну латинську цивілізацію, і, таким чином, виступила стосовно до західної Європи в «*goli zbawiciela*» («ролі спасителя»). Цей образ безпосередньо пов'язаний з іншою роллю, яку Республіка Польща бачить перед собою: «*Polska Chrystusem narodu*» («Польща Христом націй»).

У свою чергу отець Август Хлонд (1881–1948) вважав, що історичною місією Польщі є велич та міць [13, 340], а відродження

Польщі — це вимога самого Христа: «Перед польською душею, яку терзають сумніви, невпевненість, постає сьогодні у царському блискі Христос — постає з вимогою, щоб Польща у своєму житті визнала його одвічні права, постає з відповіддю на питання, як врятувати Польщу».

Цар Христос хоче, щоб Польща відродилася [виділено мною. — Ю. Щ.], пориваючи із світськістю, яка пригнічує її великі думки й сили» [13, 342].

Отець Валеріан Барановський, досліджуючи біопсихічні типи поляків, зазначає: «Вроджені організаторські здібності жителів Великої Польщі створюють із «маленької болотистої землі» ядро великої держави — *Regnum Poloniae*» [15; 317].

Отець Яцек Салій (1942 р. н.) виступає проти того, що у кожного з народів можуть бути свої особливі місії у світовому співтоваристві [10, 464]. Він критикує погляди багатьох своїх попередників і зазначає, що вони створили, зокрема, такі образи Польщі як «павича серед народів», який необґрунтовано підноситься над іншими і приписує собі те, що реальне було тільки у мріях [10, 465]; «Христа серед народів» — «Польщі приписується спокутувальна місія, така ж висока, а то й вища Христової» [10, 467]. Я. Салій зауважує, що «В ідеї Христа народів замовчується істина про божественність Самого Христа, а спокутувальні наслідки Його жертви представлено переважно тільки у межах світу цього. Інакше кажучи, підґрунтям для ідеї Христа народів є не справжній Христос, а лише певний Його ерац» [10, 468–469].

Спробу створення польського месіанства, яке б, за висловом Я. Салія, було «очищене від будь-якої отрути» [10, 469], здійснив Войцех Дзедушицький (1848–1909). Він намагався виокремити з польського месіанства лише те, що в ньому є доброго та благородного. В. Дзедушицький запропонував полякам, які були на той час позбавлені своєї держави, програму національної роботи (духовної, суспільної та матеріальної) заради набуття свободи і цю програму назвав «польським месіанством» [10, 470]. Він вважав, що завданням Польщі є внесення в історію політичної та суспільної моралі, що це — «волею Провидіння призначення нашого народу» [10, 470]: «<...> покликання Польщі — це заступництво за мораль у міжнародному і суспільному житті, перетворення цієї моральності у дію, запровадження християнських принципів в історію. <...> Бажаючи жити, бажаючи врешті перемогти і набути значення в історії, ми повинні виправитися

<...> Адже наше покликання — ввести християнство в політику <...>» [10, 470–471].

Слід окремо відзначити, що у ХХ столітті ідейний зміст і дух месіанства найповніше проявилися у рухові «політичного прометеїзму», стрижнем якого став сформульований Адамом Міцкевичем ще у 1848 році ідеал боротьби за свободу народів: «Вітчизна там, де погано; бо як тільки десь в Європі утискається свобода і точиться боротьба за неї, там точиться війна за вітчизну, і на цій війні всі мають битися» [20, 1]. З часом цей ідеал утілювався у формулі «за «вашу і нашу свободу». При цьому, як наголошує професор Університету Стефана Кардинала Вишенського Веслав Ян Висоцкі, у цій формулі словосполучення «за вашу» акцентовано передувало словосполученню «і нашу свободу» [20, 1]. В. Я. Висоцкі вважає, що у Польщі автором терміна «прометеїзм» є полковник Тадеуш Схаєтзель, автор праці «*Racja stanu Polski na Wschodzie*» («Національні інтереси Польщі на Сході»).

Через геополітичне положення Польщі у 20-ті роки минулого століття прометеїзм став складовою частиною польської політики незалежності, що найпоширеніше проводилася табором пілсудчиків, і мав чітко виражену антиросійську та антирадянську спрямованість. Тогочасний співробітник міністерства закордонних справ Польщі Тадеуш Голувко наголошував: «Неможливо уявити незалежність Польщі без незалежності Литви, Латвії, Естонії, Фінляндії та Білорусі. Незалежність Польщі є одним із проявів того глибокого процесу, який сьогодні відбувається в Європі, — визволення народів з політичного рабства. Якщо Польща залишиться самотньою, якщо інші держави, що поставили на руїнах Росії, не здужують утриматися, на неї [Польщу — Ю. Ш.] чекає непевне майбутнє» [20, 3]. Та Й. Пілсудський не спромігся реалізувати ані концепцію створення багатонаціональної, багатокультурної та багатоконфесійної польської держави, ані федеративне бачення створення групи союзних з нею держав. У тогочасній Польщі гору взяли процеси колонізації та інкорпорації.

Проте як у Польщі, так і в Європі, політичний прометеїзм у 20–30-ті рр. залишався помітним явищем у міжнародній політиці, однак виявився занадто слабким, щоб забезпечити незалежність як Польщі, так і іншим державам, і відповідальність за це несуть як егоїзм польського націоналізму, так і буйне зростання націоналізму українського, литовського, білоруського, чеського

та інших народів, що не мали ні рішучості, ані переконаності чи здатності до об'єднання сил проти спільного ворога.

У 80–90-ті рр. прометеїзм переживає підйом завдяки діяльності профспілки «Солідарність», Конгресу солідарності народів, який у червні 1989 р. висунув ідею створення «Międzymorza» («Межимор'я») – спільноти вільних народів між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями. З початку нового тисячоліття Польща продовжує послідовно проводити у своїй зовнішній політиці лінію на підтримку власної концепції демократії, свободи й незалежності.

Проявом месіанства і прометеїзму можна вважати й ангажованість польського політикуму й значної частини суспільства щодо подій в Україні на зламі 2004–2005 років. У цей час, як зазначив тодішній Президент РП А. Квасневський в інтерв'ю тижневику «Tygodnik powszechny», «<...> щодо України поляки виявили природний інстинкт, оскільки Україна належить до числа стратегічних для Польщі справ» [21]. Він вважає, що польська присутність на Майдані Незалежності під час подій листопада 2004 – січня 2005 рр. залишиться у пам'яті обох народів і відіграє ту ж саму роль, що і польська допомога Будапештові у 1956 р. або прояви солідарності з Польщею у 1980 році чи після 13 грудня 1981 р. [21].

У внутрішній та зовнішній політиці сьогоденної Польщі традиції месіанства, прометеїзму та сарматизму виявляються в тому, як польський політикум відстоює всередині країни та в рамках Європейського Союзу свою позицію у питанні конституційної угоди, ставленні до абортів, сексуальних меншин тощо.

У такий спосіб сьогодення політична еліта Польщі формує всередині держави та за кордоном інтегрований образ своєї країни, своєї нації, підкріплюючи свої зусилля щодо формування їхнього позитивного сприйняття та приязного ставлення до них з боку світової спільноти цілеспрямованою інформаційною діяльністю МЗС країни, приблизно 170 посольств та інших державних і приватних структур, що задіяні у виконанні програми промоції Польщі в світі.

* * *

Отже, хоча з плином часу месіанські погляди й настрої у польському суспільстві зазнавали часткової трансформації залежно не тільки від політичної ситуації, але й від середовища, в яко-

му виголошувалися, однак у всіх них була загальна ідеологічна лінія: поляки — обраний народ, вони мають доручену Богом місію — спасіння всього людства, примирення народів, якими опанувала пристрасть, і створення Царства Божого на землі. Ідеалізація Польщі й поляків та їхньої історичної місії, як пояснює автор двотомної монографії «Історія польської філософії» Віктор Вонсік (1883–1963), спричинена намаганнями польських романтиків «піднести дух народу у часи його катастрофи і вказати йому на світлий гороскоп майбутнього, щоб він не втратив надії на відродження» [19, 361]. Можна з впевненістю сказати, що польський романтизм виконав поставлене перед ним завдання, хоча й оперував переважно фікціями і помислами, позбавленими жодного реалізму.

Ідеї месіанства, сарматизму та прометеїзму належать до числа стрижневих у польській політичній культурі. Акцентуючи на значенні і впливові прометеїзму на політичних подіях у минулому та у сучасних умовах, В. Я. Висоцкі цитує думку Івана Кедріна, який вважав прометеїзм «найсмівлівішою та найпотужнішою політичною концепцією, яку з часів С. Баторія було народжено польською думкою — концепцією радикального вирішення питання Східної Європи та звільнення раз і назавжди від небезпеки з боку російського колоса» [20, 15].

1. Барановски В. Великая тайна психики польского народа // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 311—334.

2. Здзеховски М. Антиномии русской душу // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 167—191.

3. Здзеховски М. Русские влияния на польскую душу // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 164—166.

4. Каменьски Г. Россия и Европа. Польша. Введение в исследование России и москалей // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 50—59.

5. Конечны Ф. Польша между Востоком и Западом // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 243—288.

6. Красиньски З. Заметки над книгой о России, Европе и Польше // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 63—67.

7. Красиньски З. Польша и Европа // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 60—62.

8. Лютославски В. Польский народ // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 120—131.
9. Мицкевич А. Книги польского пилигримства // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 22—40.
10. Салий Я. Дурные и хорошие стороны польского мессианства // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 464—471.
11. Трентовски Б. Изображения национальной души, написанные Соотечественником // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 68—82.
12. Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник // Авт.-упоряд.: Андрущенко В. П. та ін. — К.: Знання України, 2002. — 670 с.
13. Хлонд А. Кризис польской души // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 340—344.
14. Хлонд А. Отрывки из речи, произнесенной в Познани в первый день Великого поста 1932 г. // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 345—348.
15. Холоневски А. Дух истории Польши // Польская и русская душа — Польский институт международных дел, Варшава, 2003 — 472 с. — С. 192—198.
16. Dzieje Polski. Pod redakcją Topolskiego J. — Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976. — 936 s.
17. Koneczny F. Polskie Logos a Ethos. — Warszawa, 2000.
18. Truchlińska B. Filozofia Polska. Twórcy. Idee. Wartości. — Kielce, 2001
19. Wąsik Wiktor. Historia filozofii polskiej. Tom II. — Instytut wydawniczy Pax, Warszawa, 1966 — 404 s.
20. Wysocki W. J. «Prometeizm polityczny» XX wieku. Konferencja O likwidację skutków zmo-wy Hitler-Stalin 15.09.1999 — Biuro Informacji i Dokumentacji Senackiej Kancelarii Senatu RP, Warszawa, 1999 — 16 s.
21. Krajobraz po sąsiedzkiej rewolucji // <http://tygodnik.onet.pl/0,1211896,druk.html>.
22. Rafał Leszek P. Polska — matką narodów słowiańskich // <http://www.herbarz.org/forum/archive/index.php/t-15.html>.

ХРОНІКА ПОДІЙ

УКРАЇНА І ООН

12 квітня 1991 р. — Київ. Генеральний директор Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури Ф. Майор вручив українському керівництву сертифікат ЮНЕСКО про включення Софійського собору та Києво-Печерської лаври до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

6 жовтня 1991 р. — набрала чинності підписана Україною Угода між ООН і Урядом України про заснування Представництва ООН у Києві.

УКРАЇНА В РАДІ БЕЗПЕКИ ООН

(1 січня 2000 — 31 грудня 2001 р.)

3—4 квітня 2002 р. — Київ. Відбулось засідання координаційної асоціації шкіл ЮНЕСКО, яка була створена 1967 р. Усього в Україні таких шкіл — 35, з них 14 у Києві (Урядовий кур'єр. — 2002. — 4 квітня).

23—26 вересня 2003 р. — Київ. Під егідою ООН відбувся II регіональний форум «Молодь XXI століття: реалії та перспективи». Зокрема, обговорювався український досвід проведення молодіжної політики.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (ЄС)

5 вересня 1997 р. — Київ. Відбувся перший саміт Україна — Європейський Союз. Президент України Л. Кучма, голова Європейської комісії Ж. Сантер, прем'єр-міністр Люксембургу, головуєчий в ЄС К. Юнкер обговорили процес виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Євросоюз вітав укладення базових договорів України з Росією та Румунією.

9—10 листопада 2000 р. — Київ. Візит голови Європейської комісії Р. Проді. Наголошувалось на важливій ролі, яку Україна продовжує відігравати на європейському ринку транспортування енергоносіїв. Вперше було висловлено ідею про створення

міжнародного консорціуму з транспортування російського газу до Європи з використанням української газотранспортної інфраструктури.

12 березня 2003 р. — Київ. Представник Європейської комісії в Україні Н. Жюстен оприлюднив нову Спільну стратегію Європейського Союзу щодо України. Стратегія «спеціального сусідства» передбачає відповіді на запитання: до яких методів вдались, аби наблизити Україну до ЄС?

16—17 травня 2003 р. — Київ. День Європи. З нагоди цієї події до громадян України звернувся президент України Л. Кучма. Він знову наголосив на безальтернативності залучення України до процесу європейської інтеграції. Натомість поки що Україна має в ЄС статус «конструктивної невизначеності», хоча в листі Р. Проді наголошувалось на готовності ЄС до активного діалогу.

11 грудня 2003 р. — Київ. Відбулось чергове засідання Комісії з питань співробітництва Україна — Європейський Союз. Обговорювались питання поглиблення співробітництва в сучасних умовах розширення ЄС. Ключовою проблемою лишалось набуття Україною статусу країни з ринковою економікою у процесі проведення антидемпінгових розслідувань.

УКРАЇНА В СНД

29—31 січня 2003 р. — Київ. Відбувся неформальний саміт СНД, в якому взяли участь Л. Кучма, В. Путін, О. Лукашенко, Е. Шеварднадзе, В. Воронін, Р. Кочарян, Е. Рахманов. Учасники зустрічі не досягли домовленості про закінчення процесу формування зони вільної торгівлі між країнами СНД. Президент України Л. Кучма очолив Раду глав держав СНД, хоча Україна є лише асоційованим членом названої структури. У цьому рішенні вбачали намір Росії активніше залучити Україну до справ СНД. Україна поставила перед собою амбітну мету: надати СНД «другого дихання» та до вересня 2003 р. змусити працювати зону вільної торгівлі.

14—17 травня 2003 р. — Київ. Міждержавна виставка-ярмарок промислових технологій, засобів виробництва, товарів і послуг країн СНД у Національному комплексі «Експоцентр України». Прем'єр-міністр України В. Янукович зазначив, що «бар'єри між країнами СНД створено штучно» (Голос України. — 2003. — 24 травня).

УКРАЇНА В РАДІ ЄВРОПИ

31 липня 1992 р. — Київ. Візит генерального секретаря Ради Європи К. Лалюм'єра.

6—9 травня 1995 р. — Київ. Візит президента ПАРЄ М. Мартінеса.

28 травня 2002 р. — Київ. Перше засідання керівного комітету, на якому розглядалась реалізація спільної програми співробітництва Ради Європи та Європейської комісії щодо зміцнення демократичної стабільності в Україні. Основна мета — надання практичної допомоги у консолідації демократичних сил та подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні. Понад 3,5 тис. громадян України звернулись зі скаргами до Європейського суду з прав людини за роки незалежності нашої держави (Голос України. — 2002. — 23 травня).

26 лютого 2003 р. — Київ. Візит делегації Венеціанської комісії, яка розглядає питання розвитку конституційного процесу в Україні. Але дати експертну оцінку проектам змін до Конституції України члени Венеціанської групи зможуть не скоро, адже поки що немає навіть точного перекладу відповідних документів (Голос України. — 2003. — 27 лютого).

12 травня 2003 р. — Київ. Відбулось засідання Моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи, на якому розглядалось питання виконання зобов'язань України перед Радою Європи. Наголошувалось на важливості дотримання принципів свободи слова в процесі реформування політичної системи України. Голова української делегації в ПАРЄ Б. Олійник пропонував перенести з червня на вересень розгляд питання виконання зобов'язань Україною.

УКРАЇНА В ОБСЄ

28 лютого — 3 березня 2002 р. — В Києві розпочала роботу місія спостерігачів ОБСЄ з питань демократичних інституцій та прав людини. Основна мета — проведення моніторингу виборчого процесу в Україні. Усього до України приїде 250 експертів-спостерігачів Парламентської асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї Ради Європи, Європейського парламенту (Голос України. — 2002. — 10 січня).

11—13 березня 2002 р. — Київ. Візит президента Парламентської асамблеї ОБСЄ А. Северіна. Метою візиту була названа

допомога Україні в зміцненні демократії. Група спостерігачів від ОБСЄ продовжує спостереження за підготовкою до парламентських виборів (Голос України. — 2002. — 13 березня).

УКРАЇНА І ОРГАНІЗАЦІЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (ОЧЕС)

22 жовтня 1997 р. — Київ. Відбулася нарада міністрів закордонних справ країн — учасниць ЧЕС. Україна запропонувала створити Організацію Чорноморського економічного співробітництва.

5—6 березня 2002 р. — Київ. Друга Міжнародна чорноморська транспортна конференція. Учасники обговорили формування узгодженої транспортної політики Чорноморського регіону як сполучної ланки між Європою та Азією. Визначено засади подальшого розвитку транспортних систем регіону з урахуванням особливостей географічного розташування на перетині транснаціональних потоків, наявності розвинутої інфраструктури морського, річкового та наземних видів транспорту. Румунія проти будівництва каналу Дунай—Чорне море, що збільшить вантажооборот українських дунайських портів (Голос України. — 2002. — 28 лютого).

22 квітня 2002 р. — Київ. Засідання Ради ділового співробітництва ОЧЕС. Зокрема, обговорювались питання використання кредитів Чорноморського банку розвитку для реалізації спільних економічних проектів.

УКРАЇНА І НАТО

22—23 лютого 1992 р. — Візит в Україну генерального секретаря НАТО М. Вернера. Обговорено питання налагодження політичного діалогу між незалежною Україною та Північноатлантичним альянсом, насамперед з питань європейської безпеки.

16 листопада 1992 р. — Візит в Україну Верховного головнокомандуючого Об'єднаними збройними силами НАТО в Європі американського генерала Дж. Шалікашвілі. Вперше було встановлено прямий контакт між українськими військовими та їхніми колегами з країн — учасниць НАТО. Обговорено можливі напрями співробітництва.

12—14 вересня 1995 р. — Київ. Візит головнокомандуючого військами НАТО в Центральній Європі Х. Хансена.

29—30 серпня 1996 р. — Київ. Візит Верховного головнокомандуючого Збройними силами НАТО в Європі американського генерала Дж. Джоунса. НАТО в принципі підтримало ініціативу створити спільний українсько-польський миротворчий батальйон.

7 травня 1997 р. — Київ. Генеральний секретар НАТО Х. Солана відкрив Інформаційний центр НАТО в Україні.

9 липня 2002 р. — Київ. Засідання Комісії Україна—НАТО, присвячене п'ятиріччю Хартії про особливе партнерство 1997 р. Міністр закордонних справ України А. Зленко та генеральний секретар НАТО Дж. Робертсон виступили на міжнародній конференції «П'ять років особливого партнерства: досягнення і перспективи». Наголошувалось, що на шляху до НАТО Україні слід врегулювати питання кордонів, провести військову реформу, поважати права людини та проводити демократичні перетворення. Серед досягнень були названі: виконання Україною робочого плану, проектів з перепідготовки військових кадрів, конверсії військових баз, а також діяльність Спільної робочої групи з військової реформи і розробка нею 80 цілей національної оборонної реформи. Міністр закордонних справ України А. Зленко заявив, що Україна готова докласти всіх зусиль, щоб у Празі досягти угоди з НАТО про вихід на новий рівень співробітництва. Поки що рано говорити про подачу заявки на вступ, адже «ми стоїмо лише на початку нового формату відносин» (Голос України. — 2002. — 10 липня).

9 липня 2002 р. Київ. — Генеральний секретар НАТО Дж. Робертсон провів переговори з Головою Верховної Ради України В. Литвином. Останній наголосив на важливості пропагандистського роз'яснення курсу України з тим, щоб на якісно новому рівні інформувати населення про наміри держави (Голос України. — 2002. — 10 липня).

УКРАЇНА І МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД (МВФ)

3 червня 1992 р. — Україна стала членом МВФ.

1 жовтня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв директора ЄБРР Жака де Ларозьєра. Обговорювались питання умов безпеки для фінансування добудови Рівненської та Хмельницької атомних електростанцій.

17 грудня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв директора Європейського департаменту МВФ М. Десплера. Наголошувалось на потребі створення цілісної системи співробітництва України та МВФ, переведення його в русло консультацій, розробивши випереджувальну програму кредитування «стенд-бай». Для цього МВФ вимагає від України гарантій ліквідації заборгованості з повернення експортерам ПДВ з державного бюджету України.

УКРАЇНА І СОТ

23 грудня 1993 р. — Уряд України подав заявку до Секретаріату СОТ.

24 вересня 2002 р. — Київ. Відбулося перше засідання Спільного комітету Україна — Європейська асоціація вільної торгівлі. Усі країни ЄАВТ — Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн — є членами СОТ, дві з них входять до Робочої групи з розгляду заявки України на вступ до СОТ. У торгівлі з країнами ЄАВТ Україна має від'ємне сальдо (Голос України. — 2002. — 25 вересня).

3 жовтня 2002 р. — Київ. Робоча група з питань вступу України до Світової організації торгівлі розглянула стан виконання графіка введення в дію законопроектів для гармонізації національного законодавства відповідно до вимог угод системи ГАТТ — СОТ, які, зокрема, стосуються проблем захисту інтелектуальної власності, справляння акцизного збору і ПДВ, аудиторської діяльності, фінансово-банківської сфери. Водночас на переговорах із Світовою організацією торгівлі Україна йде на суттєві економічні поступки, аби домогтися тактичних політичних переваг (Голос України. — 2002. — 3 жовтня).

УКРАЇНСЬКО-АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

24—25 березня 1997 р. — Відбувся офіційний візит Президента Азербайджанської Республіки Г. Алієва в Україну. Підписано Декларацію про поглиблення відносин партнерства між Україною й Азербайджанською Республікою, Консульську конвенцію та Договір про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання.

14 лютого 2002 р. — Київ. Відбулось четверте засідання Спільної міжурядової українсько-азербайджанської комісії з пи-

тань економічного співробітництва на чолі з прем'єр-міністром України А. Кінахом та віце-прем'єр-міністром Азербайджанської Республіки А. Аббасовим. У центрі уваги переговорів був проєкт Одеса—Броди (Голос України. — 2002. — 16 лютого).

2 грудня 2002 р. — Київ. Візит голови парламенту Азербайджану М. Алескерова. Під час переговорів з Головою Верховної Ради України В. Литвином було досягнуто домовленості щодо активізації двосторонньої міжпарламентської співпраці. Україна та Азербайджан також запропонували створити парламентську асамблею ГУУАМ (Голос України. — 2002. — 3 грудня).

УКРАЇНСЬКО-ВІРМЕНСЬКІ ВІДНОСИНИ

17 липня 1997 р. — Київ. Візит Президента Вірменії Л. Тер-Петросян. Підписана Спільна декларація президентів України та Вірменії, в якій вони висловили готовність до інтенсифікації двосторонніх політичних та економічних зв'язків. Було висловлено підтримку пошуку мирних шляхів врегулювання карабаської проблеми на основі діяльності Мінської групи ОБСЄ.

22—23 липня 1997 р. — На запрошення Президента України Л. Кучми Україну з офіційним візитом відвідав Президент Республіки Вірменія Л. Тер-Петросян. Підписано низку міжурядових угод про виробничу кооперацію, науково-технічне співробітництво, співпрацю з прикордонних питань — загалом 11 документів. Президент Вірменії зустрівся з представниками вірменської діаспори в Україні; глави Української та Вірменської держав взяли участь у церемонії відкриття пам'ятника видатному митцеві Сергію Параджанову на території Кіностудії ім. О. Довженка.

УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКІ ВІДНОСИНИ

8 лютого 1997 р. — Київ. Візит в Україну Президента Грузії Е. Шеварднадзе. Обговорювались питання активізації двосторонніх економічних відносин. Грузія запросила українських миротворців до Абхазії.

24 жовтня 1999 р. — Київ. Візит Президента Грузії Е. Шеварднадзе. Україна висловила зацікавленість реалізацією проєкту транспортування каспійської нафти Баку—Супса—Джейран. Наголошувалось на потребі активізації співпраці в рамках об'єднання ГУУАМ.

23 квітня 2002 р. — Київ. Візит спікера парламенту Грузії Н. Бурджанадзе, яка була головою ПАЧЕС. Грузія сподівається побачити українських миротворців у Абхазії. Тим самим має бути продемонстровано розвиток військового співробітництва в рамках ГУУАМ (Голос України. — 2002. — 24 квітня).

24 травня 2002 р. — Київ. Палац «Україна». Виступ грузинського національного балету «Сухішвілі—Рамішвілі».

УКРАЇНСЬКО-КАЗАХТАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

10 серпня 1994 р. — Відбувся робочий візит Президента Казахстану Н. Назарбаєва в Україну. Сторони підписали Меморандум про подальше зміцнення відносин дружби та співробітництва між Україною та Республікою Казахстан.

16—17 вересня 1999 р. — Україну з робочим візитом відвідав Президент Казахстану Н. Назарбаєв. Було підписано Договір про поглиблення економічного співробітництва на 1999 — 2009 рр.

УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКІ ВІДНОСИНИ

13—14 грудня 1993 р. — Київ. Візит Президента Молдови М. Снегура.

14 серпня 1996 р. — Київ. Візит Президента Придністровської Молдавської Республіки І. Смирнова. Обговорювались проблеми українців, які мешкають на цій території.

10—11 жовтня 2002 р. — Візит в Україну прем'єр-міністра Молдови В. Тарлева. Обговорювались спірні питання торговельно-економічного співробітництва, зокрема квот постачання молдавського цукру. Обговорювались питання придністровського врегулювання. На думку Тирасполя, Кишинів має відмовитись від економічного тиску, лише тоді можна буде вести переговори про майбутнє Молдови як федеративної держави (Голос України. — 2002. — 10 жовтня).

11—14 жовтня 2002 р. — Дні культури Молдови в Україні.

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

19 листопада 1990 р. — Київ. Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук та голова Верховної Ради РРСФР Б. Єльцин підписали договір про співробітництво двох республік в обхід горбачовського центру.

20 березня 1995 р. — Київ. Підписана угода про реструктуризацію українських боргів Російській Федерації.

26 травня 1998 р. — Київ. Переговори міністра закордонних справ України Б. Тарасюка з його російським колегою Є. Примаковим. Сторони домовились проводити переговори щодо демаркації державного кордону за секторами з півночі на південь.

29—30 вересня 1998 р. — Київ. Візит голови Державної думи Російської Федерації Г. Селезньова, який закликав до створення слов'янського союзу.

15—16 липня 1999 р. — Київ. Візит голови російського уряду С. Степашина, який взяв участь у черговому засіданні комісії придністровського врегулювання.

16 березня 2000 р. — Київ. Підписано угоди про умови дислокації російського Чорноморського флоту в Севастополі.

18 квітня 2000 р. — Київ. Переговори Президента України Л. Кучми та Президента Росії В. Путіна. Також обидва президенти відвідали Севастополь.

7—8 грудня 2000 р. — Київ. Відбувся 19 раунд українсько-російських переговорів із прикордонних питань. Найбільш суперечливими залишаються питання розподілу газоносного шельфу Азовського моря та Керченської протоки.

23—24 серпня 2001 р. — Візит в Україну президента Росії В. Путіна. Участь у святкуванні 10-річчя незалежності України.

25 грудня 2002 р. — Київ. Президент України Л. Кучма провів переговори з віце-прем'єр-міністром Росії В. Матвієнко. Сторони зазначили, що рік України в Росії став позитивним явищем, оскільки довів аксіому: Київ та Москва мають самі розв'язувати спільні економічні проблеми. Водночас наголошувалось на певних недоліках цього заходу, зокрема більшість акцій здійснювалась у Москві, а зусилля провести культурно-політичні заходи в рамках зазначеного Року, наприклад на Кубані, наштовхнулись на бюрократичні перешкоди (Голос України. — 2002. — 26 грудня).

27 січня 2003 р. — Київ. Національний палац «Україна». Президент України Л. Кучма та Президент Росії В. Путін урочисто відкрили Рік Росії в Україні.

28 січня 2003 р. — Київ. Л. Кучма та В. Путін підписали Договір про сухопутний кордон між Україною та Російською

Федерацією. Сторони офіційно підтвердили, що не мають одна до одної територіальних претензій.

29 січня 2003 р. — Київ. Відбулась тристороння зустріч президентів України, Росії та Білорусі. Україна не змінила своєї позиції в питанні демаркації Азовського моря. Визнання Азова внутрішнім морем не повинно бути приводом до заперечення його демаркації відповідно до норм міжнародного права.

6—7 травня 2003 р. — Київ. Візит голови Ради Федерації Федеральних зборів Російської Федерації С. Миронова. Під час переговорів з В. Литвином наголошувалось на ряді розбіжностей підходів сторін до понять спільного єдиного простору, зони вільної торгівлі. Російська сторона наголошувала на важливості синхронної ратифікації двосторонніх угод обома парламентами. Україна наголосила на важливості укладання спеціальної угоди щодо захисту соціальних прав українських громадян, які нелегально працюють на території Росії. 8 травня 2003 р. С. Миронов відвідав Севастополь.

5 листопада 2003 р. — Київ. Черговий раунд українсько-російських переговорів з приводу поділу Азовського моря та статусу острова Тузла. Сторони обмінялись документами, які підтверджують права на зазначений острів. Наступна зустріч планувалась на 17 листопада та 5 грудня. Міністр закордонних справ України К. Грищенко наголошував, що Україна буде розглядати питання ратифікації Угоди про Єдиний економічний простір лише після врегулювання питань з кордоном біля острова Тузла.

11 грудня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма провів переговори з головою російського нафтового концерну «Лукойл» В. Алекперовим. Обговорювались питання подальшого розвитку співробітництва між вітчизняними нафтовими бізнес-структурами та зазначеним російським концерном.

22—24 грудня 2003 р. — Київ. Переговори експертів з техніко-економічного обґрунтування створення газотранспортного консорціуму. Тривала робота з підготовки техніко-економічного обґрунтування створення Міжнародного консорціуму з управління та розвитку газотранспортної системи України. Представників Німеччини так і не було введено до складу засновників газотранспортного консорціуму (Голос України. — 2003. — 25 грудня).

УКРАЇНСЬКО-ТАДЖИЦЬКІ ВІДНОСИНИ

25 березня 2003 р. — Бориспіль. Відбулась коротка бесіда Президента України Л. Кучми та Президента Таджикистану Е. Рахманова, який зупинився в Україні на шляху до Німеччини. Обговорювались проблеми створення єдиного економічного простору та перспективи розвитку двосторонніх відносин.

УКРАЇНСЬКО-ТУРКМЕНСЬКІ ВІДНОСИНИ

19—20 січня 1995 р. — Київ. Візит Президента Туркменістану С. Ніязова. Сторони погодили умови реструктуризації газового боргу України. Покладено початок тристоронньому українсько-ірансько-туркменському співробітництву.

УКРАЇНСЬКО-УЗБЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ

25 серпня 1992 р. — Київ. Візит Президента Узбекистану І. Каримова. Сторони підписали Договір про основи міждержавних відносин, дружбу і співробітництво між Україною та Узбекистаном.

10—11 листопада 1994 р. — Київ. Візит Президента Узбекистану І. Каримова. Підписано Декларацію про основні напрями економічного співробітництва між Україною та Узбекистаном.

7—8 жовтня 1999 р. — Київ. Візит Президента Узбекистану І. Каримова. Сторони підписали Договір про економічне співробітництво на 1999—2008 рр.

УКРАЇНСЬКО-АЛБАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

25—27 лютого 1997 р. — Київ. Візит міністра оборони Албанії С. Жулялі. Було підписано Договір про військово-технічне співробітництво між двома країнами. Однак реально до кінця ХХ ст. він так і не набув конкретики у виконанні.

21—22 жовтня 1997 р. — Київ. Міністр закордонних справ Албанії П. Міло взяв участь у роботі наради міністрів закордонних справ країн — учасниць чорноморського економічного співробітництва. Наголошувалось на важливості активізації процесу формування договірно-правової бази українсько-албанського співробітництва, зокрема в галузі впровадження українських технологій з метою модернізації албанської економіки.

25 квітня 2002 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко передав повноваження головуєчого в ОЧЕС

своєму албанському колезі А. Даде (Голос України. — 2002. — 26 квітня).

27—28 травня 2003 р. — Київ. З першим офіційним візитом в Україні перебував віце-прем'єр-міністр, міністр закордонних справ Албанії І. Мета. Відбулись його переговори із А. Зленком, О. Зінченком. Обговорювались питання активізації двостороннього співробітництва, наповнення договірно-правової бази українсько-албанської взаємодії.

УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКІ ВІДНОСИНИ

28—30 листопада 1995 р. — Київ. Візит болгарської парламентської делегації на чолі з головою Народних зборів Б. Стендовим. Під час переговорів українськими парламентарями наголошувалось на важливості активізації міжпарламентських українсько-болгарських зв'язків, які сприяють інтенсивному двосторонньому співробітництву.

28—29 листопада 1996 р. — Київ. Візит Голови болгарського парламенту Б. Сендова. Обговорено питання міжпарламентського співробітництва у контексті двостороннього політичного діалогу.

11—18 вересня 1997 р. — Проведено Дні культури Болгарії в Україні.

3 жовтня 1997 р. — Київ. Голова Верховної Ради України О. Мороз провів переговори зі спікером болгарського парламенту Б. Стендовим. Сторони констатували потребу подальшого вдосконалення правової бази двосторонніх відносин, що має дати повний імпульс торгівлі та політичним контактам.

30—31 жовтня 1997 р. — Київ. Візит глави болгарського уряду І. Костова. Були обговорені проблеми роботи комісії з питань торговельно-економічного, наукового та військово-технічного співробітництва, питання взаємодії в галузі енергетики, транспорту. Були підписані: угода про співробітництво у галузі морського торговельного судноплавства, угода про співробітництво у галузі енергетики.

25 квітня 2002 р. — Київ. Уряд України ухвалив постанову про затвердження угоди між Кабінетом Міністрів України та урядом Болгарії про взаємні поїздки громадян, яка зокрема передбачає спрощений режим для володарів дипломатичних паспортів та туристів (Урядовий кур'єр. — 2002. — 26 квітня).

22 листопада 2002 р. — Верховна Рада України ратифікувала Договір між Урядом України та Урядом Болгарії про соціальне забезпечення, підписаний 4 вересня 2001 р.

29—31 січня 2003 р. — Візит в Україну Президента Болгарії Г. Пирванова. Відбулись переговори із Президентом України Л. Кучмою. Болгарська сторона висловила зацікавлення в активізації консульської діяльності з метою збільшення кількості українських туристів, яка зменшилась після введення з жовтня 2001 р. візового режиму для громадян України. Обговорювались питання безпечної діяльності АЕС «Козлодуй». Г. Пирванов відвідав місця компактного проживання болгар в Одеській області. Підписано чотири двосторонні документи (Голос України. — 2003. — 30 січня).

15 травня 2003 р. — Київ. Відкрито нове приміщення болгарського консульства. Тим самим болгари сподівались на збільшення потоку українських туристів.

2 червня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв болгарську парламентську делегацію на чолі з головою Народних зборів Болгарії О. Герджиковим. У жовтні очікувався візит в Україну прем'єр-міністра Болгарії. Болгарська парламентська делегація провела переговори з Головою Верховної Ради України В. Литвином. Було підписано Протокол про співробітництво між Верховною Радою України та Народними зборами Болгарії. Було повідомлено, що з 18 квітня болгарська сторона спростила візовий режим для організованих українських туристів (Голос України. — 2003. — 3 червня).

УКРАЇНСЬКО-ЕСТОНСЬКІ ВІДНОСИНИ

20 серпня 1992 р. — Київ. Відкрилося Посольство Естонії в Україні.

15—17 березня 1994 р. — Візит в Україну Президента Естонії Л. Мері. Сторони обговорили питання розвитку двосторонньої торгівлі, формування балтійсько-чорноморського співробітництва. Україна та Естонія висловили готовність підтримувати євроінтеграційні прагнення одна одної.

20—22 лютого 1997 р. — Київ. Візит прем'єр-міністра Естонії Т. Вяхі. Україна, зокрема, погодилась замість латвійських шпротів купувати естонські. Сторони обговорили проблеми імплементації угоди про вільну торгівлю, яка з початком переговорів Естонії про вступ до ЄС мала переглядатись.

10—12 травня 2000 р. — Київ. Візит спікера парламенту Естонії Т. Сааві. Українські парламентарі ознайомилися з естонським досвідом адаптації національного законодавства до імперативів Європейського Союзу. Наголошувалось на важливості активізації міжпарламентського співробітництва, яке є важливою складовою українсько-естонського політичного діалогу.

14—18 жовтня 2002 р. — Візит в Україну Президента Естонії А. Рюйтеля. Під час переговорів із Президентом Л. Кучмою наголошувалось на важливості врахування естонського досвіду європейської інтеграції. «Естонія йде до ЄС автострадою, а Україна провулками». Під час переговорів естонської делегації з Головою Верховної Ради України В. Литвином наголошувалось на створенні міжпарламентських груп, які опікуватимуться двосторонніми відносинами. В Естонії мешкають майже 40 тис. українців, які мають підтримку з боку естонської держави. Завершився візит президента А. Рюйтеля в Крим, де мешкає майже тисяча естонців.

УКРАЇНСЬКО-ЛАТВІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

21—22 листопада 1995 р. — Київ. Під час офіційного візиту Президента Латвії Г. Улманіса було підписано Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Латвійською Республікою.

7—11 серпня 1998 р. — Україну відвідав з офіційним візитом Президент Латвії Г. Улманіс. Сторони обговорили проблеми виконання досягнутих раніше домовленостей. Наголошувалось на важливості розвитку економічних аспектів двостороннього співробітництва.

7—8 листопада 2003 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Латвії С. Калніете. Обговорювались питання подальшого розвитку двосторонніх відносин після вступу Латвії до ЄС (Голос України. — 2003. — 8 листопада).

УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ВІДНОСИНИ

28—29 березня 1995 р. — Київ. Візит Президента Литви А. Бразаускаса. Підписано договір про дружбу і співробітництво.

28—29 листопада 1997 р. — Київ. Візит Президента Литви А. Бразаускаса. Було продовжено українсько-литовський діалог

з усього кола питань двосторонніх відносин, становища в регіоні та у світі.

5—6 листопада 1998 р. — Київ. Візит Президента Литви В. Адамкуса. Була висловлена обоюстороння готовність до продовження інтенсивного політичного діалогу, який мав сприяти активізації всіх форм двостороннього співробітництва.

9 липня 2002 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин провів переговори з послом Литви в Україні В. Баублісом. Обговорювались перспективи реалізації ідеї створення українсько-литовської міжпарламентської ради, досвід діяльності подібного органу є в литовсько-польських відносинах (Голос України. — 2002. — 11 липня).

4—6 червня 2003 р. — Київ. Візит прем'єр-міністра Литви А. Бразаускаса. Проведено переговори з Президентом України Л. Кучмою, главою уряду України В. Януковичем. Після вступу Литви до ЄС буде анульовано двосторонню угоду про вільну торгівлю, натомість Литва наполягатиме на отриманні Україною в ЄС статусу асоційованого члена. Литва також запропонувала після введення візового режиму видавати українським громадянам довготривалі безкоштовні візи, натомість литовські громадяни мали б право відвідувати Україну в безвізовому режимі. Відбувся українсько-литовський бізнес-форум. Були підписані українсько-литовські угоди: з охорони інформації, у сфері економіки та господарства, у сфері транспорту (Голос України. — 2003. — 6 червня).

А. Бразаускаса прийняв Голова Верховної Ради України В. Литвин, який зазначив, що «співпраця між парламентами України та Литви має системний характер і цьому сприяє створена двостороння міжпарламентська асамблея». Нещодавній референдум про вступ до ЄС об'єднав литовське суспільство. Зважаючи на це, Литва готова сприяти в реалізації євроатлантичних прагнень України (Голос України. — 2003. — 7 червня).

26—27 вересня 2003 р. — Київ. Відбулося чергове засідання українсько-литовської міжурядової комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва.

1 жовтня 2003 р. — Київ. Відбулась перша сесія українсько-литовської міжпарламентської асамблеї під головуванням Ч. Юршенаса та Г. Васильєва. Наступне засідання у Вільнюсі буде присвячене темі «Стан та перспективи литовсько-українсь-

ких відносин у світлі європейської інтеграції» (Голос України. — 2003. — 2 жовтня).

10—11 листопада 2003 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Литви А. Валіоніса. Обговорювались питання розвитку двосторонніх відносин після вступу Литви до ЄС.

УКРАЇНСЬКО-МАКЕДОНСЬКІ ВІДНОСИНИ

13—14 березня 2000 р. — Київ. Робочий візит міністра оборони Македонії Н. Ключева. Обговорено перспективи військово-технічного співробітництва.

9—10 квітня 2000 р. — Київ. Робочий візит прем'єр-міністра Македонії Л. Георгієвського. Підписано Угоду про правову допомогу в цивільних справах, консульську конвенцію, угоду про співробітництво у сфері туризму.

2 липня 2001 р. — Київ. Міністр оборони Македонії домовився про створення в його країні інфраструктури для ремонту танків.

23—24 серпня 2001 р. — Київ. Візит Президента Македонії Б. Трайковського, який взяв участь у святкуванні 10-ї річниці незалежності України.

16 січня 2002 р. — Київ. Начальник Генерального штабу України П. Шуляк та його македонський колега М. Стамболіски провели переговори. Торік Македонія закупила вісім гелікоптерів Мі-8 та Мі-24, а також чотири літаки Су-25. Участь України в модернізації македонських озброєнь. Будівництво в Скоп'є підприємств по ремонту танків. Переговори про придбання зброї тривають (Голос України. — 2002. — 17 січня).

6 березня 2002 р. — Київ. У рамках 2-ї міжнародної Чорноморської транспортної конференції Україна та Македонія підписали міжурядову угоду «Про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і вантажів». Відповідно до угоди створювана змішана українсько-македонська комісія розробить порядок перевезень між країнами, а також визначить кількість дозволів на перевезення. Македонія стає важливою геополітичною точкою опори України на Балканах (Голос України. — 2002. — 7 березня).

18 березня 2002 р. — Київ. Глава адміністрації Президента України В. Литвин провів переговори зі своїм македонським колегою З. Йолевським. Сторони, зокрема, наголосили, що навіть в умовах припинення постачання української зброї цей чинник

був потужним стабілізуючим фактором (Урядовий кур'єр. — 2002. — 19 березня).

25 березня 2002 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко провів переговори зі своїм македонським колегою С. Чашуле. Сторони обговорили перспективи двостороннього економічного співробітництва, створення українсько-македонських підприємств, налагодження взаємодії в Організації Чорноморського економічного співробітництва.

14 серпня 2002 р. — Київ. Неофіційний візит Президента Македонії Б. Трайковського. На переговорах із Президентом України Л. Кучмою обговорено актуальні проблеми двостороннього економічного та політичного співробітництва. Напередодні виборів у Македонії знову загострюється внутрішньополітичне становище.

8 жовтня 2002 р. — Президент України Л. Кучма підписав Указ про направлення до Македонії 30 українських миротворців.

12 грудня 2003 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин зустрівся з делегацією парламентської групи Республіки Македонії зі співробітництва з Верховною Радою на чолі з С. Даневським. Сторони обговорили широкий спектр двосторонньої співпраці (Голос України. — 2003. — 13 грудня).

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ВІДНОСИНИ

26 березня 1991 р. — Київ. Робочий візит міністра закордонних справ Румунії А. Нестасе. Обговорено проблеми захисту прав національних меншин в обох країнах.

9—10 квітня 1993 р. — Візит до України румунської парламентської делегації. Сторони наголосили на потребі розширення тем двосторонніх політичних контактів, які мають охоплювати всі проблеми українсько-румунського співробітництва.

15—16 січня 1998 р. — Київ. Відбувся перший раунд українсько-румунських переговорів щодо делімітації державного морського кордону.

9 грудня 1998 р. — Київ. Візит міністра оборони Румунії В. Бабюка. Проведено переговори з питання створення спільного українсько-румунського миротворчого батальйону.

18—21 січня 1999 р. — Київ. Черговий раунд українсько-румунських переговорів щодо демаркації морської ділянки державного кордону.

30—31 травня 2002 р. — Київ. Румунська сторона зірвала 13-й раунд переговорів щодо укладення договору про режим українсько-румунського державного кордону та угоди про делімітацію континентального шельфу. 31 травня в Словаччині на форумі ЦЕІ зустрілись Президент України Л. Кучма та Президент Румунії І. Ілієску. Було наголошено, що прогрес на переговорах буде можливим лише після прийняття румунською стороною принципового політичного рішення щодо непорушності існуючих кордонів (Голос України. — 2002. — 5 червня).

Румунія намагається виставити Київ у непривабливому світлі перед США та ЄС, розраховуючи, що у разі потреби Захід натисне на Україну (Дзеркало тижня. — 2002. — 25 травня. — № 19).

17—19 вересня 2002 р. — Візит в Україну Президента Румунії І. Ілієску. Було досягнуто домовленість про підготовку до 1 червня 2003 р. договору про режим державного кордону та розподіл чорноморського шельфу. Сторони обговорили питання активізації співробітництва в європейських регіонах «Верхній Прут» та «Нижній Дунай». Було підписано угоду про співробітництво в галузі освіти. Румунська сторона виступила проти ідеї федералізації Молдови як способу вирішення придністровської проблеми.

10—11 березня 2003 р. — Київ. Черговий 17-й раунд українсько-румунських переговорів з прикордонних проблем.

12—13 червня 2003 р. — Київ. На 19-му раунді українсько-румунських переговорів було парафровано Договір про суходільну частину державного кордону. Сторони погодились із необхідністю продовжити переговори щодо поділу континентального шельфу. Румуни визнають острів Зміїний скелею, а не островом, що не дає Україні право на користування виключною економічною зоною в прилеглому районі Чорного моря.

19 грудня 2003 р. — Київ. Підписано угоду між Україною та Румунією про умови введення візового режиму з 1 липня 2004 р.

УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКІ ВІДНОСИНИ

29—30 червня 1993 р. — Офіційний візит до України Президента Словацької Республіки М. Ковача. Було підписано Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною та Словацькою Республікою.

2—3 вересня 1999 р. — Київ. Міністр закордонних справ Словаччини М. Кухан провів переговори зі своїм українським колегою Б. Тарасюком. Українська сторона наголосила, що питання тимчасового членства в РБ ООН не повинне завадити українсько-словацькій дружбі.

19 лютого 2002 р. — Київ. Візит міністра оборони Словаччини Й. Станка. Обговорено питання двостороннього військового співробітництва в контексті запрошення Словаччини в листопаді 2002 р. до НАТО. В першому півріччі поточного року заплановано візит в Україну прем'єр-міністра Словаччини М. Дзуринди, а восени Президента Р. Шустера.

23—25 квітня 2002 р. — Київ. Візит державного секретаря міністерства оборони Словаччини Й. Півачі. Обговорено перспективи вступу Словаччини до НАТО. Сторони наголошували на обопільній зацікавленості у створенні спільного батальйону «Тиса».

УКРАЇНСЬКО-СЛОВЕНСЬКІ ВІДНОСИНИ

25—26 листопада 1998 р. — Київ. Візит прем'єр-міністра Словенії Я. Дрновшека. Обговорено становище на Балканах, актуальні питання налагодження регіонального та двостороннього торговельно-економічного співробітництва.

12 липня 2002 р. — Київ. Президент України Л. Кучма провів переговори з Президентом Словенії М. Кучаном. Обговорювались перспективи економічного співробітництва, зокрема в фармацевтиці, телекомунікаціях, зусилля по будівництву транспортного коридору Любляна—Львів—Київ. Була підписана українсько-словенська міжурядова програма співробітництва в науково-технічній сфері до 2005 р. (Факты. — 2002. — 13 юля).

12 липня 2002 р. — Київ. Президент Словенії М. Кучан провів переговори з Головою Верховної Ради України В. Литвином. Останній заявив, що в українському парламенті сформована група дружби з парламентом Словенії (Голос України. — 2002. — 13 липня).

28 листопада 2002 р. — Верховна Рада України ратифікувала Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словенської Республіки про міжнародне автомобільне сполучення, підписану 29 жовтня 2001 р. у м. Любляні (Голос України. — 2002. — 24 грудня).

23 березня 2003 р. — Громадяни Словенії проголосували на референдумі з питання вступу до Європейського Союзу та НАТО. Близько 90 % проголосували за вступ до ЄС та 70 % за вступ до НАТО.

26 березня 2003 р. — Київ. Голова Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції Б. Тарасюк провів переговори з міністром без портфеля у європейських справах Республіки Словенії Я. Поточником. Він розповів про роботу словенського парламенту із забезпечення адаптації законодавства до європейських норм і правил. (Голос України. — 2003. — 27 березня).

8 жовтня 2003 р. — Візит до Києва словенської парламентської делегації. Обговорювались питання співпраці двох країн після вступу Словенії до ЄС. Словенська сторона висловила готовність розглянути питання безкоштовних віз для громадян України в обмін на безвізовий режим для громадян Словенії. (Голос України. — 2003. — 9 жовтня).

УКРАЇНСЬКО-ЮГОСЛАВСЬКІ ВІДНОСИНИ

22 вересня 1999 р. — Київ. Міністри транспорту України, Румунії та Болгарії звернулись до Європейського Союзу з пропозицією профінансувати процес очищення фарватеру Дунаю від залишків мостів, зруйнованих під час бомбардувань.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

13 жовтня 1990 р. — Київ. Міністр закордонних справ Української РСР А. Зленко та міністр закордонних справ Польщі К. Скубішевський підписали Декларацію про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин.

20 червня 1991 р. — Київ. Голова Верховної Ради Української РСР Л. Кравчук прийняв делегацію сейму Республіки Польщі. Обговорено питання поглиблення двосторонніх політичних контактів.

12 січня 1993 р. — Київ. Підписано Договір між Україною та Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємодію з прикордонних питань.

12—13 січня 1993 р. — Київ. Робочий візит прем'єр-міністра Польщі Х. Сухоцької. Вона провела переговори з Президентом

України Л. Кравчуком, Головою Верховної Ради України І. Плющем, Головою уряду України Л. Кучмою. Польський прем'єр зустрілась із представниками бізнесових та культурних кіл України.

23—24 травня 1993 р. — Київ. Візит Президента Польщі Л. Валенси. Було підписано Договір про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах. Створено українсько-польську торговельну палату і Консультативний комітет президентів України та Польщі.

15 лютого 1994 р. — Київ. Голова Верховної Ради України І. Плющ провів переговори з делегацією сейму Республіки Польщі на чолі з головою комісії у закордонних справах Б. Геремеком. Сторони наголосили на важливості інтенсифікації зв'язків між парламентами двох країн як важливої складової українсько-польського політичного діалогу.

5—6 жовтня 1995 р. — Київ. Візит маршала сейму Польщі Ю. Зиха. У контексті розвитку міжпарламентських зв'язків сторони наголосили на потребі обміну досвідом законотворчої діяльності.

18 квітня 1997 р. — Київ. Перше спільне засідання українсько-польського форуму громадських організацій, що об'єднав зусилля науковців, представників політичних партій, широкого кола громадськості у процесі українсько-польського зближення.

14—15 листопада 1997 р. — Київ. Робочий візит міністра закордонних справ Польщі Б. Геремека. Польська сторона висловила підтримку намірам України розвивати співробітництво із ЄС та НАТО.

13—14 лютого 1998 р. — Київ. Візит делегації сейму Польської Республіки на чолі з головою комісії з питань зовнішньої політики Ч. Белецьким. Було обговорено проблеми правового забезпечення Інтенсивного розвитку двосторонніх відносин.

29 жовтня 1998 р. — Київ. Секретар РНБО України В. Горбулін та спеціальний представник державного департаменту США С. Сестанович обговорили питання діяльності українсько-американсько-польської комісії зі співробітництва.

10—11 лютого 1999 р. — Київ. Візит міністра оборони Польщі Я. Онишкевича. Сторони обговорили питання військово-політичного співробітництва після вступу Польщі в НАТО.

24—25 лютого 1999 р. — Київ. Візит польського прем'єр-міністра Є. Бузака. В центрі уваги переговорів перебувала проблема суттєвого скорочення обсягів взаємної торгівлі.

3 березня 1999 р. — Київ. Міністри внутрішніх справ підписали угоду про боротьбу проти організованої злочинності.

23 березня 2000 р. — Київ. Візит міністра фінансів Польщі Л. Бальцеровича — «батька польської шокової терапії». Обговорено проблеми радикальних економічних реформ в Україні. Також відбулись переговори міністрів оборони щодо введення в липні 2000 р. до Косова українсько-польського миротворчого батальйону.

21—24 червня 2001 р. — Візит в Україну Папи Римського Іоанна Павла II. Його пасторська місія стала однією з головних зовнішньополітичних подій у новітній історії незалежної України. Наголошувалось на важливості екуменічної єдності всіх гілок християнства.

29 січня 2003 р. — Київ. Візит заступника міністра Польщі з питань європейської інтеграції. Відбулась шоста сесія Постійної польсько-української конференції з європейської інтеграції. Польща запропонувала ЄС свій варіант «східної політики». (Голос України. — 2003. — 30 січня).

25—26 лютого 2003 р. — Київ. Візит голови Бюро національної безпеки Республіки Польщі Марека Сівця. Під час переговорів з Головою Верховної Ради України В. Литвином наголошувалось, що Міжпарламентська асамблея України та Польщі покликана взяти під парламентський контроль увесь спектр міждержавного співробітництва. (Голос України. — 2003. — 26 лютого).

19 березня 2003 р. — Візит міністра закордонних справ Польщі В. Тимошевича. Під час переговорів з міністром закордонних справ України А. Зленком наголошувалось на потребі створення інфраструктури співробітництва України з ЄС, зміцнення ролі неурядових організацій у процесі культурного діалогу з Європейським Союзом. Однією з головних тем стала підготовка до підписання угоди про умови взаємних поїздок громадян України та Польщі. Але угода ще потребує доопрацювання (Голос України. — 2003. — 20 березня). Польська сторона вітала рішення Верховної Ради України направити батальйон РХБ захисту до Кувейту.

20—21 березня 2003 р. — Київ. У Верховній Раді України відбулась дискусія на тему «Українці та поляки в роки Другої світової війни: внутрішній та міжнародний аспекти взаємин». Було зазначено, що 11 липня відбудеться вшанування пам'яті

поляків, загиблих на Волині. Наголошувалось на важливості «виховувати молоді покоління по обидва боки нашого спільного кордону в дусі поваги і порозуміння, доброзичливого, толерантного ставлення, а не ворожості до сусідньої країни та її народу» (Голос України. — 2003. — 22 березня). Польський спецназ веде зачистку іракського порту УМ-Каср.

12 травня 2003 р. — Київ. Українсько-американсько-польські консультації з питань участі українського батальйону в миротворчій стабілізаційній операції на території польської зони відповідальності в Іраку.

2 червня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв голову конституційного трибуналу Республіки Польщі М. Саф'яна. Зокрема, обговорювались конституційні аспекти проведення політичної реформи в Україні. Наголошувалось, що триває робота над текстом спільної заяви парламентів України та Польщі щодо 60-річчя волинської трагедії.

11 червня 2003 р. — Київ. Відбулося засідання Консультативного комітету президентів України та Польщі під головуванням Є. Марчука та М. Сівця. Сторони продовжували шукати формулу взаємного прощення волинської трагедії. Того ж дня Президент України Л. Кучма провів переговори з представниками компаній ТНК та «Бритіш Петролеум» щодо можливості реверсного використання нафтопроводу Одеса—Броди.

30 липня 2003 р. — Київ. Глава Кабінету Міністрів України В. Янукович та прем'єр-міністр Республіки Польщі Л. Міллер підписали Угоду про візовий режим, яка, зокрема, передбачає запровадження безкоштовних віз для громадян України та збереження безвізового режиму для польських громадян. Також було підписано Меморандум про добудову польської частини нафтопроводу Одеса—Броди. Обговорювались питання, пов'язані з участю українських військових у польському секторі відповідальності за проведення миротворчої операції на території Іраку.

13—14 жовтня 2003 р. — Київ. Перше (установче) засідання Міжпарламентської асамблеї України та Польщі. Обговорювались питання активізації двостороннього співробітництва після вступу Польщі до ЄС. Зокрема, йшлося про роль транскордонного співробітництва, розв'язання візової проблеми, польська сторона ще раз висловила готовність добудувати свою частину нафтопроводу Одеса—Броди—Гданськ. Проте наголо-

шувалось, що остаточне рішення про напрямок транзиту нафти спочатку має приймати Україна.

17—18 листопада 2003 р. — Київ. Візит спікера нижньої палати польського парламенту М. Боровського, який провів переговори з В. Литвином та Л. Кучмою. 19 листопада польська делегація відвідала Львів. Наголошувалось на потребі мінімізації збитків для двостороннього співробітництва після вступу Польщі до ЄС.

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ

9 грудня 1993 р. — Київ. Відбулись консультації між міністерствами закордонних справ двох країн. Угорська сторона позитивно оцінила позицію України щодо створення в Центральній Європі зони безпеки.

18—19 травня 1995 р. — Київ. Візит прем'єр-міністра Угорщини Д. Хорна. До діючих сорока міждержавних угод додано: угоду про уникнення подвійного оподаткування, угоду про співпрацю в галузі науки та технологій, угоду про співробітництво у митних справах, угоду про транспортне сполучення, угоду про боротьбу проти тероризму та організованої злочинності. Також був підписаний Договір про режим українсько-угорського державного кордону та взаємодопомогу з прикордонних питань.

11 жовтня 1995 р. — Київ. Візит делегації Державних зборів Угорської Республіки на чолі з З. Галлом. Обговорено проблеми правового забезпечення двостороннього співробітництва.

25—26 лютого 2000 р. — Київ. Офіційний візит прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана. Під час переговорів із Президентом Л. Кучмою та главою уряду В. Ющенком обговорювались питання збільшення обсягу товарообігу, розбудови п'ятого європейського транспортного коридору Трієст—Любляна—Будапешт—Київ, реалізації інвестиційних проектів у Закарпатській області. Україна надала Угорщині допомогу для подолання наслідків повені на р. Тисі.

30 листопада 2000 р. — Київ. Заступник Голови Верховної Ради України С. Гавриш провів переговори з делегацією змішаної українсько-угорської комісії з питань економічного співробітництва. Угорщина висловила готовність лобіювати інтереси України в Європейському Союзі.

13 березня 2002 р. — Київ. Відбулись річні збори українсько-угорської сесії Торговельно-промислової палати Угорщини. Наголошувалось, що в поточному році товарообіг зріс до 640 млн доларів (Урядовий кур'єр. — 2002. — 15 березня).

22—23 травня 2002 р. — Київ. Українсько-угорська бізнес-зустріч. Новий угорський уряд одним із пріоритетних напрямів своєї зовнішньої політики назвав повернення на ринки Східної Європи. Посол Угорщини в Україні Ф. Контра наголосив, що вступ Угорщини до ЄС «відкриває нові можливості, бо потужна європейська організація наблизиться до кордонів України». Результат подібних бізнес-форумів останніх років — збільшення товарообігу на 30 % (Голос України. — 2002. — 23 травня).

23 травня 2002 р. — Київ. У Театрі драми та комедії виступ Берегівського угорського театру та Будапештського нового театру з виставою М. Чоконаї-Вітез «Доротія, або Перемога дам над карнавалом».

2 вересня 2002 р. — Київ. Міжрегіональна академія управління персоналом відкрила Інститут інформаційних технологій імені Арпада Генца.

3 квітня 2003 р. — Київ. Візит міністра оборони Угорщини Ф. Йогаса. Проведено переговори з міністром оборони України В. Шкідченком. Підписано угоду про військове співробітництво на 2003 р. Угорщина висловила готовність обмінятися досвідом адаптації війська до стандартів НАТО та у проведенні військової реформи.

23—27 вересня 2003 р. — Київ. Національна виставка «Угорщина-003». На відкритті цього заходу в Києві побував міністр економіки і транспорту Угорщини І. Чиллаг. Свою продукцію репрезентували 57 угорських компаній. Мета — мільярдний товарообіг. Закарпаття — міст між східним ринком і ринком ЄС.

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ ВІДНОСИНИ

10 жовтня 1995 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Чехії Й. Зеленця. Обговорено пріоритети розвитку двостороннього економічного співробітництва, проблеми європейської безпеки. Чехія, головуючи протягом 1995 р. в Раді Європи, активно сприяла вступу України до цієї організації.

16 квітня 1997 р. — Київ. Відбувся черговий раунд політичних консультацій між міністерствами закордонних справ України та Чехії. Обговорено актуальні питання розвитку європейського інтеграційного процесу та розширення НАТО на Схід.

4—6 червня 1997 р. — Київ. Візит голови палати депутатів Чеської Республіки М. Земана. Сторони обговорили проблеми інтенсифікації міжпарламентських зв'язків, розвитку правової бази торговельно-економічного співробітництва, питання взаємодії в регіональних структурах.

30 червня — 2 липня 1997 р. — В Україні з державним візитом перебував Президент Чеської Республіки В. Гавел. За результатами переговорів були підписані угоди про повітряне сполучення, про співробітництво у галузі ядерної енергетики, про співробітництво у боротьбі проти організованої злочинності, тероризму та незаконного обігу наркотиків. В. Гавел відвідав Чорнобильську АЕС.

УКРАЇНСЬКО-ХОРВАТСЬКІ ВІДНОСИНИ

21 травня 1991 р. — Київ. Під час візиту голови парламенту Хорватії Ф. Туджмана було підписано міждержавну угоду про торговельно-економічні та науково-технічні відносини.

3—4 грудня 2001 р. — Київ. Візит Президента Хорватії С. Месича. Наголошувалось на потребі збільшення двостороннього товарообігу, який на той час складав символічну суму 50 млн дол.

7 червня 2002 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв вірчі грамоти від посла Хорватії М. Миколича. (Урядовий кур'єр. — 2002. — 8 червня).

30 червня 2003 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Хорватії Т. Пікули. Проведено переговори з Президентом України Л. Кучмою та міністром закордонних справ А. Зленком. Сторони наголошували на недостатності існуючого рівня товарообігу між двома країнами. Після вступу України до СОТ Хорватія готова укласти угоду про зону вільної торгівлі. Умовою підписання угоди про безвізовий режим для хорватських громадян та безкоштовних віз для громадян України, на думку Загреба, є укладання угоди про реадмісію біженців.

12 вересня 2003 р. — Київ. Перший заступник Голови Верховної Ради України Г. Васильєв прийняв першого віцепрем'єр-міністра уряду Хорватії Г. Гранича. Обговорювались

питання підготовки угоди про вільну торгівлю. Йшлося також про питання першого етапу технічної реалізації проекту з'єднання нафтопроводів «Дружба» та «Адрія» (Голос України. — 2003. — 13 вересня).

УКРАЇНСЬКО-ШВЕЙЦАРСЬКІ ВІДНОСИНИ

10 липня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма провів переговори з віце-президентом Швейцарської Конфедерації Р. Метцлер-Арнольд. Йшлося про співробітництво у боротьбі проти організованої злочинності та нелегальної міграції. Наголошувалось на важливості інтенсифікації українсько-швейцарського двостороннього діалогу. Підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Федеральною радою Швейцарської Конфедерації «Про взаємне скасування візового режиму для власників дипломатичних, службових та спеціальних паспортів», Угоду між Кабінетом Міністрів України та Федеральною радою Швейцарії «Про реадмісію осіб, які перебувають на територіях їхніх держав нелегально».

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ—ЧЛЕНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УКРАЇНСЬКО-АВСТРІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

10 вересня 1997 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Австрії В. Шюсселя. Метою візиту було поглиблення політичного, торговельно-економічного та культурного співробітництва.

23—24 квітня 1998 р. — Київ. Візит канцлера Австрійської Республіки В. Кліма. Обговорено питання діяльності спільних підприємств, розвитку зв'язків між банками двох країн.

4 квітня 2002 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко провів переговори з міністром юстиції Австрійської Республіки Д. Бемдорфером. Обговорено питання практичної допомоги Австрії у процесі адаптації України до стандартів європейських правових норм. Сторони наголосили на важливості інтенсифікації двостороннього політичного діалогу, зокрема восени 2002 р. Київ має відвідати міністр закордонних справ Австрії Б. Ферреро-Вальднер, а Президент України Л. Кучма має відвідати Відень (Урядовий кур'єр. — 2002. — 5 квітня).

6 червня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв міністра закордонних справ Австрії Б. Ферреро-Вальднер. Наголошувалось на важливості ролі Австрії як провідника України в Європі. За результатами українсько-австрійських переговорів було підписано угоду про наукове та науково-технічне співробітництво. Також йшлося про участь австрійської сторони в облаштуванні деяких ділянок українського кордону.

5 серпня 2003 р. — Київ. Завершився черговий раунд українсько-австрійських консультацій на рівні міністерств закордонних справ. Обговорювались питання ефективності використання існуючої правової бази двостороннього співробітництва.

УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

8 березня 1991 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Великої Британії Д. Херда. Британська сторона прозвувала ситуацію на предмет розвитку перебудови в СРСР та її впливу на зовнішньополітичне становище колишньої супердержави.

20 травня 1994 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Великої Британії Д. Херда. Британська сторона підтримала рішення України відмовитись від ядерної зброї колишнього СРСР. Була висловлена готовність Великої Британії надати практичну допомогу Україні в проведенні системних реформ.

11 квітня 1996 р. — Київ. Перший візит в Україну прем'єр-міністра Великої Британії Дж. Мейджора. Під час переговорів сторони провели моніторинг виконання досягнутих угод. Наголошувалось на необхідності усунення інерційних перешкод, які заважали активізації українсько-британського співробітництва по всіх напрямках.

7 квітня 2000 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Великої Британії Р. Кука. Британська сторона висловила занепокоєння з приводу методів прямої демократії, які застосовуються на референдумі щодо змін до Конституції України. Було висловлено сподівання, що Україна виконуватиме свої зобов'язання перед Радою Європи. Сторони висловили сподівання на активізацію економічного напрямку двостороннього співробітництва. Між Україною та Великою Британією укладено 21 угоду та Договір про принципи відносин і співробітництво.

19 квітня 2002 р. — Голова Держкомітету інформаційної політики України І. Чиж зустрівся з послом Великої Британії

в Україні Р. Смітом. Обговорено проблему функціонування в Україні якісного та об'єктивного телебачення та радіомовлення. Британський посол підкреслив, що запорукою об'єктивності британських ЗМІ є нейтральність Бі-Бі-Сі, що водночас є державним каналом (Голос України. — 2002. — 20 квітня).

30 серпня 2002 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв вірчі грамоти в посла Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні Р. Брінклі. Наголошувалось, що Україна зацікавлена в британських інвестиціях (Голос України. — 2002. — 31 серпня).

25 вересня 2002 р. — Київ. Візит державного секретаря оборони Великої Британії Д. Хуна. Сторони обговорили проблеми контролю за постачанням зброї до Іраку та питання двостороннього військово-політичного співробітництва. Британська сторона привітала готовність України активізувати процес реформування збройних сил (Голос України. — 2002. — 27 вересня).

16—18 березня 2003 р. — Київ. Візит мера Сіті Г. Артура. Обговорювались питання залучення України до ринку фінансових послуг Сіті. Водночас мер послався на прогноз британського тижневика «The Economist», який пророкував, що у найближчі три роки умови для іноземних інвестицій в Україні радикально не покращаться. А для закріплення економічного зростання Україна потребує масштабних інвестицій. Причому лише Росія не може забезпечити потрібний обсяг інвестицій.

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ

23 січня 2002 р. — Київ. Заступник голови ВР України С. Гавриш провів переговори з послом Греції в Україні Д. Контумасом, який відбуває на батьківщину. Посол побажав, аби незабаром «європейський бик викрав красуню Україну». Він зазначив, що на посаді генерального директора департаменту з питань ЄС Міністерства закордонних справ Греції сприятиме розширенню зв'язків з Україною. З огляду на те, що в першому півріччі 2003 р. Греція перебере на себе головування в ЄС, розвиток двостороннього діалогу набуває для Києва ще більшої ваги (Голос України. — 2002. — 24 січня).

18 квітня 2002 р. — Грецький посол в Україні П. Гумас з 1 липня 2002 р. представлятиме Європейський Союз в Україні. У другому півріччі 2002 р. це мав робити посол Данії, але вона закриває своє посольство в Києві. Також він представлятиме ЄС

і під час головування Греції впродовж першого півріччя 2003 р. (Голос України. — 2002. — 18 квітня).

11 червня 2002 р. — Київ. Візит начальника Генерального штабу Греції Г. Антонакопулоса. Греція, зокрема, підтримала намір України вступити до НАТО. Греція запропонувала Україні взяти участь у будівництві з'єднувального газопроводу між Туреччиною і грецьким кордоном для транспортування природного газу до Південної Європи. Одночасно в Україні перебував міністр закордонних справ Туреччини І. Джем (Голос України. — 2002. — 12 червня).

2 липня 2002 р. — Київ. Переговори прем'єр-міністра України А. Кінаха та прем'єр-міністра Греції К. Семітіса. Сторони обговорили перспективи збільшення обсягів двосторонньої торгівлі, яка в 2001 р. склала 226,8 млн доларів. Україна та Греція плідно співпрацюють у галузі суднобудування, сільського господарства. Обговорювались перспективи розвитку газонафтових транспортних комунікацій. Україна розраховує на підтримку Греції на шляху вступу до Світової організації торгівлі (Голос України. — 2002. — 3 липня).

3 липня 2002 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин провів переговори з прем'єр-міністром Греції К. Семітісом. Зокрема, наголошувалось, що українські парламентарі готові працювати над приведенням нашого законодавства до стандартів Євросоюзу. У Верховній Раді попереднього скликання депутатська група із зв'язків з грецьким парламентом налічувала 29 осіб. Сторони висловили занепокоєння, що за перший квартал 2002 р. наторгували на 32,7 млн доларів. Водночас грецький прем'єр-міністр зазначив, що майбутні відносини ЄС з Україною, Білоруссю та Молдовою є одним з важливих аспектів його розширення (Голос України. — 2002. — 4 липня).

УКРАЇНСЬКО-ІСПАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

7 листопада 2001 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Іспанії Й. Піке. Обговорювалась проблема української нелегальної робочої сили в Іспанії. Україна запропонувала укласти відповідну угоду.

5 лютого 2002 р. — Київ. Голова Верховної Ради України І. Плющ провів переговори з делегацією іспанських парламентарів на чолі з головою комісії у закордонних справах конгресу депутатів генеральних кортесів Королівства Іспанія І. Тосіно.

Плющ наголосив, що Україна не хоче бути ні буфером, ні мостом, хоче бути рівноправним партнером ЄС. Іспанія сприятиме нашому вступу до Світової організації торгівлі (Голос України. — 2002. — 6 лютого).

Крім питань європейської інтеграції України обговорювались проблеми українців, що працюють нині нелегально в Іспанії. Українська сторона запропонувала підготувати угоду про працевлаштування (Голос України. — 2002. — 7 лютого). Незважаючи на 15 % зростання, товарообіг залишається малим (близько 300 млн дол.). Іспанська сторона висловила надію, що на «парламентських виборах 2006 р. в Україні не потрібні будуть міжнародні спостерігачі» (Голос України. — 2002. — 7 лютого).

17 жовтня 2002 р. — Газета «Голос України» повідомила, що посол Іспанії в Україні Л. Гомес де Аранда-і-Віен досяг домовленості про відкриття в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка «Віртуальної аудиторії Сервантеса», де кожен бажаючий студент зможе вивчати іспанську мову.

19 лютого 2003 р. — Газета «Урядовий кур'єр» повідомила, що міністр закордонних справ України А. Зленко провів у Києві переговори з державним секретарем МЗС Іспанії Романом де Мігелем. Зокрема, обговорювалась проблема прискорення роботи над опрацюванням угоди про працевлаштування та соціальний захист сезонних робітників з України.

УКРАЇНСЬКО-ІТАЛІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

2—4 жовтня 1997 р. — Київ. Візит делегації сенату Італійської Республіки на чолі з його головою Н. Манчіно. Сторони наголосували на важливості налагодження постійного українсько-італійського міжпарламентського діалогу, який має сприяти інтенсивному розвитку всіх напрямів двостороннього співробітництва.

17 грудня 2001 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Італії Р. Руджієро. Обговорювались питання активізації українсько-італійського політичного діалогу та економічного співробітництва.

10 січня 2002 р. — Ратифіковано Угоду між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про взаємну охорону секретної інформації, підписану 6 червня 2001 р. у м. Києві (Голос України. — 2002. — 9 лютого).

25 червня 2002 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко прийняв секретаря з міжнародних відносин Держави Ватикан Ж. Л. Торана. Гість з Ватикану зазначив, що «Україна сповідує загальноєвропейські цінності, і вона буде в європейській сім'ї» (Голос України. — 2002. — 26 червня).

19 лютого 2003 р. — Газета «Урядовий кур'єр» повідомила про візит до України італійської делегації парламентської групи «Італія—Україна». Обговорювались питання розвитку міжпарламентських зв'язків, зокрема визначення правового статусу близько 120 тис. українців, які працюють в Італії.

7 березня 2003 р. — Газета «Урядовий кур'єр» повідомила, що Президент Л. Кучма провів переговори з президентом Союзу промисловців м. Рима Д. Валорі. Обговорювались питання реалізації 5 та 8 транспортних коридорів. Італійська сторона висловила зацікавлення інвестуванням у енергетику та туризм.

13 червня 2003 р. — Київ. У рамках Дня Італії у Верховній Раді України відбулось засідання «круглого столу» на тему «Перспективи розвитку українсько-італійських відносин». Торік обсяг двостороннього товарообігу склав 1 млрд 336,5 млн доларів. Голова комісії у закордонних справах італійської палати депутатів Г. Сельва наголошував, що Україна та Італія мають міцні культурно-історичні зв'язки, які є доброю основою для розвитку дружніх відносин (Голос України. — 2003. — 14 червня).

30 грудня 2003 р. — Київ. Посол Італії в Україні І. Брунетті-Гетц та міністр з питань науки та освіти України В. Кремень підписали угоду про наукове та науково-технічне співробітництво між Україною та Італією. Зокрема, зазначена угода передбачала розвиток спільних наукових досліджень та розширення вивчення італійської мови в Україні.

УКРАЇНСЬКО-ЛЮКСЕМБУРЗЬКІ ВІДНОСИНИ

5 вересня 1997 р. — Київ. Візит голови уряду Люксембургу К. Юнкера, який, як головуючий у структурах ЄС, взяв участь у першому саміті Україна—Європейський Союз.

УКРАЇНСЬКО-НІДЕРЛАНДСЬКІ ВІДНОСИНИ

26—27 лютого 2001 р. — Київ. Візит міністра торгівлі Нідерландів. Під час українсько-нідерландських переговорів

наголошувалось на важливості поглиблення ринкових перетворень в Україні, що є передумовою для активізації співпраці з ЄС.

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ

17 жовтня 1991 р. — Розпочався візит в Україну заступника федерального канцлера, міністра закордонних справ ФРН Г. -Д. Геншера (17—18 жовтня).

9—10 червня 1993 р. — Перший візит федерального канцлера Г. Коля в Україну. Підписано Декларацію про основи відносин між Україною та ФРН. Сторони уклали низку угод, які заклали договірно-правовий фундамент українсько-німецького співробітництва.

22—23 липня 1996 р. — Візит в Україну президента бундестагу Р. Зюсмута. Проведено переговори з українськими парламентарями. Наголошувалось на важливості інтенсивного політичного діалогу між законодавцями України та Німеччини з метою сприяння правовому забезпеченню двостороннього співробітництва.

2—4 вересня 1996 р. — Відбувся офіційний візит в Україну федерального канцлера Г. Коля. Під час переговорів наголошувалось, що Україна має реальну європейську інтеграційну перспективу. Німецька сторона висловила сподівання, що введення української національної валюти — гривні сприятиме подальшому успішному розвитку економіки України. Г. Коль також відвідав Одещину, де мав зустріч з етнічними німцями, які проживають в Україні.

3—6 лютого 1998 р. — В Україні з першим державним візитом перебував Президент ФРН Р. Герцог. Сторони продовжили інтенсивний двосторонній політичний діалог. Німеччина висловила готовність продовжити політику сприяння Україні у її реформаційних зусиллях, спрямованих на досягнення європейських стандартів життя.

8—9 липня 1999 р. — Київ. Відбулися другі українсько-німецькі міждержавні консультації на вищому політичному рівні. У консультаціях брали участь керівники семи німецьких федеральних міністерств та десяти українських.

22—23 червня 2000 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ ФРН Й. Фішера. Обговорено питання реалізації домовленостей щодо розвитку українсько-німецького співробітництва,

Німеччина висловила задоволення з приводу готовності України закрити ЧАЕС.

22—24 лютого 2001 р. — Київ. Візит голови зовнішньополітичного комітету бундестагу Г. -У. Клозе. Обговорювались питання європейської та трансатлантичної інтеграції України. Німецька сторона висловила впевненість у потребі подальшого просування України шляхом демократичних реформ.

6 грудня 2001 р. — Київ. Візит канцлера Г. Шредера. Відбулись чергові четверті українсько-німецькі міжурядові консультації.

5 лютого 2002 р. — Київ. Інспектор Федеральної служби охорони кордону У. Буркгольдер передав українським прикордонникам технічне обладнання на 1,5 млн євро (Киевские ведомости. — 2002. — 7 февраля).

12 лютого 2002 р. — Київ. Віце-прем'єр-міністр України В. Роговий провів переговори з віце-президентом кредитної установи для відбудови ФРН Д. Кен. Сторони домовились, що в Україні продовжиться реалізація програми «ТРАНСФОРМ», у рамках якої протягом 1994—2001 рр. в Україні було реалізовано близько 200 млн німецьких марок (Урядовий кур'єр. — 2002. — 13 лютого).

14 лютого 2002 р. — Київ. Л. Кучма зустрівся з представниками фірми «Леон і АГ», яка до кінця поточного року має побудувати в м. Стрию завод із виробництва електронного обладнання для автомобілів.

18—19 лютого 2002 р. — Київ. Візит колишнього міністра закордонних справ ФРН Ганса-Дітріха Геншера. Президент України Л. Кучма нагородив його орденом Ярослава Мудрого за видатні особисті заслуги в побудові та розвитку відносин між Україною та Німеччиною (Голос України. — 2002. — 19 лютого).

12 квітня 2002 р. — Київ. Державний секретар МВС України О. Гапон провів переговори з державним секретарем МВС Баварії Г. Регенсбургером. Обговорювалась проблема екстрадиції грабіжників німецького банку, які втекли в Україну. (Урядовий кур'єр. — 2002. — 13 квітня).

30 квітня 2002 р. — Київ. Посол Німеччини в Україні Д. Штюдемманн та мер столиці України О. Омельченко підписа-

ли угоду про німецьку допомогу в реалізації проекту створення спеціалізованої установи для «дітей вулиці».

18 червня 2002 р. — Київ. Відбулися переговори голови правління німецького фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» М. Янзена і генерального уповноваженого фонду Г. Заатхоффа з представниками Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення», а також з представниками об'єднань жертв нацизму. Обговорювались проблеми виплати компенсацій українським оstarбайтерам.

3 жовтня 2002 р. — Київ. Посольство ФРН переїхало до нової будівлі по вул. Б. Хмельницького, 25. На «круглому столі», організованому Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова та Бюро зі співробітництва Фонду Фрідріха Еберта «Паливно-енергетичний комплекс України: готовність до європейської інтеграції» наголошувалось, що німецька сторона фактично усунена від участі в консультаціях зі створення українсько-російського газотранспортного консорціуму (Голос України. — 2002. — 3 жовтня).

7—8 травня 2003 р. — Київ. Запланована тристороння зустріч українських, російських та німецьких експертів з питання створення міжнародного газотранспортного консорціуму. Ключовою проблемою залишалось питання визначення форми співпраці: передача управління, концесія або приватизація газотранспортної мережі України. Участь у консорціумі готовий взяти Європейський банк реконструкції та розвитку.

30 серпня 2003 р. — Київ. Президент України Л. Кучма прийняв голову правління концерну «Рургаз» Бурхардта. Обговорювались питання залучення німецької сторони до створення газотранспортного консорціуму.

18 вересня 2003 р. — Київ. Візит делегації бундестагу на чолі з головою депутатської групи «Німеччина—Україна» О. Гофман. Під час зустрічі із фракцією есдеків обговорювались питання реформи соціальної сфери та системи охорони здоров'я, мова йшла про організацію в бундестазі Дня України. В міжпарламентській групі «Україна—ФРН» — більш як 100 осіб. Це трохи менше, ніж у подібній групі «Україна—Росія». (Голос України. — 2003. — 19 вересня).

7—8 жовтня 2003 р. — Візит в Україну міністра закордонних справ ФРН Й. Фішера, який відкрив Дні культури Німеччини

в Україні. Під час переговорів з міністром закордонних справ України К. Грищенком наголошувалось на тому, що європейська інтеграційна перспектива залежить насамперед від самої України. Українська сторона нагадувала слова колишнього міністра закордонних справ ФРН Г. Геншера, який наголошував, що без України європейський проект не можна буде вважати закінченим.

7 жовтня — 19 грудня 2003 р. — Дні німецької культури в Україні. Відбулась низка мистецьких та художніх заходів, які ознайомили громадян України з сучасними тенденціями у розвитку німецької культури.

7 листопада 2003 р. — Київ. Голова Спілки промисловців та підприємців України А. Кінах провів конференцію з провідними німецькими інвесторами, які мають бізнес в Україні.

17—19 листопада 2003 р. — Київ. Візит делегації на чолі з міністром економіки Баварії.

19—20 листопада 2003 р. — Київ. Відбулось чергове спільне засідання постійної українсько-баварської комісії зі співробітництва.

УКРАЇНСЬКО-ПОРТУГАЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

13—16 квітня 1998 р. — Київ. Візит Президента Португалії Х. Сампайю.

12—13 лютого 2003 р. — Київ. З візитом в Україні перебував міністр закордонних справ Португалії Антоніу Мартинш да Круж. 13 лютого була підписана Угода про тимчасову міграцію українських громадян для роботи до Португалії на правах сезонних працівників із колишніх португальських колоній. Українська громада в Португалії налічує майже 60 тис. осіб.

УКРАЇНСЬКО-ФІНСЬКІ ВІДНОСИНИ

14 травня 1992 р. — Відбувся офіційний візит в Україну Президента Фінляндської Республіки М. Койвісто (14—17 травня). Було підписано угоду між урядом України та урядом Фінляндської Республіки про торговельно-економічне співробітництво між країнами та про сприяння здійсненню і взаємний захист інвестицій.

31 березня 1998 р. — Київ. Візит Президента Фінляндії М. Ахтісаарі.

23 липня 1999 р. — Київ. Візит фінського прем'єра П. Ліппонена. Обговорювались питання активізації двостороннього співробітництва, реалізації низки балтійсько-чорноморських програм.

УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКІ ВІДНОСИНИ

30 квітня 1991 р. — Київ. Відкриття Французького культурного центру в Україні.

24 січня 1992 р. — Україна та Франція встановили дипломатичні відносини. Закінчився візит міністра закордонних справ Франції А. Дюма в Україну.

14—15 лютого 1996 р. — Київ. Візит міністра оборони Франції Ш. Міньона. Обговорено співпрацю в миротворчій операції в Боснії.

2—4 вересня 1998 р. — Київ. Візит Президента Франції Ж. Ширака. Обговорено питання активізації українсько-французького економічного та політичного співробітництва.

5 квітня 2002 р. — Київ. Голова Державного комітету інформації І. Чиж зустрівся з тимчасовим повіреним у справах Французької Республіки в Україні Ф. Деларусом. Зокрема, наголошувалось, що в рамках підготовки вступу до СОТ Україна зрівняла в правах вітчизняні та зарубіжні інформаційні агентства (Урядовий кур'єр. — 2002. — 5 квітня).

16 травня 2002 р. — Київ. Візит начальника генерального штабу Збройних сил Франції генерала Жан-П'єр Келша. Обговорено перспективи двостороннього військово-політичного співробітництва.

21 травня 2002 р. — Київ. Спільна українсько-французька вистава П. Жіаффері «Я люблю народ та обожаю картоплю».

25 травня 2002 р. — Київ. Театр ім. Франка. Вистава театру А. Жірардо за п'єсою Р. Атаїд «Мадам Маргеріт».

6 червня 2002 р. — Київ. А. Зленко прийняв вірчі грамоти у посла Франції в Україні Ф. де Сюремена, який тривалий час працював у посольстві Франції в Росії та Литві.

9 липня 2002 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин під час зустрічі з новопризначеним послом Франції Ф. де Сюременом повідомив про створення в українському парламенті депутатської групи «Україна—Франція» (Голос України. — 2002. — 11 липня).

13 липня 2002 р. — Газета «Голос України» повідомила, що напередодні національного свята Франції 14 липня — Дня взяття Бастилії в парламентській бібліотеці відбулася виставка «Світ французької культури». Цього року Франція відзначає 200-річчя Дюма і Гюго.

15 жовтня 2002 р. — Газета «Голос України» повідомила, що на засіданні асоціацій «Україна — Франція» наголошувалось на потребі реставрації маєтку Е. Ганської у с. Верхівня, де свого часу мешкав класик світової літератури Оноре де Бальзак.

22 лютого 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що відбулось засідання симпозіуму «Україна — Франція — ЄС: співробітництво заради безпеки і процвітання». Участь у засіданні взяв посол Франції Ф. де Сюремен. Головною метою симпозіуму було — з'ясувати, що заважає розвивати двостороннє співробітництво у політичній, економічній та науково-освітній сферах, а також які перспективи має ця співпраця з огляду на ситуацію, яка склалася нині в Європі. Обговорювали і роль «двійки» «Франція — Німеччина» як локомотива європейської політики, а також наслідки перетворення «двійки» на «тріюку» за участю Росії.

11 березня 2003 р. — Київ. Посол Франції в Україні Ф. де Сюремен під час переговорів з прем'єр-міністром України В. Януковичем висловив зацікавленість «Газ де Франс» участю у створенні газотранспортного консорціуму. «Чекаємо, коли нам відправлять м'яча».

23 березня 2003 р. — Посол Франції в Україні Ф. де Сюремен взяв участь у аналітичній програмі каналу «1 + 1» «Епіцентр». Він зазначив, що Україна та Франція займають близькі позиції з проблеми Іраку.

3 квітня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що в Києві перебувала делегація Паризької торговельно-промислової палати, а також представники десятих компаній. Поки що Україну розглядають переважно як ринок збуту. Досліджують попит, платоспроможність споживача товарів «французького стилю життя» — вишуканих вин, посуду, тощо.

4 квітня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що у Києві французький дизайнер С. Роланд представив колекцію одягу сезону весна—літо 2003 року.

10 липня 2003 р. — Верховна Рада України в Парламентській бібліотеці з нагоди Дня взяття Бастилії провела книжкову та художню виставку.

18 липня 2003 р. — Київ. На запрошення Державного комітету України у справах молоді та сім'ї відбувся візит французької урядової делегації представників програм молодіжних ініціатив, міністерства зайнятості, національного комітету з міжнародних обмінів у галузі волонтерського руху.

УКРАЇНСЬКО-ШВЕДСЬКІ ВІДНОСИНИ

19—20 червня 2001 р. — Київ. Візит прем'єр-міністра Швеції Й. Перссона, який головував у цей час в ЄС. Швеція висловила готовність сприяти Україні в реалізації її європейського вибору шляхом інтенсивного проведення демократичних реформ.

4—5 березня 2002 р. — Київ. Українсько-шведський бізнес-форум за участю віце-прем'єр-міністра Швеції Лени Єльм-Валлен. В Україні плідно працюють СП «Чумак» та ін. (Урядовий кур'єр. — 2002. — 5 березня).

18 червня 2002 р. — Розпочався офіційний візит в Україну державного секретаря МЗС Швеції Свена-Еріка Седера. Мета візиту — обговорення з українською стороною стратегії розвитку співпраці Швеції з Україною на період 2002—2004 рр. Стратегія передбачає підтримку з боку Швеції інтеграційних прагнень України щодо ЄС. Також пропонується розвивати співпрацю в галузях спільної безпеки, поглиблення демократії, економічної трансформації, соціальної безпеки, навколишнього середовища, освіти та науки (Голос України. — 2002. — 18 червня).

14 березня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що в Україні перебувала делегація омбудсмена Королівства Швеція на чолі з К. Екмондом. 13 березня відбувся «круглий стіл» на тему «Взаємодія омбудсмена із судовою гілкою влади і ЗМІ у сфері захисту прав людини: український і шведський досвід та проблеми».

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ПІВНІЧНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АМЕРИКИ І БАСЕЙНУ КАРИБСЬКОГО МОРЯ

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКІ ВІДНОСИНИ

30 вересня 1992 р. — Розпочався візит в Україну генерал-губернатора Канади Р. Гнатишина.

18 липня 1993 р. — Візит в Україну делегації канадських бізнесменів з провінції Онтаріо.

31 березня 1993 р. — Київ. Підписана українсько-канадська спільна декларація про особливе партнерство, яка зафіксувала обопільне бажання сторін розвивати всі напрями двостороннього співробітництва.

23 жовтня 1995 р. — Візит в Україну делегації канадської провінції Саскачеван. Підписано Меморандум про співробітництво України з названою провінцією. Наприкінці 1995 р. на референдумі щодо незалежності Квебеку українці проголосували за збереження єдності Канади. У 1996 р. Україну відвідала делегація канадської провінції Альберта.

23—25 жовтня 1995 р. — Відбувся офіційний візит в Україну міністра закордонних справ Канади Л. Ексуорсі.

4—9 жовтня 1997 р. — В Україні з офіційним візитом перебувала урядова делегація провінції Манітоба (Канада) на чолі з прем'єром провінції Г. -А. Філмоном.

11 жовтня 1997 р. — Візит в Україну делегації Манітоба. Проведено переговори про налагодження прямого міжрегіонального співробітництва.

27—28 січня 1998 р. — Відбувся перший офіційний візит в Україну прем'єр-міністра Канади Ж. Крет'єна. Була висловлена підтримка курсу демократичних реформ та ринкових перетворень, засвідчено прагнення обох сторін поглиблювати регулярний політичний діалог на всіх рівнях та спрямовувати спільні зусилля на активізацію двосторонньої економічної співпраці. Канада відіграла важливу роль у консолідації зусиль «Великої сімки» в процесі забезпечення закриття Чорнобильської АЕС.

Початок лютого 2002 р. — Україну відвідав канадський посол з питань знищення протипіхотних мін (Урядовий кур'єр. — 2002. — 1 лютого).

16—19 лютого 2002 р. — Київ. Вищі посадові особи України провели переговори з державним секретарем Департаменту у зовнішніх справах та міжнародної торгівлі Канади Кнутсоном (Урядовий кур'єр. — 2002. — 15 лютого).

Було з'ясовано що товарообіг між Україною та Канадою 2001 р. становив лише 37 млн доларів. Для прикладу, з сусідньою Польщею — близько 800 млн доларів (Голос України. — 2002. — 20 лютого).

Україну відвідала делегація фундації української спадщини з канадської провінції Альберта на чолі з У. Маковецьким (Урядовий кур'єр. — 2002. — 16 лютого).

12 березня 2002 р. — Київ. Лідер партії СДПУ (О) В. Медведчук зустрівся з послом Канади в Україні Е. Робінсоном. Обговорено перебіг передвиборної кампанії в Україні. Сторони погодились із важливістю інтенсивного розвитку українсько-канадського співробітництва (Комсомольская правда в Украине. — 2002. — 15 марта).

31 березня 2002 р. — Коаліція недержавних організацій «Свобода вибору» та українське відділення «Трансперенсі Інтернешнл» за підтримки Канадської агенції міжнародного розвитку (СІДА) та фонду «Відродження» провели незалежну оцінку вартості виборчих фондів політичних партій та блоків за обсягами і вартістю прямої й опосередкованої політичної реклами. Чотири партії та блоки — СДПУ (О), «Жінки за майбутнє», Партія зелених та «За єдину Україну» значно перевищили встановлену законом граничну суму витрат виборчого фонду (Голос України. — 2002. — 19 квітня).

10 квітня 2002 р. — В Україну прибула група канадських спостерігачів за виконанням Договору про звичайні види озброєнь у Європі (Урядовий кур'єр. — 2002. — 11 квітня).

20—23 травня 2002 р. — Візит в Україну делегації канадської провінції Альберта на чолі з її прем'єр-міністром Р. Кляйном. Канадська делегація провела переговори з Президентом України Л. Кучмою, прем'єр-міністром А. Кінахом. Українська сторона наголошувала на важливості зв'язків із провінцією Альберта, де мешкає близько 300 тис. українців. Обидві сторони підкреслювали зацікавленість у розвитку співробітництва в галузі нафтогазового комплексу, бізнесу, сільського господарства (Урядовий кур'єр. — 2002. — 21 травня).

5 червня 2002 р. — Україна та Канада підписали Угоду про співробітництво в галузі телебачення та радіомовлення.

15 лютого 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що Голова Верховної Ради В. Литвин прийняв делегацію парламенту Канади, очолювану віце-спікером палати громад Е. Бакопаносом. Обговорювались результати парламентських слухань, присвячених 70-річчю голодомору. Канадська сторона висловила готовність на парламентському рівні прийняти резолюцію, яка визнає факт голодомору в Україні геноцидом.

29 серпня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що Голова Верховної Ради України В. Литвин провів переговори з віце-президентом Канадського товариства приятелів України М. Шпіром. Наголошувалось на важливій ролі діаспори в розвитку українсько-канадських відносин.

17 грудня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила про зустріч заступника Голови Верховної Ради України О. Зінченка та посла Канади в Україні Е. Робінсона. Під час переговорів відзначалась необхідність тіснішої співпраці сторін у податковій та фінансовій сферах. Сторони високо оцінили рівень співробітництва між парламентами України та Канади, визначивши спільні підходи до реалізації чергового, третього, етапу канадсько-українського законодавчого міжнародного проекту.

УКРАЇНСЬКО-КУБІНСЬКІ ВІДНОСИНИ

27—29 червня 1994 р. — У Києві з офіційним візитом перебувала кубинська урядова делегація на чолі із заступником голови ради міністрів Республіки Куба Л. Сото. Мета візиту — вивчення потенційних можливостей для активізації торговельно-економічного співробітництва, підписання двосторонніх угод, зокрема міжурядової угоди про співробітництво в галузі культури, освіти і науки, угоди про створення міжурядової комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва. 27 червня відбулися зустрічі Л. Сото з прем'єр-міністром України В. Масолом, міністром закордонних справ А. Зленком та міністром зовнішньоекономічних зв'язків О. Слєпїчем. 28 червня кубинську делегацію приймав Президент Л. Кравчук та Голова Верховної Ради О. Мороз.

18 травня 1995 р. — Візит в Україну міністра закордонних справ Куби Р. Робайни. Сторони обговорили хід виконання домовленостей щодо розвитку українсько-кубинського співробітництва.

26—27 березня 2003 р. — Київ. Офіційний візит міністра закордонних справ Куби Хосе Філіпе Переса. За останні одинадцять років Куба прийняла понад 18 тис. українських дітей, що постраждали від аварії на ЧАЕС. Кубинського гостя прийняв Президент України Л. Кучма. Обговорювались питання реалізації домовленостей щодо розвитку двостороннього співробітництва. Товарообіг між Україною та Кубою, порівняно з 1996 р., зменшився в десять разів. Аби подолати цю негативну ситуацію, сторони підписали угоду про уникнення подвійного оподаткування й угоду про правову допомогу та правові відносини у цивільних справах. У Верховній Раді створено міжпарламентську українсько-кубинську групу (Голос України. — 2003. — 28 березня).

11 липня 2003 р. — Київ. Ухвалено Постанову Верховної Ради України «Про сприяння реалізації українсько-кубинської програми медичної допомоги дітям України, які постраждали внаслідок Чорнобильської та інших катастроф» (Голос України. — 2003. — 29 липня).

18 липня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що посол Республіки Куби в Україні вручив медалі воїна-інтернаціоналіста I ступеня великій групі українських ветеранів, учасників операції «Анадир», під час якої восени 1962 р. для відвернення американського нападу на Кубу туди були перекинуті радянські ракети. Всього у тих подіях взяли участь 13 тис. представників України.

УКРАЇНСЬКО-МЕКСИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

12 травня 1993 р. — Візит в Україну делегації мексиканського Національного комітету з питань науки і техніки.

14 липня 1993 р. — Візит в Україну заступника міністра сільського господарства Мексики.

21 квітня 1999 р. — Київ. Відбулись перші українсько-мексиканські консультації між зовнішньополітичними відомствами двох країн.

УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

25 жовтня 1993 р. — Президент України Л. Кравчук прийняв державного секретаря США В. Крістофера, який перебував в Україні з офіційним візитом. Підписано Угоду між Україною й США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення.

24 вересня 1994 р. — До Києва на друге пленарне засідання Американсько-українського консультативного комітету прибула делегація політичних діячів США: радник Центру стратегічних і міжнародних досліджень З. Бжезинський, фінансист і меценат Д. Сорос, колишній Держсекретар США Г. Кіссінджер. Делегацію прийняв Президент України Л. Кучма. Відбувся обмін думками щодо розвитку двосторонніх відносин та прискорення економічних перетворень в Україні.

11—12 травня 1995 р. — Державний візит в Україну Президента США Б. Клінтона. Сполучені Штати висловили готовність надавати Україні практичну допомогу в реалізації демократичних та ринкових реформ. Було підтримано європейські інтеграційні прагнення України.

6 березня 1998 р. — Київ. Відбувся робочий візит державного секретаря США М. Олбрайт. Сполучені Штати, будучи найбільшим зовнішнім донором України, домоглися відмови Києва від участі в проекті побудови в Ірані (в Бушері) атомної електростанції. Натомість США обіцяли загрузити роботою українських атомників за так званою програмою «харківська ініціатива».

22—23 липня 1998 р. — Відбувся робочий візит в Україну віце-президента США А. Гора, в рамках якого було проведено друге пленарне засідання українсько-американської міждержавної комісії.

5 червня 2000 р. — Київ. Візит Президента США Б. Клінтона. Президент України Л. Кучма заявив, що до 15 грудня 2000 р. буде закрито Чорнобильську АЕС. Президенти України та США підписали Спільну заяву, згідно з якою взяли на себе зобов'язання поглиблювати стратегічне партнерство.

5 червня 2001 р. — Київ. Візит міністра оборони США Д. Рамсфелда. Шеф Пентагону став найвищою посадовою особою адміністрації Д. Буша, яка зустрілась із президентом

України Л. Кучмою. Обговорювались питання військової реформи в Україні, налагодження співпраці з НАТО.

24—25 липня 2001 р. — Київ. Візит радниці президента Д. Буша з питань національної безпеки К. Райс. США вимагають від України припинити військово-технічне співробітництво з Македонією. США вимагали від України проведення демократичних парламентських виборів у березні 2002 р.

28 січня 2002 р. — Київ. А. Кінах провів переговори з координатором держдепартаменту США з питань енергопостачання з Каспію Стівеном Манном. Переговори були присвячені перспективам будови та експлуатації нафтопроводу Одеса—Броди.

6 лютого 2002 р. — Київ. Президент України Л. Кучма провів переговори із заступником державного секретаря США з глобальних питань (українкою за походженням П. Добрянською). У центрі уваги переговорів перебувала проблема вільних виборів. Напередодні — скандал із В. Рабиновичем (1995 р. продав танки талібам), який намагається позбавити ефіру телеканал «1+1». П. Добрянська закликала до політичного плюралізму під час передвиборних дебатів, наголосила на важливості акцентування уваги на порушеннях Закону про вибори та на використанні адміністративного ресурсу (Українська служба Бі-Бі-Сі. — 2002. — 7 лютого).

7 лютого 2002 р. — Київ. Голова ЦВК М. Рябець зустрівся із заступником держсекретаря США П. Добрянською, яку цікавила проблема доступу суб'єктів виборчого процесу до ЗМІ (Голос України. — 2002. — 8 лютого).

16—17 лютого 2002 р. — Київ. Візит державного екссекретаря США М. Олбрайт, котра очолює Національний демократичний інститут, який з 1992 р. надає допомогу демократичному розвитку України. Вона взяла участь у форумі громадських організацій України «Суспільство перед виборами» (Голос України. — 2002. — 15 лютого).

М. Олбрайт висловила занепокоєння порушеннями процедури проведення вільних демократичних виборів. «Нині має бути досить очевидно, які з українських політичних партій і виборчих блоків можуть користуватися адміністративним ресурсом». До сенату США внесено на розгляд резолюцію, яка висловлює занепокоєння втручанням держави у хід виборів і тиск на ЗМІ. Лідер СДПУ(О) В. Медведчук вбачає тиск в іншому: «Що дає

право сенату США на таку різку резолюцію... 4 мільйони доларів на моніторинг і 174 — на розвиток парламентаризму?» (Голос України. — 2002. — 19 лютого).

18 лютого 2002 р. — А. Кінах прийняв американських конгресменів, які займаються розвитком відносин з Україною. Співголова групи сприяння Україні в американському конгресі М. Каптур наголосила на можливих передумовах скасування дії поправки Джексона—Веніка щодо України. Мова йде про забезпечення свободи віросповідання в Україні, вирішення питань реституції, а також проблем демпінгу металургійної промисловості. Правда, у проєкті сенатора Б. Шейфера взагалі не було мови про жодні умови щодо України для скасування вищеназваної дискримінаційної поправки. (День. — 2002. — 20 лютого).

20—21 лютого 2002 р. — Київ. Візит помічника заступника держсекретаря США у справах Європи та Євразії, колишнього посла США в Україні, С. Пайфера. Він наголосив, що Сполучені Штати не мають наміру здійснювати екстрадицію в Україну колишнього майора державної охорони М. Мельниченка та колишнього українського прем'єра П. Лазаренка. Тому що в Україні все ще не ухвалено закон про незалежне судочинство. С. Пайфер також висловив занепокоєння використанням на нинішніх виборах адміністративного ресурсу, особливо в регіонах (Голос України. — 2002 — 26 лютого).

11 квітня 2002 р. — Київ. Посол США в Україні К. Паскуаль провів традиційну зустріч із студентами Києво-Могилянської академії. Він, зокрема, наголосив, що нещодавні парламентські вибори були більш демократичними, ніж у 1998 р. Посол визнав, що Україна має розвивати міцні відносини з Росією. Ще в січні цього року газета «Нью-Йорк таймс» писала: після терактів 11 вересня 2001 р. та покращення американо-російських відносин США викреслили Україну зі своїх геополітичних планів і віддали в російську орбіту. К. Паскуаль заявив, що Україна — не футбольний м'яч між Росією та США, а незалежна держава (Голос України. — 2002. — 13 квітня).

18—19 квітня 2002 р. — Київ. Візит командуючого американськими військами в Європі Р. Мейтса. Переговори з командуючим сухопутними силами України В. Затинайком. Обговорено питання українсько-американської взаємодії у міжнародних операціях з підтримання миру. Зокрема, прискіпливо вивчався до-

свід діяльності українсько-польського миротворчого батальйону в Косові.

19 червня 2002 р. — Київ. Схожі позиції в питаннях економічного розвитку, реформування податкового законодавства та співпраці з міжнародними фінансовими організаціями висловили Голова Верховної Ради України В. Литвин і президент американської корпорації «Форбс» С. Форбс під час зустрічі в Києві (Голос України. — 2002. — 20 червня).

22 червня 2002 р. — Газета «Голос України» повідомила, що Голова Верховної Ради України В. Литвин прийняв посла США в Україні К. Паскуаля. Зокрема, обговорювались проблеми контактів між законодавцями України та США.

11 липня 2002 р. — Київ. Візит міністра фінансів США О'Ніла. Останній провів переговори з главою уряду України А. Кінахом. США знову закликали Україну провести земельну, банківську реформи, покращити корпоративне управління, захищати інтелектуальну власність.

9 вересня 2002 р. — Київ. Перед будинком американського посольства відбулася акція протесту проти політики агресії США проти Іраку. В пікеті взяли участь представники Прогресивної соціалістичної партії України і «Руського блоку». Учасники акції вимагали припинити економічну блокаду Іраку та Куби (Голос України. — 2002. — 10 вересня).

1 жовтня 2002 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин провів переговори із співголовою Комітету США з питань НАТО Б. Джексоном. Наголошувалось, що співпраця з НАТО є важливою з точки зору організації внутрішнього життя в Україні відповідно до стандартів країн — членів альянсу. Тому найкращою заявкою на членство в НАТО була б демократія (Голос України. — 2002. — 2 жовтня).

1—2 жовтня 2002 р. — Київ. Візит заступника державного секретаря США Е. Джонса. Україна висловила готовність прийняти міжнародних інспекторів для доведення факту нестачання зброї Іраку в обхід санкцій ООН. Оголошений Вашингтоном перегляд позиції щодо України знову загострив двосторонні відносини. На 13 жовтня 2002 р. було заплановано прибуття в Україну американських та британських інспекторів, які мали розглянути проблему торгівлі «Кольчугами». Названа система становить суттєвий інтерес і з точки зору розробки елементів тактичної протиракетної оборони.

12 березня 2003 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин прийняв суддю Федерального апеляційного суду США Б. Футея. Обговорювались тексти Цивільного та Господарського кодексів України.

11 квітня 2003 р. — Київ. В. Янукович прийняв посла США К. Паскуаля. Обговорювались питання участі 20 українських фірм як субпідрядників у реалізації американських проектів відбудови інфраструктури Іраку.

14 травня 2003 р. — Київ. Заступник державного секретаря США С. Пайфер провів консультації з українською стороною щодо актуальних зовнішньополітичних питань. Для участі України у миротворчій місії на території Іраку потрібна відповідна резолюція Ради Безпеки ООН. До українсько-польського батальйону в Іраку планувалось залучити угорські та словацькі війська. Секретар РНБОУ Є. Марчук наголошував, що у разі неучасті України в миротворчій місії на території Іраку її місце могли зайняти інші країни. С. Пайфер зазначив, що прокурор США не включив до списку свідків у справі «США проти Лазаренка» Президента України Л. Кучму (Факты. — 2003. — 16 мая).

17—18 червня 2003 р. — Київ. Візит Голови комітету начальників штабів збройних сил США Р. Майерса. Обговорювались питання взаємодії в процесі підготовки до миротворчої операції на території Іраку.

15 вересня 2003 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Грищенко прийняв копії вірчих грамот у посла США в Україні Д. Хербста.

6 листопада 2003 р. — Київ. В. Янукович провів переговори з послом США в Україні Д. Хербстом. Обговорювались питання надання Україні статусу країни з ринковою економікою та участі українських фірм у відбудові Іраку.

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УКРАЇНСЬКО-АВСТРАЛІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

20 квітня 1992 р. — Київ. Голова Верховної Ради України І. Плющ прийняв делегацію австралійського парламенту на чолі з М. Лі. Була висловлена вдячність за надану допомогу жертвам Чорнобильської катастрофи.

10—14 квітня 1995 р. — В Україні перебувала група членів парламенту Австралії, очолювана членом парламенту від округу Калгурлі (штат Західна Австралія) Г. Кемпбеллом.

УКРАЇНСЬКО-АРГЕНТИНСЬКІ ВІДНОСИНИ

8—9 серпня 1995 р. — Відбувся візит в Україну першого заступника міністра закордонних справ, міжнародної торгівлі та культури, державного секретаря з питань зовнішньої політики Аргентинської Республіки Ф. Петрелі.

9 серпня 1995 р. — У Києві підписано двосторонні українсько-аргентинські угоди: «Про співпрацю в галузі культури, науки та освіти», «Про сприяння та взаємний захист інвестицій».

28—30 червня 1998 р. — Державний візит в Україну Президента Аргентини К. Менема. Підписано Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Аргентиною, Угоду про науково-технічне співробітництво. Україна та Аргентина виступили ініціаторами розвитку зв'язків між ОЧЕС та МЕРКОСУР. Аргентина висловила готовність надати Україні технічне сприяння в подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи. Було створено міждержавну українсько-аргентинську комісію з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва.

5—6 березня 2002 р. — Київ. Виступ аргентинської танцювальної групи «Аргентинське танго». Цей пристрасний танок у часи системної суспільної кризи завжди консолідував почуття аргентинців.

УКРАЇНСЬКО-БРАЗИЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

9—14 жовтня 1997 р. — В Україні з офіційним візитом перебувала урядова делегація штату Парана Федеративної Республіки Бразилії.

29—30 червня 2001 р. — Київ. Візит Президента Бразилії Ф. Кардозу. Підписано низку двосторонніх документів, зокрема щодо спільного використання бразильського космодрому «Алкантара».

16—17 січня 2002 р. — Візит в Україну Президента Бразилії Ф. Кардозу. У ході візиту була підписана угода в сфері енергетичного машинобудування, Меморандум про співробітництво між космічними відомствами обох країн, угода про захист технологій (Голос України. — 2002. — 16 січня).

Л. Кучма та Ф. Кардозу підписали Спільну декларацію про поглиблення відносин дружби і співробітництва. Крім того, сторони домовились про спільні проекти із запуску космічних супутників із бразильського космодрому «Алкантара» і спільну розробку шельфів Чорного та Азовського морів (фірма «Петробраз») (Голос України. — 2002. — 17 січня).

17—22 червня 2002 р. — Київ. Фахівці космічних агентств України та Бразилії обговорили хід реалізації проекту щодо запуску ракетносіїв «Циклон» з космодрому «Алкантара».

4 липня 2002 р. — Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію між Урядом України і Урядом Федеративної Республіки Бразилії про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи, підписану 16 січня 2002 р. в м. Києві (Голос України. — 2002. — 31 липня).

31 травня 2003 р. — Київ. Підписано контракт про технічні умови запуску українського ракетносія з бразильського космодрому «Алкантара» у 2005 р. Передбачається, що Україна відповідатиме за розробку ракетносія, а Бразилія — за створення загальної наземної інфраструктури пускового центру. Для цього організовується спільне українсько-бразильське підприємство. У жовтні відбудеться візит Президента Л. Кучми до Бразилії. (Голос України. — 2003. — 3 червня).

3 жовтня 2003 р. — Київ. Візит голови торговельної палати «Бразилія—Україна» М. Андреази. Під час переговорів із представниками українського уряду обговорювались питання двостороннього економічного співробітництва.

УКРАЇНСЬКО-ГВАТЕМАЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

2—3 жовтня 2003 р. — Візит в Україну міністра закордонних справ Гватемали Е. Хірона. Під час переговорів із Президентом Л. Кучмою, Головою Верховної Ради України В. Литвином йшлося про створення парламентської групи дружби, обмін парламентськими делегаціями. Сторони висловили незадоволення товарообміном у 14 млн доларів. Наголошувалось, що Україна зацікавлена у виході на латиноамериканський ринок (Голос України. — 2003. — 4 жовтня).

УКРАЇНСЬКО-ПЕРУАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

2 квітня 2003 р. — Київ. Відбулися переговори між міністром закордонних справ України А. Зленком та міністром закордонних справ Перу А. Вагнером. Було обговорено відкриття української дипломатичної місії в Перу. Сторони досягли домовленості щодо необхідності створення міжурядової українсько-перуанської комісії з торговельно-економічного співробітництва (Голос України. — 2003. — 4 квітня).

УКРАЇНСЬКО-ЧИЛІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

12 березня 1997 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Чилі М. Інсульси. У Національному конгресі Чилі була створена група друзів України.

19 вересня 2003 р. — Газета «Голос України» повідомила, що президент холдингової компанії «Київміськбуд» В. Поляченко став почесним консулом Чилі в Україні.

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АЗІЇ

УКРАЇНСЬКО-АФГАНСЬКІ ВІДНОСИНИ

27 серпня 2003 р. — Київ. Візит міністра закордонних справ Афганістану Абдулло. Під час переговорів у МЗС України обговорювались питання активізації українсько-афганського співробітництва. Загальна військово-політична ситуація в Афганістані лишалась нестабільною. Україна запропонувала Афганістану свої послуги з відбудови енергетичної системи, шляхів і мостів, систем водопостачання, іригаційних систем та житла (Голос України. — 2003. — 28 серпня).

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ЕМІРАТАМИ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

УКРАЇНСЬКО-БАХРЕЙНСЬКІ ВІДНОСИНИ

12 червня 2002 р. — Київ. Український союз промисловців і підприємців провів переговори з представниками фірми

«Аларкон» (Об'єднані Арабські Емірати) (Урядовий кур'єр. — 2002. — 13 червня).

УКРАЇНСЬКО-В'ЄТНАМСЬКІ ВІДНОСИНИ

8 червня 1994 р. — В Україну з офіційним візитом прибув прем'єр-міністр В'єтнаму Во Ван Кіет. За результатами переговорів парафровано Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам, підписано Консульську конвенцію.

19—20 червня 1994 р. — Візит в Україну голови Ради міністрів В'єтнаму Во Ван Кіета. Створено міжурядову комісію з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва.

24—26 квітня 2000 р. — Візит в Україну Президента В'єтнаму Чан Дик Ліонга. Обговорювались можливі нові проекти участі українських спеціалістів у модернізації провідних галузей в'єтнамської економіки.

УКРАЇНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

15—17 червня 1994 р. — відбувся візит в Україну міністра закордонних справ Держави Ізраїль Ш. Переса. У програмі візиту — зустрічі ізраїльського міністра з Президентом України Л. Кравчуком, Головою Верховної Ради України О. Морозом, в. о. прем'єр-міністра Ю. Звягільським і міністром закордонних справ А. Зленком.

29 вересня 1995 р. — Візит в Україну прем'єр-міністра Ізраїлю І. Рабина.

24 квітня 1997 р. — Візит в Україну міністра торгівлі Ізраїлю Н. Щаранського. Спільними зусиллями сторони збільшили взаємний товарообіг. Ізраїль посідає чільне місце серед близькосхідних торговельних партнерів України.

6 квітня 1999 р. — Візит в Україну голови Палестинської автономії Я. Арафата. У серпні того ж року з нагоди 70-річчя палестинський лідер був нагороджений орденом Ярослава Мудрого I ступеня.

22 січня 2001 р. — Київ. Президент України Л. Кучма провів переговори з Президентом Ізраїлю М. Кацавом. Були обговорені питання активізації українсько-ізраїльського співробітництва розвитку близькосхідного мирного процесу.

15 жовтня 2001 р. — Київ. Н. Шаат відкрив посольство Палестинської автономії в Україні.

25 січня 2002 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко провів переговори з послом Палестини В. Закутом. Україна готова бути посередником (Урядовий кур'єр. — 2002. — 26 січня).

28 лютого — 14 березня 2002 р. — Київ. Посольство Держави Ізраїль в Україні в галереї «Тадзіо» провело виставку «Єрусалим на стародавніх мапах і зображеннях».

9 квітня 2002 р. — Київ. Бабин Яр. У день 58-ї річниці початку повстання 1944 р. у Варшавському гетто посол Держави Ізраїль в Україні А. Азарі, народний депутат Д. Табачник взяли участь у демонстрації на підтримку антитерористичної акції ізраїльської армії проти палестинців. Водночас МЗС України висловив стурбованість гуманітарною катастрофою, яка настала внаслідок двотижневої масштабної військової операції Ізраїлю «Захисна стіна». Зокрема, у Віфліємі внаслідок перестрілок постраждала споруда церкви Різдва Христового.

29 квітня 2002 р. — Київ. Міністр закордонних справ України А. Зленко прийняв делегацію єврейської міжнародної організації «Сохнут». Обговорено питання традиційних дружніх відносин між Україною та Державою Ізраїль.

5 липня 2002 р. — Голова Верховної Ради України В. Литвин провів зустріч із послом Держави Ізраїль в Україні А. Азарі. Він повідомив, що міжпарламентську групу «Україна—Ізраїль» було зареєстровано найпершою. Українські парламентарі вивчають запропоновані мирні ініціативи, бо поглиблення конфлікту і пов'язана з ним нестабільність в Ізраїлі не дають змоги нарощувати співпрацю в економічній, науковій та культурній сферах (Голос України. — 2002. — 6 липня).

2 жовтня 2002 р. — Київ. Голова Верховної Ради України В. Литвин зустрівся з делегацією Національного комітету радянських євреїв на чолі з його головою Х. Лаксом. Наголошувалось, що проблеми єврейства знаходять належне розуміння в Україні (Голос України. — 2002. — 3 жовтня).

ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ

Міністри закордонних справ України нової доби

Анатолій Зленко

Геннадій Удовенко

Костянтин Грищенко

Борис Тарасюк

**Президент України Віктор Ющенко вітає з призначенням
Арсенія Яценюка.**

**Липень 2007 р. Десятий випуск Дипломатичної академії України.
У президії (зліва направо): Віталій Шипко, Леонід Губерський,
Борис Гуменюк, Геннадій Удовенко, Андрій Веселовський**

У приміщенні Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України відбувся урочистий ювілейний 10-й випуск слухачів Академії — магістрів зовнішньої політики. Дипломатична академія України при МЗС України є головним відомчим державним вищим навчальним закладом IV рівня акредитації в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та державних службовців, що займаються питаннями зовнішніх зносин України. ДАУ готує керівні дипломатичні кадри й здійснює підготовку магістрів зовнішньої політики. Цього року випустили 49 фахівців, з яких третина — 18 осіб — отримали дипломи з відзнакою. Серед цьогорічних випускників є представниця Туркменістану та громадянин Індонезії. За 10 років зі стін Дипломатичної академії вийшло близько 500 випускників, професіоналів, переважна більшість з яких нині займає чільні посади в зовнішньополітичному відомстві держави.

На фото: випускник Академії з Індонезії Пахан Каран на вручення диплома прийшов із сином.

Міністр туризму Держави Ізраїль Іцхак Аронович, Надзвичайний та Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні Зіна Калай-Клайтман, депутати Кнесету Ізраїлю та представники Уряду України вшанували пам'ять жертв Голокосту у Бабиному Яру.

На фото: міністр туризму Держави Ізраїль Іцхак Аронович і Надзвичайний та Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні Зіна Калай-Клайтман.

13 вересня 2007 р. До міста Ужгорода завітав Надзвичайний та Повноважний посол Росії в Україні Віктор Черномирдін. Тут він зустрівся із представниками місцевої влади, з якими обговорив питання можливих спільних проектів Росії і Закарпаття у сферах економіки та туризму. Під час зустрічі Віктор Черномирдін також поцікавився життям росіян Закарпаття, яких в області налічується близько 31 тисячі.

Надзвичайний і Повноважний посол Франції в Україні Жан-Поль Везіан під час прес-конференції. 15 березня 2007 року.

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді Ігор Осташ передав Голові Наглядової ради Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» Катерині Юшенко сертифікат на 50 тисяч доларів, які зібрали громадяни Канади на підтримку проекту «Дитяча лікарня майбутнього». У церемонії передачі взяла участь представниця Конгресу українців Канади Лариса Лазовчук. Акція збору коштів відбулася 18 квітня в Оттаві під час урочистого прийняття на честь колишнього прем'єр-міністра Канади Брайана Малруні та відзначення 15-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Канадою.

На фото: під час церемонії передачі. 24 травня 2007 року.

У прес-клубі Міністерства закордонних справ України з нагоди 15-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Куба відбулася прес-конференція Надзвичайного та Повноважного посла Республіки Куба в Україні Хуліо Гармендія Пенья. На фото: під час прес-конференції —

Надзвичайний та Повноважний посол Республіки Куба в Україні Хуліо Гармендія Пенья та речник МЗС України Андрій Дешиця.

Впродовж 2—4 лютого 2007 р. на Прикарпатті в рамках форуму — фестивалю «Різдво в Карпатах» перебували представники дипломатичного корпусу понад 20 країн, акредитованих в Україні. Дипломати ознайомилися з туристичним та економічним потенціалом Івано-Франківщини, відвідали успішні підприємства області — Хутрофірму «Тисмениця», СП «Тикаферлюкс», ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття», побували в містах Івано-Франківську, Коломиї, Яремчі, Надвірній і Богородчанах. На фото: (ліворуч) Олав Берстад — посол Королівства Норвегія в Україні, (праворуч) Амон О. Ідову — радник-посланник Федеративної Республіки Нігерія в Україні на презентації туристичного та економічного потенціалу Івано-Франківщини.

На другий день перебування на форумі-фестивалі «Різдво в Карпатах» послы і представники дипломатичних місій 22 країн світу, акредитованих в Україні, відвідали лижний курорт «Буковель». Тут вони мали можливість побачити колоритне свято «Різдво в Карпатах» та «Меланку» у виконанні Державного академічного гуцульського ансамблю пісні і танцю Івано-Франківської обласної філармонії та оглядати незабутні красиви Українських Карпат взимку. На фото: посол Канади в Україні Абайна Данн у захопленні від Карпат та різдвяних колядок.

Покладання зарубіжними дипломатами квітів до могили
Т.Г. Шевченка у м. Каневі.

3 жовтня 2007 року у столиці відбувся прийом у Надзвичайного і
Повноважного посла ФРН в Україні Райнгарда Шеферса з нагоди
Дня єдності Німеччини. На фото: (зліва направо) Надзвичайний
і Повноважний посол Великої Британії в Україні Тімоті Барроу,
член Ради YES Віктор Пінчук і Надзвичайний і Повноважний по-
сол США в Україні Уільям Тейлор.

Під час урочистої церемонії підняття національного прапора Індії з нагоди святкування 60-ї річниці Дня Незалежності Республіки Індія були присутні Надзвичайний і Повноважний посол Республіки Індія в Україні Деабрата Сага, військовий, військово-морський аташе капітан Вадва, повітряний аташе полковник Бхарті, члени Посольства Республіки Індія в Україні. Церемонія проходила за національною традицією: коли прапор почав розгортатися, з нього на землю посипалися пелюстки троянд. На фото: Надзвичайний і Повноважний посол Республіки Індія в Україні Деабрата Саха (ліворуч) та члени дипломатичного представництва під час урочистої церемонії. 15 серпня 2007 року.

**Надзвичайний та Повноважний посол Республіки Білорусь в Україні Валентин Величко під час прес-конференції.
3 травня 2005 року.**

Міністр закордонних справ Японії Таро Асо під час свого мінусорічного візиту до України дізнався про те, що манга популярна в Україні.

Але навіть у бібліотеці українсько-японського центру НТУУ «КПІ» її мало і вона не може задовольнити попиту всіх бажуючих. Міністр Асо власноручно відібрав 108 томів манга, відбулася урочиста церемонія передачі їх українським представникам. У церемонії взяли участь Надзвичайний та Повноважний Посол Японії в Україні Муцуо Мабучі та директор українсько-японського центру НТУУ «КПІ» Борис Циганок.

На фото: Муцуо Мабучі та Борис Циганок під час церемонії. 13 квітня 2007 року.

13 лютого 2007 р. У столиці відкрилася триденна X Міжнародна виставка сільського господарства, тваринництва та садівництва — KievAgriHort 2007. Організатори виставки — компанії WTO (Нідерланди), ITE Group Plc (Велика Британія) та Прем'єр Експо (Україна). На фото: Надзвичайний та Повноважний посол Королівства Нідерланди Рон Келлер.

М. Київ 30 травня 2006 р. під час прийняття декларації «Про створення Асоціації національних інформаційних агенств країн Причорномор'я (ПАНІА)». Зліва направо: перший заступник генерального директора ІТАР-ТАСС (Росія) Михайло Гусман, генеральний директор БТА (Болгарія) Максим Мінчев, директор Укрінформу Віктор Чамара, консультант з міжнародних відносин «АНА» (Греція) Андріас Хрістодовлідіс.

Надзвичайний та Повноважний Посол КНР в Україні Чжоу Лі.
5 квітня 2007 року.

Угоду про надання українській державі позики в розмірі 200 млн євро на реконструкцію європейських доріг України в рамках підготовки до Євро-2012 підписали віце-президент Європейського інвестиційного банку Матіас Коллатс-Анен і перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів України Микола Азаров. Позика надаватиметься на умовах співфінансування з ЄБРР, і загальна сума фінансування становитиме 460 млн євро. Позика надається на вигідних для України умовах: на 20 років із 5-річним пільговим періодом, зі ставкою LIBOR+0,55%. В результаті реалізації проекту здійснюватиметься реконструкція автомагістралі М-06 «Київ-Чоп», а також інших доріг. Як зазначив віце-президент ЄІБ, умови фінансування є стимулюючими, нижчими, ніж зазвичай, тому що Євросоюз зацікавлений у розвитку транспортної інфраструктури сусідніх країн.

На фото: Матіас Коллатс-Анен під час підписання Угоди. 30 липня 2007 року.

**Патріарх Філарет вітає генерального директора
Генеральної дирекції з обслуговування іноземних
представництв Павла Кривоноса.**

**Посол Киргизької Республіки Еркін Бейшеналієвич
Мамкулов на Сорочинському ярмарку.**

Греція. 7 вересня 2007 р. Товариство української діаспори в Греції «Українсько-Грецька думка» запросило представників з України та діаспори Канади, Англії, Франції, Естонії, Литви, Латвії, Чехії, Угорщини на II форум, де проводилися круглий стіл на тему «Українська мова в світі: стан та перспективи розвитку» та засідання членів RUNE MEDIA. Круглий стіл проводив директор Інституту філології Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова Анатолій Висоцький (на фото крайній справа).

ЗМІСТ

Українській дипломатії — 90 років!	5
Арсеній Яценюк. Українська дипломатія: від попередників до сучасників.....	8
Леонід Черновецький. Київ на перехресті часу: міжнародні контакти	20
Павло Кривонос. Київ дипломатичний	29

ШЛЯХ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПОСТУПУ

Олександр Кучерук. Від Генерального секретарства міжнаціональних справ до Міністерства міжнародних справ Української Народної Республіки	76
Дмитро Веденєєв. Система дипломатичного представництва за доби Директорії Української Народної Республіки. 1918—1920 рр.	92
Дмитро Будков. Організація міжнародного інформування за часів Української Держави гетьмана П. Скоропадського	116
Микола Дорошко. Дипломатія Радянської України у 1917—1923 рр.: головні дійові особи	127
Олександр Гісем. «Закордот» у системі дипломатичних відносин між Польщею та УСРР (1921—1923 рр.)	146
Омелян Вішка. Українські дипломатичні, військові та економічні представництва у Варшаві в 1919—1923 рр.	162
Валерій Власенко. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919—1923 рр.)	176

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗВІДКИ

Ірина Матяш. Дипломатична історія України могла побачити світ в середині 1960-х... ..	218
Остап Нагірняк. Зовнішньополітична діяльність гетьмана Івана Мазепи.....	230
Павло Гай-Нижник. Німецька цензура в Українській Державі (мовою документів 1918 р.)	254
Руслана Бубряк. Особливості дипломатичної діяльності Ватикану.....	267
Юрій Тимошенко. Українсько-болгарські взаємини кінця ХХ століття.....	273
Світлана Мотрук. Головні напрями зовнішньої політики Чеської Республіки на рубежі ХХ—ХХІ ст.	316
Тарас Кияк. Українська діаспора як чинник внутрішньої та зовнішньої політики України.....	327

Василь Губарець. Боротьба за свободу і утвердження Української держави: преса українців Північної Америки про відносини України і США в 1985—1994 рр.	338
Микола Трюхан. Картографо-геодезична складова делімітації та демаркації державного кордону України	363
Микола Тимошик. Українська преса і книговидання в Канаді як джерело дослідження українсько-канадських відносин.....	384

ПОСЛИ УКРАЇНИ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Австралія. <i>Валентин Адомайтіс</i>	408
Азербайджанська Республіка. <i>Степан Волковецький</i>	410
Алжирська Народна Демократична Республіка. <i>Сергій Боровик</i>	411
Аргентинська Республіка. <i>Олександр Никоненко</i>	412
Королівство Бельгія. <i>Ярослав Коваль</i>	413
Республіка Білорусь. <i>Ігор Ліховий</i>	414
Республіка Болгарія. <i>Віктор Кальник</i>	415
Федеративна Республіка Бразилія. <i>Володимир Лакомов</i>	416
Ватикан. <i>Тетяна Іжєвська</i>	418
Соціалістична Республіка В'єтнам. <i>Павло Султанський</i>	420
Сполучені Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. <i>Ігор Харченко</i>	421
Республіка Вірменія. <i>Олександр Божко</i>	422
Грецька Республіка. <i>Валерій Цибух</i>	423
Грузія. <i>Микола Слис</i>	424
Королівство Данія. <i>Наталія Зарудна</i>	425
Естонська Республіка. <i>Павло Кір'яков</i>	426
Федеративна Демократична Республіка Ефіопія. <i>Владислав Дем'яненко</i>	428
Арабська Республіка Єгипет. <i>Євген Микитенко</i>	429
Держава Ізраїль. <i>Ігор Тимофєєв</i>	431
Республіка Індія. <i>Ігор Поліха</i>	432
Ісламська Республіка Іран. <i>Ігор Логінов</i>	433
Королівство Іспанія. <i>Анатолій Щерба</i>	434
Італійська Республіка. <i>Георгій Чернявський</i>	436
Хашимітське Королівство Йорданія. <i>Ігор Дяченко</i>	437
Республіка Казахстан. <i>Микола Селівон</i>	438
Канада. <i>Ігор Осташ</i>	439
Киргизька Республіка. <i>Володимир Тягло</i>	440

Китайська Народна Республіка. <i>Сергій Камишев</i>	441
Республіка Корея. <i>Юрій Мушка</i>	442
Республіка Куба. <i>Олександр Гнедих</i>	443
Латвійська Республіка. <i>Рауль Чілачава</i>	445
Литовська Республіка. <i>Борис Клімчук</i>	446
Ліванська Республіка. <i>Борис Захарчук</i>	447
Велика Соціалістична Народна Лівійська	
Арабська Джамагірія. <i>Геннадій Латій</i>	449
Республіка Македонія. <i>Віталій Москаленко</i>	451
Малайзія. <i>Олександр Шевченко</i>	452
Королівство Марокко. <i>Віталій Йохна</i>	453
Республіка Молдова. <i>Сергій Пирожков</i>	454
Федеративна Республіка Нігерія. <i>Олег Скоропад</i>	455
Королівство Нідерланди. <i>Олександр Купчишин</i>	456
Федеративна Республіка Німеччина. <i>Ігор Долгов</i>	457
Королівство Норвегія. <i>Ігор Сагач</i>	458
Об'єднані Арабські Емірати. <i>Сергій Пасько</i>	459
Ісламська Республіка Пакистан. <i>Ігор Пасько</i>	461
Республіка Польща. <i>Олександр Моцик</i>	462
Португальська Республіка. <i>Ростислав Троненко</i>	463
Російська Федерація. <i>Олег Дьомін</i>	465
Румунія. <i>Юрій Малько</i>	466
Королівство Саудівська Аравія. <i>Леонід Гур'янов</i>	468
Республіка Сербія. <i>Анатолій Олійник</i>	469
Республіка Сінгапур. <i>Віктор Маштабей</i>	471
Словацька Республіка. <i>Інна Огнівець</i>	473
Словенія. <i>Вадим Примаченко</i>	475
Сполучені Штати Америки. <i>Олег Шамшур</i>	477
Королівство Таїланд. <i>Ігор Гуменний</i>	478
Турецька Республіка. <i>Олександр Міщенко</i>	479
Туркменістан. <i>Віктор Майко</i>	480
Угорська Республіка. <i>Дмитро Ткач</i>	481
Республіка Узбекистан. <i>В'ячеслав Похвальський</i>	483
Французька Республіка. <i>Костянтин Тимошенко</i>	485
Республіка Хорватія. <i>Маркіян Лубківський</i>	487
Чеська Республіка. <i>Іван Кулеба</i>	488
Королівство Швеція. <i>Анатолій Пономаренко</i>	489
Японія. <i>Микола Кулінич</i>	490

ІНОЗЕМНІ ПОСЛИ В УКРАЇНІ

Австрійська Республіка. <i>Йозеф Маркус Вукетіч</i>	492
Азербайджанська Республіка. <i>Алієв Таят Мусейб оглу</i>	493
Алжирська Народна Демократична Республіка. <i>Бафдаль Мокадем</i>	494
Аргентинська Республіка. <i>Ольга Ліла Рольдан Васкес</i>	495
Ісламська Республіка Афганістан. <i>Мохаммад Асеф Делавар</i>	496
Королівство Бельгія. <i>Марк Вінк</i>	497
Республіка Білорусь. <i>Валентин Велічко</i>	498
Федеративна Республіка Бразилія. <i>Ренато Луїз Родрігес Маркес</i>	499
Святий Престол (Ватикан). <i>Архієпископ Іван Юркович</i>	500
Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. <i>Роберт Едвард Брінклі</i>	501
Соціалістична Республіка В'єтнам. <i>Нгуєн Ван Тхань</i>	502
Республіка Вірменія. <i>Армен Авакович Хачатрян</i>	503
Грецька Республіка. <i>Харалампос (Харіс) Дімітріу</i>	504
Грузія. <i>Грігол Катамадзе</i>	505
Королівство Данія. <i>Уффе Андерссон Балслев</i>	506
Естонська Республіка. <i>Яан Хейн</i>	507
Арабська Республіка Єгипет. <i>Юсеф Мустафа Зада</i>	508
Держава Ізраїль. <i>Зіна Калай-Клайтман</i>	509
Республіка Індія. <i>Дебабрата Сага</i>	510
Республіка Індонезія. <i>Альбертус Емануель Александр Латуріув</i>	511
Королівство Іспанія. <i>Хіль Каталіна Луїс Хав'єр</i>	512
Італійська Республіка. <i>Фабіо Фаббрі</i>	513
Республіка Казахстан. <i>Амангельди Жумабаєв</i>	514
Канада. <i>Абіна М. Данн</i>	515
Киргизька Республіка. <i>Мамкулов Еркін Бейшеналійович</i>	516
Китайська Народна Республіка. <i>Чжоу Лі</i>	517
Республіка Корея. <i>Хо Сун Чьол</i>	518
Республіка Куба. <i>Хуліо Гармендія Пенья</i>	519
Держава Кувейт. <i>Хомуд Юсіф Мішарі Аль-Роадан</i>	520
Латвійська Республіка. <i>Андріс Вілцанс</i>	521
Литовська Республіка. <i>Альгірдіс Кумжа</i>	522
Республіка Македонія. <i>Мартін Гулескі</i>	523
Королівство Марокко. <i>Абдельжаліль Саубрі</i>	524
Республіка Молдова. <i>Сергіу Статі</i>	525
Королівство Нідерланди. <i>Рональд Келлер</i>	526

Федеративна Республіка Німеччина. <i>Райнгард Шеферс</i>	527
Королівство Норвегія. <i>Олав Берстад</i>	528
Ісламська Республіка Пакистан. <i>Газанфар Алі Хан</i>	529
Південно-Африканська Республіка. <i>Ашраф Сентсо</i>	530
Республіка Польща. <i>Яцек Ключковскі</i>	531
Португальська Республіка. <i>Жозе Мануел Песанья Вієгаш</i>	532
Російська Федерація. <i>Віктор Черномирдін</i>	533
Румунія. <i>Траян-Лауренцю Хрїстя</i>	534
Словацька Республіка. <i>Урбан Руснак</i>	535
Республіка Словенія. <i>Прїмож Шелїго</i>	536
Сполучені Штати Америки. <i>Вільям Брокенбру Тейлор</i>	537
Республіка Туреччина. <i>Ердоган Шерїф Ішджан</i>	538
Туркменїстан. <i>Непесов Арслан Саккоєвич</i>	539
Угорська Республіка. <i>Андраш Баршонь</i>	540
Республіка Узбекистан. <i>Хайдаров Ілхом Уткурович</i>	541
Республіка Фїнляндія. <i>Лаура Рейніля</i>	542
Французька Республіка. <i>Жан-Поль Везїан</i>	543
Республіка Хорватія. <i>Марїо Міколїч</i>	544
Сербія і Чорногорія. <i>Горан Алексич</i>	545
Чеська Республіка. <i>Карел Штїндл</i>	546
Швейцарська Конфедерація. <i>Георг Цублер</i>	547
Королівство Швеція. <i>Йон-Крістер Оландер</i>	548
Японія. <i>Муццо Мабучї</i>	549

НОТАТКИ ПОСЛА

Сергїй Пирожков. Україна та Молдова: від сусїдства до партнерства	550
Микола Кулїнич. Україна може опанувати своїм мїсцем на азїйському ринку.....	569
Олег Шамшур. Розширення людських контактів та активна ділова спївпраця — запорука змїцнення україно-американського стратегїчного партнерства	582
Райнгард Шеферс. Німецько-українські стосунки: на мїцному фундаментї, налаштованї на майбутнє.....	588
Іван Юркович. Церква і вища освіта	593
Яцек Ключковскї. Відчуваю себе як на другїй батьківщинї	601

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ДИПЛОМАТІЯ

Анатолій Зленко. Формування та реалізація концептуальних засад зовнішньої політики України.....	608
Борис Гуменюк. Академія, де вчать мистецтва дипломатії.....	624
Віктор Андрущенко. Виховуємо європейського вчителя	629
Григорій Перепелиця. Російсько-українські відносини в контексті європейської безпеки.....	633
Петро Кононенко. Україна і Європа.....	641

СЛОВО ІНОЗЕМНИМ ДИПЛОМАТАМ

Франсуа Хентшел. Знайомтеся: веселкова країна	646
--	-----

ПОРТРЕТИ ДИПЛОМАТІВ

Віталій Пригоровський. Дипломат Олександр Довженко	662
Анатолій Денисенко. Діалоги з Джуро Відмаровичем.....	670

ДИПЛОМАТІЯ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТІВ

Віктор Чамара. Укрінформ: 90 років історії і поступу на міжнародні інформаційні терени.....	676
Віталій Шевченко. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення — конституційний орган, що дбає про дотримання в країні європейських стандартів розвитку інформаційної сфери.....	684
Василь Юричко. Новизна помножена на щирість спілкування	698
Микола Махінчук. Побачити Париж і... не померти.....	702

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

Леонід Шкляр. Сценарії реформування влади крізь призму парламентських виборів.....	717
Юлія Щегельська. Вплив доктрин «месіанства», «сарматизму» та «прометеїзму» на формування політичної культури польського суспільства та інтегрованого образу країни.....	731

ХРОНІКА ПОДІЙ

Україна і ООН	748
----------------------------	-----

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА — 2007

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск восьмий

Упорядники:

*Леонід Губерський, Павло Кривonos,
Борис Гуменюк, Анатолій Денисенко*

Засновники:

Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України,
Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв,
Історичний клуб «Планета»

Редакційне свідоцтво серія КВ № 4669
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Видавець:

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Видання рекомендоване до друку Вченою радою
Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України
як навчальний посібник. Протокол № 1 від 17 жовтня 2007 р.

Вищою Атестаційною Комісією України щорічник визнано
фаховим виданням з політичних, історичних наук

Директор ІВЦ «Планета»

Галина Денисенко

Заступник відповідального секретаря

Володимир Денисенко

Обкладинка художника *Ростислава Пахолюка*

Макет і верстка *Сергія Краснікова*

Набір і підготовка до друку здійснені
інформаційно-видавничим центром «Планета»

Адреса редакції: м. Київ, вул. Стрілецька, 14-б;
для листування — Київ-34, абонентська скринька 32;
тел. 482-38-06

Видруковано в ПЦ «Гамма-Принт», м. Київ, бульв. Шевченка, 4.
Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 68,6. Підписано до друку 1.11.2007.
Тираж 3000 примірників. Зам. .